

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

المراد
علیهما الصلوة
والتسليم

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

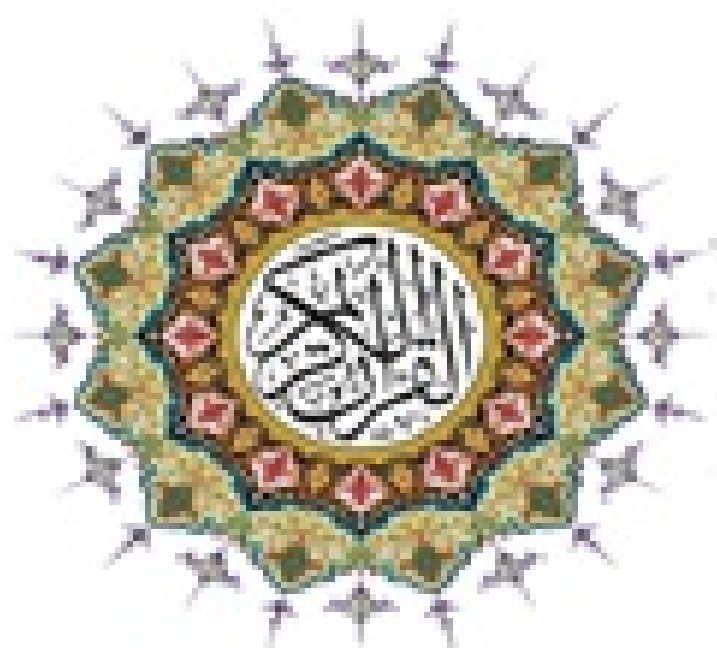
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۷۵

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 75

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۲	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۷۵
۵۲	مشخصات کتاب
۵۲	۱- فرعونیان
۵۲	۱- فرعونیان
۵۲	۲- آثار استکبار فرعونیان
۵۴	۳- آثار انذار فرعونیان
۵۴	۴- آثار جاه طلبی فرعونیان
۵۴	۵- آثار حاکمیت فرعونیان
۵۴	۶- آثار حق پذیری فرعونیان
۵۶	۷- آثار حکومت فرعونیان
۵۶	۸- آثار دنیاطلبی فرعونیان
۵۶	۹- آثار ذلت فرعونیان
۵۶	۱۰- آثار رفع عذاب از فرعونیان
۵۸	۱۱- آثار ظلم فرعونیان
۵۸	۱۲- آثار عدم تعقل فرعونیان
۶۰	۱۳- آثار عذاب فرعونیان
۶۰	۱۴- آثار عمل فرعونیان
۶۰	۱۵- آثار غفلت فرعونیان
۶۰	۱۶- آثار فساد فرعونیان
۶۲	۱۷- آثار فسق فرعونیان
۶۲	۱۸- آثار قتل فرعونی
۶۲	۱۹- آثار گناه فرعونیان
۶۴	۲۰- آثار مرگ فرعونیان

- ۶۴ ۲۱- آثار هلاکت فرعونیان
- ۶۴ ۲۲- آثار یأس از هدایت فرعونیان
- ۶۴ ۲۳- آثار باستانی فرعونیان
- ۶۶ ۲۴- آدمکشی فرعونیان
- ۶۶ ۲۵- آسایش طلبی فرعونیان
- ۶۸ ۲۶- آسایش فرعونیان
- ۶۸ ۲۷- آگاهی فرعونیان
- ۶۸ ۲۸- آلودگی فرعونیان
- ۶۸ ۲۹- ابتلای فرعونیان به قحطی
- ۷۰ ۳۰- اتحاد فرعونیان
- ۷۲ ۳۱- اتمام حجت بر فرعونیان
- ۷۴ ۳۲- اختفای اختلاف فرعونیان
- ۷۴ ۳۳- اختلاف فرعونیان
- ۷۶ ۳۴- اخراج فرعونیان از مصر
- ۷۶ ۳۵- ادعای حقانیت فرعونیان
- ۷۶ ۳۶- ادعای فرعونیان
- ۷۸ ۳۷- اذیت‌های فرعونیان
- ۷۸ ۳۸- استبداد فرعونیان
- ۷۹ ۳۹- استثمارگری فرعونیان
- ۸۰ ۴۰- استفاده از امکانات فرعونیان
- ۸۰ ۴۱- استکبار فرعونیان
- ۸۱ ۴۲- استمداد فرعونیان
- ۸۲ ۴۳- استهزاهای فرعونیان
- ۸۲ ۴۴- استهزای فرعونیان
- ۸۲ ۴۵- اسراف فرعونیان
- ۸۴ ۴۶- اصرار بر کفر فرعونیان

- ۴۷- اطمینان به ناکامی فرعونیان ۸۴
- ۴۸- اطمینان فرعونیان ۸۴
- ۴۹- اظهار ایمان فرعونیان ۸۴
- ۵۰- افتراهای فرعونیان ۸۶
- ۵۱- افساد فرعونیان ۸۶
- ۵۲- افشای قتل فرعونی ۸۸
- ۵۳- اقرار به حق ناپذیری فرعونیان ۸۸
- ۵۴- اقرار فرعونیان ۸۹
- ۵۵- اکثریت فرعونیان ۹۰
- ۵۶- القای ترس در فرعونیان ۹۰
- ۵۷- امتحان فرعونیان ۹۱
- ۵۸- امکانات دنیوی فرعونیان ۹۲
- ۵۹- امیدواری فرعونیان ۹۲
- ۶۰- انتظارات فرعونیان ۹۲
- ۶۱- انتقال امکانات دنیوی فرعونیان ۹۴
- ۶۲- انتقام از فرعونیان ۹۴
- ۶۳- انذار فرعونیان ۹۴
- ۶۴- ایجاد نگرانی در فرعونیان ۱۰۰
- ۶۵- ایمان اقلیت فرعونیان ۱۰۰
- ۶۶- باغهای فرعونیان ۱۰۰
- ۶۷- بدترین شکنجه های فرعونیان ۱۰۰
- ۶۸- برتری دین فرعونیان ۱۰۲
- ۶۹- برتری طلبی فرعونیان ۱۰۲
- ۷۰- بسیج امکانات فرعونیان ۱۰۲
- ۷۱- بسیج فرعونیان ۱۰۲
- ۷۲- بهانه جویی فرعونیان ۱۰۵

- ۷۳- بی تأثیری امکانات مادی فرعونیان ۱۰۶
- ۷۴- بی تأثیری مکر فرعونیان ۱۰۶
- ۷۵- بینش غلط فرعونیان ۱۰۶
- ۷۶- بینش فرعونیان ۱۰۶
- ۷۷- پرسش از فرعونیان ۱۱۱
- ۷۸- پیشگویی شکست فرعونیان ۱۱۲
- ۷۹- پیشنهاد فرعونیان ۱۱۲
- ۸۰- تأثیر ناپذیری فرعونیان ۱۱۲
- ۸۱- تاریخ فرعونیان ۱۱۲
- ۸۲- تبعیض نژادی فرعونیان ۱۱۸
- ۸۳- تبلیغ فرعونیان ۱۱۸
- ۸۴- تجمع فرعونیان ۱۱۸
- ۸۵- تحریک عواطف فرعونیان ۱۲۰
- ۸۶- تحریک فرعونیان ۱۲۰
- ۸۷- تحقیر فرعونیان ۱۲۰
- ۸۸- تحقیرهای فرعونیان ۱۲۲
- ۸۹- تحلیل غلط فرعونیان ۱۲۲
- ۹۰- تحلیل فرعونیان ۱۲۲
- ۹۱- تداوم حق ستیزی فرعونیان ۱۲۴
- ۹۲- تداوم دشمنی فرعونیان ۱۲۴
- ۹۳- تدبیر فرعونیان ۱۲۴
- ۹۴- تذکر به فرعونیان ۱۲۶
- ۹۵- ترس از پیروزی فرعونیان ۱۲۶
- ۹۶- ترس از فرعونیان ۱۲۶
- ۹۷- ترس فرعونیان ۱۲۶
- ۹۸- تضاد در رفتار فرعونیان ۱۲۸

- ۹۹- تضاد فکری فرعونیان ۱۲۸
- ۱۰۰- تعجب فرعونیان ۱۳۰
- ۱۰۱- تعدد عذاب فرعونیان ۱۳۰
- ۱۰۲- تفکر در قصه فرعونیان ۱۳۲
- ۱۰۳- تقلید کورکورانه فرعونیان ۱۳۲
- ۱۰۴- تکبر فرعونیان ۱۳۲
- ۱۰۵- تکذیبگری فرعونیان ۱۳۴
- ۱۰۶- تلاش برای حق پذیری فرعونیان ۱۳۵
- ۱۰۷- تلاش فرعونیان ۱۳۶
- ۱۰۸- توجیه گری فرعونیان ۱۳۶
- ۱۰۹- توصیه به فرعونیان ۱۳۶
- ۱۱۰- تهدید به فرجام فرعونیان ۱۳۸
- ۱۱۱- تهدید منافع فرعونیان ۱۳۸
- ۱۱۲- تهدیدهای فرعونیان ۱۳۸
- ۱۱۳- تهمت‌های فرعونیان ۱۴۰
- ۱۱۴- تهییج عواطف فرعونیان ۱۴۲
- ۱۱۵- جادو در فرعونیان ۱۴۴
- ۱۱۶- جادوی فرعونیان ۱۴۴
- ۱۱۷- جرایم فرعونیان ۱۴۴
- ۱۱۸- جهانبینی فرعونیان ۱۴۶
- ۱۱۹- جهل فرعونیان ۱۴۷
- ۱۲۰- چشمه های فرعونیان ۱۴۸
- ۱۲۱- حاکمیت فرعونیان ۱۴۸
- ۱۲۲- حشر اخروی فرعونیان ۱۵۰
- ۱۲۳- حق ستیزی فرعونیان ۱۵۰
- ۱۲۴- حق طلبان فرعونیان ۱۵۰

- ۱۲۵- حق ناپذیری اکثریت فرعونیان ۱۵۱
- ۱۲۶- حق ناپذیری فرعونیان ۱۵۲
- ۱۲۷- حقارت فرعونیان ۱۵۴
- ۱۲۸- خانه های فرعونیان ۱۵۴
- ۱۲۹- خدشناسی فرعونیان ۱۵۴
- ۱۳۰- خروج فرعونیان از شهر ۱۵۵
- ۱۳۱- خطاکاری فرعونیان ۱۵۶
- ۱۳۲- خطر فرعونیان ۱۵۶
- ۱۳۳- خواسته های فرعونیان ۱۵۸
- ۱۳۴- خواهر موسی(ع) و فرعونیان ۱۶۰
- ۱۳۵- خوشگذرانی فرعونیان ۱۶۰
- ۱۳۶- درخواست رفع عذاب از فرعونیان ۱۶۰
- ۱۳۷- درخواست نجات از فرعونیان ۱۶۲
- ۱۳۸- دشمن فرعونیان ۱۶۲
- ۱۳۹- دشمنی فرعونی ۱۶۲
- ۱۴۰- دشمنی فرعونیان ۱۶۴
- ۱۴۱- دعوت از فرعونیان ۱۶۴
- ۱۴۲- دعوتهای فرعونیان ۱۶۶
- ۱۴۳- دنیاطلبی فرعونیان ۱۶۷
- ۱۴۴- دین فرعونیان ۱۶۸
- ۱۴۵- رفاه فرعونیان ۱۶۸
- ۱۴۶- رفع عذاب از فرعونیان ۱۶۸
- ۱۴۷- روش برخورد فرعونیان ۱۷۰
- ۱۴۸- روش تبلیغ فرعونیان ۱۷۴
- ۱۴۹- روش حکومت فرعونیان ۱۷۵
- ۱۵۰- روش مبارزه فرعونیان ۱۷۶

- ۱۵۱- ریاست طلبی فرعونیان ۱۷۶
- ۱۵۲- زمان غرق فرعونیان ۱۷۶
- ۱۵۳- زمینه اختلاف فرعونیان ۱۷۸
- ۱۵۴- زمینه ایمان فرعونیان ۱۷۸
- ۱۵۵- زمینه تقویت روحیه فرعونیان ۱۸۰
- ۱۵۶- زمینه تنبه فرعونیان ۱۸۰
- ۱۵۷- زمینه حل اختلاف فرعونیان ۱۸۰
- ۱۵۸- زمینه شکست فرعونیان ۱۸۰
- ۱۵۹- زمینه گمراهی فرعونیان ۱۸۲
- ۱۶۰- زمینه نجات فرعونیان ۱۸۲
- ۱۶۱- زیورآلات فرعونیان ۱۸۲
- ۱۶۲- سرزمین فرعونیان ۱۸۴
- ۱۶۳- سرزنش فرعونیان ۱۸۵
- ۱۶۴- سطحی نگری فرعونیان ۱۸۶
- ۱۶۵- سلطه فرعونیان ۱۸۶
- ۱۶۶- سنگسار مخالفان فرعونیان ۱۸۶
- ۱۶۷- سوگند فرعونیان ۱۸۸
- ۱۶۸- شدت تکذیبگری فرعونیان ۱۸۸
- ۱۶۹- شرایط ایمان فرعونیان ۱۸۸
- ۱۷۰- شرایط رفع عذاب از فرعونیان ۱۹۰
- ۱۷۱- شرک ربوبی فرعونیان ۱۹۰
- ۱۷۲- شرک فرعونیان ۱۹۰
- ۱۷۳- شکست فرعونیان ۱۹۰
- ۱۷۴- شکنجه گری فرعونیان ۱۹۲
- ۱۷۵- شکنجه های فرعونیان ۱۹۲
- ۱۷۶- شگفتی نزاع فرعونی ۱۹۶

- ۱۷۷- شورای فرعونیان ۱۹۶
- ۱۷۸- صبر بر ظلم فرعونیان ۱۹۸
- ۱۷۹- صفات فرعونیان ۱۹۸
- ۱۸۰- ضعف فرعونیان ۲۰۰
- ۱۸۱- ظلم فرعونیان ۲۰۰
- ۱۸۲- عبرت از آثار باستانی فرعونیان ۲۰۶
- ۱۸۳- عبرت از فرجام فرعونیان ۲۰۶
- ۱۸۴- عبرت از فرعونیان ۲۰۶
- ۱۸۵- عبرت از قصه فرعونیان ۲۰۸
- ۱۸۶- عبرت ناپذیری فرعونیان ۲۰۸
- ۱۸۷- عجب فرعونیان ۲۰۸
- ۱۸۸- عجز فرعونیان ۲۰۹
- ۱۸۹- عدم تعقل فرعونیان ۲۱۰
- ۱۹۰- عذاب استیصال فرعونیان ۲۱۰
- ۱۹۱- عذاب دنیوی فرعونیان ۲۱۲
- ۱۹۲- عذاب فرعونیان ۲۱۲
- ۱۹۳- عصیان فرعونیان ۲۱۵
- ۱۹۴- عقیده فرعونیان ۲۱۶
- ۱۹۵- عقیده فرعونیان به معجزه ۲۱۸
- ۱۹۶- علایق فرعونیان ۲۱۸
- ۱۹۷- عوامل استبداد فرعونیان ۲۱۸
- ۱۹۸- عوامل استکبار فرعونیان ۲۲۰
- ۱۹۹- عوامل تفاخر فرعونیان ۲۲۰
- ۲۰۰- عوامل حق ناپذیری فرعونیان ۲۲۰
- ۲۰۱- عوامل زوال نعمتهای فرعونیان ۲۲۰
- ۲۰۲- عوامل ظلم فرعونیان ۲۲۲

۲۲۲	۲۰۳- عوامل عبرت فرعونیان
۲۲۲	۲۰۴- عوامل عذاب فرعونیان
۲۲۲	۲۰۵- عوامل غرق فرعونیان
۲۲۴	۲۰۶- عوامل غضب فرعونیان
۲۲۴	۲۰۷- عوامل کفر فرعونیان
۲۲۴	۲۰۸- عوامل گمراهی فرعونیان
۲۲۶	۲۰۹- عوامل هلاکت فرعونیان
۲۲۸	۲۱۰- عهد فرعونیان با موسی(ع)
۲۳۰	۲۱۱- عهدشکنی فرعونیان
۲۳۲	۲۱۲- غرق فرعونیان
۲۳۶	۲۱۳- غفلت فرعونیان
۲۳۸	۲۱۴- فرار از فرعونیان
۲۳۸	۲۱۵- فرجام شوم فرعونیان
۲۴۰	۲۱۶- فرجام فرعونیان
۲۴۰	۲۱۷- فرصت طلبی فرعونیان
۲۴۲	۲۱۸- فرعون و خواسته فرعونیان
۲۴۲	۲۱۹- فرعون و فرعونیان
۲۴۲	۲۲۰- فرعونیان در جهنم
۲۴۴	۲۲۱- فرعونیان در دریا
۲۴۶	۲۲۲- فرعونیان در رود نیل
۲۴۶	۲۲۳- فرعونیان در قیامت
۲۴۸	۲۲۴- فرعونیان و آیات خدا
۲۵۰	۲۲۵- فرعونیان و احضار جادوگران
۲۵۰	۲۲۶- فرعونیان و اصطلاح رب العالمین
۲۵۰	۲۲۷- فرعونیان و بنی اسرائیل
۲۵۶	۲۲۸- فرعونیان و پیروان موسی(ع)

- ۲۲۹- فرعونیان و تخلف وعده ۲۵۶
- ۲۳۰- فرعونیان و تعقیب بنی اسرائیل ۲۵۶
- ۲۳۱- فرعونیان و حفظ حکومت ۲۵۸
- ۲۳۲- فرعونیان و خالق آفرینش ۲۵۸
- ۲۳۳- فرعونیان و دعوت موسی(ع) ۲۵۸
- ۲۳۴- فرعونیان و زنان بنی اسرائیل ۲۶۰
- ۲۳۵- فرعونیان و سوگند ۲۶۰
- ۲۳۶- فرعونیان و عصای موسی(ع) ۲۶۰
- ۲۳۷- فرعونیان و فرعون ۲۶۰
- ۲۳۸- فرعونیان و مربی موجودات ۲۶۲
- ۲۳۹- فرعونیان و معجزه موسی(ع) ۲۶۲
- ۲۴۰- فرعونیان و منشأ سختی ۲۶۴
- ۲۴۱- فرعونیان و موسی(ع) ۲۶۴
- ۲۴۲- فرعونیان و نعمتهای خدا ۲۷۲
- ۲۴۳- فرعونیان و هارون(ع) ۲۷۲
- ۲۴۴- فرعونیان و هجرت بنی اسرائیل ۲۷۴
- ۲۴۵- فساد فرعونیان ۲۷۴
- ۲۴۶- فسق فرعونیان ۲۷۴
- ۲۴۷- فلسفه بسیج فرعونیان ۲۷۵
- ۲۴۸- فلسفه تلاش فرعونیان ۲۷۶
- ۲۴۹- فلسفه عذاب فرعونیان ۲۷۶
- ۲۵۰- فلسفه نجوای فرعونیان ۲۷۶
- ۲۵۱- قتل فرعونی ۲۷۸
- ۲۵۲- قتلهای فرعونیان ۲۷۸
- ۲۵۳- قحطی در فرعونیان ۲۸۰
- ۲۵۴- قدرت طلبی فرعونیان ۲۸۰

۲۸۲	۲۵۵- قدرت فرعونیان
۲۸۲	۲۵۶- قدرت نمایی فرعونیان
۲۸۴	۲۵۷- کاخ سازی فرعونیان
۲۸۴	۲۵۸- کشتارهای جمعی فرعونیان
۲۸۴	۲۵۹- کشتزارهای فرعونیان
۲۸۶	۲۶۰- کفر اکثریت فرعونیان
۲۸۶	۲۶۱- کفر فرعونیان
۲۸۸	۲۶۲- کیفر اخروی فرعونیان
۲۸۹	۲۶۳- کیفر دنیوی فرعونیان
۲۹۰	۲۶۴- کیفر فرعونیان
۲۹۲	۲۶۵- کیفیت عذاب فرعونیان
۲۹۲	۲۶۶- کینه فرعونیان
۲۹۴	۲۶۷- گفتگوی فرعون با فرعونیان
۲۹۴	۲۶۸- گمراهی فرعونیان
۲۹۴	۲۶۹- گناه فرعونیان
۲۹۶	۲۷۰- گناهکاری فرعونیان
۲۹۶	۲۷۱- لجاجت فرعونیان
۳۰۰	۲۷۲- لعن بر فرعونیان
۳۰۰	۲۷۳- مالکیت فرعونیان
۳۰۰	۲۷۴- محافظت از دین فرعونیان
۳۰۱	۲۷۵- محدوده حکومت فرعونیان
۳۰۲	۲۷۶- محرومیت اخروی فرعونیان
۳۰۲	۲۷۷- محرومیت فرعونیان
۳۰۴	۲۷۸- مسیر حرکت فرعونیان
۳۰۴	۲۷۹- مشکلات فرعونیان
۳۰۴	۲۸۰- مشورت در فرعونیان

- ۲۸۱- مصیبت‌های فرعونیان - ۳۰۴
- ۲۸۲- مطالعه تاریخ فرعونیان - ۳۰۶
- ۲۸۳- مطالعه فرجام فرعونیان - ۳۰۶
- ۲۸۴- مقهوریت فرعونیان - ۳۰۶
- ۲۸۵- مکر فرعونیان - ۳۰۶
- ۲۸۶- ملاقات فرعونیان با بنی اسرائیل - ۳۰۸
- ۲۸۷- ملی‌گرایی فرعونیان - ۳۰۸
- ۲۸۸- منافع فرعونیان - ۳۰۸
- ۲۸۹- منشأ ابتلای فرعونیان - ۳۱۰
- ۲۹۰- منشأ تکذیبگری فرعونیان - ۳۱۰
- ۲۹۱- منشأ ذلت فرعونیان - ۳۱۰
- ۲۹۲- منشأ شکست فرعونیان - ۳۱۰
- ۲۹۳- منشأ عذاب فرعونیان - ۳۱۲
- ۲۹۴- منشأ غرق فرعونیان - ۳۱۲
- ۲۹۵- منشأ فرجام شوم فرعونیان - ۳۱۳
- ۲۹۶- منشأ قدرت فرعونیان - ۳۱۴
- ۲۹۷- منشأ محرومیت فرعونیان - ۳۱۴
- ۲۹۸- منشأ مشکلات فرعونیان - ۳۱۴
- ۲۹۹- منشأ نابودی فرعونیان - ۳۱۵
- ۳۰۰- موارد خطای فرعونیان - ۳۱۶
- ۳۰۱- موانع ایمان فرعونیان - ۳۱۶
- ۳۰۲- موجبات عذاب فرعونیان - ۳۱۶
- ۳۰۳- موسی(ع) و شکست فرعونیان - ۳۱۶
- ۳۰۴- موسی(ع) و فرعونیان - ۳۱۸
- ۳۰۵- موعظه پذیران فرعونیان - ۳۲۴
- ۳۰۶- مؤاخذه اخروی فرعونیان - ۳۲۴

- ۳۰۷- مهلت به فرعونیان ۳۲۴
- ۳۰۸- نابودکننده روش فرعونیان ۳۲۶
- ۳۰۹- نجات از شکنجه های فرعونیان ۳۲۶
- ۳۱۰- نجات از فرعونیان ۳۲۶
- ۳۱۱- نزاع با فرعونیان ۳۲۸
- ۳۱۲- نزاع فرعونى ۳۲۸
- ۳۱۳- نسب فرعونى مقتول ۳۳۰
- ۳۱۴- نشانه های بی عقلی فرعونیان ۳۳۰
- ۳۱۵- نعمت نجات از حکومت فرعونیان ۳۳۲
- ۳۱۶- نعمتهای فرعونیان ۳۳۲
- ۳۱۷- نقش فرعونیان ۳۳۳
- ۳۱۸- نگرانی از هجرت فرعونیان ۳۳۴
- ۳۱۹- وفور امکانات دنیوی فرعونیان ۳۳۴
- ۳۲۰- ویرانی کاخ فرعونیان ۳۳۴
- ۳۲۱- ویژگیهای حکومت فرعونیان ۳۳۶
- ۳۲۲- ویژگیهای فرعونیان ۳۳۶
- ۳۲۳- هارون(ع) و فرعونیان ۳۳۶
- ۳۲۴- هدایت فرعونیان ۳۳۶
- ۳۲۵- هشدار به فرعونیان ۳۴۰
- ۳۲۶- هلاکت دنیوی فرعونیان ۳۴۰
- ۳۲۷- هلاکت فرعونیان ۳۴۲
- ۳۲۸- هلاکت ناگهانی فرعونیان ۳۴۸
- ۳۲۹- هماهنگی مشرکان مکه و فرعونیان ۳۴۸
- ۳۳۰- یأس از ایمان فرعونیان ۳۴۸
- ۳۳۱- یأس از هدایت فرعونیان ۳۴۸
- ۳۳۲- یقین فرعونیان ۳۵۰

- ۲- فرقان ۳۵۱
- ۱- فرقان ۳۵۱
- ۲- فرقان موسی(ع) ۳۵۱
- ۳- مراد از فرقان ۳۵۲
- ۴- مفهوم فرقان ۳۵۲
- ۵- نزول فرقان ۳۵۴
- ۳- فرقه گرایان ۳۵۵
- ۱- کیفر فرقه گرایان ۳۵۵
- ۲- آثار فرقه گرایی ۳۵۵
- ۳- اجتناب از فرقه گرایی ۳۵۶
- ۴- پیدایش فرقه های مذهبی ۳۵۶
- ۵- تهدید فرقه های مذهبی ۳۵۶
- ۶- علایق فرقه های مذهبی ۳۵۷
- ۷- عوامل پیدایش فرقه های مذهبی ۳۵۸
- ۸- فرقه های مذهبی جن ۳۵۸
- ۹- فرقه های مذهبی در قیامت ۳۵۸
- ۴- فرمانده ۳۵۹
- ۱- فرمانده سپاه فرعون ۳۵۹
- ۲- فرمانده غزوه احزاب ۳۵۹
- ۳- نقش فرمانده ۳۶۰
- ۴- مسؤولیت فرماندهان نظامی ۳۶۰
- ۵- فرماندهی ۳۶۱
- ۶- اهمیت فرماندهی ۳۶۲
- ۷- تشویقهای فرماندهی ۳۶۲
- ۸- عصیان از فرماندهی ۳۶۴
- ۹- عفو خطاهای فرماندهی جنگ ۳۶۵

- ۱۰- فرماندهی جالوت ۳۶۶
- ۱۱- فرماندهی جنگ ۳۶۶
- ۱۲- فرماندهی در جنگ ۳۶۶
- ۱۳- فرماندهی در مبارزه ۳۷۰
- ۱۴- فرماندهی طالوت ۳۷۰
- ۱۵- فرماندهی فرعون ۳۷۲
- ۱۶- فرماندهی محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۷۲
- ۱۷- فرماندهی هامان ۳۷۴
- ۱۸- ویژگیهای فرماندهی سلیمان(ع) ۳۷۵
- ۱۹- فرماندهی نظامی ۳۷۶
- ۵- (جدید) ۳۷۷
- ۱- مشخصات کتاب ۳۷۷
- ۲- حرمت اطاعت از فرومایگان ۳۷۷
- ۳- رد خواسته های فرومایگان ۳۷۷
- ۴- ممنوعیت اطاعت از فرومایگان ۳۷۹
- ۵- سرزنش فرومایگی ۳۷۹
- ۶- فرومایگی کافران ۳۷۹
- ۷- فرومایگی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۷۹
- ۶- فرهنگ ۳۸۱
- ۱- آثار بی فرهنگی ۳۸۱
- ۲- آثار توسعه فرهنگی ۳۸۲
- ۳- آثار فرهنگ ۳۸۲
- ۴- آسیب شناسی فرهنگی ۳۸۲
- ۵- انبیا و فرهنگ مردم ۳۸۴
- ۶- اولویتهای فرهنگی ۳۸۴
- ۷- اهمیت فرهنگ ۳۸۴

- ۳۸۴ ۸- اهمیت فرهنگ جامعه
- ۳۸۶ ۹- بسترسازی فرهنگی
- ۳۸۶ ۱۰- عوامل رشد فرهنگی
- ۳۸۶ ۱۱- عوامل فرهنگ ساز
- ۳۸۶ ۱۲- عوامل مؤثر در ساختار فرهنگ
- ۳۸۸ ۱۳- فرهنگ جاهلیت
- ۳۸۹ ۱۴- فرهنگ مردم در تبلیغ
- ۳۹۰ ۱۵- فرهنگ و عقیده
- ۳۹۰ ۱۶- موانع رشد فرهنگی
- ۳۹۱ ۷- فریب
- ۳۹۱ ۱- امکان فریب انبیا
- ۳۹۱ ۲- عوامل فریب
- ۳۹۱ ۳- عوامل فریب منافقان
- ۳۹۲ ۴- فریب آدم(ع)
- ۳۹۴ ۵- فریب حوا
- ۳۹۴ ۶- فریب در جنگ
- ۳۹۵ ۷- موانع فریب
- ۳۹۶ ۸- عوامل فریبکاری
- ۳۹۶ ۹- فریبکاری دنیا
- ۳۹۸ ۱۰- فریبکاری کافران
- ۳۹۹ ۸- فساد
- ۳۹۹ ۱- آثار اجتماعی فساد
- ۴۰۰ ۲- آثار اجتناب از فساد
- ۴۰۰ ۳- آثار اشاعه فساد
- ۴۰۰ ۴- آثار پاکی از فساد
- ۴۰۲ ۵- آثار شیوع فساد

- ۴۰۲ ----- ۶- آثار فساد
- ۴۰۶ ----- ۷- آثار فساد اجتماعی
- ۴۰۶ ----- ۸- آثار فساد ثروتمندان
- ۴۰۶ ----- ۹- آثار فساد جامعه
- ۴۰۸ ----- ۱۰- آثار فساد رهبران
- ۴۰۸ ----- ۱۱- آثار فساد فرعونیان
- ۴۰۸ ----- ۱۲- آثار گسترش فساد
- ۴۱۰ ----- ۱۳- آثار ممانعت از فساد
- ۴۱۰ ----- ۱۴- ابزار فساد
- ۴۱۰ ----- ۱۵- اعراض از فساد
- ۴۱۰ ----- ۱۶- امت های قبل از نوح(ع) و فساد
- ۴۱۱ ----- ۱۷- امکان فساد خانواده پاکان
- ۴۱۱ ----- ۱۸- اهمیت مبارزه با عوامل فساد
- ۴۱۱ ----- ۱۹- اهمیت مبارزه با فساد
- ۴۱۲ ----- ۲۰- برخورد با فساد جنسی
- ۴۱۳ ----- ۲۱- بی توجهی به فساد
- ۴۱۳ ----- ۲۲- پیروان موسی(ع) و فساد
- ۴۱۳ ----- ۲۳- جرم اشاعه فساد
- ۴۱۳ ----- ۲۴- دفع فساد
- ۴۱۵ ----- ۲۵- روش اصلاح فساد
- ۴۱۶ ----- ۲۶- روش مبارزه با فساد
- ۴۱۸ ----- ۲۷- زمینه فساد
- ۴۲۱ ----- ۲۸- زمینه فساد اجتماعی
- ۴۲۲ ----- ۲۹- زمینه فساد جامعه
- ۴۲۲ ----- ۳۰- زمینه فساد جن
- ۴۲۲ ----- ۳۱- شعیب(ع) و مبارزه با فساد

- ۴۲۵ ----- ۳۲- عوامل پیدایش فساد
- ۴۲۵ ----- ۳۳- عوامل فساد
- ۴۲۹ ----- ۳۴- عوامل فساد آفرینش
- ۴۳۰ ----- ۳۵- عوامل فساد اجتماعی بنی اسرائیل
- ۴۳۱ ----- ۳۶- عوامل فساد اخلاقی
- ۴۳۱ ----- ۳۷- عوامل فساد بنی اسرائیل
- ۴۳۱ ----- ۳۸- عوامل فساد جامعه
- ۴۳۳ ----- ۳۹- عوامل فساد جامعه دینی
- ۴۳۳ ----- ۴۰- عوامل گسترش فساد
- ۴۳۳ ----- ۴۱- عوامل مؤثر در فساد فرزند
- ۴۳۳ ----- ۴۲- فساد اقوام پیشین
- ۴۳۵ ----- ۴۳- فساد اکثریت جامعه
- ۴۳۶ ----- ۴۴- فساد امت های پس از نوح(ع)
- ۴۳۷ ----- ۴۵- فساد اهل مدین
- ۴۳۷ ----- ۴۶- فساد بت پرستی
- ۴۳۷ ----- ۴۷- فساد حکومت فرعون
- ۴۳۹ ----- ۴۸- فساد در بنی اسرائیل
- ۴۳۹ ----- ۴۹- فساد در حکومت فرعون
- ۴۳۹ ----- ۵۰- فساد دزدی
- ۴۴۱ ----- ۵۱- فساد راهزنی
- ۴۴۱ ----- ۵۲- فساد فرعونیان
- ۴۴۱ ----- ۵۳- فساد قوم ثمود
- ۴۴۲ ----- ۵۴- فساد قوم عاد
- ۴۴۲ ----- ۵۵- فساد قوم لوط
- ۴۴۲ ----- ۵۶- فساد قوم نوح
- ۴۴۵ ----- ۵۷- فساد گناه آشکار

- ۴۴۵ ۵۸- فساد لواط
- ۴۴۵ ۵۹- فساد مالی علمای مسیحیت
- ۴۴۵ ۶۰- فساد مالی علمای یهود
- ۴۴۷ ۶۱- فساد مبارزه با انبیا
- ۴۴۷ ۶۲- قلب و فساد
- ۴۴۷ ۶۳- کيفر اشاعه فساد
- ۴۴۷ ۶۴- کيفر فساد
- ۴۴۹ ۶۵- مبارزه با فساد
- ۴۵۱ ۶۶- مبارزه با فساد اجتماعی
- ۴۵۲ ۶۷- مبعوضيت فساد
- ۴۵۲ ۶۸- متقين و فساد
- ۴۵۲ ۶۹- مجازات اشاعه فساد
- ۴۵۲ ۷۰- مشوق فساد
- ۴۵۵ ۷۱- ممانعت از فساد
- ۴۵۵ ۷۲- منشأ فساد
- ۴۵۵ ۷۳- موارد فساد
- ۴۵۷ ۷۴- موانع فساد
- ۴۵۹ ۷۵- موسی(ع) و فساد
- ۴۵۹ ۷۶- نابودی فساد
- ۴۶۰ ۷۷- نهی از فساد
- ۴۶۱ ۷۸- برخورد با فساد جنسی
- ۴۶۲ ۹- فسق
- ۴۶۲ ۱- فسق
- ۴۶۲ ۲- آثار اجتماعی فسق
- ۴۶۳ ۳- آثار تداوم بر فسق
- ۴۶۳ ۴- آثار فسق

- ۴۷۵ ۵- آثار فسق امت های پیشین
- ۴۷۵ ۶- آثار فسق ثروتمندان
- ۴۷۵ ۷- آثار فسق رهبران
- ۴۷۵ ۸- آثار فسق فرعونیان
- ۴۷۷ ۹- آثار فسق قوم لوط
- ۴۷۷ ۱۰- آثار فسق قوم نوح
- ۴۷۷ ۱۱- آثار فسق یهود
- ۴۷۷ ۱۲- آثار گرایش به فسق
- ۴۷۹ ۱۳- امت های قبل از نوح(ع) و فسق
- ۴۷۹ ۱۴- اهمیت فسق
- ۴۷۹ ۱۵- اهمیت مبارزه با فسق
- ۴۷۹ ۱۶- بدترین فسق
- ۴۸۱ ۱۷- تداوم فسق قوم نوح
- ۴۸۱ ۱۸- تضاد فسق و ایمان
- ۴۸۱ ۱۹- زمینه فسق
- ۴۸۳ ۲۰- زمینه فسق اهل کتاب
- ۴۸۳ ۲۱- زمینه فسق کافران
- ۴۸۳ ۲۲- عوامل رفع فسق
- ۴۸۵ ۲۳- عوامل رفع فسق قاذف
- ۴۸۵ ۲۴- عوامل فسق
- ۴۸۷ ۲۵- فسق اشراف فرعون
- ۴۸۷ ۲۶- فسق اکثریت اهل کتاب
- ۴۸۷ ۲۷- فسق اکثریت مسیحیان
- ۴۸۷ ۲۸- فسق اکثریت مشرکان صدر اسلام
- ۴۸۹ ۲۹- فسق اکثریت یهود
- ۴۸۹ ۳۰- فسق امت های پس از نوح(ع)

- ۴۸۹ ۳۱- فسق امت های پیشین
- ۴۸۹ ۳۲- فسق امر به منکر
- ۴۹۱ ۳۳- فسق اهل کتاب
- ۴۹۲ ۳۴- فسق بنی اسرائیل
- ۴۹۴ ۳۵- فسق تبعیض نژادی
- ۴۹۵ ۳۶- فسق حسد
- ۴۹۵ ۳۷- فسق در حج
- ۴۹۵ ۳۸- فسق در حکومت فرعون
- ۴۹۵ ۳۹- فسق دنیاطلبی
- ۴۹۷ ۴۰- فسق راهزنی
- ۴۹۷ ۴۱- فسق غافلان
- ۴۹۷ ۴۲- فسق فرعون
- ۴۹۹ ۴۳- فسق فرعونیان
- ۴۹۹ ۴۴- فسق قاذف
- ۴۹۹ ۴۵- فسق قوم لوط
- ۵۰۱ ۴۶- فسق قوم نوح
- ۵۰۱ ۴۷- فسق کافران
- ۵۰۳ ۴۸- فسق گناه آشکار
- ۵۰۳ ۴۹- فسق گناهکاران
- ۵۰۳ ۵۰- فسق لواط
- ۵۰۳ ۵۱- فسق متخلفان از جهاد
- ۵۰۵ ۵۲- فسق مشرکان
- ۵۰۵ ۵۳- فسق مفسدان
- ۵۰۵ ۵۴- فسق مکذبان آیات خدا
- ۵۰۵ ۵۵- فسق مکذبان قرآن
- ۵۰۷ ۵۶- فسق مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله)

۵۰۷	۵۷- فسق منافقان
۵۰۹	۵۸- فسق ناقضان معاهده
۵۰۹	۵۹- فسق نهی از معروف
۵۰۹	۶۰- فسق ولید بن عتبه
۵۱۱	۶۱- فسق هواپرستی
۵۱۱	۶۲- فسق یهود ایله
۵۱۱	۶۳- فسق یهود صدر اسلام
۵۱۳	۶۴- فطريت تبری از فسق
۵۱۳	۶۵- فطريت نفرت از فسق
۵۱۳	۶۶- کفر و فسق
۵۱۵	۶۷- کيفر فسق
۵۱۵	۶۸- گرایش به فسق
۵۱۷	۶۹- مبارزه با فسق
۵۱۷	۷۰- متقين و فسق
۵۱۷	۷۱- مرگ با فسق
۵۱۷	۷۲- مظاهر فسق
۵۱۹	۷۳- مفهوم فسق
۵۱۹	۷۴- منشأ رفع فسق قاذف
۵۱۹	۷۵- منشأ فسق
۵۱۹	۷۶- منشأ فسق ابليس
۵۲۱	۷۷- منشأ نفرت از فسق
۵۲۱	۷۸- موارد فسق
۵۲۷	۷۹- موانع فسق
۵۲۷	۸۰- موجبات فسق
۵۲۸	۸۱- نشانه فسق
۵۲۹	۸۲- نشانه های فسق

- ۸۳- نفاق و فسق ۵۳۱
- ۸۴- نفرت از فسق ۵۳۱
- ۸۵- هماهنگی فسق با عصیان ۵۳۱
- ۸۶- هماهنگی کفر با فسق ۵۳۳
- ۱۰- فصاحت ۵۳۴
- ۱- آثار فصاحت ۵۳۴
- ۲- آثار فصاحت سخن ۵۳۴
- ۳- آثار فصاحت قرآن ۵۳۵
- ۴- آثار فصاحت موسی(ع) ۵۳۵
- ۵- آثار فصاحت هارون(ع) ۵۳۵
- ۶- ارزش فصاحت در تبلیغ ۵۳۷
- ۷- اهمیت فصاحت ۵۳۷
- ۸- اهمیت فصاحت در تبلیغ ۵۳۷
- ۹- اهمیت فصاحت مبلغان ۵۳۸
- ۱۰- فصاحت در تبلیغ ۵۳۹
- ۱۱- فصاحت رهبران ۵۴۰
- ۱۲- فصاحت زبان عربی ۵۴۱
- ۱۳- فصاحت عربی ۵۴۲
- ۱۴- فصاحت قرآن ۵۴۳
- ۱۵- فصاحت محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۴۶
- ۱۶- فصاحت منافقان ۵۴۷
- ۱۷- فصاحت موسی(ع) ۵۴۷
- ۱۸- فصاحت نوح(ع) ۵۴۸
- ۱۹- فصاحت هارون(ع) ۵۴۹
- ۲۰- کافران و فصاحت قرآن ۵۴۹
- ۲۱- مشرکان و فصاحت قرآن ۵۴۹

۵۴۹	۲۲- نقش فصاحت
۵۵۱	۱۱- فصول
۵۵۱	۱- آثار پیدایش فصول
۵۵۱	۲- پیدایش فصول
۵۵۱	۳- منشأ پیدایش فصول
۵۵۲	۴- منشأ تغییر فصول
۵۵۲	۵- فصل های سال
۵۵۲	۶- آثار تغییر فصل های سال
۵۵۴	۷- تغییر فصل های سال
۵۵۴	۸- منشأ پیدایش فصل های سال
۵۵۴	۹- منشأ تغییر فصل های سال
۵۵۶	۱۲- فضا
۵۵۶	۱- تدبیر موجودات فضا
۵۵۶	۲- تشویق به تسخیر فضا
۵۵۶	۳- حاکم موجودات فضا
۵۵۷	۴- خالق موجودات فضا
۵۵۷	۵- سقوط موجودات فضا
۵۵۸	۶- قانونمندی خلقت موجودات فضا
۵۵۹	۷- مالک موجودات فضا
۵۵۹	۸- محافظت از موجودات فضا
۵۵۹	۹- مدبر موجودات فضا
۵۶۱	۱۰- مدت خلقت موجودات فضا
۵۶۱	۱۱- موجودات فضا
۵۶۳	۱۲- نیازهای موجودات فضا
۵۶۳	۱۳- فضل خدا
۵۶۳	۱- آثار عقیده به فضل خدا

- ۲- آثار فضل خدا ۵۶۴
- ۳- استفاده از فضل خدا ۵۷۱
- ۴- امیدواری به فضل خدا ۵۷۱
- ۵- انبیا و فضل خدا ۵۷۲
- ۶- اهمیت فضل خدا ۵۷۳
- ۷- تداوم فضل خدا ۵۷۳
- ۸- تقدم فضل خدا ۵۷۳
- ۹- زمینه فضل خدا ۵۷۵
- ۱۰- عظمت فضل خدا ۵۷۹
- ۱۱- عمومیت فضل خدا ۵۸۰
- ۱۲- عوامل امیدواری به فضل خدا ۵۸۱
- ۱۳- عوامل محرومیت از فضل خدا ۵۸۱
- ۱۴- فضل خدا ۵۸۳
- ۱۵- قانونمندی فضل خدا ۶۱۳
- ۱۶- گناهکاران و فضل خدا ۶۱۳
- ۱۷- محرومان از فضل خدا ۶۱۵
- ۱۸- محرومیت از فضل خدا ۶۱۶
- ۱۹- مراتب فضل خدا ۶۱۷
- ۲۰- مشمولان فضل خدا ۶۲۰
- ۲۱- مظاهر فضل خدا ۶۳۳
- ۲۲- منشأ فضل خدا ۶۳۳
- ۲۳- موارد فضل خدا ۶۳۵
- ۲۴- موجبات جلب فضل خدا ۶۳۵
- ۲۵- موجبات فضل خدا ۶۳۵
- ۲۶- نشانه های فضل خدا ۶۳۷
- ۲۷- نیاز به فضل خدا ۶۴۵

- ۶۴۵ - ۲۸- واسطه فضل خدا
- ۶۴۷ - ۲۹- وسعت فضل خدا
- ۶۴۷ - ۳۰- ویژگیهای فضل خدا
- ۶۴۸ - ۱۴- فضیلت
- ۶۴۸ - ۱- تداوم فضیلت شب قدر
- ۶۴۸ - ۲- تفاوت فضیلت شب ها
- ۶۴۸ - ۳- فضیلت احسان
- ۶۴۹ - ۴- فضیلت ادای گواهی
- ۶۴۹ - ۵- فضیلت ادیان آسمانی
- ۶۴۹ - ۶- فضیلت استغفار
- ۶۴۹ - ۷- فضیلت اسلام
- ۶۵۱ - ۸- فضیلت اماکن مقدس
- ۶۵۳ - ۹- فضیلت امانتداری
- ۶۵۳ - ۱۰- فضیلت انجیل
- ۶۵۳ - ۱۱- فضیلت انفاق
- ۶۵۷ - ۱۲- فضیلت اوراق قرآن
- ۶۵۷ - ۱۳- فضیلت ایثار
- ۶۵۷ - ۱۴- فضیلت ایمان
- ۶۵۹ - ۱۵- فضیلت برپایی نماز
- ۶۵۹ - ۱۶- فضیلت بسمله
- ۶۶۱ - ۱۷- فضیلت بصیرت
- ۶۶۱ - ۱۸- فضیلت بهشت
- ۶۶۱ - ۱۹- فضیلت بهشت عدن
- ۶۶۱ - ۲۰- فضیلت بیت المقدس
- ۶۶۳ - ۲۱- فضیلت پرداخت زکات
- ۶۶۳ - ۲۲- فضیلت پیشگامی در سلام

- ۶۶۳ ۲۳- فضیلت تأمین خویشاوندان یتیم
- ۶۶۴ ۲۴- فضیلت تأمین فقرا
- ۶۶۵ ۲۵- فضیلت تأمین مساکین
- ۶۶۵ ۲۶- فضیلت تسبیح خدا
- ۶۶۷ ۲۷- فضیلت تسلیم به خدا
- ۶۶۷ ۲۸- فضیلت تعلیم قرآن
- ۶۶۷ ۲۹- فضیلت تقوا
- ۶۶۹ ۳۰- فضیلت تلاوت قرآن
- ۶۷۱ ۳۱- فضیلت تنزیه خدا
- ۶۷۱ ۳۲- فضیلت تورات
- ۶۷۲ ۳۳- فضیلت جمعه
- ۶۷۳ ۳۴- فضیلت جهاد
- ۶۷۵ ۳۵- فضیلت حج
- ۶۷۵ ۳۶- فضیلت حج پیاده
- ۶۷۵ ۳۷- فضیلت حلق (سر تراشی)
- ۶۷۵ ۳۸- فضیلت حمد خدا
- ۶۷۷ ۳۹- فضیلت خشیت
- ۶۷۷ ۴۰- فضیلت دره طوی
- ۶۷۷ ۴۱- فضیلت دعا
- ۶۷۹ ۴۲- فضیلت دین نوح(ع)
- ۶۸۰ ۴۳- فضیلت ذکر خدا
- ۶۸۱ ۴۴- فضیلت راستگویی
- ۶۸۱ ۴۵- فضیلت روح
- ۶۸۳ ۴۶- فضیلت زکات
- ۶۸۴ ۴۷- فضیلت زمان ها
- ۶۸۵ ۴۸- فضیلت زندگی اخروی

- ۴۹- فضیلت زیارت محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۵
- ۵۰- فضیلت سجده ۶۸۵
- ۵۱- فضیلت سرعت در عمل به تکلیف ۶۸۵
- ۵۲- فضیلت سقاییت حاجیان ۶۸۷
- ۵۳- فضیلت سگ اصحاب کهف ۶۸۷
- ۵۴- فضیلت سوره حمد ۶۸۷
- ۵۵- فضیلت شب جمعه ۶۸۹
- ۵۶- فضیلت شب قدر ۶۸۹
- ۵۷- فضیلت شب معراج ۶۹۱
- ۵۸- فضیلت شب های دهگانه ۶۹۲
- ۵۹- فضیلت شهادت ۶۹۳
- ۶۰- فضیلت صبر ۶۹۳
- ۶۱- فضیلت صداقت ۶۹۵
- ۶۲- فضیلت صدقه ۶۹۵
- ۶۳- فضیلت طول رکوع ۶۹۷
- ۶۴- فضیلت طول سجده ۶۹۷
- ۶۵- فضیلت عبادت ۶۹۷
- ۶۶- فضیلت عبادت در مسجد قبا ۶۹۹
- ۶۷- فضیلت عبادت کنار کعبه ۶۹۹
- ۶۸- فضیلت عتق برده ۶۹۹
- ۶۹- فضیلت عفت ۷۰۱
- ۷۰- فضیلت عفو ۷۰۱
- ۷۱- فضیلت علم ۷۰۳
- ۷۲- فضیلت عمل صالح ۷۰۳
- ۷۳- فضیلت قرآن ۷۰۳
- ۷۴- فضیلت کعبه ۷۱۹

- ۷۵- فضیلت گریه در سجده ۷۲۲
- ۷۶- فضیلت گواهی ۷۲۳
- ۷۷- فضیلت محافظت از دین ۷۲۳
- ۷۸- فضیلت مراقبت از نماز ۷۲۳
- ۷۹- فضیلت مسجد الحرام ۷۲۵
- ۸۰- فضیلت مسجد قبا ۷۲۵
- ۸۱- فضیلت مقام ابراهیم(ع) ۷۲۵
- ۸۲- فضیلت مقام رسالت ۷۲۷
- ۸۳- فضیلت مقام نبوت ۷۲۷
- ۸۴- فضیلت مکان ذکر خدا ۷۲۷
- ۸۵- فضیلت مکه ۷۲۷
- ۸۶- فضیلت نبوت ۷۳۱
- ۸۷- فضیلت نجات مظلوم ۷۳۲
- ۸۸- فضیلت نماز ۷۳۳
- ۸۹- فضیلت نماز اول وقت ۷۳۵
- ۹۰- فضیلت نماز شب ۷۳۷
- ۹۱- فضیلت نماز صبح ۷۳۷
- ۹۲- فضیلت نماز عصر ۷۳۷
- ۹۳- فضیلت نماز کنار کعبه ۷۳۹
- ۹۴- فضیلت نماز یومیه ۷۳۹
- ۹۵- فضیلت وفای به عهد ۷۳۹
- ۹۶- فضیلت هجرت ۷۳۹
- ۹۷- منشأ فضیلت ۷۴۱
- ۹۸- منشأ فضیلت مسجد ۷۴۱
- ۹۹- نشانه های فضیلت ۷۴۱
- ۱۰۰- نشانه های فضیلت شب قدر ۷۴۳

- ۱۰۱- وقت فضیلت نماز صبح ۷۴۳
- ۱۵- فطرت ۷۴۵
- ۱- احیای فطرت ۷۴۵
- ۲- احیای فطرت توحیدی ۷۴۵
- ۳- اختفای فطرت ۷۴۶
- ۴- اعراض از فطرت ۷۴۶
- ۵- اهمیت تنبه فطرت ۷۴۶
- ۶- اهمیت فطرت ۷۴۸
- ۷- بیداری فطرت توحیدی ۷۴۸
- ۸- بیگانگی شرک با فطرت ۷۴۸
- ۹- تذکر فطرت توحیدی ۷۵۰
- ۱۰- تغییرناپذیری فطرت ۷۵۰
- ۱۱- تنبه فطرت ۷۵۰
- ۱۲- حنیفیت فطرت ۷۵۲
- ۱۳- دلایل فطرت توحیدی ۷۵۲
- ۱۴- زمینه احیای فطرت ۷۵۲
- ۱۵- زمینه اختفای فطرت ۷۵۲
- ۱۶- زمینه بی اعتنایی به ملاکهای فطری ۷۵۴
- ۱۷- زمینه تنبه فطرت ۷۵۴
- ۱۸- زمینه غفلت از فطرت ۷۵۶
- ۱۹- عمومیت فطرت ۷۵۶
- ۲۰- عوامل احیای فطرت ۷۵۸
- ۲۱- عوامل انحراف از فطرت ۷۵۸
- ۲۲- عوامل تجلی فطرت توحیدی ۷۵۸
- ۲۳- عوامل تنبه فطرت ۷۶۰
- ۲۴- عوامل مؤثر در فطرت ۷۶۵

- ۷۶۶ ----- ۲۵- فطرت انسان
- ۷۷۶ ----- ۲۶- فطرت تعالیم قرآن
- ۷۷۶ ----- ۲۷- فطرت توحیدی
- ۷۸۰ ----- ۲۸- فطرت توحیدی انسان
- ۷۸۰ ----- ۲۹- فطرت توحیدی فرعون
- ۷۸۱ ----- ۳۰- فطرت توحیدی مشرکان
- ۷۸۲ ----- ۳۱- فطرت حق طلبی
- ۷۸۲ ----- ۳۲- فطرت خداپرستی
- ۷۸۲ ----- ۳۳- فطرت خداجویی
- ۷۸۶ ----- ۳۴- فطرت خداشناسی
- ۷۸۶ ----- ۳۵- فطرت دینی
- ۷۸۶ ----- ۳۶- فطرت کافران
- ۷۸۸ ----- ۳۷- فطرت و شرک
- ۷۸۸ ----- ۳۸- فطرت یهود
- ۷۸۸ ----- ۳۹- گواه فطرت انسان
- ۷۹۰ ----- ۴۰- ملازمت با فطرت
- ۷۹۰ ----- ۴۱- نشانه های فطرت توحیدی
- ۷۹۰ ----- ۴۲- نقش فطرت
- ۷۹۲ ----- ۴۳- هماهنگی قرآن با فطرت
- ۷۹۲ ----- ۴۴- فطریات انسان
- ۸۱۰ ----- ۴۵- فطریات مشرکان
- ۸۱۰ ----- ۴۶- نقش فطریات
- ۸۱۱ ----- ۱۶- فقر
- ۸۱۱ ----- ۱- فقر
- ۸۱۱ ----- ۲- آثار ترس از فقر
- ۸۱۳ ----- ۳- آثار ذکر فقر

- ۴- آثار فقر ۸۱۳
- ۵- اجتناب از تحلیل غلط در فقر ۸۱۹
- ۶- ارزیابی با فقر ۸۱۹
- ۷- اعراض از تحلیل غلط درباره فقر ۸۲۱
- ۸- امتحان با فقر ۸۲۱
- ۹- امیدواری در فقر ۸۲۳
- ۱۰- انفاق در فقر ۸۲۵
- ۱۱- ترس از فقر ۸۲۵
- ۱۲- تعقل در فقر ۸۲۷
- ۱۳- حفظ ایمان در فقر ۸۲۷
- ۱۴- خطر فقر ۸۲۷
- ۱۵- درخواست نجات از فقر ۸۲۸
- ۱۶- رضایت در فقر ۸۲۹
- ۱۷- زمینه نجات از فقر ۸۲۹
- ۱۸- سرزنش ترس از فقر ۸۲۹
- ۱۹- شکر در فقر ۸۳۰
- ۲۰- صابران در فقر ۸۳۱
- ۲۱- صالحان در فقر ۸۳۱
- ۲۲- صبر بر فقر ۸۳۱
- ۲۳- صبر در فقر ۸۳۱
- ۲۴- عبودیت در فقر ۸۳۳
- ۲۵- علم به فلسفه فقر ۸۳۳
- ۲۶- عوامل فقر ۸۳۳
- ۲۷- عوامل فقر در مکه ۸۳۷
- ۲۸- عوامل فقر کافران ۸۳۷
- ۲۹- عوامل فقر مؤمنان ۸۳۷

- ۳۰- عوامل نجات از فقر ۸۳۷
- ۳۱- فرزند کشی در فقر ۸۳۹
- ۳۲- فرزند کشی و فقر ۸۳۹
- ۳۳- فقر آل یعقوب ۸۳۹
- ۳۴- فقر ایوب(ع) ۸۴۱
- ۳۵- فقر برادران یوسف ۸۴۱
- ۳۶- فقر در جاهلیت ۸۴۳
- ۳۷- فقر مالکان کشتی قصه خضر(ع) ۸۴۳
- ۳۸- فقر متجاوزان بنی اسرائیل ۸۴۳
- ۳۹- فقر محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۴۳
- ۴۰- فقر مسلمانان صدر اسلام ۸۴۵
- ۴۱- فقر مؤمنان ۸۴۵
- ۴۲- فقر همنشین باغدار متکبر ۸۴۵
- ۴۳- فقر یعقوب(ع) ۸۴۵
- ۴۴- فلسفه فقر ۸۴۷
- ۴۵- فلسفه فقر صحابه ۸۴۷
- ۴۶- فلسفه فقر کافران ۸۴۷
- ۴۷- منشأ فقر ۸۴۹
- ۴۸- منشأ فقر کافران ۸۴۹
- ۴۹- موانع ترس از فقر ۸۴۹
- ۵۰- موجبات فقر ۸۴۹
- ۵۱- ناپسندی فقر ۸۵۱
- ۵۲- نقش فقر ۸۵۱
- ۵۳- نگرانی از فقر ۸۵۱
- ۵۴- آثار ازدواج فقرا ۸۵۲
- ۵۵- آثار اطعام به فقرا ۸۵۲

- ۵۶- آثار امداد به فقرا ۸۵۳
- ۵۷- آثار انفاق به فقرا ۸۵۵
- ۵۸- آثار ایمان فقرا ۸۵۵
- ۵۹- آثار بی اعتنایی به فقرا ۸۵۵
- ۶۰- آثار تبلیغ امداد به فقرا ۸۵۷
- ۶۱- آثار تحقیر فقرا ۸۵۷
- ۶۲- آثار معاشرت با فقرا ۸۵۷
- ۶۳- اجتناب از امداد به فقرا ۸۵۷
- ۶۴- احترام فقرا ۸۵۹
- ۶۵- ادای حقوق فقرا ۸۵۹
- ۶۶- ارزش تأمین فقرا ۸۶۱
- ۶۷- ازدواج فقرا ۸۶۱
- ۶۸- اسلام و فقرا ۸۶۱
- ۶۹- اشراف قوم نوح و فقرا ۸۶۱
- ۷۰- اطعام فقرا از قربانی حج ۸۶۳
- ۷۱- اعراض از تأمین فقرا ۸۶۳
- ۷۲- امداد به فقرا ۸۶۵
- ۷۳- انفاق به فقرا ۸۶۵
- ۷۴- اولویت اطعام فقرا ۸۶۷
- ۷۵- اهتمام اسلام به فقرا ۸۶۹
- ۷۶- اهتمام به اطعام فقرا ۸۶۹
- ۷۷- اهمیت اطعام فقرا ۸۶۹
- ۷۸- اهمیت انفاق به فقرا ۸۶۹
- ۷۹- اهمیت انفاق به فقرای عقیف ۸۷۱
- ۸۰- اهمیت تأمین فقرا ۸۷۱
- ۸۱- اهمیت حمایت از فقرا ۸۷۵

- ۸۲- اهمیت رعایت عواطف فقرا ۸۷۵
- ۸۳- اهمیت رفع مشکلات اقتصادی فقرا ۸۷۵
- ۸۴- ایمان فقرا ۸۷۵
- ۸۵- بی اعتنایی به فقرا ۸۷۷
- ۸۶- بینش فقرا ۸۷۷
- ۸۷- تأمین فقرا ۸۷۹
- ۸۸- تأمین فقرا هنگام قحطی ۸۸۱
- ۸۹- تأمین معاش فقرا ۸۸۱
- ۹۰- تأمین منافع فقرا ۸۸۱
- ۹۱- تأمین نیازهای فقرا ۸۸۱
- ۹۲- تأمین نیازهای مادی فقرا ۸۸۳
- ۹۳- تبلیغ امداد به فقرا ۸۸۴
- ۹۴- تحقیر فقرا ۸۸۵
- ۹۵- ترحم به فقرا ۸۸۵
- ۹۶- ترک اطعام فقرا ۸۸۵
- ۹۷- ترک تشویق به اطعام فقرا ۸۸۷
- ۹۸- ترک همنشینی با فقرا ۸۸۷
- ۹۹- تشویق به تأمین فقرا ۸۸۸
- ۱۰۰- ثروتمندان و فقرا ۸۸۹
- ۱۰۱- حقوق فقرا ۸۸۹
- ۱۰۲- حمایت از فقرا ۸۹۲
- ۱۰۳- روش برخورد با فقرا ۸۹۳
- ۱۰۴- زمینه انفاق به فقرا ۸۹۳
- ۱۰۵- زمینه تأمین فقرا ۸۹۵
- ۱۰۶- سرزنش اعراض از فقرا ۸۹۵
- ۱۰۷- سرزنش تحقیر فقرا ۸۹۷

۸۹۷	۱۰۸- سرزنش ترک امداد بهفقرا
۸۹۷	۱۰۹- سرزنش غفلت از فقرا
۸۹۹	۱۱۰- سهم فقرا از صدقات
۸۹۹	۱۱۱- صبر در معاشرت با فقرا
۸۹۹	۱۱۲- صدقه به فقرا
۸۹۹	۱۱۳- عذرخواهی از فقرا
۹۰۱	۱۱۴- عوامل بی اعتنایی به فقرا
۹۰۱	۱۱۵- عیب جوی از فقرا
۹۰۱	۱۱۶- فضیلت تأمین فقرا
۹۰۳	۱۱۷- فقرا و خیر
۹۰۳	۱۱۸- فقرا و مقامات معنوی
۹۰۳	۱۱۹- فیء به فقرا
۹۰۵	۱۲۰- گلایه فقرا
۹۰۵	۱۲۱- مالکیت فقرا
۹۰۵	۱۲۲- مراد از فقرا
۹۰۵	۱۲۳- مسؤولیت اطعام فقرا
۹۰۷	۱۲۴- مسؤولیت امداد به فقرا
۹۰۷	۱۲۵- مشکلات معاشرت با فقرا
۹۰۷	۱۲۶- مصالح فقرا
۹۰۹	۱۲۷- معذوریت فقرا
۹۰۹	۱۲۸- منشأ حقوق فقرا
۹۰۹	۱۲۹- مهمترین حمایت از فقرا
۹۰۹	۱۳۰- ناپسندی غفلت از فقرا
۹۱۱	۱۳۱- نهی از ترک همتشینی با فقرا
۹۱۱	۱۳۲- وجوب اطعام به فقرا
۹۱۱	۱۳۳- وعده به فقرا

- ۱۳۴- وعده تأمین فقرا ۹۱۱
- ۱۳۵- همنشینی محمد(صلی الله علیه و آله) با فقرا ۹۱۳
- ۱۳۶- یوسف(ع) و فقرا ۹۱۳
- ۱۳۷- آثار اعراض از مؤمنان فقیر ۹۱۳
- ۱۳۸- احسان به فقیر ۹۱۳
- ۱۳۹- ارزش مؤمنان فقیر ۹۱۵
- ۱۴۰- استهزای مؤمنان فقیر ۹۱۵
- ۱۴۱- اعراض از مؤمنان فقیر ۹۱۵
- ۱۴۲- امیدواری مهاجران فقیر ۹۱۵
- ۱۴۳- انفاق به فقیر ۹۱۷
- ۱۴۴- اهتمام به مؤمنان فقیر ۹۱۷
- ۱۴۵- برخورد با فقیر ۹۱۷
- ۱۴۶- تأمین فقیر ۹۱۸
- ۱۴۷- تأمین نیاز فقیر ۹۲۱
- ۱۴۸- تأمین نیازهای مهاجران فقیر ۹۲۱
- ۱۴۹- ۹۲۱
- ۱۵۰- تحقیر مؤمنان فقیر ۹۲۱
- ۱۵۱- تکلیف شوهران فقیر ۹۲۳
- ۱۵۲- توجه به مؤمنان فقیر ۹۲۳
- ۱۵۳- توصیه به همنشینی با مؤمنان فقیر ۹۲۳
- ۱۵۴- چهره فقیر ۹۲۳
- ۱۵۵- حقوق فقیر ۹۲۵
- ۱۵۶- دعای مؤمنان فقیر صدراسلام ۹۲۵
- ۱۵۷- دلجویی از مجاهدان فقیر ۹۲۵
- ۱۵۸- دلجویی از مؤمنان فقیر ۹۲۵
- ۱۵۹- دوستی با مؤمنان فقیر ۹۲۷

- ۱۶۰- روش برخورد با مؤمنان فقیر ۹۲۷
- ۱۶۱- سرزنش تحقیر مؤمنان فقیر ۹۲۷
- ۱۶۲- سرزنش طرد مؤمنان فقیر ۹۲۷
- ۱۶۳- شخصیت فقیر ۹۲۹
- ۱۶۴- صحابه فقیر ۹۲۹
- ۱۶۵- طرد صحابه فقیر ۹۲۹
- ۱۶۶- طرد مؤمنان فقیر ۹۳۱
- ۱۶۷- طعن به مؤمنان فقیر ۹۳۱
- ۱۶۸- فقیر عقیف ۹۳۳
- ۱۶۹- فیء به انصار فقیر ۹۳۳
- ۱۷۰- فیء به مهاجران فقیر ۹۳۵
- ۱۷۱- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک ۹۳۵
- ۱۷۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و صحابه فقیر ۹۳۵
- ۱۷۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و مؤمنان فقیر ۹۳۷
- ۱۷۴- معاشرت با فقیر ۹۳۷
- ۱۷۵- معاشرت با مؤمنان فقیر ۹۳۷
- ۱۷۶- منافقان و مؤمنان فقیر ۹۳۸
- ۱۷۷- مؤمنان فقیر ۹۳۹
- ۱۷۸- مؤمنان فقیر صدراسلام ۹۳۹
- ۱۷۹- مؤمنان فقیر و جهاد ۹۳۹
- ۱۸۰- مؤمنان فقیر و محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۴۱
- ۱۸۱- مهتدین فقیر ۹۴۱
- ۱۸۲- نوح(ع) و مؤمنان فقیر ۹۴۱
- ۱۸۳- نیاز فقیر ۹۴۳
- ۱۸۴- همنشینی با مؤمنان فقیر ۹۴۴
- ۱۷- قواعد فقهی ۹۴۶

- ۱- قواعد فقهی ۹۴۶
- ۲- قاعده احسان ۹۵۱
- ۳- قاعده عقاب بلا بیان ۹۵۱
- ۴- قاعده قبح کیفر بی بیان ۹۵۳
- ۵- قاعده قبح کیفر بی بیان ۹۵۳
- ۶- قاعده کیفر بی بیان ۹۵۳
- ۷- قاعده نفی عسر و حرج ۹۵۳
- ۸- قاعده نفی عسرو حرج ۹۵۵
- ۹- محدوده قاعده نفی عسرو حرج ۹۵۷
- ۱۰- قاعده حلیت ۹۵۷
- ۱۱- قاعده فقهی ۹۵۹
- ۱۲- قاعده کیفر بی بیان ۹۵۹
- ۱۳- قاعده کیفر بی بیان ۹۵۹
- ۱۴- قاعده نفی حرج ۹۶۱
- ۱۸- فقیهان ۹۶۲
- ۱- اضلالگری فقیهان دنیا طلب ۹۶۲
- ۲- اضلالگری فقیهان سطحی نگر ۹۶۲
- ۳- گمراهی فقیهان دنیا طلب ۹۶۲
- ۴- گمراهی فقیهان سطحی نگر ۹۶۳
- ۵- حجیت قول فقها ۹۶۳
- ۶- فضایل فقها ۹۶۳
- ۷- مسؤولیت فقها ۹۶۳
- ۸- نقش اجتماعی فقها ۹۶۵
- ۱۹- فکر ۹۶۶
- ۱- آثار سلامت فکر ۹۶۶
- ۲- آثار محدودیت فکر مشرکان ۹۶۶

- ۳- انعطاف پذیری فکر - ۹۶۷
- ۴- تغییر فکر انسان - ۹۶۷
- ۵- تناسب فکر و عمل - ۹۶۷
- ۶- روش برخورد با فکر - ۹۶۷
- ۷- روش تصحیح فکر - ۹۶۸
- ۸- زمینه تمرکز فکر - ۹۶۹
- ۹- عوامل تقویت مبانی فکر - ۹۶۹
- ۱۰- عوامل مؤثر در فکر - ۹۶۹
- ۱۱- مبانی فکر - ۹۷۱
- ۱۲- محدودیت فکر انسان - ۹۷۱
- ۱۳- ملاکهای تصحیح فکر - ۹۷۱
- ۱۴- موانع تکامل فکر - ۹۷۳
- ۲۰- فلز - ۹۷۴
- ۱- بخش مفید فلز مذاب - ۹۷۴
- ۲- تشبیه به فلز مذاب - ۹۷۴
- ۳- تشبیه به کف فلز مذاب - ۹۷۵
- ۴- تشبیه کف فلز مذاب - ۹۷۵
- ۵- ذوب فلز در دوران بعثت - ۹۷۵
- ۶- ذوب فلز در دوران ذوالقرنین - ۹۷۵
- ۷- صنعت ذوب فلز - ۹۷۷
- ۸- فواید ذوب فلز - ۹۷۷
- ۹- کف فلز مذاب - ۹۷۷
- ۲۱- فواید - ۹۷۸
- ۱- آثار تبیین فواید ایمان - ۹۷۸
- ۲- آثار تبیین فواید دینداری - ۹۷۸
- ۳- آثار ذکر فواید آسمان - ۹۷۸

- ۴- آگاهی از فواید دنیوی هجرت ۹۷۹
- ۵- تبیین فواید ایمان ۹۷۹
- ۶- تبیین فواید دینداری ۹۷۹
- ۷- تبیین فواید قرآن ۹۸۱
- ۸- فواید آب ۹۸۱
- ۹- فواید آب پاکیزه ۹۸۹
- ۱۰- فواید آب سرد ۹۸۹
- ۱۱- فواید آبخوری پادشاه مصر ۹۸۹
- ۱۲- فواید آتش ۹۹۱
- ۱۳- فواید آسمان ۹۹۱
- ۱۴- فواید آهن ۹۹۵
- ۱۵- فواید ابر ۹۹۶
- ۱۶- فواید ابر ها ۹۹۷
- ۱۷- فواید اخبار از آخرت ۹۹۹
- ۱۸- فواید اخروی توکل ۹۹۹
- ۱۹- فواید اخروی صبر ۹۹۹
- ۲۰- فواید اخروی عمل ۱۰۰۱
- ۲۱- فواید ازدواج ۱۰۰۱
- ۲۲- فواید اقتصادی مشرکان در مکه ۱۰۰۱
- ۲۳- فواید انگور ۱۰۰۳
- ۲۴- فواید اول شب ۱۰۰۴
- ۲۵- فواید ایمان ۱۰۰۵
- ۲۶- فواید باد ۱۰۰۵
- ۲۷- فواید باد ها ۱۰۰۷
- ۲۸- فواید باران ۱۰۰۹
- ۲۹- فواید برنج ۱۰۲۷

- ۳۰- فواید بز - ۱۰۲۷
- ۳۱- فواید پاکی - ۱۰۲۷
- ۳۲- فواید پرسش - ۱۰۲۷
- ۳۳- فواید پشم چهارپایان - ۱۰۲۳
- ۳۴- فواید پشم شتر - ۱۰۲۵
- ۳۵- فواید پشم گاو - ۱۰۲۵
- ۳۶- فواید پشم گوسفند - ۱۰۲۵
- ۳۷- فواید پوست چهارپایان - ۱۰۳۷
- ۳۸- فواید پوست شتر - ۱۰۳۷
- ۳۹- فواید پوست گاو - ۱۰۳۷
- ۴۰- فواید پوست گوسفند - ۱۰۳۹
- ۴۱- فواید تاریخ - ۱۰۳۹
- ۴۲- فواید تاریکی شب - ۱۰۵۱
- ۴۳- فواید تاکستان - ۱۰۵۲
- ۴۴- فواید تبلیغ - ۱۰۵۳
- ۴۵- فواید ترک گناه - ۱۰۵۳
- ۴۶- فواید تسبیح - ۱۰۵۳
- ۴۷- فواید تشبیهات قرآن - ۱۰۵۳
- ۴۸- فواید تعالیم دین - ۱۰۵۵
- ۴۹- فواید تعالیم قرآن - ۱۰۵۵
- ۵۰- فواید تلاوت قرآن - ۱۰۵۵
- ۵۱- فواید تنوع رنگ موجودات - ۱۰۵۷
- ۵۲- فواید تهلیل - ۱۰۵۷
- ۵۳- فواید جنگل ها - ۱۰۵۷
- ۵۴- فواید جو - ۱۰۵۷
- ۵۵- فواید چشم - ۱۰۵۹

- ۱۰۶۱ - ۵۶- فواید چشمه ها
- ۱۰۶۱ - ۵۷- فواید چهارپایان
- ۱۰۶۷ - ۵۸- فواید حبوبات
- ۱۰۶۷ - ۵۹- فواید حج
- ۱۰۶۷ - ۶۰- فواید حرکت روز
- ۱۰۶۹ - ۶۱- فواید حرکت شب
- ۱۰۶۹ - ۶۲- فواید حس
- ۱۰۶۹ - ۶۳- فواید حمل و نقل دریایی
- ۱۰۶۹ - ۶۴- فواید خاک
- ۱۰۷۱ - ۶۵- فواید خرما
- ۱۰۷۳ - ۶۶- فواید خمر
- ۱۰۷۴ - ۶۷- فواید خواب
- ۱۰۷۵ - ۶۸- فواید خورشید
- ۱۰۷۷ - ۶۹- فواید خوشه غلات
- ۱۰۷۷ - ۷۰- فواید درخت آتش زا
- ۱۰۷۷ - ۷۱- فواید درخت انگور
- ۱۰۷۹ - ۷۲- فواید درختان
- ۱۰۷۹ - ۷۳- فواید دره ها
- ۱۰۷۹ - ۷۴- فواید دریا
- ۱۰۸۳ - ۷۵- فواید دریا ها
- ۱۰۸۳ - ۷۶- فواید دنیوی توکل
- ۱۰۸۳ - ۷۷- فواید دنیوی صبر
- ۱۰۸۳ - ۷۸- فواید دینداری
- ۱۰۸۵ - ۷۹- فواید ذوب فلز
- ۱۰۸۵ - ۸۰- فواید راه ها
- ۱۰۸۶ - ۸۱- فواید رحم

- ۱۰۸۷ ----- ۸۲- فواید رنگ سبز
- ۱۰۸۷ ----- ۸۳- فواید رود ها
- ۱۰۸۷ ----- ۸۴- فواید روز
- ۱۰۹۱ ----- ۸۵- فواید روشنایی روز
- ۱۰۹۳ ----- ۸۶- فواید زمین
- ۱۱۰۱ ----- ۸۷- فواید زنبور عسل
- ۱۱۰۱ ----- ۸۸- فواید زوجیت گیاهان
- ۱۱۰۱ ----- ۸۹- فواید زیتون
- ۱۱۰۳ ----- ۹۰- فواید ستارگان
- ۱۱۰۳ ----- ۹۱- فواید شب
- ۱۱۰۷ ----- ۹۲- فواید شتر
- ۱۱۱۳ ----- ۹۳- فواید شخم
- ۱۱۱۳ ----- ۹۴- فواید شکر نعمت
- ۱۱۱۴ ----- ۹۵- فواید شیر چهارپایان
- ۱۱۱۵ ----- ۹۶- فواید شیر شتر
- ۱۱۱۵ ----- ۹۷- فواید شیر گاو
- ۱۱۱۶ ----- ۹۸- فواید شیر گوسفند
- ۱۱۱۷ ----- ۹۹- فواید شیشه
- ۱۱۱۷ ----- ۱۰۰- فواید طلا
- ۱۱۱۸ ----- ۱۰۱- فواید عسل
- ۱۱۱۹ ----- ۱۰۲- فواید عصا
- ۱۱۱۹ ----- ۱۰۳- فواید عصای موسی(ع)
- ۱۱۱۹ ----- ۱۰۴- فواید عقیده حق
- ۱۱۲۱ ----- ۱۰۵- فواید قرآن
- ۱۱۲۱ ----- ۱۰۶- فواید قربانی
- ۱۱۲۳ ----- ۱۰۷- فواید قربانی حج

- ۱۰۸- فواید قصه ۱۱۲۳
- ۱۰۹- فواید قصه ابراهیم(ع) ۱۱۲۴
- ۱۱۰- فواید قصه اسحاق(ع) ۱۱۲۵
- ۱۱۱- فواید قصه اسماعیل(ع) ۱۱۲۵
- ۱۱۲- فواید قصه الیسع(ع) ۱۱۲۶
- ۱۱۳- فواید قصه ایوب(ع) ۱۱۲۶
- ۱۱۴- فواید قصه داود(ع) ۱۱۲۶
- ۱۱۵- فواید قصه ذوالکفل(ع) ۱۱۲۶
- ۱۱۶- فواید قصه سلیمان(ع) ۱۱۲۸
- ۱۱۷- فواید قصه فرعون ۱۱۲۸
- ۱۱۸- فواید قصه موسی(ع) ۱۱۲۸
- ۱۱۹- فواید قصه یعقوب(ع) ۱۱۳۰
- ۱۲۰- فواید قلب ۱۱۳۰
- ۱۲۱- فواید قمار ۱۱۳۰
- ۱۲۲- فواید کرک چهارپایان ۱۱۳۲
- ۱۲۳- فواید کرک شتر ۱۱۳۲
- ۱۲۴- فواید کرک گاو ۱۱۳۲
- ۱۲۵- فواید کرک گوسفند ۱۱۳۴
- ۱۲۶- فواید کشاورزی ۱۱۳۴
- ۱۲۷- فواید کشتی ۱۱۳۴
- ۱۲۸- فواید کشتی ها ۱۱۳۶
- ۱۲۹- فواید کشتیرانی ۱۱۳۶
- ۱۳۰- فواید کوه ۱۱۳۸
- ۱۳۱- فواید کوه ها ۱۱۳۸
- ۱۳۲- فواید گاو ۱۱۴۲
- ۱۳۳- فواید گندم ۱۱۴۶

- ۱۱۴۶-.....-۱۳۴- فواید گوسفند
- ۱۱۴۸-.....-۱۳۵- فواید گوش
- ۱۱۵۰-.....-۱۳۶- فواید گیاهان
- ۱۱۵۴-.....-۱۳۷- فواید مادی حج
- ۱۱۵۴-.....-۱۳۸- فواید ماه های حرام
- ۱۱۵۶-.....-۱۳۹- فواید مثال
- ۱۱۶۰-.....-۱۴۰- فواید مثالهای قرآن
- ۱۱۶۴-.....-۱۴۱- فواید محرمات
- ۱۱۶۴-.....-۱۴۲- فواید مروارید
- ۱۱۶۴-.....-۱۴۳- فواید مس
- ۱۱۶۶-.....-۱۴۴- فواید معنوی حج
- ۱۱۶۶-.....-۱۴۵- فواید موعظه
- ۱۱۶۶-.....-۱۴۶- فواید موی چهارپایان
- ۱۱۶۸-.....-۱۴۷- فواید موی شتر
- ۱۱۶۸-.....-۱۴۸- فواید موی گاو
- ۱۱۶۸-.....-۱۴۹- فواید موی گوسفند
- ۱۱۷۰-.....-۱۵۰- فواید میوه
- ۱۱۷۰-.....-۱۵۱- فواید ناهمواریهای زمین
- ۱۱۷۰-.....-۱۵۲- فواید نخل
- ۱۱۷۰-.....-۱۵۳- فواید نخلستان
- ۱۱۷۲-.....-۱۵۴- فواید نقل تاریخ
- ۱۱۷۴-.....-۱۵۵- فواید نهر ها
- ۱۱۷۴-.....-۱۵۶- فواید هجرت
- ۱۱۷۶-.....-۱۵۷- فواید هدایت
- ۱۱۷۶-.....-۱۵۸- فواید هلال ماه
- ۱۱۷۶-.....-۱۵۹- مطالعه فواید موجودات

١١٧٦-----١٦٠- منشأ فواید عقیده حق

١١٧٨-----درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 75

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- فرعونیان

1- فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 1

1 - مؤمن آل فرعون ، از قبطیان بود .

ی_قوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 5

5 - مؤمن آل فرعون ، از قبطیان بود .

ی_قوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 2

2 - مؤمن آل فرعون از قبطیان بود .

ی_قوم

2- آثار استکبار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 2

2- زوال نعمت های گسترده فرعونیان ، در نتیجه پافشاری آنان بر ظلم و استکبار

أن أسر بعبادی إنکم متّبعون . . فأخرجنهم من جنّات و عیون . و کنوز و مقام کریم

ص: 1

تفریع «فأخرجناهم...» بر مطالب پیشین بیانگر مطلب یاد شده است.

3- آثار انذار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 1

1 - هشدار های موسی (ع) به فرعونیان در صحنه مقابله، موجب بروز اختلاف و تنش در میان آنان گردید.

ویلکم لاتقتروا... فتن زعوا أمرهم بینهم

«فاء» در «فتنازعوا» دال بر این نکته است که بلافاصله پس از هشدارهای موسی (ع) در صحنه مقابله، در بین فرعونیان نزاع و کشمکش به وجود آمد گردید.

4- آثار جاه طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 3

3 - روحیه ستمگری و جاه طلبی فرعونیان، عامل موضع گیری آنان در برابر آیات الهی

و جحدوا بها.. ظلماً و علواً

5- آثار حاکمیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 11

11 - حاکمیت طولانی خاندان فرعون و اشراف بر توده ها و عادت به دستور دادن، مانع از پذیرش دعوت موسی و سرنهادن به دستور های او، از سوی آنان بود.

فاستکبروا و كانوا قومًا عالین

6- آثار حق پذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 10

10 - وعده خداوند به موسی (ع)، درباره رفع عذاب فرعونیان، در صورت روی آوردن آنان به حق

ادع لنا ربك بما عهد عندك إننا لمهتدون

ص: 2

به قرینه ذیل این آیه و آیه بعد، به دست می آید که مراد از «ما عهد عندک»، وعده خداوند به رفع عذاب از فرعونیان در صورت پذیرش هدایت است.

7- آثار حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ... إِنَّهُ لَا يَفْلَحُ الظَّالِمُونَ... وَاسْتَكْبَرُوا... وَجَعَلْنَاهُمْ

8- آثار دنیاطلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 7

7- دنیاطلبی فرعونیان و تصویر نادرست آنها از زندگی دنیایی و اخروی، سبب انحراف و خودکامگی آنان شد.

يَقُومُونَ... وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

با توجه به یادآوری حقیقت زندگی در دنیا و آخرت از سوی مؤمن آل فرعون برای فرعونیان، برداشت بالا به دست می آید.

9- آثار ذلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 29 - 3

3- مرگ خفت بار فرعونیان، هشدار به مستکبران و خود بزرگ بینان تاریخ

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

10- آثار رفع عذاب از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 5

5- پیمان شکنی سریع فرعونیان ، پس از برطرف شدن عذاب و بلا از ایشان

فلمّا كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

«نکث» (مصدر «ینکثون») در اصل به معنای نقض و شکستن است که به صورت استعاره در مورد پیمان شکنی، به کار رفته

ص: 3

است.

11- آثار ظلم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 4

4- غرق شدن فرعون و تمامی همراهانش به اراده خداوند ، در پی تصمیم ظالمانه وی علیه موسی (ع) و بنی اسرائیل

فأراد... فأغرقنّه و من معه جميعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 2

2- زوال نعمت های گسترده فرعونیان ، در نتیجه پافشاری آنان بر ظلم و استکبار

أن أسر بعبادی إناکم متّبعون... فأخرجنّهم من جنّات و عیون . و کنوز و مقام کریم

تفریح «فأخرجناهم...» بر مطالب پیشین بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 3

3- روحیه ستمگری و جاه طلبی فرعونیان ، عامل موضع گیری آنان در برابر آیات الهی

و جحدوا بها.. ظلماً و علوّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 7

7- فرجام تلخ فرعونیان ، پی آمد ظلم و بیدادگری آنان بود .

فانظر کیف کان ع_قبه الظ_لمین

12- آثار عدم تعقل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «إن کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی (ع) باشد.

ص: 4

13- آثار عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 12، 13

12 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی به موسی (ع) وعده دادند که در صورت رفع عذاب، ایمان خواهند آورد.

وقالوا یٰٓأیه السّ حر ادع لنا ربّک بما عهد عندک إنّنا لمهتدون

13 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی، اظهار ایمان کرده و خود را مردمی هدایت یافته قلمداد کردند.*

وقالوا .. إنّنا لمهتدون

جمله «إِنَّا لَمَهْتَدُونَ» ممکن است خبر از تسلیم شدن در برابر هدایت های الهی باشد. در این صورت مفاد آیه این است که فرعونیان پس از نزول عذاب، ادعای ایمان کرده و از موسی (ع) خواستند که خداوند نیز به عهدش در رفع عذاب از آنان، وفا کند.

14- آثار عمل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 1

1 - لعنت خدا و دوری از رحمت حق، تنها دست آورد فرعون و سپاهیان از زندگی دنیوی

وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً

15- آثار غفلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های او

فَسْتَذَكِّرُونَ مَا أَقُولَ لَكُمْ

16- آثار فساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10_ گناه و تبهکاری فرعونیان ، مایه استکبار آنان در برابر آیات الهی شد .

ص: 5

آیت مفصلت فاستکبروا و کانوا قوما مجرمین

جمله «کانوا ..» بیانگر ریشه کبرورزی فرعونیان در برابر آیات الهی است.

17- آثار فسق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 10

10 - فسق دیرینه جامعه فرعونى ، زمینه ساز تأثیرپذیری آنان از تبلیغات غلط و گمراه کننده

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ

«إِنَّهُمْ» جنبه تعلیل برای قسمت اول آیه شریفه دارد.

18- آثار قتل فرعونى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 16 - 1

1 - قتل مرد قبطی ، ظلم موسى (ع) به خود و باعث به خطر افتادن جان او از سوى فرعونیان

فوكزه موسى فقضى عليه .. قال ربّ اِنّى ظلمت نفسى

موسى(ع) در پیشگاه پروردگار اعتراف کرد که مرتکب خطای بزرگی شده و با کشتن مرد قبطی، در معرض خطری جدی قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 2, 1

1 - به هم ریختن آرامش موسى در پی کشته شدن مرد قبطی به دست وی

فوكزه موسى فقضى عليه .. فأصبح فى المدینه خائفًا يترقب

2 - موسى (ع) ، پس از حادثه قتل مرد قبطی به کاخ فرعون بازنگشت .

فأصبح فى المدینه

19- آثار گناه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 10

10_ گناه و تبهکاری فرعونیان ، مایه استکبار آنان در برابر آیات الهی شد .

ص: 6

آیت مفصلت فاستکبروا و کانوا قوما مجرمین

جمله «کانوا ..» بیانگر ریشه کبرورزی فرعونیان در برابر آیات الهی است.

20- آثار مرگ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 29 - 3

3- مرگ خفت بار فرعونیان ، هشدارى به مستکبران و خود بزرگ بینان تاریخ

فما بکت علیهم السماء و الأرض

21- آثار هلاکت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 29 - 1

1- هلاکت و نابودى فرعونیان مستکبر ، بدون کمترین بازتاب در نظام جهان

فما بکت علیهم السماء و الأرض

تعبیر «فما بکت علیهم» کنایه است از این که فرعونیان مستکبر _ که خویش را مقتدر و عزیز می شمردند _ با ذلت و غربت، هلاک شدند؛ بدون آن که کمترین خلأی در جهان احساس شود.

22- آثار یأس از هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 3

3- نفرین موسی (ع) به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از هدایت فرعونیان

وإن لم تؤمنوا .. فدعا ربّه أن هـُـؤلاء قوم مجرمون

«دعا» در مقام شکایت، دربردارنده درخواست مجازات است.

23- آثار باستانی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 25 - 1

1- برجای ماندن باغ ها و چشمه های فراوان ، از فرعونیان غرق شده در دریا

ص: 7

کم ترکوا من جنّت و عیون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 26 - 1

1- برجای ماندن مزارع بزرگ و خانه های بس مجلل ، از فرعونیان غرق شده در دریا

و زروع و مقام کریم

24- آدمکشی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 6,8

6_ فرعونیان ، پسران بنی اسرائیل را می کشتند و زنانشان را زنده باقی می گذاشتند .

یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

«تقتیل» (مصدر یقتلون) به معنای کثرت کشتار است و «استحیاء» به معنای باقی گذاردن بر زندگانی است.

8_ زنان بنی اسرائیل به سبب کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان ، لذت حیات و زنده ماندن از آنان سلب شده بود .

یسومونکم سوء العذاب یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

«زنده گذاشتن زنان» به عنوان یک عذاب برای قوم بنی اسرائیل است که از جمله آن قوم، خود زنان هستند. و چون مجرد زنده گذاشتن عذاب تلقی نمی شود، با توجه به اینکه «یستحیون» پس از «یقتلون» آمده، می توان گفت کشتن فرزندان به گونه ای بوده که زنان، یعنی مادران جامعه، از زنده ماندن خودشان و دیدن قتل فجیع فرزندانشان در رنج و عذاب بودند. آوردن «نساء» در مقابل «أبناء» می تواند این احتمال را تأیید کند.

25- آسایش طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 15

15_ فرعون و مردمانش در طول حکومتشان ، همواره در پی ساختن کاخ ها و خوش نشین های سایه افکن بودند .

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«ما» در «ما کانوا» موصول است و مراد از آن به دلیل «یعرشون»، عرش و عریش (سایبان) است. بنابراین «ما کانوا یعرشون» یعنی سایبانهایی که آنها را ساخته بودند. فعل «یصنع» و «یعرشون» که به همراه «کان» و «کانوا» آمده، دلالت می کند که فرعونیان پیوسته کاخ و سایبان می ساختند؛ یعنی دارای کاخها و خوش نشینهای فراوان بودند.

ص: 8

26- آسایش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 3

3_ بلاها و مصیبت های فرعونیان در مقابل نعمت ها و آسایش های آنان اندک و ناچیز بود .

فإذا جاءتهم الحسنه .. إن تصبهم سيئه

معرفه آوردن «الحسنه» می تواند اشاره به این باشد که زندگی فرعونیان همواره قرین رفاه و آسایش بوده و لذا «حسنه» برای آنان امری شناخته شده بود، به خلاف مشکلات عمومی که گویا در میان آنها نبود و یا بندرت اتفاق افتاده بود؛ به گونه ای که «سیئه» برای آنان ناشناخته بود. آوردن «إذا» در مورد «حسنه» که گویای حصول اطمینان به شرط است و آوردن «إن» در مورد «سیئه» که حاکی از مشکوک بودن شرط است، نیز دلالت بر برداشت فوق دارد.

27- آگاهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 8

8_ فرعونیان آگاه به تأثیر دعای موسی (ع) در رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربك بما عهد عندك

28- آلودگی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 15

15_ سریچی فرعون و درباریانش از پذیرش رسالت موسی ، پیامد آلودگی آنان به فساد و تبهکاری بود .

فظلموا بها فانظر كيف كان عقبه المفسدين

برداشت فوق بر این اساس است که عنوان «مفسدین» بر فرعونیان، اشاره به علت تکذیب داشته باشد. یعنی چون مردمی مفسد بودند، رسالت موسی را انکار کردند و آیات الهی را دروغ پنداشتند.

29- ابتلای فرعونیان به قحطی

1_ خداوند ، فرعونیان زمان موسی را برای پذیرش رسالت های او ، به قحطی های متعدد و کم محصولی فاحشی مبتلا ساخت .

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنين و نقص من الثمرت لعلهم يذكرون

ص: 9

«سنه» به معنای قحطی و خشکسالی است و جمع آوردن آن (السنین) حکایت از تعدد قحطی و خشکسالی دارد. این تعدد یا به اعتبار شهرهای زیادی است که قحطی در آنها به وجود آمده و یا به لحاظ سالهای متعدد است. نکرده آوردن «نقص» اشاره به کمبود فاحش دارد.

30- اتحاد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 7

7 - فرعونیان ، با اتفاق نظر بر لزوم مقابله با موسی (ع) ، در باره روش آن اختلاف نظر داشتند . *

فتن زعوا أمرهم . . . و أسروا

از فعل «أسروا» استفاده می شود که طرفین نزاع، خواهان مخفی ماندن گفتوگوهای خود بودند و آنچه رسماً به مردم اعلام شد - چنانچه مطالب آیه بعد گفته فرعونیان به مردم باشد - گفته مشترک آنان بوده که به منظور مقابله با موسی (ع) و خنثی سازی فعالیت او، القا شده بود. کلمه «أمرهم» - که نزاع را در مورد امور فرعونیان قرار داده - تأییدی بر این نکته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 1

1 - ایادی و مبلغان فرعون ، همه فرعونیان را به هم فکری ، اتحاد و به کار بستن تمامی حيله ها ، علیه موسی (ع) دعوت می کردند .

فتن زعوا . . . قالوا . . . فأجمعوا کیدکم ثم انتوا صفاً

از آیات پیشین چنین بر می آید که پس از سخنان موسی (ع)، در بین فرعونیان اختلافاتی بروز کرد (فتنازعوا) و گروه حامیان و مبلغان فرعون در صدد توجیه گروه دیگر برآمدند که نسبت به موسی (ع) و مبارزه با او تردید داشتند. به نظر می رسد «فأجمعوا» نیز از ناحیه همان گروه به عنوان نتیجه سخنان قبلی آنان ابراز شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 56 - 3

3 - فرعون ، طرفداران و کارگزاران حکومت خود را ، گروهی متحد ، نیرومند و آماده نبرد معرفی کرد .

وإنا لجمع حذرون

یکی از معانی «جمع» ضد «متفرق»؛ یعنی، متحد است (لسان العرب). برداشت یاد شده بر اساس همین معنا است.

2- قوم نوح، عاد، فرعون، ثمود، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) اقوامی متشکل، همسو و متحد در مخالفت با پیامبران خود

كذّبت قبلهم قوم نوح... ثمود قوم لوط و أصحاب لئیکه أولئک الأحزاب

برداشت یاد شده از به کار رفتن تعبیر «احزاب» درباره این اقوام، استفاده می شود.

31- اتمام حجت بر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 1

1_ خداوند پس از ارائه معجزات متعدد و اتمام حجت بر فرعونیان ، آنان را در دریا غرق کرد .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«الیم» در لغت به معنای دریا و رودخانه بزرگ است و «ال» در «الیم» برای عهد می باشد و چنانچه بسیاری از مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. برخی دیگر از مفسران آن را اشاره به رودخانه نیل دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 5

5- کیفر سخت و هلاکت بار فرعون و فرعونیان از سوی خداوند ، پس از اتمام حجت با آنان بود .

ولقد آتینا موسی تسع آیت... فأراد أن یستفزهم... فأغرقنّه و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 6

6_ هلاکت فرعون و قومش ، پس از اتمام حجت خدا با آنان به وسیله موسی و هارون (ع) بوده است .

فقلنا اذهبوا الی القوم الذین کذبوا بآئتنا فدمّرنهم تدمیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 1

1 - اقدام الهی ، به کیفر دادن فرعون و لشکریان او ، پس از اتمام حجت بر ایشان

أرسلنّه الی فرعون بسلطن مبین . فتولّی برکنه... فأخذنّه و جنوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 3,5

3 - تمام شدن حجت الهی بر فرعونیان ، نیازمند ارائه معجزات متعدد به ایشان *

كذَّبوا بـِـاِیـِـتِنا كَلِّها

در آیات پیشین نسبت به اقوام گذشته سخن از ارائه معجزات و آیات متعدد نبود؛ اما در مورد فرعونیان سخن از معجزات متعدد به میان آمده است.

5 - مجازات سریع فرعونیان از سوی خداوند ، پس از تمام شدن حجت بر ایشان

كذَّبوا بـِـاِیـِـتِنا كَلِّها فَأَخَذنا هِمَّ أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ

عطف «فأخذناهم» بر «كذبوا»، نشانگر آن است که خداوند، پس از این که فرعونیان تمام معجزات را تکذیب کردند، به آنان مهلت

ص: 11

نداد؛ بلکه بلافاصله اقدام به نابودی آنها نمود.

32- اختلافی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 4,5

4- فرعونیان، اختلاف نظر خویش در باره موسی (ع) را به شدت از مردم پنهان می کردند .

فتن-زعوا... و أسروا النجوى

«نجوا» به معنای سخن پنهانی و درگوشی است. «أسروا» نیز؛ یعنی، پنهان ساختند. پنهان ساختن نجوا_ که خود نیز پنهان است _ نشان از شدت پنهان کاری فرعونیان در امور مربوط به موسی (ع) دارد.

5- فرعونیان، با پنهان نگه داشتن اختلاف نظر خود در باره موسی (ع)، از دست یابی مردم به گفته های محرمانه آنان، پیشگیری کردند .

فتن-زعوا... و أسروا النجوى

«ال» در «النجوى» عهد ذکری و اشاره به نزاع و گفته های رد و بدل شده بین فرعونیان دارد و فعل «أسروا»، می رساند که آن را از دیگران پوشیده داشته و نگذاشتند کسی به آن پی ببرد.

33- اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 7

7- فرعونیان، با اتفاق نظر بر لزوم مقابله با موسی (ع)، در باره روش آن اختلاف نظر داشتند .*

فتن-زعوا أمرهم... و أسروا

از فعل «أسروا» استفاده می شود که طرفین نزاع، خواهان مخفی ماندن گفتوگوهای خود بودند و آنچه رسماً به مردم اعلام شد _ چنانچه مطالب آیه بعد گفته فرعونیان به مردم باشد _ گفته مشترک آنان بوده که به منظور مقابله با موسی (ع) و خنثی سازی فعالیت او، القا شده بود. کلمه «أمرهم» _ که نزاع را در مورد امور فرعونیان قرار داده _ تأییدی براین نکته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 2

2- اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع)، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان، در میدان مقابله بود.

ویلکم... قالوا... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی(ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

ص: 12

34- اخراج فرعونیان از مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 3,4

3 - برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت ، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)
(

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک ی_موسی

4 - فرعون آیات و معجزات الهی موسی (ع) را سحر خواند و آن را وسیله ای برای بیرون راندن فرعونیان از مصر دانست .

لتخرجنا من أرضنا بسحرک ی_موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 5

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

35- ادعای حقانیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 7

7 - فرعونیان ، در سخنان و تبلیغات خویش ، سحر برتر و بی رقیب را ، نشانگر حقانیت مرام ساحر و عقاید او قلمداد می کردند .

وقد أفلح الیوم من استعلی

بسیج ساحران برای ابطال ادعاهای موسی (ع)، حاکی از آن است که در نظر فرعونیان، قدرت ساحر میزان حق و باطل بود.

36- ادعای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 6

6- فرعونیان (قبطیان) سرزمین مصر را از آن خود می دانستند .

یخرجاکم من أرضکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 13

6- فرعونیان، مدعی بی سابقه بودن مسأله نبوت در تاریخ گذشته آنان

و ما سمعنا به_ذافی ءابائنا الأولین

37- اذیت‌های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 12

12- فرعونیان، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند.

و یدبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یدبّحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 2

2_ بنی اسرائیل در زمان بعثت موسی (ع)، ساکن مصر و گرفتار ستم و آزار فرعونیان بودند.

فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّبهم

نهی شدن فرعون از عذاب و شکنجه بنی اسرائیل، بیانگر رنج و سختی آنان در مصر آن زمان است.

38- استبداد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 7

7- شیوه فرعونیان، سنگسار کردن مخالفان عقیدتی و سیاسی خود بوده است.*

وإنی عدت برّبی و ربّکم أن ترجمون

از جمله معانی «رجم»، سنگسار کردن است. این که موسی (ع) مسأله «رجم» را به میان کشیده، یا از آن جهت است که زمزمه آن میان فرعونیان آغاز شده بود و یا این که در قوانین عمومی آنان، چنین رایج بوده است. برداشت بالا بنابر احتمال دوم است.

39- استثماری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 9

9_ استثماری زنان بنی اسرائیل هدف فرعونیان از زنده نگاه داشتن ایشان *

ص: 14

یسومونکم سوء العذاب ... یستحیون نساءکم

استثمار زنان، توجیه و احتمال دیگری است بر اینکه چرا زنده گذاشتن زنان به عنوان یک عذاب مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 3

3- استثمار و برده ساختن بندگان خدا، از مهم ترین انحراف ها و فساد های جامعه فرعونى

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

از این که خداوند، قبل از هر پیام دیگر، درخواست آزادی بنی اسرائیل را از زبان موسی (ع) مطرح کرده است، مطلب بالا استفاده می شود.

40- استفاده از امکانات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 3

3- قرار گرفتن امکانات فرعونیان، در اختیار گروهی دیگر از مردم (بنی اسرائیل)

كذَلِكِ وَأُورِثْنَهَا قَوْمًا آخِرِينَ

برداشت بالا بنابراین نکته است که مراد از «قوماً آخرین» گروهی از بنی اسرائیل باشد؛ چنان که در آیه 59 سوره «شعراء» آمده است. این گروه ممکن است بخشی از بنی اسرائیل بودند که در خروج از مصر با موسی (ع) همسفر نبودند.

41- استکبار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 7

7_ کبرورزی و خودبزرگ بینی فرعونیان، ریشه کفرورزی آنان به آیات الهی و رسالت موسی

فَأرسلنا عليهم... فاستكبروا

استکبار به معنای خود بزرگ بینی است و چون «استکبروا» با حرف «فا» بر ارسال آیات تفریع شده، لازمه معنای آن (انکار کردن و نپذیرفتن) اراده شده است. به کارگیری استکبار به جای انکار و نپذیرفتن، برای رساندن علت انکار است؛ یعنی انکار فرعونیان از سر خود

بزرگ بینی و تکبر بود.

42- استمداد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 15

17 - زخرف - 43 - 49 - 6

6 - درخواست عاجزانه فرعونیان از موسی (ع)، در رفع عذاب از آنان

43- استهزاهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 47 - 2

2 - برخورد استهزاآمیز فرعونیان با معجزات موسی (ع)

فلما جاءهم بـایـتنا إذا هم منها يضحكون

44- استهزای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 2

2 - فرعونیان در عین اعتراف به خارق العاده بودن معجزات موسی، با لحنی تمسخرآمیز آیت بودن آنها را تکذیب می کردند.

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها

«لتسحرنا بها» (یعنی تا ما را به وسیله آن آیه سحر کنی)، می رساند که مراد از کلمه «آیه» در سخن فرعونیان «سحر» است و هدف آنان از اینکه آن را «آیه» نامیدند، استهزای موسی بوده است.

45- اسراف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 24

24 - فرعونیان، مردمی اسرافگر و دروغ گو و محروم از هدایت الهی

إنّ الله لا یهدی من هو مسرف کذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 7

7- فرعونیان در عصر موسی (ع)، مردمی اسراف‌گر و افراط‌کننده در گناه و حق‌ناپذیری

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

از مصداق‌های بارز «مصرفان»، در آیه شریفه، فرعونیان است.

ص: 16

46- اصرار بر کفر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 4

4- اکثریت فرعونیان (قبطیان) ، حق ناپذیر و مصمم بر کفر

و ما کان اکثرهم مؤمنین

47- اطمینان به ناکامی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 2

2- موسی (ع) ، مطمئن به دست نیافتن سپاه فرعون بر وی و همراهانش

قال کلاً

48- اطمینان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 2

2- اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» _ که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است _ شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

49- اظهار ایمان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 13

13 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی ، اظهار ایمان کرده و خود را مردمی هدایت یافته قلمداد کردند . *

وقالوا .. إنا لمهتدون

جمله «إنا لمهتدون» ممکن است خبر از تسلیم شدن در برابر هدایت های الهی باشد. در این صورت مفاد آیه این است که فرعونیان پس از نزول عذاب، ادعای ایمان کرده و از موسی (ع) خواستند که خداوند نیز به عهدش در رفع عذاب از آنان، وفا کند.

ص: 17

50- افتراهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 2، 1

1 - فرعون و فرعونیان ، از زمره افترازنندگان به خداوند

لا تفتروا علی الله کذبًا

2- شرک و سحر خواندن معجزات موسی و ادعای آوردن همانند برای آن و تکذیب رسالت الهی آن حضرت ، از جمله افترا های فرعونیان به خداوند بود .

لا تفتروا علی الله کذبًا

با توجه به آیات پیشین که مشتمل بر بیان توحید از زبان موسی(ع) و نیز ارائه معجزات، و عکس العمل فرعون در سحر خواندن آنها بود، می توان به مواردی از افتراهای فرعونیان اشاره کرد.

51- افساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 11

11 _ فرعون و بزرگان دربارش ، مردمی فسادانگیز بودند .

إلی فرعون و ملایه . . . فانظر کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 9

9 _ فرعونیان ، مردمی مجرم و تبهکار

و کانوا قوما مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 7

7 _ موسی (ع) ، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا يصلح عمل المفسدين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 7

7 - فرعونیان ، مردمی فسادگر

ص: 18

فانظر كيف كان ع_قبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 4 - 16

16 - حكومت فرعون ها در مصر ، آميخته با فساد ، تباهي و بدبختي مردم آن سرزمين بود .

إنه كان من المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 17 - 6

6 - فرعون و دار و دسته وي ، مردمي تبه كار در ديده گاه موساي جوان

فلن أكون ظهيرًا للمجرمين

گرچه «المجرمين» شامل همه تبه كاران مي شود؛ ولي مصداق بارز و مورد نظر موسي (ع) فرعون و دار و دسته اش مي باشد.

52- افشای قتل فرعونی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 19 - 5

5 - افشا شدن راز قتل مرد قبطي به وسيله مرد اسرئيلي

قال ي_موسى . . . كما قتلت نفسًا بالأمس

53- اقرار به حق ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 101 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اقرار گرفتن از بنی اسرائیل نسبت به حق ناپذیری فرعون و پیروان او ، علی رغم اعطای معجزات

فراوان به موسی (ع)

و لقد آتينا موسى تسع آيات بينت فسئل بني إسرائيل إذ جاءهم فقال له فرعون إني لأ

54- اقرار فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 50 - 8

ص: 19

8- فرعون و پیروان او، به خدای آفریننده هستی معترف بودند و ربوبیت او را انکار می کردند .

من ربّكما .. ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 3

3- فرعونیان، به حيله و مکر بودن سحر و برنامه های خود برای مقابله با موسی (ع) و عاری بودن آن از حقیقت معترف بودند .

فأجمعوا کیدکم

به کاربردن «کید» در باره کار و سحر خود از سوی فرعونیان، حکایت از آن دارد که آنان، خود به سحر و بی حقیقت بودن آن معترف بودند و آن را صرفاً حيله ای در برابر موسی (ع) می دانستند.

55- اکثریت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7,8

7_ بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنّما ظنّهم عند اللّٰه و لکن اکثرهم لایعلمون

8_ اکثر فرعونیان زمان موسی مردمی جاهل و ناتوان از تحلیل صحیح رخداد های نیک و بد

و لکن اکثرهم لایعلمون

56- القای ترس در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 13

13 - فرعون در صدد ایجاد رعب و هراس در میان قوم خویش (قبطیان) *

قال ی قوم ألیس لی .. أفلا تبصرون

از یادکرد فرمانروایی مطلق و نیز ذکر در اختیار داشتن سرچشمه معیشت قبطیان بهوسیله فرعون، مطلب بالا قابل برداشت است.

57- امتحان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 2

2- قوم فرعون ، از جمله امت های آزموده شده از سوی خداوند و دارای سرنوشتی عبرت آموز

ص: 20

و لقد فتنّا قبلهم قوم فرعون

«فتنه» (مصدر «فتنّا») در اصل به معنای گداختن در آتش است و مقصود از آن در آیه بالا، آزمودن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 4

4- آزادسازی بنی اسرائیل و ترک بهره کشی ظالمانه از آنان ، یکی از محور های آزمایش الهی برای فرعونیان

و لقد فتنّا قبلهم قوم فرعون . . . أن أدوا إلى عباد الله

از ارتباط «أن أدوا» با «و لقد فتنّا»، مطلب بالا استفاده می شود.

58- امکانات دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 7

7- بازگشت بنی اسرائیل به مصر و برخورداری آنان از ثروت و امکانات آن سرزمین ، پس از هلاکت فرعونیان *

كذلك و أورثنَها قومًا اخرين

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «قومًا آخرین» تمام بنی اسرائیل باشد.

59- امیدواری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 40 - 1

1 - امیدواری فرعونیان به غلبه ساحران بر موسی (ع) و پیروی مردم از آنان

لعلّنا نتبع السحره إن كانوا هم الغالبين

واژه «لعلّ» برای اظهار امید است.

60- انتظارات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ فرعون و بزرگان دربارش در انتظار بینه ای از سوی موسی بر حقانیت ادعای خویش

قد جئتکم ببینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جئتکم» برای توقع باشد.

ص: 21

61- انتقال امکانات دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 4

4- انتقال تمدن و امکانات گسترده فرعونیان به قومی دیگر ، براساس اراده الهی

کذلک و اورثن_ها قومًا اخرین

62- انتقام از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 2,3

2_ خداوند با غرق کردن فرعونیان در دریا از آنان انتقام گرفت .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«فاء» در «فأغرقنا» تفسیریه است. یعنی «أغرقنا» بیان و تفسیر «انتقمنا» می باشد.

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ینکثون. فانتقمنا منهم

تفریع جمله «فانتقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

63- انذار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 4

4 - ترساندن فرعونیان از عذاب_ به خاطر افترای بر خداوند_ سرلوحه سخنان موسی (ع) در صحنه مقابله با ساحران فرعون

قال لهم موسی ویلکم لاتفتروا علی الله کذبًا فیسحتکم بعذاب

«ویل»؛ یعنی، «اندوه» و «هلاکت» و «هر سختی که از ناحیه عذاب پدید آید» (لسان العرب). «ویلکم» نفرین است؛ یعنی، عذاب باد بر

شما. برخی آن را مفعول برای فعل محذوف دانسته اند؛ یعنی، أَلْزَمُوا وَيَلْكُمْ (با هلاکت و عذابتان همدم باشید). جمله «فيسحتكم بعذاب» روشنگر مفاد «ويلکم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 22

6 - تهدید فرعونیان از سوی موسی (ع) ، به فرجامی ناگوار به خاطر نپذیرفتن هدایت

قال موسی ربی أعلم بمن جاء بالهدی . . . إنه لا یفلح الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 19، 18

18 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، از آسیب دیدن شدید آنان بر اثر کشتن موسی (ع)

وإن یک صادقاً یصبکم بعض الذی یعدکم

19 - هشدار مستمر موسی (ع) به فرعونیان ، درباره گرفتار شدن آنان به عذاب های گوناگون الهی

وإن یک صادقاً یصبکم بعض الذی یعدکم

مقصود از وعده موسی به فرعونیان، عذاب های الهی است. آمدن کلمه «بعض» می رساند که این وعده ها و عذاب ها، متعدد بوده است. فعل مضارع «یعد» نیز می فهماند که این وعده ها، به طور دائمی و مستمر به آنان ابلاغ می شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 4، 6

4 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان و قبطیان ، درباره خطر عذاب الهی در صورت مخالفت با موسی (ع) و قتل او

فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

6 - تنهایی و بی پناهی انسان در برابر عذاب الهی ، از هشدار های مؤمن آل فرعون به قوم خود

فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 1، 2

1 - مؤمن آل فرعون - به رغم قطع شدن سخنانش به وسیله فرعون - به گفتار هشداردهنده خود ادامه داد و فرعونیان را از پیامد هلاکت بار قتل موسی (ع) آگاه ساخت .

یـقوم لکم الملک . . . قال فرعون ما أریکم إلا ما أری ... وقال الذی ءامن یـقوم إن

2- هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن به روزگار شوم، همچون روزگار احزاب و اقوام کافر پیشین

وقال الذی ءامن یـقوم ائی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 1

1 - هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن به کیفر کردار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان (لوط و اصحاب ایکه) در صورت اقدام به قتل موسی (ع)

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

«دأب» به معنای عادت است و مقصود از «الذین من بعدهم» قوم لوط و اصحاب ایکه است؛ چنان که در سوره «ص» آیه 13، به آن تصریح شده است. گفتمی است برابر نظر مفسران «اصحاب ایکه» همان مردم مدین است که از قوم حضرت شعیب بودند.

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 1

1 - هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خویش ، از دچار شدن به عذاب الهی در روز قیامت در صورت اقدام به قتل موسی (ع)

و ی قوم ائی أخاف علیکم یوم التناد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 4,7

4 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، از دچار شدن آنان به عذاب گریزناپذیر الهی در قیامت در صورت کشتن موسی (ع)

ی قوم ائی أخاف علیکم . . . یوم تولون مدبرین ما لکم من الله من عاصم

7 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، درباره این که قتل موسی (ع) موجب گمراهی ابدی و علاج ناپذیر آنان خواهد شد .

أقتلون رجلاً . . . و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که هشدار مؤمن آل فرعون نسبت به گمراه شدن آنان در مورد قتل موسی (ع) انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 5

5 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مجادله گر و حق ستیز مصر ، درباره خشم انقلابی و انتقام مؤمنان طرفدار موسی (ع)

الذین یح دلون فی ءای ت الله . . . کبر مقتاً . . . عندالذین ءامنوا

تذکر مؤمن آل فرعون به فرعونیان، مبنی بر این که ستیزه جویی در آیات الهی، موجب بغض و دشمنی مؤمنان می شود؛ می تواند بیانگر این نکته باشد که عمل آنان، موجب خشم انقلابی و شورش مؤمنان طرفدار موسی (ع) علیه آنان خواهد گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های

او

فستذكرون ما أقول لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 41 - 1

1 - فرعونیان ، مورد هشدار های مکرر الهی

و لقد جاء آل فرعون التندر

«نذر» جمع «نذیر» است. «نذیر» بر دو معنا اطلاق می شود: «انذار» و «منذر». در این آیه، معنای اول اراده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 24

2 - معجزات الهی برای انذار و بیداری فرعونیان ، متعدد و گوناگون بود .

کذبوا بـایـتنا کلها

64- ایجاد نگرانی در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 1

1_ اقدام فرعون برای ایجاد نگرانی در اطرافیان خویش ، نسبت به اهداف نهایی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

65- ایمان اقلیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 5

5 - وجود اقلیتی مؤمن در میان قبطیان

و ما کان اکثرهم مؤمنین

66- باغهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 25 - 1

1- برجای ماندن باغ ها و چشمه های فراوان ، از فرعونیان غرق شده در دریا

کم ترکوا من جنّات و عیون

67- بدترین شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 14

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی ، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساء کم

ص: 25

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

68- برتری دین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 7

7- فرعونیان، خود را برخوردار از راه و آیینی نمونه و برتر می دانستند.

و یذهبا بطریقتکم المثلی

«طریقه» به معنای راه و روش است و «مثلی» (مؤنث «أمثل»); یعنی، به حق شبیه تر و به خیر و خوبی نزدیک تر (مفردات راغب).

69- برتری طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 19 - 1

1- هشدار موسی (ع) به فرعونیان، در برتری نجستن بر خداوند و روی برتافتن از فرمان های او

و أن لاتعلوا علی الله

70- بسیج امکانات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 36 - 2

2- فرعونیان، نیارمند زمان و فرصتی برای گردآوری امکانات خود علیه موسی (ع)

قالوا أرجه و أخاه و ابعت فی المدائن حـ شـرین

71- بسیج فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 6

6_ بسیج نیروهای حکومتی به تمامی شهرهای تحت نفوذ فرعون ، طرح کارگزاران دربار برای گردآوری و احضار ساحران

ص: 26

«ال» در «المدائن» عهد ذهنی است و اشاره به شهرهای تحت نفوذ حکومت فرعون دارد. زیرا معهود بین فرعون و اشراف دربار همان شهرهای کشور خودشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 2

2_ مأموران بسیج شده برای جلب ساحران با موفقیت کامل مأموریت خویش را به انجام رساندند .

یأتوک بکل سحر علیم. و جاء السحره فرعون

با توجه به اینکه ال در «السحره» عهد ذکری است و مراد از آن همان «کل سحر علیم» است که در فرمان فرعون آمده بود، معلوم می شود مأموران بدون هیچ کم و کاستی موفق به اجرای فرمان فرعون شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 53 - 4,3,2

2 - اقدام فرعون به اعزام مأموران ، جهت گردآوری نیرو از شهر های مختلف برای تعقیب بنی اسرائیل

فأرسل فرعون فی المدائن ح_شرین

کلمه «حشرین» (گردآورندگان) مفعول برای «أرسل» می باشد؛ یعنی، فرعون مأموران گردآورنده نیرو را به شهرها فرستاد.

3 - بنی اسرائیل ، مجموعه ای نیرومند بودند و فرعون برای مقابله با آنان نیازمند قوایی گسترده بود .

فأرسل فرعون فی المدائن ح_شرین

4 - نیاز فرعون به استفاده از نیروی مردمی قبطیان ، برای سرکوب بنی اسرائیل

فأرسل فرعون فی المدائن ح_شرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از این آیه، گردآوری مردم از شهرها باشد و نه سربازان مستقر در آنها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تشویق مردم از سوی مأموران فرعون ، به تسریع در پیوستن به سپاه وی

وإنا لجمع حـ ذرون

72- بهانه جویی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 36 - 7

7- دیرینه نداشتن موضوع نبوت در تاریخ گذشته مصر ، دستاویز فرعونیان برای انکار رسالت موسی (ع)

و ما سمعنا به_ذا فی ءابائنا الأولین

ص: 27

73- بی تأثیری امکانات مادی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 7

7 - اقتدار و توان مادی فرعونیان ، مقهور در برابر اقتدار و شکست ناپذیری خداوند

فأخذنهم أخذ عزيز مقتدر

74- بی تأثیری مکر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 45 - 1

1 - خداوند مؤمن آل فرعون را از آثار ناپسند مکر فرعونیان محفوظ داشت .

فوقیـه الله سیئات ما مکروا

75- بینش غلط فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 7

7 - دنیاطلبی فرعونیان و تصویر نادرست آنها از زندگی دنیایی و اخروی ، سبب انحراف و خودکامگی آنان شد .

یـقوم . . . وإنّ الآخره هی دار القرار

با توجه به یادآوری حقیقت زندگی در دنیا و آخرت از سوی مؤمن آل فرعون برای فرعونیان، برداشت بالا به دست می آید.

76- بینش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 1,2

1 - فرعونیان خویشتن را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنه قالوا لنا هذه وإنّ تصبهم سيئه يطيروا بموسی و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذ» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنه) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطیر بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2_ فرعونیان، رفاه‌ها و آسایش‌ها را ناشی از میمنت خویش، و سختی‌ها و ناراحتی‌ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و

ص: 28

پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. يطيروا بموسى و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 3

3_ فرعونیان ایمان به رسالت موسی را سحرزدگی می دانستند .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 7,8

7- فرعونیان ، خود را برخوردار از راه و آیینی نمونه و برتر می دانستند .

و یذهبا بطریقتکم المثلی

«طریقه» به معنای راه و روش است و «مثلی» (مؤنث «أمثل»); یعنی، به حق شبیه تر و به خیر و خوبی نزدیک تر (مفردات راغب).

8- فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع) ، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند .

و یذهبا بطریقتکم المثلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 5,6,7

5- روز مقابله ساحران فرعون با موسی (ع) روزی سرنوشت ساز و تعیین کننده ، از دیدگاه فرعونیان

و قد أفلح الیوم من استعلی

«فلاح» به معنای موفقیت و پیروزی است. ابراز این سخن از ناحیه فرعونیان، گواه این مدعا است که آنان این مبارزه را، مبارزه مرگ و زندگی و نقطه عطفی در تاریخ خود تلقی می کردند.

6- فرعونیان نجات و بقای خود را در گرو غلبه ساحران بر موسی (ع) در صحنه مقابله می دانستند .

وقد أفلح اليوم من استعلى

7- فرعونیان، در سخنان و تبلیغات خویش، سحر برتر و بی رقیب را، نشانگر حقانیت مرام ساحر و عقاید او قلمداد می کردند.

وقد أفلح اليوم من استعلى

بسیج ساحران برای ابطال ادعاهای موسی(ع)، حاکی از آن است که در نظر فرعونیان، قدرت ساحر میزان حق و باطل بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 2

2- فرعونیان، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا أنؤمن لبشرین مثلنا

ص: 29

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 4

4- قتل مرد قبطی توسط موسی (ع) ، از نظر نظام فرعونى جرم و گناه بود ؛ ولی در پیشگاه پروردگار چنین نبود .

ففررت منکم .. فوہب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

موسی(ع) در دستگاه فرعون مجرم شمرده می شود و می گریزد؛ اما در پیشگاه پروردگار مورد لطف قرار گرفته و به دریافت حکمت و رسالت مفتخر می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 37 - 3

3 - عظمت معجزه موسی در نظر فرعونیان

یا توك بکلّ سحرّ علیم

جمع آوری تمامی ساحران ماهر، نشان دهنده آن است که فرعونیان مرعوب معجزه موسی شده و معتقد بودند که جز با گردآوری تمام توان خویش، قادر به مقابله با آن نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 13

13 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی ، اظهار ایمان کرده و خود را مردمی هدایت یافته قلمداد کردند . *

وقالوا .. إنّنا لمهتدون

جمله «إنّنا لمهتدون» ممکن است خبر از تسلیم شدن در برابر هدایت های الهی باشد. در این صورت مفاد آیه این است که فرعونیان پس از نزول عذاب، ادعای ایمان کرده و از موسی(ع) خواستند که خداوند نیز به عهدش در رفع عذاب از آنان، وفا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 6

6 - قدرت و ثروت ، تنها ملاک ارزش در دیدگاه فرعون و فرعونیان

قال ی قوم ألیس لی ملک مصر .. أم أنا خیر من هـ ذا الذی

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته زیر است: الف) فرعون پس از یادآوری فرمانروایی و ثروت خویش، موسی(ع) را غیر قابل قیاس با خود می داند و این نشان دهنده بیش فرعون در زمینه ملاک ارزش است. ب) سخنانی فرعون و تکیه وی بر قدرت و ثروت، نشان می دهد که در جامعه قبطی چنین دیدگاهی وجود داشته است.

77- پرسش از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 1

1 - پرسش مؤمن آل فرعون از قوم خود، درباره انگیزه مخالفت آنان با دعوت و خیرخواهی های او

ص: 30

وَيَقُومُ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النِّجْوَةِ وَتَدْعُونِي إِلَى النَّارِ

گفتنی است که به قرینه خطاب در جمله حالیه «تدعوننی . . .»، عبارت «مالی» در اصل «مالکم» می باشد. این جمله در زبان عرب به جای «أخبرونی عنکم» (از حالتان به من خبر دهید) به کار می رود و مقصود از آن پرسش از انگیزه و دلیل وضعیت به وجود آمده از مخاطب است.

78- پیشگویی شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 10

10 - موسی (ع) با توجه به افتراهای فرعونیان بر خداوند، به آنان هشدار داد و شکست و ناکامی را برای آنان پیش بینی کرد.

وَلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَيَّ اللَّهُ... وَ قَدْ خَابَ مَنْ افْتَرَى

79- پیشنهاد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 36 - 4

4 - صلاحیدید مشاوران فرعون، مبارزه با موسی به شیوه ای همسان شیوه خود وی بود و نه زندان و قتل.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

برداشت یاد شده از آن جا است که منطق فرعون «لأجعلنك من المسجونين» بود؛ ولی مشاوران وی با دیدن معجزات موسی این راه را نپسندیدند؛ بلکه در پیش گرفتن راهی منطقی تر و ظاهراً همسان راه موسی را ترجیح دادند.

80- تأثیرناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 3

3 - اظهار شگفتی مؤمن آل فرعون از تأثیرناپذیری مردم از خیرخواهی ها و فراخوانی های او

وَيَقُومُ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النِّجْوَةِ وَتَدْعُونِي إِلَى النَّارِ

81- تاریخ فرعونیان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 100 - 1

ص: 31

1_ داستان اقوامی چون فرعونیان ، قوم نوح ، هود ، صالح ، لوط و شعیب (ع) ، از داستان های مهم تاریخ بشری است .

ذلك من أنباء القری

«أنباء» جمع نبأ است و نبأ _ چنان چه در مفردات راغب آمده _ به خبری گفته می شود که دارای فایده بزرگ است. «قری» (جمع قریه) به معنای آبادیهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 3

3 - تکذیب موسی (ع) از سوی فرعونیان

و کذب موسی

از این که تکذیب حضرت موسی (ع) به قومش نسبت داده نشده، استفاده می شود که تنها فرعونیان با او به مخالفت برخاستند و بنی اسرائیل به او ایمان آوردند و دعوتش را پذیرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 4,5

4_ فرعون و قوم او، دعوت حضرت موسی و هارون (ع) را نپذیرفته و آیات و معجزات الهی را تکذیب کردند .

فقلنا اذہبا الی القوم الذین کذبوا بأی_تنا فدمرن_هم تدمیراً

5_ خداوند ، فرعون و قومش را به خاطر تکذیب آیات الهی ، دچار هلاکتی سخت و شگفت آور کرد .

الذین کذبوا بأی_تنا فدمرن_هم تدمیراً

«تدمیر» (مصدر «دمرنا») به معنای هلاک و نابودی کردن است و «تدمیراً» _ که مفعول مطلق برای «دمرنا» است _ برای تأکید معنای هلاکت و نوع شگفت آور آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 3,7

3 - خداوند ، فرعون و لشگریان وی را در دریا غرق کرد .

فأخذن_ه و جنوده فنبذن_هم فی الیم

7- فرجام تلخ فرعونیان ، پی آمد ظلم و بیدادگری آنان بود .

فانظر كيف كان عـقبه الظـلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 12 - 1

1- قوم نوح ، عاد و فرعون ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

كذّبت قبلهم قوم نوح و عاد و فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 14 - 2، 1

ص: 32

1 - قوم نوح، عاد، فرعون، ثمود، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب)، پیامبران خود را تکذیب کردند.

قوم نوح... ثمود... اصحاب لئیکه... إن کلّ الکذّب الرسل

2 - تکذیب پیامبران از سوی قوم نوح، عاد، فرعون، ثمود، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب)، بسیار شدید بود.

إن کلّ الکذّب الرسل

«إن» نافیه و «کلّ» از الفاظ عموم و تنوین آن عوض از محذوف است، یعنی، «کلّهم». عبارت «الکذّب الرسل» استثنا از نفی جنس و مفید تأکید حصر است؛ یعنی، این اقوام آن قدر به تکذیب پیامبران خود پرداختند که گویی به جز تکذیب هیچ کار و یا صفت دیگری نداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 13 - 2، 1

1_ قوم عاد و فرعون و قوم لوط، از تکذیب کنندگان پیامبران، در گذشته تاریخ

کذّبت قبلهم... و عاد و فرعون و إخوان لوط

2_ نقش اساسی فرعون، در گرایش قوم او به تکذیب پیام آوران وحی *

و عاد و فرعون و إخوان لوط

برداشت بالا با توجه به این نکته است که در مورد دیگر اقوام، نام «قوم» آمده؛ ولی در مورد تکذیب کنندگان موسی و هارون (ع) تنها نام «فرعون» آمده است و قوم او در حقیقت تحت الشعاع او قرار گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان، مردمی بدکردار و خطاپیشه بودند.

و جاء فرعون و من قبله... بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 6، 5، 3، 2، 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند.

و جاء فرعون . . . فعصوا رسول ربهم

2- فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فأخذهم أخذه رابيه

«رابیه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فزاینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

3- سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذه رابيه

5- سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون . . . بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعصوا رسول..» در صدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام یاد شده) است.

ص: 33

6- پرهیز از بدکرداری و خطاپیشگی، از مهم ترین فرمان های پیامبران به فرعون و اقوام پس از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون... بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

مطرح کردن سرپیچی اقوام یاد شده از فرمان های پیامبران - پس از توصیف آنان به خطاپیشگی - می تواند گویای این حقیقت باشد که دستورات پیامبران بر محور پرهیز این اقوام از خطاپیشگی بود.

82- تبعیض نژادی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 21

21- در دیدگاه فرعونیان، نژاد قبلی، بر نسل بنی اسرائیل - حتی بر جوان دست پرورده و محبوب خویش - ترجیح داشت .

فنجین-ک من الغم

83- تبلیغ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 2

2- فرعونیان برای جلب نظر و توجیه تمایل یافتگان به موسی (ع)، دست به حرکت تبلیغاتی و توجیهی زدند .

فتن-زعوا... و أسروا النجوى . قالوا إن هذن لسحرن

84- تجمع فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 23 - 2، 1

1- فرعون برای مبارزه با موسی (ع)، مردم را در اجتماعی گردآورد و با آنان در این زمینه سخن گفت .

فحشر فنادی

«حشر»، به معنای جمع کردن همراه با سوق دادن است (مصباح).

2- فرعون، در جمع کسانی که برای استماع سخن او گردآمده بودند، با صدایی بلند سخن گفت .

«ندا»، به معنای بلند کردن صدا و آشکار ساختن آن است. (مفردات راغب)

85- تحریک عواطف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 6

6 - استفاده فرعون از احساسات و عواطف قومی ، در جهت مبارزه با موسی (ع)

و نادى فرعون فى قومه قال ى قوم

به کار رفتن واژه «یا قوم» در تبلیغات فرعون، حاکی از بهره گیری فرعون از احساسات قومی و نژادی مردم مصر (قبطیان) است.

86- تحریک فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 5

5 - فرعون ، با اعلام خطر به قبطیان در مورد خطر اخراج از مصر ، به تحریک آنان در جهت مقابله با موسی (ع) پرداخت .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا

در کلام موسی (ع) با فرعون، هیچ نشانه ای به چشم نمی خورد که دال بر تصمیم او بر اخراج فرعونیان از مصر باشد. آنچه موسی (ع) خواهان آن بود، نجات دادن بنی اسرائیل از بردگی و بیرون بردن آنان از مصر بود. بنابراین مطرح شدن این سخن (اخراج قبطیان) از سوی فرعون، صرفاً به جهت برانگیختن احساسات آنان علیه موسی (ع) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 25 - 4

4 - فرعون ، هنگام شنیدن مواضع اعتقادی موسی (ع) اطرافیانش را علیه او تحریک و تهییج کرد .

قال رب السموت و الأرض ... قال لمن حوله ألا تستمعون

برداشت یاد شده از آن جا است که سخن فرعون می تواند به هدف تحریک و تهییج اطرافیان ادا شده باشد.

87- تحقیر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 9

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إنّ کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «ان کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی (ع) باشد.

ص: 35

88- تحقیرهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 5

5- قوم و نژاد بنی اسرائیل ، مردمی حقیر در نظر فرعونیان

من هـ ذالذی هو مهین

تعبیر به «مهین»، ممکن است ناظر به شخصیت ظاهری موسی(ع) و فاصله داشتن او از طبقات اشراف و ثروتمندان باشد و نیز ممکن است اشاره به نژاد موسی(ع) باشد که از بنی اسرائیل بوده و فرعونیان خود را سرور ایشان می پنداشتند.

89- تحلیل غلط فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 5,8,9

5_ تحلیل غلط و جاهلانه فرعونیان از ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند ، موجب بی تأثیری بلا ها و مصیبت ها در هدایت شدن و تذکر یافتن آنان شد .

و لقد أخذنا .. یطیروا بموسی و من معه

جمله «فإذا جاءتهم ..» با توجه به ترتب آن بر آیه قبل، در حقیقت پاسخ به این سؤال است که چرا ایجاد زمینه های هدایت (لقد أخذنا ... لعلهم یدّکرون) در فرعونیان تأثیر نداشت. آیه مورد بحث _ در مقام پاسخ _ ، تحلیل غلط آنان را از موانع هدایت و تذکریابی، بیان می کند.

8_ اکثر فرعونیان زمان موسی مردمی جاهل و ناتوان از تحلیل صحیح رخداد های نیک و بد

ولکن اکثرهم لایعلمون

9_ تحلیل فرعونیان در ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند (میمنت خویش و نحوست موسویان) ، تحلیلی جاهلانه و نادرست بود .

ولکن اکثرهم لایعلمون

90- تحلیل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعونى) ، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتى بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

ص: 36

91- تداوم حق ستیزی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 2

2- استمرار مواضع خصمانه و حق ستیزانه فرعونیان در مقابل موسی (ع)، حتی پس از گرفتار آمدن آنان به عذاب الهی

إذا هم منها يضحكون... و أخذنهم بالعذاب... و قالوا يـأَيُّه السـاحـر

فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب های متعدد، همچنان راه کج خویش را ادامه داده و موسی (ع) را ساحر می نامیدند.

92- تداوم دشمنی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 2

2- استمرار مواضع خصمانه و حق ستیزانه فرعونیان در مقابل موسی (ع)، حتی پس از گرفتار آمدن آنان به عذاب الهی

إذا هم منها يضحكون... و أخذنهم بالعذاب... و قالوا يـأَيُّه السـاحـر

فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب های متعدد، همچنان راه کج خویش را ادامه داده و موسی (ع) را ساحر می نامیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 1

1- تداوم اقدامات خصمانه فرعونیان علیه موسی (ع)

فاعتزلون . فدعا ربّه أن هـِـؤلاء

فاء در «فدعا» فاء فصیحه است که دلالت بر فعل محذوف (همچون «أصروا علی آذاه») دارد؛ یعنی، فرعونیان از اذیت و آزار موسی (ع)

دست بر نداشتند و بدین جهت آن حضرت به درگاه الهی شکایت کرد.

93- تدبیر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 36 - 5

5- تدبیر مشاوران فرعون ، مبنی بر اعزام اشخاصی به تمام شهر ها و گردآوری نیروی لازم جهت مبارزه با موسی (ع) و برادرش

قالوا .. و ابعث فی المدائن ح_شرین

«المدائن» جمع محلّی به «ال» و مفید عموم است؛ یعنی، همه شهرها.

ص: 37

94- تذکر به فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 26 - 3

3 - ربوبیت یگانه خدا نسبت به همه انسان ها چونان ربوبیت یگانه او بر آسمان ها و زمین تذکر موسی به فرعون و فرعونیان

قال رب السموت والأرض... قال ربکم وربّ ابائکم الأولین

95- ترس از پیروزی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 67 - 6

6 - « عن أميرالمؤمنين (ع) : لم يوجس موسى (ع) خيفة على نفسه بل أشفق من غلبه الجهال ودول الضلال ;

از امیرالمؤمنین (ع): روایت شده است: موسی (ع) بر جان خویش نترسید، بلکه ترسید که مبادا جاهلان و حکومت های گمراه غلبه یابند».

96- ترس از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 1

1 - فرار موسی (ع) از مصر ، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منکم لَمَّا خفتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 33 - 3

3 - ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إني قتلت منهم نفساً فأخاف أن يقتلون

97- ترس فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 3

3_ فرعونیان ، هراسان از قدرت یابی موسی (ع) و بنی اسرائیل و از دست دادن حکومت و سرزمین خویش

یرید أن یخرجکم من أرضکم

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 4

4_ فرعونیان، مرعوب عظمت و شگفتی معجزات موسی (ع) شدند.

یأتوک بکل سحر علیم

احضار همه ساحران زبردست مصر برای مقابله و مبارزه با موسی (ع)، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4- فرعون، هامان و سپاهیان همواره از خطر بنی اسرائیل، در هراس بودند.

ونری فرعون و همن... ما کانوا یحذرون

جمله «کانوا یحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

98- تضاد در رفتار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 7

7- فرعونیان، گرفتار تناقض فکری و رفتاری در برابر دعوت موسی (ع)

وقالوا یـأیـه السـاحـر ادع لنا ربک

فرعونیان، از یک سو موسی (ع) را ساحر می خوانند و از سوی دیگر برای رفع بلا دست به دامان او می شوند و این خود نمایانگر تشتت و تناقضی است که بدان گرفتار آمده اند.

99- تضاد فکری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 7

7- فرعونیان، گرفتار تناقض فکری و رفتاری در برابر دعوت موسی (ع)

وقالوا يا أيه الساحر ادع لنا ربك

فرعونیان، از یک سو موسی (ع) را ساحر می خوانند و از سوی دیگر برای رفع بلا دست به دامان او می شوند و این خود نمایانگر تشتت و تناقضی است که بدان گرفتار آمده اند.

ص: 39

100- تعجب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 32 - 3

3 - تبدیل عصای موسی (ع) به اژدها ، پدیده ای شگفت و دور از انتظار فرعونیان

فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

برداشت یاد شده از «إِذَا» فجائیه استفاده می شود؛ زیرا این کلمه می رساند که مفاد جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

101- تعدد عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 4, 3, 2, 1

1_ خداوند فرعونیان را پس از اعلام صریحشان بر ایمان نیاوردن به موسی (ع) ، به عذاب های متعدد گرفتار ساخت .

فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ . فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ... آیت مفصلت

2_ جاری شدن سیلاب و هجوم ملخ ها ، شپش ها و قورباغه ها و آلوده شدن زندگانی به خون ، از عذاب های نازل شده بر فرعونیان منکر رسالت موسی

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ

«طوفان» آب فراوانی است که بر منطقه و یا مناطقی مستولی می شود. هر یک از «جراد» (ملخ) و «قمل» (شپش) اسم جنس است. ضفادع جمع ضَفَدَع یا ضَفَدَع (قورباغه) است.

3_ هر یک از عذاب های نازل شده بر فرعونیان به تنهایی آیت و نشانی بر حقانیت رسالت موسی بود .

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ... آیت مفصلت

جمع آوردن کلمه «آیت» دلالت دارد که هر کدام از عذابهای ذکر شده به تنهایی آیت و نشان حقانیت موسی بوده است.

4_ عذاب های نازل شده بر فرعونیان (طوفان و ...) هر کدام پس از دیگری و با فاصله تحقق می یافت .

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ... آیت مفصلت

کلمه «مفصلت» می تواند حال برای عذابهای ذکر شده (طوفان و . .) و یا صفت برای آیات باشد. «فصل» به معنای جداسازی است و «تفصیل» (مصدر مفصلت) دلالت بر شدت جداسازی دارد. بنابراین مراد از «مفصلت» این است که آن عذابها و نشانه ها جدای از یکدیگر با فاصله تحقق می یافت و فاصله آنها نسبتاً طولانی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 11

11_ فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان . .) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن ، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند .

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه

ص: 40

قبل است.

102- تفکر در قصه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی(ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

103- تقلید کورکورانه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 1

1 - فرعونیان با اطاعت کورکورانه از فرعون ، خشم و عذاب الهی را برای خویش فراهم آوردند .

فَلَمَّا اسْفُونا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

104- تکبر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 2

2_ فرعون و سپاهیانش ، با خارج شدن بنی اسرائیل از دریا ، با کبر و نخوت و با سرعت به سوی آن گذرگاه تاختند .

و جوزنا بنی إسرائيل البحر فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً و عدواً

جمله «فأتبعهم . . .» عطف بر جمله «جاوزنا» است و «فای عاطفه» برای ترتیب بدون تراخی است. عرب به کسی که راه رفتنش همراه با کبر و نخوت باشد می گوید: «بغی فی مشیته» و «عدو» نیز به معنای دویدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 8

8 - مخالفان رسالت موسی (ع) (فرعونیان)، گروهی متکبر و منکر قیامت و روز حساب بودند .

کَلِّ مَتَكَبِّرَ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ

ص: 41

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 8

8 - غرور و تبختر فرعونیان ، در اوج درماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وقالوا یٰـآیه السّاحر ادع لنا ربّک

105- تکذیبگری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 37 - 1

1 - اتکال موسی (ع) به خداوند ، در برابر تکذیب گری های فرعونیان

قالوا.. و ما سمعنا بهـ ذافی ءابائنا الاّ ولین . وقال موسی ربّی اعلم

تعبیر «ربّی اعلم» (خدای من بهتر می داند) در پاسخ فرعون _ که در برابر همه معجزات و براهین روشن و غیر قابل انکار موسی(ع)، موضع تکذیب و انکار در پیش می گیرد و آن حضرت را به سحر و جادوگری متهم می کند _ بیانگر اتکال به خدا و به داوری طلبیدن او می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 14 - 1

1 - قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) ، پیامبران خود را تکذیب کردند .

قوم نوح ... ثمود ... اصحـ ب لئیکه ... إن کلّ الاّ کذب الرسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 13 - 1

1_ قوم عاد و فرعون و قوم لوط ، از تکذیب کنندگان پیامبران ، در گذشته تاریخ

کذبت قبلهم ... و عاد و فرعون و اخون لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - فرعونیان ، تمامی آیات و معجزات الهی را تکذیب کردند .

کذبوا بـایـتنا کلّها

106- تلاش برای حق پذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 42

3- تلاش موسی (ع) برای زنده ساختن اشتیاق شناخت حق در وجود فرعون و فرعونیان

قال رب السموت... إن كنتم موقنین

اقدام موسی (ع) به معلق کردن فهم گفته خویش بر شرط (إن كنتم موقنین) می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

107- تلاش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 5

5_ اشراف و بزرگان قوم فرعون در تلاش برای حفظ نظام فرعونی

قال الملاء... إن هذا لسحر عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 4

4- تلاش فرعونیان ، برای ارتداد و مشرک شدن مؤمن آل فرعون

و تدعوننی إلى النار

فراخواندن به آتش، کنایه از دعوت به کفر و شرک است که در آیه بعد به صراحت از آن یاد شده است (تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به...).

108- توجیه گری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 2

2- فرعونیان برای جلب نظر و توجیه تمایل یافتگان به موسی (ع) ، دست به حرکت تبلیغاتی و توجیهی زدند .

فتن زعوا... و أسروا النجوى . قالوا إن هذن لسحرن

109- توصیه به فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مؤمن آل فرعون ، قومش را از هرگونه غرور و خودکامگی ناشی از اقتدار و سلطه همه جانبه بر سرزمین مصر برحذر داشت .

لکم الملک الیوم . . . فمن ینصرنا من بأس اللّٰه ان جاءنا

ص: 43

110- تهدید به فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 3

3 - خداوند ، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک . . . فرعون و ثمود . بل الذین کفروا فی تکذیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 20 - 7

7 - خداوند ، تهدید کننده کافران و تکذیب کنندگان قرآن ، به سرنوشتی همچون فرجام فرعونیان و قوم ثمود

هل أتیک حدیث الجنود . . . و اللّٰه من ورائهم محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 4

4 - خداوند ، تهدید کننده کافران عصر بعثت ، به گرفتار ساختن آنان در عقوبتی نظیر فرجام قوم فرعون

ألم تر . . . و فرعون ذی الأوتاد

111- تهدید منافع فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 4

4 - گریز بنی اسرائیل از مصر ، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وإثمهم لنا لغائظون

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

112- تهدیدهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 7

7 - مؤمن آل فرعون ، از سوی فرعونیان مورد تهدید سخت قرار گرفته بود .

ص: 44

وَأَفْوَضَ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

گفتنی است که واگذار کردن کار خود به خدا از سوی مؤمن آل فرعون (به قرینه جمله «فوقاه الله سىءات ما مکروا») در آیه بعد) بیانگر وجود نوعی تهدید و ارباب از جانب فرعونیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 2

2- موسی (ع)، متکی به حمایت پروردگار در قبال هجوم و تهدید فرعونیان

وإني عذت برّبي وربكم أن ترجمون

113- نهتهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 5

5_ انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعونى)، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 10

10_ اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود.

يطيروا بموسى و من معه . . . و لكن اكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 1

1_ فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد.

مهما تأتانا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين

«مهما» از اَسْمَاء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تَأْتِنَا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 3,5

3 - تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع)، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود.

قالوا إن هذین لسحرین

حرف «إن» مخفف از «إِنَّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

ص: 45

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان آن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 13 - 2

2 - سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فلما جاءتهم آیةنا مبصره قالوا هـذا سحر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 36 - 4

4 - انکار معجزات موسی از سوی فرعونیان، به اتهام سحر و ساختگی بودن آنها

فلما جاءهم موسی بآیةنا بینت قالوا ما هـذا إلا سحر مفترئ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 1

1 - متهم شدن موسی (ع)، به سحر و افسون گری از سوی فرعونیان

وقالوا یـا ایـه السـاحـر ادع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 1

1 - موسی (ع)، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

وإنی عذت برئی وربکم أن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 9

9- بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان ، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من أرضکم . . . بطریقتکم المثلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 3

ص: 46

3- فرعون با تحریک احساسات قومی و میهنی اطرافیان خود، درصدد تهیه آنان علیه موسی (ع) بود.

قال... یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

115- جادو در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 7

7- فرعونیان، در سخنان و تبلیغات خویش، سحر برتر و بی رقیب را، نشانگر حقانیت مرام ساحر و عقاید او قلمداد می کردند.

وقد أفلح الیوم من استعلی

بسیج ساحران برای ابطال ادعاهای موسی (ع)، حاکی از آن است که در نظر فرعونیان، قدرت ساحر میزان حق و باطل بود.

116- جادوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 3

3- فرعونیان، به حيله و مکر بودن سحر و برنامه های خود برای مقابله با موسی (ع) و عاری بودن آن از حقیقت معترف بودند.

فأجمعوا کیدکم

به کاربردن «کید» در باره کار و سحر خود از سوی فرعونیان، حکایت از آن دارد که آنان، خود به سحر و بی حقیقت بودن آن معترف بودند و آن را صرفاً حيله ای در برابر موسی (ع) می دانستند.

117- جرایم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 11، 9، 7، 6، 5، 4

4- فرعونیان، پسران بنی اسرائیل را سر می بریدند و زنانشان را زنده باقی می گذاشتند.

یذبحون ابناءکم و یتحیون نساءکم

«ذبح» به معنای سربریدن است و «تذبیح» (مصدر یذبحون از باب تفعیل) از کثرت سربریدن حکایت دارد. «استحیاء» (مصدر یتحیون) به معنای باقی گذاردن بر حیات و زندگانی است.

5 - کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یتحیون نساءکم

جمله «یذبحون . . .» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی، منظور از «سوء العذاب» همان سربریدن پسران و باقی گذاشتن زنان است و نیز می تواند بیان مصداق بارزی از آن باشد؛ یعنی، فرعونیان عذابهایی بر بنی اسرائیل تحمیل می کردند که از آن

ص: 47

جمله سربریدن فرزندان و ... می باشد. بر این مبنا ذکر به خصوص عذاب یاد شده، به خاطر شدت آن بوده است.

6- زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناکم و یستحیون نساءکم

7- زنان بنی اسرائیل به خاطر کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان، لذت حیات از آنان سلب شده بود و از زنده ماندن خود در عذاب بودند.

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناکم و یستحیون نساءکم

زنده گذاشتن زنان، به عنوان یک عذاب برای بنی اسرائیل مطرح شده است؛ در حالی که مجرد نکشتن، عذاب و شکنجه تلقی نمی شود. بنابراین با توجه به اینکه جمله «یستحیون نساءکم» پس از «یذبحون ابناکم» آمده، می توان گفت: همان کشتن فرزندان موجب می شده که زنان از زنده ماندن خویش و دیدن قتل فجیع فرزندانشان، در رنج و عذاب باشند. آوردن زنان و نه دختران در مقابل پسران این معنا را تأیید می کند.

9- در صورتی که خداوند بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان نجات نمی داد، آنان همچنان به شکنجه و کشتار فرزندانشان ادامه می دادند.

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناکم و یستحیون نساءکم

برداشت فوق از فعلهای مضارع «یسومون» و «یذبحون» و «یستحیون» استفاده شده است.

11- خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل از شکنجه های سخت فرعون، آنان را مورد آزمون بزرگی قرار داد.

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب - که از «نجیناکم» استفاده می شود - باشد.

12- نجات از شکنجه فرعونیان، از نعمت های بزرگ خداوند برای بنی اسرائیل

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

در برداشت فوق «بلاء» به معنای نعمت و «ذلکم» اشاره به رهاسازی از عذاب، گرفته شده است.

118- جهانبینی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما طئهم عند الله و لكن أكثرهم لا يعلمون

119- جهل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7، 8، 10

ص: 48

7_ بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما ظنهم عند الله و لكن أكثرهم لا يعلمون

8_ اکثر فرعونیان زمان موسی مردمی جاهل و ناتوان از تحلیل صحیح رخداد های نیک و بد

و لكن أكثرهم لا يعلمون

10_ اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان ، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود .

يطيروا بموسى و من معه . . . و لكن أكثرهم لا يعلمون

120- چشمه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 25 - 1

1- برجای ماندن باغ ها و چشمه های فراوان ، از فرعونیان غرق شده در دریا

کم ترکوا من جنّات و عیون

121- حاکمیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 3، 1

1_ بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون به شکنجه هایی سخت گرفتار بودند .

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» مصدر «یسومون» به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است ؛ یعنی: العذاب السوء.

3_ نجات از سیطره فرعونیان و عذاب های ایشان ، خاطره ای برای بنی اسرائیل و شایسته همواره به یاد داشتن

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«إذ» مفعولٌ به برای فعل مقدر «اذکروا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر *

و کانوا قومًا عالین

جمله «کانوا قومًا عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری می کردند.

ص: 49

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 3

3- فرمان روایی و سلطه کامل فرعونیان و قبطیان بر سرزمین مصر در عصر حضرت موسی

لکم الملك اليوم ظ-هرین فی الأرض

122- حشر اخروی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 8

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جننا بکم لفیفاً

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

123- حق ستیزی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 3

3- وجود نوعی مشابهت در عملکرد، میان مشرکان مکه و فرعونیان در حق ستیزی و مقابله با رسول الهی

و لقد فتننا قبلهم قوم فرعون و جاءهم رسول کریم

تعبیر «قبلهم»، نوعی ارتباط و همگونی میان مشرکان مکه و فرعونیان را می رساند.

124- حق طلبان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 2

2- حضور برخی از افراد حق طلب و نصیحت پذیر در صفوف فرعونیان

فتن زعوا أمرهم بینهم

اختلاف نظر فرعونیان در باره موسی(ع)، نشان از متمایل شدن برخی از فرعونیان به موسی(ع) در روز مقابله دارد.

125- حق ناپذیری اکثریت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 50

13 - شعراء - 26 - 67 - 4

4- اکثریت فرعونیان (قبطیان) ، حق ناپذیر و مصمم بر کفر

و ما کان اکثرهم مؤمنین

126- حق ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 4

4_ فرعون و قوم او ، دعوت حضرت موسی و هارون (ع) را نپذیرفته و آیات و معجزات الهی را تکذیب کردند .

فقلنا اذہبا الی القوم الذین کذبوا بأی_تنا فدمرن_هم تدمیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 13 - 1,2

1 - موضع گیری خصمانه فرعونیان در برابر آیات (معجزات) روشن الهی

فلما جاءتهم آی_تنا مبصره قالوا ه_ذا سحر مبین

2 - سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی ، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فلما جاءتهم آی_تنا مبصره قالوا ه_ذا سحر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 3

3 - اظهار شگفتی مؤمن آل فرعون از تأثیر ناپذیری مردم از خیرخواهی ها و فراخوانی های او

وی_قوم مالی أَدعوکم الی النجوه و تدعوننی الی النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 7

7- فرعونیان در عصر موسی (ع) ، مردمی اسراف گر و افراط کننده در گناه و حق ناپذیری

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

از مصداق های بارز «مصرفان»، در آیه شریفه، فرعونیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 3

3 - هدایت ها و خیر خواهی های مؤمن آل فرعون ، در قومش تأثیر نگذاشت .

فستذكرون ما أقول لكم

ص: 51

127- حقارت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 1

1 - فرعون و سپاهیان وی ، عناصری پست و حقیر در پیشگاه خداوند

فأخذنَه و جنوده فنبذنَه هم فی الیَمّ

در تعبیر آمده فرعون و سپاهیان، به مستی ریگ تشبیه شده اند که کسی آنها را از زمین برمی گیرد و در آب می اندازد. این تشبیه هم بیانگر حقارت و پستی آنان در پیشگاه الهی و هم نشان دهنده ناچیز بودن قدرت آنان در برابر عظمت قدرت الهی است. برداشت یاد شده بر پایه بیان نخست می باشد.

128- خانه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 26 - 1

1- برجای ماندن مزارع بزرگ و خانه های بس مجلل ، از فرعونیان غرق شده در دریا

و زروع و مقام کریم

129- خدانشناسی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7

7_ بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما ظنّهم عند الله و لكن أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 7

7_ باور فرعونیان به وجود خدایی برای موسی ، مؤثر در جهان آفرینش و زندگی انسانها

ادع لنا ربك بما عهد عندك

130- خروج فرعونیان از شهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

1 - خارج شدن فرعون و فرعونیان از شهر برای تعقیب بنی اسرائیل

فأخرجنهم

2 - حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل ، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود .

فأخرجنهم من جنّت و عیون

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

131- خطاکاری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 1

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان ، مردمی بدکردار و خطاپیشه بودند .

و جاء فرعون و من قبله .. بالخاطئه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 5

5 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، مصداق بارز خطاپیشگی فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

و جاء فرعون .. بالخاطئه . فعصوا رسول ربهم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فعصوا رسول..» درصدد تفصیل و تبیین مضمون آیه قبل (موضوع خطاپیشگی اقوام یاد شده) است.

132- خطر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 12

12 - موسی (ع) ، از برخورد با نیرو های فرعون و بروز مشکلات دیگر در مسیر هجرت از مصر نگران بود .

«درک» به معنای ملحق شدن و رسیدن و نیز به معنای پی آمد است (قاموس). نفی هرگونه پی گیری و پی آمد و نیز اطمینان بخشیدن به موسی(ع) در مورد امنیت مسیر هجرت، نشان از وجود زمینه تعقیب شدن و نیز نگرانی های دیگر در این مسیر دارد.

133- خواسته های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 6، 10، 2

2_ فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب شدید ، رو به موسی (ع) آورده از وی خواستند تا برای برطرف شدن آن دعا کند .

و لما وقع عليهم الرجز قالوا ياموسى ادع لنا ربك

6_ فرعونیان ، موسی (ع) را به منزلش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند .

ادع لنا ربك بما عهد عندك

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، بآء قسم گرفته شده است.

10_ فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان ، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند .

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 1

1_ موسی (ع) با پذیرش تقاضای فرعونیان (دعا برای رفع عذاب) ، برطرف شدن عذاب را از خداوند درخواست کرد .

فلما كشفنا عنهم الرجز

سیاق آیه نشان می دهد که جمله ای همانند «فلما كشفنا عنهم الرجز» در تقدیر است که به سبب وضوحش در کلام آورده نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 8، 4

4- حضور با تمام قوا و با آرایش منظم و با هیبت ، طرح پیشنهادی فرعونیان برای قدرت نمایی در صحنه مقابله با موسی (ع)

فأجمعوا كيدكم ثم اتوا صفًا

8- فرعونیان، پذیرش دعوت های موسی (ع) را، به توان مندی او در آوردن سحری بی نظیر مشروط کرده بودند.

وقد أفلح اليوم من استعلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 6

6- درخواست عاجزانه فرعونیان از موسی (ع)، در رفع عذاب از آنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 1

1- پاسخ مثبت موسی (ع) به تقاضای فرعونیان و دعای او برای رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربّك... فلما كشفنا عنهم العذاب

ص: 54

از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که در آیه شریفه ایجاز و حذفی صورت گرفته است. بدین صورت که آنان از حضرت موسی(ع) درخواست دعا کردند و او خواسته آنها را اجابت نمود.

134- خواهر موسی(ع) و فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 7

7- خواهر موسی، آمادگی خود را برای معرفی دایه به فرعونیان، مکرر به آنان گوشزد می کرد.

فتقول هل أدلکم

فعل مضارع «تقول» بر استمرار کار در گذشته دلالت دارد.

135- خوشگذرانی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 3, 2

2- جامعه فرعونی، جامعه ای خوشگذران و عشرت طلب

و نعمه كانوا فيهما ف_كهين

3- حضور در محافل عشرت و خوش گذرانی، از برنامه های فرعونیان

و نعمه كانوا فيهما ف_كهين

«فاكهين» (از «فکاهه») به معنای حدیث انس می باشد و تعبیر «کانوا» می رساند که برنامه آنان چنین بوده است.

136- درخواست رفع عذاب از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 1

1 - پاسخ مثبت موسی (ع) به تقاضای فرعونیان و دعای او برای رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربك... فلما كشفنا عنهم العذاب

از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که در آیه شریفه ایجاز و حذفی صورت گرفته است. بدین صورت که آنان از حضرت موسی(ع) درخواست دعا کردند و او خواسته آنها را اجابت نمود.

ص: 55

137- درخواست نجات از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 16 - 2

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إني ظلمت نفسي فاغفرلي

مقصود موسی (ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 5

5 - نیایش موسی (ع) به درگاه پروردگار ، برای نجات خویش از شرّ فرعونیان

قال ربّ نجّني من القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 10

10 - همسر فرعون ، از خداوند خواستار نجات خود از شرّ مردم ستمگر (قبطیان و کارگزاران فرعون)

ونجّني من القوم الظالمين

138- دشمن فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 6

6 - دشمنی قبطیان با بنی اسرائیل در مصر

هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ

139- دشمنی فرعونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 19 - 2

2 - مرد قبطی ، دشمن مشترک موسی (ع) و مرد اسرائیلی بود .

أن يبطش بالذی هو عدوُّ لهما

ص: 56

140- دشمنی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 3

3_ فرعون و سپاهیان، از سرِ ستم و کینه توزی، بنی اسرائیل را تعقیب کردند.

فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً وعدواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 4

4- لجاجت و عناد شدید فرعونیان، در مخالفت با پیام موسی (ع)

و ما نریهم من آیه إلا هی أكبر من أختها

از این که خداوند برای هدایت فرعونیان، معجزاتی پیاپی و یکی از دیگری مهم تر نشان داد، لجاجت آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 2، 1

1- فرعونیان و قوم ثمود، لشکریانی درگیر با راه خدا و دشمن مؤمنان بودند.

فرعون و ثمود

به قرینه بدل بودن فرعون برای «الجنود»، قوم فرعون و آل او نیز مورد نظر است و اکتفا به نام او، به جهت ریاستش بر آنان است. ثمود، نام قوم حضرت صالح است که در برابر او، به دشمنی برخاسته و ناقه الهی را پی کردند.

2- فرعونیان و قوم ثمود، قدرت مندترین و سرسخت ترین مخالفان پیامبران، در امت های پیشین بودند.

فرعون و ثمود

در قرآن، خبر از هلاکت بسیاری از امت های گذشته مطرح شده است؛ بنابراین یاد کردن فرعونیان و ثمودیان از بین آنها، نشانه آن است که این دو دسته، از دیگران بارزتر بوده اند.

141- دعوت از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ایادی و مبلغان فرعون ، همه فرعونیان را به هم فکری ، اتحاد و به کار بستن تمامی حيله ها ، علیه موسی (ع) دعوت می کردند .

فتن زعوا .. قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفاً

از آیات پیشین چنین برمی آید که پس از سخنان موسی (ع)، در بین فرعونیان اختلافاتی بروز کرد (فتنازعوا) و گروه حامیان و مبلغان فرعون در صدد توجیه گروه دیگر برآمدند که نسبت به موسی (ع) و مبارزه با او تردید داشتند. به نظر می رسد «فأجمعوا» نیز از ناحیه همان گروه به عنوان نتیجه سخنان قبلی آنان ابراز شده باشد.

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 38 - 1

1 - گفت وگویی فرعون با سران و اشراف مصر ، درباره دعوت موسی از آنان مبنی بر پذیرش خدای یگانه

و قال فرعون یا ایها الملاما علمت لکم من الہ غیری

«ملا» به شخصیت های برجسته و بزرگان قوم گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 2

2 - اظهار شگفتی مؤمن آل فرعون از فراخواندن قوم خود ، به نجات و رستگاری و دعوت آنان از او به سرنوشت هلاکت بار دوزخ

وی قوم مالی ادعوکم الی النجوه و تدعوننی الی النار

استفهام در «مالی» برای تعجب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 11

11 - مؤمن آل فرعون ، مردم مصر را به خدای عزیز و غفار خواند .

و أنا ادعوکم الی العزیز الغفر

142- دعوت های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 2

2 - اظهار شگفتی مؤمن آل فرعون از فراخواندن قوم خود ، به نجات و رستگاری و دعوت آنان از او به سرنوشت هلاکت بار دوزخ

وی قوم مالی ادعوکم الی النجوه و تدعوننی الی النار

استفهام در «مالی» برای تعجب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مردم مصر (قبطیان و فرعونیان) ، مؤمن آل فرعون را به کفر و شرک به خدا فراخواندند .

تدعوننی لأکفر بالله و أشرک به

143- دنیا طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 58

9- فرعون و قومش (قبطیان) ، برخوردار از متاع های فراوان دنیوی و دل‌بسته به آنها

ی قوم ایما ه ذه الحیوه الدنیا مت ع

تذکر مؤمن آل فرعون به اندک و ناپایداری بودن دنیا و متاع های آن به قوم خود، بیانگر مطلب یاد شده است.

144- دین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ربوبیت مطلق الهی ، نقطه اصلی تضاد میان آیین موسی و آیین فرعونیان

وقال فرعون ذرونی اقتل موسی و لیدع ربّه . . . وقال موسی ائنی عذت برّبی وربکم

145- رفاه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه . . . يطيروا بموسى و من معه

146- رفع عذاب از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ فرعونیان آگاه به تأثیر دعای موسی (ع) در رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربک بما عهد عندک

10_ فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان ، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند .

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنى إسرائيل

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 2,5,6,8

ص: 59

2_ خداوند با اجابت درخواست موسی ، عذاب را از فرعونیان برطرف ساخت .

فلما كشفنا عنهم الرجز

5_ خداوند پس از اجابت دعای موسی (ع) و رفع عذاب از فرعونیان ، به آنان فهماند که تا زمانی محدود به عذاب مبتلا نخواهند شد .

فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بلغوه

«إلى أجل» می رساند که خداوند عذاب را برای همیشه از فرعونیان برطرف نساخت و برای آن زمان تعیین کرد و اگر این حقیقت را به آنان ابلاغ نمی کرد، تعیین زمان اثر مطلوب نداشت.

6_ خداوند با برطرف سازی عذاب از فرعونیان برای وفای آنان به عهد های خویش مهلتی را تعیین کرد .

فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل

«إلى أجل» متعلق به «كشفنا» است ؛ یعنی ما عذاب را برطرف کردیم، ولی نه برای همیشه، بلکه برای مدتی محدود. گفتنی است که متعلق شدن «إلى أجل» به «كشفنا» به اعتبار استمرار کشف است نه تحقق آن ؛ زیرا تحقق کشف عذاب دارای مهلت نبوده است.

8_ فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 3

3- اجابت دعای موسی (ع) از سوی خداوند ، در زمینه رفع عذاب از فرعونیان

ادع لنا ربك . . . فلما كشفنا عنهم العذاب

147- روش برخورد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 1

1_ روش کافران مکه در برخورد با آیات الهی ، همانند روش فرعونیان و کافران پیش از آنان

كذاب ءال فرعون و الذين من قبلهم

«دأب» به معنای عادت و روش است. و چون آیه به دنبال قضایای جنگ بدر آمده، معلوم می شود مشبه کافران مکه هستند و تقدیر جمله چنین است: داب هؤلاء الكفرة كدأب ءال فرعون. قابل ذکر است مراد از ضمیر در «قبلهم» آل فرعون هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 1

1 _ روش کافران مکه در برخورد با آیات الهی همسان با روش فرعونیان و کافران پیش از آنها

كدأب ءال فرعون و الذین من قبلهم

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 4

4 - حضور با تمام قوا و با آرایش منظم و با هیبت ، طرح پیشنهادی فرعونیان برای قدرت نمایی در صحنه مقابله با موسی (ع)

فَأَجْمَعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ اتَّوَصَفُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 12 - 1

1 - موسی (ع) نگران مواجه شدن با تکذیب فرعونیان

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 2

2 - تکیه فرعونیان بر عدم انسجام نیروی بنی اسرائیل ، به منظور آسان شمردن مقابله با آنان

إِنَّ هَؤُلَاءَ لَشُرُذِمَةٌ قَلِيلُونَ

«قلیلون» (جمع قلیل) به معنای چند دسته اندک است. آمدن تعبیر «قلیلون» به جای «قلیله» می تواند بیانگر این نکته باشد که: گر چه بنی اسرائیل یک طایفه اند، اما همین یک طایفه با هم اتحاد ندارند؛ بلکه به چند دسته کوچک و غیر منسجم تقسیم شده اند. بنابراین مقابله با آنان کاری بسیار ساده و بدون زحمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 13 - 1

1 - موضع گیری خصمانه فرعونیان در برابر آیات (معجزات) روشن الهی

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مَبْصُرَةً قَالَوَا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 2

2- اظهار شگفتی مؤمن آل فرعون از فراخواندن قوم خود ، به نجات و رستگاری و دعوت آنان از او به سرنوشت هلاکت بار دوزخ

و یقوم مالی ادعوکم إلى النجوه و تدعوننی إلى النار

استفهام در «مالی» برای تعجب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 47 - 2

2- برخورد استهزاآمیز فرعونیان با معجزات موسی (ع)

فلما جاءهم بـایـتنا إذا هم منها یضحکون

ص: 61

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 7

7 - شیوه فرعونیان ، سنگسار کردن مخالفان عقیدتی و سیاسی خود بوده است . *

وإتی عذت برئی و ربکم أن ترجمون

از جمله معانی «رجم»، سنگسار کردن است. این که موسی(ع) مسأله «رجم» را به میان کشیده، یا از آن جهت است که زمزمه آن میان فرعونیان آغاز شده بود و یا این که در قوانین عمومی آنان، چنین رایج بوده است. برداشت بالا بنا بر احتمال دوم است.

148- روش تبلیغ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 9، 11، 5، 3

3 - تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع) ، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود .

قالوا إن هذن لسحرن

حرف «إن» مخفف از «إِنَّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله بی سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

9 - بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان ، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من أرضکم . . . بطریقتم المثلی

11 - ایادی و طرفداران فرعون ، همان سخنان و نظرات فرعون را در باره موسی (ع) تکرار و تبلیغ می کردند .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک . . . لسحرن یریدان أن یخرجاکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 7

7- فرعونیان، در سخنان و تبلیغات خویش، سحر برتر و بی رقیب را، نشانگر حقانیت مرام ساحر و عقاید او قلمداد می کردند.

وقد أفلح اليوم من استعلی

بسیح ساحران برای ابطال ادعاهای موسی(ع)، حاکی از آن است که در نظر فرعونیان، قدرت ساحر میزان حق و باطل بود.

149- روش حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 17

17- فرعونیان، به صرف ترس و احساس از به خطر افتادن حکومت و اقتدارشان، اقدام به کشتن و اعدام مخالفان می کردند.

ص: 62

أقتل موسى . . . إني أخاف أن يبدل دينكم أو أن يظهر في الأرض الفساد

150- روش مبارزه فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 110 - 5

5_ انتخاب روش مبارزه با موسى پس از تصميم به ساحر خواندن وی و تحليل اهداف او (برچيدن حکومت فرعونی) ، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 26 - 4

4 - كشتار فرزندان ذكور مؤمنان از سوی فرعونيان ، برای جلوگیری از گسترش دعوت موسى (ع) كافی و كارساز نبود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه . . . وقال فرعون ذروني أقتل موسى

تصميم شخص فرعون مبنی بر كشتن موسى (ع) ، پس از اقدام او و درباريانش به كشتن مؤمنان طرفدار موسى (ع) ، گویای حقیقت یاد شده است.

151- ریاست طلبی فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 26 - 17

17 - فرعونيان ، به صرف ترس و احساس از به خطر افتادن حکومت و اقتدارشان ، اقدام به كشتن و اعدام مخالفان می كردند .

أقتل موسى . . . إني أخاف أن يبدل دينكم أو أن يظهر في الأرض الفساد

152- زمان غرق فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 92 - 1

1_ عبور بنی اسرائيل از دریا و غرق شدن فرعون و سپاهيانش ، هنگام روز بوده است .

و جوزنا بنى إسرائيل . . . حتى إذا أدركه الغرق ... فاليوم

ص: 63

153- زمینه اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 1

1 - هشدار های موسی (ع) به فرعونیان در صحنه مقابله ، موجب بروز اختلاف و تنش در میان آنان گردید .

ویلکم لاتفتروا .. فتن زعوا أمرهم بینهم

«فاء» در «فتنازعوا» دال بر این نکته است که بلافاصله پس از هشدارهای موسی (ع) در صحنه مقابله، در بین فرعونیان نزاع و کشمکش به وجود آمد گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 1

1 - برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع) ، به آن حضرت گرایش پیدا کرده ، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند .

فتن زعوا .. قالوا إن هذن لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

154- زمینه ایمان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 12

12 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی به موسی (ع) وعده دادند که در صورت رفع عذاب ، ایمان خواهند آورد .

وقالوا یـآیة السـحر ادع لنا ربک بما عهد عندک إتنا لمهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 3

3 - پدید آمدن زمینه های گرایش قبطیان به موسی (ع) و ایمان آوردن به دعوت او *

برداشت ياد شده با توجه به دو نکته است: الف) مراد از «قوم» قبطيان است؛ زيرا مسلماً فرعون بنى اسرائيل را قوم خویش خطاب نمى کرد. ب) تبليغات فرعونى نشان دهنده آن است که زمينه هاى گسترده براى پيوستن به موسى (ع) در ميان قبطيان به وجود آمده بود و بدین جهت فرعون احساس خطر کرده و با سفسطه بازى و به رخ کشیدن قدرت و مکنت خویش، مى خواست جلوى نفوذ موسى (ع) را در افکار مردم مصر بگيرد.

155- زمینه تقویت روحیه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 1

1 - دستور فرعون به مأموران جمع آوری سپاه ، مبنی بر اندک جلوه دادن نیروی بنی اسرائیل به منظور تقویت روحیه مردم و تشویق آنان به پیوستن به سپاه وی

إِنَّ هـِـؤُلَاءَ لَشَرٌّ مِمَّ قَلِيلُونَ

جمله «إِنَّ هـِـؤُلَاءَ ..» دستور فرعون به مأموران خویش است که به مردم بگویند: گریزندگان، تعدادی اندک و ضعیف اند. گفتنی است که کلمه «شرذمه» به عده ای از مردم گفته می شود و «قلیلون» صفت «شرذمه» است؛ یعنی، عده ای اندک.

156- زمینه تنبه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 1

1 - مؤمن آل فرعون برای بیدار کردن مردم و انصراف آنان از قتل موسی (ع) ، سرگذشت یوسف پیامبر را یادآور شد .

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا .. إِيَّيْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ ... وَ لَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ

157- زمینه حل اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 6

6 - نجوا های فرعونیان با یکدیگر ، برای رفع اختلاف و تنش و ایجاد وحدت در صفوف خود بود .

فَتَنَّا زَعْوًا .. وَ أَسْرَوْنَا النُّجْوَى

158- زمینه شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 2

2 - اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع) ، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان ، در میدان مقابله بود .

ویلکم . . . قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی (ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

ص: 65

159- زمینه گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 10

10 - فسق دیرینه جامعه فرعونى ، زمینه ساز تأثیرپذیری آنان از تبلیغات غلط و گمراه کننده

إِثْمَ كَانُوا قَوْمًا فَسَّاقِينَ

«إِثْمَ» جنبه تعلیل برای قسمت اول آیه شریفه دارد.

160- زمینه نجات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 6

6 - فرعونیان نجات و بقای خود را در گرو غلبه ساحران بر موسی (ع) در صحنه مقابله می دانستند .

وقد أفلح اليوم من استعلى

161- زیورآلات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 87 - 9، 11، 6، 5، 4

4 - بنی اسرائیل بخش قابل توجهی از زیورآلات فرعونیان را با خود به همراه آورده بودند .

وَلِئَلَّ كُنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ

مراد از «القوم» بر حسب ظاهر فرعونیان هستند. و «اوزر» به معنای «ثقل» است. از همین رو به گناه نیز «وزر و ثقل» اطلاق می گردد؛ چرا که بر دوش گنه کار سنگینی می کند. استعمال این واژه احتمالاً اشاره به آن است که بنی اسرائیل، همراه داشتن زیورآلات فرعونیان را بر خود جایز نمی شمردند.

5 - بنی اسرائیل در به همراه آوردن زینت آلات فرعونیان نیز خود را بی اختیار قلمداد می کردند .

وَلِئَلَّ كُنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ

آمدن «حَمَلْنَا» به صیغه مجهول، در ادامه توجیه بنی اسرائیل از عملکرد خویش است؛ یعنی، ما در حمل زینت های فرعونیان نیز ناخواسته

آن را انجام دادیم و به ما تحمیل شد.

6 - اقدام بنی اسرائیل در به همراه آوردن زینت آلات فرعونیان و مصادره آنها ، بدون صدور دستوری از جانب موسی (ع) صورت گرفته بود .

وَل_كُنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ

تعبیر «حَمَلْنَا» و کلمه «اوزار»، حکایت از آن دارد که موسی(ع) در این زمینه دستوری صادر نکرده بوده، و بنی اسرائیل،

ص: 66

خودسرانه این کار را انجام داده بودند.

9 - بنی اسرائیل ، شاهد دست زدن سامری به اقدامی مشابه با حرکت عمومی بنی اسرائیل در به دور افکندن غنیمت های به جا مانده از فرعونیان

فقدفنها فکذلک ألقى السامریّ

«کذلک»؛ یعنی، مانند آنچه ما انجام دادیم. این توصیف گویای آن است که سامری در حضور بنی اسرائیل و همانند آنان، عمل کرده و چیزهایی را دور انداخته بود.

11 - بنی اسرائیل ، غنیمت های به جا مانده از فرعونیان را ، تأمین کننده هزینه ساخت گوساله خوانده و خود را از هرگونه کمک مالی به آن تبرئه کردند .

ما أخلفنا موعداً بملکنا ولـ کتّا حملنا أوزارًا

یکی از معانی ذکر شده برای «ملک»، «مملوک» است (قاموس). مفاد آیه با توجه به این معنا چنین می شود: ما به وسیله اموال خودمان، خود را در این انحراف سهیم نساختم؛ بلکه سامری از اموالی که ما به دور ریخته بودیم، این فتنه را به بار آورد.

162- سرزمین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 5, 6, 3, 2

2_ خداوند با نابودسازی فرعونیان ، تمام سرزمین آنان را ، از شرق تا غرب ، در اختیار بنی اسرائیل قرار داد .

و أورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون مشرق الأرض و مغربها

3_ سرزمینی که خداوند پس از هلاکت فرعونیان در اختیار بنی اسرائیل قرار داد ، سرزمینی پربرکت و بسیار حاصلخیز بود .

مشرق الأرض و مغربها التي برکنا فيها

5_ نوید های خداوند به قوم موسی با هلاکت فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل به سرزمین آنان ، بی کم و کاست ، تحقق یافت .

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی إسرائيل

«کلمه» به معنای سخن است و مراد از آن به قرینه صدر آیه و نیز آیات 128 و 129 نوید هلاک سازی فرعونیان و جانشینی بنی اسرائیل از آنان است. «تمت» یعنی به طور کامل و تمام تحقق یافت.

6_ وعده هلاکت فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل بر سرزمین آنان ، از وعده های نیکوی خداوند به قوم موسی

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل
کلمه «الحسنی» (زیباتر) صفت برای «کلمت» است.

163- سرزنش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 9

ص: 67

9- کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

از استفهام انکاری در جمله «أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا..» _ که در مقام تقبیح عمل فرعون می باشد _ برداشت یاد شده استفاده می شود.

164- سطحی نگری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 28 - 10، 9

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن كنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «إن كنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی(ع) باشد.

10 - فرعون و فرعونیان، مردمی سطحی نگر و فاقد اندیشه صحیح و ژرف در معارف الهی

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن كنتم تعقلون

165- سلطه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 2

2- بنی اسرائیل، گرفتار سلطه فرعونیان و ناتوان از رها ساختن خویش

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

مصدق مورد نظر از «عبادالله» ممکن است بنی اسرائیل باشد.

166- سنگسار مخالفان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 7

7 - شیوه فرعونیان ، سنگسار کردن مخالفان عقیدتی و سیاسی خود بوده است . *

وإني عذت برّبي وربكم أن ترجمون

از جمله معانی «رجم»، سنگسار کردن است. این که موسی(ع) مسأله «رجم» را به میان کشیده، یا از آن جهت است که زمزمه آن میان فرعونیان آغاز شده بود و یا این که در قوانین عمومی آنان، چنین رایج بوده است. برداشت بالا بنابر احتمال دوم است.

ص: 68

167- سوگند فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 10

10 _ فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

168- شدت تکذیبگری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 14 - 2

2- تکذیب پیامبران از سوی قوم نوح، عاد، فرعون، ثمود، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب)، بسیار شدید بود.

إن كلّ إلاكذب الرسل

«إن» نافیة و «كلّ» از الفاظ عموم و تنوین آن عوض از محذوف است، یعنی، «كلّهم». عبارت «إلا كذب الرسل» استثنا از نفی جنس و مفید تأکید حصر است؛ یعنی، این اقوام آن قدر به تکذیب پیامبران خود پرداختند که گویی به جز تکذیب هیچ کار و یا صفت دیگری نداشتند.

169- شرایط ایمان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 11، 10

10 _ فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

11 _ فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان . . .) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه قبل است.

ص: 69

170- شرایط رفع عذاب از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 10

10 - وعده خداوند به موسی (ع)، درباره رفع عذاب فرعونیان، در صورت روی آوردن آنان به حق

ادع لنا ربك بما عهد عندك إتنا لمهتدون

به قرینه ذیل این آیه و آیه بعد، به دست می آید که مراد از «ما عهد عندک»، وعده خداوند به رفع عذاب از فرعونیان در صورت پذیرش هدایت است.

171- شرک ربوبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 13

13 - جامعه فرعونی، گرفتار شرک در ربوبیت خداوند *

فقال إني رسول ربّ العـلمین

172- شرک فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 9

9 - مردم مصر (فرعونیان و قبطیان)، منکر یکتایی خدا و مشرک بودند.

تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به

173- شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 119 - 1

1_ فرعونیان با ناکامی ساحران خویش در حضور انبوه تماشاچیان مغلوب گشتند و با ذلت، صحنه مبارزه را ترک کردند.

فغلبوا هنالك و انقلبوا صغرين

در برداشت فوق ضمير در «فغلبوا» و «انقلبوا» به فرعونيان بازگردانده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 96 - 4

ص: 70

4_ تسلط موسی (ع) بر فرعونیان و مغلوب ساختن آنان ، امری تقدیر شده از ناحیه خداوند

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

در برداشت فوق ، «سلطان» به معنای تسلط و غلبه ظاهری گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 7

7 - اقتدار و توان مادی فرعونیان ، مقهور در برابر اقتدار و شکست ناپذیری خداوند

فأخذنهم أخذ عزیز مقتدر

174- شکنجه گری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 10

10- نقش تعیین کننده خداوند در تحولات تاریخ بشری و نجات مردمان از ظلم و ستم

إذ أنجکم من آل فرعون

175- شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 11، 12، 10، 6

6 - زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوء العذاب یذبحون ابناءکم و یتحیون نساءکم

10 - خداوند با گرفتار سازی بنی اسرائیل به عذاب های سهمگین فرعون ، آنان را به آزمونی بزرگ مبتلا ساخت .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

کلمه «بلاء» در لغت به معنای آزمون و نیز به معنای نعمت آمده است. مشارالیه «ذلکم» یا «عذاب» است، یا رهایی از عذاب (نجیناکم).

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به خود عذاب باشد.

11 - خداوند با رهاسازی بنی اسرائیل از شکنجه های سخت فرعونى ، آنان را مورد آزمون بزرگى قرار داد .

وفى ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق مبتنى بر این است که: «بلاء» به معنای آزمون و «ذلکم» اشاره به رهایی از عذاب - که از «نجیناکم» استفاده می شود - باشد.

12 - نجات از شکنجه فرعونیان ، از نعمت های بزرگ خداوند برای بنی اسرائیل

وفى ذلکم بلاء من ربکم عظیم

در برداشت فوق «بلاء» به معنای نعمت و «ذلکم» اشاره به رهاسازی از عذاب، گرفته شده است.

ص: 71

1_ بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون به شکنجه هایی سخت گرفتار بودند .

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» مصدر «یسومون» به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است ; یعنی: العذاب السوء.

2_ خداوند با بعثت موسی ، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنان رها ساخت .

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «هو فضلکم» (او شما را برتری بخشید)، برتری دادن تنها به خداوند نسبت داده شده است، ولی در جمله دوم «أنجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نسبت نجات بخشی به ضمیر «نا» (یعنی ما) داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی نظر به اسباب نیز دارد که به مناسبت، سبب آن بعثت حضرت موسی است. بنابراین «أنجیناکم» یعنی ما با بعثت موسی شما را نجات دادیم.

3_ نجات از سیطره فرعونیان و عذاب های ایشان ، خاطره ای برای بنی اسرائیل و شایسته همواره به یاد داشتن

و إذ أنجینکم من ءال فرعون یسومونکم سوء العذاب

«إذ» مفعولٌ به برای فعل مقدر «اذکروا» است.

4_ موسی (ع) با تکیه بر لطف خداوند به بنی اسرائیل در نجات بخشی آنان از شکنجه فرعونیان ، لزوم پرستش خدای یگانه و پرهیز از گرایش به شرک را به آنان گوشزد کرد .

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً .. و إذ أنجینکم من ءال فرعون

برداشت فوق بر این اساس است که مفاهیم ذکر شده در آیه مورد بحث برگرفته از سخنان موسی باشد و مخاطبان اصلی آن همان مردمی باشند که پس از عبور از دریا به بت پرستی گرایش پیدا کردند.

7_ کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوء العذاب یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم» می تواند تفسیر جمله قبل باشد ; یعنی منظور از «سوء العذاب» همان کشتار فرزندان و باقی گذاشتن زنان است. همچنین می تواند بیان مصداقی از آن باشد ; یعنی فرعونیان عذابهایی بر شما تحمیل کردند ; از جمله کشتار فرزندان و

زنده گذاشتن زنان. بر این مبنا ذکر ویژه دو عذاب یاد شده، به سبب شدت بیشتر آن بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 6 - 17، 14، 12

12- فرعونیان، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند.

و یذبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یذبّحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساءکم

ص: 72

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

17- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان ، آزمایش بزرگ الهی از آنان بود .

إذ أنجىكم من آل فرعون . . . وفي ذلكم بلاء من ربكم عظيم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم» نجات بنی اسرائیل به وسیله خداوند از اعمال ظالمانه فرعونیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 6

4 - نجات بنی اسرائیل از شکنجه و آزار فرعونیان و بیرون آوردن آنان از محدوده حکومت فرعون ، از اهداف مهم رسالت موسی و هارون (ع) بود .

فقولا إنا رسولا ربك فأرسل معنا بني إسرائيل و لا تعذبهم

«فا» در «فأرسل» تفریع بر «إنا رسولا ربك» است و می رساند که کوچ دادن بنی اسرائیل، از رسالت های الهی موسی و هارون(ع) بود.

6 - نجات بنی اسرائیل از ستم فرعونیان ، بدون کوچ دادن آنان از مصر و بیرون آوردنشان از جامعه فرعونی ممکن نبود .

فأرسل معنا بني إسرائيل و لا تعذبهم

عطف «لا تعذبهم» بر «أرسل» گویای این نکته است که درخواست «ارسال» به منظور نجات از عذاب و شکنجه است بنابراین، بدون هجرت، امکان رهایی در کار نبوده است.

176- شگفتی نزاع فرعونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 6

6 - نزاع مجدد مرد اسرائیلی - آن هم با پیشامد حادثه روز پیش - امری غیر مترقبه و دور از انتظار برای موسی (ع)

فإذا الذي استنصره بالأمس يستنصره

مطلب یاد شده با توجه به آمدن «إذا»ی فجائیه به دست می آید.

177- شورای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 1,2

1_ اشرف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی ، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند .

ص: 73

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

2_ اشراف و بزرگان دربار فرعون بر مبنای ساحر بودن موسی و سحر بودن معجزات وی ، جلسه مشورتی خویش را آغاز کردند .

قال الملاً من قوم فرعون إن هذا لسحر عليم

جمله «إن هذا ..» می تواند از نتایج بحث و گفتگوی اشراف باشد. یعنی در ابتدا این مسأله مطرح شد که امور خارق العاده موسی از چه سنخی است. همچنین می تواند بیانگر این باشد که آنان ساحر بودن موسی را مفروض گرفته بودند و درباره روش مبارزه با وی تبادل نظر می کردند. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

178- صبر بر ظلم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 1

1_ موسی (ع) پس از تصمیم فرعون به سرکوبی بنی اسرائیل ، مردمش را به استعانت از خدا و صبر و مقاومت در برابر آزار های فرعونیان فراخواند .

قال موسی لقومه استعينوا بالله واصبروا

179- صفات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 3

3- فرعونیان ، برای تصمیم در باره امور مهم و اساسی ، روش مشورتی داشتند .

فتن زعوا أمرهم بينهم

بروز تنازع در میان فرعونیان، نشان از آن دارد که آنان خود را تابع بی چون و چرای فرعون نمی دانستند؛ بلکه در امور مهم برای خود حق نظر و رأی، قائل بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- فرعونیان در عصر موسی (ع)، مردمی اسراف‌گر و افراط‌کننده در گناه و حق‌ناپذیری

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

از مصداق‌های بارز «مصرفان»، در آیه شریفه، فرعونیان است.

ص: 74

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 31 - 5

5- مشابهت پیکره نظام فرعونى با شخص فرعون در خصلت هاى منفى

إِنَّهٗ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ

برداشت بالا بنابراین نکته است که «المسرفین» نظر به اسراف گران جامعه فرعونى داشته باشد که فرعون سرکرده آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 6

6 - فرعونیان ، داراى اقتدار و توان بالا

فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ

آورده شدن اوصاف «عزیز» و «مقتدر» برای خداوند در این آیه، تعریض به قدرت ظاهرى فرعونیان دارد.

180- ضعف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 5

5 - خداوند ، به موسى (ع) اطمینان بخشید که توان او برتر از همه ساحران حاضر در صحنه مبارزه و مقام اورفیع تر از فرعون و فرعونیان است .

إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى

181- ظلم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 1

1 - بنى اسرائیل در مدت زمانى طولانى تحت سیطره فرعونیان به ضعف و ناتوانى کشانه شده بودند .

وَأُورِثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ

استعمال فعل مضارع همراه «کان» و أمثال آن دلالت بر استمرار آن فعل در گذشته دارد. بنابراین «کانوا یستضعفون» می رساند که استضعاف بنی اسرائیل به دست فرعونیان دارای سابقه طولانی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 6

6_ فرعونیان ، پسران بنی اسرائیل را می کشتند و زنانشان را زنده باقی می گذاشتند .

یقتلون أبناءکم و یتحیون نساءکم

ص: 75

«تقتیل» (مصدر یقتلون) به معنای کثرت کشتار است و «استحیاء» به معنای باقی گذاردن بر زندگانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 10

10 - فرعونیان ، امت های پیش از آنان و کفرپیشگان مکه ، از زمره ظالمان

و کل کانوا ظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 3

3 - فرعون و سپاهیان ، از سرِ ستم و کینه توزی ، بنی اسرائیل را تعقیب کردند .

فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً وعدواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 5

5 - اقوام هلاک شده گذشته : قوم نوح ، عادیان ، ثمودیان ، قوم شعیب و لوط و فرعونیان ، با شرکورزی و انکار رسالت پیامبران ، بر خویش ستم کردند .

و ما ظلمنهم ولکن ظلموا أنفسهم

مراد از ضمیر «هم» و مانند آن در آیه مورد بحث ، اقوامی است که سرگذشت آنان در سوره هود بیان شده است؛ یعنی: قوم نوح ، عادو .
...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 12، 10

10 - نقش تعیین کننده خداوند در تحولات تاریخ بشری و نجات مردمان از ظلم و ستم

إذ أنجىکم من آل فرعون

12 - فرعونیان ، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بردند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند .

و یذَّبِحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یذَّبِحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 2

2_ بنی اسرائیل در زمان بعثت موسی (ع)، ساکن مصر و گرفتار ستم و آزار فرعونیان بودند.

فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّ بهم

نهی شدن فرعون از عذاب و شکنجه بنی اسرائیل، بیانگر رنج و سختی آنان در مصر آن زمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 76

13 - شعراء - 26 - 10 - 4

4- فرعونیان ، مردمی ستمگر و ظالم

أنا ائ القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 2

2- خویشاوندان فرعون ، چونان خود وی اشخاصی ستم پیشه و بیدادگر

أنا ائ القوم الظالمین . قوم فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 6

6- فرعون و دار و دسته اش ، عناصری بیدادگر و ستم پیشه

ربّ نجّنی من القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 25 - 11

11- فرعون و دارودسته وی ، مردمی ظالم و بیدادگر بودند .

نجوت من القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 9

9- مبارزه با فسق و تجاوز ، هدف اساسی موسی (ع) در رویارویی با فرعون و دارودسته وی

إلی فرعون و ملائیه إتهم كانوا قومًا فسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 37 - 8

8 - فرعونیان ، گروهی بیدادگر و ظالم بودند .

وقال موسى . . . إنه لا يفلح الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 12

12 - قبطیان و کارگزاران فرعون ، مردمی ستمگر بودند .

ونجّنى من القوم الظالمين

ص: 77

182- عبرت از آثار باستانی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 5

5- امکانات دنیوی به جای مانده از مستکبران فرعونی ، درس عبرت برای دنیاخواهان عشرت طلب

کم ترکوا من جنّات ... و نعمه کانوا فیها ف_کھین

تعبیر «کم ترکوا ..» در مقام درس آموزی و تأمل برانگیزی آدمیان در سونوشت فرعونیان است.

183- عبرت از فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 8

8 - سرگذشت فرعونیان ، درس عبرتی برای همه بیدادگران است .

فانظر کیف کان ع_قبه الظ_لمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 2

2- مکیان ستیزه گر ، به سرنوشت عبرت آموز فرعونیان هشدار داده شدند .

بل هم فی شکّ یلعبون .. کذلک

184- عبرت از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 1

1 - سرنوشت فرعونیان در تاریخ ، مایه عبرت برای آیندگان

فجعلن_هم سلفاً و مثلاً للأخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قوم فرعون ، از جمله امت های آزموده شده از سوی خداوند و دارای سرنوشتی عبرت آموز

و لقد فتنا قبلهم قوم فرعون

«فتنه» (مصدر «فتنا») در اصل به معنای گداختن در آتش است و مقصود از آن در آیه بالا، آزمودن می باشد.

ص: 78

185- عبرت از قصه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی(ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

186- عبرت ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 4

4_ هشدار های الهی با نزول بلا ها و مصیبت ها بر فرعونیان بی تأثیر در هدایت و تذکریابی آنان

و لقد أخذنا .. قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئه يطيروا بموسى و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

187- عجب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 8

8- غرور و تبختر فرعونیان ، در اوج درماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وقالوا يـأَيُّه السـاحر ادع لنا ربك

188- عجز فرعونيان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 79

1 - اطمینان بخشیدن خداوند به موسی (ع)؛ مبنی بر ناتوانی فرعونیان از قتل وی

فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ . قَالَ كَلَّا

بنابراین احتمال که «کلا» پاسخ «أخاف أن يقتلون» است، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - ناتوانی فرعونیان در مبارزه با موسی (ع) و منحصر شدن تمام قدرت و تدبیر نظام فرعونی در وجود ساحران

لَعَلَّنَا نَتَّبِعَ السَّحْرَةَ إِنْ كَانُوا هُمْ الْغَالِبِينَ

با این که در نظام فرعونی تلاش بر حذف همه نیروها و منحصر دانستن فرعون در جایگاه رهبری بوده است؛ اما ناتوانی او از مقابله با موسی (ع) و نیاز وی به کارآیی ساحران، سبب گشت تا به جای فرعون، ساحران پیشوای مردم قلمداد شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - غرور و تبختر فرعونیان، در اوج درماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وَقَالُوا يَا أَيُّهُ السَّاحِرِ ادْعِ لَنَا رَبِّكَ

189 - عدم تعقل فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - فرعون و فرعونیان، مردمی سطحی نگر و فاقد اندیشه صحیح و ژرف در معارف الهی

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن كنتم تعقلون

190 - عذاب استیصال فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قوم نوح، عاد، ثمود، ابراهيم، لوط، اصحاب مدين و فرعونيان، اقوام هلاك شده با عذاب استيصال

فقد كذبت قبلهم قوم نوح... ثم أخذتهم فكيف كان نكير

ص: 80

191- عذاب دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3، 7، 2، 1

1_ خداوند پس از ارائه معجزات متعدد و اتمام حجت بر فرعونیان، آنان را در دریا غرق کرد.

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«الیم» در لغت به معنای دریا و رودخانه بزرگ است و «ال» در «الیم» برای عهد می باشد و چنانچه بسیاری از مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. برخی دیگر از مفسران آن را اشاره به رودخانه نیل دانسته اند.

2_ خداوند با غرق کردن فرعونیان در دریا از آنان انتقام گرفت.

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«فاء» در «فأغرقنا» تفسیریه است. یعنی «أغرقنا» بیان و تفسیر «انتقمنا» می باشد.

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند.

إذا هم ینکثون. فانتقمنا منهم

تقریب جمله «فانتقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

7_ تکذیب آیات الهی و بی اعتنایی به آنها سبب هلاکت و غرق شدن فرعونیان در دریا شد.

فأغرقنهم فی الیم بأنهم کذبوا بآیتنا و كانوا عنها غفلین

حرف «باء» در «بأنهم کذبوا» سببیه است و می رساند که تکذیب آیات و بی اعتنایی به آنها سبب انتقام الهی بود.

192- عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 4، 2، 1

1_ فرعونیان پس از مشاهده آیات پنجگانه (طوفان و . . .) و اصرارشان بر انکار رسالت موسی، به عذابی شدیدتر مبتلا شدند.

و لما وقع عليهم الرجز قالوا ياموسى ادع لنا ربك

«رجز» به معنای عذاب است و «ال» در آن هم می تواند عهد ذکری بوده و اشاره به عذابهای پنجگانه مطرح شده در آیه قبل باشد، و هم می تواند «ال» در آن عهد ذهنی باشد. در این صورت اشاره به عذابی غیر از عذابهای ذکر شده دارد که به دلیل روی آوری آنها به موسی و تقاضای برطرف شدن آن، عذابی بسیار شدیدتر از عذابهای پنجگانه بوده است. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

2_ فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب شدید، رو به موسی (ع) آورده از وی خواستند تا برای برطرف شدن آن دعا کند.

و لما وقع عليهم الرجز قالوا ياموسى ادع لنا ربك

4_ استجاب دعای موسی در رفع عذاب از فرعونیان از وعده های خداوند به موسی (ع)

ادع لنا ربك بما عهد عندك

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «عهد خدا با موسی» استجاب دعای وی در خصوص برطرف شدن عذاب از فرعونیان

باشد، نه مطلق دعا‌های وی. آنان با تجربه های گذشته و یا گفته خود موسی(ع) فهمیده بودند که خداوند به او وعده داده که اگر برای رفع عذاب از فرعونیان دعا کند، دعایش پذیرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 6

6_ عذاب های نازل شده بر اقوام گذشته (فرعونیان، عادیان و . . .) کیفرهایی بود که آنان خود برای خویشتن فراهم آوردند .

و ما ظلمنهم ولکن ظلموا أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 6

6 - ابتلائی فرعونیان، به عذابی سخت و دردناک، در پی انکار لجاجت آمیز دلایل و معجزات موسی (ع) از سوی آنان

و أخذنهم بالعذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 9

9 - اصرار و لجاجت فرعونیان، در نپذیرفتن ربوبیت مطلقه الهی، حتی پس از گرفتار آمدن به عذاب

ادع لنا ربك

فرعونیان به جای «رَبِّنا» «رَبِّك» گفته اند؛ با این که موسی(ع) خداوند را «رَبِّ العالمین» معرفی کرد. از این مطلب اعتراف نکردن به ربوبیت مطلقه و در نتیجه لجاجت آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 2

2 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط، از سوی خداوند به عقوبتی سخت در دنیا گرفتار شدند .

فأخذهم أخذه رابيه

«رابيه» (اسم فاعل از «ربا یربو») به معنای فزاینده و رو به رشد است و در این آیه کنایه از شدت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 15

15 - سرپیچی فرعون و درباریان از پذیرش رسالت موسی ، پیامد آلودگی آنان به فساد و تبهکاری بود .

فظموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

برداشت فوق بر این اساس است که عنوان «مفسدین» بر فرعونیان، اشاره به علت تکذیب داشته باشد. یعنی چون مردمی مفسد بودند، رسالت موسی را انکار کردند و آیات الهی را دروغ پنداشتند.

ص: 82

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 1,3

1 - فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط ، از فرمان های پیامبران خود سرپیچی کردند .

و جاء فرعون .. فعصوا رسول ربهم

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران ، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذة رابيه

194 - عقیده فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 7

7 - باور فرعونیان به وجود خدایی برای موسی ، مؤثر در جهان آفرینش و زندگی انسانها

ادع لنا ربك بما عهد عندك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 7

7 - فرعون و فرعونیان ، به تغایر بین خالق جهان و رب موجودات ، معتقد بودند .

من ربكما .. ربنا الذی أعطی کل شیء خلقه

در پاسخ به یک سؤال، سعی می شود از یک مقدمه معلوم، برای معرفی مجهول استفاده شود. در جواب پرسش فرعون (من ربكما)، موسی(ع) نیز از یک مقدمه معلوم استفاده کرده که توصیف خداوند به خالقیت است، زیرا فرعون و پیروانش، به خالقیت خداوند معتقد بودند، و تنها ربوبیت، محور تفاوت و اختلاف آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 53 - 8

8 - وجود فرشتگان ، مورد اعتقاد و پذیرش فرعونیان

أوجاء معه المملئكه

برداشت یاد شده بر این اساس است که سخن فرعون، از روی اعتقاد و باور باشد، و نه از باب مماشات با موسی (ع).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 24 - 1

1 - قوم فرعون ، معتقد به خدایانی متعدد

أنا ربكم الأعلى

ص: 83

195- عقیده فرعونیان به معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 12

12- « فی روایه ابی الجارود [عن ابی جعفر (ع)] فی قوله : « فأراد أن يستفزهم من الأرض » : . . . وقد علم فرعون وقومه ما أنزل تلك الآيات إلا الله ؛

از ابی الجارود [از امام باقر (ع)] درباره سخن خدا « فأراد أن يستفزهم من الأرض » روایت شده است که فرمود: . . . در حالی که فرعون و قومش می دانستند که آن آیات را، کسی جز خداوند نازل نکرده است».

196- علایق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 4

4_ شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش ، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر وی

یرید أن یخرجکم من أرضکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 14

14 - فرعون و اطرافیان او ، به موسی (ع) بسیار علاقه مند بودند و او را دوست می داشتند .

و ألقیت علیک محبته منی

197- عوامل استبداد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 7

7- دنیاطلبی فرعونیان و تصویر نادرست آنها از زندگی دنیایی و اخروی ، سبب انحراف و خودکامگی آنان شد .

ی قوم . . . وإنّ الآخره هی دار القرار

با توجه به یادآوری حقیقت زندگی در دنیا و آخرت از سوی مؤمن آل فرعون برای فرعونیان، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 84

198- عوامل استکبار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 10

10 _ گناه و تبهکاری فرعونیان ، مایه استکبار آنان در برابر آیات الهی شد .

آیت مفصلت فاستکبروا و کانوا قوما مجرمین

جمله «کانوا ..» بیانگر ریشه کبرورزی فرعونیان در برابر آیات الهی است.

199- عوامل تفاخر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 6

6 - مایه افتخار و اقتدار فرعونیان ، عامل هلاکت و نابودی ایشان

و هذه الأنهر تجري من تحتي .. انتقمنا منهم فأغرقنهم

200- عوامل حق ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 3

3- روحیه ستمگری و جاه طلبی فرعونیان ، عامل موضع گیری آنان در برابر آیات الهی

و جحدوا بها. .. ظلماً و علواً

201- عوامل زوال نعمتهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 2

2- زوال نعمت های گسترده فرعونیان ، در نتیجه پافشاری آنان بر ظلم و استکبار

أن أسر بعبادی إنکم متبعون .. فأخرجنهم من جنّات و عیون . و کنوز و مقام کریم

تفریح «فأخرجناهم..» بر مطالب پیشین بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 85

202- عوامل ظلم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 3

3 - غفلت از یاد خدا و احساس ایمنی از کیفر او، عامل رواج یافتن ظلم و ستم بر مردم در خاندان فرعون

أنا أئ القوم الظالمین . قوم فرعون ألا یتقون

از مجموع دو آیه استفاده می شود که تقوا (بیم داشتن از خشم خدا و کیفر کردار) مانع ظلم و تباهی است و خاندان فرعون به دلیل بی بهره بودن از عنصر تقوا، گرفتار ظلم و تباهی گشته بودند.

203- عوامل عبرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع)، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند.

وقد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خیر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

204- عوامل عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 10 - 3

3 - سرپیچی از فرمان های پیامبران، عامل عقوبت شدن فرعونیان و اقوام پیش از آنان و قوم لوط

فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذة رابیه

205- عوامل غرق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 7

7_ تکذیب آیات الهی و بی اعتنایی به آنها سبب هلاکت و غرق شدن فرعونیان در دریا شد .

فأغرقنهم فی الیم بأنهم کذبوا بآیتنا و كانوا عنها غفلین

حرف «باء» در «بأنهم کذبوا» سببیه است و می رساند که تکذیب آیات و بی اعتنایی به آنها سبب انتقام الهی بود.

ص: 86

206- عوامل غضب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 2، 1

1 - خشم فرعونیان از گریز شبانه بنی اسرائیل به منظور ترک دیار مصر

وإِثْمَ لَنَا لِعَانِطُونَ

2 - اعمال و رفتار بنی اسرائیل ، همیشه مایه خشم و نگرانی فرعونیان

وإِثْمَ لَنَا لِعَانِطُونَ

تعبیر «غانظون» (به صیغه وصف) می تواند بیانگر این مطلب باشد که خشم فرعونیان، تنها به علت حرکت اخیر بنی اسرائیل نبود؛ بلکه معمولاً حرکات بنی اسرائیل مایه خشم و غضب آنان می شده است.

207- عوامل کفر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 7

7_ کبرورزی و خودبزرگ بینی فرعونیان ، ریشه کفرورزی آنان به آیات الهی و رسالت موسی

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ... فَاسْتَكْبَرُوا

استکبار به معنای خود بزرگ بینی است و چون «استکبروا» با حرف «فا» بر ارسال آیات تفریع شده، لازمه معنای آن (انکار کردن و نپذیرفتن) اراده شده است. به کارگیری استکبار به جای انکار و نپذیرفتن، برای رساندن علت انکار است؛ یعنی انکار فرعونیان از سر خود بزرگ بینی و تکبر بود.

208- عوامل گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 1

1 - فرعون ، نقش اساسی و تعیین کننده ای در گمراهی مردم خود داشت .

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنَ قَوْمَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 7

7 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، درباره این که قتل موسی (ع) موجب گمراهی ابدی و علاج ناپذیر آنان خواهد شد .

أَتَقْتُلُونَ رِجَالًا.. و من یضلل اللّٰه فما له من هاد

ص: 87

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که هشدار مؤمن آل فرعون نسبت به گمراه شدن آنان در مورد قتل موسی (ع) انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 7

7- دنیاطلبی فرعونیان و تصویر نادرست آنها از زندگی دنیایی و اخروی، سبب انحراف و خودکامگی آنان شد.

ی_قوم... و إِنَّ الأخره هی دار القرار

با توجه به یادآوری حقیقت زندگی در دنیا و آخرت از سوی مؤمن آل فرعون برای فرعونیان، برداشت بالا به دست می آید.

209- عوامل هلاکت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 5

5- شکافته شدن دریا، موجب غرق شدن و به هلاکت رسیدن فرعونیان شد.

و إذ فرقنا بکم البحر فأنجینکم و أغرقنا آل فرعون

تفریع جمله «أنجیناکم» بر «فرقتنا» به وسیله حرف «فاء» می رساند که سبب نجات بنی اسرائیل شکافته شدن دریا بود و از آن جا که «أغرقنا» بر «أنجیناکم» عطف شده، معلوم می شود: زمینه غرق شدن فرعونیان نیز همان شکاف دریا بوده است؛ یعنی، فرعونیان با دیدن معبر در میان دریا به تعقیب بنی اسرائیل پرداختند که شکاف بسته شد و آنان به هلاکت رسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 7

7_ تکذیب آیات الهی و بی اعتنایی به آنها سبب هلاکت و غرق شدن فرعونیان در دریا شد.

فأغرقنهم فی الیم بأنهم کذبوا بآیتنا و كانوا عنها غفلین

حرف «باء» در «بأنهم کذبوا» سببیه است و می رساند که تکذیب آیات و بی اعتنایی به آنها سبب انتقام الهی بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 12

12_ صبر و مقاومت بنی اسرائیل زمان موسی در برابر ستمگری های فرعون ، موجب تحقق وعده الهی بر پیروزی آنان و نابودی دشمنانشان

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

حرف «باء» در «بما صبروا» سببیه است و «ما»، مصدریه. یعنی: «تمت ... بسبب صبرهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 4

ص: 88

4- نابودی فرعونیان و متلاشی شدن نظام حکومتی آنان ، از پی آمد های متابعت آنان از فرعون بود .

فغشیههم . . . و أضلّ فرعون قومه و ما هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 5

5_ خداوند ، فرعون و قومش را به خاطر تکذیب آیات الهی ، دچار هلاکتی سخت و شگفت آور کرد .

الذین کذبوا بأی_تنا فدمّرن_هم تدمیراً

«تدمیر» (مصدر «دمّرن») به معنای هلاک و نابودی کردن است و «تدمیراً» _ که مفعول مطلق برای «دمّرن» است _ برای تأکید معنای هلاکت و نوع شگفت آور آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 6

6 - مایه افتخار و اقتدار فرعونیان ، عامل هلاکت و نابودی ایشان

وَه_ذَه_الأنه_ر تجری من تحتی . . . انتقمنا منهم فأغرقن_هم

210- عهد فرعونیان با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 11، 10

10_ فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان ، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند .

لئن کشفنا عنا الرجز لنؤمنن لک و لنرسلن معک بنی اسرائیل

11_ فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان . . .) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن ، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند .

لئن کشفنا عنا الرجز لنؤمنن لک و لنرسلن معک بنی اسرائیل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه قبل

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 8,9

8 - فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

9 - پیمان شکنی فرعونیان و پایبند نبودن آنان به عهد های خویش با موسی (ع)

ص: 89

إذا هم ینکثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ینکثون. فانقمنا منہم

تفریع جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

211- عهدشکنی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 8,9,10

8_ فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما کشفنا عنہم الرجز .. إذا هم ینکثون

9_ پیمان شکنی فرعونیان و پایبند نبودن آنان به عهد های خویش با موسی (ع)

إذا هم ینکثون

10_ امتناع فرعونیان از وفا کردن به پیمان مؤکد خویش ، به دور از انتظار و امری شگفت آور

فلما کشفنا .. إذا هم ینکثون

«إذا»ی فبجائیه دلالت می کند که نقض پیمان از سوی فرعونیان امری غیرمنتظره بوده است. گفتنی است که غیرمنتظره بودن به لحاظ کسانی است که شاهد ماجرای پیمان سپردن بوده و یا به طریقی به آن داستان آگاه شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ینکثون. فانقمنا منهم

تفریع جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 5,6

ص: 90

5 - پیمان شکنی سریع فرعونیان ، پس از برطرف شدن عذاب و بلا از ایشان

فلمّا كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

«نکث» (مصدر «ینکثون») در اصل به معنای نقض و شکستن است که به صورت استعاره در مورد پیمان شکنی، به کار رفته است.

6 - فرعون و فرعونیان ، مردمانی پیمان شکن و فرصت طلب

فلّمّا كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

212- غرق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 13، 10، 5، 3

3 - بنی اسرائیل ، با عبور از دریا نجات یافتند و فرعونیان در آب دریا غرق شدند .

فأنجينكم و أغرقنا آل فرعون

5 - شکافته شدن دریا ، موجب غرق شدن و به هلاکت رسیدن فرعونیان شد .

و إذ فرقنا بكم البحر فأنجينكم و أغرقنا آل فرعون

تفریع جمله «أنجیناکم» بر «فرقنا» به وسیله حرف «فاء» می رساند که سبب نجات بنی اسرائیل شکافته شدن دریا بود و از آن جا که «أغرقنا» بر «أنجیناکم» عطف شده، معلوم می شود: زمینه غرق شدن فرعونیان نیز همان شکاف دریا بوده است؛ یعنی، فرعونیان با دیدن معبر در میان دریا به تعقیب بنی اسرائیل پرداختند که شکاف بسته شد و آنان به هلاکت رسیدند.

10 - بنی اسرائیل ، نظاره گر غرق شدن و به هلاکت رسیدن فرعونیان بودند .

و أغرقنا آل فرعون و أنتم تنظرون

«نظر» به معنای دیدن و تماشا کردن است. مفعول «تنظرون» به قرینه جمله قبل غرق شدن فرعونیان می باشد.

13 - خاطره نجات بنی اسرائیل و هلاکت خاندان فرعون با شکافته شدن دریا ، خاطره ای عبرت آموز و شایسته و بایسته به یاد داشتن

و إذ فرقنا بكم البحر . . . و أنتم تنظرون

«إذ فرقنا» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است. بنابراین «إذ فرقنا» نیز مفعول برای «أذكروا» می باشد.

1_ خداوند پس از ارائه معجزات متعدد و اتمام حجت بر فرعونیان ، آنان را در دریا غرق کرد .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«الیم» در لغت به معنای دریا و رودخانه بزرگ است و «ال» در «الیم» برای عهد می باشد و چنانچه بسیاری از مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. برخی دیگر از مفسران آن را اشاره به رودخانه نیل دانسته اند.

2_ خداوند با غرق کردن فرعونیان در دریا از آنان انتقام گرفت .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«فاء» در «فأغرقنا» تفسیریه است. یعنی «أغرقنا» بیان و تفسیر «انتقمنا» می باشد.

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند.

إذا هم ینکثون. فانتقمنا منهم

تفریع جمله «فانتقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 2,3

2_ عبور بنی اسرائیل (قوم موسی) از همان دریایی بود که فرعونیان در آن غرق شدند.

و جوزنا ببنی إسرئیل البحر

«ال» در «البحر» عهد ذکری است و اشاره به «الیم» در آیه 136 دارد. یعنی بنی اسرائیل را از همان دریا (دریایی که فرعونیان را در آن غرق کردیم) عبور دادیم.

3_ زمان عبور قوم موسی از دریا، مقارن با غرق شدن فرعونیان در آن دریا بود.

فأغرقنهم فی الیم . . . و جوزنا ببنی إسرئیل البحر

«جوزنا . . .» عطف است بر آیه 136 (فانتقمنا منهم . . .)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 7

7_ خداوند با غرق کردن فرعونیان آنان را به هلاکت رساند.

و أغرقنا آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 6

6 - امواج بزرگ و سهمگین دریا، فرعون و سپاهیان را فرا گرفت و آنان را در کام خود فرو برد.

«يّم» به معنای دریا است و نیز به رودخانه بزرگی که آب آن شیرین باشد اطلاق می‌گردد (لسان العرب). «غشاوه» (مصدر «غشی») به معنای پوشاندن و فراگرفتن است. ابهامی که در «ما غشيهم» وجود دارد، برای بیان عظمت امواجی است که موجب غرق شدن فرعونیان گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 3

3 - خداوند ، فرعون و لشگریان وی را در دریا غرق کرد .

فأخذنّه و جنوده فنبذنّههم فی اليّم

ص: 92

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 5

5 - غرق شدن و نابودی تمامی فرعونیان ، در پی انتقام الهی از ایشان

فأغرقنهم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

و اترك البحر رهوا إنيهم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترك ..» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهوا» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی (ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 1

1- فرعونیان ، قبل از نابودی در رود نیل ، برخوردار از نعمت ها و امکانات گسترده

کم ترکوا .. و نعمه كانوا فيهما ف_كهين

«نعمه» (به فتح نون) به معنای تنعم و برخورداری از نعمت ها است.

213- غفلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 6

6_ فرعونیان با غفلت از انتقام گیری خداوند ، آیات او را تکذیب کردند .

بأنهم كذبوا بايتنا و كانوا عنها غفلين

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر «عنها» به «نقمت» (برگرفته شده از «انتقمنا») برگردد و جمله «و كانوا ..» حال برای ضمیر

«کذبوا» باشد. گفتنی است در این صورت غفلت به معنای حقیقی آن (بی خبر بودن و توجه نداشتن) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 3

3 - غفلت از یاد خدا و احساس ایمنی از کیفر او، عامل رواج یافتن ظلم و ستم بر مردم در خاندان فرعون

أَنْتَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ . قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ

از مجموع دو آیه استفاده می شود که تقوا (بیم داشتن از خشم خدا و کیفر کردار) مانع ظلم و تباهی است و خاندان فرعون به دلیل بی بهره بودن از عنصر تقوا، گرفتار ظلم و تباهی گشته بودند.

ص: 93

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 2

2- فرعونیان ، سخن حکیمانه و خیرخواهانه مؤمن آل فرعون را ، به خوبی درک نکرده و در غفلت شدید به سر می بردند .

فستذکرون ما أقول لكم

214- فرار از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 3

3- رعایت جوانب امنیتی و حفاظتی در گریز بنی اسرائیل از نظام فرعون

فأسر... ليلاً

215- فرجام شوم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 5

5- لزوم مطالعه در سرگذشت فرعونیان و فرجام شوم آنان

فأخذن... فانظر كيف كان ع_قبه الظ_لمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 5

5- طرد شدن از لطف و رحمت حق ، فرجام شوم فرعونیان و پیشوایان کفر در روز رستاخیز

وجعلنهم أئمة يدعون إلى النار... ويوم القي_مه هم من المقبوحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 1

1 - هشدار تهدیدآمیز مؤمن آل فرعون به قوم خود ، از دچار شدن آنان به سرنوشتی شوم بر اثر غفلت و بی توجهی شان به خیرخواهی های

فستذکرون ما أقول لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 3

3 - سرنوشت هلاکت بار فرعونیان و قوم ثمود ، نمونه ای بارز از برخورد تند و قهرآمیز خداوند با کافران است .

ص: 94

إنّ بطش ربّك . . . فرعون و ثمود

216- فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 10

10 - فرعون و بزرگان دربارش به عاقبتی شوم گرفتار شدند .

فانظر كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 3

3 - خداوند ، فرعون و لشگریان وی را در دریا غرق کرد .

فأخذنّه و جنوده فنبدنهم في اليمّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 2، 1

1 - سرنوشت فرعونیان در تاریخ ، مایه عبرت برای آیندگان

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخرين

2 - بیان فرجام فرعونیان ، هشدارى به مستکبران و اشراف مشرک مکّه

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 4

4 - فرجام فرعونیان و قوم ثمود ، نشانگر حاکمیت اراده خداوند و ناتوانی سپاه کفر از رویارویی با او است .

فعال لما يريد . . . فرعون و ثمود

217- فرصت طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 6

6 - فرعون و فرعونیان ، مردمانی پیمان شکن و فرصت طلب

فلما كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

ص: 95

218- فرعون و خواسته فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 11

11_ فرعون با پذیرش پیشنهاد اشرافیان (سرکوبی موسی (ع) و قوم او) بر کشتار وسیع پسران بنی اسرائیل و زنده نگاه داشتن زنانشان مصمم شد .

قال سنقتل أبناءهم ونستحي نساءهم

تقتیل (مصدر تقتل) به معنای کشتار وسیع است. «استحیاء» از ماده «حیات» به معنای زنده نگاه داشتن است.

219- فرعون و فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 13

13_ فرعون به اشراف دربارش اطمینان داد که نظامش از تسلط کامل بر موسی (ع) و قومش برخوردار است .

إنا فوقهم قهرون

«قاهر» به معنای غالب است و کلمه «فوقهم» متعلق به «قهرون» می باشد. یعنی ما از جهت بالا بر آنها مسلط هستیم. و این کنایه از سلطه کامل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 2

2_ فرعون ، در روز قیامت پیروانش را به آتش دوزخ خواهد برد .

فأورد هم النار

ماضی آوردن فعل «أورد» _ با اینکه گزارشی از آینده است _ اشاره به حتمی بودن ورود آنان به آتش جهنم دارد.

220- فرعونیان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 1,2,3

1_ فرعون در روز قیامت ، پیشاپیش پیروانش به سوی دوزخ روانه خواهد شد .

يقدم قومه يوم القى_مه فأوردهم النار

قدوم (مصدر يقدم) به معنای سبقت گرفتن و در پیشاپیش حرکت کردن است.

2_ فرعون ، در روز قیامت پیروانش را به آتش دوزخ خواهد برد .

ص: 96

ماضی آوردن فعل «آورد» _ با اینکه گزارشی از آینده است _ اشاره به حتمی بودن ورود آنان به آتش جهنم دارد.

3_ حرکت فرعونیان به سوی دوزخ به رهبری و پیشاهنگی فرعون ، نمود برنامه های ناصواب او در دنیا است .

و ما أمر فرعون برشید. یقدم قومه یوم القی_مه فأوردهم النار

جمله «یقدم قومه . . .» بیانگر فرجام پیروی از فرعون است و به منزله تفسیری برای «و ما أمر فرعون برشید» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 8

8 - فرعونیان ، محکوم به دوزخ

و أنّ المسرفین هم أصحاب النار

221- فرعونیان در دریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 3، 7، 1

1_ خداوند پس از ارائه معجزات متعدد و اتمام حجت بر فرعونیان ، آنان را در دریا غرق کرد .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«الیم» در لغت به معنای دریا و رودخانه بزرگ است و «ال» در «الیم» برای عهد می باشد و چنانچه بسیاری از مفسران گفته اند اشاره به دریای سرخ دارد. برخی دیگر از مفسران آن را اشاره به رودخانه نیل دانسته اند.

2_ خداوند با غرق کردن فرعونیان در دریا از آنان انتقام گرفت .

فانتقمنا منهم فأغرقنهم فی الیم

«فاء» در «فأغرقنا» تفسیریه است. یعنی «أغرقنا» بیان و تفسیر «انتقمنا» می باشد.

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ينكثون. فانتقمنا منهم

تفریع جمله «فانتقمنا» بر جمله «إذا هم ينكثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

7_ تکذیب آیات الهی و بی اعتنایی به آنها سبب هلاکت و غرق شدن فرعونیان در دریا شد .

فأغرقهم فی الیم بأنهم کذبوا بآیتنا و كانوا عنها غفلین

حرف «باء» در «بأنهم کذبوا» سببیه است و می رساند که تکذیب آیات و بی اعتنایی به آنها سبب انتقام الهی بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 2,3

2_ عبور بنی اسرائیل (قوم موسی) از همان دریایی بود که فرعونیان در آن غرق شدند .

ص: 97

و جوزنا بینی اسرائیل البحر

«ال» در «البحر» عهد ذکری است و اشاره به «الیم» در آیه 136 دارد. یعنی بنی اسرائیل را از همان دریا (دریایی که فرعونیان را در آن غرق کردیم) عبور دادیم.

3_ زمان عبور قوم موسی از دریا، مقارن با غرق شدن فرعونیان در آن دریا بود.

فأغرقنهم فی الیم . . . و جوزنا بینی اسرائیل البحر

«جوزنا . . .» عطف است بر آیه 136 (فانتقمنا منهم . . .)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 5

5- فرعونیان، در تعقیب بنی اسرائیل، به راه خشک شده دریا، وارد شدند.

طریقاً فی البحر یسّاً . . . فأتبعهم فرعون بجنوده

222- فرعونیان در رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 7

7- ورود گسترده لشکر فرعون به رود نیل، به منظور تعقیب بنی اسرائیل

إنّهم جند مغرقون

از این که غرق شدن به لشکر نسبت داده شده است، فراوان بودن تعداد کشته شدگان استفاده می شود.

223- فرعونیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 1

1_ فرعون در روز قیامت، پیشاپیش پیروانش به سوی دوزخ روانه خواهد شد.

يقدم قومه یوم القی_مه فأوردهم النار

قدوم (مصدر یقدم) به معنای سبقت گرفتن و در پیشاپیش حرکت کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 8

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جئنا بکم لفیفاً

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

ص: 98

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 3

3 - فرعونیان ، از زمره مطرودان در روز رستاخیزاند .

و یوم القی - مه هم من المقبوحین

«قیح» (مصدر «مقبوحین») به معنای طرد کردن است. بنابراین «مقبوح»؛ یعنی، طرد شده.

224- فرعونیان و آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 136 - 4

4_ فرعونیان آیات الهی را تکذیب کرده و به آن بی اعتنا بودند .

بأنهم کذبوا بآیتنا و کانوا عنها غفلین

در برداشت فوق ضمیر «عنها» به «آیتنا» برگردانده شده است. گفتنی است که در این صورت «غفلت» به معنای بی اعتنائی خواهد بود، نه به معنای بی خبری؛ زیرا جمله قبل (کذبوا ...) دلالت می کند که فرعونیان از آیات الهی بی خبر نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 1

1_ روش کافران مکه در برخورد با آیات الهی ، همانند روش فرعونیان و کافران پیش از آنان

کذاب ءال فرعون و الذین من قبلهم

«دأب» به معنای عادت و روش است. و چون آیه به دنبال قضایای جنگ بدر آمده، معلوم می شود مشبه کافران مکه هستند و تقدیر جمله چنین است: داب هؤلاء الکفره کذاب ءال فرعون. قابل ذکر است مراد از ضمیر در «قبلهم» آل فرعون هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 3

3_ آل فرعون از مظاهر بارز تکذیب کنندگان آیات الهی

كذاب ءال فرعون و الذين من قبلهم كذبوا بايت ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 54 - 3

ص: 99

225- فرعونیان و احضار جادوگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 3

3_ احضار همه ساحران زبردست برای مبارزه با موسی (ع)، درخواست اشرافیان دربار فرعون از فرعون

یأتوک بکل سحر علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 2,3

2_ مأموران بسیج شده برای جلب ساحران با موفقیت کامل مأموریت خویش را به انجام رساندند .

یأتوک بکل سحر علیم. و جاء السحرة فرعون

با توجه به اینکه ال در «السحرة» عهد ذکری است و مراد از آن همان «کل سحر علیم» است که در فرمان فرعون آمده بود، معلوم می شود مأموران بدون هیچ کم و کاستی موفق به اجرای فرمان فرعون شدند.

3_ ساحران بدون هیچ اجباری از سوی نیروهای فرعون برای مبارزه با موسی (ع) به دربار فرعون حاضر شدند .

و جاء السحرة فرعون

بیان حضور ساحران به دربار فرعون با جمله «و جاء السحرة» (ساحران آمدند) و نه با جمله ای همانند «و أتوا بالسحرة» (ساحران را آوردند)، حکایت از این دارد که ساحران به دلخواه خویش، و نه از روی اجبار و اکراه، به دربار حاضر شدند.

226- فرعونیان و اصطلاح رب العالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 23 - 2

2- «رب العالمین» عنوانی ناشناخته در فرهنگ اعتقادی فرعون و فرعونیان

قال فرعون و ما ربّ العـلمین

227- فرعونیان و بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - خداوند با بعثت موسی (ع)، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنها رها ساخت .

و إذ نجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «أنعمت علیکم» و «أنی فضلتم» نعمت دادن و برتری بخشیدن به خداوند نسبت داده شده؛ ولی در جمله «نجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نجات بخشی به ضمیر «نا» (ما) نسبت داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی، نظر به سببهایی نیز دارد که به قرینه آیات بعد می توان گفت: آن سبب بعثت حضرت موسی (ع) بوده است.

ص: 100

4- فرعونیان ، پسران بنی اسرائیل را سر می بریدند و زنانشان را زنده باقی می گذاشتند .

یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

«ذبح» به معنای سربریدن است و «تذبیح» (مصدر یذبحون از باب تفعیل) از کثرت سربریدن حکایت دارد. «استحیاء» (مصدر یستحیون) به معنای باقی گذاردن بر حیات و زندگانی است.

5- کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یذبحون . . .» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی، منظور از «سوء العذاب» همان سربریدن پسران و باقی گذاشتن زنان است و نیز می تواند بیان مصداق بارزی از آن باشد؛ یعنی، فرعونیان عذابهایی بر بنی اسرائیل تحمیل می کردند که از آن جمله سربریدن فرزندان و ... می باشد. بر این مبنا ذکر به خصوص عذاب یاد شده، به خاطر شدت آن بوده است.

9- در صورتی که خداوند بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان نجات نمی داد ، آنان همچنان به شکنجه و کشتار فرزندانشان ادامه می دادند .

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

برداشت فوق از فعلهای مضارع «یسومون» و «یذبحون» و «یستحیون» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 1

1 - بنی اسرائیل ، در محاصره فرعونیان در کناره دریای سرخ

و إذ فرقنا بکم البحر

ال در «البحر» عهد ذهنی است و اشاره به دریایی معهود دارد که بنا به گفته بسیاری از مفسران، مراد از آن دریای سرخ است. بیان نجات بنی اسرائیل و غرق شدن فرعونیان در پی شکافته شدن دریا، دلالت بر این دارد که: فرعونیان در کناره دریای سرخ در صدد هجوم به بنی اسرائیل بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 129 - 9

9_ فرعون و اشراف دربار او ، دشمنان قوم موسی

عسی ربکم أن یهلک عدوکم

کلمه «عدو» هم می تواند به معنای دشمن باشد که در این صورت مراد از آن فرعون است و هم می تواند به معنای دشمنان باشد که در این صورت مراد از آن فرعون و اشراف دربار او خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 1

1 - بنی اسرائیل در مدت زمانی طولانی تحت سیطره فرعونیان به ضعف و ناتوانی کشانه شده بودند .

و أورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون

استعمال فعل مضارع همراه «کان» و أمثال آن دلالت بر استمرار آن فعل در گذشته دارد. بنابراین «كانوا يستضعفون» می رساند که استضعاف بنی اسرائیل به دست فرعونیان دارای سابقه طولانی بوده است.

ص: 101

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 1

1 - بنی اسرائیل همواره تحت سیطره خاندان فرعون به شکنجه هایی سخت گرفتار بودند .

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«سوم» مصدر «یسومون» به معنای تحمیل کردن است. اضافه «سوء» به «العذاب» اضافه صفت به موصوف است ; یعنی: العذاب السوء.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 7

7 - حضور بنی اسرائیل در مصر ، برای فرعونیان اهمیت بسیاری داشت .

فأرسل معنا بنی إسرائیل

مطرح نمودن درخواست اجازه فرعون، برای خروج بنی اسرائیل از مصر، نشانه اهمیت حضور بنی اسرائیل در مصر و بیانگر نقش آنان در انجام امور فرعونیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 2

2 - فرعون و لشکریانش ، در پی کوچ بنی اسرائیل از مصر ، به تعقیب آنان پرداختند .

فأتبعهم فرعون بجنوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 6

6 - خبر دادن خداوند به موسی (ع) مبنی بر تعقیب بنی اسرائیل از سوی فرعونیان در صورت خروج از مصر

أسر بعبادی إنکم متبعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 7,8,9

7- ممانعت فرعونیان ، از مهاجرت بنی اسرائیل و خروج آنان از سرزمین مصر

فَأَسْر... إِنَّكُمْ مَتَّبِعُونَ

8- هشدار خداوند به موسی (ع) ، در غافل نبودن از تعقیب فرعونیان نسبت به بنی اسرائیل

فَأَسْر... إِنَّكُمْ مَتَّبِعُونَ

9- گریز علنی بنی اسرائیل از قلمرو فرعونیان ، امری غیرقابل تحمل برای نظام فرعونی

إِنَّكُمْ مَتَّبِعُونَ

ص: 102

فرعونیان و پیروان موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 2، 1

1_ فرعونیان خویشان را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنة قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئة يطيروا بموسى و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذه» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنة) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطیر بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2_ فرعونیان، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. يطيروا بموسى و من معه

228- فرعونیان و پیروان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 8

8_ آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعونى و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او، دلیل اشراف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أتذر موسى و قومه ليفسدوا فى الأرض و يذرك و ءالھتك

229- فرعونیان و تخلف وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 58 - 7

7- فرعون به موسی (ع) اطمینان داد که او و یارانش، از حضور در میعادگاه تخلف نخواهند ورزید .

موعداً لانخلفه نحن

230- فرعونیان و تعقیب بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 2,3

2_ فرعون و سپاهیانش ، با خارج شدن بنی اسرائیل از دریا ، با کبر و نخوت و با سرعت به سوی آن گذرگاه تاختند .

و جوزنا ببنی إسرءیل البحر فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً و عدواً

ص: 103

جمله «فأتبعهم ..» عطف بر جمله «جاوزنا» است و «فای عاطفه» برای ترتیب بدون تراخی است. عرب به کسی که راه رفتنش همراه با کبر و نخوت باشد می گوید: «بغی فی مشیتة» و «عدو» نیز به معنای دویدن است.

3_ فرعون و سپاهیان، از سرِ ستم و کینه توزی، بنی اسرائیل را تعقیب کردند.

فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً و عدواً

231- فرعونیان و حفظ حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 5

5_ اشراف و بزرگان قوم فرعون در تلاش برای حفظ نظام فرعونی

قال المألاً .. إن هذا لسحر عليم

232- فرعونیان و خالق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 7

7- فرعون و فرعونیان، به تغایر بین خالق جهان و ربّ موجودات، معتقد بودند.

من ربّكما .. ربّنا الذی أعطى كلّ شیء خلقه

در پاسخ به یک سؤال، سعی می شود از یک مقدمه معلوم، برای معرفی مجهول استفاده شود. در جواب پرسش فرعون (من ربّکما)، موسی(ع) نیز از یک مقدمه معلوم استفاده کرده که توصیف خداوند به خالقیت است، زیرا فرعون و پیروانش، به خالقیت خداوند معتقد بودند، و تنها ربوبیت، محور تفاوت و اختلاف آنان بوده است.

233- فرعونیان و دعوت موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 7

7- فرعونیان، گرفتار تناقض فکری و رفتاری در برابر دعوت موسی(ع)

وقالوا یٰ-أیه السّاحر ادع لنا ربّک

فرعونیان، از یک سو موسی (ع) را ساحر می خوانند و از سوی دیگر برای رفع بلا دست به دامان او می شوند و این خود نمایانگر تشتت و تناقضی است که بدان گرفتار آمده اند.

ص: 104

234- فرعونیان و زنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 6

6 - زنان بنی اسرائیل در نهایت سختی و شکنجه و هم آغوش مرگ ، در سیطره فرعونیان

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

235- فرعونیان و سوگند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 6

6_ فرعونیان ، موسی (ع) را به منزلتش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند .

ادع لنا ربک بما عهد عندک

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، باء قسم گرفته شده است.

236- فرعونیان و عصای موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 107 - 3

3_ تبدیل عصای موسی (ع) به ماری بزرگ ، دور از انتظار فرعونیان

فألقي عصاه فإذا هي ثعبان مبين

«إذا» در «فإذا هي . . .» برای مفاجات و بیانگر دو معناست: بین مفاد جمله قبل و بعد اقتران زمانی است، مفاد جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

237- فرعونیان و فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 5, 2, 1

1_ اشراف قوم فرعون برای تحریک وی به سرکوبی موسی (ع) و قوم او تلاشی پیگیر داشتند .

وقال الملاء من قوم فرعون أتذر موسى وقومه

2_ فرعون به سبب تعیین نکردن مجازات برای موسی (ع) و قوم او مورد انتقاد اشراف دربار قرار گرفت .

وقال الملاء من قوم فرعون أتذر موسى وقومه

ص: 105

گویا اشراف از اینکه ساحران تهدید به اعدام شدند، ولی سخنی از مجازات موسی و قوم او نرفت، چنین استنباط کردند که فرعون تصمیمی برای مجازات او مردمش ندارد و لذا زبان به انتقاد گشودند و گفتند آیا موسی و قومش را رها می سازی و مجازات نمی کنی.

5_ رو آوردن موسی (ع) و قومش به فسادگری علیه نظام فرعون، هشدار اشرافیان به فرعون

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض

«لام» در «لیفسدوا» در اصطلاح اهل ادب لام عاقبت می باشد. بنابراین مقصود اشراف از جمله «أتذر...» این است که ترک مجازات موسی (ع) و قومش به فسادگری آنان می انجامد. قابل ذکر است که مراد از فسادگری، به قرینه «و یدرک و ءالهتک»، شورش کردن علیه نظام فرعون است.

238- فرعونیان و مربی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 7

7- فرعون و فرعونیان، به تغایر بین خالق جهان و رب موجودات، معتقد بودند.

من ربکما .. ربنا الذی أعطی کل شیء خلقه

در پاسخ به یک سؤال، سعی می شود از یک مقدمه معلوم، برای معرفی مجهول استفاده شود. در جواب پرسش فرعون (من ربکما)، موسی (ع) نیز از یک مقدمه معلوم استفاده کرده که توصیف خداوند به خالقیت است، زیرا فرعون و پیروانش، به خالقیت خداوند معتقد بودند، و تنها ربوبیت، محور تفاوت و اختلاف آنان بوده است.

239- فرعونیان و معجزه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 1, 2, 3, 4

1_ اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند.

قال الملاء من قوم فرعون

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

2_ اشراف و بزرگان دربار فرعون بر مبنای ساحر بودن موسی و سحر بودن معجزات وی ، جلسه مشورتی خویش را آغاز کردند .

قال الملأ من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

جمله «إن هذا ..» می تواند از نتایج بحث و گفتگوی اشراف باشد. یعنی در ابتدا این مسأله مطرح شد که امور خارق العاده موسی از چه سنخی است. همچنین می تواند بیانگر این باشد که آنان ساحر بودن موسی را مفروض گرفته بودند و درباره روش

ص: 106

مبارزه با وی تبادل نظر می کردند. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

3_ اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از تبادل نظر در جلسه مشورتی به این نتیجه رسیدند که موسی (ع) بدون هیچ تردید ساحری زبردست و معجزه وی سحر است .

قال الملاً من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

برداشت فوق بر اساس اولین احتمالی است که در توضیح فیش قبل درباره جمله «إن هذا ..» بیان شد.

4_ معجزات موسی (ع) در دیدگاه اشراف قوم فرعون ، اموری با عظمت ، خارق العاده و شگفت آور

إن هذا لسحر علیم

توصی—ف موسی به «علیم» (بسیار دانا) و بیان جمله «ان هذا ..» با چندین تأکید (اسمیه آوردن جمله، مقرون ساختن آن به دو حرف تأکید «إن» و «لام») حکایت از آن دارد که همگان به عظمت کار موسی پی برده بودند و بدان اقرار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 2

2_ فرعونیان در عین اعتراف به خارق العاده بودن معجزات موسی ، با لحنی تمسخرآمیز آیت بودن آنها را تکذیب می کردند .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها

«لتسحرنا بها» (یعنی تا ما را به وسیله آن آیه سحر کنی)، می رساند که مراد از کلمه «آیه» در سخن فرعونیان «سحر» است و هدف آنان از اینکه آن را «آیه» نامیدند، استهزای موسی بوده است.

240- فرعونیان و منشأ سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 2

2_ فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. یطیروا بموسی و من معه

241- فرعونیان و موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 8

8_ فرعون و بزرگان دربار او، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند.

بنایتنا إلی فرعون و ملائیه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

ص: 107

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 7

7_ فرعون و بزرگان دربارش در انتظار بینه ای از سوی موسی بر حقانیت ادعای خویش

قد جئتکم ببینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جئتکم» برای توقع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 1

1_ اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند.

قال الملأ من قوم فرعون

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرن» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 2

2_ فرعون و درباریان او آگاه به توان و اقتدار موسی (ع) برای برچیدن نظام حکومتی آنان

یرید أن یخرجکم من أرضکم

تشکیل جلسه مشورتی از سوی سران حکومت مصر برای ارزیابی روشهای مبارزه با موسی بدین سبب که وی در صدد برچیدن حکومت است، نشانگر این نکته است که فرعونیان به توانایی و اقتدار موسی پی برده و سخت بیمناک بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 1,3,5,6,8

1_ اشراف قوم فرعون برای تحریک وی به سرکوبی موسی (ع) و قوم او تلاشی پیگیر داشتند.

وقال الملأ من قوم فرعون أئذر موسی و قومه

3_ اشراف دربار فرعون بیمناک از برچیده شدن نظام فرعونى و به قدرت رسیدن موسى (ع) و قوم او

أُتذِر موسى وقومه ليفسدوا فى الأرض و يذرك وءالهتك

5_ رو آوردن موسى (ع) و قومش به فسادگرى عليه نظام فرعونى ، هشدار اشرافيان به فرعون

أُتذِر موسى وقومه ليفسدوا فى الأرض

«لام» در «ليفسدوا» در اصطلاح اهل ادب لام عاقبت مى باشد. بنابر اين مقصود اشراف از جمله «أُتذِر ...» اين است كه ترك مجازات موسى (ع) و قومش به فسادگرى آنان مى انجامد. قابل ذكر است كه مراد از فسادگرى، به قرينه «و يذرك وءالهتك»، شورش كردن عليه نظام فرعونى است.

6_ موسى (ع) و قوم او در پندار اشرافيان و فرعونيان ، مردمى فسادگر بودند .

أُتذِر موسى وقومه ليفسدوا فى الأرض

ص: 108

8_ آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعونى و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او ، دلیل اشراف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض و یدرک و ءالهتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 130 - 1

1_ خداوند ، فرعونیان زمان موسی را برای پذیرش رسالت های او ، به قحطی های متعدد و کم محصولی فاحشی مبتلا ساخت .

و لقد أخذنا ءال فرعون بالسنین و نقص من الثمرت لعلهم یدرّون

«سنه» به معنای قحطی و خشکسالی است و جمع آوردن آن (السنین) حکایت از تعدد قحطی و خشکسالی دارد. این تعدد یا به اعتبار شهرهای زیادی است که قحطی در آنها به وجود آمده و یا به لحاظ سالهای متعدد است. نکرده آوردن «نقص» اشاره به کمبود فاحش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 1,2

1_ فرعونیان خویشتن را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنه قالوا لنا هذه و إن تصبهم سیئه یطیروا بموسی و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذه» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنه) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطیر بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2_ فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. یطیروا بموسی و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 1,3

1_ فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لک بمؤمنین

«مهما» از اَسْمَاء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تَأْتِنَا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...».

3_ فرعونیان ایمان به رسالت موسی را سحرزدگی می دانستند .

مهما تَأْتِنَا به من آیه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 6

6_ فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی ، از پذیرش آن سرباز زدند .

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِم ... فَاسْتَكْبَرُوا

ص: 109

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 6, 5, 2

2_ فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب شدید، رو به موسی (ع) آورده از وی خواستند تا برای برطرف شدن آن دعا کند.

و لما وقع عليهم الرجز قالوا يموسى ادع لنا ربك

5_ فرعونیان به التزام پروردگار درباره استجابت دعای موسی در رفع عذاب از ایشان آگاه بودند.

ادع لنا ربك بما عهد عندك

6_ فرعونیان، موسی (ع) را به منزلتش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند.

ادع لنا ربك بما عهد عندك

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، باء قسم گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 3

3_ فرعون و قوم او و بزرگان دربارش، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند.

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی (ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با رسالت موسی (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 20, 10

10 - فرعونیان، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد.

فرجعنك إلى أمك

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

20 - موسی (ع) به خاطر ارتکاب قتل، نزد فرعونیان امنیت جانی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 11

11 - ایادی و طرفداران فرعون ، همان سخنان و نظرات فرعون را در باره موسی (ع) تکرار و تبلیغ می کردند .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک .. لسحرن یریدان أن یخرجاکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 3

3 - تکذیب موسی (ع) از سوی فرعونیان

ص: 110

از این که تکذیب حضرت موسی (ع) به قومش نسبت داده نشده، استفاده می شود که تنها فرعونیان با او به مخالفت برخاستند و بنی اسرائیل به او ایمان آوردند و دعوتش را پذیرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 2

2- فرعونیان، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا أنؤمن لبشرین مثلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 2

2- استمرار مواضع خصمانه و حق ستیزانه فرعونیان در مقابل موسی (ع)، حتی پس از گرفتار آمدن آنان به عذاب الهی

إذا هم منها یضحکون... و أخذنهم بالعذاب... و قالوا یأیه الساحر

فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب های متعدد، همچنان راه کج خویش را ادامه داده و موسی (ع) را ساحر می نامیدند.

242- فرعونیان و نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 6

6_ فرعونیان و کفرپیشگان قبل از آنان در ابتدای تشکلشان امتهایی شایسته برای بهره مند شدن از نعمت های الهی بودند.

فأخذهم الله بذنوبهم... ذلك بأن الله لم یک مغیرا... حتی یغیروا ما بأنفسهم

از نکاتی که می توان از ارتباط این آیه و آیه قبل به دست آورد این است که فرعونیان و امتهای پیش از آنها در ابتدای تشکلشان امتهای کافر و منکر آیات الهی نبودند و این حالت پس از گذشت زمان بر آنان عارض شد.

243- فرعونیان و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 2

2- فرعونیان ، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا أنؤمن لبشرین مثلنا

ص: 111

244- فرعونیان و هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 5

5 - ممانعت جدی حکومت فرعون از مهاجرت بنی اسرائیل و ترک سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی إنکم متبعون

فرمان الهی مبنی بر خروج مخفیانه و حرکت شبانه بنی اسرائیل و نیز تعبیر «إنکم متبعون» نشانگر ممانعت شدید حکومت فرعون نسبت به خروج بنی اسرائیل از مصر است.

245- فساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا کان من القرون . . ما کان ربک لیهلک القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا کان . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

246- فسق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 5,6

5 - فرعون و فرعونیان ، مردمی گرفتار فسق و انحراف دیرپای

إلی فرعون و قومه إنهم کانوا قومًا فاسقین

تعبیر «کانوا قومًا فاسقین» بیانگر آن است که فرعونیان از دیرباز گرفتار فسق و انحراف بوده اند.

6 - مبارزه با فسق و تجاوزگری فرعون و فرعونیان ، در رأس برنامه ها و وظایف موسی

فی تسع آیات إلی فرعون و قومه إنهم کانوا قومًا فاسقین

247- فلسفه بسیج فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 1

1 - دستور فرعون به مأموران جمع آوری سپاه ، مبنی بر اندک جلوه دادن نیروی بنی اسرائیل به منظور تقویت روحیه مردم و

ص: 112

تشویق آنان به پیوستن به سپاه وی

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشُرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ

جمله «إِنَّ هَؤُلَاءِ...» دستور فرعون به مأموران خویش است که به مردم بگویند: گریزندگان، تعدادی اندک و ضعیف اند. گفتنی است که کلمه «شرذمه» به عده ای از مردم گفته می شود و «قلیلون» صفت «شرذمه» است؛ یعنی، عده ای اندک.

248- فلسفه تلاش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 1

1 - دستور فرعون به مأموران جمع آوری سپاه ، مبنی بر اندک جلوه دادن نیروی بنی اسرائیل به منظور تقویت روحیه مردم و تشویق آنان به پیوستن به سپاه وی

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشُرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ

جمله «إِنَّ هَؤُلَاءِ...» دستور فرعون به مأموران خویش است که به مردم بگویند: گریزندگان، تعدادی اندک و ضعیف اند. گفتنی است که کلمه «شرذمه» به عده ای از مردم گفته می شود و «قلیلون» صفت «شرذمه» است؛ یعنی، عده ای اندک.

249- فلسفه عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 14 - 3

3 - نزول کیفر و عذاب الهی بر قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) به جرم تکذیب پیامبران

إِنَّ كَلَّ الْإِكْذَابِ الرِّسْلِ فَحَقَّ عِقَابُ

«حَقٌّ» به معنای «ثَبَّتَ» (ثابت و محقق است) می باشد.

250- فلسفه نجوای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 6

6 - نجواهای فرعونیان با یکدیگر ، برای رفع اختلاف و تنش و ایجاد وحدت در صفوف خود بود .

فتن زعوا .. وأسروا النجوى

ص: 113

251- قتل فرعونى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 10، 12

10 - جان باختن فرد قبطى با ضربه مشت موسى

فوكزه موسى فقضى عليه

عبارت «قضى عليه» مرادف با «قتله» است.

12 - در دیدگاه موسى (ع) قتل ناخواسته مرد قبطى ، عملکرد شيطان بود .

قال هـ_ذا من عمل الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 17 - 1

1 - آگاهی یافتن موسى (ع) به قدرت بدنى فوق العاده خویش پس از قتل مرد قبطى

فوكزه موسى فقضى عليه .. قال ربّ بما أنعمت علىّ

موسى (ع) وقتى دید، مرد قبطى تنها با یک ضربه مشت او از پای در آمد و جان باخت، دریافت که داراى نیروى فوق العاده اى است و خداوند او را علاوه بر دانش و حکمت، از توان جسمى دشمن شکن نیز برخوردار ساخته است. از این رو به سپاس این نعمت، با خدا پیمان بست که آن نیرو را هرگز در جهت تقویت مجرمان به کار نگیرد.

252- قتلهاى فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 4، 5، 9

4 - فرعونيان ، پسران بنى اسرائيل را سر مى بریدند و زنانشان را زنده باقى مى گذاشتند .

يذبحون ابناءكم و يستحيون نساءكم

«ذبح» به معنای سربریدن است و «تذبيح» (مصدر يذبحون از باب تفعيل) از کثرت سربریدن حکایت دارد. «استحياء» (مصدر يستحيون) به معنای باقى گذاردن بر حیات و زندگانی است.

5 - کشتار گسترده پسران و زنده نگه داشتن زنان ، سخت ترین شکنجه فرعونیان بر بنی اسرائیل

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

جمله «یذبحون . . .» می تواند تفسیر جمله قبل باشد؛ یعنی، منظور از «سوء العذاب» همان سربریدن پسران و باقی گذاشتن زنان است و نیز می تواند بیان مصداق بارزی از آن باشد؛ یعنی، فرعونیان عذابهایی بر بنی اسرائیل تحمیل می کردند که از آن جمله سربریدن فرزندان و ... می باشد. بر این مبنا ذکر به خصوص عذاب یاد شده، به خاطر شدت آن بوده است.

9 - در صورتی که خداوند بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان نجات نمی داد ، آنان همچنان به شکنجه و کشتار فرزندانشان ادامه می دادند .

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

برداشت فوق از فعلهای مضارع «یسومون» و «یذبحون» و «یستحیون» استفاده شده است.

ص: 114

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 13، 14

13- سر بریدن پسران و زنده نگه داشتن زنان بنی اسرائیل ، بدترین نوع تحمیل شکنجه و آزار از سوی فرعونیان به آنان

یسومونکم سوء العذاب و یذبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

آوردن «یذبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم» پس از «یسومونکم» می تواند جمله تفسیری برای آن باشد. در این صورت، این دو مورد، شرح شکنجه ها و رفتارهای ظالمانه آل فرعون است.

14- فزونی چشمگیر زنان بر مردان در جامعه و بر هم خوردن اعتدال جمعیتی ، مایه پدید آمدن مشکلات اجتماعی آزار دهنده برای زنان

یستحیون نساءکم

اینکه خداوند برای شکنجه های آل فرعون، کشتن پسران و زنده نگه داشتن زنان را برشمرده است، امکان دارد بدین علت باشد که چنین عملی، تعادل جمعیت را بر هم می زند و در نتیجه جمعیت زنان افزونی پیدا می کند و این خود شکنجه ای آزار دهنده برای مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 17

17 - فرعونیان ، به صرف ترس و احساس از به خطر افتادن حکومت و اقتدارشان ، اقدام به کشتن و اعدام مخالفان می کردند .

أقتل موسى . . . إني أخاف أن يبدل دينكم أو أن يظهر في الأرض الفساد

253- قحطی در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 130 - 2

2_ کم محصولی فاحش ، بارزترین اثر خشکسالی ها و قحطی های تحمیل شده به فرعونیان

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنين و نقص من الثمرت

خشکسالی و قحطی در پی دارنده مشکلات فراوانی است که از جمله آنها کم محصولی است. بنابراین ذکر بخصوص آن می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

254- قدرت طلبی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 6

6 - قدرت و ثروت ، تنها ملاک ارزش در دیدگاه فرعون و فرعونیان

ص: 115

قال یقوم ألیس لی ملک مصر . . . أم أنا خیر من هـ الذی

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته زیر است: الف) فرعون پس از یادآوری فرمانروایی و ثروت خویش، موسی(ع) را غیر قابل قیاس با خود می داند و این نشان دهنده بینش فرعون در زمینه ملاک ارزش است. ب) سخنرانی فرعون و تکیه وی بر قدرت و ثروت، نشان می دهد که در جامعه قبطی چنین دیدگاهی وجود داشته است.

255- قدرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 56 - 3

3- فرعون، طرفداران و کارگزاران حکومت خود را، گروهی متحد، نیرومند و آماده نبرد معرفی کرد.

وإنا لجمع حذرون

یکی از معانی «جمع» ضد «متفرق»؛ یعنی، متحد است (لسان العرب). برداشت یاد شده بر اساس همین معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 13 - 3

3- قوم نوح، عاد، فرعون، ثمود، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب)، اقوامی قدرتمند و بی مانند در مخالفت با رسالت فرستادگان الهی

كذبت قبلهم قوم نوح . . . ثمود . . . أصحاب لئیکه أولئك الأحزاب

برداشت یاد شده از تعریف مسند (أولئك) و مسندالیه (أحزاب) که بر حصر دلالت می کند استفاده می شود؛ یعنی، این اقوام حقیقتاً گروه های متشکلی بودند که اقوام دیگر در قوت و شدت مخالفت با پیامبران، مانند آنان نبودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 6

6- فرعونیان، دارای اقتدار و توان بالا

فأخذنهم أخذ عزیز مقتدر

آورده شدن اوصاف «عزیز» و «مقتدر» برای خداوند در این آیه، تعریض به قدرت ظاهری فرعونیان دارد.

256- قدرت نمایی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 4

4 - حضور با تمام قوا و با آرایش منظم و با هیبت ، طرح پیشنهادی فرعونیان برای قدرت نمایی در صحنه مقابله با موسی (ع)

فأجمعوا كيدكم ثم اتوا صفًا

ص: 116

257- کاخ سازی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 15

15_ فرعون و مردمانش در طول حکومتشان ، همواره در پی ساختن کاخ ها و خوش نشین های سایه افکن بودند .

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«ما» در «ما کانوا» موصول است و مراد از آن به دلیل «یعرشون»، عرش و عریش (سایبان) است. بنابراین «ما کانوا یعرشون» یعنی سایبانهایی که آنها را ساخته بودند. فعل «یصنع» و «یعرشون» که به همراه «کان» و «کانوا» آمده، دلالت می کند که فرعونیان پیوسته کاخ و سایبان می ساختند؛ یعنی دارای کاخها و خوش نشینهای فراوان بودند.

258- کشتارهای جمعی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 7

7- زنان بنی اسرائیل به خاطر کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان ، لذت حیات از آنان سلب شده بود و از زنده ماندن خود در عذاب بودند .

یسومونکم سوءالعذاب یذبحون ابناءکم و یستحیون نساءکم

زنده گذاشتن زنان، به عنوان یک عذاب برای بنی اسرائیل مطرح شده است؛ در حالی که مجرد نکشتن، عذاب و شکنجه تلقی نمی شود. بنابراین با توجه به اینکه جمله «یستحیون نساءکم» پس از «یذبحون ابناءکم» آمده، می توان گفت: همان کشتن فرزندان موجب می شده که زنان از زنده ماندن خویش و دیدن قتل فجیع فرزندانشان، در رنج و عذاب باشند. آوردن زنان و نه دختران در مقابل پسران این معنا را تأیید می کند.

259- کشتارهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 26 - 1

1- برجای ماندن مزارع بزرگ و خانه های بس مجلل ، از فرعونیان غرق شده در دریا

و زروع و مقام کریم

260- کفر اکثریت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 4

4- اکثریت فرعونیان (قبطیان) ، حق ناپذیر و مصمم بر کفر

و ما کان اکثرهم مؤمنین

261- کفر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 129 - 6

6_ موسی (ع) از ایمان آوردن فرعونیان به خدا و پذیرش تعالیم وی ناامید شد .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 1,6

1_ خداوند فرعونیان را پس از اعلام صریحشان بر ایمان نیاوردن به موسی (ع) ، به عذاب های متعدد گرفتار ساخت .

فما نحن لک بمؤمنین. فأرسلنا علیهم ... آیت مفصلت

6_ فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی ، از پذیرش آن سرباز زدند .

فأرسلنا علیهم . . . فاستکبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 8

8_ فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی

لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما کشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ینکثون

3_ فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ینکثون. فانقمنا منهم

تقریب جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ینکثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

ص: 118

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 4

4_ فرعونیان و امت های قبل از ایشان مردمی کفرپیشه و گنهکار

کذاب ءال فرعون و الذین من قبلهم کفروا بایت الله فأخذهم الله بذنوبهم

ضمیر در «کفروا» به «آل فرعون» و «الذین من قبلهم» برمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 9

9_ خداوند به سبب کفرورزی فرعونیان و اقوام پیش از آنها ، نعمت های خویش را از آنان سلب و به نعمت و عذاب تبدیل کرد .

کذاب ءال فرعون . . . ذلك بأن الله لم یک مغیرا ... حتی یغیروا ما بأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 39 - 6

6 - فرعون و سپاهیان سرکش وی ، عناصری بی ایمان و بی اعتقاد به آخرت بودند .

و ظنّوا أنّهم إلینا لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 42 - 9

9 - مردم مصر (فرعونیان و قبطیان) ، منکر یکتایی خدا و مشرک بودند .

تدعوننی لأکفر بالله و أشرک به

262- کیفر اخروی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 99 - 4

4_ جزایی که در دنیا نصیب فرعونیان شد ، عطیه ای شوم و نیز سزایی که در آخرت بدان خواهند رسید ، سزایی نامیمون است .

وَأَتَّبَعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَهُ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدَ الْمَرْفُودَ

در آیه شریفه ، سزا و کیفر تحکماً و از روی استهزا به «رفد» (عطیه و بخشش) تشبیه شده است.

263- کیفر دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 99 - 4

ص: 119

4_ جزایی که در دنیا نصیب فرعونیان شد ، عطیه ای شوم و نیز سزایی که در آخرت بدان خواهند رسید ، سزایی نامیمون است .

وَأَتَّبَعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَهُ وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِسْرِ الرَّفْدِ الْمَرْفُودِ

در آیه شریفه ، سزا و کیفر تحکماً و از روی استهزا به «رفد» (عطیه و بخشش) تشبیه شده است.

264- کیفر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 10، 5

5_ خداوند فرعونیان و همه کافران پیش از آنان را به سبب گناهانشان به کیفری شدید گرفتار ساخت .

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ

10_ گرفتاری فرعونیان و کافران پیش از آنها به کیفرهای شدید الهی ، نمودی از توانمندی خداوند است .

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 6

6_ عذاب های نازل شده بر اقوام گذشته (فرعونیان ، عادیان و . . .) کیفرهایی بود که آنان خود برای خویشتن فراهم آوردند .

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 5

5- کیفر سخت و هلاکت بار فرعون و فرعونیان از سوی خداوند ، پس از اتمام حجت با آنان بود .

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ... فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَفِرَ بِهِمْ... فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 14 - 3

3- نزول کیفر و عذاب الهی بر قوم نوح ، عاد ، فرعون ، ثمود ، لوط و اصحاب ایکه (قوم شعیب) به جرم تکذیب پیامبران

إِنَّ كُلَّ الْكَاذِبِ الرِّسْلُ فَحَقُّ عِقَابٍ

«حق» به معنای «ثَبَّتَ» (ثابت و محقق است) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 1

1- اجابت دعای موسی (ع) ، از سوی خداوند در مورد مجازات فرعونیان

فدعای ربّه .. فأسر بعبادی لیلاً

ص: 120

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 1

1 - اقدام الهی ، به کیفر دادن فرعون و لشکریان او ، پس از اتمام حجت بر ایشان

ارسالنه إلى فرعون بسلطن مبین . فتولی برکنه ... فأخذنه و جنوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 42 - 4,5

4 - مجازات فرعونیان از سوی خداوند ، از موضع عزت و اقتدار کامل بود .

فأخذنهم أخذ عزیز مقتدر

5 - مجازات سریع فرعونیان از سوی خداوند ، پس از تمام شدن حجت بر ایشان

كذبوا بـایـتنا کلها فأخذنهم أخذ عزیز مقتدر

عطف «فأخذناهم» بر «كذبوا»، نشانگر آن است که خداوند، پس از این که فرعونیان تمام معجزات را تکذیب کردند، به آنان مهلت نداد؛ بلکه بلافاصله اقدام به نابودی آنها نمود.

265- کیفیت عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 4

4_ عذاب های نازل شده بر فرعونیان (طوفان و ...) هر کدام پس از دیگری و با فاصله تحقق می یافت .

فأرسلنا عليهم . . . آیت مفصلت

کلمه «مفصلت» می تواند حال برای عذابهای ذکر شده (طوفان و ..) و یا صفت برای آیات باشد. «فصل» به معنای جداسازی است و «تفصیل» (مصدر مفصلت) دلالت بر شدت جداسازی دارد. بنابراین مراد از «مفصلت» این است که آن عذابها و نشانه ها جدای از یکدیگر با فاصله تحقق می یافت و فاصله آنها نسبتاً طولانی بوده است.

266- کینه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- موسی (ع)، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

وإتی عذت برّی و ربّکم أن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

ص: 121

267- گفتگوی فرعون با فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 23 - 1،2

1 - فرعون برای مبارزه با موسی (ع)، مردم را در اجتماعی گردآورد و با آنان در این زمینه سخن گفت.

فحشر فنادی

«حشر»، به معنای جمع کردن همراه با سوق دادن است (مصباح).

2 - فرعون، در جمع کسانی که برای استماع سخن او گردآمده بودند، با صدایی بلند سخن گفت.

فنادی

«ندا»، به معنای بلند کردن صدا و آشکار ساختن آن است. (مفردات راغب)

268- گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 4

4- جامعه فرعون، جرم پیشه و غوطهور در گناه و انحراف

أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ

269- گناه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 52 - 5،7،4

4_ فرعونیان و امت های قبل از ایشان مردمی کفرپیشه و گنهکار

كذّاب ءال فرعون و الذين من قبلهم كفروا بآيت الله فأخذهم الله بذنوبهم

ضمیر در «کفروا» به «آل فرعون» و «الذین من قبلهم» برمی گردد.

5_ خداوند فرعونیان و همه کافران پیش از آنان را به سبب گناهانشان به کیفری شدید گرفتار ساخت.

فأخذهم الله بذنوبهم إن الله قوی شدید العقاب

7_ انکار آیات الهی ، بارزترین گناه فرعونیان و کافران قبل از آنها

کفروا بآیت الله فأخذهم الله بذنوبهم

مراد از «ذنوبهم» گناهی است که کفر به آیات، بخشی از آن گناهان است، و گرنه به جای «بذنوبهم» می فرمود «بکفرهم». بنابراین ذکر بخصوص انکار آیات دلالت بر این دارد که انکار آیات از بارزترین گناهان آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 2

ص: 122

2_ فرعونیان و پیشینیان آنان مردمی گنهکار و تکذیب کننده آیات الهی

كذبوا بآيت ربهم فأهلكنهم بذنوبهم

270- گناهکاری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 7

7- فرعونیان در عصر موسی (ع)، مردمی اسراف گر و افراط کننده در گناه و حق ناپذیری

و أنّ المسرفين هم أصحاب النار

از مصداق های بارز «مسرفان»، در آیه شریفه، فرعونیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 4

4- جامعه فرعونى، جرم پیشه و غوطهور در گناه و انحراف

أن هـ_ؤلاء قوم مجرمون

271- لجاجت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 6

6_ فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی، از پذیرش آن سرباز زدند.

فأرسلنا عليهم... فاستكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 1

1_ فرعونیان پس از مشاهده آیات پنجگانه (طوفان و...) و اصرارشان بر انکار رسالت موسی، به عذابی شدیدتر مبتلا شدند.

ولما وقع عليهم الرجز قالوا يموسى ادع لنا ربك

«رجز» به معنای عذاب است و «ال» در آن هم می‌تواند عهد ذکری بوده و اشاره به عذابهای پنجگانه مطرح شده در آیه قبل باشد، و هم می‌تواند «ال» در آن عهد ذهنی باشد. در این صورت اشاره به عذابی غیر از عذابهای ذکر شده دارد که به دلیل روی آوری آنها به موسی و تقاضای برطرف شدن آن، عذابی بسیار شدیدتر از عذابهای پنجگانه بوده است. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

2- سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فلما جاءتهم آيتنا مبصرة قالوا هذا سحر مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - انکار معجزات الهی، از سوی فرعونیان با وجود یقین درونی به حقانیت آن

و جحدوا بها و استيقنتها أنفسهم

«جَحَدُوا» (مصدر «جحدوا») به معنای نفی و انکار کردن است. «استيقان» (مصدر «استيقنت») معادل «ایقان» و جمله «استيقنتها أنفسهم» حال برای ضمیر فاعل در «جحدوا» است؛ یعنی، در حالی که جان های آنان به الهی بودن آیات یقین داشت باز آنها را انکار کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - لجاجت و عناد شدید فرعونیان، در مخالفت با پیام موسی (ع)

و ما نريهم من آية إلا هي أكبر من أختها

از این که خداوند برای هدایت فرعونیان، معجزاتی پیاپی و یکی از دیگری مهم تر نشان داد، لجاجت آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - اصرار و لجاجت فرعونیان، در نپذیرفتن ربوبیت مطلقه الهی، حتی پس از گرفتار آمدن به عذاب

ادع لنا ربك

فرعونیان به جای «ربنا» «ربك» گفته اند؛ با این که موسی(ع) خداوند را «رب العالمین» معرفی کرد. از این مطلب اعتراف نکردن به ربوبیت مطلقه و در نتیجه لجاجت آنان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- فرعونیان و قوم ثمود، قدرت مندترین و سرسخت ترین مخالفان پیامبران، در امت های پیشین بودند.

فرعون و ثمود

در قرآن، خبر از هلاکت بسیاری از امت های گذشته مطرح شده است؛ بنابراین یاد کردن فرعونیان و ثمودیان از بین آنها، نشانه آن است که این دو دسته، از دیگران بارزتر بوده اند.

ص: 124

272- لعن بر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 99 - 1

1_ فرعون و پیروان وی در عرصه دنیا و آخرت ، به لعنت خدا گرفتار و از رحمت او به دورند .

وَأَتَّبَعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَهُ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ

ضمیر در «أَتَّبَعُوا» به فرعون و قوم وی باز می گردد. «اتباع» (مصدر أتبعا) به معنای ملحق کردن و به دنبال فرستادن است. بنابراین «وَأَتَّبَعُوا...»؛ یعنی ، فرعون و قوم او در دنیا و آخرت ، لعنت و نفرین را به دنبال خواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 1

1 - لعنت خدا و دوری از رحمت حق ، تنها دست آورد فرعون و سپاهیان از زندگی دنیوی

وَأَتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَهُ

273- مالکیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 1

1 - فرعون مدعی مالکیت خود و پیروانش (قبطیان) بر سرزمین مصر

لَتُخْرِجَنَّا مِنْ أَرْضِنَا

از اضافه شدن «أَرْض» به ضمیر متکلم «نا» بر می آید که فرعونیان، سرزمین مصر را متعلق به خویش و از آن خود می دانستند و برای دیگران حقی در آن قائل نبودند.

274- محافظت از دین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 9

9 - حفظ آیین مردم (قبطیان) ، بهانه فرعون برای کشتن موسی (ع)

أقتل موسى . . . إني أخاف أن يبدل دينكم

275- محدودہ حکومت فرعونیان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 125

1 - سرزمین مصر ، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أن ائت القوم الظالمین . قوم فرعون

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

276- محرومیت اخروی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 8

8 - بی بهره بودن فرعون و سپاهیانش ، از نصرت الهی در روز قیامت

و یوم القیـمه لاینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 42 - 5

5 - طرد شدن از لطف و رحمت حق ، فرجام شوم فرعونیان و پیشوایان کفر در روز رستاخیز

و جعلنهم أئمه یدعون إلى النار . . . و یوم القیـمه هم من المقبوحین

277- محرومیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 99 - 1

1_ فرعون و پیروان وی در عرصه دنیا و آخرت ، به لعنت خدا گرفتار و از رحمت او به دورند .

و أتبعوا فی هـذـه لعنه و یوم القیـمه

ضمیر در «أتبعوا» به فرعون و قوم وی باز می گردد. «اتباع» (مصدر أتبعوا) به معنای ملحق کردن و به دنبال فرستادن است. بنابراین «وأتبعوا...»؛ یعنی ، فرعون و قوم او در دنیا و آخرت ، لعنت و نفرین را به دنبال خواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - فرعونیان ، مردمی اسرافگر و دروغ گو و محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ

ص: 126

278- مسیر حرکت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 5

5- فرعونیان، در تعقیب بنی اسرائیل، به راه خشک شده دریا، وارد شدند.

طريقاً في البحر يساً .. فأتبعهم فرعون بجنوده

279- مشکلات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 5

5- دربار فرعون در ننگه داری، پرستاری و تغذیه موسی (ع) دچار مشکل شد.

هل أدلکم علی من یکفله

«هل أدلکم» گویای آن است که دربار فرعون در طلب دایه و سرپرستی برای موسی (ع) بوده است. قبول پیشنهاد خواهر موسی، این نکته را می‌رساند که هیچ یک از درباریان از عهده کار برنیامده بود و آنان برای ننگه داری و تغذیه موسی در مانده شده بودند.

280- مشورت در فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 3

3- فرعونیان، برای تصمیم در باره امور مهم و اساسی، روش مشورتی داشتند.

فتنزعوا أمرهم بینهم

بروز تنازع در میان فرعونیان، نشان از آن دارد که آنان خود را تابع بی چون و چرای فرعون نمی‌دانستند؛ بلکه در امور مهم برای خود حق نظر و رأی، قائل بودند.

281- مصیبت‌های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 3

3_ بلاها و مصیبت های فرعونیان در مقابل نعمت ها و آسایش های آنان اندک و ناچیز بود .

فإذا جاءتهم الحسنه . . إن تصبهم سيئه

معرفه آوردن «الحسنه» می تواند اشاره به این باشد که زندگی فرعونیان همواره قرین رفاه و آسایش بوده و لذا «حسنه» برای آنان امری شناخته شده بود، به خلاف مشکلات عمومی که گویا در میان آنها نبود و یا بندرت اتفاق افتاده بود ; به گونه ای که

ص: 127

«سینه» برای آنان ناشناخته بود. آوردن «إذا» در مورد «حسنه» که گویای حصول اطمینان به شرط است و آوردن «إن» در مورد «سینه» که حاکی از مشکوک بودن شرط است، نیز دلالت بر برداشت فوق دارد.

282- مطالعه تاریخ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 5

5 - لزوم مطالعه در سرگذشت فرعونیان و فرجام شوم آنان

فأخذنَه... فانظر كيف كان عِقبه الظالمين

283- مطالعه فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 5

5 - توصیه الهی به تأمل در سرنوشت تباه فرعونیان

فانظر كيف كان عِقبه المفسدين

284- مقهوریت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 11

11- اراده خداوند ، حاکم بر اراده فرعونیان و جبّاران تاریخ است .

فأراد أن يستفزّهم من الأرض فأغرقنَه و من معه جميعًا

285- مکر فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 3

3- فرعونیان ، به حيله و مکر بودن سحر و برنامه های خود برای مقابله با موسی (ع) و عاری بودن آن از حقیقت معترف بودند .

فأجمعوا كيدكم

به کاربردن «کید» در باره کار و سحر خود از سوی فرعونیان، حکایت از آن دارد که آنان، خود به سحر و بی حقیقت بودن آن معترف بودند و آن را صرفاً حيله ای در برابر موسی (ع) می دانستند.

ص: 128

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 45 - 2

2 - مؤمن آل فرعون ، پس از اعلان مواضع اعتقادی خویش و مبارزه با عقیده شرک آلود ، با انواع مکرها و نقشه های شوم فرعونیان رویه روشد .

فوقیه الله سیئات ما مکروا

جمع آمدن «سیئات» نشانگر تعدد و گوناگونی مکرهای فرعونیان است.

286- ملاقات فرعونیان با بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 61 - 1

1 - نزدیک شدن سپاه فرعون به بنی اسرائیل تا حدّ مشاهده یکدیگر

فلما ترءا الجمعان

«ترائی» (مصدر «ترءا») به معنای همدیگر را دیدن و «جمع» (مفرد «جمعان») به معنای گروه است. بنابراین «لما ترءا الجمعان»؛ یعنی، چون دو گروه همدیگر را دیدند.

287- ملی گرایی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 9

9 - بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان ، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من أرضکم . . . بطریقکم المثلی

288- منافع فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 7

7 - وجود بنی اسرائیل در مصر ، در بردارنده منافی مهم برای فرعونیان

أَن أُسْرَ بَعَادَى إِيْتِكُمْ مَتَّبِعُونَ

اصرار فرعونیان بر نگه داشتن بنی اسرائیل در مصر، نشانگر مطلب یاد شده است.

ص: 129

289- منشأ ابتلای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7

7_ بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما ظنّهم عند الله و لكن أكثرهم لا يعلمون

290- منشأ تکذیبگری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 13 - 2

2_ نقش اساسی فرعون ، در گرایش قوم او به تکذیب پیام آوران وحی *

و عاد و فرعون و إخوان لوط

برداشت بالا با توجه به این نکته است که در مورد دیگر اقوام، نام «قوم» آمده؛ ولی در مورد تکذیب کنندگان موسی و هارون (ع) تنها نام «فرعون» آمده است و قوم او در حقیقت تحت الشعاع او قرار گرفته اند.

291- منشأ ذلت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 4

4 - افکنده شدن فرعون و لشکریانش در دریا ، با حقارت و ذلت و به اراده الهی

فنبذنهم فی الیم

واژه «فنبذناهم» اشعار به فروافکندن همراه با ذلت و حقارت دارد؛ زیرا «نبذ» اختصاصاً در دور ریختن اشیایی به کار می رود که فاقد ارزش است. در این جا گفته می شود: «نبذته نبذ النعل الخلق» (آن را چون کفش کهنه دور انداختم).

292- منشأ شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 3

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع)، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطاً فلیصلون إلیکما

ص: 130

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 2

2- غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان ، نتیجه نصرت الهی بود .

و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

293- منشأ عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 10

10 - ابتلای فرعونیان به گرفتاری ها و عذاب های دنیایی ، نمودی از آیات و نشانه های خداوند در حق آنان

و ما نریهم من آیه . . . و أخذنهم بالعذاب

از ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، مطلب بالا قابل برداشت است.

294- منشأ غرق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 4

4- غرق شدن فرعون و تمامی همراهانش به اراده خداوند ، در پی تصمیم ظالمانه وی علیه موسی (ع) و بنی اسرائیل

فأراد . . . فأغرقنّه و من معه جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 66 - 1,3

1 - غرق شدن فرعون و سپاهیانش ، پس از عبور کامل بنی اسرائیل از دریا

و أنجینا موسی و من معه أجمعین . ثمّ أغرقنا الآخرين

3 - ورود فرعون و سپاهیانش به دریا و غرق شدن آنان ، نمود اراده الهی

و أزلفنا ثمّ الآخرين . . . ثمّ أغرقنا الآخرين

از اسناد فعل‌های «أزلفنا» و «أغرقنا» به خداوند، مطلب یاد شده استفاده می‌شود.

295- منشأ فرجام شوم فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 7

ص: 131

7- فرجام تلخ فرعونیان ، پی آمد ظلم و بیدادگری آنان بود .

فانظر كيف كان عـقبه الظـلمين

296- منشأ قدرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 30 - 4

4- پایه های اقتدار و شکوفایی نظام فرعونی ، متکی بر شانه های رنج کشیده بنی اسرائیل *

کم ترکوا من جنّـت و عیون . . . من العذاب المهین

از ارتباط میان این آیه با آیاتی که سخن از امکانات گسترده اقتصادی فرعونیان به میان آورده، به دست می آید که احتمالاً بنی اسرائیل در استخدام باغداری و کشاورزی نظام فرعونی بوده و از این بابت مشقت ها و بردگی ها را تحمل می کردند.

297- منشأ محرومیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنـهم من جنّـت و . . . و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

298- منشأ مشکلات فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 10

10 - ابتلای فرعونیان به گرفتاری ها و عذاب های دنیایی ، نمودی از آیات و نشانه های خداوند در حق آنان

و ما نریهم من ءایه . . . و أخذنـهم بالعذاب

از ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، مطلب بالا قابل برداشت است.

299- منشأ نابودی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 7

ص: 132

7 - تعلق اراده الهی بر نابودی فرعون و دستگاه استکباری وی

و نری فرعون و هم ن و جنودهما منهم ما کانوا یحذرون

300- موارد خطای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 7

7 - کشتن پسران بنی اسرائیل از سوی و برگرفتن موسی (ع) از آب از سوی دیگر ، نمود خطاپیشگی و نابخردی فرعونیان

یذبح أبناءهم ... فالتقطه آل فرعون

301- موانع ایمان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 11

11 - حاکمیت طولانی خاندان فرعون و اشراف بر توده ها و عادت به دستور دادن ، مانع از پذیرش دعوت موسی و سرنهادن به دستور های او ، از سوی آنان بود .

فاستکبروا و کانوا قومًا عالین

302- موجبات عذاب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 1

1_ خداوند فرعونیان را پس از اعلام صریحشان بر ایمان نیاوردن به موسی (ع) ، به عذاب های متعدد گرفتار ساخت .

فما نحن لک بمؤمنین. فأرسلنا علیهم ... آیت مفصلت

303- موسی (ع) و شکست فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 81 - 7

7- موسی (ع)، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

ص: 133

304- موسی (ع) و فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 5,6

5_ موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملائیه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6_ ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونی (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملائیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 6

6_ دلایل و معجزات موسی (ع)، موهبتی الهی پیشاروی فرعونیان و نشأت گرفته از مقام ربوبی خداوند

قد جئتکم ببینه من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 132 - 4

4_ فرعونیان نیز همچون بنی اسرائیل در دایره رسالت موسی بودند .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لک بمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 134 - 12

12_ ایمان به رسالت موسی و آزادی بنی اسرائیل، از مهمترین خواسته های موسی (ع) از فرعونیان

لنؤمنن لک ولنرسلن معک بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موسی (ع) با پذیرش تقاضای فرعونیان (دعا برای رفع عذاب)، برطرف شدن عذاب را از خداوند درخواست کرد.

فلما كشفنا عنهم الرجز

سیاق آیه نشان می دهد که جمله ای همانند «فدعا موسی فكشفنا عنهم الرجز» در تقدیر است که به سبب وضوحش در کلام آورده نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 2

ص: 134

2_ فرعون و قوم او، در محدوده رسالت موسی (ع) بودند .

و لقد أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملایه

کلمه «ملایه» به معنای گروه و جمعیت و نیز به معنای اشراف و بزرگان می باشد. بر اساس معنای اول، جمله «أرسلنا موسی... إلی فرعون و ملایه» در اینکه قوم فرعون و جمعیت وابسته به او در محدوده رسالت موسی (ع) بودند، صراحت دارد و بر اساس دومین معنا، این جمله به حقیقت یاد شده اشاره دارد؛ زیرا اگر فرعون و بزرگان دربارش در محدوده رسالت موسی (ع) باشند، طبعاً قوم او نیز چنین خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 14 - 4

4- بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن یقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4

4- موسی و هارون (ع)، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبابِ ای_تنا إنا معکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 27 - 3

3- موسی (ع)، اعتقاد خود به ربوبیت مطلق خداوند و نیز اعتماد خویش بر او در انجام رسالت را به فرعونیان اعلام کرد .

وقال موسی إنی عذت برّی و ربکم من کلّ متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 22

22- فرعونیان و قبطیان، در قلمرو رسالت موسی (ع)

قد جاءکم بالیینت... یصبکم بعض الذی یعدکم

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که مخاطب «جائکم» و «یعدکم» فرعونیان و قبطیان می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 6

6 - درخواست عاجزانه فرعونیان از موسی (ع) ، در رفع عذاب از آنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 5

5 - رسالت موسی (ع) ، متوجه قبطیان نیز بوده است .

ص: 135

و نادى فرعون فى قومه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 18 - 1

1- رهايى بنى اسرائيل از نظام فرعونى ، يکى از مهم ترين خواسته هاى موسى (ع) از فرعونيان

أَن أَدَّوْا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ

چنانچه مراد از «عبادالله» بنى اسرائيل باشد از اين كه خداوند در رأس همه سخنان موسى درخواست آزادى بنى اسرائيل را مطرح ساخته اهميت آن استفاده مى شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 19 - 8

8- معجزات و دلايل نيرومند موسى (ع) ، پشتوانه آن حضرت در برخورد مقتدرانه با فرعونيان

أَن أَدَّوْا .. وَأَن لَّا تَعْلُوا ... إِيَّائِي أَتَيْكُمْ بَسُلْطَن مِّبِين

تعبير «إيئى ..» در مقام تليل است؛ يعنى، موسى(ع) به دليل بهره مندى از «سلطان ميين»، به فرعونيان فرمان «أَن أَدَّوْا» و «أَن لَّا تَعْلُوا» مى دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 20 - 3

3- تأكيد موسى (ع) ، بر توحيد و ربوبيت يگانه خداوند در قبال جامعه فرعونى

وَإِيَّائِي عِزَّتِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ

تكرار «رَبِّ»، اشاره به مطلب بالا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 21 - 1

1- درخواست آزادى بيان ، پيشهاد موسى (ع) به فرعونيان پس از يأس از ايمان آوردن آنان

وإن لم تؤمنوا لى فاعتزلون

«فاعتزلون»، کنایه از این است که اگر خود اهل ایمان نیستید، لااقل متعرض من نباشید تا آزادانه پیامم را به مردم برسانم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 2

2- شکوای موسی (ع)، به درگاه الهی، از رفتار فرعونیان

و جاءهم رسول کریم . . . فدعا ربّه أنّ هـِـؤَلَاءِ قوم مجرمون

ص: 136

305- موعظه پذیران فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 2

2 - حضور برخی از افراد حق طلب و نصیحت پذیر در صفوف فرعونیان

فتن زعوا أمرهم بینهم

اختلاف نظر فرعونیان در باره موسی (ع)، نشان از متمایل شدن برخی از فرعونیان به موسی (ع) در روز مقابله دارد.

306- مؤاخذه اخروی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 8

8- احضار دسته جمعی بنی اسرائیل همراه با فرعونیان در قیامت برای مؤاخذه

جننا بکم لفیفاً

بنابر اینکه مراد از «کم» بنی اسرائیل و نیز فرعونیان هلاک شده باشند، این برداشت به دست می آید.

307- مهلت به فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 135 - 6,7

6_ خداوند با برطرف سازی عذاب از فرعونیان برای وفای آنان به عهد های خویش مهلتی را تعیین کرد .

فلما کشفنا عنهم الرجز إلى أجل

«إلی أجل» متعلق به «کشفنا» است؛ یعنی ما عذاب را برطرف کردیم، ولی نه برای همیشه، بلکه برای مدتی محدود. گفتنی است که متعلق شدن «إلی أجل» به «کشفنا» به اعتبار استمرار کشف است نه تحقق آن؛ زیرا تحقق کشف عذاب دارای مهلت نبوده است.

7_ مهلت مقرر شده برای فرعونیان، مهلتی محدود که عموم آنان به پایان آن مهلت می رسیدند .

فلما کشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بلغوه

جمله «هم بلغوه» (آنان به پایان آن مهلت می رسیدند)، توصیفی است برای «أجل» و دلالت می کند که آن مهلت تعیین شده آن مقدار بود که فرعونیان (همه و یا عموم آنان) تا پایان آن مهلت زنده می ماندند. یعنی آنقدر طولانی نبود که نسل موجود با مرگ طبیعی بمیرند.

ص: 137

308- نابودکننده روش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 8

8 - فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع)، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند .

و یذهبا بطریقتکم المثلی

309- نجات از شکنجه های فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 6,7

6- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان، نعمت چشمگیر و به یاد ماندنی خداوند بر آنان بود .

إذ قال موسى لقومه اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجـكم من ءال فرعون

7- نجات از نظام اجتماعی ظالمانه، نعمتی الهی و شایسته به خاطر سپردن است .

اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجـكم من ءال فرعون يسومونكم

310- نجات از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 1,9

1 - خداوند، بنی اسرائیل را در حالی که در معرض هجوم فرعون و سپاهیان قرار داشتند، از دریا عبور داد .

و جوزنا ببني إسرائيل البحر فأتبعهم فرعون و جنوده بغياً وعدواً

9 - نجات بنی اسرائیل از شر فرعون و اطرافیان، ثمره استقامت و پایداری آنان بود .

فاستقيما... و جـوزنا ببني إسرائيل البحر... حتى إذا أدركه الغرق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 6 - 18، 9

9- اطرافيان و خاندان فرعون ، مردمی ظالم و شکنجه گر بودند .

إذ أنجـكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب

18- آزمایش بندگان ، جلوه ربوبیت الهی نسبت به آنان است .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 138

7- رهایی بنی اسرائیل از ظلم و ستم فرعونیان ، نعمتی بزرگ برای آنان و شایسته شکرگزاری

إذ أنجىكم من آل فرعون . . . و إذ تأذن ربكم لئن شكرتم لأزيدنكم

عبارت «إذ تأذن ربكم» ادامه کلام موسی (ع) است که نجات بنی اسرائیل از چنگال فرعونیان را به آنان یادآوری کرد. با این کلام، موسی (ع) به طور تلویحی به بنی اسرائیل متذکر شده که نجات آنان، نعمت خدادادی و مستلزم شکرگزاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 80 - 9

9 - نجات بنی اسرائیل از فرعونیان و دعوت آنان به کوه طور برای مناجات و فرو فرستادن منّ و سلوی بر آنان ، از نعمت های خداوند بر بنی اسرائیل در زمان موسی (ع)

ی-بنی اسرئیل قد أنجینکم . . . و نزلنا علیکم المنّ والسلوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 25 - 9

9 - اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتنش از شر فرعونیان

قال لاتخف نجوت من القوم الظالمین

311- نزاع با فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 9

9 - برخورد و درگیری با فرعونیان ، راهی نادرست و برخلاف مصالح اسرائیلیان در دیدگاه موسی (ع)

قال له موسی إناک لغویّ مبین

«غوی» به کسی گفته می شود که از راه درست و صواب منحرف شده باشد.

312- نزاع فرعونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- برخورد موسی (ع) در شهر مصر، با زد و خورد دو مرد به قصد کشتن یکدیگر

فوجد فیها رجلین یقتتلان

واژه «یقتتلان» نشان می دهد که نزاع میان آن دو مرد، نزاعی عادی نبوده است؛ بلکه آن دو به قصد کشتن، همدیگر را می زدند.

4- یکی از دو مرد در حال زد و خورد، اسرائیلی و از پیروان موسی (ع) و دیگری قبطی و از دشمنان او بود.

ص: 139

ه_ذا من شيعته و ه_ذا من عدوه

8- اقدام بی درنگ موسی (ع) برای حمایت از مرد بنی اسرائیلی علیه فرد قبطی

فوکزه موسی

«فاء» در «فوکزه» فصیحه و عطف بر جمله محذوف است؛ یعنی، «فأقبل موسی علی الذی من عدوه فوکزه». گفتنی است که «اقدام بی درنگ» از به کارگیری «فاء» _ که بیانگر عدم وجود فاصله میان یاری طلبی مرد اسرائیلی و پاسخ مثبت موسی (ع) به وی است _ استفاده می شود.

9- حمله موسی (ع) به فرد قبطی و وارد آوردن ضربه مشت بر وی

فوکزه موسی

«وَكُزَّ» (مصدر «وَكَزَّ») زدن با مشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 18 - 7، 5

5- درگیری دوباره مرد اسرائیلی با فردی دیگر از قبطیان در روز بعد

فإذا الذی استنصره بالأمس يستصرخه

7- برانگیخته شدن خشم موسی (ع) با مشاهده مرد اسرائیلی در حال درگیری مجدد با یکی دیگر از قبطیان

قال له موسی إنک لغویّ مبین

313- نسب فرعونى مقتول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 33 - 2

2- مرد قبطی کشته شده به دست موسی ، از وابستگان حکومت فرعون بود .

قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

314- نشانه های بی عقلی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- کشتن پسران بنی اسرائیل از سوی و برگرفتن موسی (ع) از آب از سوی دیگر ، نمود خطاپیشگی و نابخردی فرعونیان

يَذْبَحُ أَبْنَاءَهُمْ . . . فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ

ص: 140

315- نعمت نجات از حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 4

4- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از شر حکومت فرعونیان، از احسان ها و نعمت های بزرگ الهی به آنان

و لقد منتّا علی موسی و هارون . و نجّینهما و قومهما من الکرب العظیم

316- نعمتهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 131 - 3

3_ بلا ها و مصیبت های فرعونیان در مقابل نعمت ها و آسایش های آنان اندک و ناچیز بود .

فإذا جاءتهم الحسنه . . . إن تصبهم سیئه

معرفه آوردن «الحسنه» می تواند اشاره به این باشد که زندگی فرعونیان همواره قرین رفاه و آسایش بوده و لذا «حسنه» برای آنان امری شناخته شده بود، به خلاف مشکلات عمومی که گویا در میان آنها نبود و یا بندرت اتفاق افتاده بود؛ به گونه ای که «سیئه» برای آنان ناشناخته بود. آوردن «إذا» در مورد «حسنه» که گویای حصول اطمینان به شرط است و آوردن «إن» در مورد «سیئه» که حاکی از مشکوک بودن شرط است، نیز دلالت بر برداشت فوق دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4- دیار فرعونیان، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عیون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 1

1- فرعونیان، قبل از نابودی در رود نیل، برخوردار از نعمت ها و امکانات گسترده

کم ترکوا . . . و نعمه کانوا فیها ف_کھین

«نعمه» (به فتح نون) به معنای تنعم و برخورداری از نعمت ها است.

317- نقش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 40 - 3

3 - خط دادن فرعونیان به مردم ، در گرایش به جبهه مخالفان موسی

ص: 141

وقيل للناس هل أنتم مجتمعون . لعلنا نتبع السحرة إن كانوا هم الغالبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 115 - 3

3 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، گرفتار غم بزرگ و مشکلات اندوه بار از سوی فرعونیان

و نَجِّينَ هَـمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ

اندوهی که موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان به آن گرفتار بودند، ناشی از مسائل و مشکلات شخصی نبود؛ بلکه بر اثر تبلیغ رسالت شان در میان فرعونیان به وجود آمده بود.

318- نگرانی از هجرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 5

5 - بیم فرعون از ناگزیر شدن قبطیان به ترک سرزمین خویش با پیروزی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحرة

319- وفور امکانات دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 9

9 - فرعون و قومش (قبطیان) ، برخوردار از متاع های فراوان دنیوی و دل بسته به آنها

ی قوم إنّما هذِهِ الحیوة الدنیا متع

تذکر مؤمن آل فرعون به اندک و ناپایداری بودن دنیا و متاع های آن به قوم خود، بیانگر مطلب یاد شده است.

320- ویرانی کاخ فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 16

16_ خداوند پس از هلاکت فرعونیان ، کاخ ها و خوش نشین های آنان را بکلی ویران کرد .

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«تدمیر» (مصدر دمرنا) به معنای نابودن کردن است.

ص: 142

321- ویژگیهای حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 16

16 - حکومت فرعون ها در مصر ، آمیخته با فساد ، تباهی و بدبختی مردم آن سرزمین بود .

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمَفْسِدِينَ

322- ویژگیهای فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 12

12- فرعونیان ، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند .

و يَذَّبِحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ

کاربرد فعل «يَذَّبِحُونَ» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 24

24- فرعونیان ، مردمی اسرافگر و دروغ گو و محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ

323- هارون (ع) و فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4

4- موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ

324- هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 5,6

5_ موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

ص: 143

إلى فرعون و ملائجه

كلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6_ ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونى (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسى (ع)

إلى فرعون و ملائجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 28 - 2

2- موسى (ع) در مبارزه با فرعون، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می دید و برای ارشاد آنان چاره اندیشی می کرد.

اذهب إلى فرعون... یفقهوا قولی

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسى (ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش بینی می کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 2

2_ هارون، شریک و همتای موسى (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

و لقد آتینا موسى الکتب... أخاه هرون وزیرًا. فقلنا اذہبا إلى القوم الذین کذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 3

3- ندا و فرمان الهی به موسى (ع) برای ارشاد فرعونیان

و إذ نادى ربک موسى أن ائت القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4- اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسى (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیات إلى فرعون وقومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 36 - 1

1 - بازگشتن موسی (ع)، به مصر و ابلاغ رسالت الهی خویش به فرعونیان

فلما جاءهم موسی

ص: 144

325- هشدار به فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 4,6

4_ هشدار های الهی با نزول بلا ها و مصیبت ها بر فرعونیان بی تأثیر در هدایت و تذکریابی آنان

و لقد أخذنا .. قالوا لنا هذه و إن تصبهم سيئه يطيروا بموسى و من معه

6_ تنها اراده خداوند عامل نزول بلا ها و مصیبت های هشدار دهنده بر فرعونیان زمان موسی

ألا إنما طرهم عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 4

4- هشدار موسی (ع) به خاندان فرعون نسبت به فرجام شوم ستم کاری ، مأموریتی از سوی خداوند

أن ائت .. قوم فرعون ألا يتقون

عبارت «ألا يتقون» مقول برای قول محذوف است؛ یعنی، «فقل لهم ألا يتقون». گفتمی است که مفعول «يتقون» در این آیه حذف شده و تقدیر آن به قرینه آیه قبل چنین است: «ألا يتقون عاقبه ظلمهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 19 - 1

1- هشدار موسی (ع) به فرعونیان ، در برتری نجستن بر خداوند و روی برتافتن از فرمان های او

و أن لاتعلوا على الله

326- هلاکت دنیوی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 54 - 5,7,11

5_ خداوند ، فرعونیان و کافران پیش از آنان را به سبب تکذیب آیات الهی و ارتکاب گناهان به هلاکت رساند .

فأهلكنهم بذنوبهم

7_ خداوند با غرق کردن فرعونیان آنان را به هلاکت رساند .

وَأغرقنا آل فرعون

11_ هلاکت فرعونیان و امت های کافر پیشین ، نمودی از زوال نعمت ها در نتیجه ظلم و گناه

ذلک بأن اللّٰه لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا . . . وکل کانوا ظلمین

ص: 145

327- هلاکت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 11، 13، 4

4 - خداوند ، نجات بخش بنی اسرائیل و هلاک کننده فرعونیان

فأنجينكم و أغرقنا آل فرعون

11 - تماشای نابودی فرعونیان از نعمت های خداوند به بنی اسرائیل

و إذ فرقنا بكم البحر . . . و أغرقنا آل فرعون و أنتم تنظرون

چون آیات مورد بحث در صدد بیان نعمتهایی است که خداوند به بنی اسرائیل ارزانی داشته بود، می توان گفت: مفاد جمله «و أنتم تنظرون» نیز به منظور بیان نعمت، آورده شده است.

13 - خاطره نجات بنی اسرائیل و هلاکت خاندان فرعون با شکافته شدن دریا ، خاطره ای عبرت آموز و شایسته و بایسته به یاد داشتن

و إذ فرقنا بكم البحر . . . و أنتم تنظرون

«إذ فرقنا» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است. بنابراین «إذ فرقنا» نیز مفعول برای «أذكروا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 129 - 8، 4

4_ موسی (ع) ، قوم خویش را به هلاکت فرعونیان و حاکمیت بنی اسرائیل بر سرزمین مصر امیدوار ساخت .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یستخلفکم فی الأرض

8_ نابودی فرعونیان و به حاکمیت رسیدن بنی اسرائیل ، پرتوی از ربوبیت خداوند نسبت به آنان

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یستخلفکم فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 16، 6، 3، 2

2_ خداوند با نابودسازی فرعونیان ، تمام سرزمین آنان را ، از شرق تا غرب ، در اختیار بنی اسرائیل قرار داد .

و أورثنا القوم الذين كانوا يستضعفون مشرق الأرض و مغربها

3_ سرزمینی که خداوند پس از هلاکت فرعونیان در اختیار بنی اسرائیل قرار داد، سرزمینی پربرکت و بسیار حاصلخیز بود.

مشرق الأرض و مغربها التي برکنا فیها

6_ وعده هلاکت فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل بر سرزمین آنان، از وعده های نیکوی خداوند به قوم موسی

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل

کلمه «الحسنی» (زیباتر) صفت برای «کلمت» است.

16_ خداوند پس از هلاکت فرعونیان، کاخ ها و خوش نشین های آنان را بکلی ویران کرد.

و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما کانوا یعرشون

«تدمیر» (مصدر دمرنا) به معنای نابودن کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 146

5- کیفر سخت و هلاکت بار فرعون و فرعونیان از سوی خداوند ، پس از اتمام حجت با آنان بود .

و لقد آتینا موسی تسع آیات .. فأراد أن يستفزهم ... فأغرقناه و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- دستور خداوند به بنی اسرائیل ، پس از هلاک فرعونیان مبنی بر انتخاب سرزمین مورد نظرشان (شام یا مصر) برای سکنی گزیدن

و قلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قوم نوح ، عاد ، ثمود ، ابراهیم ، لوط ، اصحاب مدین و فرعونیان ، اقوام هلاک شده با عذاب استیصال

فقد كذبت قبلهم قوم نوح ... ثم أخذتهم فكيف كان نكير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اعطای تورات به موسی (ع) ، پس از هلاکت فرعون و یاران او

فكانوا من المهلكين . و لقد آتينا موسی الكتـب

با توجه به ذکر اعطای کتاب به حضرت موسی(ع) پس از بیان فرجام کار فرعون و فرعونیان و هلاکت و نابودی آنان، این برداشت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - هلاکت فرعون و قومش ، پس از اتمام حجت خدا با آنان به وسیله موسی و هارون (ع) بوده است .

فقلنا اذهبا إلى القوم الذين كذبوا بأیـتنا فدمرنهم تدمیرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 6

6 - انتقام الهی از فرعونیان ، هشدارى جدی به همه کفرپیشگان حق ستیز است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ

با توجه به لحن تهدید آمیز این آیه و بیان این که علت انتقام گرفتن خداوند از فرعونیان، این بود که بیشتر آنان از پذیرفتن ایمان امتناع ورزیدند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 147

4- هلاکت فرعونیان ، نمود عزت و قدرت پیروزمند خداوند

ثم أغرقنا الآخرين . . . وإن ربك لهو العزيز الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 5

5- غرق شدن و نابودی تمامی فرعونیان ، در پی انتقام الهی از ایشان

فأغرقنهم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 1,7

1- هلاکت فرعونیان از پس روزگار رفاه و حق ستیزی ، نمودی از برنامه خداوند در انتقام از مجرمان

إننا منتقمون . . . كذلك وأورثناها

تعبیر «کذلک» از پی ترسیم فرجام شوم فرعونیان، تأکیدی بر مطلب و اشاره ای است به این که آنچه برای آنان اتفاق افتاده، نمودی از جریانی مستمر و سنتی الهی است.

7- بازگشت بنی اسرائیل به مصر و برخورداری آنان از ثروت و امکانات آن سرزمین ، پس از هلاکت فرعونیان *

کذلک و أورثناها قومًا آخرین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «قومًا آخرین» تمام بنی اسرائیل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 33 - 7

7- بیان هلاکت فرعونیان و نجات بنی اسرائیل از سوی خداوند ، پیامدار تهدید برای مشرکان و نویدی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ولقد نجينا بنی إسرائيل . . . بل وَا مبین

با توجه به این که آیات گذشته، در زمینه رویارویی مشرکان و مؤمنان بود؛ طرح سرگذشت فرعونیان و بنی اسرائیل، پیامدار مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 3

3 - سرنوشت هلاکت بار فرعونیان و قوم ثمود، نمونه ای بارز از برخورد تند و قهرآمیز خداوند با کافران است .

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ .. فرعون و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 6

6 - اصرار کافران مکه بر تکذیب تهدید های الهی، با وجود آگاهی آنان از هلاکت فرعونیان و ثمودیان، شگفت آورتر از کفرورزی پیشینیان است .

ص: 148

بل الذین کفروا فی تکذیب

اضراب که از حرف «بل» استفاده می شود ممکن است نظر به این داشته باشد که تکذیب گری مردم مکه در قیاس با کفر پیشینیان اعجاب آورتر است؛ زیرا به رغم دیدن سرنوشت آنها، تهدید را دروغ شمردند.

328- هلاکت ناگهانی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 29 - 2

2- هلاکت و نابودی فرعونیان ، سریع و ناگهانی و بدون کمترین فرصت و مجال تدبیر و بازنگری

و ما کانوا منظرین

329- هماهنگی مشرکان مکه و فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 3

3- وجود نوعی مشابهت در عملکرد ، میان مشرکان مکه و فرعونیان در حق ستیزی و مقابله با رسول الهی

و لقد فتنا قبلهم قوم فرعون و جاءهم رسول کریم

تعبیر «قبلهم»، نوعی ارتباط و همگونی میان مشرکان مکه و فرعونیان را می رساند.

330- یأس از ایمان فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 21 - 1

1- درخواست آزادی بیان ، پیشنهاد موسی (ع) به فرعونیان پس از یأس از ایمان آوردن آنان

و إن لم تؤمنوا لی فاعترلون

«فاعترلون»، کنایه از این است که اگر خود اهل ایمان نیستید، لااقل متعرض من نباشید تا آزادانه پیامم را به مردم برسانم.

331- یأس از هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 4

4 - مؤمن آل فرعون ، پس از تلاش گسترده هدایتگرانه اش ، از تأثیرپذیری قومش مأیوس شد .

ص: 149

از تعبیر و آهنگ «فستذکرون ما أقول لکم» (پس به زودی آنچه را به شمامی گویم به یاد خواهید آورد) استفاده می شود که مؤمن آل فرعون، از هدایت پذیری مردم مایوس بود.

332- یقین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 1

1 - انکار معجزات الهی ، از سوی فرعونیان با وجود یقین درونی به حقانیت آن

و جحدوا بها و استیقنتها أنفسهم

«جَحَدُوا» (مصدر «جحدوا») به معنای نفی و انکار کردن است. «استیقان» (مصدر «استیقنت») معادل «ایقان» و جمله «استیقنتها أنفسهم» حال برای ضمیر فاعل در «جحدوا» است؛ یعنی، در حالی که جان های آنان به الهی بودن آیات یقین داشت باز آنها را انکار کردند.

ص: 150

2- فرقان

1- فرقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 4 - 17، 5

5_ فرقان، از اسامی قرآن

و انزل الفرقان

بنابر قول بسیاری از مفسرین، منظور از «فرقان»، قرآن است.

17_ فرقان، آیات محکم (غیر متشابه) و کتاب، جملگی قرآن است.

و انزل الفرقان

امام صادق (ع): الفرقان هو کل امر محکم و الكتاب هو جمله القرآن ...

تفسیر قمی، ج 1، ص 96؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 269، ح 2.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 1 - 25 - 7

7_ فرقان، نامی از نام های قرآن کریم

نزل الفرقان علی عبده

2- فرقان موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 3

3 - خداوند، به جز تورات حقایق دیگری را - که وسیله تمییز حق از باطل بود - در اختیار موسی (ع) قرار داد.

عطف «الفرقان» بر «الكتاب» می تواند عطف صفتی بر صفت دیگر گرفته شود و هر کدام بیانگر بعدی از ابعاد تورات باشد؛ یعنی، ما به موسی (ع) چیزی را عطا کردیم که هم کتاب بود و هم فرقان و می تواند مراد از کتاب و فرقان دو چیز متفاوت باشد؛ یعنی، به موسی کتاب (تورات) دادیم و نیز به او فرقان عطا کردیم. بر این مبنا مراد از «فرقان» معجزات، براهین و مانند آن خواهد بود. (اقتباس از الکشاف)

3- مراد از فرقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 35

35 - راوی می گوید: «سألت أبا عبد الله (ع) عن القرآن والفرقان . . . فقال: القرآن جملة الكتاب والفرقان المحكم الواجب العمل به؛ از امام صادق (ع) از معنای قرآن و فرقان پرسیدم، فرمود: «قرآن» همه کتاب است و فرقان، آیات [محکمی است که عمل به آن واجب می باشد].»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 1 - 25 - 14

14 _ «عن ابن سنان أو غيره عمّن ذكره قال: سألت أبا عبد الله (ع) عن القرآن والفرقان أهما شينان أو شيء واحد؟ فقال (ع): القرآن جملة الكتاب والفرقان المحكم الواجب العمل به؛

راوی گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم: قرآن و فرقان دو چیزند یا یک چیز؟ فرمود: قرآن تمامی کتاب است و فرقان آیات محکمی است که عمل به آن واجب است.»

4- مفهوم فرقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 1 - 25 - 13

13 _ «عن ابن عباس . . . قال عبد الله بن سلام . . . یا محمد (صلی الله علیه و آله) فاخبرنی هل أنزل علیک کتاباً؟ قال: نعم قال: و أیّ کتاب هو؟ قال: الفرقان، قال: ولم سمّاه ربّک فرقاناً؟ قال: لأنّه متفرق الآيات و السور . . .»

ابن عباس گوید: عبدالله بن سلام [به رسول خدا (صلی الله علیه و آله)] گفت: یا محمد (صلی الله علیه و آله)! به من خبر ده که آیا خدا کتابی بر تو نازل کرده است؟ فرمود: آری. گفت: آن کتاب کدام است؟ فرمود: فرقان است. گفت: چرا پروردگارت آن را فرقان نامیده است؟ فرمود: برای این که، آیه ها و سوره های آن متفرق نازل شده است . . .»

5- نزول فرقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 4 - 7

7_ نزول فرقان از جانب خداوند ، برای پیگیری اهداف کتب آسمانی پیشین

و انزل التوریه و الانجیل . من قبل ... و انزل الفرقان

ص: 153

3- فرقه گرایان

1- کیفر فرقه گرایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 7

7 - مجازات الهی ، در انتظار فرقه گرایان حق ناپذیر

فذرهم فی غمرتهم حتی حین

فرقه گرایی

2- آثار فرقه گرایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 5

5 - وابستگی های کور فرقه ای ، باعث استمرار یافتن تفرقه های مذهبی و انحراف از سیره پیامبران

وإنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً .. كَلِّ حِزْبٍ بِنَا لَدِيهِمْ فِرْحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 3

3 - حق ناپذیری ، تعصب و جمود بر فرقه گرایی ، گردابی است هلاکت بار .

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ .. فذرهم فی غمرتهم

ص: 154

3- اجتناب از فرقه گرایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 4

4- لزوم اتحاد بر محور آیین الهی (سیره پیامبران) و پرهیز از فرقه گرایی

وإن هذۀ أمتکم .. فاتقون ... کلّ حزب بما لدیهم فرحون

فرقه های مذهبی

4- پیدایش فرقه های مذهبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 159 - 11، 5، 3

3_ تفرقه در دین موجب از میان رفتن وحدت جامعه و تشکیل گروههای مختلف بر اساس مذاهب گوناگون است.

إن الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعا

5_ گروههای مذهبی که بر اساس پذیرش بخشی از دین تشکیل یافته اند، از امت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیستند.

إن الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعا لست منهم فی شیء

11_ خداوند گروههای تشکیل شده بر اساس پذیرش بخشی از دین را به عذاب گرفتار خواهد ساخت.

إن الذین فرقوا دینهم .. إنما أمرهم إلی الله ثم ینبئهم بما کانوا یفعلون

«آگاه سازی از اعمال ناپسند»، کنایه از گرفتار ساختن به عذاب است.

5- تهدید فرقه های مذهبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 159 - 7

7_ پیروان مذاهب تشکیل شده بر اساس تفرقه دین، مورد تهدید خداوند

إنما أمرهم إلی الله

6- علایق فرقه های مذهبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 3

3 - دل‌بستگی شدید فرقه های مذهبی به طریقه خود ، علی رغم یگانگی طریقه پیامبران

وإنّ هـذـه أُمَّتکـمُ اللهُ وحده... کلّ حزب بما لـدیهم فرحون

ص: 155

7- عوامل پیدایش فرقه های مذهبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 9

9- پذیرش برخی از احکام و معارف کتاب های آسمانی و انکار برخی دیگر ، موجب پدید آمدن مذاهب مختلف دینی و مایه دشمنی و ستیز است .

إن الذین اختلفوا فی الکتب لفی شقاق بعید

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «شقاق» دشمنی برخی با برخی دیگر باشد؛ یعنی: شقاق بعضهم بعضاً.

8- فرقه های مذهبی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 6

6- مؤمنان جن ، پس از نزول قرآن و ایمان آوردن به آن ، به چند فرقه مذهبی تقسیم شده و به مسلک های گوناگون روی آوردند .

کنا طرائق قدداً

9- فرقه های مذهبی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 1

1 - خداوند ، تنها داوری کننده در قیامت ، در میان مذاهب گوناگون در مسائل مورد اختلاف آنان است .

إن ربک هو یفصل بینهم یوم القیـمه فیما کانوا فیه یختلفون

«فصل» (مصدر فعل «یفصل») به معنای جدا کردن دو چیز از هم است، به گونه ای که میان آنها فاصله بیفتد (مفردات راغب). و مراد از آن داوری و حل اختلاف کردن است. لازم به ذکر است که ضمیر جمع «بینهم» و «کانوا فیه یختلفون» بر این دلالت می کند که داوری خداوند میان افراد و گروه های متعدد است.

ص: 156

4- فرمانده

1- فرمانده سپاه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 3

3 - در تعقیب بنی اسرائیل ، فرعون خود رهبری سپاهیان را به عهده داشت .

فأتبعهم فرعون بجنوده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 6

6 - قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

فرعون و هـ م ن و جنودهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 6

6 - قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

إن فرعون و هـ م ن و جنودهما

2- فرمانده غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 9

9 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود .

ص: 157

3- نقش فرمانده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 10

10 - لزوم در میان گذاشتن مشکلات ، کاستی ها و پی آمد های آن با مقام فرماندهی ، به هنگام پذیرش مسؤلیت های داده شده

نودی ... ی-موسی ... إلى فرعون و ملائیه ... قال ربّ ائنی قتلت منهم نفسًا ... إنّ

فرماندهان نظامی

4- مسؤلیت فرماندهان نظامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8 - بازدید از نیرو های تحت فرمان و کارگزاران ، جستوجو از احوال آنان ، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشتن داری در برخورد با آنها ، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی .

و تقفد الطیر فقال ما لی لأاری الهدهد أم کان من الغائبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 31 - 4

4 - سان دیدن از نیرو های مسلح ، امری پسندیده و شایسته برای فرماندهان و رهبران

إذ عرض علیه بالعشی الص فن ت الجیاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 33 - 4

4 - رژه رفتن نیرو های مسلح و سان دیدن فرماندهان و رهبران از آنها ، امری پسندیده و شایسته است .

ردّوها علی فطفق مسحًا بالسوق و الأعناق

5- فرماندهی

{فرماندهی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 158

16 _ دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد ، موجب سستی ، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتی اذا فشلتم و .. منکم من یرید الدنیا

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدنیا»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

26 _ سستی در نبرد با دشمن ، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی ، گناه و موجب استحقاق عقاب

حتی اذا فشلتم .. و لقد عفا عنکم

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 9

9 _ تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از گریز مسلمانان در نبرد احد ، و بی اعتنائی آنان در پذیرش دعوت او

و لا تلون علی احد و الرّسول یدعوکم فی اخریکم

جمله «و الرّسول یدعوکم ..» ، حالیه است ؛ یعنی در حالی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) شما را فرامی خواند می گریختید و به هیچ کس (حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)) توجهی نداشتید.

6- اهمیت فرماندهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 13

13 _ لزوم توجیه افراد تحت فرماندهی ، نسبت به انتصاب حاکم و فرمانده و رفع شبهات در این باره

قالوا ائی یكون له الملك .. و زاده بسطه فی العلم و الجسم

7- تشویقهای فرماندهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 33 - 6

6- اظهار محبت و تشویق نیروهای مسلح ، پس از رژه رفتن آنها ، از سوی فرماندهان و رهبران ، امری پسندیده و شایسته است .

ردّوها علیّ فطفق مسحًا بالسوق و الأعناق

ص: 159

8- عصیان از فرماندهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8,16,26

8_ سستی، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی، از عوامل شکست جنگجویان

حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

16_ دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد، موجب سستی، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتی اذا فشلتم و... منکم من یرید الدنیا

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدنیا»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

26_ سستی در نبرد با دشمن، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی، گناه و موجب استحقاق عقاب

حتی اذا فشلتم... و لقد عفا عنکم

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 9

9_ تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از گریز مسلمانان در نبرد احد، و بی اعتنایی آنان در پذیرش دعوت او

و لا تلون علی احد و الرسول یدعوکم فی اخریکم

جمله «و الرسول یدعوکم...»، حالیه است؛ یعنی در حالی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) شما را فرامی خواند می گریختید و به هیچ کس (حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)) توجهی نداشتید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 11

11_ عفو و گذشت از خطاهای جنگی رزمندگان (تخلف از دستورات فرماندهی و...) امری نیکو و پسندیده

و لقد عفا الله عنهم ان الله غفور حلیم

9- عفو خطاهای فرماندهی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 10

10 _ خطا و لغزش رهبر جامعه و فرماندهان نظامی ، قابل اغماض و بخشش

عفا الله عنک لم اذنت لهم حتی یتبین لک الذین صدقوا

ص: 160

10- فرماندهی جالوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 250 - 6

6_ شرکت جالوت در صف مقدم لشکریان خود*

و لَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَ جُنُودِهِ

تقدیم ذکری «جالوت» نشانه این است که مؤمنان اول با او روبرو شدند و سپس با لشکریانش؛ و لازمه آن، در صف مقدم بودن جالوت است.

11- فرماندهی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 6

6_ فرماندهی کل قوا، از مسؤلیت های رهبر جامعه اسلامی

و منهم من يقول ائذن لی

12- فرماندهی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 8

8_ سستی، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی، از عوامل شکست جنگجویان

حتی اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 10,11

10_ تلاش مستمر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلوگیری از شکست مسلمانان در کارزار احد

و الرّسول یدعوكم فی اخریکم

11 - بی‌اعتنایی به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیکار احد، موجب شکست مسلمانان در آن کارزار

ثم صرفکم... و الرسول یدعوکم فی اخریکم

بنابر اینکه «اذ تصعدون» متعلق به «صرفکم» باشد، آیه مزبور در مقام بیان علت‌های شکست احد است. بنابراین جمله «ولا تلون علی احد و الرسول...»، که حاکی از دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بی‌اعتنایی به اوست، نیز بیانگر علتی برای شکست خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 11

ص: 161

11_ عفو و گذشت از خطا های جنگی رزمندگان (تخلف از دستورات فرماندهی و . . .) امری نیکو و پسندیده

و لقد عفا الله عنهم ان الله غفور حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 14، 7، 2

2_ درخواست بزرگان بنی اسرائیل پس از موسی از پیامبر خویش ، برای تعیین فرماندهی در جنگ با دشمنان

الم تر الى الملاء من بنی اسرائیل من بعد موسی اذ قالوا لنبی لهم ابعث لنا ملكاً

«ملاء»، کسانی هستند که نظرها را به خود جلب می کنند. (اشراف و بزرگان هر قوم)

7_ ضرورت فرمانده در جنگ

ابعث لنا ملكاً نقاتل فی سبیل الله

مجزوم بودن «نقاتل» نشانه تقدیر شرط است؛ یعنی اگر فرماندهی باشد، در راه خدا خواهیم جنگید. پس اگر فرمانده ضرورت نداشت، نباید جهاد فی سبیل الله را مشروط به وجود او کنند.

14_ تعیین حاکمان و فرماندهان نظامی ، بر عهده رهبران الهی *

اذ قالوا لنبی لهم ابعث لنا ملكاً

رجوع مردم به پیامبر و رهبر خویش برای تعیین فرماندهی در جهاد فی سبیل الله، بیانگر ذهنیت دینی مردم است به اینکه تعیین فرماندهان در اختیار پیامبران و رهبران دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 10، 9، 8

8_ ضرورت ارزیابی ، آزمایش و میزان اطاعت و استقامت نیروها از جانب فرمانده ، پیش از ورود به کارزار

فلما فصل . . . قال ان الله مبتلیکم بنهر

9_ اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد عدم انتساب آنان به وی و جدایی آنان از او ، در صورتی که از نهر بیاشامند .

فمن شرب منه فلیس منی

10_ اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد انتساب آنان به وی ، اگر از نوشیدن آب نهر چشم پوشند .

و من لم يطعمه فأنه مني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 121 - 5,6,12

5_ آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

6_ رهبری قوای نظامی ، بخشی ضروری از مدیریت جامعه اسلامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مدیر جامعه اسلامی ، امور مربوط به قوای نظامی را نیز رهبری می کرده ، برداشت فوق به دست می آید.

12_ شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد ، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

ص: 162

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآية ان قريشا خرجت من مكه تريد حرب رسول الله (صلى الله عليه و آله) فخرج يبغي موضعاً للقتال.

تفسير قمی، ج 1، ص 110؛ نورالثقلین، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 9

9_ لزوم تقویت روحیه رزمندگان از سوی رهبران و فرماندهان نظامی

اذ تقول الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثه الاف من الملائکه

از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درسی است برای تمام رهبران دینی و فرماندهان نظامی که مؤمنان را در هنگامه های دشوار، به پیروزی و امدادهای الهی، امیدوار سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 2

2_ صلاحدید برگزاری نماز جماعت در میدان نبرد، بر عهده فرمانده نیروهاست .

و إذا كنت فيهم فاقمت لهم الصلوه

اسناد اقامه نماز به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاقمت . .)، اشاره به این است که اختیار تشکیل نماز جماعت بر عهده و صلاحدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا فرماندهی نیروهاست.

13- فرماندهی در مبارزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 14

14_ نیروی انسانی و فرماندهی، دو شرط اساسی برای مبارزه با ستمگران

اخرجنا من هذه القرية الظالم اهلها و اجعل لنا من لدنك ولياً و اجعل لنا من لدنك

14- فرماندهی طالبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ گزیدن و بسیج افراد و گروه های سپاه ، از جانب طالوت و خروج آنان با فرماندهی وی ، به سوی دشمن

فلَمَّا فَصَلَ طَالُوتَ بِالْجُنُودِ

2_ اعلام قبلی طالوت به نیرو های بسیج شده در مورد آزمایش آنان با رودخانه ای خروشان

قَالَ انِ اللّٰهُ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ

ص: 163

15- فرماندهی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 6

6- قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

فرعون و هـ_مـن و جنودهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 6

6- قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

إن فرعون و هـ_مـن و جنودهما

16- فرماندهی محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 121 - 5، 12

5_ آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به فنون نظامی و قدرت مدیریت ایشان در عملیات مسلحانه علیه دشمنان دین

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

12_ شرکت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جنگ احد ، به عنوان فرماندهی عملیات نظامی

و اذ غدوت من اهلک تبویء المؤمنین مقاعد للقتال

امام صادق (ع): سبب نزول هذه الآية ان قريشا خرجت من مكة تريد حرب رسول الله (صلی الله علیه و آله) فخرج بيغى موضعاً للقتال.

تفسیر قمی، ج 1، ص 110؛ نورالثقلین، ج 1، ص 384، ح 336.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 172 - 3

3_ بازسازی مجدد سپاه اسلام توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پراکندگی و شکست در جنگ احد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 16

16_ به عهده گرفتن فرماندهی مستقیم جنگ ها توسط پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پس از نزول « لا تَكُلْفُ الْآ نَفْسِكُ »

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تَكُلْفُ الْآ نَفْسِكُ

امام باقر (ع) درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: . . . و ما القى سریه مَند نزلت «فقاتل في سبيل الله لا تكلف الآ نفسك» الآ ولی بنفسه.

ص: 164

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 261، ح 212؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 398، ح 3.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 49 - 4

4_ فرماندهی جنگ و نیروهای رزمنده، از مسؤولیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و منهم من یقول ائذن لی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 11

11_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) اداره کننده و سامان دهنده امور سپاه اسلام بود.

أتوک لتحملهم قلت لا أجد

از اینکه مؤمنان، برای مسایل مختلف جهاد، به آن حضرت مراجعه می کردند، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 9

9- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمانده و تصمیم گیر اصلی در غزوه احزاب بود.

و یستئذن فریق منهم النبئی

17- فرماندهی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 6

6- قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون، تحت فرماندهی وی و هامان

فرعون و هم من و جنودهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

این فرعون و همین و جنودهما

18- ویژگیهای فرماندهی سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 165

5 - نظارت دقیق سلیمان بر سپاه و نیرو های تحت فرمان خویش

و تقوّد الطیر . . . أم كان من الغائبين

6 - احتیاط و خویشتن داری سلیمان در برخورد با نیرو های تحت امر خویش

فقال ما لی لأری الهدهد أم كان من الغائبين

سلیمان، بی درنگ هدهد را متهم به تخلف نکرد؛ بلکه ابتدا ناپیدا بودن هدهد را مربوط به خطای دید خودش دانست. این در حالی است که قدرتمندان قبل از هر چیز خشم گرفته و نیروی تحت فرمان خود را متهم می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اهتمام شدید سلیمان (ع) به برقراری نظم و انضباط کامل در سپاه خویش

أم كان من الغائبين . . . أو لأذبحته

19- فرماندهی نظامی

{فرماندهی نظامی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ فرماندهی نظامی جامعه ایمانی بر عهده رهبران دینی است .

فإما تثقفنهم فی الحرب فشردبهم من خلفهم

خطاب به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این آیه و آیه بعد، علی رغم تعمیم حکم نسبت به سایر مؤمنین، حکایت از آن دارد که فرماندهی نظامی در اختیار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران دینی است.

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

فرومایگان از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

{فرومایگان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 13 - 3

3_ ابلیس از فرومایگان در پیشگاه خداوند است.

إنك من الصغرين

2- حرمت اطاعت از فرومایگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 5

5- اطاعت و اجابت خواسته های فرومایگان ، ممنوع و حرام است .

ولا تطع کلّ... مهین

3- رد خواسته های فرومایگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور پرهیز از اجابت خواسته های فرومایگان

ولا تطع کلّ... مهین

«مهانت» (از ماده «مهین») به معنای حقارت و قلّت تدبیر است.

4- ممنوعیت اطاعت از فرومایگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 5

5- اطاعت و اجابت خواسته های فرومایگان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ... مهین

فرومایگی

5- سرزنش فرومایگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 6

6- فرومایگی و پستی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ حلاف مهین

6- فرومایگی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 7

7- بی مبالاتی در سوگند یاد کردن و فرومایگی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المکذّبین... حلاف مهین

صفت «حلاف مهین» و دیگر اوصافی که در آیات بعد ذکر می شود، مربوط به کافرانی است که رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) را تکذیب می کردند.

7- فرومایگی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 7

7- بی‌مبالاتی در سوگند یاد کردن و فرومایگی، از ویژگی‌های کافران تکذیب‌کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذبین... حلاف مهین

صفت «حلاف مهین» و دیگر اوصافی که در آیات بعد ذکر می‌شود، مربوط به کافرانی است که رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) را تکذیب می‌کردند.

ص: 168

6- فرهنگ

1- آثار بی فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 4

4 - فقر فرهنگی ، مایه ترویج و پایداری حکومت های استبدادی

فاستخف قومه فاطاعوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 5

5 - جامعه گریزی و سطح پایین فرهنگ اجتماعی ، عامل سستی در تعهدات اجتماعی و پایبندی به قوانین *

المخلفون من الأعراب

وصف «الأعراب» ممکن است مشعر به علیت باشد؛ یعنی، بادیه نشینی در تخلف آنان نقش داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 11

11 - جامعه بی فرهنگ بدوی ، زاینده انسان های بی ارج و مسئولیت گریز *

و کنتم قومًا بورًا

برداشت بالا- با توجه به این نکته است که در این مجموعه آیات، به جای هر عنوان دیگری، تعبیر «الأعراب» مطرح شده و این تعبیر می تواند مشعر به علیت باشد. هم چنین واژه «کنتم» حکایت از دیرینه ای طولانی دارد و «قوماً» اشاره به حیثیت اجتماعی می تواند داشته باشد و واژه «بوراً» نیز به معنای بی خاصیتی و بیهودگی است.

2- آثار توسعه فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 17 - 6

6 - توسعه اقتصادی، فرهنگی و رشد دانش دینی، به تنهایی نمی تواند تضمین کننده وحدت و همدلی اجتماعی باشد.

رزقنهم من الطیبات و فضلنهم علی العالمین . و آتینهم بینات من الأمر فما اخت

در آیه قبل، سخن از اعطای کتاب، حکومت، نبوت، روزی های پاکیزه و شرافت اجتماعی که خداوند در پی رسالت موسی(ع) به بنی اسرائیل عطا فرمود؛ ولی این آیه «بغی» و تجاوزگری را از صفاتی شمرده است که در چنین جامعه ای باعث پیدایش اختلاف گردید و حتی آن فرهنگ و اقتصاد شکوفا و معارف روشن نیز نتوانست این روحیه را از میان ببرد.

3- آثار فرهنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 24

24- وضعیت اجتماعی فرهنگی، تأثیری چشمگیر در پیش و عقیده نسل های آینده دارد.

تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبداً أبائنا

کفار، بی آنکه پذیرش آیین نیاکان خویش را براساس عقل و منطق قلمداد کنند و یا از درستی آن دم بزنند، از آن متعصبانه سخن می گفتند و این حاکی از آن است که فرهنگ و رسوم گذشتگان در نسلهای آتی، تأثیر زیادی دارد.

4- آسیب شناسی فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 4

4 - بادیه نشینی، از عوامل کندی نفوذ فرهنگ و معارف عمیق دین در میان اعراب *

قالت الأعراب ءامناً قل لم تؤمنوا

از این که خداوند وصف بدویت [اعراب] را مورد اشاره و موضوع سخن قرار داده است، احتمال معنای یاد شده می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تأثیر پذیری انسان از محیط های فاسد و فرهنگ های غلط

فأتوا علی قوم . . . قالوا یموسی اجعل لنا إلهاً کما لهم ءالیه

ص: 170

5- انبیا و فرهنگ مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 4 - 8،15

8- فهم مردم عصر نزول تعالیم دینی ، مرجع و منبعی برای فهم دقیق آن تعالیم است .

و ما أرسلنا من رسول إلاّ بلسان قومه لیبین لهم

اینکه خداوند فرموده است: همه پیامبران به زبان قوم خودشان فرستاده شدند، می تواند بیانگر این نکته باشد که زبان و ادبیات مردم دوران نزول تعالیم آسمانی برای دریافت پیام آن تعالیم نقش مؤثری دارد.

6- اولویتهای فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 1 - 8

8 - مبارزه با بی سوادی و ترغیب به دانش آموزی و نوشتن و خواندن ، دارای اولویت نخست در برنامه هدایتی و تربیتی جامعه اسلامی

و القلم و ما یسطرون

برداشت یاد شده، با توجه به این حقیقت است که این آیه، در دوره نخستین بعثت در مکه نازل شده است.

7- اهمیت فرهنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 125 - 14

14- حرکت فرهنگی ، زیربنای تبلیغ دین و گسترش اسلام

ادع إلى سبیل ربک بالحکمه و الموعظه الحسنه و جـ دلهم بالتی هی أحسن

دعوت به راه خدا (دین) از راه حکمت، موعظه، جدال و مناظره خوب کاری است فرهنگی و چون این آیه در مکه نازل شده بود و هنوز فرمان جنگ و مبارزه سیاسی و نظامی صادر نشده بود، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

8- اهمیت فرهنگ جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - اهتمام اسلام به تقویت مبانی فرهنگی - دینی جامعه همپای جنگ و جهاد

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقھوا فی الدین

ص: 171

برداشت فوق به این دلیل است که خداوند پس از ترغیب مکرر مؤمنان به شرکت در جهاد و تحذیر آنان از تخلف، در این آیه طلب فقاقت را ضروری شمرده و طالبان فقاقت را از شرکت در جنگ معاف کرده است.

11_ تحصیل کنندگان دانش دین ، معاف از شرکت در جنگ در صورت نیاز جامعه به دانش آنان و عدم نیاز جدی به حضورشان در جنگ

ما كان المؤمنون لينفروا كافة فلولا نفر من كل فرقه منهم طائفة ليفقهوا في الدين

9- بسترسازی فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 28

28- عنایت خداوند ، به مؤمنان ، در هموار کردن و رفع دشواری های فرهنگی ، برای رسیدن به خواسته هایشان

زوّجن_کها لکی لایکون علی المؤمنین حرج فی أزواج أذعیانهم

10- عوامل رشد فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 2 - 4

4- نقش مهم کتاب های آسمانی و قوانین الهی ، در تعالی فرهنگ بشر *

و کت_ب مسطور

خداوند با سوگند خوردن به تورات و یا کتاب های آسمانی_ در صورتی که مراد مطلق کتاب باشد_ در حقیقت بشر را به اهمیت این کتاب ها در فکر و فرهنگ بشر توجه داده است.

11- عوامل فرهنگ ساز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 15

15 - عالمان و نخبگان هر جامعه ، دارای نقشی بسزا در گرایش های مردم آن جامعه

أفتطمعون أن يؤمنوا لكم وقد كان فريق منهم

12- عوامل مؤثر در ساختار فرهنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 172

3 - نقش حکومت ها و نظام اجتماعی در ساختار فرهنگی و عقیدتی جامعه

و جعلنهم أئمه يدعون إلى النار

برداشت یاد شده از آن جا است که فرعون با ادعای خدایی خویش و مبارزه با پیام موسی (ع)، بر فرهنگ و عقیده مردم چنان تأثیر گذاشته بود که آنان را دوزخی و بدبخت ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 10

10 - تأثیر عمیق و سرنوشت ساز گروه های پرنفوذ و قدرتمند اجتماعی ، همچون صاحبان زر و زور ، در فرهنگ و باور های دینی جامعه

و اتبعوا من لم يزدده ماله و ولده إلاّ خسارًا .. يضلّوا عبادك و لا يلدوا إلاّ فآ

13- فرهنگ جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 9

9 - لزوم مبارزه با فرهنگ جاهلی و ریشه کن ساختن آن

افحكّم الجهلیه بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 8

8 - شیوع کردار زشت، رفتار نکوهیده، ستمگری، شرک و افترا بر خدا در میان مردم جاهلی

قل من حرم زینه الله ... إنما حرم ربی الفوحش ... و أن تقولوا علی الله ما لا تعلم

مراد از حصر در جمله «انما حرم ...» می تواند حصر حقیقی باشد. یعنی اساس محرّمات الهی منحصر در آن پنج امر ذکر شده است و دیگر محرّمات به این امور باز می گردند. و نیز می تواند مراد از آن، حصر قلب، که از اقسام حصر اضافی است، باشد. این گونه حصر نظارت بر اعتقاد و روش مخاطب دارد و به هدف رد پندار و روش او و اثبات عکس آن ایراد می شود. یعنی زینتها و روزیهای که شما تحریم کرده اید و از آن پرهیز دارید، حلال است و فواحش و ... حرام است.

14- فرهنگ مردم در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 4 - 8

8- فهم مردم عصر نزول تعالیم دینی ، مرجع و منبعی برای فهم دقیق آن تعالیم است .

ص: 173

و ما أرسلنا من رسول إلا بلسان قومه ليبين لهم

اینکه خداوند فرموده است: همه پیامبران به زبان قوم خودشان فرستاده شدند، می تواند بیانگر این نکته باشد که زبان و ادبیات مردم دوران نزول تعالیم آسمانی برای دریافت پیام آن تعالیم نقش مؤثری دارد.

15- فرهنگ و عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 10 - 24

24- وضعیت اجتماعی فرهنگی، تأثیری چشمگیر در بینش و عقیده نسل های آینده دارد.

تریدون آن تصدونا عمّا كان يعبد ءاباؤنا

کفار، بی آنکه پذیرش آیین نیاکان خویش را براساس عقل و منطق قلمداد کنند و یا از درستی آن دم بزنند، از آن متعصبانه سخن می گفتند و این حاکی از آن است که فرهنگ و رسوم گذشتگان در نسلهای آتی، تأثیر زیادی دارد.

16- موانع رشد فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 4

4- بادیه نشینی، از عوامل کندی نفوذ فرهنگ و معارف عمیق دین در میان اعراب *

قالت الأعراب ءامتا قل لم تؤمنوا

از این که خداوند وصف بدویت [اعراب] را مورد اشاره و موضوع سخن قرار داده است، احتمال معنای یاد شده می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 11

11_ وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباؤنا

7- فریب

1- امکان فریب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 3

3_ پیامبران الهی، از فریب خوردن مصون نبوده و از اعتماد کردن بر ناهلان معصوم نیستند.

إنا له لحفظون .. فلما ذهبوا به و أجمعوا أن يجعلوه فى غيبت الجب

2- عوامل فریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 15

15 - خداوند، درباره فریفته شدن انسان ها به وسیله جلوه های زندگی دنیا، هشدار داده است.

فلا تغرّبکم الحیوه الدنیا

3- عوامل فریب منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 9

9- منافقان، مغرور و فریفته آمال و آرزوهای باطل خویش

وغرّبکم الأمانیّ

ص: 175

4- فریب آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 8، 2، 1

1_ ابلیس پس از سکونت آدم و همسرش در بهشت، در اندیشه فریبکاری و توطئه علیه ایشان برآمد.

فوسوس لهما الشیطن

هنگامی که پس از کلمه «وسوسه» حرف «لام» آورده شود، به معنای نقشه کشیدن و توطئه کردن است.

2_ نمایان سازی شرمگاه آدم و حوا، از اهداف شیطان در فریبکاری و توطئه علیه آنان

فوسوس لهما الشیطن لیبدی لهما ما وُری عنهما من سوءتھما

8_ دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. او تکونا من الخلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 6

6_ سقوط ابلیس در چهار مرحله به خاطر تمرد، تکبر و تصمیم به گمراه سازی انسانها و فریب آدم و حوا بود.

قال فاهبط منها فما یكون لك أن تتكبر فيها فاخرج . . . قال اهبطوا

بدان احتمال که تکرار چهارگانه سقوط ابلیس هر یک به دلیل گناهی باشد که مرتکب شده است: نخست از فرمان خداوند سرپیچی کرد و به آدم سجده نکرد، آنگاه این تمرد را به اظهار برتری خویش توجیه کرد، پس از آن تصمیم خویش را به اغواگری تمامی آدمیان اعلان داشت، و سرانجام آدم و حوا را به پای شجره نهی شده کشاند و با دروغ و نیرنگ آنان را به خوردن از آن شجره ترغیب کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 8، 9، 4، 1

1_ شیطان همواره در صدد اغوای فرزندان آدم (انسانها) است.

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن

4_ سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنه

8_ آدم و حوا دارای پوشش عورت، قبل از فریفته شدن به وسوسه های شیطان

ینزع عنهما لباسهما

9_ نشان دادن شرمگاه آدم و حوا به آنان از اهداف شیطان در فریفتن و برهنه کردن ایشان

ینزع عنهما لباسهما لیریهما سوءتھما

ص: 176

5- فریب حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 20 - 8، 2، 1

1_ ابلیس پس از سکونت آدم و همسرش در بهشت، در اندیشه فریبکاری و توطئه علیه ایشان برآمد.

فوسوس لهما الشیطن

هنگامی که پس از کلمه «وسوسه» حرف «لام» آورده شود، به معنای نقشه کشیدن و توطئه کردن است.

2_ نمایان سازی شرمگاه آدم و حوا، از اهداف شیطان در فریبکاری و توطئه علیه آنان

فوسوس لهما الشیطن لیبدی لهما ما وُری عنهما من سوءتھما

8_ دروغ، اساس کار شیطان در وسوسه گری و فریب دادن آدم و حوا

ما نهیکما ربکما .. او تکونا من الخلدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 24 - 6

6_ سقوط ابلیس در چهار مرحله به خاطر تمرد، تکبر و تصمیم به گمراه سازی انسانها و فریب آدم و حوا بود.

قال فاهبط منها فما یكون لك أن تتكبر فيها فاخرج . . . قال اهبطوا

بدان احتمال که تکرار چهارگانه سقوط ابلیس هر یک به دلیل گناهی باشد که مرتکب شده است: نخست از فرمان خداوند سرپیچی کرد و به آدم سجده نکرد، آنگاه این تمرد را به اظهار برتری خویش توجیه کرد، پس از آن تصمیم خویش را به اغواگری تمامی آدمیان اعلان داشت، و سرانجام آدم و حوا را به پای شجره نهی شده کشاند و با دروغ و نیرنگ آنان را به خوردن از آن شجره ترغیب کرد.

6- فریب در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 9

9_ بهره گیری از عملیات فریب نیرویی، عاملی مؤثر در پیروزی

یرونهم مثلهم رأی العین

برآورد نادرست مشرکان از نیروهای مسلمانان، موجب شکست آنها در جنگ بدر شد.

7- موانع فریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 33 - 17,21

17 - تقوا و ایمان به قیامت و وعده های خدا ، مانع فریفتگی انسان به زندگی دنیا است .

ص: 177

اتقوا ربكم و اخشوا يوماً . . . إن وعد الله حق فلا تغرتكم الحيوه الدنيا

21 - انسان ها ، برای فریفته نشدن ، نیازمند هشدار های خداوندند .

إن وعد الله حق فلا تغرتكم الحيوه الدنيا و لا يغرتكم بالله الغرور

فریبکاری

8- عوامل فریبکاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 196 - 3

3_ قدرت و شکوه ظاهری کافران و برخورداری آنان از بهره های مادی ، امری فریبنده برای مسلمانان

لا يغرتك تقلب الذين كفروا في البلاد

9- فریبکاری دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 17، 21

16_ توجه دادن به مرگ و کيفر و پاداش اعمال در قیامت و فریبنده بودن دنیا از روش های قرآن برای هدایت انسانها

كل نفس ذائقة الموت . . . و ما الحيوه الدنيا الا متاع الغرور

17_ فریب در برابر بهره های دنیوی ، موجب محرومیت از سعادت و نجات اخروی

فمن زحزح عن النار و ادخل الجنة فقد فاز و ما الحيوه الدنيا الا متاع الغرور

21_ بهره های دنیا در برابر پاداش های کامل اخروی اعمال ، فریبی بیش نیست .

و انما توفون اجوركم يوم القيمة . . . و ما الحيوه الدنيا الا متاع الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 7

7_ توجه به مرگ و اجر اخروی و نیز فریبندگی دنیا ، زمینه ساز پیروزی انسان در آزمایش الهی

كَلِّ نَفْسٍ ذَائِقَةً الْمَوْتِ .. لِتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ

ظاهراً آیه قبل (کَلِّ نَفْسٍ ..) رهنمودی برای پیروز شدن مؤمنان در امتحانهای جانی و مالی است. چون بهترین راه برای از جان گذشتگی و جهاد این است که آدمی بداند چه جهاد کند و یا سستی نماید، طعم مرگ را خواهد چشید. و راه معقول برای صرفنظر کردن از اموال این است که آدمی بداند دنیا و آنچه در آن است، فریبنده و پوچ است.

ص: 178

10- فریبکاری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 2

2_ غفلت اهل ایمان نسبت به توطئه های کافران ، موجب فریب خوردنشان و در نهایت محبت به آنان

یا ایها الذین امنوا .. ها انتم اولاء تحبّونهم ... و اذا خلوا عَضُّوا علیکم الانّنا

مستفاد از ارتباط آیه مورد بحث و آیه سابق.

ص: 179

1- آثار اجتماعی فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 4

4- جرم پیشگی و تبه کاری، زمینه ساز هلاکت و نابودی جوامع بشری

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 10، 7

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی، تأثیر و نقش مهمی دارد.

أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در مقایسه با دیگر طبقات در فاسد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

10- گسترش و فراگیری فساد در سطح جامعه، مایه نزول حتمی عذاب الهی است.

ففسقوا فيها فحقّ عليها القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 94 - 7

7 - ظلم و فساد در میان اقشار جامعه، دارای تأثیر در سرنوشت همگان

ربّ فلا تجعلني في القوم الظالمين

از این که پیامبر(صلی الله علیه و آله) از خدا می خواهد که به هنگام نزول عذاب بر ظالمان، در جمع آنان نباشد، رساننده به این حقیقت است که پیامبر(صلی الله علیه و آله)، با این که هرگز ظالم نبوده است، اما ممکن بود با قرار داشتن در میان جامعه ظالم، از عذاب آنان چیزی دامنگیر آن حضرت نیز بشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 5

5- فراگیری فساد و غوطهوری مردم در جرم و گناه ، مانع نفوذ منطق مستدل وحی در ایشان

فدعا ربّه أنّ هـؤلاء قوم مجرمون

دعای موسی(ع)، شکوه ای از روی یأس و ناامیدی از ایمان فرعونیان به درگاه خداوند بود. تعبیر «انّ هؤلاء...» بیانگر علت ناامیدی موسی(ع) از تأثیر سخنانش در فرعونیان می باشد.

2- آثار اجتناب از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 4

4- لزوم پرهیز از هر نوع برتری جویی و فسادگری برای نیل به سعادت اخروی

تلك الدار الآخرة نجعلها للذين لا يريدون علوًّا في الأرض ولا فسادًا

واژه «علوًّا» و نیز «فسادًا» در اصطلاح نکره در سیاق نفی و مفید عموم است.

3- آثار اشاعه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 26

26- رواج دادن فساد در جامعه ، موجب محرومیت از لطف و محبت خداوند است .

ولا تبغ الفساد في الأرض إنّ الله لا يحبّ المفسدين

4- آثار پاکی از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 59 - 5

5- پاکی و دوری از جرم و تبه کاری ، موجب نجات از عذاب الهی در دنیا (عذاب استیصال)

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . إلاء لوط إنا لمنجّوهم أجمعين

ص: 181

5- آثار شیوع فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 10

10- گسترش و فراگیری فساد در سطح جامعه، مایه نزول حتمی عذاب الهی است.

ففسقوا فیها فحقّ علیها القول

6- آثار فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 10

10_ نفاق، فساد در زمین و نصیحت ناپذیری در برابر دعوت به تقوا، گناه و موجب عذاب جهنّم

و من الناس من یعجبک .. فحسبه جهنّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 19

19_ گناه فتنه انگیزی، بزرگتر از آدم کشی در ماه های حرام است.

قل قتال فیه کبیر .. و الفتنة اکبر من القتل

الف و لام در «القتل»، عهد است؛ یعنی قتل در ماههای حرام.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 7

7_ اعتقاد به الوهیت حضرت مسیح (ع) و عدم پذیرش توحید، برخاسته از افساد و تباهیگری*

فان تولّوا فانّ الله علیم بالمفسدین

احتمال دارد کلمه «بالمفسدین»، اشاره به علت و زمینه شرک باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سرپیچی فرعون و درباریان از پذیرش رسالت موسی ، پیامد آلودگی آنان به فساد و تبهکاری بود .

فَظَلَمُوا بِهَا فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَ عَقِبَ الْمُفْسِدِينَ

برداشت فوق بر این اساس است که عنوان «مفسدین» بر فرعونیان، اشاره به علت تکذیب داشته باشد. یعنی چون مردمی مفسد بودند، رسالت موسی را انکار کردند و آیات الهی را دروغ پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11_ گناه و تبهکاری ، زمینه ساز پیدایش روحیه استکباری و مایه انکار آیات الهی است .

فاستکبروا و كانوا قوما مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 3,4,6

3_ فسادپیشگی فرزند نوح ، موجب محسوب نشدن وی از خانواده نوح (ع) در پیشگاه خداوند

إنه ليس من أهلک إنه عمل غير صـلح

جمله «إنه عمل . . .» علت برای «إنه ليس من أهلک» می باشد؛ یعنی ، چون فرزندان دارای عمل ناشایست است ، ما او را از خانواده توبه حساب نمی آوریم.

4_ فسادپیشگی فرزند نوح ، موجب هلاکت وی در حادثه طوفان

فکان من المغرقين . . . إنه ليس من أهلک إنه عمل غير صـلح

6_ نوح (ع) ناآگاه به گسستن پیوند فرزندی کنعان با او بر اثر اعمال ناشایستش

إن ابني من أهلی . . . إنه ليس من أهلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 2,5

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

5_ فساد ها و تباهیها ، آن گاه که رواج یابد و فراگیر شود ، امت ها را در خطر عذاب های الهی قرار می دهد .

ینهون عن الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- فسادگری، ریشه بلاها و تباهی های جامعه فرعونی

فانظر كيف كان عـقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 10

10 - طغیان، سرمستی، فسادانگیزی، فخرفروشی و خودنمایی، از عوامل هلاکت و نابودی

إنّ قـرون . . . فبغى . . . لاتفرح . . . و لاتبغ الفساد . . . فخرج على قومه فى زینته . . .

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند پس از برشمردن تعدادی از اوصاف ناپسند قارون، مسأله نابودی وی را مطرح فرمود.

این نکته می رساند که اوصاف یاد شده در نابودی وی مؤثر بوده است.

ص: 183

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 2

2- فساد عمومی، در پی دارنده تباهی محیط زیست است.

ظهر الفساد فی البرّ و البحر بما کسبت ایدی الناس

«ال» در «الناس» برای جنس و دلالت بر عموم مردم می کند و احتمال دارد تعبیر به «الناس» به جای «العاصین» و امثال آن، به خاطر اشاره به نکته بالا باشد.

7- آثار فساد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 3

3_ اهل ایمان موظف به مبارزه با فتنه هایی که شعله های آن دامنگیر کل جامعه است.

و اتقوا فتنه لاتصیبین الذین

عامل فتنه در مورد بحث _ چنانچه گذشت _ گناه و ستمکاری است و مرتکب این گناه به دلیل «ظلموا منکم» تنها برخی از افراد جامعه هستند. بنابراین امر به اتقا (اتقوا فتنه) نسبت به مخاطبان متفاوت خواهد بود. یعنی نسبت به گنهکاران و ستم پیشگان، پرهیز از خود گناه است و نسبت به آنان که مرتکب نمی شوند، جلوگیری از ارتکاب آن است.

8- آثار فساد ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 7

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی، تأثیر و نقش مهمی دارد.

أمرنا مترفیهما ففسقوا فیها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در مقایسه با دیگر طبقات در فساد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

9- آثار فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 11

11- عذاب جامعه فسادگر ، آن چنان شدید است که مایه نابودی و هدم کامل آن می شود .

ففسقوا فیها فحقّ علیها القول فدمّرنها تدمیراً

ص: 184

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 10

10 - دگرگونی ارزش ها ، در جامعه فساد زده و منحرف

قالوا أخرجوا آل لوط .. إناهم أناس يتطهرون

در جامعه فسادزده قوم لوط، پاکی و پارسایی مورد ریشخند واقع شده و پاکدامنان آن جامعه (لوط و خاندانش) به جرم طهارت، محاکمه و محکوم شدند.

10- آثار فساد رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 8

8 - فساد زمامداران ، دارای بازتابی گسترده و فراگیر *

الذين يفسدون في الأرض

تعبیر «فی الأرض» گستره زمین را افاده می کند.

11- آثار فساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 10

10_ گناه و تبهکاری فرعونیان ، مایه استکبار آنان در برابر آیات الهی شد .

آیت مفصلت فاستکبروا و كانوا قوما مجرمین

جمله «كانوا ..» بیانگر ریشه کبرورزی فرعونیان در برابر آیات الهی است.

12- آثار گسترش فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 11

11- گسترش فساد در جامعه، زمینه گسستن عواطف خویشاوندی *

تفسدوا فی الأرض و تقطّعا أرحامکم

برداشت بالا- بدان احتمال است که تقدم «تفسدوا فی الأرض» بر «تقطّعا أرحامکم»، اشاره به تقدم معنوی و تأثیر فساد در قطع رحم، داشته باشد.

ص: 185

13- آثار ممانعت از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 10

10_ نهی از منکر و بازداری مردمان از فساد ، مایه نجات و رهایی از عذاب های الهی است .

إلا قليلاً ممن أنجينا منهم

14- ابزار فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 11

11_ حيله و مکر ، از ابزار های زنان برای ایجاد فساد و انحراف

إنه من كيدكنّ

15- اعراض از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 12

12_ وسعت و گنجایش زمین برای هجرت و گریز از سرزمین فساد و کفر

وقالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها

16- امت های قبل از نوح(ع) و فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 3

3- فسق و فساد عمومی و فراگیر در میان مردم و اقوام پیش از حضرت نوح (ع) وجود نداشت .

وما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً . و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا

17- امکان فساد خانواده پاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 60 - 7

7- امکان نفوذ کفر و فساد و حق ناپذیری در افراد خانواده پاکان

إلا امرأته قدرنا إنها لمن الغـبرین

18- اهمیت مبارزه با عوامل فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 3

3 - جهت گیری مبارزه با گمراهی و فساد ، نخست باید متوجه کانون های اصلی آن باشد .

و لقد أرسلنا موسى بـایـتنا إلی فرعون و ملایه

از این که موسی(ع)، فرعون و درباریان وی را مخاطب اولیه خویش قرار داد، مطلب بالا استفاده می شود.

19- اهمیت مبارزه با فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 121 - 3

3_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به آن حضرت ، موظف به پایداری بر مواضع خویش (ابلاغ رسالت الهی و مبارزه با شرک و

فساد)

إناعـملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 7

7 - لزوم کار بنیادی ، در ترویج دین و تشکیل امت اسلامی و ضرورت مبارزه با عوامل اصلی کفر و فساد اجتماعی

كما أرسلنا إلی فرعون رسولاً

20- برخورد با فساد جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 36

36_ لزوم عطوفت و چشمپوشی در برخورد با تخلفات جنسی

ذلک لمن خشی العنت منکم . . . واللّٰه غفور رحیم

ص: 187

یادآوری مغفرت و رحمت الهی پس از بیان احکام و مقررات ازدواج، می تواند اشاره به این معنا باشد که متخلفان از مقررات ازدواج ممکن است مشمول مغفرت و رحمت الهی قرار گیرند و این درسی است برای انسانها در برخورد با متخلفان.

21- بی توجهی به فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 5

5_ ترک نهی از منکر و بی اعتنایی به رواج فساد در جامعه موجب گرفتار شدن به لعنت خدا و پیامبران

لعن الذین کفروا .. ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون. کانوا لایتناھون

22- پیروان موسی(ع) و فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 6

6_ موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان ، مردمی فسادگر بودند .

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض

23- جرم اشاعه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 22

22_ ترویج زشتی ها ، پیشگیری از نیکی ها و امتناع از انفاق ، جرم و موجب عذاب حتمی

نعذب .. مجرمین ... یأمرون بالمنکر و ینھون عن المعروف و یقبضون أیدیهم

آیه شریفه، بیانگر خصوصیات مجرمانی است که در آیه پیشین آمده است.

24- دفع فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 20

20_ اولویّت دفع مفسده بر جلب منفعت *

اولئک یدعون الی النار و اللّٰه یدعوا الی الجنّٰه و المَغْفِرَه

در ازدواج مؤمن با مشرک اگر چه احتمال ایمان آوردن مشرک و به دست آوردن ثواب عظیم ارشاد و هدایت کافر هست (منفعت);

ص: 188

اما خطر ارتداد مؤمن نیز هست (مفسده). و خداوند با نهي از ازدواج با مشرك، دفع مفسده را بر جلب منفعت اولويت داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 251 - 16, 17, 18, 20

16 - خداوند ، بردارنده فساد از روى زمين ، به وسيله دفع تجاوز آدميان از يكدیگر

و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

17 - دفع تجاوز جالوتيان توسط طالوت و همراهانش ، جلوگیری فساد در آن عصر

فهزموهم باذن الله و قتل داود جالوت . . . و لولا دفع الله الناس ... لفسدت الارض

18 - دفع فساد از روى زمين ، از آثار پيكار حقّ عليه باطل

ابعث لنا ملكاً نقاتل . . . و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

20 - دفع فساد و تجاوزطلبی انسان ها به وسيله يكدیگر ، پرتويی از تفضّل جهانشمول الهی

و لولا دفع الله . . . و لكن الله ذو فضل على العالمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 252 - 3

3 - دفع تجاوز و ستمگری و جلوگیری از فساد آدميان در زمين به وسيله يكدیگر ، از آیات الهی

و لولا دفع الله الناس . . . تلك ايات الله

«تلك» می تواند اشاره به سنتی باشد که خداوند با جمله «ولولا دفع الله . . .» بیان فرموده است.

25- روش اصلاح فساد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 34 - 33

33 - استفاده از عواطف زن ، زمينه ای مناسب برای اصلاح رفتار های ناهنجار وی

و اهجر وهنّ فى المضاجع

ترک همخوابگی، یک مسأله عاطفی است که در مورد اصلاح زنان سفارش شده است.

26- روش مبارزه با فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 7

7_ مبارزه با علل و زمینه های گناه، از روش های قرآن در مبارزه با مفسد

لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل . . . و لا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض

ص: 189

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 28,31

28_ ضرورت به کارگیری روش ها و تدبیر های لازم برای پیشگیری از مفاسد و گناه ، قبل از تحقق آن

و الّتی تخافون نشوزهنّ

اگر چه آیه در مورد نشوز زنان است، ولی می توان از آن استنباط کرد که اهل ایمان باید قبل از وقوع مفاسد، چاره اندیشی کنند.

31_ پند و اندرز، بی اعتنایی و تنبیه بدنی، از روش های اصلاح رفتار های ناهنجار

و الّتی تخافون نشوزهنّ فعظوهنّ و اهجروهنّ فی المضاجع و اضربوهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 16 - 2,3

2- لزوم متوجه ساختن پیکان مبارزه به سمت کانون های اصلی فساد و ستم در جامعه .

أَنْتِ الْقَوْمِ الظُّلْمِینِ . . . فَأْتِیَا فِرْعَوْنَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که موسی و هارون(ع) در مرحله نخست، موظف شدند برای مبارزه با ستم، به سراغ فرعون بروند.

3 - مبارزه با عوامل فرعی، با وجود ریشه های فساد، کاری بی ثمر است .

أَنْتِ الْقَوْمِ الظُّلْمِینِ . . . فَأْتِیَا فِرْعَوْنَ

از آن جایی که نخستین وظیفه موسی(ع) ریشه کن ساختن ظلم از تمامی جامعه بود، اکنون در مرحله عمل موظف شد که به سراغ فرعون (یعنی ریشه فساد) برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 3

3 - جهت گیری مبارزه با گمراهی و فساد، نخست باید متوجه کانون های اصلی آن باشد .

و لقد أرسلنا موسی ب_ای_تنا إلی فرعون و ملأیه

از این که موسی(ع)، فرعون و درباریان وی را مخاطب اولیه خویش قرار داد، مطلب بالا استفاده می شود.

27- زمینه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 22

22_ ترک مبارزه با حاکمان ستمگر تا هزیمت آنان ، زمینه ساز فسادگری در زمین

فهزموهم باذن الله و قتل داود جالوت . . . و لو لا دفع الله ... لفسدت الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 190

39_ مراعات نکردن عدالت در حقوق افراد جامعه و بی ثباتی در تعیین حدود روابط اقتصادی، از عوامل مفسده انگیز در روابط اجتماعی

ذَلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمٌ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰى اَلَّا تَرْتَابُوْا

چون «ذَلِكُمْ اَقْسَطُ . . .» بیان علت احکام ذکر شده است، نشانگر یک قاعده کلی است. یعنی عدالت اجتماعی و ثبات حدود و روابط اقتصادی، یک اصل و قانون است که با عدم رعایت آن، جامعه رو به فساد خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 11، 12، 13

11_ افراد منحرف (کج اندیش)، دنبال کننده آیات متشابه، به منظور ایجاد فتنه

فَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ

12_ قلب های منحرف، منشأ فساد و فتنه هستند.

فَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ

13_ سوء استفاده منحرفین از قرآن، در جهت ایجاد فتنه

فَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 2

2_ ایجاد رابطه ولایی با کافران و حمایت از ایشان و درخواست حمایت از آنان، بارور سازنده فتنه و تباهی بزرگ در زمین

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا .. اِلَّا تَفْعَلُوْهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ

ضمیر مفعولی در «لَا تَفْعَلُوهُ» به قانونهایی که در آیه قبل مطرح شد و نیز به دستوری که از صدر همین آیه به دست می آید برمی گردد. در برداشت فوق ضمیر به قطع ولایت با کافران، که از جمله «الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ...» استفاده شده، برگردانده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 21

21- زراندوزی و انباشتگی ثروت در دست افراد ، از زمینه های پیدایش فساد و تباهی در جامعه

و لاتبع الفساد فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 3

3- برخی از تقاضا ها و دعا های انسان ، مایه فساد و انحطاط او است .

و یتجیب الذین ءامنوا . . . و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 1,3,4

ص: 191

1- ترک جهاد ، زمینه محو ارزش ها و به فساد کشیده شدن جامعه

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته به دست می آید: 1_ «تولیتم» به معنای روی گرداندن از جهاد باشد که در آیه قبل مطرح شده است.

2_ تعبیر «عسیتم... آن تفسدوا فی الأرض» در معنا، جواب «إن تولیتم» به شمار آید.

3- هشدار خداوند به مؤمنان روی گردان از جهاد ، نسبت به سقوط در دام فساد و بریدن از خویشاوندان

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

برداشت بالا- بنابر این نکته است که مخاطب «إن تولیتم»، بیمار دلانی باشند که در برابر فرمان جهاد سستی کرده و خداوند با تذکر و

هشدار، آنان را به تسلیم در برابر فرمان های خویش دعوت کرده است.

4- ترک رهنمود ها و قوانین الهی ، زمینه تبدیل شدن انسان به عنصری فسادگر و بی عاطفه و نه صرفاً بی ایمان

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

با توجه به متعدی آمدن واژه «تفسدوا»، استفاده می شود که روی گردانی از جهاد و سایر تکالیف دینی، صرفاً موجب فاسد شدن خود فرد

نمی شود؛ بلکه او در نتیجه فساد شخصی، ناگزیر فسادگر نیز می گردد. جمله «تقطعوا أرحامکم» بر بی عاطفه شدن متخلفان جهاد دلالت

دارد.

28- زمینه فساد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 6

6- جلوگیری از نفوذ ادیان الهی و رواج بی دینی ، زمینه ساز رواج فساد و تبه کاری در جامعه است .

الذین کفروا و صدوا عن سبیل الله . . بما كانوا یفسدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 27

27 - دل بستگی به مادیات و دنیامداری ، زمینه رواج فحشا و فساد جنسی در یک جامعه است .

و لا تکرهوا فتی تکم علی البغاء . . لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

3 - مردم گمراه و فاسد ، در پیدایش نظام اجتماعی فاسد و ظاهر شدن رهبران گمراه گر و انحراف ساز در جامعه ، مؤثر بوده و دارای نقش اند .

فائهم يومئذ في العذاب مشتركون

مشترک بودن عذاب مردم اغوا شده با رهبران اغواگر خود، می رساند که اغوا شدن مردم، هرچند به وسیله رهبران آنان است؛ ولی آنان نیز در این گمراهی نقش داشته و مؤثر بوده اند. گفتنی است که نقش آنان می تواند در رابطه با پیدایش نظام فاسد و ظهور رهبران گمراه کننده در جامعه باشد.

29- زمینه فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 7

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی ، تأثیر و نقش مهمی دارد .

أمرنا مترفیهما ففسقوا فیها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در مقایسه با دیگر طبقات در فاسد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 5

5 - نادرستی روابط اقتصادی ، سبب فراگیری فساد و تباهی در جامعه

أوفوا الکیل . . . و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که جمله «و لاتعتوا ..» عطف تفسیری بر جمله پیشین باشد.

30- زمینه فساد جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 11 - 4

4 - راه یابی صلاح و فساد و خیر و شر در میان جن

وَأَنَا مِّنَّا الصِّـلْحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ

31- شعیب(ع) و مبارزه با فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 20,21

20_ هدف شعیب (ع) از مخالفت با آداب و رسوم مردم مدین و رفتار ناعادلانه آنان ، اصلاح ایشان و از میان بردن فساد های اجتماعی بود .

إن أريد إلاّ الإصلاحـ ح ما استطعت

21_ شعيب (ع) تا حد توان و استطاعتش در اصلاح جامعه کوشید و با فساد مبارزه کرد .

إن أريد إلاّ الإصلاحـ ح ما استطعت

ص: 193

حرف «ما» در «ما استطعت» ظرفیه مصدریه است؛ یعنی، به معنای مدت و زمان می باشد و فعل پس از خود را به تأویل مصدر می برد. بنابراین «إن أريد...»؛ یعنی: «مده استطاعتی الإصلاح ما أريد إلا الإصلاح»؛ من در مدت و زمانی که توان اصلاح امور را دارم به جز اصلاح امور را نخواهم خواست».

32- عوامل پیدایش فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 5

5_ تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول، مایه بروز فتنه هایی فراگیر و نزول عذابی شدید بر تمامی جامعه ایمانی

إذا دعاكم لما يحييكم . . . و اتقوا فتنه لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة

از مصادیق مورد نظر برای ستمکاری (ظلموا)، به قرینه آیه قبل، تخلف از دستورات حیاتبخش و زیربنایی خدا و رسول است.

33- عوامل فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 8

8 - فسادگری و نصیحت ناپذیری، از نشانه های بیماری دل و اندیشه است .

فی قلوبهم مرض . . . و إذا قيل لهم لا تفسدوا فی الأرض قالوا إنما نحن مصلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 13، 1

1_ تلاش منافقان برای فساد در زمین و نابودی حرث و نسل، در صورت به حکومت رسیدن

و إذا تولّى سعی فی الأرض . . . الحرث و النسل

بنابراینکه «تولّى»، به معنای حکومت باشد.

13_ از وظایف حکومت، حفظ کشاورزی و نیروی انسانی و اصلاح آنهاست .

و إذا تولّى سعی فی الأرض

15_ هشدار الهی در مورد فریب نخوردن از شعار های هر داعیه دار اصلاح

و من الناس من يعجبك .. و اذا تولى سعى فى الأرض ليفسد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 282 - 50

50_ جبران نکردن خسارتهایی که بر کاتب و شاهد از ناحیه کتابت و شهادت وارد می شود، موجب فسق و انحراف از حق

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

ص: 194

بر مبنای مجهول بودن «لا یضار»، مقصود از «ضرر»، ضررهای ناشی از «کتابت» است. یعنی اگر ضرری متوجه کاتب و شاهد گردید و خسارت‌های ایشان را جبران نمودید، از حق منحرف شده اید و فاسق گشته اید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 6

6_ توطئه و تلاش پیگیر بیگانگان و غیر مؤمنان ، برای ایجاد اخلال و فساد در میان اهل ایمان و جامعه ایمانی

یا ایها الذین امنوا .. لا یألونکم خیبالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 3،4

3_ سر باز زدن مؤمنان از حمایت یکدیگر ، موجب فتنه و فساد بزرگ در زمین خواهد شد .

إن الذین ءامنوا .. أولئک بعضهم ... إلا تفعلوه تکن فتنه فی الأرض و فساد کبیر

4_ حمایت نکردن از مسلمانانی که برای دینشان مورد هجوم کافران هستند ، موجب فتنه و فساد بزرگ خواهد شد .

فعلیکم النصر .. إلا تفعلوه تکن فتنه فی الأرض و فساد کبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 13

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذت های مادی و تمتعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذین ظلموا ما أترفوا فیه

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتَرَف» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذت‌های مادی است. بنابراین «ما أترفوا فیه»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 1

1 - اسراف گران ، مایه فساد در زمین و فاقد کمترین اصلاح گری

المسرفين . الذين يفسدون في الأرض ولا يصلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 10، 3، 1

1 - عمل ناشایست انسان ها ، عامل رواج فساد و تباهی در پهنه گیتی است .

ظهر الفساد في البرّ و البحر بما كسبت أيدي الناس

«برّ» (خشکی) و «بحر» (دریا)، کنایه از کره زمین است. لازم به ذکر است که «باء» در «بما» سببی است.

3 - شرک ، فساد آفرین و عامل تباهی کره زمین است .

سبحانه و تعالی عما يشركون . ظهر الفساد في البرّ و البحر بما كسبت أيدي الناس

ص: 195

ممکن است مراد از «ما کسبت ..» شرکی باشد که در آیه قبل، از آن سخن گفته شده است.

10 - خداوند، به منظور تنبّه انسان ها، تنها بخشی از گناهان را کیفر می هد.

ظهر الفساد فی البرّ .. لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلّهم یرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 17

17 - شرک اکثریت مردم، عامل فساد زمین و درپی دارنده عذاب استیصال

ظهر الفساد .. بما کسبت ایدی الناس ... فانظروا کیف کان ع_قبه الذین من قبل کان اک

«کان اکثرهم» به منزله تعلیل برای «کیف کان..» است و بنابراین، بیانگر این حقیقت است که شرک اکثریت، باعث فساد و در نتیجه عذاب هلاکت بار بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 6

6- جهاد، در نگاه بیمار دلان سست ایمان، عامل فساد، فتنه و برادر کشی *

الذین فی قلوبهم مرض .. إن تولّیتم أن تفسدوا فی الأرض

برداشت بالا بدان احتمال است که مجموع آیه، پاسخی به بهانه جویی ها و دستاویزهای منافقان و عناصر سست ایمان باشد؛ زیرا از این پاسخ، استفاده می شود که بیمار دلان برای توجیه فرار خویش از جهاد، آن را مایه فساد و برادر کشی می شمردند؛ ولی خداوند به ایشان یادآور شده که مفسد و برادر کش واقعی شماست که به دنیا چسبیده و برای حفظ دنیایان هر کاری خواهید کرد.

34- عوامل فساد آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 22 - 2

2- تعدد خداوند در جهان هستی، موجب فساد، فروپاشی و متلاشی شدن نظام آن است.

لو کان فیهماء الهه إلاّ الله لفسدوا

«فساد» در مقابل «صلاح» قرار دارد و معنای آن خروج از حد اعتدال است (مفردات راغب). گفتنی است فساد و صلاح هر چیزی

متناسب با خود آن چیز خواهد بود و فساد آسمان ها و زمین، به معنای متلاشی شدن نظم کنونی و فروپاشی انسجام و پیوستگی آنها است.

35- عوامل فساد اجتماعی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 16

ص: 196

16 - حکومت فرعون ها در مصر ، آمیخته با فساد ، تباهی و بدبختی مردم آن سرزمین بود .

إنه كان من المفسدين

36- عوامل فساد اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 6

6_ زنان در پیدایش روابط نامشروع جنسی و انحرافات اخلاقی ، نقشی عمده و بسزا دارند .

إنه من كيدكّن

برداشت فوق ، با توجه به این احتمال است که ضمیر در «إنه» به مراد وصال _ که از «هی رودتنی . . .» به دست می آید _ باز گردد.

37- عوامل فساد بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 22

22 - زراندوزی قارون و خودداری وی از پرداختن حقوق مالی ، باعث پیدایش فساد و تباهی در میان بنی اسرائیل بود .

و لاتبع الفساد فی الأرض

38- عوامل فساد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 11 - 1

1 - منافقان ، عناصری فسادگر و تباه کننده جامعه

و إذا قيل لهم لا تفسدوا فی الأرض

کلمه «فی الأرض» نشانگر این است که فسادگری منافقان محدود به خود و اطرافیان شان نبوده، بلکه فسادی است فراگیر و سرایت کننده به جامعه ای که در آن به سر می برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تأثیر کلیدی رهبران سیاسی و نظام اجتماعی ، در ایمان یا کفر و صلاح یا فساد جامعه

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

ص: 197

39- عوامل فساد جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 2

2 - منافقان ، سرچشمه و منشأ فساد ها و تبهکاری ها در جوامع دینی هستند .

ألا إنهم هم المفسدون

در آیاتی از قرآن غیر منافقان نیز فسادگر خوانده شده اند بنابراین حصر در جمله «ألا إنهم . . .» (تنها منافقان فسادگرند) حصر ادعایی است و اشاره به این معنا دارد که: فسادگری غیر منافقان در قیاس با منافقان چیزی به حساب نمی آید؛ و یا اینکه فساد دیگران نیز به گونه ای به نفاق و منافقان باز می گردد.

40- عوامل گسترش فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 152 - 8

8 - فساد زمامداران ، دارای بازتابی گسترده و فراگیر *

الذین یفسدون فی الأرض

تعبیر «فی الأرض» گستره زمین را افاده می کند.

41- عوامل مؤثر در فساد فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 17

17 - نقش بنیادین خانواده در صلاح و فساد فرزندان

إنه کان من المفسدین

جمله «إنه کان . . .» به منزله تعلیل برای «علا فی الأرض . . .» است؛ یعنی، فرعون بدان جهت که از خاندانی مفسد به وجود آمده و در میان آنها رشد کرده بود، خوی برتری طلبی را از آنان به ارث برده بود.

42- فساد اقوام پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - ہود - 11 - 116 - 13، 3، 2، 1

ص: 198

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

2_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، عامل گرفتاری آنان به عذاب و هلاکت

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینھون عن الفساد

عبارت «ممن أنجینا منهم» قرینه بر این است که مقصود از «القرون من قبلکم» امتهایی اند که به عذابهای الهی گرفتار شده و به هلاکت رسیده اند.

3_ فساد و تبه کاری های امت های گذشته ، فسادی فراگیر و همه جانبه بود .

ینھون عن الفساد فی الأرض

قید «فی الأرض» بیانگر گستردگی و فراگیری فساد می باشد.

13_ گرایش شدید امت های پیشین به لذت های مادی و تمتعات دنیوی ، آنان را به فساد و تباهی کشانید .

واتبع الذین ظلموا ما أترفوا فیہ

«تُرفه» به معنای نعمت است و «مُتَرْف» به کسی گفته می شود که نعمت فراوان آن را سرمست و سرکش کرده باشد. مراد از «ما» مالومنال و لذتهای مادی است. بنابراین «ما أترفوا فیہ»؛ یعنی، مال و منال و لذایذی که در آن سرمست و سرکش شده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك لیهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

43- فساد اکثریت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ فسادها و تباهیها، آن گاه که رواج یابد و فراگیر شود، امت ها را در خطر عذاب های الهی قرار می دهد.

ينهون عن الفساد في الأرض

44- فساد امت های پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 199

4- پیدایش فسق و فساد عمومی و انحرافات عمده تاریخ انسانی ، پس از عصر نوح بود .

و کم أهلکنا . . . من بعد نوح

45- فساد اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا کان من القرون . . . ما کان ربک لیهلک القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا کان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

46- فساد بت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 139 - 1,3

1_ بت پرستی آیینی فاسد و پرستش بت ها کرداری بیهوده و بی نتیجه است .

إن هؤلاء متبر ما هم فیه و بطل ما كانوا یعملون

مراد از «ما هم فیه» به قرینه آیه قبل، آیین بت پرستی است و منظور از «ما كانوا یعملون» پرستش بتها و اعتکاف بر آستان آنهاست. «متبر» اسم مفعول از مصدر «تتبر» و به معنای هلاک شده می باشد و هلاکت آیین به فاسد بودن آن است.

3_ موسی (ع) با تبیین فساد آیین بت پرستی ، بنی اسرائیل را که آرزومند آن آیین بودند ، بر جهلشان واقف ساخت .

قال إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه و بطل ما كانوا یعملون

47- فساد حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 10,12

10_ رهاسازی بنی اسرائیل از نظام فاسد فرعونی ، از وظایف الهی موسی (ع)

فأرسل معی بنی إسرائيل

تفریع جمله «فأرسل . . .» بر «إنی رسول . . .» حکایت از آن دارد که رهایی بنی اسرائیل از رسالت‌های الهی موسی بوده است. یعنی به امر خداوند موظف به انجام این کار بود، نه به تصمیم شخصی خویش

ص: 200

12- بنی اسرائیلِ زمانِ موسی (ع) در سیطره نظام فاسد فرعون

فأرسل معی بنی اسرائیل

48- فساد در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 79 - 1,2

1- بی اعتنایی گروهی از بنی اسرائیل به وظیفه الهی نهی از منکر و بی تفاوتی آنان در برابر فساد جامعه خویش

كانوا لا یتناهون عن منکر فعلوه

«لا یتناهون» یعنی همدیگر را باز نمی داشتند و نهی نمی کردند.

2- رواج فساد و منکرات در بین بنی اسرائیل

كانوا لا یتناهون عن منکر فعلوه

استمرار ترک نهی از منکر که از جمله «كانوا لا یتناهون» به دست می آید، حکایت از استمرار و رواج کارهای ناشایست در بین بنی اسرائیل دارد.

49- فساد در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 9

9- فسق و فساد، دارای ریشه مستحکم و دیرینه در جامعه فرعون

إنهم كانوا قومًا فـسقین

واژه «كانوا» بیانگر آن است که قوم فرعون، دارای پیشینه دیرین فسق بوده اند.

50- فساد دزدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 9

9_ سرقت ، فسادگری در زمین است .

ما جننا لنفسد فی الأرض و ما كنا سرقین

کارگزاران یوسف فرزندان یعقوب را به فسادگری متهم نکرده بودند ؛ ولی آنان قبل از نفی سرقت از خویش ، مفسد بودن خود را انکار کردند ؛ زیرا سرقت را مصداق بارز فسادگری می دانستند.

ص: 201

51- فساد راهزنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 30 - 3

3 - عمل لواط و راهزنی و ارتکاب علنی گناه ، از موارد افساد است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر . . انصرنی علی ال

52- فساد فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا کان من القرون . . ما کان ربک لیهلک القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا کان . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

53- فساد قوم نهمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا کان من القرون من قبلکم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

(قرن) (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك ليهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

ص: 202

54- فساد قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك ليهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا كان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

55- فساد قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

56- فساد قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 1

1_ امت های به هلاکت رسیده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، لوط و . . .) امتهایی فاسد و تبه کار بودند .

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقیه ینهون عن الفساد

«قرن» (مفرد قرون) به امت و جامعه ای گفته می شود که در یک عصر زندگی می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 6

6_ امت های هلاک شده پیشین (نظیر امت نوح ، هود ، صالح ، شعیب و قوم فرعون) امتهایی ناصالح و فاسد بودند .

ص: 203

فلولا كان من القرون . . . ما كان ربك ليهلك القرى بظلم

بیان این حقیقت که خداوند امتهای صالح را عذاب نمی کند ، پس از مطرح ساختن هلاکت امتهای پیشین (فلولا کان . . .) اشاره به این دارد که: امتهای پیشین ، ناصالح و مستحق عذاب بودند و از ناحیه خدا بر آنان ستمی روا نشد.

57- فساد گناه آشکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 30 - 3

3 - عمل لواط و راهزنی و ارتکاب علنی گناه ، از موارد افساد است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر . . . انصرنی علی ال

58- فساد لواط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 30 - 3

3 - عمل لواط و راهزنی و ارتکاب علنی گناه ، از موارد افساد است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر . . . انصرنی علی ال

59- فساد مالی علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1 _ خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

يأیها الذین ءامنوا إن كثيراً من الأخبار و الرهبان لیأکلون أموال الناس بالباطل

60- فساد مالی علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 1

1_ خداوند ، از فساد مالی و انحراف بسیاری از احبار و راهبان (پیشوایان دینی یهود و نصارا) پرده برداشته و مؤمنان را نسبت به خطر آنان هشدار داد .

ص: 204

يأبها الذين ءامنوا إن كثيراً من الأخبار و الرهبان ليأكلون أموال الناس بالبطل

61- فساد مبارزه با انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 81 - 8

8_ مقابله با پیامبران ، عملی فسادانگیز است و مقابله کنندگان مردمی مفسدند .

قال موسى ما جئتم به السحر .. إن الله لا يصلح عمل المفسدين

62- قلب و فساد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 12

12_ قلب های منحرف ، منشأ فساد و فتنه هستند .

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة

63- كيفر اشاعه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 88 - 4

4- رواج دادن فساد در جامعه ، دارای كيفری فزون تر از آلودگی به فساد است .

الذين كفروا و صدّوا عن سبيل الله زدن_هم عذاباً فوق العذاب بما كانوا يفسدون

64- كيفر فساد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 88 - 4

4- رواج دادن فساد در جامعه ، دارای كيفری فزون تر از آلودگی به فساد است .

الذين كفروا و صدّوا عن سبيل الله زدن_هم عذاباً فوق العذاب بما كانوا يفسدون

65- مبارزه با فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 193 - 2

2 - لزوم مبارزه با فتنه و فتنه انگیزان

و قتلوه‌م حتی لا تکون فتنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 27, 28

27_ فراهم آوردن ازدواج‌های سهل و آسان در جامعه، راه جلوگیری از مفساد جنسی

و من لم یستطع . . . فمن ما ملکت ایمانکم ... ذلک لمن خشی العنت منکم

چون ازدواج با کنیزان سهل است و خداوند برای جلوگیری از زنا و مفساد جنسی آن را پیشنهاد و تجویز کرده، معلوم می‌شود که بهترین راه برای جلوگیری از مفساد جنسی، فراهم آوردن ازدواج سهل و آسان است.

28_ لزوم فراهم کردن زمینه‌های ازدواج در جامعه، جهت جلوگیری از فحشا و فساد

و من لم یستطع منکم . . . فمن ما ملکت ایمانکم ... ذلک لمن خشی العنت منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 18

18_ مبارزه با فساد و فساد انگیزی، از اهداف مهم انبیا

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 21

21_ مبارزه با فساد و به انزوا کشاندن مفسدان، از برنامه‌های اساسی پیامبران بود.

و لا تتبع سیل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 2، 1

1_ نبرد با کافران تا برکنده شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

و قتلوهم حتی لاتکون فتنه

2_ لزوم مبارزه با فتنه و فتنه انگیزان

و قتلوهم حتی لاتکون فتنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 80 - 6

6_ آرزوی برخوردار بودن از نیرو و امکانات برای مبارزه با تباهی ها و تبه کاران ، آرزویی روا و پسندیده است .

ص: 206

لو أن لي بكم قوة أو آوى إلي ركن شديد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - احزاب - 33 - 61 - 8

8 - اقدام های قاطع برای دفع فساد از جامعه ، با رعایت مراحل و شرایط ، روا و جایز است .

لئن لم ينته المنافقون .. أينما تقفوا أخذوا وقتلوا تقتيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 8،13

8 _ وجود مؤمنان ایثارگر در جامعه برای مبارزه با فساد ، از نشانه های رأفت خداوند به بندگان

و اذا تولى سعى فى الأرض .. و من الناس من يشرى نفسه ابتغاء مرضات الله ... و ال

13 _ لزوم مبارزه تا سر حدّ جان دادن ، با فساد و حاکمان فاسد

و من الناس من يعجبك .. و اذا تولى سعى فى الأرض ... و من الناس من يشرى نفسه

از اینکه پس از بیان خصلتهای حاکمان مُفسد، بی درنگ ستایش از کسانی شده است که جان خویش را در راه خدا می دهند، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 19،20

19 _ دفع تجاوزها ، تنها راه جلوگیری از فساد های فراگیر در زمین

و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

20 _ دفع فساد و تجاوزطلبی انسان ها به وسیله یکدیگر ، پرتویی از تفضّل جهانشمول الهی

و لو لا دفع الله .. و لكن الله ذو فضل على العالمين

66- مبارزه با فساد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 _ اجرای حدود الهی ، روشی برای مبارزه با فساد اجتماعی و پاسداری از امنیت جامعه

انما جزؤا الذین یحاربون اللّٰه ورسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 25 - 3

3 _ اهل ایمان موظف به مبارزه با فتنه هایی که شعله های آن دامنگیر کل جامعه است .

و اتقوا فتنه لاتصیبین الذین

ص: 207

عامل فتنه در مورد بحث _ چنانچه گذشت _ گناه و ستمکاری است و مرتکب این گناه به دلیل «ظلموا منکم» تنها برخی از افراد جامعه هستند. بنابراین امر به اتقا (اتقوا فتنه) نسبت به مخاطبان متفاوت خواهد بود. یعنی نسبت به گنهکاران و ستم پیشگان، پرهیز از خود گناه است و نسبت به آنان که مرتکب نمی شوند، جلوگیری از ارتکاب آن است.

67- مبعوضیت فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 19

68- متقین و فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 6

6 - انسان های متقی و خدا ترس ، مبرا از خوی برتری طلبی و فسادانگیزی

لذین لایریدون علوًّا فی الأرض و لافسادًا و العقبه للمتقین

69- مجازات اشاعه فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 22

22 _ ترویج زشتی ها ، پیشگیری از نیکی ها و امتناع از انفاق ، جرم و موجب عذاب حتمی

نعذب ... مجرمین ... یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم

آیه شریفه، بیانگر خصوصیات مجرمانی است که در آیه پیشین آمده است.

70- مشوق فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 25

25_ خداوند ، منشأ نعمت ها و تحقق نیکی ها و شیطان ، ترغیب کننده به فساد ها و تباهیهاست .

قد أحسن بی إذ أخرجنی من السجن و جاء بکم من البدو من بعد أن نزع الشیطن بینی و بی

71- ممانعت از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 24

24_ ایجاد صلح و امنیت و جلوگیری از فساد و ریختن خون بی گناهان، از اهداف رسالت انبیا

من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض . . . و لقد جاءتهم رسلنا بالبينت

اشاره به رسالت انبیا با دلایل روشن پس از بیان عقوبت قتل و پاداش حفظ حیات انسانها، بیانگر جایگاه این تعالیم در رسالت انبیای الهی است.

72- منشأ فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 5

5_ عملکرد غلط مسلمانان، منشأ فتنه ها و مشکلات اجتماعی آنان

إلا تفعلوه تكن فتنه فی الأرض و فساد كبير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 105 - 4

4- عمل فاسد، زاینده عقیده باطل است.

إنما یفتري الكذب الذین لایؤمنون بأیة اللہ

«افترا» عمل فاسدی است که نشأت یافته از عقیده باطل کافران است.

73- موارد فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 4

4_ نابود ساختن کشاورزی و نسل کشی، از بارزترین نوع فساد در زمین است.

لیفسد فیها و یهلک الحرث و النسل

بنابراینکه جمله «و یهلک الحرث و ..»، تفسیر جمله «لیفسد فیها» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 25

25_ کفر به خداوند و جلوگیری از راه او و مسجدالحرام و بیرون راندن اهل آن، از مصادیق فتنه

و صدّ عن سبیل اللّٰه و کفر به و المسجدالحرام و اخراج اهله منه اکبر عنداللّٰه و الف

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 48،49

48_ زیان رساندن به گواه و نویسنده مبادلات ، فسق و انحراف از حق است .

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

بر مبنای مجهول بودن «لا یضار»

49_ خیانت نویسنده و گواه مبادلات ، فسق و انحراف از حق است .

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

بر مبنای معلوم بودن «لا یضار»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 63 - 4

4_ رویگردانی از توحید (شرک) ، افساد است .

فان تولّوا فانّ الله علیم بالمفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 3

3_ هزینه کردن دارایی ها برای جلوگیری از گسترش اسلام ، از مصادیق فتنه انگیزی است .

ان الذین کفروا ینفقون اموالهم لیصدوا عن سبیل الله .. و قتلوهم حتی لا تکون فتنه

74- موانع فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 17،19،20

17_ دفع تجاوز جالوتیان توسط طالوت و همراهانش ، جلوگیری فساد در آن عصر

فهزموهم باذن الله و قتل داود جالوت .. و لو لا دفع الله الناس ... لفسدت الار

19_ دفع تجاوزها ، تنها راه جلوگیری از فساد های فراگیر در زمین

و لو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض لفسدت الارض

20_ دفع فساد و تجاوزطلبی انسان ها به وسیله یکدیگر ، پرتویی از تفضّل جهانشمول الهی

و لو لا دفع الله ... ولكن الله ذو فضل على العالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 16

16_ نقش سازنده ایمان در اصلاح فرد و جامعه و زدودن فقر و فساد از سیمای جامعه بشری

ص: 210

المؤمنون . . . يأمرون بالمعروف ... و يؤتون الزكوة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 184 - 4

4 - تقوا و ایمان به خدای یگانه ، بازدارنده انسان از فساد و روابط ناسالم اقتصادی است .

و لاتكونوا من المخسرین . . . و لاتبخسوا الناس أشياءهم و لاتعثوا فی الأرض مفسدین .

توصیه شعیب(ع) به رعایت تقوای الهی و توجه به خدای یگانه _ پس از نهی از کم فروشی، برقراری روابط ناسالم اقتصادی و فسادانگیزی در جامعه _ می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 83 - 5

5 - تقوا، عامل محافظت انسان ها از هر نوع برتری طلبی و فسادانگیزی

تلك الدار الآخرة . . . لا یریدون علوًا فی الأرض... و العقبه للمتتین

75- موسی (ع) و فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 6

6 _ موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان ، مردمی فسادگر بودند .

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض

76- نابودی فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 39 - 1

1 _ نبرد با کافران تا برکنده شدن فتنه های آنان ، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

و قتلوهم حتی لاتکون فتنه

77- نهی از فساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 6

ص: 211

6_ لزوم نهی از منکر و بازداري مردمان از فساد ها و گناهان

فلولا كان . . . أولوا بقيه ينهون عن الفساد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - شعراء - 26 - 183 - 3

3- نهی شعیب (ع) از فسادانگیزی در جامعه و چپاول گری اقتصادی

و لاتعتوا فی الأرض مفسدین

«عُتُوا» (مصدر «تعتوا») به افساد و تخریب بیش از حد گفته می شود. بنابراین قید «مفسدین» حال تأکید برای فاعل «تعتوا» است.

فساد جنسی

78- برخورد با فساد جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 36

36_ لزوم عطف و چشمپوشی در برخورد با تخلفات جنسی

ذلک لمن خشی العنت منکم . . . و اللّٰه غفور رحیم

یادآوری مغفرت و رحمت الهی پس از بیان احکام و مقررات ازدواج، می تواند اشاره به این معنا باشد که متخلفان از مقررات ازدواج

ممکن است مشمول مغفرت و رحمت الهی قرار گیرند و این درسی است برای انسانها در برخورد با متخلفان.

ص: 212

9- فسق

1- فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 82 - 4، 1

1_ ایمان نیاوردن به پیامبران و یاری نکردن آنان ، فسق است .

لتؤمننَّ به و لتنصرنَّه .. فمن تولَّى بعد ذلك فاولئک هم الفاسقون

3_ خروج از محور دین و مخالفت با رسولان الهی در هر زمان و گرویدن به دیگر ادیان ، فسق است .

و اذا اخذ الله .. فمن تولَّى بعد ذلك فاولئک هم الفاسقون

4_ نقض میثاق های الهی ، فسق است و نقض کنندگان ، فاسق هستند .

و اذا اخذ الله میثاق .. فمن تولَّى بعد ذلك فاولئک هم الفاسقون

2- آثار اجتماعی فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 7

7- فسق و فساد طبقه ثروتمند در گرایش دیگر طبقات به فساد و تباهی ، تأثیر و نقش مهمی دارد .

أمرنا مترفیهما ففسقوا فیها

اختصاص به ذکر یافتن مترفان از میان دیگر طبقات، بیانگر این است که فسق و فساد این طبقه تأثیر بیشتر و نقش مهم تری در مقایسه با دیگر طبقات در فاسد شدن جامعه و نابودی آن دارد.

ص: 213

3- آثار تداوم بر فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 49 - 3

3_ مداومت بر فسق (عصیان و خروج از مسیر حق) موجب عذاب الهی می شود.

یمسهم العذاب بما كانوا یفسقون

جمله «كانوا یفسقون» ماضی استمراری است؛ یعنی آنان پیوسته در فسق و فجور بسر می بردند. (الفسق: العصیان و الترتک لأمر الله عز و جل و الخروج عن طریق الحق. لسان العرب.)

4- آثار فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 12

12 - فسق و تبهکاری آدمی ، مایه اراده خداوند بر گمراه سازی اوست .

و ما یضل به إلا الفسقین

«باء» در «به» سببیه و یا استعانت است. فاعل «یضل» ضمیری است که به «الله» بر می گردد و مفعولش «الفاستقین» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 6،7

6 - فسق و انحراف ، مایه انکار آیات خدا و از دست دادن زمینه های ایمان است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

7 - فسق و انحراف یهودیان ، موجب کفرشان به قرآن و آیات الهی است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

مصدق روشن برای «الفاستقون» - به قرینه آیات قبل و بعد - یهودیان هستند. آیات پیشین برخی از بهانه های یهود را برای اعراض از ایمان یادآور شده و آیه مورد بحث بیان می دارد که ریشه اصلی اعراض یهود از ایمان انحراف و فسق پیشگی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- یهودیان عصر بعثت، به دلیل وابستگی به دنیا و فسق پیشگی زمینه های ایمان و تقوا را از دست داده بودند.

لبس ما شروا به أنفسهم . . . و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمثوبه من عندالله خیر

به کارگیری «لو» امتناعیه در جمله «لو أنهم . . .» می نمایاند که: ایمان آوردن یهود و پرهیز از گناهای همانند سحر، امری مشکل یا ممتنع بوده است. آیات پیشین - که سخن از دل بستگی شدید یهود به دنیا و فاسق بودن آنان داشت - می تواند بیانگر علت به وجود آمدن این روحیه در ایشان باشد.

ص: 214

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 8

8_ خیانت در امانت و بدعتگذاری در دین از سوی اهل کتاب ، برخاسته از بی تقوایی آنان

و منهم من ان تأمنه بدینار .. و یقولون علی اللّٰه الکذب ... بلی من اوفی بعهده و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 21

21_ فسق ، عامل بازدارنده جامعه از رشد و تکامل

و لو آمن .. و اکثرهم الفسقون

«خیر» نتیجه ایمان است و واژه «فسق» در آیه شریفه، مقابل ایمان قرار گرفته است. در نتیجه، اهل فسق، محروم از خیر و تکامل هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 9

9_ فسق ، زمینه ساز ضعف روحیه و فرار از جنگ

و اکثرهم الفسقون .. و ان یقتلکم یولّوکم الادبار ثم لا ینصرون

توصیف یهود به فسق و سپس بیان شکست آنان، حاکی از ارتباط این دو مسأله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 26 - 2.4

2_ محرومیت قوم موسی (ع) از تسلط بر سرزمین مقدس و سکونت در آن ، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع)

إنا لن ندخل ابداً .. فانها محرمة علیهم

جمله «فانها محرمة ..»، تفریع بر نافرمانی آنان از دستور موسی (ع) است، نه اینکه متفرع بر نفرین او (فافرق بیننا ...) باشد.

4_ سرگردانی قوم موسی (ع) در بیابان ، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آن از فرمان موسی (ع)

إنا لن ندخلها .. یتیهون فی الارض

27_ فسق، زمینه ساز محرومیت آدمی از هدایت پذیری

فان تولوا .. ان یصیبهم ببعض ذنوبهم وإن كثيراً من الناس لفسقون

برداشت فوق بر این مناسبت که مراد از «ان یصیبهم» گرفتار ساختن گنهکاران به رویگردانی از حق باشد.

28_ گرفتاری به عذاب الهی، پیامد فسق و شکستن حریم دین

فان تولوا .. ان یصیبهم ببعض ذنوبهم وإن كثيراً من الناس لفسقون

جمله «و ان كثيراً ..» به منزله تعلیل برای «یرید الله ان یصیبهم» است، یعنی چون بسیاری از مردم بر اثر گناه در زمره فاسقان

در آمده اند، خداوند آنان را گرفتار عذاب خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 7

7_ فسق ، سوق دهنده آدمی به فرهنگ و قوانین جاهلی

وإن كثيراً من الناس لفسقون. افحکم الجهلیه بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 11، 12

11_ فسق و تبهکاری اهل کتاب ، از عوامل وادار کننده آنان به انتقاد از مسلمانان

قل یا اهل الکتب هل تنقمون منا الا .. و إن اکثرکم فسقون

برداشت فوق بر این مبناست که «ان اکثرکم ...» به تقدیر لام، مفعول له برای «هل تنقمون» باشد. در این صورت «ان اکثرکم ...» عطف بر محذوف است. یعنی «انما تنقمون ما ایماننا باللّه ... لکذا و کذا و لان اکثرکم فاسقون» و یا عطف گرفته شود بر «ان ءامنا» در صورتی که «ان ءامنا» خود بیانگر علت باشد؛ یعنی: ما تنقمون منا دیننا و صلاتنا الا لایماننا و لان اکثرکم فاسقون.

12_ فسق (نادیده گرفتن دستورات خداوند) ، ریشه استهزای دین و شعایر الهی

اتخذوا دینکم هزواً و لعباً .. و إن اکثرکم فسقون

مصدق جمله «هل تنقمون ...» همان استهزای نماز و احکام دین است. بنابراین «فسق» که علت برای «تنقمون» گرفته شده است، در حقیقت علت استهزای دین نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 6

6_ فسق و عصیانگری امت های گذشته ، ریشه وفادار نماندن آنان به پیمان ها و عهد های خویش با خداوند

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «إن وجدنا ..» بیانگر علت وفا نکردن امتهای گذشته به پیمانهای خویش با پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 15

15_ فسق و تبهکاری انسان ها فراهم آورنده زمینه های تعدی از دستورات الهی و عدم موفقیت در آزمون های الهی است .

كذلك نبلوهم بما كانوا يفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 7

7_ فسق و ستمگریِ یهودیان ایله ، مایه نزول عذاب الهی بر آنان شد .

أخذنا الذين ظلموا بعذاب بئس بما كانوا يفسقون

ص: 216

«ما» در «بما كانوا» مصدریه و «باء» سببیه است _ یعنی: أخذناهم بسبب فسقهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 17، 19

17 _ پیمان شکنی ، کرداری برخاسته از روحیه فسق و حق گریزی است .

لا یرقبوا فیکم إلاّ و لازمه .. و اکثرهم فسقون

19 _ عدم رعایت حقوق خویشاوندی ، برخاسته از روحیه فسق و حق گریزی است .

لا یرقبوا فیکم إلاّ .. و اکثرهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 10

10 _ فسق ، مایه محروم شدن انسان از هدایت الهی

و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 53 - 6

6 _ فسق و انحراف از حق ، موجب بی ارزش شدن اعمال در پیشگاه خداوند

أنفقوا .. لن یتقبل منکم إنکم کنتم قوماً فسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 10

10 _ فسق (خروج از اطاعت خدا) مانع بر خورداری انسان از هدایت الهی

و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 13

13_ نفاق و کفر و مرگ در حال فسق ، مایه محرومیت از فیض نماز و دعای اهل ایمان

و لاتصل . . . إنهم کفروا باللّٰه و رسوله و ماتوا و هم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 96 - 8

8_ فسق (تخلف از فرمان های الهی) مانع رضا و خشنودی خداوند از انسان است .

فإن اللّٰه لا یرضی عن القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 217

11- فسق و انحراف مستمر ، موجب آلوده شدن انسان به گناهان بزرگ تر و بیش تراست .

كانت تعمل الخبيث إثمهم كانوا قوم سوء فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 13 - 3

3 - روحیه فسق و تجاوزگری ، زمینه ساز مقاومت انسان در برابر آیات روشن الهی و حقایق آشکار

إثمهم كانوا قومًا فسقین . فلما جاءتهم آياتنا مبصره قالوا هـذا سحر مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 34 - 6

6 - فسق و تبهکاری قوم لوط ، موجب نزول عذاب آسمانی بر آنها شد .

إنا منزلون على أهل هـذا القرية . . . بما كانوا يفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 2

2 - فسق ، عامل گرفتار شدن به آتش است .

و أمّا الذين فسقوا فمأويهم النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 13، 11

11 - گناه و فسق انسان ها ، موجب گرفتار آمدن آنان به مخالفت با پیامبران و فرورفتن در منجلاب حکومت های طاغوتی

إثمهم كانوا قومًا فسقین

13 - فسق پیشگی ، زمینه ساز از بین رفتن توان تفکر و اندیشه در انسان

فاستخفّ قومه . . . إثمهم كانوا قومًا فسقین

چنانچه جمله «إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» تعلیل برای «فَاسْتَحَفَّتْ» باشد، به دست می آید که فسق و فجور در انسان، مایه خفت و سبک مغزی می گردد و توان تفکر و اندیشه را از او سلب می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 18

18- فسق و استکبار ، نمودار هدر رفتن امکانات ارزنده انسان

أذهبتم طيبَ تکم . . . فاليوم تجزون ... بما کنتم

کیفر کافران، از یک سو متفرع بر «إِذْهَابِ طَيِّبَاتٍ» شده و از سوی دیگر به استکبار و فسق اسناد داده شده است. این مطلب بیانگر آن است که فسق و استکبار، نمودی از هدر دادن امکانات پاکیزه انسانی است.

ص: 218

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 17

17- فسق و خروج از طاعت خداوند و شکستن قوانین الهی ، عامل هلاکت حتمی

فهل يهلك إلا القوم الفسقون

«فسق»، در لغت به معنای شکافتن و خروج از حریم است و در این جا به معنای قانون شکنی و شکستن حریم بندگی است. از آن جا که وصف مشعر به علیت است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 6 - 5

5 - روحیه فسق ، دارای تأثیر منفی در تشخیص ها و گزارش های فرد فاسق *

إن جاءكم فاسق بنيا فتبينوا

وصف «فاسق»، می رساند که عنوان فسق و روحیه بی پروایی فاسق، در ابعاد گفتاری و ادراکی وی تأثیر گذاشته و مانع از تشخیص درست و گزارش صحیح می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 25

25 - کفر ، فسق و عصیان ، مانع رشد اجتماعی بشر

حَبِّبَ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ... وَ كَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ

اختصاص و تأکیدی که از تعبیر «أولئك» استفاده می شود؛ نشانگر این معنا است که دیگران (آنان که از ایمان محروم و در کفر و فسق گرفتاراند) به رشد نخواهند رسید. جمع آمدن ضمیر و فعل، حیثیت اجتماعی را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 4

4 - جامعه فرورفته در فسق و گناه ، در معرض عذاب الهی قرار دارد .

و قوم نوح... إنهم كانوا قومًا فسقین

بیان سرنوشت قوم نوح و علت نابودی آنان، در مقام هشدار به همه امت ها است که بدانند، هرگاه علت نزول عذاب در قومی فراهم آید، آنها نیز چون قوم نوح مبتلا خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 7

7 - فسق و انحراف از حق ، موجب محرومیت از هدایت و غفران الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

ص: 219

5- آثار فسق امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 1

1- جوامع و ملت های بسیاری پس از دوران نوح (ع) در نتیجه فسق و گناه و به اراده خداوند نابود شدند .

ففسقوا .. و کم أهلکنا من القرون

«قرن» (مفرد قرون) به معنای قومی است که نزدیک به یک زمان و در یک عصر زندگی می کنند (مفردات راغب).

6- آثار فسق ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 1

1- فسق و گناه برخورداران از مکنت و ثروتمندان هر جامعه ، عامل هلاکت و نابودی آن جامعه است .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها

«مترف» از واژه «ترفه» گرفته شده و «ترفه» هم به معنای روزی و نعمت فراوان است (مفردات راغب).

7- آثار فسق رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 10

10 - فسق و تبه کاری رهبران کارگزاران جامعه ، از زمینه های فرستادن رسولان و بعثت پیامبران برای آن جامعه از سوی خداوند

إلى فرعون و ملأه إثمهم كانوا قومًا فـسقين

برداشت یاد شده از تعلیلیه بودن جمله «إثمهم كانوا قومًا فاسقین» استفاده می شود؛ یعنی، چون فرعون و کارگزارانش مردمی تبه کاراند، پس با این معجزه به سوی آنان روان شو.

8- آثار فسق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - فسق دیرینه جامعه فرعونى ، زمینه ساز تأثیرپذیری آنان از تبلیغات غلط و گمراه کننده

إِثْمَ كَانُوا قَوْمًا فَسَّاقِينَ

«إِثْمَ» جنبه تعلیل برای قسمت اول آیه شریفه دارد.

ص: 220

9- آثار فسق قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 10

10- پیشینه جامعه لوط در فسق و انحراف ، زمینه ساز روی آوردن آنان به کردار پلید و ناشایست و نپذیرفتن دعوت حضرت لوط (ع)

تعلم الخبث إثم كانوا قوم سوء فـسقين

جمله «إثم كانوا..» به منزله تعلیل برای جمله «تعلم الخبث» می باشد. بنابراین فسق (عصیان و انحراف از مسیر حق) موجب رویکرد قوم لوط به خبث و ناپاکی ها گردید. گفتنی است فعل «كانوا» _ که مفید استقرار وصف است _ بیانگر تداوم فساد در میان قوم لوط در گذشته است.

10- آثار فسق قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 1

1 - قوم نوح ، از پیشین ترین اقوام هلاک شده بشر در نتیجه فسق و گناه

وقوم نوح من قبل إثم كانوا قومًا فـسقين

11- آثار فسق یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 7

7 - فسق و انحراف یهودیان ، موجب کفرشان به قرآن و آیات الهی است .

وما یکفر بها إلا الفسقون

مصدق روشن برای «الفسقون» - به قرینه آیات قبل و بعد - یهودیان هستند. آیات پیشین برخی از بهانه های یهود را برای اعراض از ایمان یادآور شده و آیه مورد بحث بیان می دارد که ریشه اصلی اعراض یهود از ایمان انحراف و فسق پیشگی آنان است.

12- آثار گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- گرایش طبیعی انسان به فسق و فجور، زمینه پریش های انکارآمیز او درباره قیامت .

ص: 221

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه . یسئل أیّان یوم القی_مه

جمله «یسئل أیّان..» استیناف بیانی و در مقام تعلیل و تفسیر «بل یرید الإنسان لیفجر...» است؛ یعنی، پرسش انکارآمیز انسان، برخاسته از گرایش او به فسق و فجور است؛ چرا که اگر قیامت را بپذیرد، نمی تواند به فسق و فجور متمایل گردد. از این رو برای ادامه راه فسق و فجور خویش، قیامت را انکار کرده و به تمسخر می گیرد.

13- امت های قبل از نوح(ع) و فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 3

3- فسق و فساد عمومی و فراگیر در میان مردم و اقوام پیش از حضرت نوح (ع) وجود نداشت .

و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً . و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا

14- اهمیت فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 3

3 - ایمان و فسق دنیوی ، ملاک پاداش و کیفر اخروی است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً لا یستوون

15- اهمیت مبارزه با فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 7

7 - لزوم مبارزه با سردمداران فسق و انحرافات جامعه

إلی فرعون و قومه إنهم كانوا قومًا ف_سقین

«إنهم كانوا..» در مقام تعلیل است و هر کجا علت پیدا شد، احکام و پی آمدهای آن نیز جاری خواهد گشت.

16- بدترین فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - اتهام بی دلیل زنا به زنان پاکدامن، بدترین نوع فسق است و نسبت دهندگان آن، سرآمد فاسقان اند.

ص: 222

والذین یرمون المحصنات ثم لم یأتوا بأربعة شهداء . . . و أول نک هم الف سقون

ضمیر «هم» ضمیر فصل و «الفاسقون» مسند همراه با «ال» جنس و مفید حصر است. منحصر کردن اهل فسق به نسبت دهندگان زنای بی دلیل به زنان پاکدامن، بیانگر برداشت یاد شده است.

17- تداوم فسق قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 3

3 - قوم نوح ، دارای فسقی مستمر و فراگیر

و قوم نوح . . . إثم کانوا قومًا فسقین

«کانوا» دلالت بر دیرینه داشتن فسق قوم نوح دارد و واژه «قوماً» می رساند که فسق آنان، مخصوص گروهی از ایشان نبوده؛ بلکه تمامی آنان را دربرگرفته بود.

18- تضاد فسق و ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 1

1_ «فسق» و «ایمان» دو صفت متضاد و ناسازگار هستند .

کذلک حقت کلمت ربک علی الذین فسقوا أنهم لایؤمنون

19- زمینه فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 3

3- برخورداری از رفاه و ثروت ، زمینه ساز گرایش به فسق و گناه

أمرنا مترفیها ففسقوا فیها

ذکر مترفان جامعه از میان سایر قشرها برای فاسق شدن، در حالی که فسق و گناه از عهده همه مردم برمی آید و اختصاص به گروه خاصی ندارد، ممکن است به خاطر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 8

8 - فسق و گناه پیشگی ، دارای پیوندی عمیق با غفلت از خدا و خویش

ص: 223

و لا تكونوا كالذين نسوا الله فأنسيهم أولئك هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 17

17 - ترک انفاق ، باعث خارج شدن از زمره صالحان

فأصدّق و أكن من الصّٰلِحين

20- زمینه فسق اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 21

21 - فسق پیشگی اهل کتاب و نافرمانی آنان از حق ، نتیجه بی تفاوتی دراز مدت آنان نسبت به تعالیم الهی و گرفتار شدن به قساوت قلب

فطال عليهم الأمد فقتت قلوبهم و كثير منهم فسقون

21- زمینه فسق کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 1

1 - انکار و زیر سؤال بردن برپایی قیامت ، بهانه کافران برای انجام هرگونه فسق و فجور

أیحسب الإنسان أن لن نجعله عظامه . . . بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

«فجور» (مصدر «یفجر») به معنای فسق (صحاح اللغه) و لام در «لیفجر» برای تعلیل است. «أمام» اسم مکان و در این آیه مجازاً در زمان مستقبل _ که مفید استمرار است _ استعمال شده است. بنابراین مفاد آیه چنین می شود: «بلکه انسان می خواهد تا راه فسق و فجور، برای همیشه به روی او باز باشد و آن را ادامه دهد و همین سبب انکار معاد از جانب او است».

22- عوامل رفع فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 7

7 - توبه فاسقان و اصلاح رفتارشان ، از بین برنده آثار سوء فسق گذشته آنان است .

أولئك هم الفـسقون . إلا الذين تابوا من بعد ذلك و أصلحوا فإن الله غفور رحيم

جمله «فإن الله غفور رحيم» در مقام تعلیل برای رفع مجازات های فاسقان است و علت هر حکمی، موجب تعمیم و سرایت آن

ص: 224

حکم خواهد شد. بنابراین فاسقان توبه کار، مشمول رحمت الهی اند؛ چه فسق آنان مربوط به تهمت زدن ها باشد و چه غیر آن.

23- عوامل رفع فسق قاذف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 3

3 - توبه نسبت دهندگان بی دلیل زنا به زنان پاکدامن - در صورت اصلاح رفتار خویش و جبران ضرر و زیان وارده بر متهمان - موجب رفع مجازات فسق و عدم پذیرش شهادت از آنان می شود .

والذین یرمون المحصنات .. أولئك هم الفسقون . إلا الذین تابوا من بعد ذلک و أ

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که پذیرش توبه، شامل تمامی مجازات های مطرح شده در آیه قبل برای تهمت زندگان شود؛ ولی حدّ قذف (صد تازیانه) را به خاطر وجود دلیل خاص قطعی شامل نخواهد شد.

24- عوامل فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 13

13 - قمار، حرم و ارتکاب آن، موجب فسق است .

حرمت علیکم .. و إن تستقسموا بالالزم ذلکم فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 47 - 13، 7

7 - قانونگذاری، جز بر پایه تعالیم و مقررات الهی، در پی دارنده فسق و تباهی

و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئك هم الفسقون

جمله «من لم یحکم ..» علاوه بر مسأله قضاوت، می تواند شامل هر نوع دستور و قانونی باشد.

13 - مسیحیان، در صورت پیروی نکردن از احکام انجیل، فاسق هستند .

و لیحکم أهل الانجیل بما أنزل الله فیہ و من لم یحکم .. هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - نسبت دادن القاب زشت به مؤمنان ، موجب فسق است .

بَسُّ الْأَسْمَاءِ الْفَسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ

برداشت بالا- بنا براین نکته است که تعبیر «بَسُّ الْأَسْمَاءِ» نظر به شخصی داشته باشد که دیگران را با القاب زشت یاد می کند؛ یعنی، این خصلت (تنازی به القاب)، سبب می شود که انسان بد نام گردد و با نام «فاسق» از او یاد شود.

ص: 225

25- فسق اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 8

8- فرعون و سران حکومت وی ، عناصری فاسق و متجاوز بودند .

إلى فرعون و ملائجه إتهم كانوا قومًا فـسقين

26- فسق اکثریت اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 9

9_ باور و اعتقاد مسلمانان به فسق اکثریت اهل کتاب ، عامل انتقاد نابجا و ناخرسندی بی دلیل آنان از اهل ایمان

هل تتقون منا الا ان ءامنا بالله . . و ان اکثرکم فسقون

بدان احتمال که «ان اکثرکم» عطف بر «الله» باشد، یعنی «امنا بان اکثرکم فسقون».

27- فسق اکثریت مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 20

20- بسیاری از اهل کتاب (یهود و نصارا) ، فاسق و متمرّداند .

و كثير منهم فـسقون

28- فسق اکثریت مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 16

16_ اکثریت مشرکان صدر اسلام ، مردمی فاسق و بیرون از مسیر حق بودند .

و أكثرهم فسقون

29- فسق اکثریت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 20

20 - بسیاری از اهل کتاب (یهود و نصارا) ، فاسق و متمرّداند .

و کثیر منهم فـسقون

30- فسق امت های پس از نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 4

4- پیدایش فسق و فساد عمومی و انحرافات عمده تاریخ انسانی ، پس از عصر نوح بود .

و کم أهلکنا . . من بعد نوح

31- فسق امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 6

6_ فسق و عصیانگری امت های گذشته ، ریشه وفادار نماندن آنان به پیمان ها و عهد های خویش با خداوند

و ما وجدنا لأکثرهم من عهد و إن وجدنا أکثرهم لفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «إن وجدنا . . » بیانگر علت وفا نکردن امتهای گذشته به پیمانهای خویش با پیامبران باشد.

32- فسق امر به منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 21

21_ ترویج زشتی ها (منکر) ، پیشگیری از کار های نیک ، امتناع از انفاق و غفلت از یاد خدا ، فسق واقعی است .

يأمرون بالمنكر وينهون عن المعروف ويقبضون أيديهم نسوا الله .. إن المنفقين هم

ص: 227

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 76 - 8

8_ خیانت در امانت و بدعتگذاری در دین از سوی اهل کتاب ، برخاسته از بی تقوایی آنان

و منهم من ان تأمنه بدینار . . . و یقولون علی اللّٰه الکذب ... بلی من اوفی بعهده و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 11

11_ فسق و تبهکاری اهل کتاب ، از عوامل وادار کننده آنان به انتقاد از مسلمانان

قل یا اهل الکتاب هل تنقمون منا الا . . . و ان اکثرکم فسقون

برداشت فوق بر این مبناست که «ان اکثرکم . . .» به تقدیر لام، مفعول له برای «هل تنقمون» باشد. در این صورت «ان اکثرکم . . .» عطف بر محذوف است. یعنی «انما تنقمون ما ایماننا باللّٰه . . . لکذا و کذا و لان اکثرکم فسقون» و یا عطف گرفته شود بر «ان ءامنا» در صورتی که «ان ءامنا» خود بیانگر علت باشد؛ یعنی: ما تنقمون منا دیننا و صلاتنا الا لایماننا و لان اکثرکم فسقون.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 3

3_ اهل کتاب دارای سوابقی ننگینتر و ناپسندتر از فسق و تبهکاری آنان

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند اللّٰه

برداشت فوق بر این مبناست که ذلک اشاره باشد به «فسقی» که از «ان اکثرکم فسقون»، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 62 - 7

7_ رواج گناه و تجاوز و حرام خواری در بین اهل کتاب ، نمودی از فسق آنان

و ان اکثرکم فسقون . . . و تری کثیراً منهم یسرعون فی الاثم و العدوان

به مقتضای ارتباط بین آیات این بخش از سوره می توان گفت: آیه مورد بحث با بیان مصداق و نمونه هایی از فسق اهل کتاب برای اثبات «ان اکثرکم فسقون» استدلال کرده است.

34- فسق بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 59 - 11، 7

7 - عذاب آسمانی نازل شده بر گنهکاران بنی اسرائیل ، سزای فسق دیرینه آنان و گناه تغییر و تبدیل فرمان خدا بوده است .

فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

«با»ی سببیه در «بما كانوا يفسقون» می رساند که: نزول عذاب آسمانی به سبب فسق دیرینه بنی اسرائیل بوده و توصیف آنان به

ص: 228

ستمکاری (الذین ظلموا) دلالت می کند که عذاب به خاطر ظلم آنان، یعنی تبدیل فرمان خدا بوده است. بنابراین باید گفت: ستمکاری بنی اسرائیل به ضمیمه فسق دیرینه آنان، موجب عذاب شده است.

11 - گروهی از قوم موسی، از دیرباز مردمی فاسق و تبهکار بودند.

بما كانوا یفسقون

«باء» در «بما كانوا...» سببیه و «ما» مصدریه است. فعل مضارع آن گاه که همراه «کان» و مانند آن آورده شود، دلالت بر استمرار در زمان گذشته دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 10

10 - بنی اسرائیل، قومی فاسق به خاطر لجاجت و تمردشان در برابر فرامین موسی (ع)

و بین القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 14، 15

14 - قوم موسی، مردمانی فاسق و نافرمان

إِنَّا لَنَدْخُلُهَا .. فَلَاتَأْسُ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

15 - لجاجت قوم موسی در برابر فرمان های وی، نشانه فسق آنان

إِنَّا لَنَدْخُلُهَا .. فَلَاتَأْسُ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 9، 10

9 - بسیاری از بنی اسرائیل در زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) فاسق و شکننده حدود و حریم دین خویش بودند.

و لکن کثیراً منهم فسقون

10 - فسق بنی اسرائیل عامل ایمان نیاوردن به خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وحی الهی

و لو كانوا يؤمنون . . . و لكن كثيراً منهم فسقون

جمله «و لكن . . .» بیانگر علت عدم ایمان بنی اسرائیل است.

35- فسق تبعیض نژادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 10

10 - هواپرستی ، حسد ، نژادپرستی ، خود بزرگ بینی و خویشتن را بدون هیچ دلیل اهل بهشت پنداشتن ، از مصادیق فسق است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

ص: 229

36- فسق حسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 10

10 - هواپرستی ، حسد ، نژادپرستی ، خود بزرگ بینی و خویشتن را بدون هیچ دلیل اهل بهشت پنداشتن ، از مصادیق فسق است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

37- فسق در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 197 - 2,3

2_ حرمت هر گونه سخن ناشایست (رفث) در حج

فمن فرض فیهن الحج فلا رفث . . . فی الحج

3_ حرمت هر گونه نافرمانی (فسوق) در حج

فمن فرض فیهن الحج فلا رفث ولا فسوق . . . فی الحج

38- فسق در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 9

9 - فسق و فساد ، دارای ریشه مستحکم و دیرینه در جامعه فرعونى

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

واژه «کانوا» بیانگر آن است که قوم فرعون، دارای پیشینه دیرین فسق بوده اند.

39- فسق دنیا طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 9

9 - دنیا پرستی ، دشمنی با فرشتگان ، ارتکاب گناہانی همچون کشتن انبیا و رہبران دینی و شکستن پیمان های الهی ، از مصداق های فسق است .

ص: 230

و ما يكفر بها إلا الفسقون

آیات گذشته (از آیه 74 - 98) موانعی را برای ایمان آوردن یهود به قرآن و پیامبر ذکر کرده و در آیه مورد بحث ریشه انکار قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را فسق پیشگی دانسته است. بنابراین آنچه در آن آیات از موانع ایمان آوردن شمرده شده، از نظر قرآن مصداق فسق و بیانگر معنای آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 5

5_ ترجیح محبت خویشاوندان و امکانات مادی بر محبت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جهاد ، فسق و انحراف است .

قل إن كان ءاباؤکم .. أحب إليکم ... و اللّٰه لایهدی القوم الفسقین

40- فسق راهزنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 34 - 7

7 - لواط و راهزنی و ارتکاب گناه علنی ، از مظاهر فسق است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر .. بما کانوا یفس

41- فسق غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 19 - 7

7- غافلان از خدا و خویش ، همان فاسقان واقعی و پرده دران حریم ارزش هایند .

و لاتکونوا کالذین نسوا اللّٰه فأنسیهم أنفسهم أولئک هم الف_سقون

42- فسق فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 5,6

5- فرعون و فرعونیان ، مردمی گرفتار فسق و انحراف دیرپای

إلى فرعون و قومه إنهم كانوا قومًا فاسقين

تعبیر «کانوا قوماً فاسقین» بیانگر آن است که فرعونیان از دیرباز گرفتار فسق و انحراف بوده اند.

6- مبارزه با فسق و تجاوزگری فرعون و فرعونیان ، در رأس برنامه ها و وظایف موسی

ص: 231

فی تسع آیات إلى فرعون و قومه إنهم كانوا قومًا فسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 8

8 - فرعون و سران حکومت وی ، عناصری فاسق و متجاوز بودند .

إلى فرعون و ملائجه إنهم كانوا قومًا فسقین

43- فسق فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 6، 5

5 - فرعون و فرعونیان ، مردمی گرفتار فسق و انحراف دیرپای

إلى فرعون و قومه إنهم كانوا قومًا فسقین

تعبیر «كانوا قومًا فسقین» بیانگر آن است که فرعونیان از دیرباز گرفتار فسق و انحراف بوده اند.

6 - مبارزه با فسق و تجاوزگری فرعون و فرعونیان ، در رأس برنامه ها و وظایف موسی

فی تسع آیات إلى فرعون و قومه إنهم كانوا قومًا فسقین

44- فسق قاذف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 8

8 - اتهام بی دلیل زنا به زنان پاکدامن ، بدترین نوع فسق است و نسبت دهندگان آن ، سرآمد فاسقان اند .

والذین یرمون المحصنات ثم لم یأتوا بأربعة شهداء . . . و أولئك هم الفسقون

ضمیر «هم» ضمیر فصل و «الفسقون» مسند همراه با «ال» جنس و مفید حصر است. منحصر کردن اهل فسق به نسبت دهندگان زنای

بی دلیل به زنان پاکدامن، بیانگر برداشت یاد شده است.

45- فسق قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 34 - 5,6

5 - قوم لوط ، مردمی همواره فاسق و تبہکار بودند .

بما کانوا یفستقون

ص: 232

6 - فسق و تبهکاری قوم لوط ، موجب نزول عذاب آسمانی بر آنها شد .

إِنَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ... بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

46- فسق قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 3 - 4

4- قوم نوح ، پیش از رسالت آن حضرت ، به عبادت خدا و تقوای الهی اعتقاد نداشته و پایبند نبودند .

أَنْعَبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا

توصیه و انذار حضرت نوح(ع) به موارد یاد شده و مخالفت طولانی قومش با آنها، بیانگر حقیقت یاد شده است.

47- فسق کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 7

7_ کفرپیشگان ، مردمی فاسق و بی اعتنا به عهد های الهی

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد وإن وجدنا أكثرهم لفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 8

8_ کفر به خدا و رسول او ، فسق و کافران ، مردمانی فاسقند .

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 5

5 - کافران ، مردمانی فاسق و تبه کارند .

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا

به قرینه مقابله «مؤمناً» و «فاسقاً» و به قرینه آیات پیش که در آنها، مردم به دو دسته کافر و مؤمن تقسیم شده اند، مراد از «فاسقاً» می تواند کافران باشد. بنابراین، اطلاق «فاسق» بر کافر به خاطر فسق و تبه کاری او است.

ص: 233

48- فسق گناه آشکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 34 - 7

7 - لواط و راهزنی و ارتکاب گناه علنی ، از مظاهر فسق است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر . . . بما كانوا یفس

49- فسق گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 25

25_ گنهکاران ، فاسقند .

ان یصیبهم ببعض ذنوبهم و إن كثيراً من الناس لفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 6

6 - مجرمان ، مردمانی فاسق و تبه کارند .

المجرمون . . . أفمن كان مؤمناً کمن كان فاسقاً

50- فسق لواط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 34 - 7

7 - لواط و راهزنی و ارتکاب گناه علنی ، از مظاهر فسق است .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر . . . بما كانوا یفس

51- فسق متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ متخلفان از جنگ ، فاسق و اعمالشان در نزد خداوند بی ارزش است .

إنکم کنتم قوماً فسقین

روی سخن در این بخش از آیات با منافقانی است که از شرکت در جنگ تبوک خودداری کردند.

ص: 234

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

9_ منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خداوند .

يحلِفون . . . لا يرضى عن القوم الفسقين

52- فسق مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 33 - 5

5_ مشرکان ، مردمانی فسق پیشه اند .

فذلکم اللّٰه ربکم . . . کذلک حقت کلمت ربک علی الذین فسقوا

53- فسق مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 8

8- آنان که در زمین فسادانگیز هستند ، فاسقند .

إلا الفسقين. الذین ... یفسدون فی الأرض

54- فسق مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 49 - 5

5_ تکذیب کنندگان آیات الهی ، فاسقند.

و الذین کذبوا بآیتنا یمسهم العذاب بما كانوا یفسقون

55- فسق مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - انکار قرآن و دلایل رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشانه فسق و انحراف انکار کننده است .

ص: 235

و ما يكفر بها إلا الفسقون

56- فسق مكذبان محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 99 - 8

8 - انكار قرآن و دلايل رسالت پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، نشانه فسق و انحراف انكار كننده است .

و ما يكفر بها إلا الفسقون

57- فسق منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 53 - 5

5_ منافقان ، گروهی فاسق و تجاوزپیشه

إنكم كنتم قوماً فسقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 67 - 20

20_ منافقان ، مشخص ترين نمونه فاسقان

إن المنافقين هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 80 - 9

9_ منافقان ، مردمانی فاسقند .

ذلك بأنهم كفروا... و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 84 - 14

14_ منافقان ، مردمی فاسق و منحرف از مسیر حق

إنهم كفروا... فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

ص: 236

9_ منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خدایند .

یحلفون . . . لا یرضی عن القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 9

9 - منافقان ، عناصری فاسق و منحرف

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

58- فسق ناقضان معاهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 18

18_ پیمان شکنان ، مردمانی فاسق و منحرف از مسیر حق

لَا يَرْجِعُوا فِيكُمْ . . . ذَمَهُ . . . وَأَكْثَرَهُمْ فَسِقُونَ

59- فسق نهی از معروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 21

21_ ترویج زشتی ها (منکر) ، پیشگیری از کار های نیک ، امتناع از انفاق و غفلت از یاد خدا ، فسق واقعی است .

يَأْمُرُونَ بِالْمَنكِرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ . . . إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ

60- فسق ولید بن عتبہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 6 - 11

11_ « من إحتجاج الحسن (ع) لمخالفیه . . . و أما أنت يا وليد بن عقبه فوالله ما ألومك أن تبغض علياً . . . وقد سمّاه الله مؤمناً . . . و

سمّاک فاسقاً و هو قول الله عزّوجلّ . . . « إن جاءكم فاسق بنياً فتبيّنوا أن تصيبوا قوماً بجهاله . . . » ;

از احتجاجات امام حسن (ع) با مخالفان خود است که فرمود: اما تو ای ولیدبن عقبه! سوگند به خدا من تو را در دشمنی ات با حضرت علی (ع) ملاصت نمی کنم. .. زیرا خداوند علی (ع) را مؤمن ... و تو را فاسق خوانده است. ... و این سخن خداوند عزوجل است: إن جاءكم فاسق بنیا فتبیئوا...».

ص: 237

61- فسق هواپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 10

10 - هواپرستی ، حسد ، نژادپرستی ، خود بزرگ بینی و خویشان را بدون هیچ دلیل اهل بهشت پنداشتن ، از مصادیق فسق است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

62- فسق یهود ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 14، 13

13 _ یهودیان ساکن ایله دارای پیشینه فسق و تبهکاری

بما کانوا یفسقون

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ما» در «بما کانوا» مصدریه باشد ؛ یعنی: به سبب فسق و تبهکاری سابقشان آنان را این گونه آزمودیم.

14 _ فسق و تبهکاری دیرینه مردم ایله ، موجب آزمون آنان با فراهم آوردن زمینه ای مساعد (تسهیل ماهیگیری در شنبه و نایاب شدن ماهی در غیر آن روز) برای سرپیچی از حکم تحریم صید

کذلک نبلوهم بما کانوا یفسقون

«کذلک» اشاره است به معنایی که از «إذ تأتیهم حیتانهم . . .» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 7

7 _ فسق و ستمگری یهودیان ایله ، مایه نزول عذاب الهی بر آنان شد .

أخذنا الذین ظلموا بعذاب بئیس بما کانوا یفسقون

«ما» در «بما کانوا» مصدریه و «باء» سببیه است _ یعنی: أخذناهم بسبب فسقهم.

63- فسق یهود صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 103 - 5

5 - یهودیان عصر بعثت ، به دلیل وابستگی به دنیا و فسق پیشگی زمینه های ایمان و تقوا را از دست داده بودند .

ص: 238

لبس ما شروا به أنفسهم . . . و لو أنهم ءامنوا و اتقوا لمثوبه من عندالله خير

به کارگیری «لو» امتناعیه در جمله «لو أنهم . . .» می نمایاند که: ایمان آوردن یهود و پرهیز از گناہانی همانند سحر، امری مشکل یا ممتنع بوده است. آیات پیشین - که سخن از دل بستگی شدید یهود به دنیا و فاسق بودن آنان داشت - می تواند بیانگر علت به وجود آمدن این روحیه در ایشان باشد.

64- فطريت تبری از فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 20

20 - بیزاری از کفر ، فسق و عصیان ، دارای ریشه در سرشت انسان *

و کرّه إلیکم الکفر و الفسوق و العصیان

برداشت بالا بدان احتمال است که انتساب «کرّه» به خداوند، بیانگر جریان تکوینی باشد؛ یعنی، خداوند وجود انسان را_ با همه تمایلات و گرایش ها_ به گونه ای آفریده است که به طور طبیعی از کفر و .. متنفر است.

65- فطريت نفرت از فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 20

20 - بیزاری از کفر ، فسق و عصیان ، دارای ریشه در سرشت انسان *

و کرّه إلیکم الکفر و الفسوق و العصیان

برداشت بالا بدان احتمال است که انتساب «کرّه» به خداوند، بیانگر جریان تکوینی باشد؛ یعنی، خداوند وجود انسان را_ با همه تمایلات و گرایش ها_ به گونه ای آفریده است که به طور طبیعی از کفر و .. متنفر است.

66- کفر و فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 16

16 _ پیوند تنگاتنگ میان کفر ، نفاق و فسق

إنهم كفروا .. فسقون

ص: 239

67- کیفر فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 59 - 7

7 - عذاب آسمانی نازل شده بر گنهکاران بنی اسرائیل ، سزای فسق دیرینه آنان و گناه تغییر و تبدیل فرمان خدا بوده است .

فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

«با»ی سببیه در «بما كانوا یفسقون» می رساند که: نزول عذاب آسمانی به سبب فسق دیرینه بنی اسرائیل بوده و توصیف آنان به ستمکاری (الذین ظلموا) دلالت می کند که عذاب به خاطر ظلم آنان، یعنی تبدیل فرمان خدا بوده است. بنابراین باید گفت: ستمکاری بنی اسرائیل به ضمیمه فسق دیرینه آنان، موجب عذاب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 2,4

2_ محرومیت قوم موسی (ع) از تسلط بر سرزمین مقدس و سکونت در آن ، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُ أَبَدًا .. فَنَاهَا مُحْرَمَةً عَلَيْهِمْ

جمله «فانها محرمه ..»، تفریع بر نافرمانی آنان از دستور موسی(ع) است، نه اینکه متفرع بر نفرین او (فافرقت بیننا...) باشد.

4_ سرگردانی قوم موسی (ع) در بیابان ، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آن از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا .. يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 9

9_ ترک نهی از منکر و سکوت در برابر منحرفان و فسق و ستمگری ، دارای کیفری شدید است .

أُنْجِنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعِزَابٍ

68- گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 5 - 75 - 3,5

3 - منشأ انکار معاد ، تمایل انسان به فسق و فجور است ؛ نه وجود شبهه ای علمی .

أیحسب الإنسان أن نجمع عظامه . . . بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

5 - گرایش به فسق و فجور ، از تمایلات طبیعی انسان ها است .

بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

ص: 240

69- مبارزه با فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 6

6 - مبارزه با فسق و تجاوزگری فرعون و فرعونیان ، در رأس برنامه ها و وظایف موسی

فی تسع ءایتِ إلی فرعون و قومه إثم کانوا قومًا فسقین

70- متقین و فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 3

3- تقوایپیشگان ، انسانهایی پاک و مبرّای از جهالت و فسق

المتّقین . الذین تتوفّهم الملئکه طیبین

واژه «طیب» وقتی به انسان نسبت داده شود، به معنای دور بودن او از آلودگی، جهل، فسق و کارهای زشت است.

71- مرگ با فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 13، 15

13 _ نفاق و کفر و مرگ در حال فسق ، مایه محرومیت از فیض نماز و دعای اهل ایمان

و لاتصل . . . إثم کفروا باللّٰه ورسوله و ماتوا و هم فسقون

15 _ انحراف از مسیر حق و مردن در حال فسق ، فرجام شوم منافقان

و ماتوا و هم فسقون

72- مظاهر فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 5

5_ حیوانی که با نام خدا ذبح نشود، مظهر فسق است.

و لا تأكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه وإنه لفسق

مرجع ضمیر «إنه» می تواند «ما» در «مما لم يذكر» باشد در نتیجه حیوان ذبح شده بدون نام خدا، خود فسق است.

ص: 241

73- مفهوم فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 12

12_ فسق (نادیده گرفتن دستورات خداوند) ، ریشه استهزای دین و شعایر الهی

اتخذوا دینکم هزواً ولعباً .. و إن اکثرکم فسقون

مصدق جمله «هل تنقمون ..» همان استهزای نماز و احکام دین است. بنابراین «فسق» که علت برای «تنقمون» گرفته شده است، در حقیقت علت استهزای دین نیز می باشد.

74- منشأ رفع فسق قاذف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 5 - 6

6 - پذیرش توبه قذف کنندگان و پاک شدن آنان از آثار فسق ، ناشی از غفران و رحمت خداوند است .

والذین یرمون المحصنات .. أولئك هم الفسقون 0 إلا الذین تابوا من بعد ذلک و أ

75- منشأ فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 20 - 3

3 - دل بستگی به دنیا و نقد طلبی ، منشأ تمایل انسان به فسق و فجور

بل یرید الإنس لیفجر أمامه .. کلاً بل تحبون العاجله

مطلب یاد شده، از ارتباط میان این آیه و آیه 5 استفاده می شود.

76- منشأ فسق ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 13

13- فسق ابلیس و سرپیچی او از امر پروردگار ، دارای ریشه در سرشت وی بود .

کان من الجنّ ففسق عن أمر ربّه

فاء تقریب، بیانگر این معنا است که «جن» بودن، زمینه فسق ابلیس شد و ممکن است مراد این باشد که در سرشت جن، حق انتخاب قرار داده شده و مجبور به اطاعت نیست، از این جهت، ابلیس، به انتخاب خود، راه فسق در پیش گرفت.

ص: 242

77- منشأ نفرت از فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 17

17 - خداوند ، پدید آورنده زمینه بیزاری مؤمنان از کفر ، فسوق و عصیان

ولكن الله... وكره إليكم الكفر والفسوق والعصيان

78- موارد فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 27 - 8،7

7 - کسانی که به پیمان های الهی پایبند نباشند و پیوندهایی را که خدا به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده بگیرند ، فاسق هستند .

إلا الفسقين. الذين... يقطعون ما أمر الله به أن يوصل

«الذين»، صفت توضیحی برای «الفساقین» می باشد.

8 - آنان که در زمین فسادانگیز هستند ، فاسقند .

إلا الفسقين. الذين... يفسدون في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 10،9

9 - دنیا پرستی ، دشمنی با فرشتگان ، ارتکاب گناهی همچون کشتن انبیا و رهبران دینی و شکستن پیمان های الهی ، از مصداق های فسق است .

وما يكفر بها إلا الفسقون

آیات گذشته (از آیه 74 - 98) موانعی را برای ایمان آوردن یهود به قرآن و پیامبر ذکر کرده و در آیه مورد بحث ریشه انکار قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را فسق پیشگی دانسته است. بنابراین آنچه در آن آیات از موانع ایمان آوردن شمرده شده، از نظر قرآن مصداق فسق و بیانگر معنای آن می باشد.

10 - هواپرستی ، حسد ، نژادپرستی ، خود بزرگ بینی و خویشتن را بدون هیچ دلیل اهل بهشت پنداشتن ، از مصادیق فسق است .

و ما يكفر بها إلا الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 12، 11

11_ استفاده از مردار، خون، گوشت خوک، حیوان خفه شده، زده شده، پرت شده، شاخ خورده، دریده شده و بدون تذکیه،

ص: 243

فسق و خروج از طاعت خداوند است .

حرمت علیکم . . . ذلکم فسق

بنابر اینکه «ذلکم» اشاره باشد به جمیع عناوین یاد شده در آیه، نه خصوص آخرین عنوان.

12_ قسمت بندی گوشت به حکم قمار و استفاده از آن و خوردن گوشت حیوانی که به نام غیر خدا و یا بر آستان بت ها ذبح شود ، فسق است .

حرمت علیکم . . . و ما ذبح علی النصب و إن تستقسموا بالازلیم ذلکم فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 47 - 11، 10

10_ خودداری از قضاوت بر اساس احکام و قوانین الهی ، فسق است . *

و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئک هم الفسقون

جمله «و من لم یحکم . . .» دارای دو مصداق است: یکی حکم کردن بر اساس احکام غیر الهی و دیگری خودداری از حکم کردن و قضاوت نمودن بر پایه مقررات الهی. برداشت فوق ناظر به مصداق دوم است.

11_ خودداری از قانونگذاری بر اساس تعالیم الهی ، فسق است . *

و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئک هم الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 108 - 11، 10

10_ خیانت در شهادت و سوگند دروغ ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

فان عثر علی انهما استحقا . . . و الله لایهدی القوم الفسقین

11_ رعایت نکردن تقوا و بی اعتنایی به دستورات خداوند ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

و اسمعوا و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ تکذیب رسالت انبیا، فسق است.

و ما نرسل المرسلین إلا مبشرین و منذرین . . . و الذین کذبوا بآیتنا یمسهم العذاب یم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ خوردن از ذبیحه ای که نام خدا بر آن برده نشده، فسق (خروج از طاعت خداوند) است.

و لا تأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه و إنه لفسق

مرجع ضمیر «إنه»، «أکل» می تواند باشد که از جمله «لا تأکلوا» گرفته شده است.

3_ یاد نکردن عمدی نام خداوند در هنگام ذبح حیوان، فسق است.

و لا تأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه و إنه لفسق

مرجع ضمیر «إنه»، «ترك التسمیه» می تواند باشد که از مضمون جمله «مما لم يذكر» انتزاع شده و نتیجه آن برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 145 - 12, 13

12 - بردن نامی جز نام خدا بر حیوان به هنگام ذبح، فسق و خروج از طاعت خداست.

أوفسقا أهل لغير الله به

13 - حیوان ذبح شده با نام غیر خدا، فسق است، گر چه ذاتاً پلید نباشد.

أوفسقا أهل لغير الله به

خداوند از چنین حیوانی تفسیر به رجس نکرده بلکه فقط بر او اطلاق فسق کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 165 - 8

8 - تخلف از احکام الهی و مداومت بر آن ، فسق و ظلم و در پی دارنده کفر شدید الهی است .

وأخذنا الذين ظلموا بعذاب بئیس بما كانوا یفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 5

5 - ترجیح محبت خویشاوندان و امکانات مادی بر محبت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جهاد ، فسق و انحراف است .

قل إن كان ءاباؤکم . . . أحب إلیکم . . . و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 21

21 - ترویج زشتی ها (منکر) ، پیشگیری از کار های نیک ، امتناع از انفاق و غفلت از یاد خدا ، فسق واقعی است .

یأمرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون أیدیهم نسوا الله . . . إن المنفقین هم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 8

8_ كفر به خدا و رسول او، فسق و كافرين، مردمانى فاسقند .

ذلك بأنهم كفروا بالله ورسوله و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 34 - 7

7 - لواط و راهزنى و ارتكاب گناه علنى، از مظاهر فسق است .

أنتكم لتأتون الرجال و تقطعون السبيل و تأتون فى نادىكم المنكر . . . بما كانوا يفس

ص: 245

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 18 - 4

4 - خروج از ایمان ، فسق است .

أفمن كان مؤمناً كمن كان فاسقاً

به قرینه مقابله «مؤمناً» با «فاسقاً» مراد از «فاسقاً» کسانی اند که ایمان ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 12

12 - پیروی از طاغوت ، گناه و فسق است .

فأطاعوه... إثمهم كانوا قومًا فاسقين

79- موانع فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 2

2 - ایمان به قیامت ، بازدارنده انسان از فسق و فجور

بل يريد الإنس ليفجر أمامه

80- موجبات فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 102 - 5

5_ وفا نکردن به عهد ها و پیمان های الهی گناه و موجب فسق است .

و ما وجدنا لأكثرهم من عهد و إن وجدنا أكثرهم لفسقين

در چگونگی ارتباط جمله «ما وجدنا...» با جمله «إن وجدنا...» از جهت تقدم و تأخر رتبی دو نظر ابراز شده است: وفا نکردن به عهدهای الهی موجب فسق است؛ فسق پیشین زمینه ساز پایدار نماندن به عهدهای الهی است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

81- نشانه فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 246

5- کم فروشی ، از بین برنده دیانت انسان و نمونه ای از فسق و سرکشی در برابر خداوند است .

ویل للمطففین .. کلاً إنّ کتّب الفجار لفی سجّین

«فجور»؛ یعنی، دریدن پرده دیانت (مفردات راغب) و به معنای فسق و عصیان نیز آمده است (قاموس). ارتباط این آیه با آیات پیشین، بیانگر این است که از «فجار»، همان «مطففین» اراده شده است.

82- نشانه های فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 8

8 - انکار قرآن و دلایل رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشانه فسق و انحراف انکار کننده است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 15

15 _ لجاجت قوم موسی در برابر فرمان های وی ، نشانه فسق آنان

إنا لن ندخلها .. فلا تأس علی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 11

11 _ پذیرش ولایت و دوستی با کافران نشانه فسق و خروج از حدود الهی است .

ما اتخذوهم أولیاء و لکن کثیراً منهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 25، 26

25 - کفر و ارتداد ، پس از دیدن حاکمیت دین و دین داران و امنیت و آرامش زیر سایه آن ، نشان فسق و تبه کاری و خروج از راه حق و

وعد الله الذين آمنوا منكم . . . ليستخلفنهم . . . ولیمکنن لهم دینهم ... یعبدون

در این که مقصود از «کفر» در آیه شریفه چیست؟ میان مفسران دو دیدگاه وجود دارد: 1- مقصود ارتداد است؛ یعنی، چنانچه هر کس پس از دیدن حاکمیت و امنیت زیر سایه دین و نیز اتمام حجت الهی، مجدداً راه کفر را بپیماید، او حقیقتاً فاسق و تبه کار است. 2- مراد کفران نعمت است؛ یعنی، آن کس که نعمت حاکمیت و امنیت تحت لوای دین را مشاهده کند و در عین حال به جای شکرگزاری، راه ناسپاسی را بپیماید، او حقیقتاً فاسق و تبه کار است. برداشت یاد شده، بنابر دیدگاه نخست است.

26 - کفران و ناسپاسی نعمت حاکمیت دین داران و امنیت در پناه دین ، نشان فسق و تبه کاری و خروج از راه حق و صواب است .

وعد الله الذين ءامنوا منكم ... ليستخلفنهم ... وليمكنن لهم دينهم ... يعبدون

«فسق» به معنای عصیان و ترک فرمان های الهی و خروج از راه حق است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 5 - 9

9 - جبهه گیری در برابر خدا و پیامبر و حاکمیت دین ، از نمود های بارز فسق

ذلک بأنهم شاقوا الله ورسوله .. و ليخزي الف سقين

از تطبیق عنوان «فاسق» بر کسانی که در برابر خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) جبهه گیری کردند (شاقوا الله ورسوله)، مطلب بالا برداشت می شود.

83- نفاق و فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 16

16 - پیوند تنگاتنگ میان کفر ، نفاق و فسق

إنهم كفروا .. فسقون

84- نفرت از فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 18

18 - نفرت درونی مؤمنان ، از کفر ، فسق و عصیان

و كره إليكم الكفر و الفسوق و العصيان

85- هماهنگی فسق با عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 21

21 - کفر، فسق و عصیان، سه حلقه پیوسته به یکدیگر

و کَرِهَ إِلَیْکُمُ الْکُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْیَانَ

ص: 248

86- هماهنگی کفر با فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 21

21 - کفر ، فسق و عصیان ، سه حلقه پیوسته به یکدیگر

و کزّه إلیکم الکفر و الفسوق و العصیان

ص: 249

1- آثار فصاحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 34 - 3

3 - موسی (ع) ، پیدایش شرح صدر و خوش بیانی را ، مایه فراهم آمدن زمینہ یاد فراوان خداوند می دانست .

قال رب اشرح لی صدري . . . و نذکرک کثیراً

تعلیل «و نذکرک» می تواند به تمامی خواسته های موسی (ع) _ از جمله درخواست شرح صدر و روان گویی _ مربوط باشد. موسی (ع) هدف خود را از آن خواسته ها، توفیق افزون تر برای یاد خدا در هر کوی و برزن و هنگام موعظه هر فرد و گروه، اعلام کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 6

6 - نقش تعیین کننده فصاحت و بلاغت و شفافیت بیان ، در هدایت و تربیت انسان ها

قرءاناً عربیاً غیر ذی عوج

2- آثار فصاحت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 5

5 - تأثیر شگرف قیافه زیبا و کلام شیوا ، در جذب و جلب افراد

و إذا رأیتهم تعجبک أجسامهم و إن یقولوا تسمع لقلولهم

ص: 250

3- آثار فصاحت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 14

14 - فصاحت قرآن ، عاملی مؤثر در اسلام مردم مکه و نواحی آن

أوحینا إلیک قرءاناً عربیاً لتنذرُ أمّ القری

برداشت یاد شده بر این پایه است که «عربیاً» به معنای فصاحت و روشنی قرآن بوده و «لتنذر» تعلیل برای نزول قرآن با وصف فصاحت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 6

6 - فصاحت قرآن ، موجب جلب توجه اعراب عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و واداشتن آنان به اندیشه و تعقل

إنا جعلنہ قرءاناً عربیاً لعلکم تعقلون

4- آثار فصاحت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 2

2- موسی (ع) ، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان ، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست .

ربّ اشرح لی . . . کی نسبّحک کثیراً

«کی نسبّحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی (ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی (ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

5- آثار فصاحت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 5

5- بهره گیری از منطق فصیح و برتر هارون ، انگیزه موسی (ع) در بودن او با وی

فأرسله معي ردءاً يصدقني إنني أخاف أن يكذبون

ص: 251

6- ارزش فصاحت در تبليغ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 29 - 10

10 - به کارگیری بیان روشن و رسا، امری ارزشمند در تبليغ معارف دینی

و رسول مبین

7- اهمیت فصاحت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 34 - 3

3 - اهمیت فصاحت و شیوایی بیان، در کار هدایت و رهبری جامعه

و أخى هـ رون هو أفصح منى لساناً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 2 - 6

6_ سخن روشن و به دور از ابهام، دارای اهمیتی ویژه در انجام رسالت تبليغی و دینی

و الکتـ ب المبین

توصیف قرآن_ که پیام تبليغی است_ به وصف «مبین»، إشعار به مطلب یاد شده دارد.

8- اهمیت فصاحت در تبليغ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - احقاف - 46 - 9 - 16

16- لزوم برخورداری مبلغان دینی، از بیان و پیامی روشن و خالی از پیچیدگی و ابهام

و ما أنا إلا نذیر مبین

وصف «مبین» تأکید بر اهمیت روشنی بیان در مقام انذار خلق است. در حقیقت این آیه گزارشی است از شیوه تبليغ و انذار پیامبر(صلی

الله عليه و آله، تا رهنمودی برای تمامی مبلغان دینی باشد.

9- اهمیت فصاحت مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 3

ص: 252

3 - مبلغان ، نیازمند فصاحت و شیوایی در تبلیغ مفاهیم دینی

أوحینا إلیک قرءاناً عربیاً

بنابراین که مراد از «عربیاً» فصاحت و رسایی قرآن باشد و قرآن نیز کتاب هدایت و تبلیغ معارف دین است، مطلب بالا استفاده می شود.

10- فصاحت در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 2

2- روشنی بیان در ارائه حقایق و معارف ، از ویژگی های لازم برای تبلیغ

قرءاناً عربیاً و صرّفنا فیہ من الوعید لعلّهم یتّقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 195 - 6

6- لزوم به کارگیری صراحت ، روشنی و گویایی سخن ، در تبلیغ و هدایت خلق

نزل... بلسان عربیّ مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 17 - 6

6- لزوم به کارگیری مفاهیم و مطالب روشن ، رسا و بی ابهام در تبلیغ دین

و ما علینا إلاّ البلّغ المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 8

8 - پیام های دینی ، اگر با زبانی فصیح و قالبی متناسب ارائه شود ، ذهن و اندیشه انسان ها را به خود جذب می کند .

إنا جعلنہ قرءاناً عربیاً لعلّکم تعقلون

این نکته که قرآن به واسطه فصاحتش ، زمینه تعقل و جذب اذهان را فراهم می کند، نشانگر آن است که اگر پیام های دینی، این ویژگی را

داشته باشند، در جذب مخاطب موفق خواهند بود.

11- فصاحت رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 2

ص: 253

2- اهمیت سعه صدر و فصاحت بیان ، در کار رهبری و هدایت جامعه

و یضیق صدری و لاینطلق لسانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 3

3- اهمیت فصاحت و شیوایی بیان ، در کار هدایت و رهبری جامعه

و أخی هـرون هو أفصح منی لساناً

12- فصاحت زبان عربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 3 - 7

7- قابلیت و گنجایش زبان عربی ، برای ارائه مفاهیم وحی و بیان معارف الهی

کتـب فصلت ءایـته قرءاناً عربیاً

خداوند پس از بیان این حقیقت که قرآن به روشنی بیان گشته (فصلت آیاته) آن را به عربی بودن توصیف کرده تا به این معنا اشاره کند که لغت عرب آن قابلیت را داشت که بتواند زبان وحی باشد و معارف الهی را در خود جای دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 5

5- زبان قرآن ، زبانی گویا ، روشن و به دور از ابهام

و لو جعلنـه قرءاناً أعجمیاً لقالوا لولا فصلت ءایـته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 16

16- ظرفیت زبان عربی ، برای رساندن پیام خدا و ابلاغ بیم ها و بشارت های الهی به خلق *

و هـذا کتـب مصدق لساناً عربیاً لینذر الذین ظلموا و بشری للمحسنین

از ارتباط میان «لساناً عربیاً» و «لیندر»، استفاده می شود که عربی بودن قرآن، دارای تأثیری مهم در ابلاغ انذار و تبشیر الهی به خلق است.

13- فصاحت عربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 2 - 5.6

ص: 254

5_ قابلیت و گنجایش زبان عرب ، برای مفاهیم وحی و بیان معارف الهی

إنا أنزلناه قرءاً عربياً لعلكم تعقلون

فهمیدن حقایق وحی به عنوان غایتی برای نزول قرآن به لغت عرب ، می رساند که عربی بودن قرآن ، در فهم معارف و حقایق وحی دخیل است و این از قابلیت لغت عرب برای ارائه مفاهیم وحی حکایت دارد.

6_ گویایی و رسا بودن زبان عرب ، فلسفه نزول قرآن به آن لغت

إنا أنزلناه قرءاً عربياً لعلكم تعقلون

«عربی» به معنای فصیح و روشن است و لغت عرب را به این سبب عربی می گویند. بنابراین «قرآناً عربياً» ؛ یعنی ، قرآن به لغت عرب است ، همان لغتی که گویا و رساست.

14- فصاحت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 7,8

7- قرآن ، در قالب زبان عربی فصیح و روشن نازل شده است .

لسان الذی یلحدون إلیه أعجمیّ و هـ ذل لسان عربیّ مبین

8- بیان فصیح و روشن قرآن در قالب زبان عربی ، گویاترین دلیل بر القا نشدن آن توسط فردی عجمی (غیر عرب) بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

لسان الذی یلحدون إلیه أعجمیّ و هـ ذل لسان عربیّ مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 113 - 1

1 - قرآن ، کتابی نازل شده از جانب خداوند ، با بیانی فصیح و روشن

و کذلک أنزلناه قرءاً عربياً

«عربیاً» یا به معنای فصیح و روشن می باشد (مفردات راغب) و یا گویای انتساب به عرب زبانان است (لسان العرب). برداشت یاد شده، ناظر به معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 4

4- قرآن ، بهترین ، گویاترین و شفاف ترین سخن برای پنددهی و درس آموزی

اللّٰهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ .. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ . قراءتاً عربياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 3 - 6

6 - آیات قرآن ، برخوردار از فصاحت و شیوایی *

ص: 255

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «عربیاً» به معنای سخن فصیح و شیوا باشد. در برابر اعجمی که به معنای غیر فصیح می باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 5,6

5 - زبان قرآن ، زبانی گویا ، روشن و به دور از ابهام

و لو جعلنَه قرءاناً أعجمیاً لقالوا لولا فصلت آءِی_ته

6 - مجموعه آیات قرآنی ، به دور از هرگونه ابهام و برخوردار از فصاحت

و لو جعلنَه قرءاناً أعجمیاً لقالوا لولا فصلت آءِی_ته

«اعجمی» منسوب به «اعجم» است و «اعجم» به کسی گفته می شود که کلام او دارای ابهام بوده و گویا نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 2

2 - فصاحت و شیوایی والا و بی مانند قرآن

أوحینا إلیک قرءاناً عربیاً

«عربی» به سخنی گفته می شود که فصیح و شیوا باشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 4

4 - قرآن ، کتابی فصیح و دارای پیامی روشن و بدون ابهام

إنّا جعلنَه قرءاناً عربیاً

برداشت یاد شده با توجه به معنای دیگر «عربیاً» _ که فصاحت است _ به دست می آید. در مفردات راغب آمده: «العربی: الفصیح البین من الکلام»؛ یعنی، عربی به سخنی گفته می شود که شیوا، روشن و بدون ابهام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 2 - 4

4_ رسایی و بلاغت بیان ، از ابعاد عظمت قرآن

و الکتب المبین

از این که قرآن با وصف «کتاب مبین» مورد سوگند الهی قرار گرفته است، مطلب یاد شده استفاده می شود.

15- فصاحت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 256

9- روشنی بیان و صراحت کامل پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در تبلیغ آیین توحیدی

و رسول مبین

در صورتی که «مبین» به معنای روشنگر باشد، وضوح و صراحت بیان پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفاده می شود.

16- فصاحت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 3,4

3 - منافقان ، دارای زبانی شیوا و کلامی جذاب

وإن يقولوا تسمع لقولهم

4 - سخنان زیبا و جذاب منافقان ، هر شنونده ای را به شنیدن آن وا می داشت .

وإن يقولوا تسمع لقولهم

خطاب در «تسمع»، عام است و اختصاص به شنونده خاصی ندارد.

17- فصاحت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 1,5

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . . قال قد أُوتيت سؤلک ی_موسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی

«سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . . قال قد أُتيت سؤلک

18- فصاحت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 115 - 5

5- روشن و بی ابهام بودن بیان و انذار پیامبران ، ویژگی بارز آنان در تبلیغ

إن أنا إلا نذیر مبین

ص: 257

19- فصاحت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 2

2 - هارون ، برخوردار از فصاحتی برتر در مقایسه با موسی (ع)

و أخی هارون هو أفصح مني لساناً

20- کافران و فصاحت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 9

9- فصاحت عالی قرآن و بیان روشن آن ، مورد قبول همگان حتی کافران و مشرکان

و هـ ذل لسان عربی مبین

استدلال خداوند در ردّ ادعای کافران، مبتنی است بر آنکه فصاحت قرآن مورد قبول آنها باشد.

21- مشرکان و فصاحت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 103 - 9

9- فصاحت عالی قرآن و بیان روشن آن ، مورد قبول همگان حتی کافران و مشرکان

و هـ ذل لسان عربی مبین

استدلال خداوند در ردّ ادعای کافران، مبتنی است بر آنکه فصاحت قرآن مورد قبول آنها باشد.

22- نقش فصاحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 4

4- گویا بودن زبان و روان بودن سخن ، دارای نقشی مؤثر در ارشاد و تبلیغ دین است .

واحلل عقده من لسانی

ص: 258

11- فصول

1- آثار پیدایش فصول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 7

7 - آمد و شد شب و روز و به وجود آمدن فصل های مختلف ، عامل پیدایش موجودات زنده و جریان مستمر مرگ و حیات در زمین

یحی و یمیت و له اختل ف الیل و النهار

ذکر «اختلاف شب و روز» پس از بیان مرگ و حیات می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

2- پیدایش فصول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 8

8 - گردش شب و روز و پیدایش فصل های مختلف ، یکی دیگر از جلوه های تدبیر و ربوبیت بی شریک خداوند

و له اختل ف الیل و النهار

3- منشأ پیدایش فصول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 6

6 - تفاوت ساعات شب و روز در طول سال و پیدایش فصل ها ، تنها در اختیار و تحت اراده خداوند است .

ص: 259

وله اختلاف الیل والنهار

برداشت فوق، با توجه به معنای دیگر «اختلاف» _ که مقابل توافق و اتفاق است _ می باشد. بنابراین مراد از «اختلاف اللیل والنهار» تفاوت و نوسان های موجود در هر یک، از شب و روز در طول سال خواهد بود که لازمه آن پیدایش فصل های چهارگانه است.

4- منشأ تغییر فصول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 5 - 6

6 - تغییر فصول سال ، جلوه ای دیگر از ربوبیت یگانه خدا

ربّ المشرق

5- فصل های سال

{فصل های سال}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 5

5 - تنظیم و تقدیر روزی موجودات زمین ، به اراده خداوند در فصل های چهارگانه

وقدر فیها أقوتها فی أربعه آیام

برداشت بالا بنابر این احتمال است که «فی أربعه آیام» فقط ظرف برای «وقدر فیها أقوتها» باشد و «آیام» نظر به فصول چهارگانه داشته باشد.

6- آثار تغییر فصل های سال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 6

6 - نقش مهم تغییر فصل ها ، در تأمین روزی موجودات زمین

وقدر فیها أقوتها فی أربعه آیام

برداشت یاد شده بدین احتمال است که «أربعه آیام» اشاره به فصل های چهارگانه داشته باشد.

7- تغییر فصل های سال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 7

7 - کوه های استوار ، برکت سرشار زمین ، تغییر فصل ها و تأمین نیاز های غذایی موجودات ، از نشانه های ربوبیت بی همتای خدا

ذَلِك رَّبِّ الْعَالَمِينَ . وَجَعَلْ فِيهَا رُوسِي مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرْ فِيهَا أَقْوَتَهَا فِي أَرْب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 40 - 4

4 - تغییر فصل های سال ، جلوه ای دیگر از ربوبیت یگانه خداوند

رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

8- منشأ پیدایش فصل های سال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 17 - 2

2 - نقش اساسی نقطه طلوع و غروب خورشید ، در پیدایش فصول و تأمین نیاز های بشر *

رَبِّ الْمَشْرِقِينَ وَرَبِّ الْمَغْرِبِينَ

با توجه به این که پیدایش فصول هم زمان با تغییر میل خورشید در طلوع و غروب صورت می گیرد احتمال می رود یاد کرد «مشرقین و مغربین»، اشاره به پیامدهای مهم آن (پیدایش فصول) داشته باشد که بشر از این رهگذر، به امکانات زندگی دست می یابد.

9- منشأ تغییر فصل های سال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 1

1 - نظام تغییر فصول و کم و زیاد شدن ساعات شب و روز در طول سال ، تحت حاکمیت اراده خداوند

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

«إيلاج» (مصدر «يولج») به معنای داخل کردن است. برداشت یاد شده بدان احتمال است که مقصود از «يولج الليل في النهار» (شب را در روز داخل می کند)، این باشد که او از مقدار شب می کاهد و بر مقدار روز می افزاید و مقصود از «يولج النهار في الليل» (روز را در شب داخل می کند) این باشد که او از مقدار روز می کاهد و بر مقدار شب می افزاید.

ص: 261

1- تدبیر موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 5 - 1

1 - جهان طبیعت (آسمان ها ، زمین و پدیده های میان آنها) ، تحت ربوبیت خدای یگانه است .

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ . رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

2- تشویق به تسخیر فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 7

7- ترغیب ضمنی خداوند ، به ایجاد آمادگی لازم برای تسخیر فضا و کرات *

إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفَعُوا .. لَا تَنْفَعُوا إِلَّا بِسُلْطَانٍ

بنابراین که آیه شریفه مربوط به دنیا باشد، جمله «لَا تَنْفَعُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ» را می توان ترغیبی از سوی خداوند برای کسب آمادگی و قدرت تسخیر فضا دانست.

3- حاکم موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 1

1 - فرمانروایی جهان هستی (آسمان ها ، زمین و موجودات میان آن دو) تنها در اختیار خداوند است .

أم لهم ملك السموت و الأرض و ما بينهما

4- خالق موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 1

1 - خداوند ، خالق آسمان ، زمین و پدیده های میان آن دو است .

و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بينهما ب_طلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 59 - 1

1 _ خداوند ، آفریدگار آسمان ها و زمین و پدیده های میان آنها است .

الذی خلق السموت و الأرض و ما بينهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 1

1 - خداوند ، آفریننده آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو است .

الله الذی خلق السموت و الأرض و ما بينهما

5- سقوط موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 32 - 2

2- خداوند ، اجرام آسمانی و موجودات فضا را ، از سقوط بر اهل زمین محفوظ داشته است . *

و جعلنا السماء سقفاً محفوظاً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از آسمان، فضا و جو باشد که نسبت به زمین چون سقف است و محفوظ بودن آن، به اعتبار سقوط اجرام آسمانی و فضایی و یا نفوذ اشعه کشنده کیهانی از جو به سوی زمین باشد.

6- قانونمندی خلقت موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 16 - 1

ص: 263

1- آفرینش آسمان و زمین و موجودات فضا (جهان هستی)، بیهوده و بازیچه نیست؛ بلکه جهت دار و هدفمند است.

و ما خلقنا السماء والأرض و ما بینهما ل_عبین

«لعب» به معنای کاری است بی فایده که مقصود صحیح و مصلحتی در آن نباشد. «لاعبین» نیز حال برای ضمیر «خلقنا» است؛ یعنی، ما جهان را به قصد بازیچه و سرگرمی نیافریدیم.

7- مالک موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 3

3- تنها خداوند مالک تمامی موجودات مستقر در فاصله زمین و آسمان ها است.

له ... ما بینهما

8- محافظت از موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 32 - 2

2- خداوند، اجرام آسمانی و موجودات فضا را، از سقوط بر اهل زمین محفوظ داشته است.*

و جعلنا السماء سقفاً محفوظاً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از آسمان، فضا و جو باشد که نسبت به زمین چون سقف است و محفوظ بودن آن، به اعتبار سقوط اجرام آسمانی و فضایی و یا نفوذ اشعه کشنده کیهانی از جو به سوی زمین باشد.

9- مدبر موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 2

2- پروردگار جهان، همان ربّی و مدبر آسمان ها و زمین و موجودات میان آنها است.

قال فرعون و ما ربّ الع_لمین . قال ربّ السم_وت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، مالک و مدبّر آسمان ها و زمین و تمام موجودات بین آنها است .

ربّ السموت و الأرض و ما بينهما

ص: 264

10- مدت خلقت موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 2

2- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات میان آن دو، در شش روز (شش مرحله و دوره) انجام گرفته است .

خلق . . . فی سته ایام

11- موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 4

4- وجود موجوداتی میان آسمان ها و زمین

ربّ السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 5

5- وجود پدیده هایی در فضا و فاصله میان آسمان ها و زمین

السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 4

4- وجود پدیده هایی میان آسمان و زمین

و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 66 - 5

5- وجود پدیده هایی در فاصله میان آسمان ها و زمین

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 4

4 - وجود موجوداتی بین آسمان ها و زمین

ص: 265

و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 2

2- وجود موجوداتی بین آسمان ها و زمین

و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 16 - 2

2- فضای میان آسمان و زمین ، پدیده ها و موجوداتی را در خود دارد .

و ما خلقنا السماء والأرض و ما بینهما لـعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 8 - 8

8 - موجوداتی میان آسمان ها و زمین وجود دارد .

خلق الله السموت و الأرض و ما بینهما

12- نیازهای موجودات فضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 24 - 9

9- نیاز آسمان ها و زمین و همه موجودات میان آن دو به مربی و مدبّر

ربّ السموت و الأرض و ما بینهما إن كنتم موقنین

ص: 5

13- فضل خدا

1- آثار عقیده به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 6

6 - اعتقاد به تضمین پاداش کامل و بیش از استحقاق از سوی خداوند ، موجب برانگیخته شدن انسان به انجام خالصانه اعمال نیک (همچون انفاق)

الذین يتلون كتاب الله... وأنفقوا مما رزقناهم سراً و علانیه ... لیوفیهم

2- آثار فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 7

7 - فضل و رحمت الهی بر بنی اسرائیل ، نجات دهنده آنان از زیان و خسران شد .

فلولا فضل الله علیکم و رحمته لکنتم من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 66 - 6

6 - نعمت های خداوند برای بشر ، نشأت یافته از فضل و بخشش خداوند است .

ربکم الذی یزجی ... لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 5

ص: 266

5- رحمت، فضل، توبه پذیری و حکمت خداوند، جلوگیری مؤمنان از سقوط بر اثر لغزش ها و نادانی هایشان

و لولا فضل الله عليكم ورحمته و ان الله تواب حكيم

جواب «لولا» محذوف است و آنچه می تواند محذوف باشد _ به قرینه آیات پیشین و نیز آیه 21 همان مضمونی است که در برداشت یاد شده آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 14 - 3

3- فضل و رحمت الهی و افشای چهره توطئه گران « افک » از سوی خدا، مسلمانان صدراسلام را از خطر عذابی بزرگ نجات بخشید.

و لولا فضل الله عليكم ورحمته .. لمستكم في ما افضتم فيه عذاب عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 4,6

4- فضل، رحمت، رأفت و مهربانی خداوند، موجب شتاب نکردن او در عذاب اشاعه دهندگان فحشا

و لولا فضل الله عليكم ورحمته و ان الله رءوف رحيم

جواب «لولا» محذوف است و آنچه می تواند مقدر باشد _ به قرینه آیه 14 (لمستكم فيما افضتم فيه عذاب عظيم) و نیز آیه قبلی که در آن اشاعه دهندگان فحشا تهدید به عذاب شده اند _ جمله ای مانند «لعاجلكم بالعقوبه» و یا «لهلكتم» می باشد.

6- فضل و رحمت خدا، مردم صدراسلام را که ندانسته در گسترش توطئه « افک » دخالت داشتند، از گرفتار شدن به عذاب دنیوی و اخروی نجات بخشید.

و لولا فضل الله عليكم ورحمته

به قرینه آیه پیش و نیز آیه 14، جمله «و لولا فضل الله»، به تقدیر «و لولا فضل الله عليكم ورحمته مسكم عذاب في الدنيا والآخرة» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 17

17- هیچ کس بیرون از مشیت خدا و بدون برخورداری از فضل و رحمت او، قادر بر مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات نیست.

لاَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتَهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 14

14 - کمک و امداد خداوند به نیازمندان ، نشأت گرفته از فضل او است .

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 267

9- فضل خداوند ، منشأ امداد او به زنان و مردان عقیف است .

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - خداوند ، پاداش عمل مؤمنان را بر اساس تفضل خویش و کیفر کافران را بر پایه عدل می دهد .

رجال ... لیجزیهم الله أحسن ما عملوا و یزیدهم من فضله ... و الذین کفروا ... فوف

برداشت یاد شده، از مقایسه میان دو گونه برخورد خداوند با مؤمنان و کافران به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تأخیر عذاب کافران و اعطای مهلت به آنان ، ناشی از فضل و رحمت الهی

و یقولون متی هـذا الوعد . . . و إن ربک لذو فضل علی الناس

این آیه در ادامه آیات قبل و بیانگر حکمت تأخیر انداخته شدن عذاب کافران و اعطای مهلت به آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تأخیر کیفر مجرمان و اعطای مهلت به آنان ، ناشی از فضل و رحمت الهی است نه معلول نا آگاهی او به اسرار و اعمال زشت آنها .

و یقولون متی هـذا الوعد. . . و إن ربک لذو فضل... و إن ربک لیعلم

از ارتباط این آیه با دو آیه پیشین، استفاده می شود که نازل نشدن عذاب بر کافران، نتیجه فضل خدا است؛ نه این که او از سخنان گستاخانه و

تعجیل آنان در عذاب بی اطلاع بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - پاداش دهی خداوند براساس فضل و بخشش و مجازات او بر پایه عدل و داد

من جاء بالحسنة فله خير منها.. و من جاء بالسيئة... هل تجزون إلا ما كنتم تعملون

خداوند در مورد حسنه می فرماید: «فله خير منها» و این بیانگر تفضل است؛ ولی درباره سیئه می فرماید «هل تجزون إلا ما كنتم تعملون» و این بیانگر عدل و تطابق و تناسب کیفر با عمل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 18

18 - برخورداری مؤمنان ، از نعمت های فراوان و نامحدود بهشت ، رهین فضل الهی و فراتر از استحقاق ایشان است .

لهم ما يشاءون عند ربهم ذلك هو الفضل الكبير

ص: 268

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 57 - 1

1- بهره‌وری متقین از نعمت‌های گسترده بهشت، ناشی از فضل پروردگار است؛ نه صرفاً استحقاق خود ایشان.

فضلاً من ربّك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 24

24- نعمت‌های الهی بر بندگان، ناشی از فضل و بخشش او است؛ نه استحقاق و طلب مندی آنان.

يبتغون فضلاً من الله ورضوناً

تعبیر «فضلاً» می‌تواند شامل تمامی درخواست‌ها و تمایلات مؤمنان باشد. در این صورت هر نعمتی «فضل» الهی است؛ نه اجر براساس استحقاق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 7

7 - هدایت انسان به سوی ایمان، براساس تفضل الهی نسبت به او است؛ نه استحقاق وی

بل الله يمنّ عليكم أن هدى لكم للإيمان

امتنان در جایی صورت می‌گیرد که فرد حقی نداشته باشد؛ بلکه فعل در حق او صرفاً از روی تفضل صادر شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 7

7 - تفضل الهی، نمایان و متبلور در پاداش به نیک‌کرداران

و يجزي الذين أحسنوا بالحسنى

صیغه تفضیلی «الحسنى»، نشانگر آن است که نیک‌کرداران، بیشتر از شایستگی و استحقاق خویش، از پاداش‌های الهی بهره‌مند خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 36

36 - پاداش کارهای خیر از سوی خداوند ، افزون تر از استحقاق و بر پایه تفضل و لطف او است .

تجدوه عند الله هو خيراً وأعظم أجراً

مطلب یاد شده، از مقرر شدن پاداش بهتر و افزون تر، استفاده می شود.

ص: 269

3- استفاده از فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 10

10 - بهره‌وری از فضل و رحمت الهی، نیازمند به کار و تلاش است.

و لتبتغوا من فضله

«إبتغاء» مصدر «لتبتغوا» به معنای «خواستن همراه با جد و جهد» است.

4- امیدواری به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 18

18 - لزوم امید بستن مؤمنان به فضل الهی و قطع دل بستگی از غیر خدا

فسوف يغنيكم الله من فضله إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 11، 7

7 - مؤمنان راستین، امیدوار به فضل و عطایای خدا و رسولش

سيؤتينا الله من فضله ورسوله

11 - راضی بودن به عطایای خداوند و امید داشتن به فضل او، نشأت گرفته از میل و رغبت واقعی انسان به خدا

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله .. إنا إلى الله رغبون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إنا إلى الله راغبون»، تعلیل برای جمله پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 10

10 - مردمانی که همواره به یاد خدا هستند، به بهترین پاداش و فضل او امیدواراند.

رجال لاتلهيهم تجـره ولابيع عن ذكر الله . . . ليجزيهم الله أحسن ما عملوا ويزيد

5- انبيا و فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 38 - 21

21_ پيامبران ، واسطه جريان فضل الهی بر مردمان

ذلك من فضل الله علينا و على الناس

ص: 270

6- اهمیت فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 58 - 5

5_ بهره مندی از فضل و رحمت الهی، از تمام اندوخته های مادی بهتر است .

قل بفضل الله و برحمته . . . هو خیر مما یجمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 8

8 - لزوم شکر و سپاس در برابر رحمت و فضل الهی

وإن ربك لذو فضل . . . ولکن اکثرهم لا یشکرون

ملامت ناسپاسان از سوی خداوند، نشانگر آن است که پروردگار، از انسان ها خواهان شکر و سپاس است.

7- تداوم فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 5

5_ فضل خداوند، دایمی و لاینقطع و شامل و فراگیر همه مردم (کافر و مؤمن) است .

إن الله لذو فضل علی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 4

4- فضل و امتنان الهی بر مردم، استمرار داشته و هیچ گاه قطع نمی شود .

ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء

به کارگیری فعل مضارع «یؤتیه»، بیانگر برداشت یاد شده است.

8- تقدم فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 7

7 - سبقت رحمت و فضل خداوند ، بر غضب و عقوبت او

ص: 271

غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب ذی الطول

از تقدم دو صفت «غافر الذنب» و «قابل التوب»، بر «شديد العقاب» و «ذی الطول»، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

9- زمینه فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 8

8_ توکل بر خداوند و کافی دانستن او برای رفع نیاز های انسان ، زمینه ساز جلب فضل و عطایای الهی

و قالوا حسبنا الله سيؤتينا الله من فضله

از اینکه خداوند قبل از بیان امیدواری به فضل خویش، موضوع توکل (حسبنا الله) را مطرح کرده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 1

1_ پیمان بستن برخی از منافقان صدر اسلام با خدا مبنی بر پرداخت زکات و صدقه و قرار گرفتن در صف صالحان ، در صورت برخوردارى از مال و فضل الهی

و منهم من عهد الله... و لنكونن من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 10

10- عمل مستمر خود انسان ، منشأ برخوردارى وی از فضل الهی و نیل به مقام معنوی و سعادت اخروی

و لنجزين الذين صبروا اجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 5

5- انسان ، در پرتو روشنی روز - در پی تاریکی شب - از روزی و فضل خداوند بهره مند می شود .

فمحونا آیه الیل و جعلنا آیه النهار مبصره لتبتغوا فضلاً من ربکم

13 - فراهم کردن تسهیلات ازدواج برای فقیران غیر متأهل ، در پی دارنده فضل و امداد خداوندی برای اقدام کنندگان آن است .

وَأُنكحُوا الْأَيُّمِيَّاتِ مِمَّنْ لَمْ يَكُن لَهُنَّ مَوْلَدَاتٌ وَأَنْكحُوا الْيَتَامَىٰ مِمَّنْ لَمْ يَكُن لَهُنَّ مَوْلَدَاتٌ وَأَنْكحُوا الْبُكَوَاتِ مِمَّنْ لَمْ يَكُن لَهُنَّ مَوْلَدَاتٌ

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مقصود از ضمیر فاعلی «یکونوا»، کسانی باشند که مخاطبان جمله «وَأُنكحُوا الْأَيُّمِيَّاتِ مِمَّنْ لَمْ يَكُن لَهُنَّ مَوْلَدَاتٌ» هستند؛ یعنی، اگر جامعه اسلامی و اولیای افراد غیر متأهل، تهی دست باشند، باز هم باید برای ازدواج فرزندانشان، آستین

همت بالا بزنند و اقدام کنند؛ زیرا خدا آنان را از فضل خود بی نیاز و توانگر خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 70 - 7

7_ توبه ، ایمان و عمل صالح ، موجب غفران رحمت و فضل خداوند است .

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا لَحِقَ فَأُولَئِكَ يَدْعُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ

تبدیل «حسنات» افرادی که دارای سه خصوصیت توبه، ایمان و عمل صالح باشند، حاکی از تفضل و رحمت خدا به چنین افرادی است و نیز گویای این حقیقت است که آنچه موجب این تفضل و رحمت شده است، سه خصوصیت یاد شده می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 4

4- ربوبیت خداوند ، مقتضی شمول و فراگیر بودن فضل و رحمتش بر تمامی مردمان

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 13

13 - رزق و فضل الهی ، در سایه تلاش و کوشش خود انسان به دست می آید .

لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 40 - 4

4- عبودیت خالص برای خدا ، موجب جلب فضل او و بهره مندی از پاداش برتر در برابر اعمال و رفتار خویش

وَمَا تَجْزُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ . إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 5

5- ایمان و عمل نیک ، زمینه بهره‌وری از فضل و عنایات فزون تر خداوند

الذین ءامنوا و عملوا الصّٰلِحٰت و یزیدهم من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 20,21

20- صلابت در برابر کافران ، مهرورزی با مؤمنان و استمرار بر عبادت ، زمینه برخورداری جامعه اسلامی از فضل و رضای الهی

أشْدَاء... رحماء... رُكْعًا سَجْدًا یبتغون

می توان گفت: «یبتغون...» نتیجه و حاصل سه برنامه مؤمنان (1_أشْدَاء، 2_رحماء، 3_رُكْعًا سَجْدًا) است.

21- دستیابی به فضل و خشنودی خداوند ، نیازمند تلاش و عمل

ص: 273

أشداء على الكفار رحماء بينهم تريهم ركعاً سجداً يبتغون فضلاً من الله ورضوناً

در واژه «إبتغاء»، تلاش و کوشش نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 9

9 - برخوردار شدن از فضل و رحمت الهی ، انگیزه مهاجران مسلمان

للفقراء المهـجرین . . . یبتغون فضلاً من الله ورضوناً

10- عظمت فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 105 - 9

9 - خداوند ، دارای فضل و بخششی بزرگ است .

والله ذو الفضل العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 19

19 - فضل و فزون بخشی خداوند نسبت به بندگان ، بس بزرگ و شکوهمند است .

والله ذو الفضل العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 2

2 - فضل الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فضل نبوت) ، بس بزرگ و ارجمند

ذلک فضل الله

به کارگیری «ذلک» (اشاره بعید) می تواند به خاطر بلندی درجه و فضلی باشد که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) عطا کرده است (فضل نبوت و رسالات).

11- عمومیت فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 5

5_ فضل خداوند ، دایمی و لاینقطع و شامل و فراگیر همه مردم (کافر و مؤمن) است .

إن الله لذو فضل على الناس

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 9

9 - تمامی انسان ها - چه خوب و چه بد - از فضل و احسان خداوند برخوردارند .

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ

از این که خداوند فرموده بیشتر مردم شکرگزار فضل و احسان الهی نیستند، به دست می آید که فضل و احسان او عام و فراگیر همه انسان ها - چه خوب و چه بد - می باشد.

12- عوامل امیدواری به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 10

10 - آمرزندگی و سپاس گزاری خداوند نسبت به بندگانش ، مقتضی امیدواری به فضل و احسان او است .

یرجون تجره لن تبور . لیوفیهم أجورهم ... إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

13- عوامل محرومیت از فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 77 - 26

26 - رواج دادن فساد در جامعه ، موجب محرومیت از لطف و محبت خداوند است .

و لا تبغ الفساد فی الأرض إِنَّ اللَّهَ لایحبّ المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 45 - 7

7 - کفر ، موجب محرومیت از تفضل الهی ، در آخرت است .

لیجزی الذین . . . من فضله إِنَّهُ لایحبّ الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - کفر ، مانع بهره مندی از نتایج دعا و موجب محرومیت از تفضل الهی است .

الذین ءامنوا .. و یزیدهم من فضله و الکـ فرون لهم عذاب شدید

به قرینه مقابله بین دو فراز آیه، می توان استفاده کرد که کافران از تفضل خداوند بی بهره اند.

ص: 275

14- فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 7

7 - پیامبری ، فضل و بخششی است از جانب خدا برای گزینش شدگان به نبوت

آن ينزل الله من فضله على من يشاء من عباده

مراد از «فضله» وحی و در نتیجه پیامبر شدن کسی است که به وی وحی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 5

5 - تفضل خدا بر بندگان ، پرتوی از ربوبیت او

فضلا من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 11، 12، 13، 14، 15

11 - خداوند ، دارای « فضل » بر همه آدمیان است .

ان الله لذو فضل على الناس

12 - آگاهی ساختن انسان ها از تاریخ گذشتگان ، تفضّل خداوند بر آنان

الم تر الى الذين .. ان الله لذو فضل على الناس

«ان الله» می تواند تعلیل برای نقل داستان و تاریخ باشد که در آیه بیان شده است.

13 - حیات انسان ها ، تفضّل الهی بر آنان

ثم احياهم ان الله لذو فضل على الناس

«ان الله» همان گونه که می تواند تعلیل نقل داستان باشد، می تواند تعلیل جمله «ثم احياهم» نیز باشد.

14 - ناسپاسی بیشتر مردم در برابر تفضّلات الهی

لذو فضل . . . و لكن اكثر الناس لا يشكرون

15 _ شكر و سپاسگزاری ، وظیفه انسان ها در برابر تفضلات الهی

ان الله لذو فضل على الناس و لكن اكثر الناس لا يشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 24، 21، 20

20 _ دفع فساد و تجاوز طلبی انسان ها به وسیله یکدیگر ، پرتویی از تفضّل جهانشمول الهی

و لو لا دفع الله . . . و لكن الله ذو فضل على العالمين

21 _ خداوند ، دارای تفضّل جهانشمول

و لكن الله ذو فضل على العالمين

ص: 276

24_ چیرگی سپاه طالوت بر جالوتیان ، پرتویی از تفضّل جهانشمول الهی

فهزموهم باذن الله . . . و لكن الله ذو فضل على العالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 14

14_ توجه به گستردگی بخشش های الهی و دانایی گسترده او ، زمینه ساز انفاق و کار های نیک

مثل الذين ينفقون . . . و الله واسع عليم

کلمه «واسع» در برداشت فوق به معنای «واسع فضله» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 12

12_ عنایت پروردگار ، تربیت شایسته ، پرستش خدا و تغذیه صحیح ، از عوامل مؤثر در رشد معنوی انسان

و انبتها نباتاً حسناً و كفلها زكراً . . . المحراب و جد عندها رزقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 3

3_ برخورداري از نعمت ها و تفضّلات الهی ، مسؤولیت آور است .

انّ الله اصطفيك و طهرك . . . يا مريم اقنتي لربك

چون خداوند پس از آنکه مریم را برگزید و تطهیر کرد و . . . وی را مأمور به اطاعت و خضوع نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 73 - 13، 14، 15

13_ تمام فضل ها در دست خداست .

قل انّ الفضل بيد الله

14_ خداوند ، هر که را بخواهد ، مشمول فضل خویش قرار خواهد داد .

قل انّ الفضل بيد الله يؤتیه من یشاء

15_ پیامبری و هدایت ، تفضلی است از خداوند که به هر کس بخواهد اعطا می کند .

ولا تؤمنوا الاّ لمن تبع دینکم . . . قل انّ الفضل بيد الله يؤتیه من یشاء

ظاهراً «قل انّ الفضل . . .» ردّ پندار یهودیان است که می گفتند پیامبر فقط از میان آنان باید برگزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 74 - 5، 4

4_ رحمت خاص خداوند ، برخاسته از فضل عظیم اوست .

یختص برحمته من یشاء و الله ذو الفضل العظیم

جمله «و الله ذو الفضل» علت برای جمله «یختص برحمته» است.

ص: 277

5_ خداوند ، دارای « فضل عظیم » است .

و الله ذوالفضل العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 27,28,29,30

27_ خداوند دارای فضل و رحمتی خاص ، نسبت به مؤمنان

و الله ذو فضل على المؤمنين

28_ ایمان ، زمینه جلب فضل خاص الهی

و الله ذو فضل على المؤمنين

29_ عفو از گناهکاران مؤمن ، جلوه ای از فضل خداوند

و لقد عفا عنکم و الله ذو فضل على المؤمنين

جمله «و الله ذو فضل ...» ، به منزله علتی برای عفو است ؛ یعنی چون خداوند صاحب فضل است از گناه شما صرفنظر کرد.

30_ آزمایش و جداسازی صفوف مؤمنان حقیقی از غیر آنان ، پرتوی از فضل الهی است . *

لیبتلیکم و لقد عفا عنکم و الله ذو فضل على المؤمنين

بنابراین احتمال که جمله «و الله ذو فضل على المؤمنين» ، به منزله علتی برای «لیبتلیکم» باشد. یعنی به وجود آوردن صحنه های آزمایش برای مشخص شدن صفوف، از جمله تفضلات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 170 - 1,3,4

1_ سرور و شادمانی کشته شدگان راه خدا ، به آنچه خداوند از فضل خویش به آنان ارزانی داشته است .

فرحین بما اتیهم الله من فضله

3_ حیات ویژه و مقام والای شهیدان و ارتزاق آنها نزد خداوند ، از تفضلات الهی به آنان

فرحین بما اتیهم الله من فضله

بنابر اینکه مراد از «ما اتيهم الله»، همان باشد که در آیه قبل بیان شد؛ یعنی حیات ویژه و . . .

4_ فضل الهی و عطایای بیش از استحقاق به شهیدان، موجب شادمانی آنان

فرحين بما اتيهم الله من فضله

با توجه به معنای «فضل» (بخشش بیش از حد استحقاق و از روی عنایت)، برداشت فوق استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 1

1_ شادمانی شهیدان از نعمت و فضل خاص الهی

يستبشرون بنعمه من الله و فضل

نکره بودن کلمه «بنعمه» و «فضل»، دلالت بر نعمت و فضلی ناشناخته برای انسانها دارد. بنابراین نعمت و فضلی خاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 278

1_ بازگشت بدون آسیب مؤمنان از غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا با برخورداری از نعمت و فضل الهی

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسهم سوء

بنابر اینکه «باء» در «بنعمه»، به معنای مصاحبت، متعلق به محذوف و حال برای فاعل «انقلبوا» باشد. گفتنی است که اکثر مفسران آیات مورد بحث را درباره غزوه حمراءالاسد، و برخی آن آیات را درباره بدر صغرا می دانند.

2_ شمول نعمت و فضل بزرگ الهی بر مؤمنان شرکت کننده در غزوه حمراءالاسد یا بدر صغرا، عامل آسیب ندیدن آنان

فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسهم سوء

در برداشت فوق «باء» در «بنعمه»، سببیه و متعلق به «انقلبوا»، گرفته شده است.

5_ توکل و اعتماد به خداوند، زمینه جلب نعمت و فضل الهی

وقالوا حسبنا الله و نعم الوکیل. فانقلبوا بنعمه من الله و فضل

6_ توکل همراه با عمل، موجب تبدیل مشکلات سخت به نعمت و فضل الهی

وقالوا حسبنا الله و نعم الوکیل. فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسهم سوء

13_ خداوند، دارای فضلی بزرگ

و الله ذو فضل عظیم

14_ ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اطاعت از آنان، صبر و جهاد، تقوا و احسان و توکل، موجب رضایت کامل الهی و

برخورداری از فضل بزرگ وی

المؤمنین. الذین استجابوا... و اتبعوا رضوان الله و الله ذو فضل عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 4

4_ داده های الهی (امکانات مادی و معنوی) به انسان ها، فضل خداوند و از ملک اوست .

و لا یحسبن الذین بیخلون بما اتيهم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 1,18,19,20,21

1_ خداوند ، برخی از مردم را با برخوردار نمودن بیشتر از نعمت های خویش ، بر برخی دیگر برتری داده است .

و لا تتمنّوا ما فضل الله به بعضکم علی بعض

18_ لزوم امیدواری به فضل خداوند در دعا و تقاضا از او

و سئلوا الله من فضله

19_ نقش دعا در جلب فضل الهی

و سئلوا الله من فضله

20_ امیدواری به فضل الهی ، زمینه ساز پرهیز از طمعورزی نسبت به دارایی های دیگران

و لا تتمنّوا ما فضل الله . . . و سئلوا الله من فضله

نهی از تمنی و طمعورزی، و آنگاه امر به تقاضا از خدا، که نتیجه آن امیدبخشی به فضل الهی است، در حقیقت ارائه راهی است برای اجتناب از حسرت و دست اندازی به نعمتهای دیگران.

ص: 279

21_ ضرورت امیدواری به فضل خدا، در کنار کار و کوشش

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ . . . و سئلوا اللّٰه من فضله

جمله «لِّلرِّجَالِ . . .» تعلیل جمله سابق است؛ یعنی آرزوی نعمت دیگران نکنید، بکله خود در به دست آوردن مال و منال تلاش کرده و به فضل خدا نیز امیدوار باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 39

39_ توجه به علو و عظمت خداوند، زمینه پرهیز مردان از ستم بر همسران خویش

فلا تبغوا . . . انّ اللّٰه کان علیّاً کبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 37 - 6,7

6_ فضل الهی، سرچشمه دارایی های انسان

ما اتیهم اللّٰه من فضله

7_ توجه به نقش فضل الهی در بهره مندی انسان از نعمت ها، بیانگر زشتی بخل و پنهان ساختن داراییها

الذین یبخلون و یأمرون النّاس بالبخل و یکتُمون ما اتیهم اللّٰه من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 8

8_ خداوند با لطف و تفضل خویش، هر عمل نیکی را پاداشی عظیم عطا خواهد کرد.

و ان تک حسنه یضاعفها و یؤت من لدنه اجراً عظیماً

لطف و تفضل از کلمه «من لدنه» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 54 - 5,8,9,10,12

5_ بعثت انبیا و رهبران الهی ، ناشی از فضل خداوند است .

ام یحسدون الناس علی ما اتیهم الله من فضله

8_ اعطای کتاب و حکمت (پیامبری) و ملک عظیم به آل ابراهیم (ع) ، از تفضلات الهی

فقد اتینا ال ابرهیم الکتب و الحکمہ و اتیناهم ملکاً عظیماً

برخی از مفسران برآند که مراد از حکمت، نبوت و پیامبری است.

9_ بی نتیجه بودن حسادت اهل کتاب (یهود) نسبت به تفضلات الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ام یحسدون الناس علی ما اتیهم الله من فضله فقد اتینا ال ابرهیم

«فقد آتینا» به این معناست که همان گونه که حسدورزان به آل ابراهیم طرفی نیستند و به آنان ضرری نرسانند، حسودان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز نتیجه ای نخواهند برد و ضرری را متوجه آن حضرت نخواهند کرد.

10_ خاندان رسالت به علت بهره مندی از داده ها و فضل خداوند ، مورد حسادت

ص: 280

ام يحسدون النَّاسِ على ما اتَّيهم الله من فضله

امام صادق (ع) فرمود: .. نحن النَّاسِ المحسودون الَّذِينَ قال الله: ام يحسدون النَّاسِ ...

کافی، ج 1، ص 186، ح 6؛ و ص 205، ح 1، ص 206، ح 2، 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 491، ح 301؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 246، ح 153.

12_ مقام امامت، فضل و داده خداوند به خاندان ابراهیم (ع)

و اتیناهم ملکاً عظیماً

امام باقر (ع) در معنای «ملک عظیم» در آیه فوق فرمود: .. ان جعل فیهم ائمه.

کافی، ج 1، ص 206، ح 5؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 248، ح 158.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 4، 3، 7

2_ معاشرت و همنشینی با پیامبران، صدیقان، شاهدان و صالحان، تفضلی الهی برای اطاعت کنندگان از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاولئک مع الذین .. ذلک الفضل من الله

3_ پیامبران، صدیقان، شاهدان و صالحان، بهره مند از تفضل خاص الهی

من النبیین و الصدیقین .. ذلک الفضل من الله

بنابر اینکه «ذلک» اشاره به انعام مستفاد از جمله «الذین انعم الله علیهم» باشد.

4_ نبوت، صداقت کامل، گواه بودن بر اعمال بندگان و صالح شدن، تفضل خاص الهی

فاولئک .. ذلک الفضل من الله

7_ تفضلات خداوند به افراد، بر اساس علم او به شایستگی و لیاقت آنان

ذلك الفضل من الله وكفى بالله علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 1

1_ غنیمت و پیروزی در جهاد ، فضل الهی است .

خذوا حذرکم فانفروا .. و لئن اصابکم فضل من الله

مصدق مورد نظر از «فضل» در این آیه، غنیمت و پیروزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 15,17,19,22

15_ فضل و رحمت الهی ، مانع از تأثیر اخبار و شایعات گمراه کننده در میان مسلمانان

لولا فضل الله علیکم و رحمته لاتبعتم الشیطان الا قليلا

17_ رهایی اکثریت مسلمانان از پیروی شیطان ، مرهون فضل و رحمت خاص الهی است .

لولا فضل الله علیکم و رحمته لاتبعتم الشیطان الا قليلا

با توجه به زمینه آیات این بخش از سوره، که درباره غزوه بدر صغراست، معنای آیه با عنایت به استثنا، چنین است: تنها گروهی

ص: 281

اندک از مسلمانان بدون هدایت ویژه خداوند به حکم ضرورت دفاع از اسلام، راهی نبرد شدند و شایعات توانمندی دشمن، آنان را از انجام وظیفه بازداشت، بر خلاف بسیاری از آنان که به سبب آن شایعات تصمیمی بر شرکت در نبرد نداشتند، ولی ارشادات پیامبر (صلی الله علیه و آله) عامل حرکت آنان شد.

19_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اولوالامر، جلوه فضل و رحمت الهی

و لوردوه الی الرسول و الی اولی الامر منهم . . . و لولا فضل الله علیکم و رحمت

برخی برآنند که مصداق مورد نظر برای فضل و رحمت خدا در آیه مورد بحث، رسول خدا و ولی امر می باشد. غزوه بدر صغرا، که زمینه نزول این آیات است، مؤید این معنا می باشد؛ زیرا رسول خدا با تصمیم قاطع خویش برای حضور در آن پیکار، مانع تخلف بسیاری از مسلمانان از آن نبرد شد.

22_ رهایی مسلمانان از پیروی شیطان در اکثر امور، مرهون فضل و رحمت خاص الهی

و لولا فضل الله علیکم و رحمته لاتبعتم الشیطان الا قليلا

بنابر اینکه «قلیلا» صفت برای مصدر محذوف «اتباعاً» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 10، 6، 2

2_ فضل و رحمت خاص الهی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب مصونیت وی از خطا و لغزش

و لولا فضل الله علیکم و رحمته لهتم طائفه منهم ان یضلوك

6_ فضل و رحمت الهی، مانع تأثیر دسیسه و زمینه سازی های خائن در قضاوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لتحکم بین الناس . . . و لولا فضل الله علیکم و رحمته لهتم طائفه منهم

10_ قرآن و حکمت فرو فرستاده شده بر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و الهامات مستقیم به او، رحمت و فضل عظیم الهی بر آن حضرت

و لولا فضل الله علیکم و رحمته . . . و کان فضل الله علیکم عظیماً

ظاهراً کتاب و حکمت و علوم پیامبر (صلی الله علیه و آله) که در جمله «و انزل الله علیکم . . .» آمده، مصداقی از فضل و رحمت خاص خداوند است که در جمله «لولا فضل الله . . .» بیان شده است.

15_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخوردار از فضل عظیم الهی

و كان فضل الله عليك عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 8,9,13

8_ خداوند ، دارای فضل و رحمت بی کران

يغن الله كلا من سعته و كان الله وسعاً حكيماً

در برداشت فوق، متعلق «واسعاً»، رحمت و فضل گرفته شده است. یعنی «واسعاً رحمته و فضله».

9_ اعتقاد به فضل و رحمت الهی ، زمینه ساز اقدام به طلاق ، برای رهایی از بن بست زندگی اصلاح ناپذیر

و إن يتفرقا يغن الله كلا من سعته

13_ گستردگی فضل خداوند و حکمت او ، مقتضی رفع نیاز های زن و شوهر پس از طلاق

و إن يتفرقا يغن الله كلا من سعته و كان الله وسعاً حكيماً

ص: 282

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 6، 4، 1

1 _ مؤمنان دارای عمل صالح ، برخوردار از اجر کامل و فضل خداوند در قیامت

فاما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیوفیهم أجزههم و یزیدهم من فضله

4 _ همراهی ایمان با عمل صالح ، موجب برخورداری از پاداش و فضل الهی

فاما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت فیوفیهم أجزههم و یزیدهم من فضله

6 _ فضل الهی ، منشأ افزایش پاداش اهل ایمان

فاما الذین ءامنوا . . . و یزیدهم من فضله

«من» در «من فضله» نشویه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 8، 3، 2، 1

1 _ خداوند ، مؤمنان متمسک به وی را از رحمت ویژه و فضل و هدایت خاص خویش ، بهره مند خواهد کرد .

فاما الذین ءامنوا باللّٰه و اعتصموا به . . . و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

هدایت، فضل و رحمت خداوند، شامل همه بندگان می شود. بنابراین ذکر آنها به عنوان پاداش بیانگر رحمت، فضل و هدایت خاص است
گفتنی است در برداشت فوق ضمیر «به» به «اللّه» برگردانده شده است.

2 _ ایمان به خداوند و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخورداری از رحمت و فضل الهی

فاما الذین ءامنوا باللّٰه و اعتصموا به فسیدخلهم فی رحمه منه و فضل

بدان احتمال که ضمیر در «به» به «برهن» (پیامبر (صلی الله علیه و آله)) و «نور» (قرآن) در آیه قبل برگردد.

3 _ نیل به مقام قرب الهی ، بهره مندی کامل از بهشت و نعمت های آن و برخورداری از فضل الهی ، پاداش مؤمنان متمسک به خداوند

فاما الذین ءامنوا . . . فسیدخلهم فی رحمه منه و فضل و یهدیهم إلیه

8 _ ورود به بهشت و برخورداری از فضل خدا و رسیدن به مقام قرب الهی ، پاداش مؤمنان به خدا و پیروان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا .. يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

13 _ کافران به خدا، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) محروم از رحمت و فضل و هدایت خاص خداوند

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به .. صراطاً مستقيماً

معادل «اما»ی تفصیلیه حذف شده و جمله موجود «فاما الذين ءامنوا ..» بیانگر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 16، 14،

14 _ دستیابی حاجیان به پاداشهایی از جانب خدا و جلب رضایت او از اهداف تشریح حج و عمره است .

و لا ءآمین البیت الحرام یبتغون فضلاً من ربهم و رضوناً

مراد از «فضلاً» می تواند ثواب و پاداش باشد و می تواند مقصود از آن درآمدهای مالی باشد. در برداشت فوق معنای اول لحاظ شده است. گفتنی است «آمین البیت الحرام = راهیان خانه خدا» شامل حاجیان و معتمران می شود.

16 _ روزی ها و بهره های مادی ، از تفضلات الهی بر مردم

ص: 283

20_ روزی و سود در تجارت ، به دست خداوند است . *

«من» نشویہ در «من ربهم» بیانگر آن است کہ روزیها از جانب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 37, 35, 31, 30, 29

29_ عشق به خدا و محبوب وی شدن ، عطیہ و فضلی خدادادی است .

یحبهم و یحبونہ . . . ذلک فضل اللہ

30_ حالت فروتنی در برابر مؤمنان و سرفرازی در قبال کافران ، عطیہ و فضلی خدادادی است .

اذلہ علی المؤمنین اعزہ علی الکفرین . . . ذلک فضل اللہ

31_ توفیق بر جہاد در راه خدا و بی اعتنایی به ملامت های دشمنان ، عطیہ و فضلی خدادادی است .

یجہدون فی سبیل اللہ و لایخافون لومہ لانہم ذلک فضل اللہ

35_ خداوند ، دارای فضل و احسانی گسترده

ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء و اللہ واسع علیم

متعلق «واسع» به قرینہ «ذلک فضل اللہ»، تفضل و احسان گرفته شده است ; یعنی «واسع فضلہ و احسانہ».

37_ خداوند آگاہ به بندگان لایق و سزاوار تفضل و احسان خاص خویش

ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء و اللہ واسع علیم

متعلق «علیم» به مناسبت مورد، لیاقت افراد برای اعطای فضل و احسان خاص الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 2

2_ تفضل الهی بر اهل ایمان با برداشتن مؤاخذہ و بازخواست از سوگند های لغو و بی هدف .

لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم

لحن امتتانی جمله «لا يؤاخذكم» می رساند که عدم مؤاخذة نسبت به سوگندهای لغو و بی هدف، برخاسته از تفضل و لطف خدا به مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 115 - 3

3_ تفضل خداوند بر حواریون با تکرار نزول مائده آسمانی بر ایشان *

قال الله اني منزلها عليكم

برداشت فوق بر این اساس است که استعمال «منزل» از باب تفعیل برای اشاره به کثرت نزول مائده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 5

ص: 284

5_ خداوند، مؤمنان به آیات خود را در سلامت و امنیت واقعی قرار می دهد.

و إذا جاءك الذين يؤمنون بآيتنا فقل سلم عليكم

سلام خداوند لفظ و کلام نیست، بلکه فعلی از افعال اوست که همان نزول سلامتی و امنیت از جانب اوست. راغب اصفهانی در این مورد گوید: «السلامه التعری من الأفات الظاهره و الباطنه ... کل ذلك من الناس بالقول، و من الله تعالى بالفعل».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 3

3_ عقوبتهای خدا عادلانه و پاداشهای وی جلوه ای از فضل اوست.

من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها و من جاء بالسيئة فلا يجزي إلا مثلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 16

16_ بهشت تفضلی است از جانب خداوند به مؤمنان نیک کردار، نه پاداشی همپایه عملکرد آنان

تلکم الجنة اورثتموها بما کنتم تعملون

خداوند از یک سو بهشت را پاداش عملکرد اهل ایمان دانسته (بما کنتم تعملون) و از سوی دیگر آن را میراث (دستیابی به چیزی بدون عوض) خوانده است تا به این حقیقت اشاره کند که اعطای بهشت همپایه اعمال مؤمنان نیست، بلکه تفضلی است از جانب خداوند به ایشان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 16

16_ استدلال ها و براهین، افاضاتی از ناحیه خدا بر قلب و اندیشه انسانها

ما نزل الله بها من سلطان

مراد از «تنزیل» می تواند «ایجاد کردن» باشد. بنابراین «ما نزل ...» یعنی خداوند هیچ دلیل و برهانی برای شرک نیافریده است. در این صورت مقصود از «سلطن» اعم از براهین عقلی و نقلی خواهد بود. و نیز می تواند مراد از «تنزیل» نازل کردن معارف دین و احکام الهی باشد. بر این مبنا مقصود از «سلطن» برهان نقلی خواهد بود. برداشت فوق مبتنی بر معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ موسی (ع) با بیان احسان و تفضل ویژه خداوند بر بنی اسرائیل، تنها او را شایسته پرستش برای آنان معرفی کرد.

قال أغير الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جمله «و هو فضلکم» حالیه و به منزله تعلیلی است برای جمله «أغير الله . . .» یعنی چگونه امکان دارد غیر خدا را برای پرستش شما بجویم در حالی که نعمتها، از جمله برتری شما بر دیگر اقوام و ملل، عطای اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 8،9،10

ص: 285

8_ خداوند دارای فضل و بخشش بیکران

والله ذوالفضل العظيم

9_ شمول غفران الهی بر مؤمنان تقوایبشه ، نمود فضل عظیم خداوند

و يغفر لكم والله ذوالفضل العظيم

جمله «و الله ..» می تواند به منزله تعلیلی بر اعطای پاداشهای بیان شده باشد.

10_ اعطای بصیرت ویژه به تقوایبشگان و بخشش گناه آنان ، تفضلی از جانب خداست ، نه پاداش استحقاقی آنان .

يجعل لكم فرقانا .. والله ذوالفضل العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 17

17_ فضل الهی به مؤمنان ، به مشیت و اراده او بستگی دارد .

فسوف يغنيكم الله من فضله إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 13، 9

9_ تویبخ منافقان ، به خاطر حرکت های خیانت آمیز علیه اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) با وجود برخورداری از تفضلات خدا و رسولش

و ما نعموا إلا أن أغنيهم الله ورسوله من فضله

13_ توطئه های منافقان علیه اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، انتقام جویی آنان از مسلمانان دست یافته به امکانات مادی ، در پرتو تفضلات خدا و رسول

و ما نعموا إلا أن أغنيهم الله ورسوله من فضله

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «أغناهم» به مسلمانان برگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ پذیرش توبه ، تفصیلی از جانب خدا بر بندگان است نه امری لازم و ضروری بر او .

عسى الله يتوب عليهم

احتمال می رود که به کار رفتن واژه «عسى» به منظور افاده نکته فوق باشد؛ یعنی، توبه کننده هیچ گونه حقی بر خدا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ سنت الهی ، بر استمرار هدایت و ادامه فیض و نعمت های خویش بر جوامع انسانی قرار گرفته است .

ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم

واژه «قوماً» ممکن است اشاره به این مطلب باشد که سنت یاد شده، مربوط به جامعه بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ خیرات و نعمت های خداوند بر پایه تفضل اوست نه بر اساس لیاقت و استحقاق انسان .

وإن یردک بخیر فلا راد لفضلہ

9_ تفضل خداوند بر بندگان موحد خود ، جلوه غفاریت و رحیمیت اوست .

فلا راد لفضلہ یصیب بہ من یشاء من عباده و هو الغفور الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 9

9_ عنایت خاص خداوند به یوسف (ع) با وحی کردن به او در چاه کنعان

أن یجعلوه فی غیبت الجب و أوحینا إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 16، 17

16_ اعتقاد ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب و یوسف (ع) و دیگر پیامبران به توحید و مصونیتشان از هرگونه شرکورزی ، تفضلی از ناحیه خدا بر آنان بود .

ما کان لنا أن نشرک باللہ من شیء ذلک من فضل اللہ علینا

17_ بعثت پیامبران برای آموزش توحید و نفی شرک ، از تفضلات الهی بر مردم است .

ما کان لنا أن نشرک .. ذلک من فضل اللہ ... علی الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 96 - 12

12_ آگاهی یعقوب (ع) به حیات یوسف (ع) و وصال او ، دانشی بود که از ناحیه خداوند به آن حضرت افاضه شده بود .

ألم أقل لکم إنی أعلم من اللہ ما لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- روزی ها ، منافع و ذخایر الهی ، فضل خداوند و برای بهره‌وری انسان است .

لتبتغوا فضلاً من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- موهبت های طبیعی نهفته در درون دریا ها ، فضل الهی برای آدمیان است .

ربکم الذی یزجی لکم الفلک فی البحر لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - پاداش برتر و مازاد بر استحقاق بندگان ، پرتوی از مشیت خدا بر اعطای روزی بی شمار او

لیجزیهم الله أحسن ما عملوا و یزیدهم من فضله و الله یرزق من یشاء بغير حساب

جمله «و الله یرزق من یشاء بغير حساب» در مقام تعلیل برای جمله «لیجزیهم الله..» و «یزیدهم...» است؛ چون خداوند به هر کس که بخواهد روزی بی حساب و فراوان می دهد. از این رو به مردان الهی پاداش افزون بر استحقاقشان، عنایت می فرماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 85 - 4

4 - بهشت پر از نعمت ، فضل و ارزانی خدا به انسان است ؛ نه مزدی هم پای عمل وی .

و اجعلنی من ورثه جنّہ النعیم

راغب در «مفردات» آورده است: «و یقال لکلّ من حصل له شیء من غیر تعب قد ورث کذا؛ هر کس مالی را به رایگان به دست آورد، گفته می شود به ارث برد». بنابراین، اعمال ما هرگز نمی تواند بهای واقعی بهشت باشد؛ بلکه بهشت فضل ارزانی خدا به مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 10، 6

6 - بیشتر مردم گرفتار ناسپاسی نسبت به خدا ، علی رغم فضل و رحمت او بر آنان

و إنّ ربّک لذو فضل علی الناس و لکنّ اکثرهم لایشکرون

10 - بنای خداوند بر فضل و رحمت نسبت به خلق و ناسپاسی های مردم زمینه ساز عذاب

و إنّ ربّک لذو فضل . . . و لکنّ اکثرهم لایشکرون

مقدم شدن «فضل و رحمت» بر «شکر و ناسپاسی» می رساند که فضل الهی، دارای اصالت و خواست خدا است؛ ولی این ناسپاسی ها است که مردم را از آن محروم می سازد و سبب نزول عذاب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 84 - 2

2 - پاداش الهی در جهان آخرت ، براساس فضل و احسان و کيفر او ، بر پایه عدل و انصاف خواهد بود .

من جاء بالحسنه فله خير منها و من جاء بالسيئه فلايجزى . . . إلا ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 23 - 7,9

7- برخورداری آدمی از امکانات دنیوی، تفضل الهی است.

و ابتغاؤکم من فضله

9- شایسته است که انسان ها، امکانات خویش را تفضلی الهی بدانند.

و ابتغاؤکم من فضله

از این که آیه، برای بیان نشان خدا بودن امکانات معیشتی انسان ها، از آن امکانات به «فضل خدا» تعبیر کرده است، می توان نکته

ص: 288

یاد شده را فهمید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 7

7- امکانات زندگی، تفضلی از ناحیه خداوند به انسان ها است.

و إذا أذقنا الناس رحمه .. تصبهم سيئه بما قدمت أيديهم

از اسناد رحمت به خداوند، استفاده می شود که امکانات اعطا شده به بشر، خدادادی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 45 - 4,5

4- پاداش دهی خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح، فراتر از استحقاق عمل آنها است.

ليجزى الذين آمنوا .. من فضله

ذکر «من فضله» برای بیان این نکته است که پاداش در نظر گرفته شده برای مؤمنان، براساس استحقاق نیست، بلکه فزون تر از آن است.

5- پاداش های اخروی خداوند به مؤمنان (بهشت و نعمت های آن)، تفضل او است.

ليجزى الذين .. من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 12

12- امکانات مادی، تفضل خداوند بر بندگان است.

يرسل الرياح .. وليذيقكم ... ولتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 47 - 2,4

2- پاداش ایمان مؤمنان، از فضل خداوندی است.

و بشر المؤمنين بأنّ لهم من الله فضلاً كبيراً

4- ایمان ، موجب دریافت مژده ای ویژه برای برخورداری از تفضل خداوندی است .

و بشر المؤمنین بأنّ لهم من الله فضلاً كبيراً

چون بشارت دهی طبق آیه چهل و پنج از نقش ها و مسؤولیت های عمومی پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، این بشارت، مژده خاص و ویژه ای است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 12

12 - رزق الهی ، فضل خدا بر انسان

لتبتغوا من فضله

ص: 289

«إبتغاء» (مصدر «تبتغوا») به معنای تلاش برای دست یافتن به خواسته است و مقصود از «لتبتغوا من فضله» تلاش برای به دست آوردن روزی است. بر این اساس اطلاق فضل بر روزی، بیانگر آن است که همه روزی های انسان فضل الهی به او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 5

5 - خداوند ، صاحب فضل و عطا است .

ذی الطول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 72 - 3

3 - نعمت های بهشتی ، تفضل الهی و افزون بر استحقاق آدمی است . *

تلک الجنة الّتی أُورثتموها

واژه «أورثتموه» از ماده «ارث») به معنای رسیدن مال بدون عوض و زحمت است. عبارت «بما کنتم تعملون» نیز نقش عمل را در رسیدن به بهشت بیان می کند. این مطلب نشانگر آن است که عمل تنها زمینه ای برای دستیابی به بهشت است و نعمت های بی کران الهی در آن، تفضل الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 10

10- پاداش الهی به مؤمنان متقی ، به گونه ای رایگان و نه در قبال درخواست مال از ایشان

یؤتکم أجورکم و لایسئلکم أموالکم

«لایسئلکم أموالکم» در رابطه با جمله «یؤتکم أجورکم» است و دفع دخل مقدر می کند؛ یعنی، خداوند در قبال پاداش های خود، چیزی جز ایمان و تقوا از شما انتظار ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 3

3 - ره یابی انسان و جامعه به رشد و تعالی دینی ، فضل و نعمت خداوندی است .

أولئك هم المرشدون . فضلاً من الله ونعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حديد - 57 - 29 - 4,5

4- فضل و فوزن بخشی ، تنها در دست خداوند و در اختیار او است .

وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ

5- خداوند ، از فضل و فوزن بخشی خود ، هر کس را که بخواهد ، بهره مند می سازد .

وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

ص: 290

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 10 - 2

2 - رزق و روزی مردم ، عطای خداوند و فضل او است .

و ابتغوا من فضل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 21

21 - امکانات زندگی ، فضل الهی است ؛ هر چند با تلاش انسان به دست آمده باشد .

یبتغون من فضل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 8 - 2

2 - خداوند ، تنگدستی پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به ثروتمندی و بی نیازی از دیگران مبدل ساخت .

فأغنی

«غنی»، به معنای توانگر بودن (صحاح اللغة) و «غناء» (بر وزن کلام) به معنای اکتفاکردن است (مصباح). فعل «أغنی» به دلیل حذف متعلقات آن، می تواند هر دو معنا را برساند.

15- قانونمندی فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 40

40_ احسان و تفضل خداوند به بندگان ، دارای نظامی قانونمند

ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و الله واسع علیم

بیان آگاهی خداوند پس از ذکر مشیت او، بیانگر این است که خواست خداوند بر احسان و تفضل به بندگان بدون دلیل نبوده و برخاسته از آگاهی او به لیاقت آنان است.

16- گناهکاران و فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 10

10 - گنهکاران نباید از شمول فضل و رحمت خداوند ، ناامید باشند .

ثم تولیتم .. فلولا فضل الله علیکم ورحمته

ص: 291

17- محرومان از فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 10

10 - خداوند ، مشرکان را از فضل خود بهره مند نخواهد کرد .

فلا راد لفضله یصیب به من یشاء من عباده

با توجه به اینکه مشرکان، از یکتا پرستی و عبادت خداوند سرباز می زدند، ذکر «من عباده» می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 14 - 5,6

5 - دست اندرکاران اصلی توطئه « افک » علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و خاندان آن حضرت ، از فضل و رحمت خداوند محروم شدند .

و لولا فضل الله علیکم ورحمته .. لمسکم فی ما أفضتم فیہ عذاب عظیم

خداوند در آیه 11، به شایعه سازان اصلی وعده عذاب بزرگ (و الذی تولی کبره منہم له عذاب عظیم) می دهد. واژه «افاضه» نیز به معنای سخن گفتن بسیار در باره موضوعی و انتشار آن است و این، کار توده مردم بود نه منافقان که سازنده اصلی تهمت و شایعه بودند. بنابراین فضل و رحمت خدا، شامل کسانی است که کارگزار اصلی تهمت نبودند؛ بلکه بر اثر جهل و غفلت سخنی در این زمینه به میان آوردند در آیه بعد نیز خداوند، جهل و ناآگاهی آنان را یادآور شده، می فرماید: «و تقولون بأفواہکم ما لیس لکم به علم».

6 - ترویج کنندگان شایعات و تهمت پردازی های ناروا _ جدا از فضل و رحمت خداوند _ مستحق عذاب الهی اند .

و لولا فضل الله علیکم ورحمته .. لمسکم فی ما أفضتم فیہ عذاب عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 18

18 - جامعه های آلوده به فحشا و منکرات ، از فضل و رحمت خدا محروم اند .

لا تتبعوا خطوت الشیطن .. و لولا فضل الله علیکم ورحمته ما زکی منکم من أحد أب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

32_ بیمار دلان سست ایمان و پذیرای ولایت و دوستی کافران ، محروم از فضل خاص خداوند

من یرتد منکم عن دینه فسوف یأتی اللّٰه یقوم . . . ذلک فضل اللّٰه

18- محرومیت از فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 292

36 - محرومیت آدمی از تفضلات الهی برخاسته از بی لیاقتی خود اوست نه نقصان فیض و بخشش خداوند

ذلک فضل اللّٰه یؤتیه من یشاء و اللّٰه واسع علیم

ذکر گستردگی فضل الهی که وصف «واسع» بیانگر آن است، اشاره به این معنا دارد که اگر آدمی مشمول فضل خاص خداوند نشود، خود مقصر است؛ چرا که فضل الهی بی نهایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 9

9 - محرومیت از فضل الهی، نمودی از عذاب خداوند برای کافران

و یتستجیب الذین ءامنوا . . . و یزیدهم من فضله و الـکـ فـرون لـهم عذاب شدید

از ارتباط صدر و ذیل آیه، برداشت بالا صورت گرفته است.

19- مراتب فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 105 - 9

9 - خداوند، دارای فضل و بخششی بزرگ است.

و اللّٰه ذوالفضل العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 171 - 3

3 - نعمت ها و فضل الهی، دارای درجات و مراتب

یستبشرون بنعمه من اللّٰه و فضل

نکره آوردن کلمه «نعمه» و «فضل»، که حاکی از ناشناخته بودن آن است، می تواند به جهت بزرگی و عظمت آن فضل باشد، که در نتیجه حکایت از تنوع و مراتب فضل و نعمت الهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 13

13_ فضل و نعمت الهی بر بندگان ، دارای درجات متفاوت

و كان فضل الله عليك عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 47 - 3

3 - تفضل های خداوند به بندگان اش ، مراتب دارد .

ص: 293

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 32 - 15، 14، 13

13 - انتخاب مسلمانان برای وراثت قرآن و بهره مند شدن از آموزه های آن ، فضل بزرگ خداوند به آنان است .

ثمّ أورثنا الكتابَ ب الذین اصطفینا . . . ذلک هو الفضل الکبیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «ذلک» به «اصطفاء» و «ایراث کتاب» (مستفاد از جمله «أورثنا الكتاب الذین اصطفینا») اشاره داشته باشد.

14 - توفیق پیشتازی در انجام کار های خیر ، فضل بزرگ الهی است .

و منهم مقتصد و منهم سابق بالخیرت یاذن اللّٰه ذلک هو الفضل الکبیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «ذلک» اشاره به «سبق» در «سابق بالخیرات» باشد.

15 - «عن أبی جعفر (ع) . . . یقول اللّٰه عزّوجلّ « ذلک هو الفضل الکبیر » یعنی القرآن . . .»

از امام باقر(ع) روایت شده: . . . [این که] خداوند عزّوجلّ می فرماید: «ذلک هو الفضل الکبیر» مقصود قرآن است. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 33 - 1

1 - بهشت پاینده ، فضل بزرگ الهی

ذلک هو الفضل الکبیر . جنّات عدن یدخلونها

«جنّات» بدل از «الفضل الکبیر» و «عدن» به معنای اسقرار و پایندگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 2

2 - فضل الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فضل نبوت) ، بس بزرگ و ارجمند

ذلک فضل اللّٰه

به کارگیری «ذلک» (اشاره بعید) می تواند به خاطر بلندی درجه و فضلی باشد که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) عطا کرده است (فضل نبوت و رسالات).

20- مضمولان فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 5

5 - خداوند ، بنی اسرائیل را - علی رغم پیمان شکنی و اعراضشان از فرامین تورات - مورد تفضل و رحمت خویش قرار داد .

فلولا فضل الله علیکم ورحمته لکنتم من الخسرین

ص: 294

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 9

9_ وعده خداوند به برخورداری متوکلان از عطا و تفضلش

و قالوا حسبنا الله سيؤتينا الله من فضله

آیه فوق در مقام تعلیم به انسان است و بی تردید آنچه خداوند تعلیم دهد، منطبق با واقعیت می باشد در نتیجه جمله «سیؤتینا» حاکی از عطای الهی به متوکلان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 8

8_ فضل خداوند، شامل حال کسانی است که یکتا پرست و موحدند.

يصيب به من يشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 87 - 4

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، مورد فضل و رحمت عظیم و گسترده الهی

إن فضله كان عليك كبيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 72 - 5

5- اعطای یعقوب به ابراهیم (ع) تفضل و موهبت ویژه و افزون بر استحقاق آن حضرت بود.

و وهبنا له إسحق و يعقوب نافلة

این برداشت به خاطر دو نکته است: 1_ «نافله» حال برای یعقوب است. 2_ یکی از معانی «نافله» عطیه افزون بر استحقاق و لزوم است. کاربرد این واژه در مورد اعطای یعقوب به ابراهیم(ع)، به خاطر این نکته است که ابراهیم(ع) از خداوند تنها درخواست فرزند کرده بود، نه نوه؛ ولی خداوند از روی تفضل و موهبت ویژه خود، به او نوه هم عطا کرد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- « عن أبي عبد الله (ع) : ردّ الله سبحانه عليه [أيوب (ع)] أهله الذين هلکوا بأعیانهم و أعطاه مثلهم معهم و كذلك ردّ الله علیه أمواله و مواشیه بأعیانها و أعطاه مثلها معها ;

از امام صادق (ع) روایت شده که: خداوند سبحان خانواده ایوب (ع) را که هلاک شده بودند، به او برگرداند و مانند آنان را نیز به وی عطا کرد. و هم چنین خداوند، عین اموال و چهارپایان او را به او برگرداند و مانند آنها را نیز به همان مقدار به او عطا کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 2

2- فضل و رحمت خداوند ، شامل همه افراد امت اسلام

ص: 295

و لولا فضل الله عليكم ورحمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 14 - 1

1 - امت اسلامی ، در دو عرصه دنیا و آخرت ، از فضل و رحمت خداوند برخوردارند .

و لولا فضل الله عليكم ورحمته في الدنيا و الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 1,5

1 - مؤمنان ، از فضل و رحمت خدا برخوردارند .

و لولا فضل الله عليكم ورحمته

5 - وضع کیفر سخت برای اشاعه دهندگان فحشا و افشای چهره توطئه گران « افک » ، از جلوه های فضل و رحمت خدا بر مسلمانان
صدر اسلام

و لولا فضل الله عليكم ورحمته

برداشت یاد شده، به خاطر این است که آیه شریفه، دهمین و آخرین آیه ای است که درباره ماجرای «افک» نازل گردید و قهراً ارتباط
نزدیکی با این ماجرا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 13,14

13 - مؤمنان ، از فضل و رحمت خدا برخوردارند .

و لولا فضل الله عليكم ورحمته

14 - طهارت ، پاکی ، رشد و بالندگی اهل ایمان ، جلوه ای از فضل و رحمت الهی بر آنان

و لولا فضل الله عليكم ورحمته ما زکی منکم من أحد أبداً

«زکاء» در لغت به دو معنا آمده است: 1_ نمو و رشد، 2_ صلاح و پاکی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 10.18

10 - ازدواج کنندگان ، مورد عنایت خاص خداوند و بهره مند از فضل او

وَأَنْكَحُوا الْأَيُّمَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنَّ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يَغْنَهُمُ اللَّهُ م

18 - گشایش در کار مؤمنان و تفضل به آنان از جانب خداوند ، بر پایه علم گسترده او به مصالح و نیاز های آنان است .

يَغْنَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَسِعَ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 6

6 - مردان و زنان غیر متأهل عقیف ، از فضل و امداد خداوند در فراهم آمدن امکانات ازدواج ، برخوردارند .

ص: 296

و ليستعفف الذين لا يجدون نكاحًا حتى يغنيهم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 8,15

8 - مردانی که همواره در یاد خدا هستند ، علاوه بر دریافت بهترین پاداش اعمال خود ، از فضل مخصوص الهی نیز برخوردارند .

رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله . . . ويزيدهم من فضله

15 - مردان الهی ، از روزی و فضل بدون حسابرسی خداوند برخوردارند .

رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله . . . و الله يرزق من يشاء بغير حساب

معنای «بغیر حساب» _ به قرینه «و یزیدهم من فضله» _ می تواند بدون حسابرسی باشد؛ زیرا اعطای مازاد بر استحقاق (من فضله) دلیل بر این است که حسابرسی در کار نیست، وگرنه می بایست تنها به مقدار استحقاق شخص، پاداش داده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 10,12

10 - وجود قدرت های فوق العاده در دربار سلیمان ، فضلی از جانب پروردگار برای او

فلما رءاه. . . قال هـ ذا من فضل ربی

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هـ ذا» اشاره به توان موجود در دستگاه حکومتی سلیمان باشد؛ یعنی، وجود چنین نیرویی در دستگاه من _ که توانست تخت عظیم بلقیس را در کمتر از یک نگاه حاضر سازد _ تقضیل پروردگار به من است.

12 - علم و قدرت ، دو نمود بارز فضل الهی برای سلیمان (ع) و در خدمت او

قال الذی عنده علم من الکتب. . . فلما رءاه مستقرًا عنده قال هـ ذا من فضل ربی

گرچه علم و قدرت مطرح شده در آیه مربوط به آصف بن برخیا است؛ ولی وی از اعضای دربار سلیمان بود و دانش ویژه و توان فوق العاده او در خدمت حکومت آن حضرت قرار داشت. بر این اساس است که سلیمان(ع) خدا را بر این علم و قدرت سپاس می گزارد. بعلاوه برخی از مفسران مراد از «الذی عنده...» را خود سلیمان(ع) دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 47 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف بود که مؤمنان را بشارت دهد به این که آنها از فضل بزرگ خدا، برخوردار خواهند بود .

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 4

4 - عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق گران ، از فضل خداوند و مزد بیش از استحقاق خود برخوردارند .

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ ... وَيُزِيدُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 297

13 - انتخاب مسلمانان برای وراثت قرآن و بهره مند شدن از آموزه های آن ، فضل بزرگ خداوند به آنان است .

ثم أورثنا الكتاب الذين اصطفينا .. ذلك هو الفضل الكبير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که «ذلک» به «اصطفاء» و «ایراث کتاب» (مستفاد از جمله «أورثنا الكتاب الذين اصطفينا») اشاره داشته باشد.

14 - توفیق پیشتازی در انجام کار های خیر ، فضل بزرگ الهی است .

و منهم مقتصد و منهم سابق بالخيرت يا ذن الله ذلك هو الفضل الكبير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «ذلک» اشاره به «سبق» در «سابق بالخيرات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 35 - 4، 5

4 - اعطای بهشت و سرای پایدار و بی رنج و افسردگی ، فضل و لطف خداوند به بندگان

لايمسنا فيها نصب و لايمسنا فيها لغوب

5 - اعتراف بهشتیان به لطف و تفضل خدا در وارد کردن آنان به بهشت و مستحق نبود آنها به این نعمت

الذي أحلنا دارالمقامه من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 10

10 - خداوند با کافران بدکردار در قیامت ، بر مبنای عدل و با مؤمنان نیک کردار براساس فضل و لطف خویش برخورد خواهد کرد .

من عمل سيئه فلايجزى إلا مثلها و من عمل صـلحاً .. و هو مؤمن ... يرزقون فيها ب

برداشت یاد شده از آن جا است که مجازات گناه کاران، تنها به میزان گناه آنان است؛ ولی پاداش مؤمنان نیک کردار، بی شمار و افزون بر استحقاق آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - تمامی اعمال نیک آدمی حتی کوچک ترین آنها، برخوردار از پاداش افزون الهی

و من یقترف حسنه نزد له فیها حسناً

تتکیر «حسنة» برای تنويع است و شامل تمامی اعمال مؤمنان - از کوچک ترین تا بزرگ ترین آنها - می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند، بیش از خواسته ها و دعا های مؤمنان نیک کردار، به آنان عطا خواهد کرد.

و یزیدهم من فضله

4 - پاداش افزون و اعطای نعمت ها بیش از انتظار مؤمنان به ایشان، نمودی از فضل الهی است.

و یزیدهم من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 34 - 6

6 - انسان ها ، با وجود گناه کاری و ناسپاسی ، برخوردار از فضل و عنایت بی کران الهی

و یعف عن کثیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 57 - 2

2- نقش پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برخورداری تقواییشان از فضل و بخشش الهی *

فضلاً من ربّک

تعبیر «ربّک» _ به جای «ربّهم» _ می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در رسیدن فضل الهی به بهشتیان مؤثر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 8

8 - نعمت ها و منافع دریا ، نمود لطف و فضل الهی برای آدمیان

سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ . . . وَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

از این که بر منافع نهفته در دریا «فضل الهی» اطلاق شده است، مطلب بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 13

13 - ورود مؤمنان به بهشت ، در پرتو تفضّل الهی و گذشت او از لغزش های آنان

لیدخل المؤمنین . . . جنّات ... و یکفّر عنهم سیئاتهم

نفس تکفیر سیئات، خود بیانگر تفضّل است و در عین حال تعبیر «یدخل» ممکن است بیانگر همین حقیقت باشد که همه مؤمنان، در آن

حدی نیستند که به اقتضای اعمالشان، بهشتی باشند؛ بلکه باید فضل الهی، کاستی های آنان را جبران کند و آنان را وارد بهشت گرداند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 18 - 3

3 - شادمانی و عیشِ بهشتیان ، فضل الهی در قبال تعهد و تقوای ایشان

إِنَّ الْمُتَّقِينَ... ف_كَهَيِّنَ بِمَاءِ أَيْهِم رَّبَّهُم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 7,9

ص: 299

7 - الحاق اعضای مؤمن خانواده بهشتیان به ایشان ، تبلور لطف و فضل الهی در حق آنان

و الذین آمنوا و اتبعتم ذریتهم بایمَن الحقنا بهم ذریتهم

9 - پیوستن مؤمنان ، به درجه عالی پدران بهشتی خود ، تفضل الهی و نه مایه کم شدن از مقام پدر آنان و کاسته شدن از عمل آنان

الحقنا بهم ذریتهم و ما ألتنهم من عملهم من شیء

جمله «ما ألتناهم..» معادل «ما نقصناهم» است و ضمیرهای «هم» به «الذین آمنوا» بازمی گردد. مقصود این است که خداوند، در ملحق کردن ذریه بهشتیان به آنان، از منزلت و درجه پدران چیزی نمی کاهد؛ بلکه بر درجه ذریه می افزاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 46 - 5

5 - بیمناکان از مقام پروردگار ، برخوردار از بهشتی در قبال عمل و بهشتی دیگر از فضل الهی *

ولمن خاف مقام ربّه جنتان

طبق نظر برخی از مفسران، تشبیه آمدن «جنتان» نظر به مطلب بالا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 17

17 - خداوند ، هر کس را که مشیتش تعلق بگیرد ، از فضل و عطای خویش بهره مند می سازد .

ذلک فضل اللّٰه یؤتیه من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 3، 2، 1

1 - بعثت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) و برگزیده شدن آن حضرت از جانب خداوند به نبوت و رسالت ، فضل الهی به ایشان

ذلک فضل اللّٰه

در مشارالیه «ذلک» چند احتمال وجود دارد برداشت یاد شده بدان احتمال است که «ذلک» اشاره به بعثت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

2 - فضل الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فضل نبوت) ، بس بزرگ و ارجمند

ذلک فضل الله

به کارگیری «ذلک» (اشاره بعید) می تواند به خاطر بلندی درجه و فضلی باشد که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) عطا کرده است (فضل نبوت و رسالات).

3 - امتنان و فضل الهی به امت محمد (صلی الله علیه و آله) ، به خاطر برگزیدن آن حضرت از میان آنها و قرار دادن ایشان به عنوان راهنما و نجات بخش آنان از ضلالت و گمراهی

هو الذی بعث . . . و إن كانوا . . . فی ضلال مبین . . . ذلک فضل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 12

ص: 300

12 - پاداش مضاعف به انفاق گران و آموزش آنان ، جلوه تفضل و لطف ویژه خداوند به آنان است .

إن تقرضوا الله... يضـعفه... والله شكور حلیم

سپاس و تقدیر خداوند از انفاق گران _ با آن که سود انفاق به خود آنان باز می گردد _ نشانه تفضل و لطف ویژه الهی به انفاق گران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 6

6 _ کفایت علم خداوند برای تشخیص مطیعان و شایستگان تفضل او

ذلک الفضل من الله و کفی بالله علیماً

21- مظاهر فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 11

11 - نسخ ادیان گذشته و ارائه آیینی بهتر و یا همانند آن ، رحمت و فضلی است از جانب خدا بر بندگان .

و الله ذوالفضل العظیم. ما نسخ من آیه... نأت بخیر منها أو مثلها

بیان فضل و رحمت الهی در آیه قبل و سپس بیان نسخ دینی و جایگزین کردن شریعتی دیگر، حاکی از آن است که: نسخ دینی و ارائه آیینی جدید، از مصادیق رحمت و فضل خداوند است.

22- منشأ فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 22

22 _ ربوبیت خداوند ، منشأ تفضل او به بندگان خویش

یبتغون فضلاً من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 9

9 - اعطای اجر کامل و بیش از استحقاق به عالمان خداترس ، تلاوت گران قرآن ، برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، برخاسته از صفت آمرزندگی و سپاس گزاری خداوند است .

لیوفیهم أجورهم و یزیدهم من فضله إنّه غفور شکور

جمله «إنّه غفور شکور» در مقام تعلیل برای «لیوفیهم ..» است؛ یعنی، چون خداوند نسبت به بندگانش غفور و شکور است، به آنان پاداش کامل و بیش از استحقاق می هد.

ص: 301

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 5

5 - خداوند ، هر کس و هر جامعه ای را که خود بخوهد ، از فضل و فزون بخشی خود بهره مند می سازد .

ذلک فضل اللّٰه یؤتیه من یشاء

23- موارد فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 2

2_ مال ، ثروت و امکانات مادی ، فضل الهی است .

لئن ءاتینا من فضله لنصدقنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 3

3_ مال و ثروت ، فضل الهی است .

فلما ءاتیهم من فضله

24- موجبات جلب فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 11

11 - باد ها وسیله ای برای برخوردار شدن انسان ها از مواهب مادی طبیعت است .

یرسل الریاح . . . و لتبتغوا من فضله

25- موجبات فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 45 - 3

3 - همراهی ایمان و عمل صالح، شرط برخورداری از پاداش و فضل الهی، در آخرت است.

ليجزي الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من فضله

ص: 302

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 19

19- نقش اساسی رکوع و سجود (نماز) ، در جلب فضل و خشنودی خداوند

تریهم رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

«بیتغون...» مترتب بر «رُكْعًا سَجْدًا» است؛ یعنی، مؤمنان با رکوع و سجود خویش، جویای فضل و خشنودی خداوند.

26- نشانه های فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 16

16 _ غنا و بی نیازی مؤمنان ، پرتوی از فضل الهی نسبت به آنان

فسوف يغنيكم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 121 - 7

7 _ جلوه فضل الهی ، در پاداش به مؤمنان مجاهد و انفاقگر

ليجزيهن الله أحسن ما كانوا يعملون

«جزای احسن» _ که به معنای پاداش دادن به بیش از حد استحقاق است _ بیانگر تجلی فضل خدا در پاداش دهی به مؤمنان است. قابل ذکر است در برداشت فوق مفروض این است که «أحسن» مفعول دوم برای «يجزی» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 58 - 1

1 _ قرآن ، مظهر فضل خداوند و جلوه رحمت اوست .

يأيها الناس قد جاءكم موعظه من ربكم .. . قل بفضل الله وبرحمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ نزول رزق و مباح بودن بهره مندی از آن ، از نشانه های تقاضا خداوند بر مردم است .

ما أنزل الله لكم من رزق . . . إن الله لذو فضل على الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 6

6- اعطای کتابی بی مانند چون قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نشان فضل عظیم الهی به آن حضرت است .

إن فضله كان عليك كبيرًا . قل لئن اجتمعت ... لاياتون بمثله

ص: 303

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 1

1_ تحریم آکید بی عفتی و زنا ، ممانعت سخت از قذف های بی دلیل نسبت به زنان پاکدامن ، وضع کیفر های سنگین برای متخلفان (صد ضربه شلاق در زنا و هشتاد ضربه برای قذف) و تشریح « لعان » ، جلوه هایی از فضل و رحمت خدا نسبت به جامعه ایمانی است .

الزانیه و الزانی فاجلدوا.. والذین یرمون المحصنات... فاجلدوهم... ولولا فضل ال

یادآوری فضل و رحمت خدا در آیه شریفه _ که در مقام امتنان است _ پس از ذکر احکام مربوط به زناکاری و لعان، می تواند برای بیان جلوه های فضل و رحمت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 20 - 2,5

2 - وضع کیفر سخت (عذاب دردناک) ، به منظور جلوگیری از آلوده شدن جامعه ایمانی به مفسد اخلاقی و فحشا ، جلوه ای از فضل و رحمت خداوند به امت اسلامی

إِنَّ الذِّينَ يَجْتَبُونَ أَن تَشِيعَ الْفُحْشَةُ... لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ... ولولا فضل الله عليكم و

5 - وضع کیفر سخت برای اشاعه دهندگان فحشا و افشای چهره توطئه گران « افک » ، از جلوه های فضل و رحمت خدا بر مسلمانان صدر اسلام

ولولا فضل الله عليكم ورحمته

برداشت یاد شده، به خاطر این است که آیه شریفه، دهمین و آخرین آیه ای است که درباره ماجرای «افک» نازل گردید و قهراً ارتباط نزدیکی با این ماجرا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 14

14 - طهارت ، پاکی ، رشد و بالندگی اهل ایمان ، جلوه ای از فضل و رحمت الهی بر آنان

ولولا فضل الله عليكم ورحمته ما زكي منكم من أحد أبداً

«زکاء» در لغت به دو معنا آمده است: 1_ نمو و رشد، 2_ صلاح و پاکی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جلوه فضل الهی ، در پاداش دادن به مردمانی که پیوسته به یاد خدا هستند .

رجال لاتلهیهم تحره ولا یبع عن ذکر الله . . لیجزیهم الله أحسن ما عملوا

«جزای أحسن» - که به معنای پاداش دادن به بیش از حد استحقاق است - بیانگر تجلی فضل خدا، در پاداش دهی به مردمان الهی است.

9 - اعطای پاداشی افزون بر استحقاق شخص ، نمودی از فضل خداوند است .

لیجزیهم الله أحسن ما عملوا ویزیدهم من فضله

ص: 304

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 12

12 - علم و قدرت ، دو نمود بارز فضل الهی برای سلیمان (ع) و در خدمت او

قال الذی عنده علم من الکتب.. فلما رءاه مستقراً عنده قال ماذا من فضل ربی

گرچه علم و قدرت مطرح شده در آیه مربوط به آصف بن برخیا است؛ ولی وی از اعضای دربار سلیمان بود و دانش ویژه و توان فوق العاده او در خدمت حکومت آن حضرت قرار داشت. بر این اساس است که سلیمان(ع) خدا را بر این علم و قدرت سپاس می گزارد. بعلاوه برخی از مفسران مراد از «الذی عنده...» را خود سلیمان(ع) دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 5

5 - پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) ، جلوه ای از فضل و رحمت بی کران خدا بر مردم

وإن ربک لذو فضل علی الناس

به کار رفتن واژه «رب» _ به جای هر اسم و صفتی دیگر _ و اضافه شدن آن به کاف _ که خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است _ می تواند از آن جهت باشد که تربیت و پرورش شخصیتی چون پیامبر(صلی الله علیه و آله) از سوی خدا، خود نمود بارزی از فضل گسترده او بر مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 6

6 - توشه زندگی ، نمودی از فضل خدا بر بندگان است .

و لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 35 - 11

11 - جلوه فضل و لطف الهی در پاداش دادن به محسنان

لیکفر الله عنهم أسوأ الذی عملوا و یجزیهم أجرهم بأحسن الذی کانوا یعملون

ملاک قرار گرفتن پاداش بهترین اعمال در وقت جزا و پاداش، و بدترین اعمال در وقت عفو و چشم پوشی، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 10

10 - آفرینش شب و روز در راستای تأمین نیازها و منافع بشر، جلوه ای از فضل و احسان خداوند به او است.

اللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْيَلِّيلَ . . . إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 19،20

ص: 305

19 - تحقق همه خواسته های انسان در بهشت ، نمود فضل بزرگ خداوند است .

لهم ما يشاءون .. ذلك هو الفضل الكبير

20 - برخورداری ها و نعمت های بی پایان بهشت ، نشانگر فضل و رحمت خدا است و نه رفاه و خوشی محدود کافران در دنیا .

يرزق من يشاء .. و من كان يريد حرث الدنيا نؤته منها .. لهم ما يشاءون ... ذلك ه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 26 - 4

4 - پاداش افزون و اعطای نعمت ها بیش از انتظار مؤمنان به ایشان ، نمودی از فضل الهی است .

و يزيدهم من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 8

8 - نعمت ها و منافع دریا ، نمود لطف و فضل الهی برای آدمیان

سخر لكم البحر .. ولتبتغوا من فضله

از این که بر منافع نهفته در دریا «فضل الهی» اطلاق شده است، مطلب بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 6، 1

1 - محبت به ایمان و بیزاری از کفر و گناه ، جلوه ای از فضل و نعمت الهی

ولكن الله يحب إليكم الإيمان .. وكره إليكم الكفر ... فضلاً من الله ونع

6 - وجود رهبری دینی و شریعت آسمانی ، تبلور فضل و نعمت الهی بر خلق *

واعلموا أن فيكم رسول الله .. فضلاً من الله و نعمه

برداشت بالا بدان احتمال است که جمله «فضلاً من الله و نعمه» در رابطه با صدر آیه قبل (فیکم رسول الله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - الحاق اعضای مؤمن خانواده بهشتیان به ایشان ، تبلور لطف و فضل الهی در حق آنان

و الذین ءامنوا و اتبعتهم ذرّیتهم بایمن ألحقنا بهم ذرّیتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 16

16 - آمرزش گناه بندگان و اعطای بهشت پهناور به آنان ، جلوه فضل و فزون بخشی خداوند به آنان است ; نه استحقاق ایشان .

سابقوا إلى مغفره من ربکم و جنّه . . . ذلک فضل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 306

3- نبوت ، نمود فضل و فزون بخشی خداوند است .

أَلَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللَّهِ

مراد از «شئیء من فضل اللّٰه» فضل نبوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- فروزان نگه داشتن همیشگی مشعل هدایت و برانگیختن مردان الهی برای هدایت خلق ، نمود فضل و فزون بخشی مستمر خداوند

وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ . . . ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «ذلک فضل اللّٰه» اشاره به «آخرین» داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- پاداش مضاعف به انفاق گران و آمرزش آنان ، جلوه تفضل و لطف ویژه خداوند به آنان است .

إِن تَقْرَضُوا اللَّهَ . . . يَضَعْ عَفْوَهُ . . . وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

سپاس و تقدیر خداوند از انفاق گران _ با آن که سود انفاق به خود آنان باز می گردد _ نشانه تفضل و لطف ویژه الهی به انفاق گران است.

27- نیاز به فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- همه انسان ها حتی پیامبران بزرگ ، نیازمند فضل خدا

و اجعلنی من ورثه جنّٰه النعیم

28- واسطه فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21_ پیامبران ، واسطه جریان فضل الهی بر مردمان

ذلک من فضل الله علينا وعلى الناس

ص: 307

29- وسعت فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 2

2 - فضل و رحمت خداوند ، شامل همه افراد امت اسلام

و لولا فضل الله عليكم و رحمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 1,4

1 - خداوند ، دارای فضل و رحمت بی کران بر عموم انسان ها

وإن ربك لذو فضل على الناس

تعبیر «فضل» به صورت نکره، بیانگر عظمت و گستردگی آن است و واژه «ناس» _ به قرینه مقام _ دربرگیرنده همه انسان ها (مؤمن و کافر) است.

4 - ربوبیت خداوند ، مقتضی شمول و فراگیر بودن فضل و رحمتش بر تمامی مردمان

وإن ربك لذو فضل على الناس

30- ویژگیهای فضل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 5

5 _ فضل خداوند ، دایمی و لایتقطع و شامل و فراگیر همه مردم (کافر و مؤمن) است .

إن الله لذو فضل على الناس

ص: 308

1- تداوم فضیلت شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 5 - 4

4 - شب قدر ، تا سپیده دم به فضیلت خود باقی است .

سَلَمِ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ

2- تفاوت فضیلت شب ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 2 - 2

2 - تفاوت شب ها در فضیلت

و لیال عشر

نکره آمدن «لیال» و سوگند به آن ده شب خاص، بیانگر عظمت آنها در بین شب های سال است.

3- فضیلت احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 14

14 _ طلاق و مشکلات خانوادگی ، نباید موجب فراموشی ارزش ها و فضیلت ها (همانند عفو و احسان) گردد .

و ان طَلَّقْتُمُوهُنَّ . . . و ان تعفوا اقرب للتَّوْبِی و لا تنسوا الفضل بینکم

ص: 309

4- فضیلت ادای گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 33 - 2

2 - ادای شهادت و گواهی ، اقدامی شایسته و بایسته

و الذین هم بشه_دتهم قانمون

5- فضیلت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7 - قرآن و ادیان الهی ، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

6- فضیلت استغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 11

11 _ ارزش و اهمیّت دعا و استغفار به درگاه خداوند

ربّنا فاغفر لنا ... و کفر عنّا ... و توفّنا

چون خداوند در مقام ستایش از خردمندان، این دو ویژگی را برای آنان، ذکر کرده است.

7- فضیلت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 107 - 3

3- مجموعه تعالیم اسلام ، براساس رحمت و مهربانی ویژه خداوند به انسان است .

و ما أرسلنک إلاّ رحمه للعالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 12

ص: 310

12 - اسلام، تنها دین مورد پسند خدا و متناسب و سودمند برای انسان ها

و لیمکننّ لهم دینهم الذی ارتضی لهم

گفتنی است سودمند بودن دین اسلام برای بشر، از لام «لهم» - که برای انتفاع است - به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 9

9 - اسلام، برترین عقیده و بهترین سخن در باب دین

الذین یستمعون القول فیّتبعون أحسنه

مقصود از سخن در آیه شریفه و گزینش بهترین سخنان، آن سخنی است که درباره مسائل دینی است. بنابراین مصداق اصلی و مورد نظر بهترین سخن، مکتب اسلام خواهد بود که دین منتخب قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 9

9 - اسلام علاوه بر معارف و احکام شریعت های پیشین، دربردارنده آموزه هایی فزون تر

شرع لکم... و الذی أوحینا إلیک و ما وصّینا به إبرهیم

توصیه در جایی به کار می رود که امور بسیار مهم و اساسی مورد نظر باشد. بنابراین تغییر تعبیر از توصیه به وحی در مورد اسلام، نشان دهنده آن است که اسلام علاوه بر امور توصیه شده، امور دیگری را نیز در بر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 3

3- «قرآن» کتاب معرفت و شناخت، و «اسلام» دین عقل و اندیشه

أفلا یتدبّرون القرآن

8- فضیلت اماکن مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - نقش مسجد و محراب - مکان های مقدس - در استجابت دعا *

دخل علیها زکریّا المحراب . . . هنا لک دعا زکریّا ربّه

برداشت فوق بر این اساس است که مشارالیه «هنالک»، «المحراب» باشد؛ و جمله «و هو قائم یصلی فی المحراب»، در آیه بعد مؤید این معناست.

ص: 311

9- فضیلت امانتداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 32 - 2

2 - امانت داری و پایبندی به عهد و پیمان ، از خصلت های شایسته و بایسته

و الذین هم لأمّن-تھم و عھدھم رعون

10- فضیلت انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 19

19 _ تورات و انجیل ، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می توانست آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

11- فضیلت انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 2

2 _ ارزش انفاق ، در گرو در راه خدا بودن آن

ینفقون اموالھم فی سبیل اللّٰہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 2، 1

1 _ ارزش انفاق در گرو در راه خدا بودن آن است .

الذّٰین ینفقون اموالھم فی سبیل اللّٰہ

2_ عاری بودن اتفاق از هر گونه منت و آزار_ چه هنگام پرداخت و چه پس از آن_، از شرایط ارزشمندی، قبولی و پاداش در مقابل آن

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ... ثُمَّ لَا يَتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنْأً وَلَا اِذًى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 1

ص: 312

1_ ارزش و برتری گفتار پسندیده و عفو و گذشت ، نسبت به بخششی که آزار به دنبال دارد .

قول معروف و مغفوره خیر من صدقه یتبعها اذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 267 - 11

11_ خداوند ، ستایشگر انفاق کنندگان ، در عین بی نیازی از انفاق آنان

انّ الله غنیّ حمید

«حمید» در برداشت فوق به معنای حامد (ستایش کننده) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 271 - 3

3_ ارزش برتر صدقه پنهانی ، نسبت به صدقه آشکار

ان تبدوا... و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

بنابراینکه کلمه «لکم» قرینه برای ارزشمندتر بودن صدقه پنهانی برای شخص صدقه دهنده نباشد و به اطلاق آیه نظر شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 274 - 2

2_ ارجمندی و برتری انفاق های پنهانی و شبانه ، بر انفاق های آشکار و در روز *

الذین ینفقون... سراً و علانیة

چنانچه تقدم در ذکر دلالت بر تقدم در رتبه و فضیلت کند، انفاق از نظر وقت و حالت چهار قسم می شود. چون از یک سو وقت (شب و روز) مقدم بر حالت (پنهان و آشکار) شده و از سوی دیگر شب مقدم بر روز و در حالت پنهانی مقدم بر آشکار شده است، لذا این چهار قسم به ترتیب فضیلت عبارتند از: 1_ شب و به صورت پنهانی 2_ روز و به صورت پنهانی 3_ شب و به صورت آشکار 4_ روز و به صورت آشکار.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 3 - 7

7_ اقامه نماز و انفاق در راه خدا دارای ویژگی و امتیاز در میان سایر عبادات و تکالیف الهی

یقیمون الصلوه و مما رزقنهم ینفقون

بدیهی است ایمان علاوه بر اقامه نماز و انفاق دارای نمودهای عملی دیگر نیز هست؛ بنابراین ذکر این دو برای رساندن اهمیت ویژه آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 10

10_ انفاق کردن خصلتی نیکوست چه پنهانی انجام گیرد و چه آشکارا.

أنفقوا مما رزقنهم سرّاً و علانیه

ص: 313

12- فضیلت اوراق قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 14 - 1

1 - صفحه های قرآن در پیشگاه خداوند ، دارای جایگاهی بلند و ارزشی والا است .

مرفوعه

13- فضیلت اینار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 8

8_ ارزشمندی و استحباب گذشت انسان از حق خویش

و ان تعفوا اقرب للتقوی

14- فضیلت ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 2

2_ ارزشمندی ایمان و مؤمن ، در پیشگاه خداوند

یا ایها الذین امنوا

در خطاب مستقیم خداوند، نوعی تشریف و تفخیم نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 4

4_ تقوا ، مرتبه ای بالاتر از ایمان

یا ایها الذین ءامنوا اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جایگاه والای ایمان و عمل صالح در پیشگاه خدا

والذین ءامنوا و .. الذین ءامنوا و عملوا الصالحات

ص: 314

با توجه به تأکید خدا در این آیه و آیه قبل درباره ایمان و عمل صالح، ارزش و اهمیت آن استفاده می شود.

15- فضیلت برپایی نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 7

7_ اقامه نماز و انفاق در راه خدا دارای ویژگی و امتیاز در میان سایر عبادات و تکالیف الهی

یقیمون الصلوه و مما رزقنهم ینفقون

بدیهی است ایمان علاوه بر اقامه نماز و انفاق دارای نمودهای عملی دیگر نیز هست؛ بنابراین ذکر این دو برای رساندن اهمیت ویژه آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 13

13- برپاداشتن نماز و پرداخت زکات، در مقایسه با دیگر کارهای نیک، از جایگاهی ویژه و والا برخوردار است.

و أوحینا إلیهم فعل الخیرت و إقام الصلوه و إیتاء الزکوه

با آن که نماز و زکات خود از مصادیق کارهای نیک است؛ اما خداوند آن دو فریضه را به طور جداگانه ذکر فرمود. بیان اختصاصی آن دو، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 6

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، برپایی نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام و تکامل معنوی انسان

یسبّح له فیها... رجال لاتلهیهم تجره و لایبیع عن ذکر الله و إقام الصلوه و إیتا

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1_ ذکر خدا، 2_ برپاداشتن نماز، 3_ پرداخت زکات. ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

16- فضیلت بسمله

11 - اسماعیل بن مهران گوید : امام رضا (ع) فرمود : « ان بسم اللّٰه الرحمن الرحيم أقرب إلى اسم اللّٰه الأعظم من سواد العين إلى بیاضها ;

12 _ حسن بن فضال گوید : « سألت الرضا (ع) على بن موسى (ع) عن « بسم اللّٰه » ، فقال : معنى قول القائل « بسم اللّٰه »

اسم علی نفسی سمه من سمات اللّٰه عز و جل و هی العبادہ . . . ؛

امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از معنای «بسم اللّٰه» فرمود: معنای سخن کسی که می گوید «بسم اللّٰه» این است که یکی از نشانه های بندگی خدای عز و جل را بر خود می نهم . . .».

17- فضیلت بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 2

2- علم و روشن بینی ، از فضایل و ارزش های انسانی و الهی

و ما یتوی الأعمی و البصیر

18- فضیلت بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 24 - 3

3_ بهشت ، برترین جایگاه و نیکوترین آسایشگاه

أصحّ ب الجنّه یومئذ خیر مستقرّاً و أحسن مقیلاً

19- فضیلت بهشت عدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 16

16_ از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «عدن ، داراللّٰه الّتی لم ترها عین و لم تنظر علی قلب بشر لا یسکنها

غیر ثلاثه النّبیین و الصّدیقین و الشّهدا . . . ؛

«عدن» خانه [ویژه] خداست که هیچ چشمی آن را ندیده و به قلب هیچ بشری خطور نکرده است. در آن خانه ساکن نمی شود مگر سه

دسته: پیامبران، صدیقان و شهیدان . . .».

20- فضیلت بیت المقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ اظهار خشوع و خضوع در برابر خدا به هنگام تصرف بیت المقدس از دستورات خدا به بنی اسرائیل

ص: 316

و ادخلوا الباب سجداً

کلمه «سجداً» جمع «ساجد» و حال برای فاعل «ادخلوا» است. از آن رو که سجده در حال ورود با معنای اصطلاحی آن (پیشانی بر خاک ساییدن) سازگار نیست، می توان گفت در اینجا معنای لغوی آن (خضوع و خشوع) اراده شده است.

21- فضیلت پرداخت زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 13

13- برپاداشتن نماز و پرداخت زکات، در مقایسه با دیگر کارهای نیک، از جایگاهی ویژه و والا برخوردار است.

و أوحینا إلیهم فعل الخیرت و إقام الصلوه و إیتاء الزکوه

با آن که نماز و زکات خود از مصادیق کارهای نیک است؛ اما خداوند آن دو فریضه را به طور جداگانه ذکر فرمود. بیان اختصاصی آن دو، گویای برداشت یاد شده است.

22- فضیلت پیشگامی در سلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 25 - 2

2 - ارزش مبادرت به سلام، هنگام ورود بر دیگران

إذ دخلوا علیه فقالوا سلِّمًا

مطلب بالا با توجه به این نکته است که خداوند، ابتدا وصف «مکرم» را برای میهمانان ابراهیم (ع) آورده و سپس نخستین عمل آن میهمانان شریف (سلام به هنگام ورود) را یاد کرده است.

23- فضیلت تأمین خویشاوندان یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 4

4- فضیلت تغذیه خویشاوندان یتیم خود، برتر از رساندن غذا به دیگر اقشار محروم جامعه است.

یتیمًا ذا مقربه . أو مسکینًا ذا متربه

24- فضیلت تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 317

4- فضیلتِ تغذیه خویشاوندان یتیم خود، برتر از رساندن غذا به دیگر اقشار محروم جامعه است.

یتیمًا ذا مقربه . أو مسکینًا ذا متربه

25- فضیلت نأمین مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- فضیلت آزدسازی بردگان، برتر از تغذیه گرسنگان جامعه است. *

فکّ رقبه . أو إطع-م

تقدیم «فکّ رقبه»، بیانگر برداشت یاد شده است.

26- فضیلت تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- تسبیح بسیار خداوند و منزّه دانستن او از هر کاستی و شرک، دارای فضیلتی بسیار است.

کی نسبّحک کثیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبّح و أطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، بر پایی نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام و تکامل معنوی انسان

یسَّبِحُ لَهُ فِيهَا .. رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام الصلوه وإيتا

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1_ ذکر خدا، 2_ برپاداشتن نماز، 3_ پرداخت

ص: 318

زکات. ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

27- فضیلت تسلیم به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 1

1_ تسلیم خدا بودن با تمام وجود به همراه انجام کار های نیک و شایسته ، بهترین آیین است .

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

مراد از «وجه»، ذات و نفس آدمی است که از آن به تمام وجود تعبیر شده است؛ «محسن» در برداشت فوق به معنای انجام دهنده کار نیک گرفته شده است.

28- فضیلت تعلیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 1

1 - تلاوت آیات قرآن و آموختن معارف آن به مردم ، حرکتی مطلوب و شایسته پی گیری است .

إذا تتلى عليه آى - تنا

تداوم، از فعل مضارع «تتلى» استفاده می شود؛ زیرا در مواردی که سخن درباره کارهای گذشته افراد و یا بیان حالت آنان است، فعل مضارع بر استمرار دلالت دارد.

29- فضیلت تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 2

2_ تقوای الهی ، مرتبه ای بالاتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله

از اینکه به مؤمنان امر به تقوا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 3

3_ تقوای کامل و شایسته ، مرتبه ای برتر از ایمان

یا ایها الذین امنوا اتقوا الله حق تقاته

ص: 319

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 18

18 _ ارزشمندی تقوا و نیکوکاری و مقام والای پرهیزکاران و نیکوکاران

لكن الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ . . . و ما عند الله خير للابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 4

4 _ تقوا، مرتبه ای بالاتر از ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ

30- فضیلت تلاوت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 61 - 4

4 _ قرآن، کتابی است با عظمت و تلاوت آن بسیار ارزشمند می باشد.

و ما تكون في شأن و ما تتلوا منه من قرءان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 3 - 5

5 - تلاوت وحی و قرآن کریم، کاری ارزشمند است و قرائت کنندگان از جایگاهی بلند در پیشگاه خداوند برخوردارند.

فالتَّليُّ ذِكْرًا

از سوگند خداوند به تلاوت کنندگان وحی و قرآن کریم، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 1

1 - تلاوت آیات قرآن و آموختن معارف آن به مردم، حرکتی مطلوب و شایسته پی گیری است.

إذا تتلى عليه آي-تنا

تداوم، از فعل مضارع «تتلى» استفاده می شود؛ زیرا در مواردی که سخن درباره کارهای گذشته افراد و یا بیان حالت آنان است، فعل مضارع بر استمرار دلالت دارد.

ص: 320

31- فضیلت تنزیه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 4

4- تسبیح بسیار خداوند و منزه دانستن او از هر کاستی و شرک، دارای فضیلتی بسیار است.

کی نسبتاً کثیراً

32- فضیلت تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 19

19_ تورات و انجیل، ارجمندترین کتاب های آموخته شده به عیسی (ع)

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

مراد از «الکتب»، به قرینه ذکر تورات و انجیل پس از آن، می تواند کتاب یا کتابهای آسمانی دیگری غیر از تورات و انجیل باشد. در این صورت تصریح به نام تورات و انجیل با آنکه لفظ «الکتب» می تواند آن دو را نیز شامل شود نشانه اهمیت فزونتر این دو کتاب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 4

4- برتری و برجستگی قرآن نسبت به تورات

ءاتینا موسی . . ذکرًا . . . و هـذا ذکر مبارک

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مورد «تورات» فقط «ذکر» به کار برده است؛ در صورتی که برای قرآن صفت «مبارک» را اضافه کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 5

5- عدم وجود کتابی هدایت بخش تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بكتب من عند الله هو أهدي منهما

33- فضیلت جمعہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 36 - 20

20_ از رسول خدا (صلی اللہ علیہ و آلہ) روایت شدہ کہ فرمود: « یوم الجمعہ سید الأيام . . . خلق اللہ فیہ آدم و اہبط فیہ آدم إلی الأرض

;

ص: 321

روز جمعه شریف ترین روزهاست . . . در آن روز خداوند آدم را آفرید و در همین روز او را به زمین فرستاد».

34- فضیلت جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 3

3_ نبرد مجاهدان بدر در راه خدا و مورد ستایش او

فته . . . تقاتل فی سبیل الله

از تأیید خداوند به اینکه جنگشان فی سبیل الله بوده، ستایش خداوند استفاده گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 13

13_ جهاد و شهادت در راه خدا، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 85 - 3

3_ ارزشمندی تشویق مردم به جهاد در راه خدا

و حرّض المؤمنین . . . من یشفع شفاعة حسنه یکن له نصیب منها

چون تحریک مردم به جهاد، «شفاعة حسنه» نامیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 12

12_ جهاد با مال و جان، از برترین ارزش ها در نظام ارزشی اسلام

لا یستوی القاعدون . . . و المجاهدون . . . باموالهم و انفسهم فضل الله المجاهدین بام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - جهاد در راه خدا، دارای اجری بزرگ و ارجمند

ستدعون إلى قوم أولى بأس شديد . . . فإن تطيعوا يؤتكم الله أجرًا حسنًا

ص: 322

35- فضیلت حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 1

1 - حج و مناسک آن ، دارای ارج و منزلتی و الا در نزد خداوند

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ. .. و لِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ذَلِك

«ذلک» اشاره به مجموع مطالبی است که تا این جا درباره حج و مناسک آن بیان شده است. مقصود از استعمال «ذلک» در این جا، ایجاد فاصله میان کلام پیشین و کلام بعد و انتقال از یک مطلب مهم به مطلب مهمی دیگر است. در چنین مواردی، کلمه «هـ_ذا» را به کار می برند مانند: «هـ_ذا و أَنْ لِلطَّاغِينَ لَشَرٌّ مَأْبٍ». بنابراین به کارگیری «ذلک» _ که برای اشاره به دور است _ می تواند برای بیان بُعد منزلت حج و مناسک آن و ارج و ارزش والای آن در پیشگاه خداوند باشد.

36- فضیلت حج پیاده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 27 - 11

11 - فضیلت و ارزش والای حج پیاده در پیشگاه خداوند

يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ

تقدیم پیادگان (رجال) بر سوارکاران (و علی کلّ ضامر) می تواند بیانگر برداشت فوق باشد.

37- فضیلت حلق (سر تراشی)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 19

19- عن علیّ (ع) . . . قال الله تعالى « . . . محلّقین رءوسکم و مقصّرين » فبدأ بالحلق و هو أفضل ؛

از علی (ع) روایت شده که خدای تعالی فرمود: « . . . محلّقین رءوسکم و مقصّرين » سر تراشیدن را اول ذکر کرد [و تقصیر را بعد] و سر تراشیدن، [از تقصیر] افضل است.».

38- فضیلت حمد خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 11, 12

11 - تسبیح و ستایش پروردگار ، پیش از طلوع و غروب آفتاب ، دارای ارزش و آثاری ویژه است .

و سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

ص: 323

12 - تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

39- فضیلت خشیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 4

4 - ترس از خدا و نگرانی از دست نیافتن به تزکیه نفس، ترسی به سزا و حالتی مطلوب در پیشگاه خداوند

و هو یخشی

40- فضیلت دره طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 1

1 - دره طوی - در صحرای سینا - سرزمین تکلم خداوند با موسی (ع)

ی- موسی . اِنِّی اَنَا رَبِّکَ ... اِنَّکَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًّی

«واد» مخفف «وادی»، یعنی حد فاصل بین کوه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). «طوی» ممکن است نام دره ای پایین کوه طور باشد (لسان العرب). در این صورت بدل یا عطف بیان برای «الواد المقدس» خواهد بود و ممکن است به معنای «ساعه» و «لحظه» باشد (لسان العرب). که ظرف برای «المقدس» می شود؛ یعنی دره ای که در برهه ای از زمان (اشاره به لحظه تکلم خداوند با موسی (ع)) تقدس یافته است.

41- فضیلت دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 12

12 - ارجمندی دعا در حال قیام به هنگام نماز

وقوموا لله قانتين

امام باقر (ع): «و القنوت» هو الدعاء في الصلوه في حال القيام

مجمع البيان، ج 2، ص 600؛ نورالثقلين، ج 1، ص 237، ح 940.

ص: 324

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 11

11 - ارزش و اهمیت دعا و استغفار به درگاه خداوند

ربّنا فاغفر لنا .. و کفر عتّا ... و توفّنا

چون خداوند در مقام ستایش از خردمندان، این دو ویژگی را برای آنان، ذکر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 35 - 5

5 - دعا به درگاه خداوند و درخواست از او در عین آگاهی و بصیرت او بر حال بندگان، مطلوب و پسندیده است.

و أشركه فی أمری .. إنک كنت بنا بصیرًا

موسی(ع) در عین سخن از آگاهی خداوند بر احوال خود و هارون به درگاه او دعا کرده و خواسته های خود را مطرح کرده است. این رویه موسی(ع) نشان آن است که در عین آگاهی خداوند از همه چیز، دعا به درگاه او مطلوب و کارساز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 77 - 11

11 - « عن یزیدبن معاویه العجلی . قال : قلت لأبی جعفر (ع) کثره القرائه أفضل أم کثره الدعاء أفضل ، قال کثره الدعاء أفضل ، و قرء ه_ذه الآیه ؛

یزیدبن معاویه عجلی گوید: به امام باقر(ع) گفتم: زیاد خواندن قرآن بهتر است یا زیاد دعا کردن؟ فرمود: زیاد دعا کردن با فضیلت تر است و این آیه را قرائت فرمود: «قل ما یعبؤا ربّی لولا دعاؤکم..».

42- فضیلت دین نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 6

6 - دین نوح ، اولین شریعت آسمانی است . *

شرع لکم من الدین ما وصّی به نوحًا

آیه شریفه در مقام بیان ادیان پیشین است. تعبیر «شرع لکم... اوحینا إلیک» می تواند ناظر به اولین و آخرین شرایع آسمانی باشد.

43- فضیلت ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

2_ ارزش یاد خداوند همواره و در هر حال

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

3_ اهمیت و ارزش برتر یاد خدا در حال قیام بر حال نشسته و در حال نشسته بر حال خوابیده *

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

در برداشت فوق، کلمات «قیام» و «قعود» و «علی جنوبهم» به معنای حقیقی آن گرفته شده، نه به معنای کنایی آن (همه حالات)، و ترتیب ذکر این حالات می تواند اشاره به ترتیب آن در اهمیت و ارزش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 6

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، بر پای نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام و تکامل معنوی انسان

يَسْبِحُ لَهُ فِيهَا... رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1_ ذکر خدا، 2_ برپاداشتن نماز، 3_ پرداخت زکات. ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

44- فضیلت راستگویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 29 - 6

6 - صداقت و راست گویی، فضیلتی است که غیر معتقدان به خدا نیز آن را باور دارند.

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

45- فضیلت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 2

2- روح انسان ، دریافت کننده الهام از جانب خداوند

فألهمها

«إلهام»؛ یعنی، القا کردن به قلب و ذهن و عقل. این واژه تنها در مواردی به کار می رود که از جانب خداوند و عالم بالا باشد. اصل این کلمه، از «التهام» (بلعیدن) است. (مفردات راغب)

ص: 326

46- فضیلت زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 8

8_ برپاداری نماز و پرداخت زکات از بهترین نمونه های عمل صالح

و عملوا الصّالحات و اقاموا الصّلوه و اتوا الزکوه

ذکر نماز و زکات پس از عمل صالح، در حالیکه خود عمل صالحند، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 12

12_ اهمیّت و ارزش برتر نماز، نسبت به زکات *

و اقیموا الصّلوه و اتوا الزکوه

تقدیم ذکری نماز بر زکات، می تواند اشاره به اهمیّت بیشتر نماز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 6

6 - تسبیح و ذکر دایم خدا، بر پایی نماز و پرداخت زکات، دارای جایگاهی ویژه و ارزشمند در بین سایر اعمال و موجب بلند پایگی مقام

و تکامل معنوی انسان

یسّبح له فیها .. رجال لا تلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصّلوه و ایتا

خداوند، در توصیف مردمان الهی و والا مقام تنها سه صفت را مطرح ساخته است: 1_ ذکر خدا، 2_ برپاداشتن نماز، 3_ پرداخت زکات.

ذکر سه عمل یاد شده از میان صدها عمل نیک دیگر، حاکی از ارزش ویژه آنها و نیز تأثیر آنها در تکامل معنوی انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 2

2- نماز و زکات، از مهم ترین و با ارزش ترین فریضه ها و احکام الهی

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصالحات . . . و أقیموا الصلوه و آتوا الزكوه

برداشت فوق با توجه به اختصاص به ذکر یافتن نماز و زکات، پس از بیان اعمال صالح _ که نماز و زکات نیز جزء آنها می باشد _ قابل استفاده است.

47- فضیلت زمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 2

2 - اختلاف زمان ها ، در فضیلت

لیله القدر خیر من ألف شهر

ص: 327

48- فضیلت زندگی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 24 - 4

4- جهان آخرت، زندگی حقیقی انسان است و دنیا در مقایسه با آن، فاقد ویژگی های زندگانی است.

لحياتی

تعبیر «حیاتی»، بیانگر آن است که گوینده آن، حیات را به آخرت اختصاص داده، آن گونه که گویا حیات او در دنیا، حیات نبوده است.

49- فضیلت زیارت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 10

10_ درک محضر و زیارت پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای خیر و فضیلت است. *

و إذا جاءك الذين يؤمنون بآيتنا

50- فضیلت سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 20

20- سجده و گریه در حال سجود، حالتی مطلوب و دارای فضیلت است.

إذا تتلى عليهم... خرّوا سجّداً و بکياً

«بکياً» جمع است و مانند «سجّداً» حال مقدّره است؛ یعنی افراد یاد شده با شنیدن آیات الهی، خود را برای سجود و گریه به زمین می افکنند.

51- فضیلت سرعت در عمل به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 4

4- تسريع در انجام فرمان های الهی ، فضیلتی در خور تحسین است .

والسبحان سبجاً

ص: 328

سوگند خداوند به «سایحات»، حاکی از فضل شتابگران و نیکو شمردن کار آنان است.

52- فضیلت سقای حاجیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 10

10 - ابوبصیر از امام باقر یا امام صادق - علیهما السلام - درباره قول خدای عز و جل « أ جعلتم سقایه الحاج و عماره المسجد الحرام کمن ءامن بالله و الیوم الآخر » روایت کرده است: « نزلت فی حمزه و علی و جعفر و العباس و شیبه . . . و کان علی (ع) و حمزه و جعفر الذین آمنوا بالله و الیوم الآخر و جاهدوا فی سبیل الله لایستون عند الله » ;

این آیه شریفه درباره حمزه، علی، جعفر، عباس و شیبه نازل شده که آنان (عباس و شیبه) به منصب آب رسانی به حاجیان و پرده داری کعبه افتخار می کردند، پس خداوند عز جل این آیه را نازل فرمود: آیا منصب آب رسانی به حاجیان و آباد کردن مسجدالحرام را با [عمل] کسی که به خدا و روز قیامت ایمان آورد و در راه خدا جهاد کرد. همانند قرار داده اید؟ آنان نزد خدا مساوی نیستند!.

53- فضیلت سگ اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 18 - 10

10- سگ اصحاب کهف ، بر جامعه مشرک و گمراه ، شرافت داشت .

و کلبهم بـسط ذراعیه بالوصید

یاد کردن از سگ اصحاب کهف و تصویر حالت اش، بلکه برشمردن آن در جمع اصحاب کهف، در آیات بعد (رابعهم کلبهم. .)، تعریضی است به آنان که اصحاب کهف را یاری نکردند و با آنان همگام نشده و به پای سگ آنان نیز نرسیدند.

54- فضیلت سوره حمد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 87 - 6، 2، 1

1- « سوره حمد » از عطایای خداوند بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لقد ءاتینک سبعا من المثانی

نوع مفسران بر آنند که مراد از «سبعا» سوره حمد است که هفت آیه دارد و «المثانی» (جمع مثنی) صفت برای قرآن کریم است؛ چنان که

در سوره «زمر» (آیه 23) این کلمه به عنوان صفت قرآن ذکر شده است. گفتنی است: روایات نیز مؤید همین مطلب است.

2- سوره حمد ، دارای جایگاه ویژه و ارزشی والا در میان مجموعه سوره های قرآن

ص: 329

و لقد آتینک سبغاً من المثنائی و القرآن العظیم

برداشت فوق از اختصاص به ذکر یافتن سوره حمد پیش از بیان قرآن به عنوان «کتاب عظیم» استفاده می شود.

6- « عن یونس بن عبدالرحمان . . . قال : سألت أبا عبدالله (ع) « و لقد آتیناک سبغاً من المثنائی و القرآن العظیم » قال : هی سوره الحمد و هی سبع آیات منها بسم الله الرحمن الرحیم و إنما سمیت المثنائی لأنها یشئ فی الركعتین ;

یونس بن عبد الرحمان . . . گفت: از امام صادق(ع) در باره سخن خداوند «و لقد آتیناک سبغاً من المثنائی و القرآن العظیم» سؤال کردم، آن حضرت فرمود: آن سوره حمد است که هفت آیه دارد و از جمله آنها بسم الله الرحمن الرحیم است و همانا مثنائی نامیده شده است؛ زیرا در دو رکعت نماز دو بار خوانده می شود».

55- فضیلت شب جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 98 - 18

18_ « عن أبی عبدالله (ع) : فی قول یعقوب لبنیه « سوف أستغفر لکم ربی » قال : أخرها إلى السحر لیله الجمعه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا از قول یعقوب که گفت: «سوف أستغفر لکم ربی» روایت شده است که فرمود: یعقوب استغفار را تا سحر شب جمعه به تأخیر انداخت».

56- فضیلت شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 3 - 44 - 11، 1

1- نزول قرآن از سوی خداوند ، در شبی مبارک و ارجمند (شب قدر)

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

11- « عن حُمران أنه سأل أبا جعفر (ع) عن قول الله عزَّوجلَّ « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ » قال : نعم هی لیله القدر و هی فی کلِّ سنه فی شهر رمضان فی العشر الأواخر فلم ينزل القرآن إلا فی لیله القدر . . . ;

از حمران روایت شده است که از امام باقر(ع) در باره سخن خداوند عزوجل «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» سؤال کرد؛ حضرت فرمود: آری آن شب مبارک، همان شب قدر است و آن در هر سال در ماه رمضان، در ده روز آخر آن است، و قرآن نازل نگشته مگر در شب قدر. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - شب قدر ، شبی با عظمت در پیشگاه خداوند

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

ص: 330

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 4, 1

1 - فضیلت شب قدر ، از هزار ماه خالی از آن ، افزون تر است .

لیله القدر خیر من ألف شهر

4 - « عن ابن عباس قال : ذُكِرَ لرسول الله (صلى الله عليه وآله) رجل من بني اسرائيل أنه حمل السلاح على عاتقه في سبيل الله تعالى ألف شهر فعجب من ذلك رسول الله (صلى الله عليه وآله) عجباً شديداً و تمنى أن يكون ذلك في أمته . . . فأعطاه الله ليله القدر وقال : ليله القدر خیر من ألف شهر الذي حمل الإسرائيلي السلاح في سبيل الله لك ولأممتك من بعدك إلى يوم القيامة في كل رمضان ;

از ابن عباس روایت شده که برای رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ذکر مردی از بنی اسرائیل به میان آمد که او در راه خدا هزار ماه شمشیر خود را بر شانه اش حمل نموده [و آماده جهاد در راه خدا بود]. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از این جریان سخت تعجب نمود و آرزو کرد که این فضیلت در امتش باشد ... پس خداوند [در مقابل] به آن حضرت شب قدر را عطا کرد و فرمود: شب قدر، بهتر از هزار ماهی است که آن مرد بنی اسرائیلی در راه خدا سلاح حمل کرد [این شب قدر] برای تو و امتت بعد از تو، تا روز قیامت در هر ماه رمضان خواهد بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 5 - 5

5 - سرشار بودن شب قدر از سلامتی ، تا پایان سپیده دم ادامه دارد .

سَلَمِ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

حرف «حَتَّى» _ که برای بیان انتهای غایت است _ دلالت دارد که نکته قبل، شامل زمان طلوع فجر نیز می شود.

57- فضیلت شب معراج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 6

6- شب سیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مسجدالحرام به مسجدالاقصی ، شبی با عظمت و بزرگ بود .

أسرى بعده ليلاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که تکبیر «ليلاً» برای تفخیم و تعظیم باشد.

58- فضیلت شب های دهگانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 2 - 3

3 - وجود ده شب با فضیلت ، به صورت پیاپی در بین شب های هر سال

و لیال عشر

ص: 331

درباره مراد از شب های ده گانه، اقوال و روایات گوناگونی وجود دارد. مشهورترین آنها این است که مراد، شب های دهه اول ذی الحجه است. برخی آن را بر دهه آخر ماه رمضان و یا دهه اول ماه محرم تطبیق داده اند.

59- فضیلت شهادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 4،8،11،12

4_ شهادت در راه خدا، دارای منزلتی والاتر از مرگ در راه او

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم لمغفره من اللّٰه ورحمه

تقدّم ذکری شهادت، حاکی از تقدّم مرتبه آن است.

8_ مرگ و یا شهادت در راه خدا، دارای ارزشی برتر از ماندن در دنیا و ثروت اندوزی

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم .. خیر ممّا یجمعون

11_ ایمان به مقدر بودن مرگ و حیات، و شناخت ارزش والای شهادت، آسان کننده حرکت به سوی نبرد با دشمنان دین

و اللّٰه یحیی و یمیت .. و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او متّم لمغفره من اللّٰه ورحمه

خداوند با بیان دو نکته مؤمنان را به جهاد ترغیب می کند: 1_ مرگ و حیات به دست خداست و عوامل طبیعی تعیین کننده نیست. 2_ جان باختگان در راه خدا، آمرزیده و مشمول رحمت خاصّ خداوند هستند. بنابراین، مؤمنان با ایمان به این دو معنا، هرگز تردیدی برای شرکت در جهاد نخواهند داشت.

12_ ایمان به ارزشمندی والای شهادت و مرگ در راه خدا، رهایی بخش آدمی از وابستگی های دنیوی

و لئن قتلتم .. لمغفره من اللّٰه ورحمه خیر ممّا یجمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 13

13_ جهاد و شهادت در راه خدا، حرکتی بی ارزش در دیدگاه منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

60- فضیلت صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 5

5- صبر و شکیبایی ، مفیدتر و ارزشمندتر از قصاص و مقابله به مثل است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا... و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 332

4- ارزش مندی صبر و جایگاه والای صابران ، در پیشگاه خداوند

وإسم عیل . . . کلّ من الصّـیرین

61- فضیلت صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 4

4_ نبوت ، صداقت کامل ، گواه بودن بر اعمال بندگان و صالح شدن ، تفضل خاص الهی

فاولئک . . . ذلک الفضل من اللّٰه

62- فضیلت صدقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 1,3,10

1_ صدقه آشکار ، عملی نیک و ارزشمند

ان تبدوا الصّدقات فنعمّا هی

3_ ارزش برتر صدقه پنهانی ، نسبت به صدقه آشکار

ان تبدوا . . . و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خیر لکم

بنابراینکه کلمه «لکم» قرینه برای ارزشمندتر بودن صدقه پنهانی برای شخص صدقه دهنده نباشد و به اطلاق آیه نظر شود.

10_ پرهیز از ریا و منت و آزار ، از حکمت های ارزش برتر صدقه پنهانی

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی کالذی ینفق ماله رءاء النّاس . . . و ان تخفوها

در آیات سابق، پاداش انفاق را در گرو «فی سبیل اللّٰه» بودن و پرهیز از ریا و منت و آزار شمرد؛ چون صدقه پنهانی تأمین کننده این معیار است، لذا دارای ارزش برتر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - صدقه دادن ، امری بس پسندیده در بینش الهی

یـأیها الذین ءامنوا .. فقدّموا بین یدی نجویکم صدقه

واجب شدن صدقه _ و نه هر عمل پسندیده دیگر _ بر کسانی که می خواستند با پیامبر (صلی الله علیه و آله) نجوا کنند و با آن حضرت گفت وگویی محرمانه داشته باشند; بیانگر مطلب بالا است.

ص: 333

63- فضیلت طول رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 47

47 - « عن بُرید العجلیّ قال : قلت لأبی جعفر (ع) أيهما أفضل فی الصلاة كثرة القراءة أو طول اللبث فی الركوع و السجود ؟ قال : فقال : كثرة اللبث فی الركوع و السجود فی الصلاة أفضل أما تسمع لقول الله تعالى : « فاقراءوا ما تيسر منه و أقيموا الصلاة » إنّما عنی بإقامه الصلاة طول اللبث فی الركوع و السجود . . . » ;

بُرید عجلی گوید: به امام باقر(ع) گفتم: آیا کثرت قرائت (قرآن) در نماز برتر است یا کثرت درنگ در رکوع و سجود؟ فرمود: طولانی کردن رکوع و سجود در نماز، برتر است. آیا سخن خدای تعالی را نشینده ای که می فرماید: «فاقرءوا ما تیسّر منه و أقیموا الصلاة»؟ همانا خدا از اقامه نماز، طولانی کردن رکوع و سجود آن را قصد کرده است».

64- فضیلت طول سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 47

47 - « عن بُرید العجلیّ قال : قلت لأبی جعفر (ع) أيهما أفضل فی الصلاة كثرة القراءة أو طول اللبث فی الركوع و السجود ؟ قال : فقال : كثرة اللبث فی الركوع و السجود فی الصلاة أفضل أما تسمع لقول الله تعالى : « فاقراءوا ما تيسر منه و أقيموا الصلاة » إنّما عنی بإقامه الصلاة طول اللبث فی الركوع و السجود . . . » ;

بُرید عجلی گوید: به امام باقر(ع) گفتم: آیا کثرت قرائت (قرآن) در نماز برتر است یا کثرت درنگ در رکوع و سجود؟ فرمود: طولانی کردن رکوع و سجود در نماز، برتر است. آیا سخن خدای تعالی را نشینده ای که می فرماید: «فاقرءوا ما تیسّر منه و أقیموا الصلاة»؟ همانا خدا از اقامه نماز، طولانی کردن رکوع و سجود آن را قصد کرده است».

65- فضیلت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 7

7 _ اقامه نماز و انفاق در راه خدا دارای ویژگی و امتیاز در میان سایر عبادات و تکالیف الهی

یقیمون الصلوه و مما رزقنهم ینفقون

بدیهی است ایمان علاوه بر اقامه نماز و انفاق دارای نمودهای عملی دیگر نیز هست ; بنابراین ذکر این دو برای رساندن اهمیت ویژه

آنهاست.

ص: 334

66- فضیلت عبادت در مسجد قبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 6

6 - مسجد قبا، بنیان نهاده شده بر اساس تقوا و مکانی شایسته برای عبادت

لمسجد أسس علی التقوی . . . أحق أن تقوم فیه

با توجه به شأن نزول و به قرینه مسجد ضرار، منظور از «المسجد أسس علی التقوی» مسجد قبا می باشد.

67- فضیلت عبادت کنار کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 9

9- عبادت و نماز در کنار خانه خدا، برخوردار از فضیلت و ارزش بیشتری در مقایسه با سایر سرزمینها

ربنا إني أسكنت من ذرّيتي . . . عند بیتک المحرّم ربّنا ليقیموا الصلوه

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که اقامه نماز در غیر مکه برای فرزندان حضرت ابراهیم(ع) ممکن بود؛ ولی حضرت ابراهیم(ع) برای فضیلت عبادت در جوار خانه خدا آن مکان را برای فرزندان برگزید.

68- فضیلت عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 5

5 - فضیلت آزادسازی بردگان، ویژه نوع خاصی از آنان نیست.

فکّ رقبه

واژه «رقبه»، نکره ای است که به هیچ خصوصیتی مقید نشده است. بنابراین بر هر برده ای قابل تطبیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 14 - 5

5- فضیلت آژادسازی بردگان ، برتر از تغذیه گرسنگان جامعه است . *

فکّ رقبه . أو إطعـم

تقدیم «فکّ رقبه»، بیانگر برداشت یاد شده است.

ص: 335

69- فضیلت عَفْت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 6

6_ ارجمندی عَفْت نفس ، خویشتن داری و تظاهر به بی نیازی ، علی رغم نیازمندی شدید

یحسبهم الجاهل اغنیاء من التّعفف . . لا یسئلون الناس الحافاً

چون آیه در مقام مدح چنین افرادی است، صفات شمرده شده به عنوان ارزش تلقی می شود. گفتنی است که «الحاف» به معنای اصرار است و جمله «لا یسئلون» به قرینه «یحسبهم الجاهل اغنیاء» و نیز به قرینه «تعفف» باید به این معنا باشد که تقاضا نمی کنند تا به اصرار منجر شود؛ نه اینکه تقاضا می کنند ولی اصرار نمیورزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 29 - 3

3- عَفْت و پاکدامنی ، خصلتی شایسته و عملی بایسته

و الذین هم لفروجهم ح_فظون

70- فضیلت عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 1

1_ ارزش و برتری گفتار پسندیده و عفو و گذشت ، نسبت به بخششی که آزار به دنبال دارد .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه یتبعها اذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 7،8،14

7_ ارجمندی والاتر گذشت طلبکار از بدهی وامداران تنگدست ، نسبت به مهلت دادن آنان

و ان تصدقوا خیر لکم

بنابراین احتمال که بهتر بودن گذشت، نسبت به مهلت دادن باشد؛ یعنی ثواب گذشت بیشتر از ثواب مهلت دادن است.

8_ ارزش والای گذشت طلبکار از بدهی وامدار تنگدست ، به جای بازپس گیری وام از وی

و ان تصدّقوا خیر لکم

بنابراینکه بهتر بودن گذشت، در مقایسه با بازپس گیری وام باشد؛ یعنی گذشت از آن مال بهتر است از به دست آوردن آن ؛ چون ثواب صدقه خواهد ماند، ولی مال به دست آمده بقایی ندارد.

14_ ارزش والاتر گذشت از بدهی وامداران تنگدست ، در صورت توجه و آگاهی به تنگدستی آنان

خیر لکم ان کنتم تعلمون

امام صادق (ع): «و ان کان ذو عسرہ . . .»، ان کنتم تعلمون انه معسر فتصدقوا علیه بما لکم علیه فهو خیر لکم

کافی، ج 4، ص 35، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 295، ح 1182.

71- فضیلت علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 13

13 - توجّه به علم خداوند نسبت به انفاق ها و اعمال خیر ، برانگیزنده آدمی به انفاق و انجام آن اعمال

و ما تنفقوا من خیر فانّ الله به علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 2

2 - علم و روشن بینی ، از فضایل و ارزش های انسانی و الهی

و ما یتوی الأعمی و البصیر

72- فضیلت عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 5

5 - جایگاه والای ایمان و عمل صالح در پیشگاه خدا

و الذین ءامنوا و .. الذین ءامنوا و عملوا الصالحات

با توجه به تأکید خدا در این آیه و آیه قبل درباره ایمان و عمل صالح، ارزش و اهمیت آن استفاده می شود.

73- فضیلت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 15

15 - « عن رسول الله (صلی الله علیه و آله) و عن علی (ع) فی معنی « صراط المستقیم » انه کتاب الله ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و علی (ع) روایت شده که مراد از «صراط المستقیم» کتاب خداست.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 4

4_ قرآن پرتوی از علم و دانش خداوند

ص: 337

أنزله بعلمه

در برداشت فوق «بعلمه» حال برای ضمیر مفعولی و «باء» در آن به معنای مصاحبت و ملابست گرفته شده است؛ یعنی قرآن نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) علم الهی را به همراه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 7

7 - شرافت و برتری قرآن، بر دیگر کتب آسمانی *

ءامننا باللّه و ما أنزل الینا و ما أنزل من قبل

تقدیم «ما انزل الینا» بر «ما انزل من قبل» - علی رغم تقدم زمانی کتب آسمانی گذشته - می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 9، 10، 1

1 - قرآن، کتابی از جانب خداوند و ارجمند و گرانقدر

و لقد جننهم بکتب

مراد از «کتاب» قرآن کریم است که به صورت نکرده آورده شده تا اشاره به عظمت و والایی آن باشد.

2 - خداوند قرآن را بر اساس علم خویش تبیین کرده و معارف آن را به روشنی بیان داشته است.

و لقد جننهم بکتب فصلنه علی علم

«علی علم» می تواند متعلق به «فصلنه» باشد و نیز می تواند متعلق به «جننهم» گرفته شود. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

9 - قرآن، گنجینه ای از رحمت های ویژه الهی برای مؤمنان به آن

هدی و رحمه لقوم یؤمنون

10 - قرآن، جلوه ای از علم و هدایت و رحمت بیکران خداوند

فصلنه علی علم هدی و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 5

5_ قرآن ، نور خداست .

یریدون أن یطفئوا نور الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 1 - 1

1_ قرآن ، دارای مرتبتی والا و جایگاهی بلند در نزد خداوند

تلک ءایت الکتب

«تلک» کلمه ای است که برای اشاره به مشارالیه دور وضع شده است. به کارگیری آن، جهت اشاره به مشارالیه نزدیک (آیاتی که پیش روی ماست) نشان دهنده عظمت شأن و جایگاه رفیع قرآن در پیشگاه خداوند است.

ص: 338

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 58 - 3, 2

2_ تنها نعمتی که برخورداری از آن، باید مایه خوشحالی و شادمانی مؤمنان باشد، قرآن است.

قد جاء تکم موعظه من ربکم . . . قل بفضل اللّٰه و برحمته فبذلک فلیفرحوا

3_ نعمت بهره مندی مؤمنان از قرآن، نعمتی است بهتر و با ارزشتر از تمام دارایی ها و مال و منال دیگران.

قد جاء تکم موعظه من ربکم . . . قل بفضل اللّٰه و برحمته فبذلک فلیفرحوا هو خیر مما یج

در عود ضمیرهای فاعلی در «یفرحوا» و «یجمعون» سه احتمال است: الف) هر دو ضمیر به «الناس» برگردد. ب) هر دو ضمیر، عاید به «المؤمنین» باشد. ج) ضمیر اول راجع به «المؤمنین» و ضمیر دوم به «الناس» باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال سوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 1

1_ قرآن، کتابی است که از جانب خداوند نازل شده است.

مما أنزلنا إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 6

6_ قرآن، بسی فراتر از آن است که بافته شده و ساخته بشر باشد.

ما کان حدیثاً یفتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 3

3_ قرآن جلوه ای از ربوبیت خداوند است.

أنما أنزل إلیک من ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- قرآن، کتابی است که نقش بینات و معجزات انبیای پیشین را به تنهایی ایفا می کند.

و ما أرسلنا .. بالبینات و الزبر و أنزلنا إلیک الذکر لتبیین للناس ما نزل إلیه

از اینکه خداوند در کنار ذکر اعطای بینات و کتاب به انبیای پیشین، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) جداگانه کتابی خاص را ذکر می کند، می تواند به خاطر نکته فوق باشد.

12- خداوند، به انبیای پیشین معجزات حسی عطا فرمود و در قبال آن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، کتاب آسمانی جهان شمول عطا کرد.*

و ما أرسلنا .. بالبینات و الزبر و أنزلنا إلیک الذکر

ص: 339

«بینه» به معنای دلیل واضح و روشن _ اعم از عقلی و حسی _ است. طبق شواهد تاریخی مراد از «بینات» در آیه، ممکن است معجزات حسی باشد. جدا ذکر کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای اعطای قرآن، مشعر به برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 14

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، شایسته ترین انسان و قرآن کامل ترین برنامه برای رشد و هدایت آدمیان است .

و جئنا بک شهیداً علی هـ و لاء و نزلنا علیک الکتب تبی نأ لکل شیء و هدی

با توجه به ارتباط دو بخش آیه؛ یعنی، «و جئنا بک شهیداً . . .» با «و نزلنا علیک . . .» و نیز بنابر اینکه «شهیداً» را به معنای الگو بدانیم و شهادت را شهادت عملی به شمار آوریم، برداشت فوق را می توان به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 5

5- قرآن، دارای حقیقتی والا و متعالی است .

قالوا إنما أنت مفتـر . . . قل نزله روح القدس من ربک

تعبیر «نزل» _ که به معنای فرود آمدن از بالا_ به پایین است _ درباره القای قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توسط جبرئیل، می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 99 - 4

4 - قرآن، عطیه بزرگ الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مایه تذکر و بیدارباش است .

وقد ءاتینـک من لدننا ذکراً

نکره بودن «ذکراً» دلالت بر عظمت آن دارد و مراد از «ذکر» به قرینه «من أعرض عنه» (در آیه بعد) قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 2

2- قرآن، کتابی با عظمت و بلند مرتبه

لقد أنزلنا إليكم كتَبًا

تنوین «کتاباً» دال بر تفخیم و تعظیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 4،6،1

1- قرآن ، منشأ برکات و خیرات فراوان و منافع بسیار و دائمی برای بشر

و هـ ذاکر مبارک أنزلنـه

مشارالیه «هـ ذاکر» قرآن است که در اذهان حضور دارد و «البرکه» به معنای خیر بسیار و ثابت و سود فراوان است. توصیف قرآن به «مبارک» گویای این معنا است که قرآن منشأ خیرات و منافع بسیار برای بشر است.

ص: 340

4- برتری و برجستگی قرآن نسبت به تورات

«اتینا موسیٰ... ذکرًا... و هـذا ذکر مبارک

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مورد «تورات» فقط «ذکر» به کار برده است؛ در صورتی که برای قرآن صفت «مبارک» را اضافه کرده است.

6- قرآن، به عنوان کتاب بیدارگر و منشأ خیر و برکت، قابل انکار و تردید نیست.

هـذا ذکر مبارک أنزلنـه أفأنتم له منکرون

خداوند، قرآن را به عنوان کتاب بیدارگر (ذکر) و مایه خیر و برکت (مبارک) معرفی کرده و سپس انکار این حقیقت از سوی مشرکان را مورد سرزنش قرار داده است. این سرزنش می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 18 - 5

5 - قرآن، کتابی روشن و به دور از هرگونه ابهام و جلوه ای از علم و حکمت خداوند

و یبیین الله لکم الایـت و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 1 - 4,6

4 - قرآن، جلوه ای از برکات و خیرات خداوند

تبارک الذی نزل الفرقان

6 - قرآن، تبیین گر حق و باطل و جدا کننده سره از ناسره است.

تبارک الذی نزل الفرقان علی عبده

«فرقان» اسم است برای آنچه فارق و جدا کننده حق از باطل باشد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 2

2_ قرآن ، جلوه ای از علم مطلق و گسترده خداوند است .

قل أنزله الذی یعلم السرّ فی السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 2 - 1

1 - قرآن ، کتابی ارجمند و دارای جایگاهی والا نزد خداوند

تلک آیت الکتب

اشاره به آیات پیش رو با لفظ «تلک» _ که برای مشارالیه بعید است _ بیانگر بُعد منزلت و بلندی جایگاه قرآن در پیشگاه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 341

1 - قرآن ، کتابی نازل شده از جانب خداوند

وإِنَّهٗ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

مراد از ضمیر در «إِنَّهٗ»، می تواند قرآن باشد و یا بیان سرگذشت امت های کفرپیشه تاریخ باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 5

5 - عدم وجود کتابی هدایت بخش تر از قرآن و تورات

قُلْ فَاتُوا بَكْتَبِ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 32 - 15

15 - «عن أبي جعفر (ع) . . . يقول الله عز وجلّ « ذلك هو الفضل الكبير » يعني القرآن . . .» ;

از امام باقر(ع) روایت شده: . . . [این که] خداوند عزوجلّ می فرماید: «ذلك هو الفضل الكبير» مقصود قرآن است . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 1 - 2

2 - قرآن ، کتابی با عظمت و بلند مرتبه در پیشگاه خداوند

و القراءن

سوگند خداوند به قرآن، حاکی از عظمت و بلند مرتبه بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 7

7 - نزول کتاب آسمانی (قرآن) ، نعمتی است در خور شکر و شایسته عبادت خالصانه خدا و اطاعت محض از او .

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

برداشت یاد شده از تفریح جمله «فاعبد الله مخلصاً له الدين»، بر جمله «إنا أنزلنا إليك الكتاب» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 3

3 - قرآن ، بهترین کتاب آسمانی در مقایسه با دیگر کتاب های آسمانی

الله نزل أحسن الحديث

بهترین بودن قرآن، ممکن است در مقایسه با دیگر کتاب های آسمانی سنجیده شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 342

4- قرآن ، بهترین ، گویاترین و شفاف ترین سخن برای پنددهی و درس آموزی

اللّٰهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ .. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ . قراءاً عربياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- قرآن و ادیان الهی ، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قرآن ، نیکوترین نازلہ های خداوند برای بشر

و اتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قرآن ، جلوه عزت و علم خداوند

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز العلیم

آمدن دو صفت عزیز و علیم برای خداوند، پس از یادآوری الهی بودن قرآن، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

5- قرآن ، در عرصه فکر و اندیشه ، پیروز شکست ناپذیر و کتابی عالمانه است .

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز العلیم

از آن جایی که خداوند عزیز و علیم است، سخن او هم در عرصه خود (فکر، اندیشه و ..) چنین خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قرآن ، جلوه ای از رحمانیت و رحیم بودن خداوند

تنزیل من الرحمن الرحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 8,9

8- قرآن ، مظهر حکمت و کاردانی خداوند است .

تنزیل من حکیم حمید

9- قرآن ، نعمتی بزرگ و فرو فرستنده آن شایسته ستایش و قدردانی است .

تنزیل من حکیم حمید

به کارگیری وصف «حمید» برای خداوند _ پس از بیان نزول قرآن _ می تواند از یکسو عظمت قرآن و نعمت بودن آن را بفهماند و

ص: 343

از سوی دیگر کرنش و فروتنی انسان در برابر خدا را افاده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 5

5 - قرآن ، دارای حقیقتی ملکوتی و متعالی

اللّٰهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ

به کارگیری ماده «نزول» (فرود آمدن از فراز) می تواند اشاره به برداشت بالا داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 13

13 - قرآن ، کلمه الهی است .

و يَحَقِّقُ الْحَقَّ بِكَلِمَةٍ تَه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 4

4 - قرآن ، حیات بخش جان انسان ها است .

كذٰلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ رُوْحًا

به کارگیری واژه «روح» به جای «قرآن» یا «کتاب»، اشاره به جنبه حیات بخشی قرآن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 2 - 3

3 - قرآن ، کتابی مقدس و ارجمند نزد خداوند

و الْكِتَابِ الْمُبِينِ

و او در «و الکتاب» او قسم است. سوگند خوردن خداوند به قرآن، نشان از ارجمندی و قداست قرآن در پیشگاه او دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- قرآن ، حقیقتی نازل شده از مرتبتی والا و رفیع

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- برنامه ها و پیام های قرآن ، حکیمانه و منطبق با واقعیت های هستی است .

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم

توصیف خداوند به حکمت _ در پی سخن گفتن از نزول قرآن _ می تواند ناظر به مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 3

3- «قرآن» کتاب معرفت و شناخت، و «اسلام» دین عقل و اندیشه

أفلا يتدبرون القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 80 - 3

3 - قرآن، جلوه ای از ربوبیت خداوند

تنزیل من رب العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 82 - 3

3 - قرآن، رزق معنوی و عطای الهی به انسان ها

و تجعلون رزقکم انکم تکذّبون

تعبیر «رزق» درباره قرآن، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 21 - 3

3 - قرآن، کتابی شریف و پرفایده است .

قرءان مجید

«مجید»، به معنای رفیع (قاموس) و مجد به معنای عزّت و شرف است. (مصباح). اصل این کلمه از «مَجَدَّتِ الْاِبِل» گرفته شده است;

یعنی، شتران به چراگاهی وسیع و پر علف دست یافتند. (مفردات راغب)

74- فضیلت کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - از امام باقر (ع) روایت شده است: «... ما خلق الله بقعه في الأرض أحب إليه من ها - ثم أوميء بيده نحو الكعبة - ... ل ها حرّم الله الأشهر الحرم في كتابه ... ثلاثه متواليه للحج : شوال و ذوالقعدة و ذوالحجه و شهر مفرد للعمرة و هو رجب ;

.. خداوند هیچ بقعه ای را خلق نفرموده که برای او محبوب تر از این باشد - و با دست خویش به کعبه اشاره فرمود - [و افزود] به احترام این کعبه، خداوند در قرآن ماههای حرام را محترم شمرد. سه ماه متوالی برای حج: شوال، ذی قعدة و ذی حجه و یک ماه رجب، جدا برای عمره [مفرد]».

ص: 345

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 4

4 - کعبه ، دارای حرمت و قداستی والا در پیشگاه خداوند

و یصدون عن سبیل اللّٰه و المسجد الحرام

تهدید شدن کافران به عذاب دوزخ، به خاطر ممانعت کردن مردم از زیارت مسجدالحرام، بیانگر مطلب فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 5,9

5 - کعبه ، جلوه گاه توحید و یکتاپرستی

و إذ بوأنا لإبرهیم مکان البیت أن لا تشرک بی شیئاً

9 - کعبه ، خانه ای بسیار مقدس و دارای حرمتی بس والا در پیشگاه خداوند

و طهرّ بیتی

اضافه «بیت» به «یای» متکلم، اضافه تشریفیه و بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 8

8 - کعبه ، بیتی شرافت مند و وابسته به خداوند

ربّ هـ ذا البیت

اسم اشاره (هـ_ذا)، به قرینه سیاق برای تعظیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 15

15 - رفع گرسنگی و ناامنی از ساکنان مکه ، در راستای اعتلا و شکوفایی کعبه و از جلوه های ربوبیت خداوند است .

ربّ هـ ذا البیت . الذی أطعمهم من جوع و ءامنهم من خوف

«الذی»، وصف «ربّ» و بیانگر جلوه های آن است.

75- فضیلت گریه در سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 20

20- سجده و گریه در حال سجود، حالتی مطلوب و دارای فضیلت است.

إذا تتلى عليهم... خروا سجداً و بکیاً

«بکیاً» جمع است و مانند «سجداً» حال مقدره است؛ یعنی افراد یاد شده با شنیدن آیات الهی، خود را برای سجود و گریه به زمین می افکنند.

ص: 346

76- فضیلت گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 7

7_ پیامبری، صدیق، شاهد و صالح بودن، مقامی رفیع و نعمتی بزرگ *

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین... و الصالحین

بنابراین احتمال که مراد از نعمت در «انعم الله علیهم»، همان مقام نبوت و... باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 4

4_ نبوت، صداقت کامل، گواه بودن بر اعمال بندگان و صالح شدن، تفضل خاص الهی

فاولئک... ذلك الفضل من الله

77- فضیلت محافظت از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 18

18_ شرافت پاسداری از دین، شایسته ملت های مجاهد و انفاقگر و نه بخلورزان دنیاگرا

وإن تولّوا یستبدل قومًا غیرکم ثمّ لایکونوا أمّثَ لکم

با توجه به این که آیات پیشین در زمینه جهاد و انفاق و نیز روی گردانان از جهاد و انفاق بود؛ این آیه می تواند خطاب به جامعه مسلمین عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد که اگر آنان از جهاد و انفاق روی گردانند، خداوند شرافت پاسداری از دین را از آنان سلب کرده و به امتی خواهد داد که این چنین نباشند.

78- فضیلت مراقبت از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 34 - 2

2 - اهمیت دادن به نماز و مراقبت بر به جای آوردن به موقع آن، امری شایسته و بایسته

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

ص: 347

79- فضیلت مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 17

17 _ عن أبي عبد الله (ع) في قوله تعالى: « و أقيموا وجوهكم عند كل مسجد » قال: مساجد محدثة فامروا أن يقيموا وجوهكم شطر المسجد الحرام.

از امام صادق (ع) روایت شده است: مراد از آیه « و اقیموا وجوهکم .. »، مساجد نو بنیاد است که مردم مأمورند (هنگام عبادت) در آنها رو به مسجد الحرام بایستند.

80- فضیلت مسجد قبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 10, 18, 19

10 _ مسجد قبا، مسجدی بنا شده بر اساس تقوا و مأوای جویندگان پاکی و طهارت

لمسجد أسس على التقوى... فيه رجال يحبون أن يتطهروا

18 _ « عن الحلبي عن أبي عبد الله (ع) قال: سألته عن المسجد الذي أسس على التقوى قال: مسجد قبا؛

حلبی گوید از امام صادق (ع) پرسیدم: مسجدی که بر اساس تقوا بنیان نهاده شده کدام است؟ فرمود: مسجد قبا».

19 _ ابي بن كعب گوید: « سئلت النبي (صلى الله عليه و آله) عن المسجد الذي أسس على التقوى فقال: هو مسجدى هذا؛

از پیغمبر (صلى الله عليه و آله) پرسیدم: مسجدی که بر اساس تقوا بنیان نهاده شده کدام است؟ فرمود: آن همین مسجد من است».

81- فضیلت مقام ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 27, 28

27 - از امام باقر (ع) روایت شده: « نزلت ثلاثة أحجار من الجنة... و مقام إبراهيم... »؛

سه سنگ از بهشت فرود آمده... و از جمله آنها مقام ابراهیم است... ».

28 - از امام باقر (ع) روایت شده است: «... لقد وضع عبد من عباد الله قدمه على حجر فأمرنا الله تبارك و تعالى أن نتخذها مصلى

؛...

.. بنده ای از بندگان خدا (ابراهیم (ع)) پایش را بر سنگی نهاد، پس خداوند (برای تجدید خاطره) به ما دستور داد که آن سنگ را جایگاه نماز خویش کنیم ...».

ص: 348

82- فضیلت مقام رسالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 2

2 - فضیلت و برتری مقام رسالت بر نبوت

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبیّ

با توجه به تقدیم «رسول» بر «نبی»، مطلب فوق را به دست می آید.

83- فضیلت مقام نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 2

2 - فضیلت و برتری مقام رسالت بر نبوت

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبیّ

با توجه به تقدیم «رسول» بر «نبی»، مطلب فوق را به دست می آید.

84- فضیلت مکان ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 6

6 - کانون های ذکر خدا ، دارای عظمت و رفعت مقام

فی بیوت اذن الله أن ترفع ویذكر فیها اسمه

85- فضیلت مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 26

26 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: . . . « ان الله فضل مكة و جعل بعضها أفضل من بعض . فقال تعالى « واتخذوا من

مقام ابراهیم مصلّی «...» ;

خداوند، مکه را فضیلت و برتری داده و بعضی از قسمت‌های آن را بر قسمت‌های دیگر برتری داده و فرموده است: از مقام ابراهیم جایگاهی برای نماز خود قرار دهید ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 349

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 4

4- مکه ، حرم امن الهی است .

رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا

نقل دعای حضرت ابراهیم(ع) با لسان تمجید، گویای استجابت آن دعا از جانب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 7

7- سرزمین مکه از دیرباز ، از نعمت های دنیوی برخوردار و از حوادث هلاکت بار و عذاب های الهی محفوظ بود .

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَاٰبَاءَهُمْ حَتَّى طَال عَلَيْهِمُ الْعَمْرُ

این که خداوند مردم مکه و اجدادشان را از بهره های دنیوی به مدت طولانی، برخوردار کرد، حکایت از امنیت و مصونیت دیر پای سرزمین مکه از حوادث هلاکت بار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 91 - 5,6

5 - شهر مکه ، دارای اهمیت ، کرامت و حرمت در پیشگاه خداوند

رَبِّ هَذِهِ الْبَلَدِ الَّذِي حَرَّمَهَا

«ه_ذه» اشاره به مکه دارد که به دلیل اهمیتش نزد خداوند، اختصاص به ذکر یافته است.

6 - مکه مکّرمه ، شهر خدا و خدا صاحب آن است .

أَنْ أَعْبُدَ رَبِّي هَذِهِ الْبَلَدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 59 - 11

11 - مکه ، محور و مرکز عمده شهر ها و قرای جزیره العرب در صدر اسلام

حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 7 - 11

11 - مکه ، دارای قداست و مرتبه ای والا در میان شهر ها و آبادی ها

لتنذر أمّ القری و من حولها

از این که مکه به عنوان أمّ القری یاد شده است، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 1 - 2

2 - شهر مکه ، سرزمینی با عظمت در پیشگاه خداوند

لا أقسم به_ذا البلد

ص: 350

تعبیر «لا أفسم» _ چه سوگند باشد و یا نفی سوگند _ بیانگر عظمت شهر مکه است؛ زیرا در هر دو صورت، حاکی از شایستگی مکه برای سوگند است. جز این که در صورت نفی قسم، علاوه بر آن می رساند که محتوای «لقد خلقنا الإنسان فی کبد» واضح و بی نیاز از سوگند است.

86- فضیلت نبوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 69 - 7

7_ پیامبری ، صدیق ، شاهد و صالح بودن ، مقامی رفیع و نعمتی بزرگ *

فاولئک مع الذین انعم الله علیهم من النبیین . . . و الصّالحین

بنابراین احتمال که مراد از نعمت در «انعم الله علیهم»، همان مقام نبوت و . . . باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 70 - 4

4_ نبوت ، صداقت کامل ، گواه بودن بر اعمال بندگان و صالح شدن ، تفضل خاص الهی

فاولئک . . . ذلك الفضل من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 5

5- نبوت ، مرتبتی والا و از نعمت های ارجمند خدادادی است .

إن هو إلا عبد أنعمنا علیه

مراد از نعمت در «أنعمنا» ممکن است خصوص نبوت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 29 - 3

3- نبوت ، نمود فضل و فزون بخشی خداوند است .

ألا يقدرّون على شيء من فضل الله

مراد از «شئ من فضل الله» فضل نبوت است.

87- فضیلت نجات مظلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 10

ص: 351

10 - نجات مظلومان از یوغ ستم و بردگی و رهایی آنان از سلطه نظام های غیر توحیدی ، مطلوب خداوند و همسو با اهداف رسولان الهی است .

اذهبا .. فأرسل معنا بنی اسرائیل

88- فضیلت نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 8

8_ برپاداری نماز و پرداخت زکات از بهترین نمونه های عمل صالح

و عملوا الصّالحات و اقاموا الصّلوه و اتوا الزکوه

ذکر نماز و زکات پس از عمل صالح، در حالیکه خود عمل صالحند، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 191 - 36

36_ نماز ، مصداق ذکر و یاد خداوند است .

الَّذین یدکرون الله ... و علی جنوبهم

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: الصحیح یصلی قائماً . . .

کافی، ج 3، ص 411، ح 11 ; تفسیر عیاشی، ج 1، ص 211، ح 174.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 24

24_ مطلوبیت انتظار نماز بعدی ، پس از هر نماز

یا ایّها الذّین امنوا .. و رابطوا

علی (ع) درباره «رابطوا»، در آیه فوق فرمود: رابطوا الصلوات ای انتظارها واحده بعد واحده.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 95؛ مجمع البیان، ج 2، ص 918.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 12

12_ اهمیّت و ارزش برتر نماز، نسبت به زکات *

واقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

تقدیم ذکر نماز بر زکات، می تواند اشاره به اهمیّت بیشتر نماز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 352

2_ نماز دارای جایگاه و اهمیتی ویژه در بین عبادات

و أمرنا لنسلم . . . و أن أقيموا الصلوه و اتقوه

یادآور شدن نماز در این سلسله آیات از بین عبادات دیگر، گویای نقش و جایگاه ویژه آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 15

15- « معاویه بن وهب قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن أفضل ما يتقرب به العباد إلى ربهم وأحب ذلك إلى الله عز وجلّ ما هو؟ فقال : ما أعلم شيئاً بعد المعرفة أفضل من هذه الصلاه ، ألا ترى أنّ العبد الصالح عيسى بن مریم (ع) قال : « وأوصاني بالصلاه و الزكاه مادمت حيّاً » ;

معاویه بن وهب گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم: بهترین چیزی که موجب تقرب بندگان به پروردگارشان می شود و محبوب ترین آن نزد خدای عزوجلّ چیست؟ فرمود: من پس از معرفت چیزی را بهتر از این نماز نمی دانم، آیا نمی بینی که بنده صالح (خدا) عیسی بن مریم گفت: و اوصانی بالصلاه...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 2,3

2 - نماز و زکات ، از مهم ترین و با ارزش ترین فریضه ها و احکام الهی

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحـت . . . و أقيموا الصلوه و ءاتوا الزكوه

برداشت فوق با توجه به اختصاص به ذکر یافتن نماز و زکات، پس از بیان اعمال صالح _ که نماز و زکات نیز جزء آنها می باشد _ قابل استفاده است.

3 - فریضه نماز ، در مقایسه با دیگر فریضه ها و احکام الهی ، از ارزش و اهمیت ویژه ای برخوردار است .

وعد الله الذين ءامنوا منكم و عملوا الصلحـت . . . و أقيموا الصلوه و ءاتوا الزكوه

برداشت یاد شده، از تقدم فریضه نماز بر زکات استفاده شده است.

89- فضیلت نماز اول وقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نماز صبح در اول فجر ، مورد شهود و نظاره ای ویژه

إن قرءان الفجر كان مشهودًا

چنان که از روایات استفاده می شود «شهود ویژه» عبارت است از شهود ملائکه شب و ملائکه روز که هر دوی آنان، شاهد نماز صبح نمازگزارند.

ص: 353

90- فضیلت نماز شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 3, 2

2 - ایستادن در پیشگاه خدا با گامی استوارتر و گفتوگو در محضر او با سخنانی راست تر و ریشه دارتر، دو امتیاز برجسته نماز و عبادت شبانه

هی اشدّ وطءاً و أقوم قیلاً

ضمیر «هی» به «ناشئه» باز می گردد. «أشدّ» معادل «أثبت» (با ثبات تر، استوارتر) و «وطیء» مرادف «قیام» (ایستادن) است (لسان العرب). «أقوم» نیز به معنای «أسدّ» (محکم تر) و «قیلاً» همتای «مقال» (سخن گفتن) است؛ یعنی، آن (پدیده شب) از حیث ایستادن (ایستادن در پیشگاه خدا) استوارتر و از حیث سخن (سخن گفتن در محضر خدا) محکم تر است.

3 - نماز شب، پدیده ای بس ارزشمند و والا در پیشگاه خداوند

إن ناشئه الیل هی اشدّ

در صورتی که اضافه «ناشئه الیل» ظرفیه باشد؛ مقصود از پدیده، عبادت شبانه بوده و معنای «إن ناشئه الیل» چنین خواهد بود: «به راستی پدیده ای (عبادت) که در شب واقع می شود...». گفتنی است که آیه شریفه در مقام تمجید و ستایش از عبادت شبانه است.

91- فضیلت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 27

27 - «عن النبی (صلی الله علیه و آله) فی قوله: «و سبح بحمد ربّک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها» قال: «قبل طلوع الشمس» صلاه الصبح «و قبل غروبها» صلاه العصر؛

از نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در باره قول خدا: «و سبح بحمد ربّک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها» فرمود: قبل طلوع الشمس» [وقت] نماز صبح است و «قبل غروبها» [وقت] نماز عصر است».

92- فضیلت نماز عصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 27

27 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله: « وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها » قال: « قبل طلوع الشمس »
صلاة الصبح « وقبل غروبها » صلاة العصر؛

از نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که در باره قول خدا: « وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها » فرمود: قبل طلوع
الشمس « [وقت] نماز صبح است و «قبل غروبها» [وقت] نماز عصر است».

ص: 354

93- فضیلت نماز کنار کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 9

9- عبادت و نماز در کنار خانه خدا ، برخوردار از فضیلت و ارزش بیشتری در مقایسه با سایر سرزمینها

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي .. . عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که اقامه نماز در غیر مکه برای فرزندان حضرت ابراهیم(ع) ممکن بود؛ ولی حضرت ابراهیم(ع) برای فضیلت عبادت در جوار خانه خدا آن مکان را برای فرزندان برگزید.

94- فضیلت نماز یومیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 7

7_ نماز های شبانه روزی ، از بارزترین کار های نیک است .

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ .. . إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

95- فضیلت وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 32 - 2

2- امانت داری و پابندی به عهد و پیمان ، از خصلت های شایسته و بایسته

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ

96- فضیلت هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 6

6_ ارزش هجرت ، در گرو خدایی بودن آن

و من يهاجر فى سبيل الله . . . و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 58 - 1

ص: 355

1 - ترک شهر و دیار خود و هجرت به دیار غربت به منظور حفظ دین ، عملی شایسته و محبوب خداوند

و الذین هاجروا فی سبیل اللّٰه .. لیرزقنّهم اللّٰه

97- منشأ فضیلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 33

33_ مشیت الهی ، سرچشمه فضیلت ها و ویژگی های محبوبان خداوند

ذلک فضل اللّٰه یؤتیه من یشاء

98- منشأ فضیلت مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 10

10_ ارزشمندی ساختن مسجد ، در گرو حسن نیت و انگیزه الهی داشتن آن است .

و الذین اتخذوا مسجداً .. و لیحلفن إن أردنا إلا الحسنى و اللّٰه یشهد إنهم لکذوبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 7

7_ منزلت معنوی مسجد ، منوط به نیت بنیانگذار آن است .

مسجداً ضراراً .. لا تقم فیہ أبداً المسجد أسس علی التقوی من أول یوم أحق

99- نشانه های فضیلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 9

9- دستگیری از بینوایان و خویشاوندان و مهاجران نیازمند ، نشانگر فضیلت و کرامت آدمی است .

و لایأتل أولوا الفضل منکم و السعه أن یؤتوا أولى القربى و المسـ کین و المہـ جرى

برداشت براساس این است که مقصود از فضل در «أولوا الفضل» فضیلت معنوی و انسانی باشد.

ص: 356

100- نشانه های فضیلت شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 4 - 4 - 97

4 - نزول ملائکه و روح در شب قدر ، نشانه شرافت آن بر هزار ماه

خیر من ألف شهر . تنزل الملئکه و الروح فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 5 - 97 - 2

2 - سلامتی کامل شب قدر از هر امر ناپسند ، نشان شرافت آن بر هزار ماه

خیر من ألف شهر . . سل-م هی

101- وقت فضیلت نماز صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 15، 8

8- مطلوبیت و فضیلت اقامه نماز صبح در اول وقت (طلوع فجر)

و قرءان الفجر

با اینکه وقت نماز صبح نیز موسع است و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب مجال دارد، اضافه شدن نماز به «فجر» اهمیت و فضیلت اول وقت را می رساند.

15- « عن إسحاق بن عمار قال : قلت لأبي عبد الله (ع) : أخبرني بأفضل المواقيت في صلاة الفجر ؟ فقال : مع طلوع الفجر ان الله عزّوجلّ يقول : « و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » یعنی صلاة الفجر تشهده ملائکه اللیل و ملائکه النهار فإذا صلّى العبد الصبح مع طلوع الفجر ثبتت له مرتین اثبتها ملائکه اللیل و ملائکه النهار ;

اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: مرا از با فضیلت ترین اوقات نماز صبح خبر ده، حضرت فرمود: نمازی است که همگام با طلوع فجر باشد. همانا خداوند - عزّوجلّ - می فرماید: « و قرآن الفجر إن قرآن الفجر كان مشهوداً » مقصود نماز طلوع فجر است که فرشتگان مأمور شب و فرشتگان مأمور روز همگی با هم در آن هنگام حضور دارند و بر آن شهادت می دهند. پس زمانی که بنده نماز صبح را همگام با طلوع فجر به جا می آورد، نماز صبح او دو بار ثبت می شود: یک بار [توسط] فرشتگان مأمور شب و بار دیگر [به

وسيله [فرشتگان مأمور روز].

ص: 357

1- احیای فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 2

2_ پیامبر(صلی الله علیه و آله)، مأمور توجه دادن مردم به فطرت توحیدی و بیدار ساختن سرشت خفته آنان

قل أرءیتکم إن أتیکم .. . أغير الله تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 3

3_ بیدار ساختن فطرت توحیدی آدمی و یادآوری تجربه های توحیدی دینی، از روشهای هدایتی قرآن

قل أرءیتکم .. . بل إیاه تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 10

10_ تضرع نکردن و شکوفا نشدن فطرت توحیدی برخی مردم، حتی با قرار گرفتن در تنگنا و سختی

لعلهم یتضرعون

آوردن کلمه ترجی «لعل» بیانگر این نکته می توان باشد که آدمیان همواره و در همه موارد در پی سختیها روبه خدا نیاورده و تضرع نمی کنند.

2- احیای فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 358

5 - انعام - 6 - 46 - 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور احتجاج با مشرکان و بیدار ساختن فطرت توحیدی آنان

قل أرءیتم . . . من إله غیر الله یأتیکم به

2 - بیدار ساختن و برانگیختن فطرت توحیدی، از روشهای تبلیغی انبیا

قل أرءیتم . . . من إله غیر الله یأتیکم به

3- اختفای فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 10

10 - تضرع نکردن و شکوفا نشدن فطرت توحیدی برخی مردم، حتی با قرار گرفتن در تنگنا و سختی

لعلهم یتضرعون

آوردن کلمه ترجی «لعل» بیانگر این نکته می توان باشد که آدمیان همواره و در همه موارد در پی سختیها رو به خدا نیاورده و تضرع نمی کنند.

4- اعراض از فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 20

20- انسان، در معرض غفلت و روی گردانی از تمایلات فطری و دریافت های عقلی خویش و نیازمند به تذکر و بیدار باش

إن الله یأمر . . . و ینهی . . . یعظکم لعلکم تذکرون

5- اهمیت تنبه فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 17

17- موعظه های خداوند، به منظور بیدار ساختن عقل و فطرت انسانهاست.

إن الله يأمر بالعدل . . . و ينهى عن الفحشاء ... يعظكم لعلكم تذكرون

«تذکر» (از ماده تذکرون) به معنای یادآوری چیزی است که فراموش شده باشد. بنابراین تذکر به مواعظ الهی، حاکی است که این موعظه ها از اموری است که بشر بدون تعلیم وحی به آن رسیده است و در واقع امری است فطری و عقلانی؛ ولی انسانها آنها را به فراموشی سپرده اند که توسط وحی به آنان یادآوری می شود.

ص: 359

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 2

2 - محور نبوت پیامبران ، یادآوری ارزش ها به خلق و بیدارسازی فطرت خفته آنان است .

ألقى الذكر عليه من بيننا

از آیه شریفه استفاده می شود که قوم ثمود، واژه «ذکر» را بر محتوای پیام صالح(ع) اطلاق کرده اند و چه بسا این تعبیر را از خود آن حضرت گرفته باشند. به هر حال خداوند این وصف را رد نکرده است.

6- اهمیت فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 10 - 17

17 - عزت و پیروزی در عرصه جدال و ستیزش اندیشه ها و عقاید ، از آن اندیشه و عقیده ای است که بر عقل ، فطرت و طبع آدمی استوار باشد .

فلله العزّه جميعاً إليه يصعد الكلم الطيب . . . و مكر أولئك هو بيور

برداشت یاد شده، با توجه به این حقیقت است که مکر شکست خورده کافران، در مقابل کلام طیب خداوند و صعود و موفقیت آن قرار گرفته است.

7- بیداری فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 10

10 _ فرعون ، به هنگام غرق شدن ، نجات خویش را از خداوند درخواست کرد .

قال ءامننت . . . و أنا من المسلمین

8- بیگانگی شرک با فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 13

13_ شرک، بیگانگی با فطرت، و توحید، آشنایی با فطرت است.

بل ایاه تدعون . . . و تنسون ما شرکون

ص: 360

9- تذکر فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

10- تغییر ناپذیری فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 9، 10، 14

9 - فطرت ، امری همگانی و تغییر ناپذیر است .

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها لا تبدل لخلق الله

10 - فطرت انسان ها ، ثابت و پایدار در نهاد آنان و تبدیل ناپذیر است .

فطرت الله .. لا تبدل لخلق الله

14 - سنت خداوند درباره فطرت انسان ها ، تغییر ناپذیر است .

فطرت الله الّتی .. لا تبدل لخلق الله

احتمال دارد «خلق» حاصل مصدر و به معنای «مخلوق» باشد و احتمال دارد مصدر و به معنای «آفریدن» باشد. بنابر احتمال دوم، مراد از این که «در آفریدن خداوند، تغییری نیست»، نکته یاد شده است.

11- تنبه فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 39 - 4

4_ یوسف (ع) ، با طرح سؤال و برانگیختن وجدان هم بندگان خویش ، حقایق توحید و یکتاپرستی را برای آنان مطرح ساخت .

أریاب متفرقون خیر أم الله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 4

4- انسان ها ، نیازمند تذکر و بیدار باش ، حتی نسبت به گرایش های فطری خویش

و لقد صرفنا فی هـذا القرآن لیذکروا

در ماده «یذکروا» (متذکر شوند) این نکته نهفته است که موضوعات مورد تذکر، به نحوی در معرض فهم، ادراک و دریافت بشر وجود دارد و غفلت بر آن عارض می شود.

ص: 361

12- حنیفیت فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 12

12 - فطرت انسان ها ، از انحراف و کجی به دور است .

للدین حنیفاً فطرت الله الّتی فطر الناس علیها

در صورتی که «حنیفاً» حال برای «الدین» و نصب «فطرت» به خاطر بدل بودن برای «حنیف» باشد، معلوم می شود همان طور که دین الهی، دور از انحراف و کجی است، فطرت انسان نیز چنین است.

13- دلایل فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 3

3 - توجّه و رویکرد به خدا، به هنگام مواجه شدن با سختی ها و دشواری ها ، دلیل سرشت توحیدی آدمیان است .

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها .. و إذا مسّ الناس ضرّاً دعوا ربّهم

14- زمینه احیای فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 8

8 _ سختیها و کاستیها، زمینه شکوفایی فطرت توحیدی انسانها

بل ایاه تدعون .. فأخذنهم بالبأساء و الضراء لعلهم یتضرعون

15- زمینه اختفای فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 6

6 _ آسایش و رفاه از زمینه های پوشیده شدن فطرت توحیدی

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللہ أو أتیکم الساعه

چون در آیه شریفه سختی و تنگناها را عامل بیداری فطرت توحیدی دانسته است، بنابراین حالت مقابل آن _ که رفاه و آسایش است _ می تواند به عنوان سببی برای پرده پوشی فطرت مطرح باشد.

ص: 362

16- زمینه بی‌اعتنایی به ملاکهای فطری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 54 - 6

6 - تردید جدی نسبت به قیامت و حیات اخروی ، زمینه سازی اعتنایی انسان به اصول عقلی و ملاک های عقلایی و فطری

قل أرءیتم إن كان من عند الله . . . فی شقاق بعید... ألا إنهم فی مریه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در یک سیاق قرار دارند - نشان می دهد که اگر آیات علمی و داوری های عقلی و فطری نتواند کسی را در برابر حقانیت خدا و وحی متقاعد کند، ریشه آن را باید در ناپاوری او به استمرار حیات و مسؤولیت انسان جستجو کرد.

17- زمینه تنبه فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 8

8 - شاید و سختیها زمینه ای برای بیداری فطرت توحیدی انسان و توجه او به خداوند

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعاً و خفیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 2,3

2- تنگناهای زندگی و لحظه های خطرآفرین که هیچ امیدی به رهایی از آنها نیست ، بیدارگر فطرت خداجویی در نهاد انسان

و إذا مسکم الضرّ . . . ضلّ من تدعون إلاّ إیّاه

ذکر گرفتاری در دریا در میان ابتلاهای فراوانی که ممکن است انسانها را گرفتار کند، به این جهت است که در تلاطم دریا امیدی برای نجات و رهایی نیست.

3- انسان ها در گرداب های خطرآفرین ، نه تنها متوجه خداوند می شوند ؛ بلکه او را یگانه قدرتی می دانند که توان نجات آنان را از مرگ حتمی دارد .

و إذا مسکم الضرّ فی البحر ضلّ من تدعون إلاّ إیّاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 65 - 4

4 - احساس خطر ، زمينه بيدار شدن فطرت خداجوى آدمى است .

فإذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 32 - 2

ص: 363

2 - شدید شدن مشکلات و گرفتاری ها ، زمینه بروز فطرت گرایش به خدا در انسان ها است .

و إذا غشيهم موج كالأظلل دعوا الله مخلصين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 3

3 - گرفتاری ها و مصیبت ها ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

و إذا مسّ الإنسان ضرّاً دعا ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 3

3 - گرفتاری ها و مصیبت ها ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

18 - زمینه غفلت از فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 15

15 - رفاه و آسایش ، زمینه ساز غفلت از فطرت توحیدی است .

ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه إذا فریق منهم برّهم یشركون

19 - عمومیت فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 11، 9

9 - فطرت ، امری همگانی و تغییر ناپذیر است .

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها لا تبدل لخلق الله

11 - خداوند ، انسان ها را با آفرینشی خاص و فطرتی واحد ، آفریده است .

فطرت الله التي فطر الناس عليها

«فطرت»، مصدری است که دلالت بر هیئت خاصی می‌کند. از آن جا که «فطر» به معنای «ایجاد و آفریدن» آمده است، مصدر آن دلالت بر نوع خاصی از آفرینش او می‌کند.

ص: 364

20- عوامل احیای فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 3, 4, 5

3_ بیداری و بروز فطرت خداجو و توحیدی انسان به هنگام رویارویی با عذاب الهی

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه

4_ بیداری فطرت توحیدی انسان به هنگام روبرو شدن با مرگ

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه أو أتیکم الساعه أغير اللّٰه تدعون

5_ بیداری فطرت توحیدی انسان در تنگناها و سختیها

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه .. أغير اللّٰه تدعون

گر چه در آیه دو مورد عذاب و مرگ ذکر گردیده، ولی روشن است که اینها نمونه هایی از شداید و سختیهاست که آدمی با آن روبرو می شود.

21- عوامل انحراف از فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 11

11_ شیطان ، عامل انحراف انسان از فطرت خویش

و لامرئهم فلیغیرن خلق اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 8

8 - نزول قرآن از جانب خداوند ، احتمالی شایان توجه و بی اعتنایی به آن کج روی از فطرت و منش انسانی است .

قل أرءیتم إن کان من عند اللّٰه ثم کفرتم به من أضلّ ممّن هو فی شقاق بعید

22- عوامل تجلی فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 3

3_ گرفتاری ها و مصایب ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

ص: 365

23- عوامل تنبه فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 16

16 _ هدایت پیامبران و کتب آسمانی، یادآوری و بیدار ساختن فطرت آدمی است.

إن هو إلا ذكری للعلمین

«ذکر» به معنای یادآوری است و معمولاً در مواردی به کار می رود که موضوع مورد نظر قبلاً فراگرفته شده، ولی از یاد رفته باشد. بنابراین هدایت‌های انبیا یادآوری آموخته های فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 7

7- گرفتار شدن به مشکلات و ناگواری ها ، بیدار کننده فطرت توحیدی انسانهاست .

ثم إذا مسکم الضرّ فالیه تجئرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 3 - 7

7- پیام قرآن ، هماهنگ با فطرت آدمی و بیدارگر آن است .

إلا تذکره لمن یخشی

«تذکره» _ آن گونه که از «لسان العرب» برمی آید _ به معنای به یادانداختن فراموش شده ها است. یادآور بودن قرآن به این است که انسان را به آنچه در فطرت او نهفته است و از آن غفلت دارد متوجه سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 3

3- وحی الهی (قرآن و...) ، در راستای غفلت زدایی و احیای فطرت خفته انسان و یادآوری دانستنی های فراموش شده او است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم من ذکر من ربهم

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که «حفظ شیء» به اعتبار احراز و به دست آوردن آن و «ذکر شیء» به اعتبار استحضار و یادآوردن آن است (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن و وحی الهی به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن، یادآور دانستنی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسانِ غافل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 10

10- قرآن و کتاب های آسمانی (تورات، زبور و انجیل)، مایه احیای فطرت خفته و یادآور دانستنی های فراموش شده انسان ها

هـ_ذا ذکر من معی و ذکر من قبلی

«ذکر» از نظر معنا، مانند «حفظ» است؛ با این تفاوت که حفظ شیء به اعتبار احراز و به دست آوردن آن و ذکر شیء به اعتبار استحضار و یادآوردن آن است (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن و دیگر کتاب های آسمانی به «ذکر»، ممکن است به این

ص: 366

اعتبار باشد. که یادآور دانستی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسان غافل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 2

2- قرآن ، عامل بیداری و یادآوری دانستی های فراموش شده انسان ها و احیاگر فطرت خفته آنان

و ه_ذا ذکر

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که حفظ شیء به اعتبار احراز و به دست آوردن آن است و ذکر شیء به اعتبار استحضار و یادآوردن آن (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن یادآور دانستی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسان غافلی است که از امور فطری و دانستی های خدادادی خویش، غافل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 6

6 - سختی ها و ناملایمات ، بروزدهنده هویت اصلی نهاد انسان است .

و إذا مسّ الناس ضرّاً دعوا ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 11 - 5

5- قرآن ، عامل یادآوری دانستی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها است .

إنّما تنذر من اتّبع الذکر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستی ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می تواند بدین جهت باشد که این کتاب، یادآور دانستی های فراموش شده است و یا بیدارگر فطرت خفته انسان هایی است که از دانسته های فطری خود غافل اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 1 - 4

4- قرآن ، یادآور دانستی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها

و القرءان ذی الذکر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستنی ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می تواند به این خاطر باشد که این کتاب، یادآور دانستنی هایی است که فراموش شده و یا بیدارگر فطرت خفته انسانی است که از دانستنی های فطری خود غفلت ورزیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 8 - 7

7- قرآن ، یادآور دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها

أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي

برداشت یاد شده از نام گذاری قرآن به «ذکر» استفاده می شود.

ص: 367

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 2

2- قرآن ، عامل یادآوری دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها

هـ_ذا ذکر

«ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستنی ها است. توصیف قرآن به «ذکر»، می تواند به این خاطر باشد که این کتاب یادآور دانستنی هایی است که فراموش شده است. و یا بیدارگر فطرت خفته انسان هایی است که از دانستنی های فطری خود، غفلت ورزیده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 87 - 1

1 - قرآن ، عامل یادآوری دانستنی های فراموش شده و بیدارگر فطرت خفته انسان ها است .

إن هو إلا ذكر

ضمیر «هو» به قرآن بازمی گردد و «ذکر» به معنای استحضار و یادآوری اندوخته ها و دانستنی ها است. توصیف قرآن به «ذکر» می تواند به این خاطر باشد که این کتاب، یادآور دانستنی هایی است که فراموش شده است و یا بیدارگر فطرت خفته انسانی می باشد که از دانستنی های فطری خود غفلت ورزیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 4

4- قرآن ، یادآور فطریات فراموش شده انسان به او

إنّ الذين كفروا بالذکر

انتخاب واژه «ذکر» (یادآوری) در نام گذاری قرآن، مفید برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 44 - 3

3- قرآن ، بیدارگر فطرت و یادآور باور ها و شناخت های فطری انسان ها است .

وإِنَّهُ لَذَكَرٌ

24- عوامل مؤثر در فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 13

13 - عمل آدمی ، موجب بروز تغییرات در قلب و فطرت او است .

فلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ

ص: 368

جمله «أزاع الله قلوبهم» جواب «لَمَّا زَاغُوا» است؛ یعنی، تا کسانی خود منحرف نشوند، خداوند دل های آنان را منحرف نمی کند.

25- فطرت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 45

45_ مردم، قبل از حضرت نوح، امت واحده ای بودند که بر فطرت (بدون هدایت انبیا) می زیستند.

كان الناس امة واحدة

امام باقر (ع): كانوا قبل نوح امة واحدة على فطره الله لا مهتدين ولا ضاللا «فبعث الله النبيين»

مجمع البيان، ج 2، ص 543؛ نورالثقلین، ج 1، ص 209، ح 783 و 784.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 4

4_ انسان، بر فطرت خداجویی و مسیر حق پویی است.

لا تخذن من عبادك نصيباً مفروضاً. و لا ضلنهم

گمراه کردن، که از جمله «لا ضلنهم» استفاده می شود، باید مسبوق به هدایت باشد تا گمراه کردن صدق کند و هدایت مسبوق به گمراهی نسبت به تمامی انسانها هدایت فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 4، 5، 3، 1

1_ توجه به خدای یگانه، ندای فطرت همه انسانها

قل أراءيتكم .. أغير الله تدعون

استفهام در جمله «أراءيتكم»، استفهام تقریری و بیانی بر این مضمون است که آدمی را چاره ای جز اعتراف به یگانگی خداوند در خلق و امر نیست.

3_ بیداری و بروز فطرت خداجو و توحیدی انسان به هنگام رویارویی با عذاب الهی

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه

4_ بیداری فطرت توحیدی انسان به هنگام رویرو شدن با مرگ

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه أو أتیکم الساعه أغير اللّٰه تدعون

5_ بیداری فطرت توحیدی انسان در تنگناها و سختیها

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه .. أغير اللّٰه تدعون

گر چه در آیه دو مورد عذاب و مرگ ذکر گردیده، ولی روشن است که اینها نمونه هایی از شداید و سختیهاست که آدمی با آن رویرو می شود.

ص: 369

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 2, 3, 1

1_ گرایش همه انسانها، حتی مشرکان، در سختیها و شداید به خدای یگانه

بل ایاه تدعون

2_ آدمی به هنگام روبرو شدن با شداید، خداوند یگانه را خالصانه به یاری می طلبد.

إن أتیکم عذاب اللّٰه .. بل ایاه تدعون

خلوص در دعا مستفاد از اضراب «بل» و ضمیر مفعولی «ایاه» است که بر عامل خویش مقدم شده است و در نتیجه معنای حصر دارد. یعنی فقط او را می خوانید، که تعبیر مصطلح آن «خلوص» است.

3_ بیدار ساختن فطرت توحیدی آدمی و یادآوری تجربه های توحیدی دینی، از روشهای هدایتی قرآن

قل أرءیتکم .. بل ایاه تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 8

8_ سختیها و کاستیها، زمینه شکوفایی فطرت توحیدی انسانها

بل ایاه تدعون .. فأخذنهم بالبأساء و الضراء لعلهم یتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 9

9_ انسان دارای گرایش فطری به سوی نیکیها و زیباییهاست.

و زین لهم الشیطن ما کانوا یعملون

حرکت انسان به دنبال شیطان، پس از زینت و زیبا جلوه دادن اعمال، بیانگر این نکته است که آدمی زیباییها را می طلبد و خواهان حرکت به دنبال آن است. از این روست که شیطان همان زشتیها را زیبا جلوه می دهد و آدمی را می فریبد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 9

9_ گرایش فطری انسان به تحصیل امنیت خاطر و آسایش روان

فمن ءامن و أصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکیه بر دستاورد امنیت خاطر در رسالت پیامبران، گویای ریشه دار بودن چنین خواسته ای در آدمیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 7

7_ گرایش به خداوند با فطرت آدمی عجین است.

قل من ینجیکم . . . تدعونه تضرعا و خفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 370

5 - انعام - 6 - 76 - 9

9_ گرایش و محبت فطری انسان به خداوند افول ناپذیر و جاوید است.

فلما أفل قال لا أحب الأفلين

جمله «لا- أحب . . .» _ که بیشتر جنبه عاطفی و روانی دارد تا جنبه استدلالی _ می تواند عنایت به موضوع فطری بودن گرایش به موجود زوال ناپذیر و همچنین گریز از زوال پذیر به عنوان «رب» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 10

10_ انسانها بر اساس طینت اولی خویش سالکان صراط مستقیم الهی هستند.

لأقعدن لهم صرطك المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 4

4_ انسانها در آغاز خلقتشان نه گرفتار گمراهیند و نه هدایتیابی آنان محقق است.

كما بدأكم تعودون. فریقا هدی و فریقا حق علیهم الضلله

قرآن ریشه گرایش به گمراهی و توفیق هدایتیابی انسانها را با جمله «انهم اتخذوا الشیاطین اولیاء من دون الله» به خود آنان نسبت داده و بدیهی است که آدمی در آغاز پیدایشش نه قدرت انتخاب دارد و نه می توان فعلی را _ که بر آن مؤاخذه صحیح باشد _ به وی نسبت داد. بنابراین تحقق هدایت یافتن و یا گمراه گشتن پس از این مرحله، یعنی مرحله قدرت انتخاب، تحقق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 8

8_ انسان از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بود .

یقوم اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 3

3_ نفس آدمیان بر فطرت ایمان است .

ذلک بأن الله لم یک مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

در آیه قبل تصریح شد که فرعونیان پس از انکار آیات الهی به هلاکت رسیدند و نعمتها از آنان سلب شد. از ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل می توان استفاده کرد که مصداق روشن «ما بأنفسهم» نداشتن حالت انکار نسبت به آیات الهی است، که از آن می توان به ایمان فطری یاد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 -

6,8,11,12,14,16,18,19,23,24,26

6 - اسلام ، دینی هماهنگ با فطرت و سرشت انسان ها است .

ص: 371

للدین حنیفاً فطرت اللّٰه الّٰتی فطر الناس علیها

بنابراین که نصب «فطرت» به خاطر بدلیت آن از «حنیف» و «حنیفاً» حال برای «الدین» باشند، نکته بالا قابل استفاده است.

8 - انسان ها ، در گرایش به دین توحیدی ، سرشتی همگون دارند .

للدین حنیفاً فطرت اللّٰه الّٰتی فطر الناس علیها

11 - خداوند ، انسان ها را با آفرینشی خاص و فطرتی واحد ، آفریده است .

فطرت اللّٰه الّٰتی فطر الناس علیها

«فطرت»، مصدری است که دلالت بر هیئت خاصی می کند. از آن جا که «فطر» به معنای «ایجاد و آفریدن» آمده است، مصدر آن دلالت بر نوع خاصی از آفرینش او می کند.

12 - فطرت انسان ها ، از انحراف و کجی به دور است .

للدین حنیفاً فطرت اللّٰه الّٰتی فطر الناس علیها

در صورتی که «حنیفاً» حال برای «الدین» و نصب «فطرت» به خاطر بدل بودن برای «حنیف» باشد، معلوم می شود همان طور که دین الهی، دور از انحراف و کجی است، فطرت انسان نیز چنین است.

14 - سنت خداوند درباره فطرت انسان ها ، تغییرناپذیر است .

فطرت اللّٰه الّٰتی .. لا تبدل لخلق اللّٰه

احتمال دارد «خلق» حاصل مصدر و به معنای «مخلوق» باشد و احتمال دارد مصدر و به معنای «آفریدن» باشد. بنابر احتمال دوم، مراد از این که «در آفریدن خداوند، تغییری نیست»، نکته یاد شده است.

16 - ثبات و بقای دین توحیدی ، به خاطر هماهنگی آن با فطرت انسانی است .

فطرت اللّٰه الّٰتی فطر الناس علیها .. ذلک الدین القیم

«ذلک» اشاره به دینی است که از هرگونه انحراف و کجی به دور بوده و مطابق با فطرت انسان ها است و خداوند، آنان را مأمور به رویگرد تمام عیار به سمت آن کرده است.

18 - اکثریت مردم ، به دین حقی که فطرت انسان ها با آن هماهنگ است ، جاهل اند .

فطرت اللّٰه .. ولکنّ اکثر الناس لا یعلمون

متعلق «لایعلمون» در آیه نیامده است. احتمال دارد به قرینه ذکر دین فطری (اسلام)، متعلق آن نکته ای باشد که در بالا آمده است.

19 - صرف داشتن فطرت ، برای یافتن دین حق و باور به آن ، کافی نیست .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله . . . ولکن اکثر الناس لایعلمون

گویا «ولکن» برای دفع توهّم است. آن توهّم، این است که «اگر دین حق، فطری و مطابق با سرشت انسان ها است چرا برخی، از آن اعراض می کنند؟». آیه، به آن توهّم اینگونه جواب می دهد که برای پذیرش دین حق، آگاهی لازم است.

23 - «عن زراره، قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قول الله عزّوجلّ « فطرت الله التي فطر الناس عليها » قال : فطرتهم جميعاً على التوحيد

;

از زراره روایت شده که گفت: از امام صادق (ع) درباره این سخن خدای عزّوجلّ «فطرت الله التي فطر الناس عليها» سؤال کردم. فرمود: خدا، انسان ها را بر فطرت توحید آفریده است.»

24 - «عن زراره، قال : قلت لأبي جعفر (ع) أصلحك الله! قول الله عزّوجلّ في كتابه « فطرت الله التي فطر الناس عليها » قال : فطرتهم على التوحيد عند الميثاق على معرفته أنه ربهم . . . »

زراره گوید: به امام باقر (ع) گفتم: أصلحك الله! معنای این سخن خدای عزّوجلّ «فطرت الله التي فطر الناس عليها» چیست؟

ص: 372

فرمود: خدا، مردم را بر عقیده توحید آفرید، آنگاه که با آنان، پیمان بست که او را به پروردگاری خود بشناسند. . .».

26 - « عن مسعده، قال: . . . قلت لأبي عبد الله (ع) أَفَصَلَ لَنَا قَبْلَ النَّبِيِّينَ أُمَّ عَلِيٍّ هَدَى؟ قال: لم يكنوا على هدى كانوا على فطره الله التي فطرهم عليها . . . ولم يكونوا ليهدتوا حتى يهديهم الله . . . »

مسعده گوید: . . . به امام صادق (ع) گفتم: آیا قبل از آمدن پیامبران، مردم، بر طریق ضلالت بودند یا هدایت؟ فرمود: بر طریق هدایت نبودند. بلکه بر فطرتی بودند که خداوند، آنها را بر آن آفریده بود . . . آنان، چنان نبودند که خودشان به هدایت دست یابند، مگر آنکه خدا هدایت شان می کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 3,7

3 - رویکرد به شرک، با سرشت و فطرت انسان ها، ناسازگار است .

فطرت الله التي فطر الناس عليها . . . ولا تكونوا من المشركين

7 - تقوایشگی و عبادت، همسوی با فطرت انسان ها است .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله التي فطر الناس عليها . . . واتقوه وأقيموا ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 3

3 - زمینه های ادراک توحید، در سرشت بشر نهفته است و تنها، نیازمند تذکر و زُدایش غفلت است .

ولئن سألتهم من خلق السموت والأرض ليقولنَّ الله

احتمال دارد که پاسخ داده شده از سوی کافران به پرسش «خالق عالم کیست؟» از ناحیه عقل نظری باشد و احتمال دارد که برخاسته از فطرت توحیدی آنان باشد که در همه انسان ها هست. برداشت بالا، بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 2,5

2 - شدید شدن مشکلات و گرفتاری ها، زمینه بروز فطرت گرایش به خدا در انسان ها است .

وإذا غشيهم موج كالظلل دعوا الله مخلصين

5- عقیده به توحید و نجات بخشی خداوند ، باوری فطری برای انسان ها است .

و إذا غشيهم موج كالأظلل دعوا الله مخلصين له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 12، 3

3- خداوند ، خالق و آفریدگار ذات و سرشت انسان

إلا الذي فطرني

12 - شأن هدایت گری ، شایسته آفریدگاری که سرشت انسان را پدید آورده و از خواست ها و نیاز های او آگاه است .

إلا الذي فطرني فإنه سيهدين

تفریع هدایت بر جنبه آفریدگاری و سرشت آفرینی خداوند، حکایت از مطلب یاد شده دارد.

ص: 373

26- فطرت تعالیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 1 - 10

10- معارف قرآن ، معارفی فطری و تنها نیازمند تذکر و توجه است .

سوره أنزلن_ها .. فیها آیت بینت لعلکم تذکرون

27- فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 1,2,3,4,5,6

1 _ توجه به خدای یگانه، ندای فطرت همه انسانها

قل أریتکم .. أغير الله تدعون

استفهام در جمله «أریتکم»، استفهام تقریری و بیانی بر این مضمون است که آدمی را چاره ای جز اعتراف به یگانگی خداوند در خلق و امر نیست.

2 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور توجه دادن مردم به فطرت توحیدی و بیدار ساختن سرشت خفته آنان

قل أریتکم إن أتیکم .. أغير الله تدعون

3 _ بیداری و بروز فطرت خداجو و توحیدی انسان به هنگام رویارویی با عذاب الهی

قل أریتکم إن أتیکم عذاب الله

4 _ بیداری فطرت توحیدی انسان به هنگام روبرو شدن با مرگ

قل أریتکم إن أتیکم عذاب الله أو أتیکم الساعه أغير الله تدعون

5 _ بیداری فطرت توحیدی انسان در تنگناها و سختیها

قل أریتکم إن أتیکم عذاب الله .. أغير الله تدعون

گر چه در آیه دو مورد عذاب و مرگ ذکر گردیده، ولی روشن است که اینها نمونه هایی از شداید و سختیهاست که آدمی با آن روبرو می شود.

6_ آسایش و رفاه از زمینه های پوشیده شدن فطرت توحیدی

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب اللّٰه أو أتیکم الساعه

چون در آیه شریفه سختی و تنگناها را عامل بیداری فطرت توحیدی دانسته است، بنابراین حالت مقابل آن_ که رفاه و آسایش است_ می تواند به عنوان سببی برای پرده پوشی فطرت مطرح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 3، 2، 1

ص: 374

1_ گرایش همه انسانها، حتی مشرکان، در سختیها و شداید به خدای یگانه

بل ایاه تدعون

2_ آدمی به هنگام روپرو شدن با شداید، خداوند یگانه را خالصانه به یاری می طلبد.

إن أتیکم عذاب اللّٰه .. بل ایاه تدعون

خلوص در دعا مستفاد از اضراب «بل» و ضمیر مفعولی «ایاه» است که بر عامل خویش مقدم شده است و در نتیجه معنای حصر دارد. یعنی فقط او را می خوانید، که تعبیر مصطلح آن «خلوص» است.

3_ بیدار ساختن فطرت توحیدی آدمی و یادآوری تجربه های توحیدی دینی، از روشهای هدایتی قرآن

قل أرءیتکم .. بل ایاه تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 10، 8

8_ سختیها و کاستیها، زمینه شکوفایی فطرت توحیدی انسانها

بل ایاه تدعون ... فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم یتضرعون

10_ تضرع نکردن و شکوفا نشدن فطرت توحیدی برخی مردم، حتی با قرار گرفتن در تنگنا و سختی

لعلهم یتضرعون

آوردن کلمه ترجی «لعل» بیانگر این نکته می توان باشد که آدمیان همواره و در همه موارد در پی سختیها رو به خدا نیاورده و تضرع نمی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 7، 8

7_ گرایش به خداوند با فطرت آدمی عجین است.

قل من ینجیکم .. تدعونه تضرعا و خفیه

8_ شداید و سختیها زمینه ای برای بیداری فطرت توحیدی انسان و توجه او به خداوند

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 7

7- گرفتار شدن به مشکلات و ناگواری ها ، بیدار کننده فطرت توحیدی انسانهاست .

ثم إذا مسکم الضرّ فإلیه تجثرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 3

3 - گرفتاری ها و مصیبت ها ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

وإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعا ربّه

ص: 375

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 18، 19

18 - تمامی انسان ها ، حتی مشرکان ، برخوردار از فطرت توحیدی اند .

قالوا اذنْ ک

از ماضی آوردن فعل «آذناک» می توان استفاده کرد که مشرکان قبل از قیامت، به زبان حال اعتراف به توحید داشته و منکر شرک بوده اند. با توجه به این نکته مطلب یاد شده قابل برداشت است.

19 - اعتراف پیشین تمامی آدمیان به توحید ؛ قبل از پیدایش در صحنه گیتی *

قالوا اذنْ ک ما منّا من شهید

از این که مشرکان در قیامت می گویند که ما قبلاً به توحید گواهی داده ایم _ با آن که در دنیا مشرک بوده اند _ می توان برداشت نمود که آنان قبل از پیدایش در دنیا (عالم ذر) بدان گواهی داده اند.

28- فطرت توحیدی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 3

3 _ آدمی به هنگام گرفتاری و دشواریها و بن بستها، ناخودآگاه خداوند یگانه را به استمداد می طلبد.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفیه

در آیه شریفه روی سخن با مشرکان است و زمانی که مشرک در آن شرایط ویژه فقط خداوند را می خوانند، روشن است که معبودهای خیالی از ذهن او دور شده و فطرت توحیدی بر همه پندارهای موهوم غلبه یافته است.

29- فطرت توحیدی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 10

10 _ فرعون ، به هنگام غرق شدن ، نجات خویش را از خداوند درخواست کرد .

قال ءامنت .. و أنا من المسلمین

30- فطرت توحیدی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 5

5_ مشرکان نیز در مخاطرات سخت زندگی، فروتنانه و پنهانی از خداوند یگانه استمداد می طلبند.

ص: 376

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

خطاب آیه متوجه مشرکان است و صحت احتجاج متوقف بر آن است که چنین حالتی برای آنان نیز در شرایط سخت پدیدار گردد.

31- فطرت حق طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 4

4_ انسان ، بر فطرت خداجویی و مسیر حق پویی است .

لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً. و لاضلنهم

گمراه کردن، که از جمله «لاضلنهم» استفاده می شود، باید مسبوق به هدایت باشد تا گمراه کردن صدق کند و هدایت مسبوق به گمراهی نسبت به تمامی انسانها هدایت فطری است.

32- فطرت خداپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 7

7- گرایش به پرستش آفریدگار هستی ، گرایشی فطری و طبیعی

فصدّهم عن السبیل

«السبیل» (آن راه) اشاره به همان راه طبیعی و فطری دارد که راهی یگانه است و در صورت نبود مانعی در آن، انسان ها به خدای یگانه ره می برند و هدایت می یابند. همه انحراف ها نیز ناشی از موانعی است که شیطان در این طریق پدید می آورد.

33- فطرت خداجویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 4

4_ انسان ، بر فطرت خداجویی و مسیر حق پویی است .

لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً. و لاضلنهم

گمراه کردن، که از جمله «لاضلنهم» استفاده می شود، باید مسبوق به هدایت باشد تا گمراه کردن صدق کند و هدایت مسبوق به گمراهی

نسبت به تمامی انسانها هدایت فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 2

ص: 377

2- تنگنا های زندگی و لحظه های خطر آفرین که هیچ امیدی به رهایی از آنها نیست ، بیدارگر فطرت خداجویی در نهاد انسان

وإذا مسَّكم الضَّرُّ .. ضَلَّ من تدعون إلاَّ إِيَّاه

ذکر گرفتاری در دریا در میان ابتلاهای فراوانی که ممکن است انسانها را گرفتار کند، به این جهت است که در تلاطم دریا امیدی برای نجات و رهایی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 65 - 4

4 - احساس خطر ، زمینه بیدار شدن فطرت خداجوی آدمی است .

فإذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 7

7 - فطرت خداجویی ، قوی ترین گرایش در وجود انسان ها است .

وإذا مسَّ الناس ضرًّا دعوا ربَّهم منيبين إليه

از این که انسان ها، در تماس با دشواری ها و مشکل ها، به خدا روی می آورند، نشان دهنده این گرایش قوی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 13

13 - خداجویی ، امری نهفته در دل های مشرکان

أولياء ما نعبدهم إلاَّ ليقربونا إلى الله زلفى

از این که مشرکان هدف از پرستش معبودهایشان را، تقرب به خدا دانسته اند، می توان مطلب بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 10

10 - خداجویی ، گرایش فطری انسان ها است .

سنريهم . . . و في انفسهم حتى يتبين لهم انه الحق

برداشت ياد شده بر اين اساس است كه ضمير «اَنَّهُ» به خدا بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 37 - 4

4 - خداجويي ، گرايش فطري در نهاد هر انسان است .

و انهم ليصدونهم عن السبيل

از اين مطلب كه شياطين مانع بازگشت اعراض كنندگان از ياد خدا هستند، استفاده مي شود كه انسان ها _ حتى غافلان و حق گريزان _ زمينه و تمايل به روي آوردن به سوي خدا را دارند.

ص: 378

34- فطرت خداشناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 10

10 - « من زراره قال سألت أبا جعفر (ع) من قول الله « حنفاء لله غير مشركين به » ما الحنفيه قال : هي الفطره التي فطر الناس عليها ، فطر الله الخلق على معرفته ؛

زراره گوید: از امام باقر(ع) پرسیدم که [منظور از «حنفیت» در قول خداوند «حنفاء لله غیر مشرکین به» چیست؟ فرمود: همان فطرتی است که خدا مردم را بر آن خلق کرده است. خدا خلق را بر معرفت خود، آفریده است».

35- فطرت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 1

1 - پابندی به فطرت دینی ، همراه با انابه و بازگشت همواره به سوی خداوند ، امری لازم است .

فطرت الله الّتی . . . منیبین إلیه

«منیبین» حال برای ضمیر فاعلی فعل امر محذوف، یعنی «الزموا» است. لازم به ذکر است که انابه، به معنای «رجوع مکرر در مکرر و مداوم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 7

7 - فطرت خداجویی ، قوی ترین گرایش در وجود انسان ها است .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم منیبین إلیه

از این که انسان ها، در تماس با دشواری ها و مشکل ها، به خدا روی می آورند، نشان دهنده این گرایش قوی است.

36- فطرت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 6

6 - گفتار و روش کافران ، با ادراک های عقلی و فطری آنان همساز نیست .

و کم أرسلنا .. و لئن سألتهم من خلق .. ليقولنّ خلقهنّ العزيز العليم

خداوند در این آیه می فرماید: اگر از مشرکان و دین ناباوران سؤال شود که آفریدگار هستی کیست؟ آنان به دلیل عقل یا اعتقاد خود می گویند: «آفریدگاری عزیز و دانا». در حالی که اگر آنان به راستی لوازم این باور را می فهمیدند، جا نداشت که وحی قرآنی

ص: 379

را مورد خدشه قرار دهند.

37- فطرت و شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 3

3 - رویکرد به شرک ، با سرشت و فطرت انسان ها ، ناسازگار است .

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها .. ولا تكونوا من المشرکین

38- فطرت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 88 - 3

3 - یهودیان ، ناتوانی خویش را از پذیرش اسلام ، برخاسته از فطرت و خلقت خویش پنداشته ، خود را معذور می دانستند .

وقالوا قلوبنا غلف

جمله «لعنهم الله یکفرهم» (خدا یهودیان را بسزای کفرشان لعنتشان کرده است) با جمله تفریح شده بر آن (فقلیلا ما یؤمنون؛ و لذا کمتر ایمان می آورند) به خوبی می رساند که: ادعای یهود مبنی بر ناتوانی از درک معارف اسلام ادعای صحیحی است. بنابراین کلمه «بل» رد معنای مطابقی «قلوبنا غلف» نیست؛ بلکه نفی معنایی است که می توان گفت مقصود اصلی یهودیان بوده و آن معذور بودن به خاطر درک نکردن است.

39- گواه فطرت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شهادت دهنده و تأکیدکننده بر درستی ادراکات عقلی و گرایش فطری انسان *

إنا أرسلناک شـهداً و مبشراً

برداشت بالا- بدان احتمال است که منظور از «شاهداً»، شهادت دادن به درستی ارزش هایی باشد که انسان با عقل و فطرت آن را درک کرده یا می تواند درک کند. قرینه بر درستی این احتمال، تقدم «شاهداً» بر «مبشراً و نذیراً» است؛ چه این که اول باید ارزش تبیین گردد؛ سپس بر اجرای آن تأکید شود.

40- ملازمت با فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 7

7 - لازم است که انسان ها ، همواره به فطرت خویش پای بند باشند .

فطرت الله التي فطر الناس عليها

نصب «فطرت» می تواند به خاطر اغراء و تقدیر فعل «ألزموا» باشد؛ یعنی : «همواره ملازم فطرت باشید!».

41- نشانه های فطرت توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 22 - 13

13_ درماندگی ، اضطراب و احساس خطر مرگ ، عرصه ظهور فطرت توحیدی انسان و روی برتافتن از شرک

و جاءهم الموج من كل مكان .. دعوا الله مخلصين له الدين

42- نقش فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 19

19 - صرف داشتن فطرت ، برای یافتن دین حق و باور به آن ، کافی نیست .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله .. ولكن أكثر الناس لا يعلمون

گویا «ولكن» برای دفع توهّم است. آن توهّم، این است که «اگر دین حق، فطری و مطابق با سرشت انسان ها است چرا برخی، از آن

اعراض می کنند؟». آیه، به آن توهّم اینگونه جواب می دهد که برای پذیرش دین حق، آگاهی لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 16 - 4

4 - باور های ناسازگار با فطرت آدمی ، متزلزل و ناپایدار است .

من بعد ما استجيب له حجّتهم داحضه عند ربّهم

«دحض» (مصدر «داحضه») به معنای لغزیدن و متزلزل بودن است و «داحضه» کنایه از بطلان و ناپایداری می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 13

13 - ادراک فطری انسان از خداوند ، نیازمند تکمیل و تقویت به وسیله هدایت و حیانی *

إلا الذی فطرنی فإِنَّه سیهدین

ص: 381

از سخن ابراهیم(ع)، استفاده می شود که آن حضرت قبل از برخورداری از هدایت های ویژه و فزون تر، با دلایل عقلی و فطری ره به خدا برده بود؛ اما آن را کافی نمی دانست و منتظر هدایتی فزون تر بود. این هدایت می توانست از ناحیه وحی یا به صورت دیگر در اختیار او قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 5

5 - راه شیطان ، در تضاد با درک فطری انسان

إِنَّه لَكُم عَدُوٌّ مُّبِينٌ

واژه «مبین» می رساند که انسان، برای درک دشمنی شیطان و نادرستی وسوسه ها و القائات وی، نیاز به تأمل فراوان ندارد؛ بلکه به آسانی با ذخایر فطری و عقلی خود آن را در می یابد.

43- هماهنگی قرآن با فطرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 87 - 3

3- قرآن ، کتابی هماهنگ و سازگار با فطرت ، نیاز ها و خواسته های گوناگون بشر

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

با توجه به جهانی و فراملیتی بودن قرآن، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 6

6- معارف قرآنی ، هماهنگ با قوانین هستی و فطرت انسانی

سنرهبهم ءای-تنا... و فی أنفسهم حتّی یتبین لهم أنّه الحقّ

برداشت یاد شده بر این اساس است که ضمیر «آنّه» به قرآن باز گردد.

فطریات

44- فطریات انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 11

11- آبروداری و پاسداری از حیثیت، شرافت و عزت خویش، خصلت و فطری بشری

قال... فلا تفضحون... و لاتخزون

از اینکه لوط(ع) برای دفع تجاوز مردم به مهمانانش از آنان درخواست می کند که او را با آن عمل، شرمسار و خوار نکنند

ص: 382

(فلاتقضحون... و لاتخزون) حاکی است که: متجاوزان نیز برای حفظ آبرو و حیثیت شخصی، جایگاهی ویژه قائل بودند و گرنه تمسک آن حضرت به آن چندان عقلایی نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 4

4- انسان ها، فطرتاً خداوند را تنها پناهگاه و ملجأ خویش می دانند.

ثم إذا مسکم الضرّ فالیه تجئرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 72 - 6

6- ازدواج و همسررداری و برخوردار شدن از فرزند، از سنت های الهی و نهفته در سرشت انسان

و الله جعل لکم من أنفسکم أزواجاً و جعل لکم من أزواجکم بنین و حفده

برداشت فوق با توجه به این نکته است که ماده «جعل» بیانگر سنت خداست و آنچه به عنوان سنت معرفی شود، روند طبیعی خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 18، 19

18- عدل و احسان و بخشش به خویشاوندان، از تمایلات فطری انسان

یأمر بالعدل و الإحسان و إیتای ذی القربی . . . لعلکم تذکرون

برداشت فوق بر این اساس است که خداوند امر به عدل و . . . را مواظبی در جهت تذکر آدمیان می شمارد و در واژه «تذکر» این معنا نهفته است که: اصل گرایش به ارزشهای مذکور، در نهاد همگان موجود است و در صورت غفلت نیازمند یادآوری می باشد.

19- بیزاری از فحشا، زشتی و ستم، نهفته در نهاد آدمیان

و ینهی عن . . . لعلکم تذکرون

«تذکر» یاد آوردن چیزی است که قبلاً انسان به نوعی از آن آگاه بوده و یا بدان تمایل داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- زشتی و پلیدی زنا، امری نهفته در وجدان همه انسان های طول تاریخ

إنه کان فـ حشه و ساء سببلاً

جمله اسمیه «إنه کان فاحشه و ساء سببلاً» دلالت بر ثبوت و استمرار دارد و در ضمن تعلیلی است برای نهی «لا تقربوا الزنی». افزودن این تعلیل، برای برانگیختن مردم و مخاطبان جهت عمل به «لا تقربوا» است. چنین امری هم، وقتی تأثیربخش خواهد بود که خود مردم بدی آن را بفهمند و اطلاق تعلیل، بد بودن آن را در نزد مردم می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17- حمایت از کشته شده به ظلم، امری عقلی و فطری در میان جوامع بشری

و من قتل مظلومًا .. إنه كان منصورًا

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که «یاری شدن مقتول» (منصوراً) از سوی خداوند نباشد؛ بلکه اصلی باشد که در نزد همه مردم رایج است. و جمله «إنه كان منصورًا»، خبر از یک واقعیت عینی و اجتماعی می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 5، 2

2- تنگناهای زندگی و لحظه های خطرآفرین که هیچ امیدی به رهایی از آنها نیست، بیدارگر فطرت خداجویی در نهاد انسان

و إذا مسَّكم الضرُّ .. ضلَّ من تدعون إلاَّ إِيَّاه

ذکر گرفتاری در دریا در میان ابتلاهای فراوانی که ممکن است انسانها را گرفتار کند، به این جهت است که در تلاطم دریا امیدی برای نجات و رهایی نیست.

5- انسان ها، فطرتاً از مرگ و نیستی گریزان بوده و علاقه مند به بقا هستند .

و إذا مسَّكم الضرُّ ضلَّ من تدعون إلاَّ إِيَّاه

از اینکه خداوند فرموده است: «وقتی انسانها احساس خطر جدی می کنند، تنها رو به سوی او می آورند تا آنها را از مرگ نجات دهد» حکایت از آن دارد که آنان علاقه مند به بقا و گریزان از مرگ هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 13

13- گرایش به زیبایی ها، در سرشت انسان نهفته است .

جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

آفرینش زیبایی ها به منظور آزمایش انسان، در صورتی معنا خواهد داشت که گرایش به زیبایی در وجود انسان نهفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 55 - 4

4- حق جویی و حقیقت پذیری، طبیعت و فطرت انسانی است .

از این که مشرکان و بت پرستان، پذیرش «حق» را اصلی مفروض می دانستند و تردید آنان تنها در حقانیت دعوت ابراهیم(ع) بود، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 5

5- بت پرستی و شرک، از دید فطرت انسانی، ظلم و ستم است .

فرجعوا إلى أنفسهم فقالوا إنكم أتم الظلمون

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مقصود از «أنفسهم» به خود آمدن و ضمیر و وجدان آنان باشد.

ص: 384

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 7

7 - رشد و طهارت ، اموری فطری و مطلوب همه انسان ها است .

وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو أذکی لکم

جمله «هو أذکی لکم» به منزله تعلیل است و تعلیل آن گاه صحیح است که شیء تعلیل شده (رشد یافته تر و پاکیزه تر بودن) مورد پذیرش مخاطبان باشد. بنابراین می توان گفت: رشد، بالندگی، طهارت و پاکی، امری مورد پذیرش و مطلوب همگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 12

12 - رشد و طهارت ، مطلوب و فطری همه انسان ها است .

ذلک أذکی لهم

جمله «ذلک أذکی لهم» به منزله تعلیل است و تعلیل آن گاه صحیح است که شیء تعلیل شده (رشد و پاکی) مورد پذیرش مخاطبان باشد. بنابراین می توان گفت که پاکی و رشد، مورد پذیرش و مطلوب همگان است و این به سبب امری فطری خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 7

7 - گرایش به پرستش آفریدگار هستی ، گرایشی فطری و طبیعی

فصدّهم عن السبیل

«السبیل» (آن راه) اشاره به همان راه طبیعی و فطری دارد که راهی یگانه است و در صورت نبود مانعی در آن، انسان ها به خدای یگانه ره می برند و هدایت می یابند. همه انحراف ها نیز ناشی از موانعی است که شیطان در این طریق پدید می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 25

25 - «عن عبد الله بن سنان ، عن أبي عبد الله (ع) قال : سألته عن قول الله عز وجلّ : « فطرت الله التي فطر الناس عليها » ما تلک الفطره ؟ قال : هی الإسلام . . . »

عبداللّه بن سنان گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم: «فطرتی را که خدا می فرماید: «فطرت اللّٰه الّتی فطر النّاس علیها» چیست؟ فرمود: آن فطرت، همان اسلام است (یعنی، تسلیم در برابر خدا)». «..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 7

7 - فطرت خداجویی ، قوی ترین گرایش در وجود انسان ها است .

وإذا مسّ النّاس ضرّ دعوا ربّهم منبیین إلیه

از این که انسان ها، در تماس با دشواری ها و مشکل ها، به خدا روی می آورند، نشان دهنده این گرایش قوی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 385

16 - « عن أبي جعفر (ع) . . . قال : قال رسول الله : كل مولود يولد على الفطرة يعني على المعرفة بأن الله عز وجل خالقها ، فذلك قوله « ولئن سألتهم من خلق السماوات والأرض ليقولنَّ الله » ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که . . . گفت: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: هر مولودی بر فطرت آفریده شده است یعنی بر معرفت این که خدای عزوجل خالق او است و این است قول خدا: و لئن سألتهم من خلق السماوات و الأرض ليقولنَّ الله»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 10 - 9

9 - سخنان ، اندیشه ها و عقاید اسلامی و قرآنی ، سازگار با طبع آدمی و موافق با عقل و فطرت او است .

إليه يصعد الكلم الطيب

«طیب» به معنای چیزی است که مطابق با طبع انسان و لذت بخش باشد؛ مثل غذای مطلوب و لذیذ. بنابراین کلام طیب ؛ یعنی ، سخنی که عقل و فطرت آدمی آن را پسندیده و برای او لذت بخش و دل نشین باشد. گفتنی است که مقصود از آن در این آیه، تعالیم آسمانی و وحی الهی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 7

7 - همسرگزینی و ازدواج زن و مرد ، مطابق با سرشت آدمی و در راستای اصل آفرینش است .

والله خلقكم . . . ثم جعلكم أزواجًا

تأکید خداوند بر این حقیقت که انسان ها را جفت جفت و به صورت زن و مرد آفرید، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 2

2 - توحید ربوبی ، باوری فطری و غریزی انسان

و إذا مسَّ الإنسان ضرًّا دعا ربه

از این که انسان ها در مواقع اضطرار و هنگامه های سخت، به خدا پناه می برند و نجات خود را تنها در گرو مشیت او می دانند؛ معلوم می شود که این، باوری غریزی و ایمانی فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 2

2 - توحید ربوبی ، باوری فطری و غریزی انسان

فإذا مسَّ الإنسان ضرّاً دعانا

از این که انسان ها در مواقع اضطرار و هنگامه های دشوار، به خدا پناه می برند و نجات خود را تنها در گرو مشیت او می دانند، روشن می شود که این باوری غریزی و ایمانی فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 386

18 - تمامی انسان ها ، حتی مشرکان ، برخوردار از فطرت توحیدی اند .

قالوا اذنْک

از ماضی آوردن فعل «آذناک» می توان استفاده کرد که مشرکان قبل از قیامت، به زبان حال اعتراف به توحید داشته و منکر شرک بوده اند. با توجه به این نکته مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - افزون خواهی و زیاده طلبی ، جزء سرشت آدمی است .

لا یسئم الإنس من دعاء الخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداجویی ، گرایش فطری انسان ها است .

سنریمهم ... و فی أنفسهم حتی یتبین لهم أنه الحق

برداشت یاد شده بر این اساس است که ضمیر «آنه» به خدا بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - توحید ربوبی ، باور فطری تمامی انسان ها

من بعد ما استجیب له

بنابراین احتمال که اجابت کننده (استجیب له) فطرت انسان باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

8 - معارف دین ، دارای ریشه در فطرت و سرشت انسان

فی الله من بعد ما استجیب له

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «فی الله» دین خدا و اجابت کننده فطرت انسان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 2

2- توجه به آفریننده نعمت ها ، به دنبال بهره‌وری از آن ، امری طبیعی و فطری است .

لتستوا علی ظهوره ثم تذکروا نعمه ربکم إذا استویتم علیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 4

4- خداجویی ، گرایش فطری در نهاد هر انسان است .

وإثمهم لیصدونهم عن السبیل

ص: 387

از این مطلب که شیاطین مانع بازگشت اعراض کنندگان از یاد خدا هستند، استفاده می شود که انسان ها _ حتی غافلان و حق گریزان _ زمینه و تمایل به روی آوردن به سوی خدا را دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 12

12 - فطرت اولیه انسان ها ، توحید ، خداپرستی و حق پذیری است .

لعلّهم يرجعون

از سیاق آیات پیشین _ که درباره توحید و شرک است _ و نیز از واژه «رجوع» استفاده می شود که انسان ها به توحید گرایش فطری دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 12

12 - انسان به سرشت خویش جستجوگر راه راست است . *

و اتبعون هـ ذا صراط مستقیم

برداشت بالا بدین احتمال است که تعبیر «هـ ذا صراط مستقیم» پاسخی به روح جستجوگر آدمی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 5

5 - راه شیطان ، در تضاد با درک فطری انسان

إِنَّه لَكُم عَدُوٌّ مُّبِينٌ

واژه «مبین» می رساند که انسان، برای درک دشمنی شیطان و نادرستی وسوسه ها و القانات وی، نیاز به تأمل فراوان ندارد؛ بلکه به آسانی با ذخایر فطری و عقلی خود آن را در می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 87 - 3

3 - توحید ، امری فطری و شرک انحراف از فطرت انسانی است .

و لئن سألتهم من خلقهم ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

در صورتی که آیه شریفه را مستقل از قبل بدانیم و ضمیر «هم» به مطلق بشر بازگردد، استفاده می شود که توحید در فطری بودن انسان نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 9

9- گرایش به خیر و خوبی ، امری فطری برای انسان ها

لو كان خيراً ما سبقونا إليه

از این که حتی کافران خود را خیر جو دانسته اند، مطلب یاد شده استفاده می شود.

ص: 388

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 6

6- انسان در سرشت و نماد خویش ، موجودی حق طلب و حق پذیر

وَصَرَّفْنَا الْأَيِّتَ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

تعبیر «یرجعون» می تواند بدان معنا باشد که انسان دارای فطرت حق پذیر است و نمایاندن آیات الهی به او، وسیله ای برای بازگشت به فطرت اولیه خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 10

10- فرمان های خدا و دستور او به جهاد ، در جهت منافع خود انسان ها است .

فَإِذَا عَزَمْتَ الْأَمْرَ فَلَوْ صدَقُوا اللَّهُ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 37 - 6

6- عشق به مال و ثروت ، ریشه دار در عمق وجود و جان انسان ها

إِنْ يَسْئَلْكُمْوهَا . . . وَيُخْرِجْ أَضْغَـنْكُمْ

این که حتی تأکید خداوند به انفاق اموال، کینه ها را برمی انگیزد؛ نشانگر آن است که دلبستگی انسان هابه اموال، بسیار نیرومند و عمیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 14

14 - عشق به ایمان و زیبایی آن در قلب انسان ، امری فطری و الهی است . *

حَبِّبَ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ

برداشت بالا بنابر این نکته است که تحبیب ایمان و تزئین آن _ به قرینه «فی قلوبکم» _ بیانگر برنامه ای تکوینی باشد؛ یعنی، سرشت انسان متمایل به ایمان و مجذوب آن آفریده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 8

8 - گرایش انسان به جمع و اجتماع، امری فطری و تکوینی است. *

و جعلنکم شعوباً و قبائل

تعبیر «جعلنا»، بیانگر قانون تکوینی است و چون در مورد انسان و قرار گرفتن او در میان قوم و قبیله است، فطری بودن گرایش به جمع را می توان استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 389

7 - حقایق دین ، نهفته در نهاد آدمیان ؛ اما نیازمند تذکر و یادآوری با پیام

فذکر بالقرءان

واژه «ذکر» به معنای تذکر است. یادآوری کردن در جایی کاربرد دارد که قبلاً مورد توجه بوده؛ اما به دلایلی مغفول واقع شده است. در مورد آدمیان توجه قبلی آنان به حقایق دین، توجه فطری و غریزی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 70 - 2

2 - انسان ، فطرتاً مجذوب زیبایی صورت و سیرت

فیهنّ خیرت حسان

از این که خداوند به عنوان نویدی بزرگ به خلق، بشارت به زیبایی صورت و سیرت حوریان بهشتی می دهد، استفاده می شود که تمایل به زیبایی ظاهری و باطنی، خواسته ای اصیل و نهاده شده در فطرت بشر است؛ نه گرایشی تلقینی و زاییده فرهنگ و محیط.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 74 - 2

2 - تمایل به عفت و پاکدامنی ، ارزشی نهفته در نهاد خلق

لم یطمئننّ انس قبلهم ولا جانّ

از این که خداوند به عنوان نویدی بزرگ به خلق، بشارت عفت و پاکدامنی همسران بهشتی شان را می دهد؛ استفاده می شود که تمایل به آن خواسته ای است اصیل که خداوند آن را برآورده ساخته است؛ نه تمایلی تلقینی و زاییده فرهنگ و محیط.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 8 - 7

7 - ایمان آوردن به خدا و سرنهادن در پیشگاه ربوبیت یگانه او ، میثاق فطری انسان ها با خداوند

لتؤمنوا برّبکم وقد أخذ میثکم

ضمیر فاعل در «أخذ» به خدا بازمی گردد و مراد از میثاق، ظاهراً همان میثاق فطرت است که در روایات از آن به «عالم ذر» تعبیر شده

است. برای اطلاع بیشتر به آیه 172 سوره «اعراف» مراجعه شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 12

12 - قلب آدمی ، دارای تمایل فطری به حق و حرکت در راه مستقیم است .

فلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ

منحرف شدن قلب بر اثر گناه، موقوف بر آن است که پیش از آن متمایل به حق بوده و_ به اصطلاح_ مصداق «قلب سلیم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 4,5

ص: 390

4- طبیعت انسان ، با ایستادگی در برابر خداوند و مخالفت با او ، ناسازگار است .

یٰـأَیُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ

توییخ گنه کاران، همراه با به رخ کشیدن انسان بودن آنان، بیانگر نکته یاد شده است.

5- مخالفتِ انسان با احسان کنندگان و پرورش دهندگانش ، خلاف طبیعت او و شگفت آور است .

یٰـأَیُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ

45- فطریات مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 13

13 - خداجویی ، امری نهفته در دل های مشرکان

أُولَیَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى

از این که مشرکان هدف از پرستش معبودهایشان را، تقرب به خدا دانسته اند، می توان مطلب بالا را به دست آورد.

46- نقش فطریات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 7

7- بهره گیری از انگیزه ها و تمایلات فطری و غریزی انسان ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

فیه ذکرکم

برداشت یاد شده مبتنی بر دو نکته زیر است: 1- «ذکر» به معنای «ثنا» و «صیت» (آوازه) باشد. 2- اشتیاق به جاودانگی نام و بلندآوازه و آوازه گی، امری غریزی و طبیعی برای همه انسان ها است.

ص: 391

1- فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 14

14_ رسیدن به پاداش نیک خدا در گرو انفاق از مال با وجود علاقه به آن و ترس از فقر

لن تنالوا البر حتی تنفقوا ممّا تحبون

از رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق سؤال شد آن حضرت فرمود: هو ان ینفق العبد المال و هو شحیح یأمل الدنیا و یخاف الفقر.

مجمع البیان، ج 2، ص 793؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 298، ح 7.

2- آثار ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 11

11_ بیم از فقر و تنگدستی، زمینه ابتلای انسان به نافرمانی خدا

یأیها الذین ءامنوا... و إن خفتن عیله فسوف یغنیکم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 2، 1

1- کشتن فرزند، از بیم تنگدستی و فقر، ممنوع و حرام است.

و لا تقتلوا أول_دکم خشیه إمل_ق

2- ترس از فقر و ناداری، عامل روی آوردن اعراب جاهلی به کشتن فرزندان خود

و لا تقتلوا أول_دکم خشیه إمل_ق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 3,9

3- مشرکان از ترس گرفتار شدن به فقر و فلاکت ، هر چند ثروت اختصاصی انبوه هم داشته باشند ، از آن انفاق نمی کنند .

قل لو أنتم تملكون خزائن رحمة ربّي إذا لمسكتم خشية الإنفاق

9- ترس از تهی دستی ، ریشه بخل و خست است .

إذا لمسكتم خشية الإنفاق

3- آثار ذکر فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 37 - 5

5- توجه انسان به فقر و مقهور بودن خویش در برابر خداوند ، مقتضی سر نهادن به فرمان او

أم عندهم خزائن ربّك أم هم المصيطرون

پرسش های انکاری، درصدد به رخ کشیدن فقر و مقهوریت انسان در برابر خداوند است.

4- آثار فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 13,14

13 _ کشتن فرزند، حتی به سبب فقر و تهیدستی، از محرّمات الهی است.

ولا تقتلوا أولدکم من إملق

«إملق» به معنای نیازمند شدن و «من» تعلیلیه است.

14 _ بالاترین حد فقر نیز مجوز کشتن فرزند نخواهد بود.

ولا تقتلوا أولدکم من إملق

برداشت فوق با توجه به نکره آوردن «إملق» استفاده شده است؛ یعنی حتی آن فقری که به سبب ندرتش گویا برای مردم ناشناخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 5

5_ افراد تهیدست ، معاف از جهاد مالی

و لا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

در آیات قبل، سخن از جهاد با مال و جان بود و در این آیه، ممکن است استثنای ضعیفان و مریضان از جهاد جانی و استثنای

ص: 393

تهیدستان، از جهاد مالی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 88 - 9

9_ فقر و تنگدستی ، زمینه ساز ترک ایمان و وارد شدن در جبهه کفر است .

ربنا لیضلوا عن سبیلک ربنا اطمس علی أمولهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 15

15- فقر و گرسنگی مردم ، زمینه ساز ناامنی اجتماعی است . *

فکفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع والخوف

از اینکه خداوند در کیفر کفران نعمت، ابتدا فقر و گرسنگی و سپس ترس و ناامنی را مطرح ساخته است، می توان به دست آورد که فقر و گرسنگی زمینه ناامنی اجتماعی، همچون دزدی و ... را فراهم می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 7

7- فقر و در راه ماندگی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای فقرا و در راه ماندگان

وءات . . . و المسکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 7

7- ناتوانی مالی و عدم امکانات مناسب ، عذری پذیرفته شده و بجا در ترک انفاق و ادای حق خویشاوندان و مستمندان

وءات ذالقربی حقّه . . . و إمّا تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربّک ترجوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 3,5

3- فقر و تهی دستی ، در تضعیف وجدان آدمی و از میان بردن حتی قوی ترین عواطف انسانی ، چون مهر به فرزند ، تأثیر دارد .

و لا تقتلوا أولَ دكم خشیه إملق

5- ترس از فقر و تهی دستی ، مجوز ارتکاب قتل فرزند نمی شود .

و لا تقتلوا أولَ دكم خشیه إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 43 - 5

5- یاران دوران رفاه و توان مندی ، به وقت گران باری و تهیدستی ، ناپیدایند .

وأحیط بثمره . . . ولم تكن له فئة ينصرونه من دون الله

ص: 394

در آیه، سخنی درباره نابودی نفقات مرد ثروت مند به میان نیامده است، لذا ممکن است که عبارت «لم تکن له فئه» بدان معنا باشد که افراد وی، با مشاهده نابودی اموال ارباب خود، از اطراف او متفرق شدند و او را مدد نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 4

4- فقر، تنگدستی، بیچارگی و در ماندگی زمینه ساز یأس و نومیدی از خدا (کفر) و پناهنده شدن به غیر او (شرک)

من كان يظنّ .. هل يذهب كیده ما يغیظ

روی سخن در این بخش، با آن اشخاصی است که به خداپرستی گرویده بودند و همین که با برخی از ناملایمات زندگی روبه رو شدند از عبادت او روی برتافتند و به گمان آن که در هستی جز خدا، نیروهای دیگری نیز دخالت دارند، به شرک (آیین سابقشان) بازگشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 12

12 - فقر، عذری ناپذیرفتنی برای خودداری افراد غیر متأهل از اقدام به ازدواج

و أنكحوا الأیمی... إن یکونوا فقراء یغنیهم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 10، 7

7 - نقش مؤثر مسائل اقتصادی (فقر و غنا) در آلودگی به فحشا و فساد جنسی و یا اجتناب از آنها

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

10 - زنان و مردان غیر متأهل فقیر و فاقد امکانات ازدواج، بیش از دیگران در معرض آلودگی به فساد جنسی اند.

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحًا حتی یغنیهم الله من فضله

توصیه خداوند به افراد غیر متأهل فقیر و فاقد امکانات ازدواج مبنی بر عفت و پاکدامنی، می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 9

9- مسکنت و در راه ماندن ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای مساکین و در راه ماندگان است .

فأْت . . و المسکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 3

3- فقر و تنگدستی ، شرط برخورداری « ذوی القربی » از فیء *

و لذی القربی . . للفقراء المَهـ_جرین

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که «للفقراء» بدل برای «ولذی القربی» باشد.

ص: 395

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 6,8

6 - تهی دستی ، حتی برای مؤمنان ، زمینه ساز بدگمانی به خداوند و لب گشودن به اعتراض و گلایه از او است .

فیقول ربّی أه_نن

8 - تهی دستی ، نشانه تحقیر شدن از سوی خداوند نیست .

و أمّا إذا . . . قدر علیه رزقه فیقول ربّی أه_نن

در آیه قبل، پیش از جمله «نعمه»، خداوند با جمله «أکرمه» بر گفته «ربّی أکرمن» صحّه گذاشته است؛ ولی در این آیه پیش از «قدر علیه رزقه» نفرمود: «أهان» و در نتیجه گفته «ربّی أهانن» را مردود شمرده است. این نکته به ضمیمه لحن ملامت بار آیه شریفه _ که گوینده «ربّی أهانن» را نکوهش کرده _ بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 1

1 - رفاه و فقر ، نشان ارجمندی یا سقوط نزد خداوند نیست .

أکرمن . . . أه_نن ... کلاً

حرف «کلاً»، برای بازداشتن مخاطب از اندیشه یا گفتاری است که در جمله های قبل مطرح بوده است.

5- اجتناب از تحلیل غلط در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 2

2 - لزوم پرهیز از ارائه تحلیل های نادرست ، درباره منشأ رفاه مندی و تهی دستی انسان ها

یقول . . . یقول ... کلاً

6- ارزیابی با فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 17

17_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید در برخورد با مردم، فقر و غنا و گرسنگی و سیری را ملاک قرار دهد.

ما علیک من حسابهم من شیء و ما من حسابک علیهم من شیء

ص: 396

7- اعراض از تحلیل غلط درباره فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 9

9- لزوم خاموش ماندن از گفتار غلط ، درباره رفتار خداوند با انسان ها و پرهیز از ارائه تحلیل های نادرست از فقر

فیقول ربّی أهـنن

8- امتحان با فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 5

5- فقر و ناملايمات ، ابزار آزمون الهی

وإن أصابته فتنة انقلب علی وجهه

«فتنه» از «فتن» مشتق است و «فتن» به معنای ذوب کردن طلا و نقره به منظور سنجش ايار آن است. «فتنه» نیز به هر چیزی که ابزاری برای آزمون باشد، گفته می شود. بنابراین تسمیه ناملايمات، فقر و تنگدستی به «فتنه»، می تواند بياگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 2,4,7,12

2- خداوند با فشار های اقتصادی و کاهش درآمد ها ، انسان را می آزمايد .

ابتلیه فقدر علیه رزقه

«قَدْر» با «صَيِّق» (تنگ گرفت)، به یک معنا است. (مصباح)

4- آزمایش انسان با فقر و تنگدستی ، در راستای تربیت او و جلوه ربوبیت خداوند است .

ابتلیه فقدر علیه رزقه

ضمیر فاعلی در «إبتلاه»، به «رَبّه» در آیه قبل برمی گردد.

7- غفلت از آزمایش بودن فقر ، زمینه ساز پیدایش تحلیل های نادرست درباره عوامل آن

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ . . . فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنُنْ

12 - آزمایش با نعمت ، سخت تر از امتحان با فقر است . *

نعمه . . . فقدر علیه رزقه

تقدیم امتحان با نعمت بر آزمایش با فقر، ممکن است بیانگر اهمیت آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 4

4 - آزمون دانستن فقر و غنا ، گرامی داشت یتیمان ، سیر کردن گرسنگان ، تصرف نکردن ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی ، زمینه ساز اعتماد به رهایی از صحنه های وحشت بار قیامت

ص: 397

فَأَمَّا الْإِنْسَانَ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ . . . يَأْتِيهَا النَّفْسَ الْمُطْمَئِنَّةَ

«نفس مطمئن») _ به قرینه آیات پیشین _ انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 8

8 - آزمون دیدن فقر و غنا، گرمی داشت یتیمان، تغذیه فقیران، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی، مایه احساس رضایت انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است.

فَأَمَّا الْإِنْسَانَ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ . . . راضیه مرضیه

نفس «راضی» و «مرضی» _ به قرینه آیات پیشین _ انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

9- امیدواری در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 8

8_ ضرورت امید داشتن به رحمت خدا، در پی بروز مشکلات و از دست رفتن امکانات

ثم نزعها منه إته ليئوس كفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 1

1 - لزوم امید بستن به خداوند، در دشواری ها، تنگدستی ها و ناملايمات زندگی

من كان يظنّ أن لن ينصره الله في الدنيا والآخرة فليمدد بسبب إلى السماء

«من» در این آیه شرطیه و متضمن معنای «این» است و ضمیر در «لن ينصره الله» به «من» بازمی گردد. از آیات پیشین (آیه 11 _ 14) دانسته شد که سود و زیان و کامیابی و ناکامی و بالاخره دنیا و آخرت افراد، تنها در دست خدا می باشد او است که به یکی عطا می کند و از دیگری بازمی ستاند. آیه یاد شده ادامه همان آیات است. در این آیه خداوند می فرماید: اگر فردی (کسی که از شدت گرفتاری سینه اش از خشم لبریز است) گمان کند که خدا در دنیا و آخرت دست کسی را نخواهد گرفت، این کس باید طنابی به آسمان بکشد و به آن جا صعود کند. آن گاه همه آسمان را بپیماید تا ببیند آیا کسی پیدا می شود که گره از کار او بگشاید و خشم ناشی از محرومیتش را فرو نشانند؟ و یا این که این شخص ریسمانی به بالا بکشد و خود را حلق آویز کند و آن گاه بنگرد که آیا این ترفند و نیرنگش، آنچه را که موجب خشم او

شده، از بین می برد؟ مقصود از این مطلب این است که: هر کس امیدش را از خدا قطع کند، باید از غیر خدا نیز مأیوس باشد؛ زیرا در همه هستی به جز او موجودی نیست که بی اذن او گره از کار کسی باز کند.

ص: 398

10- انفاق در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 3

3_ انفاق در حال تهیدستی ، دارای ارزشی برتر نسبت به انفاق در حال غنا و توانگری

الذین یلمزون المطوّعین . . و الذین لایجدون إلا جهدهم

عنوان «مطّوع» هم شامل توانگران و هم شامل تهیدستان می شود. بنابراین ذکر دوباره تهیدستان می تواند به اهمیت برتر انفاق آنان اشاره داشته باشد.

11- ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 34

34 - « انه قیل یا رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) ما « آتی المال علی حبه » فکلنا نجبه ؟ قال رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) : توتیه حین توتیه و نفسک حین تحدتک بطول العمر و الفقر ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) سؤال شد که: مراد از «آتی المال علی حبه» چیست؟ همه مال خود را دوست می داریم. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: مراد این است که مال خود را در راه خدا می دهی، در حالی که نفست تو را از عمر دراز و فقر می ترساند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 3, 1

1_ شیطان ، انسان را از فقر می ترساند و مانع انفاق می شود .

الشّیطان یعدکم الفقر

3_ ترس از فقر ، مانعی شیطانی برای انفاق

الشّیطان یعدکم الفقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 _ رسیدن به پاداش نیک خدا در گرو انفاق از مال با وجود علاقه به آن و ترس از فقر

لن تنالوا البر حتی تنفقوا ممّا تحبون

از رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق سؤال شد آن حضرت فرمود: هو ان ینفق العبد المال و هو شحیح یأمل الدنیا و یخاف الفقر.

مجمع البیان، ج 2، ص 793؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 298، ح 7.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 5

ص: 399

5- ترس از فقر و تهی دستی ، مجوز ارتکاب قتل فرزند نمی شود .

و لا تقتلوا أولَ دكم خشیه إملق

12- تعقل در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 30 - 5

5 - اندیشه صحیح نسبت به فقر و غنا ، برخورد شایسته با یتیمان و مسکینان ، قطع حرام خواری و دل نبستن به ثروت ، زمینه ساز ورود به بهشت برین

فأما الإنسان إذا ما ابتلَ به .. و ادخلی جنتی

13- حفظ ایمان در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 30

30 - کسانی که علی رغم فقر و تنگدستی و گرفتار بودن به مشکلات ، بر ایمان خویش استوارند ، تقواییشان حقیقی هستند .

و الصبرین فی البأساء و الضراء .. أولئک هم المتقون

14- خطر فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 53 - 4

4_ خطر فقر و بیچارگی برای مردم ، در صورت حاکمیت یهود بر آنان

ام لهم نصیب من الملك فاذا لا یؤتون الناس نقیراً

برداشت فوق را فرمایش امام باقر (ع) تأیید می کند که در معنای «الملک» در آیه فوق فرمود: یعنی الامامه و الخلافه . . .

15- درخواست نجات از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 3

ص: 400

3- ایوب (ع) با صدای بلند و رسا، برای خود دعا کرد و از خداوند خواستار نجات و بهبود خود از انواع ناگواری ها، ناراحتی های جسمانی و فقر شد.

وأيوب إذ نادى ربه أنى مسنى الضرب

«ندا» به معنای صدای بلند و روشن است (مفردات راغب).

16- رضایت در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 11

11 - لزوم رضا دادن به داده خدا و اظهار تسلیم در برابر اراده او در تنگدستی

اللّه يبسط الرزق لمن يشاء من عباده ويقدر

17- زمینه نجات از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قريش - 106 - 4 - 4

4 - شکست اصحاب فیل، زمینه ساز گرفتار نشدن قریش، به فقر اقتصادی و گرسنگی فراگیر و جان فرسا

ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل... لإيلف قريش... الذي أطعمهم من جوع

نکره بودن «جوع»، بر شدت آن دلالت دارد.

18- سرزنش ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 11

11- بخل از انفاق، به خاطر ترس از فقر و تهی دستی، امری مذموم و نکوهیده است.

لو أنتم تملكون... لأمسكتم خشية الإنفاق

از اینکه آیه در مقام مذمت و توبیخ انسانها و یا مشرکان به خاطر داشتن روحیه خست و بخل است؛ نکته فوق قابل استفاده است.

19- شکر در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 7

ص: 401

7_ انسان، باید همواره و در همه حال (فقر، غنا و...) سپاسگزار خداوند باشد.

و لئن أذقنا الإنسن منا رحمه .. إنّه لیئوس کفور

20- صابران در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1_ صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند.

إنّه لیئوس کفور .. إلاّ الذین صبروا و عملوا الصالحات

21- صالحان در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 1

1_ صبر پیشگان دارای اعمال صالح به هنگام زوال نعمت و روی آوری فقر و تنگدستی، از رحمت خدامایوس نمی گردند و به تدبیر او در هستی کافر نمی شوند.

إنّه لیئوس کفور .. إلاّ الذین صبروا و عملوا الصالحات

22- صبر بر فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 24 - 8

8_ « عن أبي عبدالله (ع) [فی قوله تعالى : « سلام علیکم بما صبرتم » علی الفقر فی الدنيا ... » ;

از امام صادق (ع) درباره [سخن خداوند متعال:] «سلام علیکم بما صبرتم» روایت شده است که: [مراد شکیبایی و رزیدن است] بر تنگدستی در دنیا».

23- صبر در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - اهل ایمان به هنگام گرفتار شدن به فقر و تنگدستی و نیز روی آوری مشکلات و ناهنجاری ها ، باید صبور و پایدار باشند .

ص: 402

و الصبرين في البأساء و الضراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 12 - 7

7- « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً » قال : بما صبروا على الفقر و مصائب الدنيا ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «و جزاهم بما صبروا جنة و حريراً» روایت شده که فرمود: [این پاداش] برای این است که بر فقر و مصیبت های دنیا صبر کرده اند».

24- عبودیت در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 2

2- پایبندی بر بندگی خدا در حال غنا، تنگدستی، کامیابی و ناکامی، نشانه قوت، ثبات و استحکام ایمان است .

و من الناس من يعبد الله على حرف . . . انقلب على وجهه

25- علم به فلسفه فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 5

5- آگاهی از فلسفه فقر و غنا و برخورد صحیح با یتیمان، مسکینان و اموال مردم و دل نبستن به ثروت، فرونشاندن اضطراب درونی و مایه اطمینان نفس انسان

فأما الإنسان إذا ما ابتليه . . . يـأيتها النفس المطمئنة

توصیف «نفس» به «مطمئن» _ در قیامت _ ممکن است به اعتبار اطمینانی باشد که در دنیا، برای او حاصل شده بود.

26- عوامل فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 35

35- کشتن رهبران الهی، موجب ذلت و فقر و در پی دارنده غضب خداوند است .

ضربت عليهم الذله .. ذلك بأنهم ... يقتلون النبيين

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 403

6- مبتلا شدن جامعه به فقر ، گرسنگی و ناامنی ، در نتیجه کفران نعمت های الهی

قریه کانت ءامنه مطمئنّه .. فکفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

7- کمترین کیفر الهی برای جامعه ناسپاس ، پیدایش فقر ، گرسنگی و ناامنی فراگیر است . *

فأذقها الله لباس الجوع و الخوف

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «اذاق» اشاره به چشاندن و ظاهر ساختن گوشه ای از کیفر باشد و «لباس» اشاره به اثرات و فراگیری آن کیفر داشته باشد.

9- ابداع روش های جدید برای گناه و استمرار آن و نیز ناسپاسی در برابر خدا ، عامل پیدایش فقر ، گرسنگی و ناامنی اجتماعی

فکفرت بأنعم الله .. بما كانوا يصنعون

برداشت فوق، با توجه به واژه «يصنعون» که در بردارنده معنای ابداع و ایجاد مسبوق به عدم است، استفاده گردید.

16- دستیابی جامعه به امنیت ، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر ، گرسنگی ، ناامنی و ترس ، در گرو اعمال افراد آن جامعه است

و ضرب الله مثلاً قریه کانت ءامنه مطمئنّه .. فکفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 113 - 7

7- فقر ، ناامنی و عذاب دنیوی ، دستاورد تکذیب کنندگان انبیا و رسولان الهی

فأذقها الله لباس الجوع و الخوف .. رسول منهم فكذبوه فأخذهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 10

10- فرزنداری ، عامل فقر و تهی دستی نیست .

ولا تقتلوا أول دكم خشیه إملق نحن نرزقهم وإیاکم

از آیه استفاده می شود: هر انسانی، روزی خاص خود را دارد و این گونه نیست که آمدن یکی، باعث نقصان روزی دیگری شود. بنابراین، اگر فقری هست، معلول عاملهای دیگری است نه وجود فرزندان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 12

12- انفاق، هیچ گاه موجب فقر انسان نمی شود.

لو أنتم تملكون... لأمسكتم خشية الإنفاق و كان الإنسان قتورا

از اینکه خداوند، انفاق نکردن به خاطر ترس از فقر را محکوم کرده است، می تواند گویای این حقیقت باشد که این ترس، به جا نبوده و انفاق موجب فقر نخواهد بود.

ص: 404

27- عوامل فقر در مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 14

14- روی آوری فقر ، گرسنگی و ناامنی به شهر مکه پس از آبادانی آن ، در نتیجه کفران نعمت های الهی

ضرب الله مثلاً قریه کانت ءامنه مطمئنه .. فأذقها الله لباس الجوع و الخوف بما ک

برداشت فوق _ چنان چه عده ای از مفسران گفته اند _ بنابراین احتمال است که مورد مثال آیه، قحطی شهر مکه باشد.

28- عوامل فقر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 15

15 - « [عن] أبي عبد الله (ع) قال : ما كان ولد آدم مؤمن إلا فقيراً ولا كافر إلا غنياً ، حتى جاء إبراهيم (ع) فقال : « ربنا لاتجعلنا فتنه للذين كفروا » فصبر الله في هؤلاء أموالاً و حاجه و في هؤلاء أموالاً و حاجه ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: هیچ مؤمنی از فرزندان آدم نبود، مگر این که فقیر بود، و هیچ کافر نبود مگر این که غنی بود؛ تا این که زمان ابراهیم (ع) فرا رسید. آن حضرت به خداوند عرض کرد: «پروردگارا ما را مایه فتنه کافران قرار مده». پس خداوند در کافران هم مال و هم نیاز و در مؤمنان نیز هم مال و هم نیاز قرار داد».

29- عوامل فقر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 15

15 - « [عن] أبي عبد الله (ع) قال : ما كان ولد آدم مؤمن إلا فقيراً ولا كافر إلا غنياً ، حتى جاء إبراهيم (ع) فقال : « ربنا لاتجعلنا فتنه للذين كفروا » فصبر الله في هؤلاء أموالاً و حاجه و في هؤلاء أموالاً و حاجه ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: هیچ مؤمنی از فرزندان آدم نبود، مگر این که فقیر بود، و هیچ کافر نبود مگر این که غنی بود؛ تا این که زمان ابراهیم (ع) فرا رسید. آن حضرت به خداوند عرض کرد: «پروردگارا ما را مایه فتنه کافران قرار مده». پس خداوند در کافران هم مال و هم نیاز و در مؤمنان نیز هم مال و هم نیاز قرار داد».

30- عوامل نجات از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 2

2_ رهایی از تنگناها و دستیابی به توسعه در ابعاد مختلف زندگی ، ثمره ای برای هجرت در راه خدا

ص: 405

و من يهاجر في سبيل الله يجد في الارض مراغماً كثيراً وسعه

31- فرزند کشی در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 1,4,5

1- کشتن فرزند، از بیم تنگدستی و فقر، ممنوع و حرام است.

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

4- کشتن فرزند، به گمان رها ساختن وی از مبتلا شدن به فقر و سرنوشتی سخت و فلاکت بار، ممنوع و حرام است.

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

برداشت فوق، بنابراین است که مراد از «إملاق» بیم پدر و مادر، از تهی شدن خود و فرزندانشان باشد.

5- ترس از فقر و تهی دستی، مجوز ارتکاب قتل فرزند نمی شود.

و لا تقتلوا أولدکم خشیه إملق

32- فرزند کشی و فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 16

16 - کشتن فرزندان برطرف کننده فقر نیست.

و لا تقتلوا أولدکم من إملق نحن نرزقکم و إیاهم

جمله «نحن نرزقکم ..» را به دو گونه می توان تفسیر کرد: 1 - وعده به روزیرسانی و برطرف کردن فقر. بر این مبنا هدف از آن، دعوت به استقامت تا برطرف شدن فقر است. 2 - بیان این معنا که روزی شما به دست خداست و او بنا بر شرایط و یا مصالحی خواسته است شما فقیر باشید. لذا بود و نبود فرزندان نقشی در فقر و غنای شما ندارد. برداشت فوق بر اساس دومین احتمال است. گفتنی است تحقق فقر، که از «من املاق» به دست می آید، مؤید این احتمال است.

33- فقر آل یعقوب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ خاندان یعقوب در دوران قحطی به تنگدستی و رنج بسیار گرفتار شدند .

قالوا .. مَسْنَا و أهْلنا الضّر

«مَسَّ» به معنای لمس کردن و تماس گرفتن است. «ضَرَّ» به معنای فقر سختی و کمبود می باشد.

ص: 406

3_ فرزندان یعقوب سختی معیشت و نابسامان بودن وضع مادی خاندان یعقوب را به یوسف گزارش کردند .

قالوا یٰ-أیها العزیز مسّنا و أهلنا الضّر و جئنا بیض_عه مزجی_ه

34- فقر ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 2

2- ایوب (ع) به انواع ناگواری ها ، ناراحتی ها ، فقر و مرض مبتلا بود .

أنی مسّنی الضّرّ

«الضّرّ» اسم مصدر و به معنای سوء حال، فقر و ناراحتی بدنی می باشد و نیز هر آن چه که ضد نفع است (لسان العرب).

35- فقر برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 62 - 10

10_ یعقوب (ع) و فرزندان از مال و منال کافی برخوردار نبودند و از جهت امکانات مالی در محدودیت بودند .

اجعلوا بیض_عتهم فی رحالهم .. لعلمهم یرجعون

از جمله احتمالاتی که می توان آن را دلیل یوسف در باز گرداندن سرمایه برادرانش دانست ، محدودیت مالی خاندان یعقوب است. جمله «ما نبغی ه_ذه بیض_عتنا ... نمیر أهلنا» در آیه 65 مؤید این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 7،8،14،19

7_ فرزندان یعقوب در نوبت سوم سفرشان به مصر ، بهای کامل برای خرید سهمیه خویش را نداشتند .

و جئنا بیض_عه مزجیه فأوف لنا الکیل

«مزجاه» به معنای ناچیز و حقیر است.

8_ فرزندان یعقوب با بیان تنگدستی و نداشتن بهای لازم برای خرید سهمیه خویش ، از یوسف (ع) خواستند جیره آنان را به طور کامل پرداخت کند .

مَسْنَا وَأَهْلُنَا الضَّرَّ وَجِئْنَا بِيضٍ عَهْ مَزْجِيهِ فَأَوْفَ لَنَا الْكَيْلَ

14_ برادران یوسف به دلیل سخت شدن معیشت بر خاندان یعقوب (ع) از او تقاضا کردند بیش از سهمیه سرانه، آذوقه و غلات به آنان ببخشند.

مَسْنَا وَأَهْلُنَا الضَّرَّ . . . فَأَوْفَ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا

19_ اظهار مسکنت و ذلت برادران یوسف به پیشگاه او و شکایت آنان از فقر و تنگدستی، در سومین سفر آنان به مصر

مَسْنَا وَأَهْلُنَا الضَّرَّ . . . وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنْ اللَّهُ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

ص: 407

36- فقر در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 18

18 - رواج کشتار فرزندان به سبب فقر و تنگدستی در عصر جاهلی

و لا تقتلوا أولادکم من إملق

37- فقر مالکان کشتی قصه خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 2

2- کشتی سوراخ شده به دست خضر (ع) ، در مالکیت گروهی از محرومان بود و تنها وسیله ارتزاق آنان به شمار می آمد .

فکانت لمسکین يعملون فی البحر

38- فقر متجاوزان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 23

23 - خواری ، فقر و درماندگی ، سرنوشت محتوم متجاوزان بنی اسرائیل است .

و ضربت علیهم الذله و المسکنه

«مسکنه» به معنای فقر و سستی است. «ذله» و «مسکنه» به قبه و مانند آن تشبیه شده و لذا کلمه «ضربت» (زده شد) برای آن به کار رفته است؛ یعنی، خواری و درماندگی همچون قبه ای آنان را احاطه کرده و بر آنان خیمه زده است.

39- فقر محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 8 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برهه ای از عمر خویش ، تنگدست بود .

فعل «عال» از مصدر «عول»؛ یعنی، کفالت کرد و قَیِّم شد (مصباح) و از مصدر «عَيْلَه»؛ یعنی، فقیر شد (مفردات راغب). در آیه شریفه، مراد دومین معنا است؛ زیرا معنای اول (خداوند تو را عائله مند یافت)، با آنچه از تاریخ زندگانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) رسیده است،

تطبیق نمی کند.

40- فقر مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 5

5_ توان مالی بسیار پایین مسلمانان در صدر اسلام

و لا علی الذین إذا أتوک لتحملهم قلت لا أجد ما أحملکم علیه

41- فقر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 10

10_ فقر مؤمنان صدر اسلام، و تمرکز ثروت ها در جبهه کفر *

زین للذین کفروا... و یسخرن... و اللّٰه یرزق

تزین دنیا نزد کافران، تمسخر مؤمنان توسط آنان، وعده الهی به برتری مؤمنان در قیامت و برخورداری آنان از نعمتهای بی حساب، دلایل استناد این برداشت است.

42- فقر همنشین باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 39 - 11

11- خودباختگی و خودکم بینی، به خاطر کمی مال و فرزند، در مرد مؤمن راه نیافت.

إن ترن أنا أقلّ منك مالاً و ولدًا

جمله «فعسی ربّی..») _ در آیه بعد _ جواب شرط و حاکی از امیدواری مرد مؤمن به عنایت خداوند است.

43- فقر یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10_ یعقوب (ع) و فرزندانش از مال و منال کافی برخوردار نبودند و از جهت امکانات مالی در محدودیت بودند .

اجعلوا بض_عتهم فی رحالهم ... لعالم یرجعون

ص: 409

از جمله احتمالاتی که می توان آن را دلیل یوسف در باز گرداندن سرمایه برادرانش دانست ، محدودیت مالی خاندان یعقوب است. جمله «ما نبغی هـ_ذه بضعتنا ... نمیر اهلنا» در آیه 65 مؤید این احتمال است.

44- فلسفه فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 2

2 - خداوند با فشار های اقتصادی و کاهش درآمد ها ، انسان را می آزماید .

ابتلیه فقدر علیه رزقه

«قَدْر» با «صَبَّو» (تنگ گرفت)، به یک معنا است. (مصباح)

45- فلسفه فقر صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 14، 13

13 - تنگدستی یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از حکمت الهی بود .

لا تفتقروا ... ولله خزائن السموات والأرض ولکن المنفقین لا یفتقرون

14 - منافقان ، ناتوان از درک حکمت تنگدستی یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ولله خزائن السموات ... ولکن المنفقین لا یفتقرون

46- فلسفه فقر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 11

11 - «قال [اسحاق بن غالب] : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : فی هـ_ذه الآیه : « ولولا أن یكون الناس أمه واحده جعلنا لمن یكفر بالرحمن لیبوتهم سقفاً من فضّه و معارج علیها یظهرون » قال : لو فعل لكفر الناس جميعاً ؛

اسحاق بن غالب می گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که درباره آیه «ولولا أن يكون الناس أمه واحده لجعلنا لمن يكفر بالرحمن لیبوتهم سقفاً من فضّه و معارج علیها یظهرون» فرمود: اگر چنین می کرد (یعنی اگر خدا به کافران آن قدر ثروت می داد که آنان حتی سقف خانه

هایشان را از نقره بسازند)، در آن صورت همه مردم به کفر روی می آوردند».

ص: 410

47- منشأ فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 9,10

9_ تنگدستی و فراخ روزی آدمیان، به دست خداوند است.

والله يقبض و يبسط

10_ حاکمیت خداوند بر وسعت ها و محدودیت های امکانات مادی انسانها

والله يقبض و يبسط

48- منشأ فقر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 2

2 - خداوند، به منظور جلوگیری از گرایش عمومی انسان ها به کفر، زندگی تمامی کافران را سرشار از امکانات رفاهی و تجملی نساخت؛ بلکه فقر و غنا را نیز در میان ایشان تقسیم کرد.

ولولا أن يكون الناس أمه وحده لجعلنا .. سققاً من فضّه

49- موانع ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 8

8- توجه به تضمین روزی همگان از سوی خداوند، مانع بیمناک شدن از تهی دستی آینده خویش یا فرزندان

ولا تقتلوا أولدکم خشیه إملق نحن نرزقهم وإیاکم

50- موجبات فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 58 - 6

6_ از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است: « من هداه الله للاسلام و علمه القرآن ، ثم شكى الفاقة كتب الله الفقر بين عينيه إلى يوم يلقاه ثم تلا النبي (صلی الله علیه و آله) : « قل بفضل الله و برحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون » من عرض الدنيا من الأموال ؛

کسی را که خداوند به اسلام هدایت کرده و قرآن را به او آموخته و پس از آن [آن شخص] از تنگ دستی شکوه کند، خداوند فقر را تا قیامت در پیشانی او می نویسد. سپس رسول خدا (صلی الله علیه و آله) این آیه را تلاوت فرمود: « بگو به فضل و رحمت خدا باید خوشحال باشند که این از تمام آنچه جمع می کنند، بهتر است» و مراد از «آنچه جمع می کنند» اموال و بهره زیباست».

ص: 411

51- ناپسندی فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 8 - 3

3- فقر ، حالتی نامطلوب و تبدیل آن به توانگری ، امری ستوده است .

و وجدک عائلاً فأغنی

لحن آیه شریفه _ که در مقام امتنان بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است _ بیانگر برداشت یاد شده است.

52- نقش فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 10

10 - رفاه و فقر ، دو کمین گاه خداوند برای مراقبت از رفتار انسان ها است .

إِنَّ رَيْبَ لِبِالْمِرْصَادِ . فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا ... نَعَّمَهُ ... قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 9

9- ذلت و خواری در پیشگاه خداوند ، نتیجه بی احترامی به یتیمان است ؛ نه کاهش ثروت .

رَبِّي أَهْنَن . كَلَّا بَلْ لَأَتَكْرَمُونَ الْيَتِيمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 5

5- خواری در پیشگاه خداوند ، پیامد تجاوز به ارث دیگران است ؛ نه تهی دستی و فقر .

فَقَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهْنَن . كَلَّا ... وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا

53- نگرانی از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انسان ها ، حتی با مالک بودن تمامی خزاین رحمت پروردگار ، باز هم گرفتار بخل و نگران تهی دستی خویشند .

قل لو ائتم تملکون خزائن رحمة ربی إذا لامسکتہم خشية الإنفاق

ص: 412

با توجه به اینکه خداوند، خصلت بخل را برای تمامی انسانها دانسته است (و كان الإنسان قتوراً) احتمال دارد که مخاطب (لو أنتم تملكون) تمامی انسانها باشند.

فقرا

54- آثار ازدواج فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 13

13 - فراهم کردن تسهیلات ازدواج برای فقیران غیر متأهل ، در پی دارنده فضل و امداد خداوندی برای اقدام کنندگان آن است .

و أنکحوا الأیمی منکم . . . إن یکونوا فقراء یغنهم الله من فضله

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مقصود از ضمیر فاعلی «یکونوا»، کسانی باشند که مخاطبان جمله «و أنکحوا الأیمی منکم» هستند؛ یعنی، اگر جامعه اسلامی و اولیای افراد غیر متأهل، تهی دست باشند، باز هم باید برای ازدواج فرزندانشان، آستین همت بالا بزنند و اقدام کنند؛ زیرا خدا آنان را از فضل خود بی نیاز و توانگر خواهد ساخت.

55- آثار اطعام به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 8

8 - تغذیه تهی دستان و دعوت مردم به فقرزدایی از جامعه ، لازمه پذیرش روز جزا و نشانه کام یابی در آن روز است .

یکذب بالبدین . . . و لایحض علی طعام المسکین

56- آثار امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 13

13 - فراهم کردن تسهیلات ازدواج برای فقیران غیر متأهل ، در پی دارنده فضل و امداد خداوندی برای اقدام کنندگان آن است .

و أنکحوا الأیمی منکم . . . إن یکونوا فقراء یغنهم الله من فضله

برداشت یاد شده بنابراین احتمال است که مقصود از ضمیر فاعلی «یکونوا»، کسانی باشند که مخاطبان جمله «و أنکحوا الأیمی منکم»

هستند؛ یعنی، اگر جامعه اسلامی و اولیای افراد غیر متأهل، تهی دست باشند، باز هم باید برای ازدواج فرزندانشان، آستین همت بالا بزنند و اقدام کنند؛ زیرا خدا آنان را از فضل خود بی نیاز و توانگر خواهد ساخت.

ص: 413

57- آثار انفاق به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 6

6 - انفاق به سائلان و محرومان ، از عوامل دستیابی به بهشت و نعمت های آن

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ... وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

58- آثار ایمان فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 3

3- گرایش محرومان به قرآن ، بهانه مستکبران برای تردید در حقانیت آن

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا... لَوْ كَان خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ

تعبیر «لو کان خیراً...»، بیان دلیل است و از محتوای آیه استفاده می شود که کافران، از طایفه اشراف مستکبر و مؤمنان از طبقه محروم بودند. بدین جهت مستکبران، ابراز می داشتند اگر قرآن خیری در برداشت، تهی دستان بی هویت بدان روی نمی آوردند.

59- آثار بی اعتنایی به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 4

4 - سرنوشت افراد و جوامع بی اعتنا به امور نیازمندان ، سرنوشتی بسیار سخت و ناگوار

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ . الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 3

3 - حمایت نکردن از بینوایان ، موجب محرومیت انسان از حمایت دیگران در آخرت

وَلَا يَحِضُّ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ . فليس له اليوم ههنا حميم

2- ایمان نیاوردن به خدای بزرگ و بی تفاوتی در برابر گرسنگی بینوایان ، خطایی بزرگ و نابخشودنی

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ . وَ لَا يَحْضُرُ عَلٰی طَعَامِ الْمَسْكِينِ ... لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخِط

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، از کسانی که ایمان نمی آوردند و ..، تعبیر به «خاطئون» کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 6

6 - ذلت و خواری در پیشگاه خداوند ، نتیجه بی توجهی به نیازمندان است ؛ نه کمبود ثروت .

ربّی أهـنن . کلاً بل ... و لاتحـضون علی طعام المسکین

60- آثار تبلیغ امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 8

8 - تغذیه تهی دستان و دعوت مردم به فقرزدایی از جامعه ، لازمه پذیرش روز جزا و نشانه کام یابی در آن روز است .

یکذب بالدين . . . و لایحـض علی طعام المسکین

61- آثار تحقیر فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 6

6- تحقیر تهیدستان و افراد بی مال و منال ، و غرور و سرمستی به اموال و امکانات ، در حقیقت ، تباه ساختن و سقوط دادن خویش است .

فقال . . . أنا أكثر منک مالاً و أعزّ نـفراً . . . و هو ظالم لنفسه

62- آثار معاشرت با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 6

6- معاشرت و ملازمت با اقشار محروم جامعه ایمانی ، در پی دارنده مشکلات و نیازمند صبر و شکیبایی است .

و اصبر نفسك

63- اجتناب از امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 7

7 - بی توجّهی ثروتمندان به مستمندان و پرهیز آنان از کمک رسانی به بینوایان ، به دور از انتظار و نشانه رد شدن در امتحان

ص: 415

الهی است .

إذا ما ابتلیه ربّه فأکرمه و نعمه . . . کلاً بل ... و لاتحـضون علی طعام المسکین

64- احترام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 5

5- روشندان مسلمان - هر چند فقیر باشند - شایسته احترام اند و اهانت یا اظهار کدورت از همنشینی با آنان ، مجاز نیست .

عبس و تولّی . أن جاءه الأعمی

توصیف ابن ام مکتوم به «الأعمی» - با آن که اگر ثروتمند بود کوری او مایه خشم و قهر دیگران نمی شد - بیانگر این است که در نظام حاکم بر مردم آن زمان، افراد کور به رفاه و ثروت نمی رسیدند؛ به گونه ای که توصیف آنان به «کور»، برای بیان فقر آنها کافی بود. تقابل «الأعمی» با «من استغنی» در آیات بعد، گفته یاد شده را تأیید می کند. سرزنش کسی که دیگران را بر شخص کور ترجیح داده بود، گویای لزوم احترام نابینایان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 11

11 - کسانی که در تنگنای اقتصادی به سر می برند ، در صورت احترام به یتیمان و ترغیب دیگران به فقرزدایی از جامعه ، نزد خداوند گرامی بوده و از حقارت و خواری مبرا خواهند بود .

فیقول ربّی أهـنن . کلاً بل لانکرمون الیتیم . و لاتحـضون علی طعام المسکین

65- ادای حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 2

2- مؤمنان ، وظیفه دار پرهیز از بخل و خودداری از ادای حق خویشان و مستمندان

و ءات ذالقریبی حقّه . . . و لاتجعل یدک مغلوله إلی عنقک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انجام دادن دائم نماز، ادای حق سائلان و محرومان جامعه، تصدیق روز جزا و هراس از عذاب الهی، از موجبات ورود به بهشت

إلا المصلين... والذين في أموالهم حق... والذين يصدقون بيوم الدين... أول

ص: 416

66- ارزش تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 3

3 - سیر کردن گرسنگان - که در سال های قحطی ، دستشان از هر آذوقه ای کوتاه است - وظیفه ای سنگین ، پرارزش و نیازمند همتی والا است .

و ما أدریک ما العقبه . . . أو مسکیناً ذا متربه

67- ازدواج فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 16

16 - رحمت وسیع و علم گسترده خداوند ، تضمین کننده تحقق وعده او ، مبنی بر تأمین نیازمندی های فقیرانی که در صدد ازدواج اند .

إن یكونوا فقراء یغنهم الله من فضله و الله وسع علیم

جمله «و الله واسع علیم» استینافیه تعلیلیه است و بیانگر علت و چگونگی بی نیاز کردن فقیران و تهی دستان به وسیله خدا است؛ یعنی، چون خداوند گشایش گر و دانای مطلق به همه حقایق و نیازمندی های انسان است، پس بر انجام وعده خود نیز، توانا خواهد بود.

68- اسلام و فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 11

11 - تشریح قوانین و احکام اسلامی در راستای فقرزدایی

فكفرتہ اطعام عشره مسکین . . . او کسوتهم

69- اشراف قوم نوح و فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 8

8 - مطرود شدن مؤمنان تهی دست از پیرامون نوح (ع) ، از شرایط سران و اشراف قوم نوح برای ایمان آوردن به آن حضرت

و ما أنا بطارد الذين ءامنوا

ص: 417

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 10، 9

9_ تهی دستان و مستضعفان جامعه ، در نظر ظاهر بین اشراف قوم نوح ، مردمی پست و حقیر

و لأقول للذين تزدرى أعينكم لن يؤتيهم الله خيراً

إزدراء (مصدر تزدرى) به معنای حقیر شمردن و ناقص و معیوب دانستن است (لسان العرب). مفعول «تزدرى» ضمیر محذوفی است که به «الذین» برمی گردد و مراد از آن، پیروان حضرت نوح می باشد. یعنی «الذین تزدریهم أعینکم» (آنان که چشمان شما ایشان را حقیر و ناقص و معیوب می بیند). اسناد «تزدرى» به «أعینکم» اشاره به ظاهرینی اشراف و سران دارد.

10_ سران و اشراف قوم نوح ، محرومان و مستضعفان را ، ناتوان از رسیدن به خیر و نیکی می پنداشتند .

لأقول للذين تزدرى أعينكم لن يؤتيهم الله خيراً

جمله «لن يؤتيهم الله خيراً» بیان اندیشه سران و اشراف قوم نوح درباره محرومان و تهی دستان جامعه است. این جمله با توجه به کلمه «لن» حکایت از آن دارد که: اشراف دستیابی محرومان را به خیر و نیکی ، نامحتمل می دانستند.

70- اطعام فقرا از قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 17

17 - لزوم اطعام مستمندان تنگدست از گوشت قربانی در حج

و أطعموا البائس الفقير

71- اعراض از تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 1، 2، 5، 7

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به برخورد مناسب با خویشاوندان ، مسکینان و در راه ماندگان با بیانی نرم و دلپذیر در صورت خودداری از کمک به آنها به خاطر ناتوانی مالی

و ءات ذاالقربى حقه . . . و إما تعرضن عنهم ابتغاء رحمة من ربك ترجوها

عبارت «ابتغاء رحمه من ربك» (جویای رحمت پروردگارت هستی) و شواهد تاریخی حکایت از آن دارد که: خودداری پیامبر(صلی الله علیه و آله) از کمک به افراد یاد شده، به دلیل ضعف مالی بوده است.

2- امتناع و اعراض از کمک و دستگیری نیازمندان به دلیل ناتوانی مالی، باید همراه با نرمی و عذرخواهی شایسته ای باشد.

وإما تعرضن عنهم .. فقل لهم قولاً ميسوراً

5- اعراض از اعانه به مستمندان همراه با پوزش از آنها، به خاطر اشتغال به امر مهمی چون جلب رحمت خداوند، امری مجاز است.

إما تعرضن عنهم ابتغاء رحمة من ربك ترجوها فقل لهم قولاً ميسوراً

ص: 418

7- ناتوانی مالی و عدم امکانات مناسب ، عذری پذیرفته شده و بجا در ترک انفاق و ادای حق خویشاوندان و مستمندان

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . وَإِنَّمَا تَعْرِضُ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا

72- امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 6

6- مؤمن ، آرزومند داشتن امکانات ، برای رسیدگی به خویشاوندان و محرومان جامعه

وَأِنَّمَا تَعْرِضُ عَنْهُمْ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 13

13 - عنایت و لطف ویژه خداوند ، نسبت به قشر آسیب پذیر و محروم جامعه در تعالیم و تکالیف خویش

وَمَن قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَلْيَنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ . . . سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که جمله «سَيَجْعَلُ اللَّهُ . . .» ناظر به تنگدستان (من قدر علیه رزقه) باشد.

73- انفاق به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 5

5_ لزوم انفاق و دستگیری از مستمندان

وَالَّذِينَ . . . أَنْفَقُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 14

14- کسانی که به خاطر ناتوانی مالی ، از دستگیری خویشاوندان ، مساکین و در راه ماندگان خودداری می کنند ، نباید به گونه ای به آنان وعده و نوید بدهند که دچار مشکل شوند .

وإما تعرضنّ . . . ابتغاء رحمة من ربّك ترجوها فقلّ لهم قولاً ميسوراً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «قلّ لهم قولاً ميسوراً» به این معنا باشد که اکنون که ناتوان از کمک به نیازمندان هستید، به آنان قول و وعده ای بدهید که برای شما عسر و حرج آفرین نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 6

ص: 419

6 - انفاق مال و دستگیری از نیازمندان ، از برنامه های زندگی مؤمنان راستین

و بشرِ المخبّتين . . . و ممّا رزقنهم ینفقون

به کارگیری فعل مضارع (ینفقون) بیانگر این حقیقت است که انفاق و رسیدگی به کار نیازمندان، کار یک روز و یا چند روز مؤمنان راستین نیست؛ بلکه برنامه ای است که آنان در طول زندگی، خود را موظف به انجام آن می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 10

10 - در انفاق ، خویشاوندان نیازمند بر دیگر نیازمندان ، اولویت و تقدم دارند .

و لایأتل أولوا الفضل منکم والسعه أن یؤتوا أولی القربی و المسـ کین و المہـ جری

برداشت یاد شده، مبتنی بر این اساس است که تقدم ذکرى «أولی القربی» بر «مساکین» و «مهاجرین» حاکی از تقدم رتبی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 1

1 - بخشی از اموال محسنان تقوایسته ، اختصاص به سائلان و محرومان دارد .

و فی أموالهم حقّ للسائل و المحروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 3، 1

1 - اختصاص دادن مقدار معینی از اموال خود به سائلان و محرومان جامعه ، از ویژگی های مؤمنان و مسلمانان راستین است .

و الذین فی أموالهم . . . للسائل و المحروم

3 - اولویت داشتن کمک به استمداد و درخواست کنندگان ، بر دیگر محرومان جامعه

للسائل و المحروم

تقديم ذکرى «سائل» بر «محروم»، می تواند بیانگر تقدم رتبی آن باشد.

74- اولویت اطعام فقرا

7- رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان ، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

و لایحض علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان _ از میان مجموعه نیازمندی های این قشر _ به دست می آید.

ص: 420

75- اهتمام اسلام به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 6

6 - اهتمام شدید اسلام ، به رفع گرسنگی در جامعه و تغذیه بینوایان

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ . وَلَا يَحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

از این که تکلیف تغذیه بینوایان و گرسنگان، در ردیف ایمان به خدا و به عنوان عامل عذاب الهی قرار گرفته است؛ می توان به حقیقت یاد شده پی برد.

76- اهتمام به اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 6

6 - اهتمام شدید اسلام ، به رفع گرسنگی در جامعه و تغذیه بینوایان

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ . وَلَا يَحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

از این که تکلیف تغذیه بینوایان و گرسنگان، در ردیف ایمان به خدا و به عنوان عامل عذاب الهی قرار گرفته است؛ می توان به حقیقت یاد شده پی برد.

77- اهمیت اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 8

8 - مال دوستان و حرام خواران ، در آخرت به ارزش حقیقی ثروت و لزوم مصرف آن در اطعام گرسنگان و فواید بزرگداشت یتیمان ، پی خواهند برد .

لَا تَكْرُمُونَ ... وَلَا تَحْضُونَ ... تَأْكُلُونَ ... تَحِبُّونَ ... كَلَّا ... يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسُ

78- اهمیت انفاق به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - « عن حماد بن عثمان قال : أولم اسماعيل فقال له أبو عبد الله (ع) عليك بالمساكين فأشبعهم . فإن الله عز وجل يقول : « و ما يبدئ الباطل و ما يعيد » ؛

ص : 421

حمادبن عثمان روایت می کند که اسماعیل (فرزند امام صادق(ع)) ولیمه ای ترتیب داده بود. امام صادق(ع) به او فرمودند: بر تو باد توجه به مساکین، پس آنان را سیر کن؛ زیرا خداوند عزوجل می فرماید: (و ما یبدئ الباطل و ما یعید)».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 4

4 - لزوم انفاق و کمک به سائلان و محرومان جامعه ، افزون بر پرداخت زکات و خمس

للسائل و المحروم

انفاق به سائلان و محرومان جامعه _ همان گونه که مفسران یادآور شده اند _ پیش از واجب شدن زکات و خمس مقرر شده است. از آن جایی که دلیل قاطعی بر نفی این فریضه و یا تبدیل آن به زکات و خمس به دست نیامده است؛ می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

79- اهمیت انفاق به فقراى عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 5

5 - لزوم توجه به محرومان عقیف و ناشناخته جامعه و اکتفا نکردن به انفاق بر سائلان و درخواست کنندگان

وفى أموالهم حقّ للسائل و المحروم

از مقابله «محروم» با «سائل»، استفاده می شود که در جامعه برخی از نیازمندان، روی سؤال ندارند و در نتیجه ناشناخته می مانند. اهل تقوا از این گروه غافل نیستند.

80- اهمیت تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 19

19 - یاری مردمان و دستگیری از تنگدستان و نیازمندان ، از حکمت های تشریح حج و از آموزه های آن

و أطعموا البائس الفقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 12

12 - لزوم اطعام مستمندان از گوشت قربانی در حج ; چه خودشان درخواست کنند و چه روی درخواست کردن نداشته باشند .

فكلوا منها و اطعموا القانع و المعترّ

«قانع» به کسی گفته می شود که درخواست کمک می کند (سائل و گدا) و «معتّر»؛ یعنی، نیازمندی که طالب کمک است؛ لکن روی سؤال کردن ندارد. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: بخشی از گوشت قربانی را خودتان بخورید و بقیه آن را به

ص: 422

نیازمندان بخورانید؛ چه نیازشان را بر زبان جاری کنند و چه بر زبان نیاورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 3

3 - تلاش برای رفع احتیاج نیازمندان ، وظیفه ای بر عهده زنان و مردان مؤمن

إِنَّ الْمَصَدِّقِينَ وَالْمَصَدِّقَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 5

5 - توجه اسلام ، به رعایت حال محرومان جامعه و استحقاق های مادی و معنوی ، دربخشش های مالی

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهْمِلِينَ الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ

برداشت یادشده با توجه به این نکته است که خداوند، فقرای مهاجر را اختصاص به ذکر کرده و در فلسفه سهم برای آنان از «فیء»، تهی دستی آنان و نیز انگیزه های معنوی ایشان را متذکر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 9

9 - رفع نیاز غذایی فقیران ، مهم تر از حمایت های دیگر و برترین مساعدت به آنان است .

و لَاتَحِضُّونَ عَلٰی طَعَامِ الْمَسْكِينِ

ذکر خصوص «طعام»، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 5,6,1

1 - تأمین مواد غذایی برای تهی دستان و پابرهنگان ، به ویژه در دوران خشکسالی ، خواسته خداوند از ثروتمندان

يقول أهلكت مالا لبداً .. أو إطعام في يوم ... أو مسكيناً ذا متره

«متره» به معنای زمین گیر و نیازمند بودن است (صحاح). این کلمه مصدر «تَرَبَّ» است؛ یعنی، دارای خاک فراوان شد، خاک به دست او

رسید، به خاک چسبید، زیان دید و فقیر شد (قاموس). «ذا متربه» کنایه از شدت فقر است، به حدی که نه فرش و پوشاکی دارد که او را از خاک جدا سازد و نه در خانه او جز خاک، آذوقه ای فراهم می آید.

5 - تنگدستانی که از هرگونه خوراک و پوشاکی محروم اند، در بین اقشار کم درآمد، سزاوارترین طبقه برای کمک های اقتصادی اند.

أو مسکیناً ذا متربه

6 - سرمایه داران، باید تغذیه تهی دستان را بر دیگر کمک های خویش ترجیح دهند.

أو إطعم... مسکیناً ذا متربه

ص: 423

81- اهمیت حمایت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 9

9- رفع نیاز غذایی فقیران ، مهم تر از حمایت های دیگر و برترین مساعدت به آنان است .

و لَاتَحْضُونِ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

ذکر خصوص «طعام»، بیانگر برداشت یاد شده است.

82- اهمیت رعایت عواطف فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 13

13- توجه به عواطف خویشاوندان و مستمندان و پرهیز از رنجیده ساختن آنان ، امری لازم و شایسته است .

وإِذَا تَعْرَضْنَا... فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا

83- اهمیت رفع مشکلات اقتصادی فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 7

7- تقدم رسیدگی به حال سائلان و محرومان و رفع محرومیت از آنان ، بر دیگر محرومان جامعه

و فی أموالهم حقّ للسائل والمحروم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که تقدم سائلان بر محرومان، ممکن است به این خاطر باشد که سائلان، آبروی خود را در کف نهاده و به پرسش می پردازند و این کار معمولاً از سر استیصال و درماندگی انجام می گیرد. از این رو لازم است در انفاق و امداد، آنان را در اولویت قرار داد.

84- ایمان فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 14

14_ تهیدستان و طبقات پایین جامعه، دارای زمینه بیشتر برای پذیرش ایمان و دعوت پیامبرند.

ولا تطرد الذین یدعون ربهم .. ألیس الله بأعلم بالشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 424

6- محرومان ، نخستین گروندگان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقال الذین کفروا .. لو کان خیرًا ما سبقونا إلیه

از لحن تحقیر آمیز «ماسبقونا» استفاده می شود که کافران، از طبقه اشراف و توده مؤمنان، از طبقات محروم و پایین جامعه بودند.

85- بی اعتنایی به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 7

7- بی توجهی ثروتمندان به مستمندان و پرهیز آنان از کمک رسانی به بینوایان ، به دور از انتظار و نشانه رد شدن در امتحان الهی است .

إذا ما ابتلیه ربّه فأکرمه و نّعّمه .. کلاً بل ... و لاتحـضّون علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 25 - 2

2- ترک یتیم نوازی ، بی توجهی به تغذیه فقیران ، تصاحب ارث دیگران و دل بستگی شدید به ثروت ، مایه گرفتاری به عذابی بی نظیر در

قیامت

فیومئذ لا یعدّ عذابه أحد

ضمیر «عذابه»، ممکن است به انسان برگردد که در آیات پیشین ویژگی های او بیان شده بود. در این صورت عذاب _ که اسم مصدر و به معنای تعذیب است _ به مفعول خود اضافه شده است و مفاد آیه شریفه این است که عذاب کردن آن فرد، به گونه ای انجام می گیرد که کسی _ جز خداوند _ آن گونه عذاب نمی کند.

86- بیش فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 5

5- انسان ها ، تنگدستی و کاهش روزی را ، اهانتی از جانب خداوند قلمداد کرده ، اظهار شکوه می کنند .

و أما إذا .. فقدر علیه رزقه فبقول ربّی أهـنن

«اهانه» از ریشه «هوان» (ذلت و حقارت) به معنای استهزا و استخفاف است. (مصباح)

ص: 425

87- تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 1

1_ لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا) ، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقات للفقراء و المسکین و العملین علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 4

4_ تلاش عملی و قرار دادن تمامی توان جسمی خود برای رفع نیاز حاجتمندان جامعه_ در صورت نبود امکانات مالی_ از اوصاف مؤمنان راستین است .

و الذین لایجدون إلا جهدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 11

11_ اقامه نماز و تلاش برای رفع نیازمندان از نشانه های خردمندان است .

إنما یتذکر أولوا الألباب . . . و الذین صبروا . . . و أقاموا الصلوة و أنفقوا مما رز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 5

5- ارتباط با خدا ، رسیدگی به محرومان جامعه و فرامان بری از رهبری جامعه اسلامی ، از مصداق های مهم و بارز اعمال صالح

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصالحات . . . و أقیموا الصلوة و ءاتوا الزکوة

برداشت فوق با توجه به این نکته است که فریضه نماز، زکات و اطاعت از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که جزو اعمال صالح می باشد، اختصاص به ذکر یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ارج نهادن به یتیمان ، تغذیه نیازمندان ، پرهیز از غضب ارث دیگران و دل نبستن به ثروت ، توشه هایی سودمند برای آخرت

لا تکرمون ... لاتحـصّون ... تأکلون ... تحبّون ... یـلینتی قدّمت لحياتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - آزمون دیدن فقر و غنا ، گرامی داشت یتیمان ، تغذیه فقیران ، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی ، مایه احساس رضایت انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است .

فَأَمَّا الْإِنْسَانَ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ . . . راضیه مرضیه

نفس «راضی» و «مرضی» _ به قرینه آیات پیشین _ انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

88- تأمین فقرا هنگام قحطی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 3

3 - سیر کردن گرسنگان - که در سال های قحطی ، دستشان از هر آذوقه ای کوتاه است - وظیفه ای سنگین ، پرارزش و نیازمند همتی والا است .

و ما أدریک ما العقبه . . . أو مسکیناً ذا متربه

89- تأمین معاش فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 5

5 - تأمین نیاز های غذایی گرسنگان و بینوایان و ترغیب کردن دیگران به آن ، تکلیفی است همگانی .

و لایحض علی طعام المسکین

90- تأمین منافع فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 5

5 - تعدیل اقتصادی به نفع سائلان و محرومان جامعه و مخالفت با زراندوزی ، سیاست اقتصادی اسلام

و جمع فأوعی . . . إلا المصلین . . . و الذین فی أموالهم حق معلوم . للسائل و المحرو

دو آیه مورد بحث - که در توصیف مؤمنان است - در مقابل جمله «و جمع فأوعی» - که در وصف کافران توانگر بود - قرار دارد. از مجموع این توصیف ها، می توان به مطلب یاد شده پی برد.

91- تأمین نیازهای فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 9، 5

5 - تأمین نیازمند های خویشاوندان ، بینوایان و مهاجران ، بر اغنیا و ثروتمندان واجب است .

و لا يأتل أولوا الفضل منكم و السعه أن يؤتوا أولى القربى و المسـكين و المهـجـرى

9- دستگیری از بینوایان و خویشاوندان و مهاجران نیازمند ، نشانگر فضیلت و کرامت آدمی است .

ص: 427

و لا يأتل أولوا الفضل منكم و السعه أن يؤتوا أولى القربى و المسكين و الممهـ جرى

برداشت براساس این است که مقصود از فضل در «أولوا الفضل» فضیلت معنوی و انسانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 9

9 - وعده خداوند به تأمین نیازمندی های فقیران غیر متأهل ، در صورت اقدام آنان به ازدواج

و أنكحوا الأیـمی منکم . . . إن یكونوا فقراء یغنهم الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 7 - 10

10 - تلاش برای رفع احتیاج نیازمندان ، نشانه قوت ایمان

ءامنوا بالله و رسوله و أنفقوا

در صورتی که خطاب در «آمنوا» متوجه مؤمنان باشد؛ مراد از ایمان مورد دستور، درجه ای بالاتر از ایمان خواهد بود که مؤمنان مورد خطاب بالفعل دارند. بنابراین دستور انفاق به این دسته از مؤمنان، نشان می دهد که گذشتن از مال و خرج کردن آن، برای رفع احتیاج نیازمندان، نیاز به ایمانی قوی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 5

5 - رفع نیاز غذایی فقیران ، مهم ترین حمایت از آنها است .

و لایحض علی طعام المسکین

ذکر خصوص «طعام»، بیانگر برداشت یاد شده است.

92- تأمین نیازهای مادی فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 3

3- ستایش و تمجید خداوند از ایثارگران و تأمین کنندگان نیازهای غذایی قشر نیازمند (مستمندان، یتیمان و اسیران)

و يطعمون الطعام علی حبه مسکیناً و یتیمًا و أسیرًا

93- تبلیغ امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 6

ص: 428

6- خودداری از ترویج فرهنگ یاری رسانی به نیازمندان ، نکوهیده و مایه دوری انسان از خداوند است .

فذلک الذی . . . و لایحضّ علی طعام المسکین

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود.

94- تحقیر فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 36

36- نادیده انگاشتن شخصیت انسانی تهیدستان و به خود بستن امتیازات موهوم ، نشانه غفلت از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا . . . و کان أمره فرطاً

جمله «کان. . .» می تواند عطف تفسیری برای «أغفلنا. . .» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 2

2- برخورد تحقیرآمیز کافران ، با گرایش محرومان به دین ، نمودی از روحیه استکباری آنان است .

و استکبرتم . . . وقال الذین کفروا للذین ءامنوا لو کان

95- ترحم به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 14

14 _ ترحم به فقیران و بیزاری از ثروتمندان و یا بی اعتنایی به فقیران و طمع به ثروتمندان ، نباید مؤمنان را از شهادت به حق بازدارد .

کونوا قومین بالقسط شهداء لله . . . ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

شهادت درباره فقیر و ثروتمند چهار صورت دارد: یا شهادت علیه ثروتمند است به خاطر گرایش ضد استکباری، یا به نفع اوست به خاطر طمع یا ترس، یا علیه فقیر است به خاطر بی اعتنایی به او، و یا به نفع اوست به خاطر ترحم و گرایش به مستضعفان، خداوند دخالت دادن این موارد را در ادای شهادت ممنوع دانسته است.

96- ترک اطعام فقرا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - حاقلہ - 69 - 36 - 2

ص: 429

2- ایمان نیاوردن به خدا و تغذیه نکردن بینوایان ، موجب عذاب شدن انسان به وسیله غذا های بسیار ناگوار و نفرت آور در قیامت

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ . . . وَلَا طَعَامَ إِلَّا مِنْ غَسَلِينَ

97- ترک تشویق به اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 2، 1

1- ترغیب نکردن دیگران به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از علت های عذاب شدن کافران صاحب زر و زور (اصحاب الشمال)

و لَا يَحِضُّ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ

2- ترغیب نکردن به تغذیه بینوایان و گرسنگان ، از موجبات عذاب الهی در قیامت

و لَا يَحِضُّ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 35 - 2

2- ایمان نیاوردن و ترغیب نکردن دیگران به تغذیه گرسنگان و بینوایان ، سبب محرومیت از حمایت نزدیکان و دوستان صمیمی در

قیامت

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ . . . فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ

98- ترک همنشینی با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 3، 18

3- رفاه مندان عصر بعثت ، برای منصرف ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از معاشرت با تهیدستان مؤمن ، تلاش می کردند .

و اصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم . . . و لا تطع من أغفلنا قلبه

18- قطع ارتباط با خداخواهان تهیدست ، زمینه ساز تمایل آدمی به مظاهر مادی و جلوه های ظاهری دنیامداران است .

و لا تعد عیناک عنهم ترید زینة الحیوة الدنیا

99- تشویق به تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 5

5- تأمین نیازهای غذایی گرسنگان و بینوایان و ترغیب کردن دیگران به آن، تکلیفی است همگانی.

ص: 430

و لا یحصّ علی طعام المسکین

100- ثروتمندان و فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 7

7- بی توجّهی ثروتمندان به مستمندان و پرهیز آنان از کمک رسانی به بینوایان ، به دور از انتظار و نشانه رد شدن در امتحان الهی است .

إذا ما ابتلیه ربّه فأکرمه و نعمه .. کلاً بل ... و لاتحـصّون علی طعام المسکین

101- حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 15

15_ قوانین الهی ، حامی و تأمین کننده حقوق فقیران و ثروتمندان

ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

هدف از ایراد جمله «فالله اولی بهما» (خداوند به رعایت حال آنان سزاوارتر است) پس از الزام اهل ایمان به اقامه قسط و شهادت به حق، می تواند این معنا باشد که تنها با رعایت قوانین الهی، حقوق انسانها - چه غنی و چه فقیر - تأمین خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 17

17- « عن أبی عبد الله (ع) قال : . . . و لکنّ الله عزّوجلّ فرض فی أموال الأغنیاء حقوقاً غیر الزکاه . . . و قد قال الله عزّوجلّ : « ینفقوا ممّا رزقناهم سرّاً و علانیه » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: .. ولی خداوند عزّوجلّ در اموال ثروتمندان، حقوقی را به غیر از زکات واجب کرده است ... و خداوند عزّوجلّ فرموده: ینفقوا ممّا رزقناهم سرّاً و علانیه (...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 3

3- نیازمندان سائل و محرومان ، دارای حق در مال ثروتمندان جامعه

وفى أموالهم حق للسائل والمحروم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حديد - 57 - 18 - 12

ص: 431

12 - « عن أبي عبد الله (ع) قال إنَّ الله عزَّوجلَّ . . . فرض في أموال الأغنياء حقوقاً غير الزكاة فقال عزَّوجلَّ : « . . . أقرضوا الله قرضاً حسناً » و هـ ذَا غير الزكاة . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده که خدای عزوجل . . . در اموال صاحبان ثروت، حقی غیر زکات واجب نموده . . . و فرموده است: «...أقرضوا الله قرضاً حسناً» و این «قرض حسن» غیر از زکات است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 8

8 - گرسنگان و بینوایان ، دارای حق تغذیه از اموال توانمندان

و لایحض علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 5,2

2 - نیازمندان ، دارای حق در اموال توانگران و شریک ثروت آنان

و الذین فی أموالهم حق معلوم

تعبیر «حق»، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

5 - « عن محمد بن مروان عن جعفر بن محمد (ع) قال : إني لأطوفُ بالبیت مع أبي (ع) إذ أقبل رجلٌ . . . فقال : . . . فأخبرني عن قوله : « وفي أموالهم حق معلوم » ما هذا الحقُّ المعلوم ؟ قال : هو الشيء يخرجُه الرجلُ من ماله ليس من الزكاة فيكون للتائبه و الصّله . . . ;

محمد بن مروان از امام صادق(ع) روایت نموده است که فرمود: با پدرم در حال طواف خانه خدا بودیم که مردی به طرف ما آمد . . . و گفت: ... مرا از سخن خداوند: «و فی أموالهم حق معلوم» آگاه کن که این «حق معلوم» چیست؟ فرمود: آن حق چیزی است که شخص از مال خود، خارج می کند و جزء زکات نیست؛ بلکه آن را برای رفع گرفتاری ها و پیشامدها و بخشش و احسان، از مال خود جدا می کند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 2

2 - سائلان و محرومان جامعه ، دارای حق در اموال توانگران و شریک ثروت آنان

و الذین فی أموالهم حق معلوم . للسائل و المحروم

102- حمایت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 15

15_ قوانین الهی ، حامی و تأمین کننده حقوق فقیران و ثروتمندان

ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

ص: 432

هدف از ایراد جمله «فَاللَّهُ اُولَىٰ بِهَمَّا» (خداوند به رعایت حال آنان سزاوارتر است) پس از الزام اهل ایمان به اقامه قسط و شهادت به حق، می تواند این معنا باشد که تنها با رعایت قوانین الهی، حقوق انسانها - چه غنی و چه فقیر - تأمین خواهد شد.

103- روش برخورد با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به دلجویی از مؤمنان فقیر و ضعیف با ابلاغ سلام و رحمت الهی به آنان در برابر طعنه های کافران

أهؤلاء منّ الله عليهم من بيننا . . . وإذا جاءك الذين يؤمنون بآيتنا

در آیه قبل از طعنه های کافران به مؤمنان تهیدست اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) سخن به میان آمده، و در این آیه از آن مؤمنان با توصیف «الذین يؤمنون . . .» یاد شده است. محور ارتباط بین این دو آیه می تواند موضوع جبران تأثر مؤمنان باشد که در برداشت فوق به آن اشاره شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 5، 3، 2

2- امتناع و اعراض از کمک و دستگیری نیازمندان به دلیل ناتوانی مالی، باید همراه با نرمی و عذرخواهی شایسته ای باشد.

وإما تعرضنّ عنهم . . . فقل لهم قولاً ميسوراً

3- کسانی که به خاطر پرداختن به امر مهمی چون عبادت، از کمک به نیازمندان اعراض می کنند، باید با بیانی نرم و دلپذیر با آنان سخن گفته و عذرخواهی کنند.

وإما تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربّك ترجوها فقل لهم قولاً ميسوراً

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از طلب رحمت پروردگار، عبادت به درگاه او باشد. در این صورت، معنای آیه چنین می شود: اگر از اعانه به نیازمندان به خاطر عبادت خودداری می کنی، پس از آنها عذرخواهی نموده و به آنان پاسخی مناسب بده.

5- اعراض از اعانه به مستمندان همراه با پوزش از آنها، به خاطر اشتغال به امر مهمی چون جلب رحمت خداوند، امری مجاز است.

إما تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربّك ترجوها فقل لهم قولاً ميسوراً

104- زمینه انفاق به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - توجّه به رسیدن عطای خداوند ، پیش از کمک خواستن از او ، زمینه پرهیز از دریغ داشتن کمک ، به کسانی است که دست نیاز به سوی انسان دراز می کنند .

ص: 433

و وجدك عائلاً فأغنى . . . و أمّا السائل فلا تنهر

خداوند در آیات پیشین، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را متوجه ساخت که به مجرد فقیر یافتن آن حضرت، وی را غنی ساخت و اکنون از او می خواهد که از رد حاجتمندان _ آن هم پس از اظهار نیاز کردن آنان _ پرهیزد. مقایسه آن عطا و این فرمان، بیانگر برداشت یاد شده است.

105- زمینه تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 6

6 - مراقبت از نماز ، زمینه ساز یتیم نوازی و رسیدگی به در ماندگان

يدع الیتیم . و لایحصّ ... فویل للمصلّین . الذین هم عن صلاتهم ساهون

حرف «فاء» در «فویل»، نکوهش غافلان از نماز را بر نکوهش دو دسته قبل (آزار دهندگان یتیمان و بی تفاوتان در برابر فقر دیگران)، تفریع کرده است؛ یعنی، چون آن دو حالت نکوهیده است، پس وای به حال این نمازگزاران! کنایه از این که اگر آنان نمازگزار حقیقی بودند، چنین رفتاری نمی داشتند.

106- سرزنش اعراض از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 23

23- خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از پذیرش پیشنهاد رفاه مندان در خصوص گسستن از طبقه محروم و عطف توجه به طبقه اشراف ، بر حذر داشت .

و لاتطع من أغفلنا قلبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 8

8 - ریاکاری شخص نمازگزار ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و رسیدگی نکردن به مستمندان است .

الذی يدع الیتیم . و لایحصّ ... فویل للمصلّین ... الذین هم یراءون

آوردن حرف «فاء» در خصلت سومی که برای مکذبان جزا شمرده شده است، بیانگر آن است که آن خصلت، با تمام ویژگی هایش،

نکوهیده تر از دو خصلت نخست است.

ص: 434

107- سرزنش تحقیر فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 37

37- پندار مزیت های بی جا برای خود و ناهنجار دیدن سیمای بی نوایان ، از ویژگی های رهبران نالایق و مایه بی ارزشی رهنمود های آنان است .

و لاتطع من .. . کان امره فرطاً

108- سرزنش ترک امداد بهفقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 6

6 - خودداری از ترویج فرهنگ یاری رسانی به نیازمندان ، نکوهیده و مایه دوری انسان از خداوند است .

فذلک الذی .. . و لایحصّ علی طعام المسکین

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود.

109- سرزنش غفلت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 2

2 - مدعیان دروغین انفاق ، خاک نشینان را در سال های قحطی ، گرسنه رها کرده ، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند .

یقول أهلکت مالاً .. . فلا اقتحم العقبه ... أو مسکیناً ذا متربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 6

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار ، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است .

الذی یدعّ الیتیم . . . و لایحصّ . . . فویل للمصلّین . الذین . . . و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلّین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلّین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

ص: 435

110- سهم فقرا از صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 7

7_ فقرا، مساکین، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم، مالک سهم خویش از صدقات هستند.

إنما الصدقة للفقراء... و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «للفقراء...» که برای افاده ملکیت می باشد _ استفاده شده است.

111- صبر در معاشرت با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 6

6- معاشرت و ملازمت با اقشار محروم جامعه ایمانی، در پی دارنده مشکلات و نیازمند صبر و شکیبایی است.

و اصبر نفسک

112- صدقه به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 1

1_ لزوم پرداخت صدقات و زکات به نیازمندان (فقرا)، تهیدستان (مساکین) و کارگزاران امور صدقات

إنما الصدقة للفقراء و المسکین و العملین علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 16

16_ استحباب پرداخت صدقه به مستحقان و نیازمندان

مسنّا و أهلنا الضر... إن الله یجزی المتصدقین

113- عذرخواهی از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 28 - 3,5,2

2- امتناع و اعراض از کمک و دستگیری نیازمندان به دلیل ناتوانی مالی ، باید همراه با نرمی و عذرخواهی شایسته ای باشد .

وإِذَا تَعَرَّضْنَا عَنْهُمْ... فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا

ص: 436

3- کسانی که به خاطر پرداختن به امر مهمی چون عبادت، از کمک به نیازمندان اعراض می کنند، باید با بیانی نرم و دلپذیر با آنان سخن گفته و عذرخواهی کنند.

و إما تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربّك ترجوها فقل لهم قولاً ميسوراً

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از طلب رحمت پروردگار، عبادت به درگاه او باشد. در این صورت، معنای آیه چنین می شود: اگر از اعانه به نیازمندان به خاطر عبادت خودداری می کنی، پس از آنها عذرخواهی نموده و به آنان پاسخی مناسب بده.

5- اعراض از اعانه به مستمندان همراه با پوزش از آنها، به خاطر اشتغال به امر مهمی چون جلب رحمت خداوند، امری مجاز است.

إما تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربّك ترجوها فقل لهم قولاً ميسوراً

114- عوامل بی اعتنایی به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 4

4 - علاقه به ثروت، از عوامل بی توجهی به بینوایان و ترک تلاش در رفع گرسنگی آنان است.

و لاتحـصّون علی طعام المسکین . . . و تحبّون المال حبّاً جماً

ارتباط این آیه و آیه قبل با دو آیه پیش از آنها، بیانگر برداشت یاد شده است.

115- عیب جوی از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10

10 - شیوه دوگانه منافقان در عیب جویی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطوّعین . . . فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

116- فضیلت تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فضیلتِ تغذیه خویشاوندان یتیم خود ، برتر از رساندن غذا به دیگر اقشار محروم جامعه است .

یتیمًا ذا مقربه . أو مسکینًا ذا متربه

117- فقرا و خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 16، 11، 10

10_ سران و اشراف قوم نوح ، محرومان و مستضعفان را ، ناتوان از رسیدن به خیر و نیکی می پنداشتند .

لأقول للذین تزدری أعینکم لن یؤتیهم الله خیراً

جمله «لن یؤتیهم الله خیراً» بیان اندیشه سران و اشراف قوم نوح درباره محرومان و تهی داستان جامعه است. این جمله با توجه به کلمه «لن» حکایت از آن دارد که: اشراف دستیابی محرومان را به خیر و نیکی ، نامحتمل می دانستند.

11_ محروم بودن انسان از مال و منال (مادیات) ، نشانه ناشایستگی او برای دستیابی به خیر های معنوی و الهی نیست .

لأقول للذین تزدری أعینکم لن یؤتیهم الله خیراً

16_ ناشایست شمردن تهی داستان ، برای کسب خیر و مقام های معنوی ، گناه و پنداری است به دور از واقعیت .

لا أقول للذین تزدری أعینکم .. . إنی إذا لمن الظالمین

118- فقرا و مقامات معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 16

16_ ناشایست شمردن تهی داستان ، برای کسب خیر و مقام های معنوی ، گناه و پنداری است به دور از واقعیت .

لا أقول للذین تزدری أعینکم .. . إنی إذا لمن الظالمین

119- فیء به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 1

1 - نیازمندان و فقرای اهل ایمان ، در هر عصر دارای سهمی از « فیء »

للفقراء المهـجرین . . . و الذین جاءو من بعدهم

«والذین جاءو . . .» عطف بر «المهاجرین» و به تقدیر «للفقراء الذین جاءو من بعدهم» می باشد. گفتنی است که برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مراد از «الذین جاءو» همه کسانی باشد که در هر عصری به جرگه مسلمین می پیوندند.

ص: 438

120- کلابه فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 5

5- انسان ها ، تنگدستی و کاهش روزی را ، اهانتی از جانب خداوند قلمداد کرده ، اظهار شکوه می کنند .

و أما إذا . . . فقد ر عليه رزقه فيقول ربّي أه-نن

«اهانه» از ریشه «هوان» (ذلت و حقارت) به معنای استهزا و استخفاف است. (مصباح)

121- مالکیت فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 7

7_ فقرا ، مساکین ، کارگزاران امور صدقات و مؤلفه قلوبهم ، مالک سهم خویش از صدقات هستند .

إنما الصدقة للفقراء . . . و المؤلفه قلوبهم

برداشت فوق با توجه به «لام» در «اللفقراء . . .» _ که برای افاده ملکیت می باشد _ استفاده شده است.

122- مراد از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 21

21_ از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «الفقراء هم الذين لا- يسألون و عليهم مؤنات من عيالهم . . . و المساكين هم اهل الزمانه من العميان العرجان و المجذومين و جميع الاصناف الزمنى . . .» ;

فقرا کسانی هستند که درخواست کمک نمی کنند با اینکه هزینه زندگی عائله بر عهده آنان است و مساکین، افراد معلول، مانند کورها و شلها و جذامیها و سایر اصناف آفت زده هستند».

123- مسؤولیت اطعام فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 7

7- رسیدگی به امور تغذیه گرسنگان و بینوایان ، برخوردار از اولویت نخستین در مقایسه با دیگر تکالیف حمایتی از آنان

و لایحض علی طعام المسکین

برداشت یاد شده، از اختصاص به ذکر یافتن مسأله تغذیه گرسنگان و بینوایان _ از میان مجموعه نیازمندی های این قشر _ به دست

ص: 439

می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 4

4 - تأمین غذای نیازمندان و ترویج فرهنگ یاری رسانی به تهی دستان ، تکلیفی الهی است .

و لاتحـضون علی طعام المسکین

124- مسؤولیت امداد به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 4

4 - تأمین غذای نیازمندان و ترویج فرهنگ یاری رسانی به تهی دستان ، تکلیفی الهی است .

و لاتحـضون علی طعام المسکین

125- مشکلات معاشرت با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 6

6- معاشرت و ملازمت با اقشار محروم جامعه ایمانی ، در پی دارنده مشکلات و نیازمند صبر و شکیبایی است .

و اصبر نفسک

126- مصالح فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 12،13

12_ سود مصلحت واقعی فقرا و یا اغنیا ، از طریق شهادت نابحق تأمین نخواهد شد .

ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

13_ منافع شخصی و رعایت مصالح والدین ، بستگان ، فقیران و ثروتمندان ، باید تحت الشعاع حق و رضایت خدا باشد .

كونوا... شهداء لله ولو على أنفسكم أو الولدين و الاقربين ان يكن

ص: 440

127- معذوریت فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 1

1_ افراد ضعیف و مریض و فاقد هزینه و امکانات جنگی ، از شرکت در جنگ معافند و گناهی بر آنان نیست .

لیس علی الضعفاء . . . حرج

128- منشأ حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 7

7- فقر و در راه ماندگی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای فقرا و در راه ماندگان

وءات . . . و المسکین و ابن السبیل

129- مهمترین حمایت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 5

5- رفع نیاز غذایی فقیران ، مهم ترین حمایت از آنها است .

و لایحض علی طعام المسکین

ذکر خصوص «طعام»، بیانگر برداشت یاد شده است.

130- ناپسندی غفلت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 4

4- بی توجهی نمازگزاران به نماز خویش ، نکوهیده تر از آزار یتیمان و فراموش کردن بینوایان است .

فویل للمصلین . الذین هم عن صلاتهم ساهون

این آیه، مانند آیات دیگر این سوره، بیانگر خصلت های تکذیب گران کیفر الهی است. آوردن حرف «فاء» در خصلت سوم به بعد و تغییر سیاق کلام، بیانگر ترتیب رتبی و نکوهیده تر بودن آنها است.

ص: 441

131- نهی از ترک همنشینی با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 16

16- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از ترک همنشینی با خداجویان تهیدست و عطف توجه از آنان به طبقه اشراف ، برحذر داشت .

و اصبر نفسک . . . و لاتعد عیناک عنهم

نهی در «لاتعد عیناک» گرچه متوجه چشمان است (چشمان ات از آن گروه نگذرد) ولی مراد، نهی پیامبر(صلی الله علیه و آله) از برگرداندن نظر و توجه خود از تهیدستان به ثروت مندان است.

132- وجوب اطعام به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 44 - 3

3- وجوب سیر کردن و تأمین نمودن مواد خوراکی بینوایان

و لم نک نطعم المسکین

133- وعده به فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 9

9- وعده خداوند به تأمین نیازمندی های فقیران غیر متأهل ، در صورت اقدام آنان به ازدواج

و أنكحوا الأیمی منکم . . . إن یكونوا فقراء یغنهم الله من فضله

134- وعده تأمین فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 32 - 16

16 - رحمت وسیع و علم گسترده خداوند ، تضمین کننده تحقق وعده او ، مبنی بر تأمین نیازمندی های فقیرانی که در صدد ازدواج اند .

إن يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله و الله واسع علیم

جمله «و الله واسع علیم» استینافیه تعلیلیه است و بیانگر علت و چگونگی بی نیاز کردن فقیران و تهی دستان به وسیله خدا است؛ یعنی، چون خداوند گشایش گر و دانای مطلق به همه حقایق و نیازمندی های انسان است، پس بر انجام وعده خود نیز، توانا خواهد بود.

ص: 442

135- همشینی محمد (صلی الله علیه و آله) با فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 5

5- پایداری بر همدلی و همزیستی با مؤمنان مخلص تهیدست ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم

136- یوسف (ع) و فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 10

10_ یوسف (ع) از فقیران و تهیدستان برای پرداخت سهمیه شان ، بهایی دریافت نمی کرد .

مسنّا و أهلنا الضر و جئنا بیض_عه مزجیه فأوف لنا الکیل

برداشت فوق ، مقتضای تفریع «أوف لنا الکیل» به وسیله «فاء» بر «مسنّا و أهلنا الضر . . .» است.

فقیر

137- آثار اعراض از مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 19

19- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در صورت نزدیک شدن به رفاه مندان و بریدن از مؤمنان تهیدست ، در خطر گرایش به جلوه های دنیا بود .

و لاتعد عیناک عنهم ترید زینه الحیوه الدنیا

138- احسان به فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 20

20_ احسان به ایتام، نیازمندان و درماندگان، زمینه جلب محبت الهی

و الیتامی و المساکین و ابن السبیل . . . انّ الله لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً

ص: 443

139- ارزش مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 4

4_ کرامت و ارزشمندی مؤمنان مستمند و ضعیف در پیشگاه خداوند، مورد انکار و استهزای اشراف و قدرتمندان

ليقولوا أهؤلاء منّ الله عليهم من بيننا

140- استهزای مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 4

4_ کرامت و ارزشمندی مؤمنان مستمند و ضعیف در پیشگاه خداوند، مورد انکار و استهزای اشراف و قدرتمندان

ليقولوا أهؤلاء منّ الله عليهم من بيننا

141- اعراض از مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 22

22- امکان بهره گیری از ثروت توانگران در صورت گرایش آنان به اسلام ، نباید دستاویزی برای کنارگیری از تهیدستان مؤمن قرار گیرد .

و لاتعد عیناک عنهم ترید زینه الحیوه الدنیا

142- امیدواری مهاجران فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 11

11 - مهاجران تهی دست ، چشم انتظار بهبود وضع اقتصادی خویش همراه با رضایت خداوند

یبتغون فضلاً من الله ورضوناً

«فضلاً من الله»، می تواند اشاره به مسائل مادی و اقتصادی داشته باشد.

143- انفاق به فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 7

7_ والدین ، خویشاوندان ، یتیمان ، فقرا و در راه ماندگان ، به ترتیب از موارد مصرف انفاق هستند .

فللوالدین و الاقربین و الیتامی و المساکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 1

1_ انفاق در حال توانمندی و تنگدستی ، از ویژگی های تقوایبندگان

اعدت للمتقين. الذین ینفقون فی السراء و الصراء

مراد از «فی السراء و الصراء»، حالت تنگدستی و توانمندی است، و در برداشت فوق، توصیف انفاق کننده گرفته شده است، نه وصف برای مورد انفاق.

144- اهتمام به مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 20

20- رهبران الهی ، باید از دنیاطلبی و توجه به دنیاگرایان و غفلت از تهیدستان با ایمان ، پرهیز کنند .

و لاتعد عیناک عنهم ترید زینه الحیوه الدنیا

145- برخورد با فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 13

13_ لزوم بُرداری توانگران انفاق کننده ، در صورت برخورد ناصواب نیازمندان با آنان *

قول معروف و مغفره . . . و الله غنی حلیم

بکارگیری صفت «حَلِيم» ظاهراً برای توصیه به انفاق کنندگان است که مانند خداوند بُردبار باشند تا خطای نیازمندان آنان را خشمگین نسازد.

146- تَأْمِينِ فَقِيرٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 445

4_ اولویت تأمین زندگی نیازمندان به وسیله صدقات ، نسبت به سایر مصارف

ان تبدوا الصدقات . . . و ان تخفوها و توتوها الفقراء فهو خير لكم

از تخصیص به ذکر «فقراء» در بین تمام مصارف _ که قطعاً صدقات مصارف دیگری نیز دارند _ اولویت آنان استفاده می گردد.

7_ صدقه پنهانی به فقرا ، كفاره برخی گناهان

و ان تخفوها و توتوها الفقراء . . . و يكفر عنكم من سيئاتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ رفع نیازمندی های بینوایان _ بدون در نظر گرفتن آیین و مذهب آنان _ ، اصلی اساسی در اسلام

ليس عليكم هديهم . . . و ما تنفقوا من خير

این برداشت با توجه به شأن نزول آیه که به گفته برخی از مفسران امتناع و پرهیز مسلمانان از انفاق به غیر مسلمانان بوده صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ محصورشدگان در راه خدا و ناتوان از کسب روزی که خویشان دار بوده و تنگدستییشان از چهره هایشان شناخته می شود و نیز هرگز

چیزی از دیگران نمی خواهند ، از بهترین مصارف انفاق

للفقراء . . . لا یسئلون الناس الحافاً

3_ انفاق ، از آن بینوایان و تنگدستان ناتوان از تأمین هزینه زندگی ، نه آنان که بر تأمین مخارج خویش توانمندند .

للفقراء الذین احصروا فی سبیل اللّٰه لا یستطیعون ضرباً فی الارض

9_ جواز درخواست کمک های اقتصادی از سوی فقیران ، بدون تأکید و اصرار

لا یسئلون الناس الحافاً

با استفاده از مفهوم جمله «لا یسئلون الناس الحافاً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 14، 11، 10

10 _ گذشت از بدهی وامداران تنگدست ، نمونه ای از صدقه

و ان تصدقوا خیر لکم ان کنتم تعلمون

گذشت از بدهی وامداران به صدقه تعبیر شده است.

11 _ وامداران تهیدست و ناتوان از پرداخت بدهی خویش ، یکی از مصارف صدقه

و ان کان ذو عسره . . . و ان تصدقوا خیر لکم

14 _ ارزش والاتر گذشت از بدهی وامداران تنگدست ، در صورت توجه و آگاهی به تنگدستی آنان

خیر لکم ان کنتم تعلمون

امام صادق (ع): «و ان کان ذو عسره . . .»، ان کنتم تعلمون انه معسر فتصدقوا علیه بما لکم علیه فهو خیر لکم

ص: 446

کافی، ج 4، ص 35، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 295، ح 1182.

147- تأمین نیاز فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 9

9 - لزوم توجه به نیازمندان و رفع نیاز افراد جامعه

قل ما انفقتم من خیر فللوالدین و الأقربین و الیتامی و المساکین و ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 8

8 - مسؤولیت سنگین ثروتمندان در تأمین هزینه جهاد و دستگیری از مستمندان

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتیهم اللّٰه من فضله

چنانچه «فضل» به معنای زاید بر نیاز باشد، ثروتمندان هستند که دارایی آنان افزون بر نیازشان است.

148- تأمین نیازهای مهاجران فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 9

9 - دستگیری از بینوایان و خویشاوندان و مهاجران نیازمند، نشانگر فضیلت و کرامت آدمی است.

و لایأتلُّ أُولُوا الفضل منکم و السعه أن یؤتوا أُولی القربی و المسـ کین و المهـ جری

برداشت براساس این است که مقصود از فضل در «أُولُوا الفضل» فضیلت معنوی و انسانی باشد.

-149

150- تحقیر مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ اشراف مکه در صدر اسلام مؤمنان تهیدست را تحقیر می کردند.

أهؤلاء من الله عليهم من بيننا

ص: 447

151- تکلیف شوهران فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 4، 3

3 - مردان تنگ دست ، باید به مقدار توانایی خویش هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان _ افزون بر پرداخت اجرت شیردادن _ بپردازند .

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

4 - مردان تنگ دست ، باید به میزان توانایی خویش ، هزینه زندگی زنان مطلقه را در ایام عده بپردازند .

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

152- توجه به مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 17

17- نظر به تهیدستان خداجوی و افکندن نگاه رفاقت و دوستی به چهره آنان ، امری پسندیده و مطلوب خداوند است .

و لاتعد عیناک عنهم

153- توصیه به همنشینی با مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 5

5- پایداری بر همدلی و همزیستی با مؤمنان مخلص تهیدست ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم

154- چهره فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 1، 7

1 _ محصورشدگان در راه خدا و ناتوان از کسب روزی که خویشان دار بوده و تنگدستی‌شان از چهره‌هایشان شناخته می‌شود و نیز هرگز چیزی از دیگران نمی‌خواهند، از بهترین مصارف انفاق

للفقراء... لا یسئلون الناس الحافاً

7 _ سیمای فقیران و تنگدستان، بیانگر وضعیت اقتصادی نابهنجار آنان، هر چند خویشان داری کرده و تظاهر به فقر نمایند.

یحسبهم الجاهل اغنیاء من التّعفف تعرفهم بسیمهم

ص: 448

155- حقوق فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 2

2_ حمایت اسلام از حقوق طبقات ضعیف اجتماع

و ان کان ذو عسرہ فنظرہ الی میسرہ

156- دعای مؤمنان فقیر صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 7

7- گروهی از مؤمنان عصر بعثت ، با وجود محرومیت های مادی ، همواره و در صبح و پسین ، بر دعا و نیایش خود به درگاه خداوند مراقبت داشتند .

الذین یدعون ربهم بالغدوه والعشی

«غده» _ براساس یکی از معانی ذکر شده در «قاموس» _ به فاصله زمانی بین نماز صبح و طلوع خورشید گفته می شود و «عشی» را ، برخی ، «میان ظهر تا غروب» و برخی ، «فاصله ظهر تا صبح فردا» معنی کرده اند. (ر.ک: المصباح المنیر).

157- دلجویی از مجاهدان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 9

9_ دلجویی خداوند از تهیدستان مشتاق جهاد و ناتوان از تأمین مقدمات آن

ولا علی الذین إذا ما أتوک لتحملهم

اختصاص به ذکر یافتن این گروه _ پس از اینکه در آیه قبل به صورت کلی تر بدان اشاره شده _ ویژگی این گروه و دلجویی خداوند از آنان را افاده می کند.

158- دلجویی از مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به دلجویی از مؤمنان فقیر و ضعیف با ابلاغ سلام و رحمت الهی به آنان در برابر طعنه های کافران

ص: 449

أهؤلاء من الله عليهم من بيننا . . . وإذا جاءك الذين يؤمنون بآيتنا

در آیه قبل از طعنه های کافران به مؤمنان تهیدست اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) سخن به میان آمده، و در این آیه از آن مؤمنان با توصیف «الذین یؤمنون . . .» یاد شده است. محور ارتباط بین این دو آیه می تواند موضوع جبران تأثر مؤمنان باشد که در برداشت فوق به آن اشاره شده است.

159- دوستی با مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 17

17- نظر به تهیدستان خداجوی و افکندن نگاه رفاقت و دوستی به چهره آنان ، امری پسندیده و مطلوب خداوند است .

و لاتعد عیناک عنهم

160- روش برخورد با مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 4

4- تنها راه شناخت شیوه برخورد با مؤمنان تهیدست ، وحی الهی است نه آرای هواپرستان غافل از خداوند

و لاتطع من . . . وقل الحق من ربکم

161- سرزنش تحقیر مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 35

35- تحقیر تهیدستان خداخواه و فرومایه دیدن موضع طبقاتی آنان ، بینشی ضد الهی و بیرون از حد اعتدال است .

و لاتطع من . . . کان أمره فرطاً

162- سرزنش طرد مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 10

10_ گرایش دادن اشراف به توحید و معارف دین ، هرگز مجوز طرد مؤمنان محروم و تهی دست نیست .

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا

ص: 450

163- شخصیت فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 3

3_ توجه اسلام به حفظ شخصیت نیازمندان و دریافت کنندگان انفاق

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ... لَا يَتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَتًّا وَلَا اِذْيًّا

164- صحابه فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 15

15_ خداوند حضور مسلمانان فقیر و ضعیف را در اطراف پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام زیانبار نمی داند.

ما عليك من حسابهم من شيء

مرجع ضمیر در «حسابهم» می تواند معنوی باشد؛ یعنی کسانی که خواهان طرد مؤمنان فقیر از اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند. و مقصود از «ما عليك» یعنی چیزی به ضرر تو از ناحیه محاسبات کافران اتفاق نخواهد افتاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 2

2_ حضور مؤمنان ضعیف در کنار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وسیله ای برای آزمایش دیگران است.

و لا تطرد الذين يدعون ربهم... و كذلك فتنا بعضهم ببعض

165- طرد صحابه فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 13, 20

13_ خیرخواهیهای مشرکان مبنی بر زیانبار بودن حضور مؤمنان ضعیف در کنار پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید موجب طرد و محرومیت آنان از محضر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گردد.

ما علیک من حسابهم من شیء و ما من حسابک علیهم من شیء فتطردهم

«حسابهم» می تواند اضافه مصدر به فاعل خود (هم) باشد؛ یعنی حسابگریهای مشرکان درباره مؤمنان و فقر و محرومیت آنها.

20_ پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نباید با طرد مؤمنان مستمند و فقیر از اطراف خویش، خود را در جرگه ظالمان قرار دهد.

فتطردهم فتکون من الظلمین

ص: 451

166- طرد مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 23

23_ کسانی که از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان طرد مؤمنان مستمند و ضعیف بودند، ستمگرند.

فتطردهم فتکون من الظلمین

در صورتی که ال در «الظالمین» عهد باشد، گزینش عنوان ستمگر برای مذکورین در آیه (درخواست کنندگان طرد) تصریح به ستمگر بودن آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 8,9

8_ مطرود شدن مؤمنان تهی دست از پیرامون نوح (ع)، از شرایط سران و اشراف قوم نوح برای ایمان آوردن به آن حضرت

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا

9_ مخالفت شدید و قاطعانه نوح (ع) با درخواست نابه جای سران و اشراف (طرد مؤمنان تهی دست)

و ما أنا بطارد الذین ءامنوا

آوردن جمله اسمیه و «با» ی زایده، حکایت از تأکید فراوان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 114 - 1,2

1 - پاسخ منفی نوح (ع) به درخواست اشراف مبنی بر طرد محرومان از پیرامون خویش

أنؤمن لك و اتبعك الأذلون... و ما أنا بطارد المؤمنین

2 - اعلام قطعی نوح (ع) به طرد نکردن مؤمنان از اطراف خویش در هیچ شرایطی

و ما أنا بطارد المؤمنین

167- طعن به مؤمنان فقیر

6_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به دلجویی از مؤمنان فقیر و ضعیف با ابلاغ سلام و رحمت الهی به آنان در برابر طعنه های کافران

أهؤلاء منّ الله عليهم من بيننا . . . وإذا جاءك الذين يؤمنون بآيتنا

در آیه قبل از طعنه های کافران به مؤمنان تهیدست اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) سخن به میان آمده، و در این آیه از آن مؤمنان با توصیف «الذین یؤمنون . . .» یاد شده است. محور ارتباط بین این دو آیه می تواند موضوع جبران تأثر مؤمنان باشد که در برداشت فوق به

آن اشاره شده است.

168- فقیر عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 14، 7، 1

1_ محصورشدگان در راه خدا و ناتوان از کسب روزی که خویشان دار بوده و تنگدستی‌شان از چهره‌هایشان شناخته می‌شود و نیز هرگز چیزی از دیگران نمی‌خواهند، از بهترین مصارف انفاق

للفقراء .. لا یسئلون الناس الحافاً

7_ سیمای فقیران و تنگدستان، بیانگر وضعیت اقتصادی نابهنجار آنان، هر چند خویشان داری کرده و تظاهر به فقر نمایند.

یحسبهم الجاهل اغنیاء من التّعفف تعرفهم بسیمهم

8_ تنگدستان خویشان دار، هرگز با اصرار از مردم چیزی نخواهند.

لا یسئلون الناس الحافاً

در برداشت فوق جمله «لا- یسئلون الناس الحافاً» به همان معنای ظاهریش گرفته شده است؛ یعنی برای درخواست خویش اصرار نمی‌ورزند. بر این مبنا جمله «یحسبهم الجاهل» به این معناست که رفتار و منش آنان به گونه‌ای است که به هنگام تقاضا، معلوم می‌شود که آنان از تهیدستانند.

14_ اصحاب صفّه، تنگدستانِ خویشان دار محصور شده در راه خدا

للفقراء الذین احصروا

امام باقر(ع) نزلت الآیه فی اصحاب الصفه.

گفتنی است که اصحاب صفّه، تنگدستانی عقیف و خویشان دار بودند که انجام وظایف الهی (جهاد و نبرد و ...) آنان را از کسب معاش بازداشته بود. رفتار و منش آنان به گونه‌ای بود که ناآشنایان نه تنها به فقر آنان پی نمی‌بردند؛ بلکه آنان را غنی و مالدار می‌پنداشتند.

مجمع البیان، ج 2، ص 666.

169- فیء به انصار فقیر

1 - فقرای انصار نیز مانند مهاجران نیازمند، از جمله سهم بران « فیء »

للفقراء المهجرین . . . و الذین تبوءوا الدار و الإیمین

«والذین تبوءوا ..» عطف بر «المهاجرین» است؛ یعنی، «و للفقراء الذین تبوءوا الدار».

ص: 453

170- فیء به مهاجران فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 2, 1

1 - مهاجران نیازمند و تنگدست ، از جمله سهم بران « فیء »

للفقراء المهـجرین

در مورد کلمه «للفقراء» دو احتمال وجود دارد: 1_ بدل از «لله» که مقصود فی سبیل الله است؛ 2_ بدل از «ذی القربی» و ما بعد آن. در هر دو صورت، برداشت یاد شده به دست می آید.

2- مهاجران فقیر ، از موارد مصرف سهم خدا در فیء *

ما أفاء الله .. فله ... للفقراء المهـجرین

عبارت «للفقراء المهاجرین» می تواند بیان مصداقی از سهم خداوند در «فیء» باشد؛ زیرا روشن است که سهم رسول و ذی القربی، مصرف خاص دارد. اما «سهم الله» مصارف عامی دارد که خداوند در این آیه، به مصداقی از آن اشاره کرده است.

171- مجاهدان فقیر و غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 6

6_ محروم شدن برخی از رزمندگان داوطلب ، از شرکت در جنگ تبوک ، به خاطر نداشتن امکانات رزمی (مرکب و ...) علی رغم اشتیاق شدید آنان به جهاد

تولوا و أعینهم تفیض من الدمع حزناً ألا یجدوا ما ینفقون

172- محمد(صلی الله علیه و آله) و صحابه فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 14

14_ محاسبه اعمال و برآورد تأثیر حضور و یا عدم حضور مؤمنان فقیر و ضعیف در کنار پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در محدوده وظایف آن حضرت نیست.

و لا تطرد الذين يدعون ربهم بالغدوة . . . ما عليك من حسابهم من شيء

مرجع ضمیر در «من حسابهم» موصول در صدر آیه و مراد از آن همان مؤمنان فقیرند. و «من» بنا بر گفته اهل ادب، زاید و مفید استغراق است. یعنی حساب هیچ عمل و کاری از آنان با تو نیست، که از جمله آنها برآورد نقش حضور و یا عدم حضور آنان در نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 454

173- محمد (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 3

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) با تهیدستان مؤمن ، معاشرت داشت .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم

واژه «اصبر» چنان چه دارای مفعول باشد، امر به حبس کردن و تثبیت است. این تعبیر و نیز جمله «لاتعد عیناک عنهم» این نکته را می رساند که شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برخورد با تهیدستان، شیوه ای مطلوب بوده و خداوند، او را به پایداری بر آن و ترک انصراف از دیدار آنان ترغیب می کند.

3- رفاه مندان عصر بعثت ، برای منصرف ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از معاشرت با تهیدستان مؤمن ، تلاش می کردند .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم . . . و لاتطع من أغفلنا قلبه

174- معاشرت با فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263

2_ لزوم رعایت برخورد نیکو با نیازمندان در گفتار و رفتار

قول معروف و مغفره خیر

175- معاشرت با مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) با تهیدستان مؤمن ، معاشرت داشت .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم

واژه «اصبر» چنان چه دارای مفعول باشد، امر به حبس کردن و تثبیت است. این تعبیر و نیز جمله «لاتعد عیناک عنهم» این نکته را می رساند که شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برخورد با تهیدستان، شیوه ای مطلوب بوده و خداوند، او را به پایداری بر آن و ترک انصراف

از دیدار آنان ترغیب می کند.

176- منافقان و مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 79 - 10

ص: 455

10 _ شیوه دوگانه منافقان در عیب جوئی از مؤمنان توانمند و مؤمنان تهیدست

الذین یلمزون المطوّعین . . . فیسخرون منهم

برداشت فوق بر این اساس است که «یلمز» درباره توانمندان و «یسخرون» درباره تهیدستان باشد و ضمیر «منهم» به «الذین یجدون . . .» برگردد؛ یعنی، منافقان، مؤمنان توانمند و اهل انفاق را مورد طعن و مؤمنان تهیدست انفاقگر را مورد استهزا و ریشخند قرار می دادند.

177- مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 3,7,8

3_ مؤمنان مستمند و محروم از پایگاه اجتماعی، وسیله آزمایش دیگر مردم هستند.

و لا تطرد الذین یدعون ربهم . . . و کذلک فتنا بعضهم ببعض

7_ مؤمنان در پیشگاه خداوند ارزشمندند؛ هر چند که فقیر و فاقد موقعیت اجتماعی باشند.

أهؤلاء منّ الله علیهم من بیننا

8_ انکار ارزشمندی مؤمنان مستمند، پیامد آزمون الهی از دولتمندان مشرک

و کذلک فتنا بعضهم ببعض ليقولوا أهؤلاء منّ الله علیهم من بیننا

«ل» در «لیقولوا»، بنابر یک دیدگاه، «لام عاقبت» و بیان نتیجه «فتنا» است. برداشت فوق بر این اساس است.

178- مؤمنان فقیر صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ابلاغ پیام الهی به مردم، با مؤمنانی تهیدست و دنیاگرایانی رفاه مند، مواجه بود.

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربهم . . . و لاتطع من أغفلنا قلبه

از تعبیر «ترید زینه الحیاه الدنیا» استفاده می شود که در آیه، دو گروه، با دو مشخصه، یاد شده اند: نخست، مؤمنان خالصی که از زینت دنیا بی بهره بودند و گروه دوم، کسانی که زینت دنیایی داشتند.

179- مؤمنان فقیر و جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 1

1 - مؤمنان تهیدست و ناتوان از تدارک ساز و برگ نبرد، معذور و معاف از جنگند.

ص: 456

و لا على الذين إذا ما أتوك لتحملهم

180- مؤمنان فقير و محمد(صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 92 - 3

3_ آمدن گروهی از مؤمنان تهیدست ، نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای دریافت ساز و برگ جنگ و شرکت در جهاد

الذين إذا أتوك لتحملهم قلت لا أجد ما أحملكم عليه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - مجادله - 58 - 12 - 11

11 - مؤمنانی که از توانایی مالی برخوردار نبودند ، می توانستند بدون دادن « صدقه نجوا » ، با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) گفتوگوی محرمانه کنند .

فإن لم تجدوا فإن الله غفور رحيم

181- مهتدين فقير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 61 - 1

1 - مقایسه انسان هدایت شده (هر چند بی بهره از موهبت های دنیوی) با انسان هدایت ناپذیر (اما برخوردار از متاع مادی) قیاسی نسنجیده و باطل در بینش الهی

أفمن وعدناه وعدًا حسنًا .. كمن متّعناه

آیه بالا ادامه آیات پیشین و مربوط به کسانی است که به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت داده و به هدایت الهی دست یافتند و نیز در رابطه با کسانی است که از پذیرش دعوت آن حضرت سر باز زدند و به بهانه های مختلف از پیروی هدایت های الهی امتناع ورزیدند.

182- نوح(ع) و مؤمنان فقير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9_ مخالفت شدید و قاطعانه نوح (ع) با درخواست نابه جای سران و اشراف (طرد مؤمنان تهی دست)

و ما أنا بطارد الذين ءامنوا

ص: 457

آوردن جمله اسمیه و «با» ی زایده ، حکایت از تأکید فراوان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 114 - 1،2

1 - پاسخ منفی نوح (ع) به درخواست اشراف مبنی بر طرد محرومان از پیرامون خویش

أنؤمن لك و اتبعك الأذولون .. و ما أنا بطارد المؤمنین

2 - اعلام قطعی نوح (ع) به طرد نکردن مؤمنان از اطراف خویش در هیچ شرایطی

و ما أنا بطارد المؤمنین

183- نیاز فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 3،10،12

3 - لزوم پرده پوشی نیاز نیازمندان و عفو و گذشت از خطای آنان

قول معروف و مغفره خیر

کلمه «مغفره» در اصل به معنای پوشاندن است و معنای آن به تناسب مورد، عفو و گذشت و پوشاندن نیازمندی نیازمندان است.

10 - نباید پس از انفاق، با گفتاری ناصواب و یا آشکار ساختن فقر نیازمندان، آنان را آزرده .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه یتبعها اذی

12 - غنای الهی، کفایت کننده نیاز محرومان از انفاق های همراه با آزار و اذیت

و الله غنیّ حلیم

بکارگیری صفت «غنی» بیانگر این است که نیازی به انفاق همراه با آزار محرومان نیست و خداوند با غنای خود روزی آنان را خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 271 - 4

4 - اولویت تأمین زندگی نیازمندان به وسیله صدقات، نسبت به سایر مصارف

ان تبدوا الصّدقات . . و ان تخفوها و تؤتوها الفقراء فهو خير لكم

از تخصیص به ذکر «فقراء» در بین تمام مصارف _ که قطعاً صدقات مصارف دیگری نیز دارند _ اولویت آنان استفاده می گردد.

184- همنشینی با مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 2

ص: 458

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) با تهیدستان مؤمن ، معاشرت داشت .

و اصبر نفسک مع الذین یدعون ربّهم

واژه «اصبر» چنان چه دارای مفعول باشد، امر به حبس کردن و تثبیت است. این تعبیر و نیز جمله «لا تعد عیناک عنهم» این نکته را می رساند که شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برخورد با تهیدستان، شیوه ای مطلوب بوده و خداوند، او را به پایداری بر آن و ترک انصراف از دیدار آنان ترغیب می کند.

ص: 459

1- قواعد فقهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 9

9_ مرض ، موجب تخفیف در تکلیف

فمن كان منكم مريضاً او به اذى من رأسه ففديه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 9

9_ مقتضای حکمت الهی ، عقابِ خطاکاران پس از بیان احکام و ارائه ادله روشن است .

فان زللتم من بعد ما جاءتکم البیّنات . . ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 11

11_ لزوم ترجیح اهمّ در تراحم ملاکها

و اثمهما اکبر من نفعهما

در صورتی که ملاکِ حرمت شراب و قمار، زیان آنها باشد؛ با وجود تصریح به منفعت در آنها، جانب ملاک اقوی (زیان) ترجیح داده شده و حرمت آنها، جعل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 1

1_ لزوم مهلت دادن به بدهکارِ تنگدست ، تا هنگام پرداخت بدهی خویش به سهولت

وان كان ذو عسره فنظره الي میسره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 14

14 _ اقرار فرد علیه خود ، نافذ و مسموع است .

و ليممل الذى عليه الحق

و اگذاری املاى سند دين بر مديون، ظاهراً حاکی از نفوذ اقرار وی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 28

28 _ رفع مؤاخذه خطا و نسيان از امت اسلامى

ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا أو اخطأنا

پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله): رفع عن امتی اربع خصال: خطاؤها و نسيانها .. و ذلك قول الله تعالى: «ربنا لا تؤاخذنا ...»

کافی، ج 2، ص 462، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 305، ح 1226.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 5,6

5 _ رضایت طرفین مبادله ، شرط صحت و مشروعیت آن مبادله

الّا ان تكون تجاره عن تراض منكم

6 _ مبادله بدون رضایت طرفین ، باطل است .

الّا ان تكون تجاره عن تراض منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 6

6 _ خداوند ، بدون بیان ، کسی را عقاب نخواهد کرد .

و من يشاقق الرسول من بعد ما تبين له الهدى .. نصله جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 135 - 9

9_ اقرار انسان عليه خویش ، نافذ و دارای اعتبار قانونی است .

شهداء لله و لو على أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 165 - 8

8_ خداوند کسی را بدون اتمام حجت عقاب نمی کند .

رسلا .. لئلا يكون للناس على الله حجه بعد الرسل

ص: 461

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 20

20_ حلیت جنین در شکم حیوان تذکیه شده ، مشروط به اینکه دارای مو و کرک باشد .

أحلت لكم بهیمه الانعم

امام باقر یا امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای آیه فوق فرمودند: الجنین فی بطن امه اذا اشعر و اویر فذکاته ذکاه امه . . .

کافی، ج 6، ص 234، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 583، ح 10.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 27، 28

27_ خداوند حکم حرجی (مشقت بار) ، تشریح نکرده است .

ما یرید الله لیجعل علیکم من حرج

28_ تکالیف خداوند ، آنگاه که انسان را به هنگام عمل در تنگنا و مشقت قرار دهد ، لازم الاجرا نیست .

ما یرید الله لیجعل علیکم من حرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 3

3_ اصل اولی در تمامی رزق ها ، اباحه و حلیت است .

ما أنزل الله لكم من رزق فجعلتم منه حراماً و حلالاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 5

5- اصل وقاعده اولیه در تمام خوراکی ها ، حلال بودن آنهاست .

فکلوا ... حلّ لآ طیباً ... إنما حرّم علیکم المیتة ... و ما أهلّ لغير الله به

اطلاق «کلوا» و حصر مستفاد از «إنما حرم» مفید مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 81 - 10

10 - اصل و قاعده اولیه در خوراکی های مطبوع ، حلیت است .

کلوا من طیب ت ما رزقن کم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 3

3 - خداوند ، بدون بیان وظایف و ابلاغ آن به بندگان خود ، آنان را عقوبت نمی کند .

ص: 462

روز قیامت به غافلان گفته می شود: «أتتک آیاتنا»؛ یعنی، آیات ما نزد تو آمد [نه این که ما آیات را فرستادیم، به تو رسیده باشد یا نرسیده باشد]. بنابراین خداوند، ملاک مؤاخذه را، ابلاغ آیات قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 3

3 - کیفر دادن قبل از بیان و اتمام حجت ، کاری ناروا است .

و لو آتآ .. لولا أرسلت إلینا رسولاً

گرچه «لولا أرسلت» در این آیه، اعتراضی است که از زبان کافران نقل شده؛ ولی از آن جهت که بر این اعتراض فرضی، ترتیب اثر داده شده است، برمی آید که این اعتراض، قابل قبول بوده و فرستادن رسولان برای اتمام حجت، ضرورت داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 7

7 - مؤاخذه بندگان ، قبل از بیان و اتمام حجت بر ایشان ، ظلم و دور از ساحت خداوند است .

و ما أهلكنا من قریه .. ذکرى و ما کتآ ظ_لمین

مفاد مطلب یاد شده، همان «قبح عقاب بلا بیان» است که از آیه مورد بحث استفاده می شود.

2- قاعده احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 17

17 - رفع تکلیف حرجی (مشقت بار) و نیز جعل قاعده احسان ، جلوه غفران و رحمت الهی برای بندگان

ما علی المحسنین من سبیل و اللّهُ غفور رحیم

3- قاعده عقاب بلا بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 18

18_ خداوند بدون اتمام حجت، بندگان متخلف را توبیخ نخواهد کرد.

ألم أنهما عن تلكما الشجره و أقل لكما إن الشيطان لكما عدو مبين

ص: 463

4- قاعده قبح کفر بی بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 6 - 4

4_ مؤاخذه کفار به جرم مبارزه با اسلام، پیش از ارائه معارف الهی قرآن به آنان و تمام شدن حجت بر ایشان، ممنوع است.

و خذوهم واحصروهم... و إن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلم الله

5- قاعده قبح کفر بی بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 29 - 6

6- کفر گمراهان قبل از اتمام حجت ایشان، ظلم و دور از ساحت خداوند *

وقد قدّمت إليکم بالوعيد... و ما أنا بظلم للعبيد

برداشت بالا بدان احتمال است که دو بخش این آیه، متفرع بر «قد قدّمت...» باشد؛ یعنی، چون قبلاً اتمام حجت بر ایشان شده است، نه حکم تغییر خواهد کرد و نه اجرای حکم ظلم تلقی خواهد شد؛ زیرا ظلم آن جا است که عقاب، بدون حجت باشد.

6- قاعده کفر بی بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 10

10- عقاب و کفر دادن بر هر عملی بدون بیان زشتی و خلاف بودن آن عمل، زشت و ناپسند است.

و ما کنّا معذبين حتى نبعث رسولا

اینکه خداوند فرمود: «ما بدون اینکه رسولی برای تبیین حقایق برای مردم بفرستیم، عذاب و کفرشان نمی کنیم» احتمال دارد به جهت این داوری عقل باشد که: «عقاب بدون بیان زشت و قبیح است».

7- قاعده نفی عسر و حرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 184 - 9

9- تکالیف شرعی در صورتی که برای انسان طاقت فرسا باشد، لازم الاجرا نیست.

و علی الذین یطیقونه فدیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 464

22 - سختی و دشواری روزه بر مریض و مسافر، دلیل و حکمت برداشتن روزه از آنان است.

و من كان مريضاً... يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر

جمله «یریدالله...» را می توان ناظر به جمله «من كان...» دانست و آن را دلیل و حکمت برداشتن روزه از مسافر و مریض شمرد و نیز می توان آن را ناظر به اصل وجوب روزه و بیان حکمت آن دانست. برداشت فوق بر اساس نظر اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 17، 21، 4

4_ در میان مجموعه احکام اسلام، حکم حرجی (مشقت آفرین) وجود ندارد.

لیس علی الضعفاء... حرج

17_ رفع تکلیف حرجی (مشقت بار) و نیز جعل قاعده احسان، جلوه غفران و رحمت الهی برای بندگان

ما علی المحسنين من سبيل و الله غفور رحيم

21_ از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «... إن الله يحتج على العباد بما آتاهم وعرفهم... و ما امروا إلا بدون سعتهم... و كل شيء لا يسعون له فهو موضوع عنهم... ثم تلا «ليس على الضعفاء ولا على المرضى ولا على الذين لا يجدون ما ينفقون حرج»...»

... به تحقیق خداوند بر بندگان احتجاج می کند به چیزی که به آنها عطا فرموده و شناختی که به آنها داده است... و آنان مأمور نشده اند مگر به تکلیفی که پایین تر از سعه و توانشان باشد... و هر تکلیفی که در وسع بندگان نباشد، از آنها برداشته شده... سپس امام آیه شریفه را تلاوت فرمود: «بر ضعیفان و بیماران و آنان که چیزی نمی یابند که (در راه جهاد) هزینه کنند، باکی نیست»...»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 2 - 7

7- تحمل حرج و مشقت، در انجام تکالیف دینی، لازم نیست.

ما أنزلنا عليك القرآن لتشقي

اطلاق «لتشقی» شامل مشقت در انجام تکالیف نیز می گردد، گرچه مورد آیه، مشقت در راه ابلاغ معارف قرآن به دیگران است.

6- احکام الهی در شریعت اسلام، احکامی انعطاف پذیر است و در صورت مواجه شدن مکلف با عسر و حرج، جای خود را به حکمی دیگر (احکام ثانوی) - که مایه عسر و حرج نباشد - می دهد.

و ما جعل علیکم فی الدین من حرج

لازمه نفی حرج از دین، این است که اگر مکلف در انجام تکلیفی مواجه با حرج شد، آن تکلیف ساقط گشته و جای خود را به حکم

دیگری که مایه حرج نباشد بدهد.

31 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : سألته عن الجنب يجعل الركوه أو التور فيدخل إصبعه فيه قال : إن كانت يده قدزره فأهرقه وإن كانت لم يصبها قدر فليغتسل منه هـ_ذا مما قال الله تعالى : « ما جعل عليكم في الدين من حرج » ؛

ابوبصیر می گوید: از امام صادق(ع) سؤال کردم: شخص جُنُب ظرف آب کوچکی می گذارد و انگشت خود را در آن می زند [حکمش چیست؟] فرمود: اگر دستش آلوده به نجاست باشد، باید آن آب را بریزد و اگر آلوده به نجاست نباشد، می تواند با آن آب غسل کند. این از مصادیق قول خدا است که فرمود: «ما جعل علیکم فی الدین من حرج» خدا در دین حرج و سختی قرار نداده است». (1) (1) شاید مقصود این باشد که اگر بدن جنب به علت جنابت نجس می شد، لازم می آمد جُنُب هیچ وقت نتواند با آب قلیل غسل کند و این حرج است. پس به مقتضای آیه، بدن جنب نجس نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 62 - 3

3 - اسلام ، دینی سهل و آسان و به دور از تکالیف طاقت فرسا و حرج آفرین

و لا نكلف نفساً إلاّ وسعها

9- محدوده قاعده نفی عسر و حرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 7

7 - جهاد در راه خدا ، حکمی بیرون از قاعده نفی حرج

وج_هدوا فی الله حقّ جهاده . . . و ما جعل علیکم فی الدین من حرج

جمله های «هو اجتباکم» و «و ما جعل علیکم فی الدین من حرج» ظاهراً تعلیل برای جمله «و جاهدوا فی الله حقّ جهاده» است؛ یعنی، بدان جهت که شریعت اسلام، شریعتی سهل و آسان و پیراسته از هرگونه عسر و حرج است، پس باید در راه عمل به آن نهایت کوشش را نمود و در راه حفظ آن، تمام توان خود را به کار بست و از ایثار جان و مال در پاسداری از آن دریغ نکرد. لازمه این معنا این است که حکم جهاد همه جانبه _ که قطعاً عسر و حرج آفرین است _ از قانون نفی حرج بیرون باشد.

10- قاعده حلیت

{قاعده حلیت}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اصل وقاعده اوليه در خوراكي هاي مطبوع ، حليت است .

كلوا من طيبات ما رزقنكم

ص: 466

11- قاعده فقهی

{قاعده فقهی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 23

23_ لزوم توقف به هنگام تحیر در برابر موضوعات ناشناخته و پی جویی پاسخ آن از دانایان و دانشوران اهل استنباط

و لو ردّوه الی الرسول و الی اولی الامر منهم لعلمه الذین یستنبطونه منهم

امام رضا (ع) فرمود: ... بل کان الفرض علیهم و الواجب لهم من ذلك الوقوف عند التحیر و ردّ ما جهلوه من ذلك الی عالمه و مستنبطه لانّ الله یقول فی محکم کتابه «و لو ردّوه الی الرسول و اولی الامر منهم لعلمه الذین یستنبطونه منهم».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 260، ح 206؛ نورالثقلین، ج 1، ص 522، ح 429.

12- قاعده کیفر بی بیان

{قاعده کیفر بی بیان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 3

3- خداوند، بدون بیان وظایف و ابلاغ آن به بندگان خود، آنان را عقوبت نمی کند.

قال كذلك أتتك آئی-تنا

روز قیامت به غافلان گفته می شود: «أتتک آیاتنا»؛ یعنی، آیات ما نزد تو آمد [نه این که ما آیات را فرستادیم، به تو رسیده باشد یا نرسیده باشد]. بنابراین خداوند، ملاک مؤاخذة را، ابلاغ آیات قرار داده است.

13- قاعده کیفر بی بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 10

10- عقاب و کیفر دادن بر هر عملی بدون بیان زشتی و خلاف بودن آن عمل، زشت و ناپسند است.

و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً

اینکه خداوند فرمود: «ما بدون اینکه رسولی برای تبیین حقایق برای مردم بفرستیم، عذاب و کیفرشان نمی کنیم» احتمال دارد به جهت این داورى عقل باشد که: «عقاب بدون بیان زشت و قبیح است».

ص: 467

14- قاعده نفی حرج

{قاعده نفی حرج}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 27,28

27_ خداوند حکم حرجی (مشقت بار) ، تشریح نکرده است .

ما یرید الله لیجعل علیکم من حرج

28_ تکالیف خداوند ، آنگاه که انسان را به هنگام عمل در تنگنا و مشقت قرار دهد ، لازم الاجرا نیست .

ما یرید الله لیجعل علیکم من حرج

ص: 468

1- اضلالگری فقیهان دنیا طلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 5

5- « عن أبي جعفر (ع) في قول الله عزوجل الشعراء يتبعهم الغاؤون » قال : . . . هم قوم تفقهوا لغير الدين فضلوا و أضلوا ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزوجل «الشعراء يتبعهم الغاؤون» روایت شده که فرمود: .. آنان گروهی هستند که فقه را برای غیر دین آموخته اند؛ هم خود گمراه گشته اند و هم دیگران را گمراه کرده اند».

2- اضلالگری فقیهان سطحی نگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 7

7- « عن أبي عبد الله (ع) [في قوله] « و الشعراء يتبعهم الغاؤون » قال هم قوم تعلموا و تفقهوا بغير علم فضلوا و أضلوا ;

از امام صادق(ع) [درباره قول خدا] «و الشعراء يتبعهم الغاؤون» روایت شده که فرمود: آنان گروهی اند که علم و فقه را [به طور سطحی] آموخته اند، بدون این که دانش و بصیرت لازم را داشته باشند. پس خود گمراه شده و دیگران را هم گمراه کرده اند».

3- گمراهی فقیهان دنیا طلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 5

5- « عن أبي جعفر (ع) في قول الله عزوجل الشعراء يتبعهم الغاؤون » قال : . . . هم قوم تفقهوا لغير الدين فضلوا و أضلوا ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزوجلّ «الشعراء يتبعهم الغاؤون» روایت شده که فرمود: .. آنان گروهی هستند که فقه را برای غیر دین آموخته اند؛ هم خود گمراه گشته اند و هم دیگران را گمراه کرده اند».

4- گمراهی فقیهان سطحی نگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 7

7 - «عن أبي عبد الله (ع) [في قوله] «و الشعراء يتبعهم الغاؤون» قال هم قوم تعلموا و تفقهوا بغير علم فضلوا و أضلوا»؛

از امام صادق(ع) [درباره قول خدا] «و الشعراء يتبعهم الغاؤون» روایت شده که فرمود: آنان گروهی اند که علم و فقه را [به طور سطحی] آموخته اند، بدون این که دانش و بصیرت لازم را داشته باشند. پس خود گمراه شده و دیگران را هم گمراه کرده اند».

فقها

5- حجیت قول فقها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 6

6_ حجیت قول صاحب نظر و آگاه از کتاب های آسمانی ، درباره مسایل دین

فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فستل الذين يقرءون الكتب من قبلك

6- فضایل فقها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 12

12_ «عن أبي عبد الله (ع) [في قوله]: «أولم يروا أننا نأتى الأرض نقصها» [:نقص ها بذهاب علمائها و فقهایها و خیار أهلها ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است: [مراد از «نقصها» در سخن خدا: «أولم يروا أننا نأتى الأرض نقصها ..» این است که]: با رفتن علما، فقها و خوبان اهل زمین، از زمین می کاهیم».

7- مسؤلیت فقها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 10

10_ فقيهان و عالمان ، مسؤل ارشاد و هدايت جامعه خویش

ص: 470

لینفقھوا فی الدین ولینذروا قومھم إذا رجعوا إلیھم

8- نقش اجتماعی فقہا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

7 - توبہ - 9 - 122 - 8

8_ ہر جامعہ و قومی نیاز بہ اسلام شناس و فقیہ و مبلغی برخاستہ از میان خودشان دارد .

فلولا نفر من کل فرقہ منھم طائفہ لینفقھوا فی الدین ولینذروا قومھم

ص: 471

1- آثار سلامت فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 6

6 - انسان ، در پرتو سلامت روح و اندیشه ، قادر به دریافت و پذیرش پیام وحی

و من يعيش عن ذكر الرحمن .. أفأنت تسمع الصمّ ... و من كان في ضلّ مبین

در آیه شریفه قابلیت نداشتن برای هدایت، گمراهی آشکار شمرده شده است. از این نکته می توان استفاده کرد که وجود قابلیت روحی و فکری برای هدایت، می تواند راه رسیدن به حق را هموار سازد.

2- آثار محدودیت فکر مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 3

3 - اندیشه محدود مشرکان ، مانع از تأثیر پیام وحی در آنان

فأعرض عن من .. ذلک مبلغهم من العلم

در صورتی که «ذلک مبلغهم ..» بیانگر فلسفه تکلیف اعراض برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد، مفاد آن چنین می شود: چون محدوده دانش مشرکان از دنیا فراتر نمی رود، بنابراین از درک معارف معنوی عاجزانند. پس از آنان روی بگردان؛ زیرا پیام های الهی در عناصری مانند آنان تأثیر ندارد.

ص: 472

3- انعطاف پذیری فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 3

3_ نیکو پنداشتن اعمال ناهنجار ، نشانی از نفوذ شیطان در افکار آدمی

وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم

4- تغییر فکر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 17

17_ افکار آدمی ، همواره در حال تغییر و تحوّل است .

ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً

5- تناسب فکر و عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 11

11 - التزام آدمی به عمل و پایداری بر آن ، در گرو تطابق آن با اندیشه و افکار اوست .

ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله أموت بل أحياء

ارائه اندیشه برای فراهم کردن زمینه های عمل - که آیه فوق گویای آن است - بیانگر برداشت فوق می باشد.

6- روش برخورد با فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 56 - 12

12- جدال به باطل و استهزا و تمسخر ، از روش های ناپسند در برخورد با مسائل فکری و عقیدتی است .

ويجـدل الذين كفروا بالـبـطل ليدحضوا به الحق واتخذوا آيـتـي و ما أنذروا هزواً

7- روش تصحيح فكر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 473

8_ سنجش و مقایسه بین فرجام دو اندیشه و رفتار ، بهترین روش برای گزینش اندیشه و رفتاری درست و برتر

قل أذلك خير أم جته الخلد التي وعد المتقون

8- زمینه تمرکز فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 12

12- تأثیر قطع ارتباط با مردم و تمرکز فکری در تقویت قوای جنسی *

ألا تكلم الناس ثلث ليال سوياً

نشانه ای که برای زکریا قرار داده شد، بدون مناسبت و ارتباط با عوامل منتهی به انعقاد نطفه یحیی نیست، چرا که زکریا فوت گشته و برای انجام چنین کاری آمادگی لازم را ندارد. ترک سخن سه روزه او علاوه بر نشانه بودن ممکن است موجب تمرکز فکری و آمادگی جسمی او برای انعقاد نطفه نیز بوده است.

9- عوامل تقویت مبانی فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 13

13 - یادآوری مبادی اندیشه جهت نتیجه بخش کردن آن ، از شیوه های تعلیمی قرآن کریم

أن تقوموا لله مثنی و فردی ثم تفکروا

سفارش به تفکر با حرف عطف «ثم» _ که برای تراخی است _ پس از توصیه به اقدام خالصانه فردی و دو نفره برای خدا، نشان می دهد که به دور بودن از هیاهو و انجام کار برای خدا، فکر را دارای ثمر بهتر و بیشتری می کند.

10- عوامل مؤثر در فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 11

11- اراده و تدبیر الهی ، حاکم بر تأثیر ها و تأثر های طبیعی روح و اندیشه بشر *

انسانِ بیماردل، در نتیجه عملکرد نادرست خویش، مورد لعن الهی قرار می‌گیرد و از دریافت حقایق معنوی و انسانی کر و کور می‌شود. این روند، به ظاهر طبیعی می‌نماید و در مقوله دانش روان‌شناسی قابل تحلیل است؛ با این حال خداوند کر و کوری آنان را به خود نسبت می‌دهد و این نیست مگر به خاطر این که تأثیرها و تأثرهای طبیعی نیز، به جعل و اراده اویند.

11- مبانی فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 90 - 7

7- تأثیرگذاری نیازهای محیطی و مادی انسان بر آرا و نظریات وی حتی در زمینه مسائل فکری و معنوی *

وقالوا لن نؤمن لك حتى تفجر لنا من الأرض ينبوعاً

با این احتمال که پیشنهاد ایجاد چشمه به عنوان معجزه از سوی مشرکان، متأثر از شدت نیاز آنان به منابع آبی بوده باشد، برداشت فوق به دست می آید.

12- محدودیت فکر انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 5

5- قرآن، در عرصه فکر، اندیشه و... پیروز شکست ناپذیر و کتابی حکیمانه است.

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم

برداشت بالا به خاطر این نکته است که چون خداوند، عزیز (پیروز شکست ناپذیر) و حکیم است؛ بنابراین سخن او نیز در عرصه خاص خود (فکر، اندیشه و...) چنین خواهد بود.

13- ملاکهای تمحیح فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 10، 6،

6 - پذیرش تورات با جدیت تمام و استوارسازی رفتار و اندیشه ها بر اساس آن، فرمان خداوند به بنی اسرائیل

خذوا ماء اتینکم بقره

10 - نیل انسان ها به تقوا و پرهیزشان از عقاید ناصواب و اعمال ناروا، از اهداف نزول کتاب های آسمانی است.

خذوا ماء اتینکم بقره و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

13 - فراگیری کتاب آسمانی و تنظیم عقاید و اعمال بر محور آن، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

خذوا ماء اتينكم ببقوه واذكروا ما فيه

ص: 475

14- موانع تکامل فکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 6

6 - زبون ساختن انسان ها و ممانعت از رشد و تکامل اندیشه آنان ، روش جباران و حکومت های فاسد در طول تاریخ

فاستخفّ قومه فأطاعوه

ص: 476

1- بخش مفید فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 12

12_ کف های سیلاب ها و فلزات گداخته شده دور ریخته و نیست می شوند و آب ها و فلزات سودمند باقی می مانند .

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس فيمكث في الأرض

«جَفَاء» به معنای دور شدن از چیزی است و «جُفَاء» به چیزی که دور ریخته می شود اطلاق می گردد، در لسان العرب آمده است «جفاء السيل یعنی کفها و چیزهای پلید و مانند اینها که سیلاب آنها را به کناری می اندازد».

2- تشبیه به فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 8,22

8_ حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما يوقدون عليه في النار . . . زيد مثله كذلك يضرب الله الحق و الب_طل

22_ همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

كذلك يضرب الله الحق و الب_طل . . . كذلك يضرب الله الأمثال

ص: 477

3- تشبیه به کف فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 22، 8

8_ حق در تشبیه همانند فلزات گداخته شده و ذوب گشته است و باطل بسان کف های ایجاد شده بر روی آن

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله کذلک یضرب الله الحق و الب_طل

22_ همانندی حق با آب فرود آمده از آسمان و نیز با فلزات ذوب شده و همسانی باطل با کف سیلاب ها و کف فلزات ذوب شده ، از ضرب المثل های قرآن است .

کذلک یضرب الله الحق و الب_طل . . . کذلک یضرب الله الأمثال

4- تشبیه کف فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 4

4_ فلزات گداخته شده در کوره های آتش ، کفهایی همانند کف های سیلاب از خود ایجاد می کنند .

و مما یوقدون علیه فی النار . . . زید مثله

«من» در «مما یوقدون» نشویه است. «ایقاد» (مصدر یوقدون) به معنای شعله‌ور ساختن آتش می باشد. مراد از «ما» به قرینه «حلیه» و «متاع» فلزاتی نظیر طلا، نقره، مس و ... است. «فی النار» حال مؤکده می باشد. بنابراین «یوقدون ...» ؛ یعنی، و حاصل می شود از فلزاتی که آتش بر آن برافروزند (آن را ذوب کنند) کفی مانند کف سیلاب.

5- ذوب فلز در دوران بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 6

6_ مردم عصر بعثت آشنا با گداختن و ذوب فلزات در کوره های آتش ، برای تهیه زیورآلات و اسباب زندگی

و مما یوقدون علیه فی النار ابتغاء حلیه أو مت_ع

6- ذوب فلز در دوران ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 10، 8

8- ذوالقرنین ، از نحوه ساختن و بنای سد و کیفیت ذوب فلزات و ترکیب آن ، آگاهی دقیق داشت .

ءاتونی زبر الحديد . . أفرغ علیه قطراً

ص: 478

10- صنعت ذوب فلز ، در تمدن زمان ذوالقرنین ، وجود داشته است .

قال انفخوا حتى إذا جعله نارا قال ءاتوني أفرغ عليه قطرا

7- صنعت ذوب فلز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 10

10- صنعت ذوب فلز ، در تمدن زمان ذوالقرنین ، وجود داشته است .

قال انفخوا حتى إذا جعله نارا قال ءاتوني أفرغ عليه قطرا

8- فواید ذوب فلز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 5

5_ تهیه زیورآلات و وسایل زندگی از اهداف گداختن فلزات در کوره های آتش است .

و مما يوقدون عليه في النار ابتغاء حلية أو متع

«ابتغاء» به معنای طلب کردن است و این کلمه مفعول له برای «یوقدون» می باشد. «حلیه» چیزی است که وسیله زینت قرار می گیرد و «متاع» به چیزی گفته می شود که در زندگی مورد بهره برداری است.

9- کف فلز مذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 12

12_ کف های سیلاب ها و فلزات گداخته شده دور ریخته و نیست می شوند و آب ها و فلزات سودمند باقی می مانند .

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس فيمكث في الأرض

«جفاء» به معنای دور شدن از چیزی است و «جفاء» به چیزی که دور ریخته می شود اطلاق می گردد، در لسان العرب آمده است «جفاء السيل یعنی کفها و چیزهای پلید و مانند اینها که سیلاب آنها را به کناری می اندازد».

1- آثار تبیین فواید ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 4

4 - تأثیر مثبت بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری در گرایش بیشتر مردم به دین

وَأَلْوَسْتَقِ - مَوَاعِلِي الطَّرِيقَةَ لِأَسْقِينِ - هَم مَاءِ غَدَقًا

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بیان فواید دین، بیانگر مطلب یاد شده است.

2- آثار تبیین فواید دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 4

4 - تأثیر مثبت بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری در گرایش بیشتر مردم به دین

وَأَلْوَسْتَقِ - مَوَاعِلِي الطَّرِيقَةَ لِأَسْقِينِ - هَم مَاءِ غَدَقًا

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بیان فواید دین، بیانگر مطلب یاد شده است.

3- آثار ذکر فواید آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 32 - 3

3- توجه به آفرینش آسمان و نقش آن برای اهل زمین ، راهی برای رسیدن به توحید است .

أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ... وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا

4- آگاهی از فواید دنیوی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 14, 15

14- آگاه شدن از فواید دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، مورد تمنی خداوند

و الذین هاجروا... لو كانوا يعلمون

از جمله معناها و استعمالهای «لو» تمنی است و برداشت فوق بر این اساس است.

15- آگاهی از ثمرات دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، امری در حد ناممکن است .

و الذین هاجروا فی الله... ولأجر الآخره أكبر لو كانوا يعلمون

برداشت فوق، بنابر امتناعی بودن «لو» و یا تمنی بودن آن است و «لو تمنی» در جایی استعمال می شود که مورد، محال و یا در حکم محال باشد.

5- تبیین فواید ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 8

8 - تبیین فواید ایمان و دین داری ، از روش های تبلیغی و هدایتی

استغفروا ربکم... یرسل السماء علیکم مدرارًا . و یمدکم بأمول و بنین... و یجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 5

5 - بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری ، از روش های هدایتی و تبلیغی قرآن

و ألواستقوا علی الطریقه لآسقینهم ماء غدقًا

6- تبیین فواید دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 8

8 - تبیین فواید ایمان و دین داری ، از روش های تبلیغی و هدایتی

استغفروا ربکم . . . یرسل السماء علیکم مدرارًا . و یمددکم بأمول و بنین . . . و یجعل

ص: 481

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 5

5 - بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری ، از روش های هدایتی و تبلیغی قرآن

وَأَلْوَسْتَقِ مَوَاعِلِي الطَّرِيقَةِ لِأَسْقِينِ هَمْ مَاءٌ غَدَقًا

7- تبیین فواید قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به بیان فواید و آثار قرآن ، در پاسخ به بهانه جویی های کافران

و لو جعلناه . . . ءعجمی و عربی قل هو للذین ءامنوا هدی و شفاء

8- فواید آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 222 - 24

24 - استنجای به آب ، از مصادیق تطهیر است .

ان الله يحب التوابين و يحب المتطهرين

فردی به پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) گفت که من استنجای به آب می کنم؛ پس آن حضرت فرمود: هنيئاً لك فان الله عز و

جل قد انزل فيك آية: «ان الله يحب التوابين و يحب المتطهرين»

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 109، ح 328؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 216، ح 11.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 11، 12

11 - نقش ریش فراوان و مداوم باران و جریان رودها در پیدایش تمدنهای قدرتمند

قرن مكنهم فى الأرض . . . وأرسلنا السماء عليهم مدرارا و جعلنا الأنهر

«مدرارا» يعنى داراى ريزش فراوان، پى در پى و به مقدار نياز (مجمع البيان، ذيل آيه 52 سوره هود)

12 _ آب فراوان و رونق كشاورزى از شاخصه هاى توانمندى و قدرت اقوام و تمدنها

و أرسلنا السماء عليهم مدرارا و جعلنا الأنهر تجرى من تحتهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 7 - 5

ص: 482

5_ آب ماده اصلی برای آفرینش آسمان ها و زمین *

خلق السموت و الأرض فی سته آیام و کان عرشه علی الماء

برداشت فوق، مقتضای ارتباط میان دو جمله «خلق السموات ..» و «کان عرشه علی الماء» است؛ یعنی، بیان این معنا که: پیش از آفرینش آسمانها و زمین، هستی منحصر به آب بود و خداوند بر آنها حاکمیت داشت، می تواند به این نکته اشاره داشته باشد که خداوند، آن آبهای پیشین یا قسمتی از آنها را به آسمان و زمین تبدیل کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 32 - 4

4- آب ، عامل حیات و رویش گیاهان ، میوه ها و نباتات است .

و أنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 11 - 3,7

3- آب ، مایه رویش گیاهان و درختان میوه است .

أنزل من السماء ماء .. ینبت لکم به الزرع و الزيتون و النخیل و الأعنـب

حرف جر «ب» در «به الزرع» سببیه است و مرجع ضمیر آن «ماء» در آیه قبل است. از این رو معنای جمله چنین می شود: خداوند به وسیله آب، کشتها و ... را برای شما می رویاند.

7- رویش گیاهان و درختان زیتون ، نخل و تاک به وسیله آب ، زمینه ای برای اندیشیدن و راهی برای خداشناسی است .

ینبت لکم به .. ین فی ذلک لأیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 65 - 4,5

4- خداوند ، آب را مایه حیات موجودات زنده قرار داده است .

فأحیا به الأرض بعد موتها

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مقصود از «الأرض» اهل زمین؛ یعنی، موجودات دارای حیات باشد که شایسته مرگ و حیاتند.

5- زمین ، پیش از برخورداری از آب ، فاقد حیات بود .

فأحيا به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 41 - 3

3- جریان آب های سطحی زمین و در دسترس بودن آن ، از نعمت های خداوند و از عوامل مهم آبادانی است .

أو یصبح ماؤها غورًا فلن تستطیع له طلبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 483

4- پیدایش موجودات زنده، پس از گذشت دوره انباشتگی و تراکم آسمان ها و زمین بوده است .

أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا

8- اندیشیدن در پدیده های جهان خلقت، از راه های دستیابی انسان به توحید و یگانگی خداوند

أُولَئِكَ يَرْجُونَ كُفْرًا أَنْ السَّمَوَاتِ .. أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 31

31 - آب، مایه رویش و رشد گیاهان

فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 2

2 - تأثیر مهم و محوری آب در رویش گیاهان

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 1,2

1 - خداوند، [در آغاز] هر جاننداری را از آب آفرید .

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

به حیوانات و جانداران روی زمین - چه بزرگ و قابل رؤیت باشند و چه کوچک و غیر قابل دیدن - «دابه» گویند (لسان العرب).

2 - آب، از عناصر نخستین پیدایش حیات حیوانی است .

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ آب، خمیر مایه و عنصر نخستین آفرینش آدم (ع)

و هو الذی خلق من الماء بشراً

درباره کلمه «الماء» در آیه شریفه دو احتمال وجود دارد: 1_ مقصود آب است که جزئی از ماده اولیه خلقت آدم می باشد. در این صورت مقصود از «بشراً» حضرت آدم خواهد بود. 2- مراد منی و نطفه است که در این صورت، مقصود از «بشراً» فرزندان آدم؛ یعنی، نوع انسان ها خواهد بود. برداشت برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 63 - 7

7- از جمله فوائد آب، حیات بخشی به زمین است.

ص: 484

نَزَلَ . . . ماء فأحيا به الأرض من بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 5

5 - زمین بدون آب ، مرده و موات است .

و ينزل من السماء ماء فيحيي به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 1,6

1 - خداوند ، روانه کننده آب به سرزمین های خشک جهت رویاندن گیاهان است .

أولم يروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً

«جرز» به جایی کویر مانند گفته می شود که ریشه گیاه، در آن قطع شده و از بین رفته باشد (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «زرع» مصدر به معنای مفعول است.

6 - آب ، دارای نقش اساسی ، در حیات و تغذیه انسان ها و حیوان ها است .

ونسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً تأكل منه أنعـمهم وأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 5

5 - زمین ، بدون آب مرده است .

فسقنـه إلى بلد ميّت فأحيينا به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 4

4 - آب ، عامل پدید آمدن انواع میوه ها با رنگ های گوناگون

ماء فأخرجنا به ثمرت مختلفاً ألونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 7

7- آب، مایه حیات و رویش کشت های متنوع و رنگارنگ

یخرج به زرعاً مختلفاً ألونه ثم یهیج فتریه مصفراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان، شب، روز، زمین، آب، گیاه و کوه ها برای انسان و دام، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است.

ص: 485

مت_عَا لکم و لَانع_مکم

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لکم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 25 - 3

3 - نقش اساسی آب و باران در تغذیه انسان

إلی طعامه . أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا

عبارت «أَنَا صَبَبْنَا..»، بدل اشتمال برای «طعامه» و گویای ارتباط تنگاتنگ آب و طعام است.

9- فواید آب پاکیزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 49 - 6

6_ پاکي و زلال بودن آب ، تأثیرگذار در احیای زمین (رویش گیاهان و نباتات)

ماء طهورًا لنحیی به بلده میثًا

برداشت فوق، از قید «طهوراً» برای «ماء» به دست می آید.

10- فواید آب سرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 42 - 6

6 - نقش آب سرد جوشیده از زمین ، در سلامتی انسان و برطرف کردن برخی از بیماری های جسمی

ه_ذَا مَغْتَسِلَ بَارِدٍ وَ شَرَابٍ

11- فواید آبخوری پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ جام شاهی ، وسیله پیمانہ کردن غلات برای تعیین سهمیه افراد در دوران قحطی هفت سالہ مصر

جعل السقايه في رحل أخيه . . . نفقد صواع الملك

تعبیر کردن از جام گمشده به «سقایه» (جام) و «صواع» (پیمانہ) گویای این است کہ پیمانہ مورد استفاده برای تعیین سهمیه

ص: 486

افراد، همان ظرفی بود که پیش از سپردن آن به یوسف(ع) برای نوشیدن آب و مانند آن مورد استفاده پادشاه قرار می گرفته بود.

12- فواید آتش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 80 - 4

4- آتش ، نعمت بزرگ الهی و دارای نقش حیاتی در زندگی بشر

الذی جعل لکم من الشجر الأخضر ناراً فإذا أنتم منه توقدون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه _ ضمن آن که بیانگر جلوه های قدرت خدا است _ درصدد بیان نعمت های الهی و امتنان بر انسان نیز می باشد. گفتنی است که آمدن لام انتفاع (لکم) مؤید این مطلب است.

13- فواید آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 6

6 - خداوند ، آسمان در جهت منافع انسان ها برافراشته ساخت .

الذی جعل لکم .. السماء بناء

کلمه «بناء» در لغت عرب معنایی دارد که شامل: ساختمان، خیمه، چادر و مانند اینها می شود. اطلاق «بناء» بر آسمان از باب تشبیه است؛ یعنی: جعل لکم السماء کالبناء.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 9

9- آسمان مبدأ پیدایش آب های موجود در زمین است .

و ما أنزل من السماء من ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 2

2_ آسمان و زمین ، دو منبع روزی برای انسانها

قل من يرزقكم من السماء والأرض

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 32 - 5

5- آسمان ، منبع اصلی آبها

ص: 487

و أنزل من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 11

11- منبع اصلی آب ها ، آسمان (ابر ها) است .

فأنزلنا من السماء ماء فأسقین_كموه

از اینکه خداوند، در مقام امتنان به بندگان می فرماید: «ما از آسمان آب فرستادیم و با آن شما را سیراب کردیم» _ با اینکه در زمین هم آب برای سیراب کردن هست _ حکایت از آن دارد که منابع زمینی آبها هم، از آسمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 10 - 1

1- نزول آب (باران) از آسمان ، تنها به دست خداست .

هو الذی أنزل من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 4

4- آسمان و زمین ، در تأمین روزی انسان نقش دارند .

ما لایملک لهم رزقاً من السموت و الأرض شیئاً

از اینکه خداوند فرمود: معبودها قادر به روزی رسانی به انسان از آسمان و زمین نیستند، استفاده می شود که زمینه روزی رسانی در آسمانها همچون زمین، وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 3

3- آسمان (فضا و ابر ها) ، منشأ نزول باران و منبع آب ها

أنزل من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 3

3 - آسمان و زمین ، گنجینه های خیرات و روزی موجودات

له مقالید السموت و الأرض یبسط الرزق

از کلمه «مقالید» (کلیدها) و نیز جمله «یبسط الرزق»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان ، شب ، روز ، زمین ، آب ، گیاه و کوه ها برای انسان و دام ، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها

ص: 488

است .

مت_عَا لکم و لَأَنع_مکم

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لکم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 11 - 2، 1

1 - آسمان، دارای باران های پیاپی و فائده های مداوم و جایگاه ظهور مکرر ستارگان

و السماء ذات الرجع

«رَجْع» به معنای بازگرداندن و «رجوع» به معنای بازگشتن است (مفردات راغب). «ذات الرجع» وصفی است که بر ثبوت و تداوم دلالت دارد و مراد از آن می تواند بازگشت دادن بخارهای متصاعد به صورت باران باشد. گفته «مقایس اللغه» _ که «رَجْع» را به معنای «باران» دانسته است _ این احتمال را تأیید می کند. برخی از مفسران، آن را بر تمام فایده های آسمانی، ظهور مکرر ستارگان در شب ها، تأثیر حوادث آسمانی در پیدایش مکرر فصول سال، تطبیق داده اند.

2 - توجه به تأثیر آسمان در تداوم بازگشت بعضی از پدیده ها، زمینه ساز باور به معاد

و السماء ذات الرجع

ارتباط این سوگند با قبل و بعد آن _ به ویژه آیه «إِنَّهٗ عَلٰی رَجْعِهٖ لِقَادِرٌ» که کلمه «رجع» در آن نیز آمده است _ بیانگر برداشت یاد شده است.

14- فواید آهن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 11، 2

2- آهن، نقشی اصلی و مهم، در بنای سد ذوالقرنین داشت .

ءاتونی زبر الحديد حتىٰ إذا ساوی بین الصدفین

گرچه در مصالح ساختمانی سدّ، از مس نیز استفاده شده، ولی از «حتىٰ إذا ساوی . . .» دانسته می شود که تمام فضای بین دو کوه، ابتدا، از آهن پاره ها آکنده شد و مس ذوب شده، تنها، برای پیوند آن قطعات به کار رفت.

11- ترکیب آهن و مس، فلزی بسیار مستحکم و غیر قابل نفوذ به دست می دهد .

ءاتونی زیر الحديد . . أفرغ علیه قطراً

ریختن مس گداخته بر آهن های نزدیک به ذوب، گویای آن است که جنس ترکیبی، به فلزی بسیار مستحکم تبدیل خواهد شد.

15- فواید ابر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 489

7 - خداوند ، نازل کننده باران از ابرها

و أنزل من السماء ماء

«سما» به هر چیزی که در جهت بالا قرار گرفته باشد گفته می شود. تکرار کلمه «السماء» در آیه، حکایت از آن دارد که مراد از آن در هر فراز، مصداقی خاص از معنای ذکر شده است؛ در جمله نخست چون در مقابل «الأرض» قرار گرفته به معنای آسمان است و در جمله دوم به قرینه «ماء» می توان گفت که مقصود از آن «ابر» می باشد.

9 - آب های نازل شده از ابرها ، سببی اساسی برای پیدایش روزی انسان ها

فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

16- فواید ابرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 11

11 - منبع اصلی آب ها ، آسمان (ابرها) است .

فأنزلنا من السماء ماء فأسقین_كموه

از اینکه خداوند، در مقام امتنان به بندگان می فرماید: «ما از آسمان آب فرستادیم و با آن شما را سیراب کردیم» _ با اینکه در زمین هم آب برای سیراب کردن هست _ حکایت از آن دارد که منابع زمینی آبها هم، از آسمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 10,4

4 - دانه های باران ، از لابه لای اجزای متراکم ابرها بیرون می آید .

فتری الودق یخرج من خل_له

«ودق» به معنای باران است؛ چه کم باشد و چه زیاد؛ چه شدید باشد و چه ضعیف (لسان العرب).

10 - ابر های متراکم ، دارای بار الکتریکی مثبت و منفی

أنّ الله یزجی سحاباً . . . رکاماً . . . یکاد سنا برقه یذهب بالأبصِر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 3

3 - ابرها ، عامل نزول باران

فتثیر سحاباً فسقنَه إلى بلد میّت فأحیینا به الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 3، 2

2 - خداوند ، نازل کننده باران از آسمان (فضا و ابرها)

ص: 490

أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

«سما» به هر چیزی گفته می شود که در جهت بالا- قرار گرفته باشد و مقصود از آن در آیه شریفه، فضا و ابرهای موجود در بالای سر موجودات زمینی می باشد.

3- آسمان (فضا و ابرها) ، منشأ نزول باران و منبع آب ها

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 69 - 2

2- ابر ، سرچشمه آب های شرب در زمین

الماء الذى تشرّبون . ءأنتم أنزلتموه من المزن

17- فواید اخبار از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 2 - 3

3- گزارش حوادث جهان آخرت ، سودمند و اطمینان بخش است .

عن النبأ العظيم

«نبأ»، به خبری گفته می شود که دارای فایده بزرگی باشد و به آن یقین یا گمان قوی پیدا شود. (مفردات راغب)

18- فواید اخروی توکل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 42 - 6

6- توکل بر خداوند در همه امور ، امری بس شایسته و پسندیده و دارای ثمرات دنیوی و اخروی

الذین هاجروا . . . و علی ربهم یتوکلون

19- فواید اخروی صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 2

2- صبر در برابر ناملايمات ، داراي ثمرات دنيوي و اخروي است .

لنَبُوْتَهُمْ فِي الدُّنْيَا . . . وَاَلْجُرْ الْاٰخِرَةَ اَكْبَرَ . . . الَّذِيْنَ صَبَرُوا

ص: 491

20- فواید اخروی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 3

3 - کرداری که ذخیره آخرت باشد، در قیامت اطمینان آور و مایه آرامش خاطر انسان خواهد بود.

یـلِیتنی قَدَمَت لِحِیاتی . . . یـأیتها التَّنفس المَطْمَئِنَّه

تقابل دو دسته ای که در این مجموعه آیات از آنان یاد شده است، بیانگر برداشت یاد شده است.

21- فواید ازدواج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 166 - 2,3

2 - همسری مردان با زنان، راهی طبیعی و خدایسند برای ارضای غریزه جنسی

و تذرون ما خلق لکم ربکم من أزوجکم

3 - نکاح و ارضای غریزه جنسی از طریق طبیعی و خدایسند، در جهت منافع و مصالح انسان ها است.

و تذرون ما خلق لکم ربکم

برداشت یاد شده با توجه به قید «لکم» (برای شما) استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 7

7 - زوجیت و همسری میان انسان ها، پدیده ای در جهت منافع آنان است.

أن خلق لکم من أنفسکم أزواجًا

22- فواید اقتصادی مشرکان در مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 9

9_ آمدن مشرکان به مکه در مراسم سالانه حج ، دارای ثمرات اقتصادی برای مکین (از جمله مسلمانان) بود .

وإن خفتم عیله فسوف یغنیکم الله من فضله

ص: 492

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 1,7

1- خداوند، از میوه های درختان خرما و انگور، نوشیدنیهایی برای انسان، قرار داد.

نَسْقِيكُمْ مِمَّا... و من ثمرت النخيل و الأعنـب

«من ثمرات» جار و مجرور و _ به قرینه «نَسْقِيكُمْ» مذکور در آیه قبل _ متعلق به «نَسْقِيكُمْ» در تقدیر است. هم چنین بر جمله «و این لکم فی الأنعام لعبره» عطف شده است.

7- فرآورده های درختان خرما و انگور، از بهترین و سالم ترین فرآورده های خوراکی و نوشیدنی برای انسان

نَسْقِيكُمْ مِمَّا... و من ثمرت النخيل و الأعنـب تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا

اختصاص به ذکر یافتن فرآورده های درختان خرما و انگور، از میان مجموعه خوراکیها و نوشیدنیها، می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 4,5,7

4 - نقش اساسی خرما و انگور و فرآورده های آن، در تغذیه انسان

و جعلنا فیها جنّـت من نخیل و أعـنب... لیأكلوا من ثمره

از اختصاص به ذکر یافتن خرما و انگور برای تغذیه انسان ها (از میان مجموعه میوه ها و محصولات باغ ها) برداشت یاد شده به دست می آید.

5 - هدف و فلسفه آفرینش خرما و انگور از سوی خداوند، تغذیه انسان از فرآورده های دست ساخته خود از آن درختان (مانند شیر، عصاره، کشمش و...) است.

لیأكلوا من ثمره و ما عملته أیدیهـم

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «ما» در «ما عملته» موصوله (به معنای الذی) باشد؛ یعنی، «و الذی عملته أیدیهـم» (و آنچه دست های شان به عمل می آورد).

7 - خرما و انگور، از غذا های آماده برای انسان، بدون دخالت وی در آماده سازی آنها

ليأكلوا من ثمره و ما عملته أيديهم

این برداشت مبتنی بر این احتمال است که ضمیر در «عملته» به «ثمر» بازگردد.

24- فواید اول شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 7

7- بخش نخست شب ، زمان مناسب برای عبادت و نماز

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْءًا

یکی از معانی «ناشئه اللیل»، ساعات اول شب است (قاموس المحيط).

ص: 493

25- فواید ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 11

11- فایده ایمان به خود انسان بازمی گردد .

یدعوکم لیغفر لکم من ذنوبکم و یؤخرکم الی أجل مسئمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 7

7 - تبیین فواید ایمان و دین داری ، از سوی نوح (ع) برای مردم

استغفروا ربکم .. یرسل السماء علیکم مدرارًا . و یمددکم بأمول و بنین ... و یجعل

26- فواید باد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 11، 9، 4

4- فلسفه وزش باد های نویدبخش باران ، قبل از نزول آن ، احساس لذت بیشتر از رحمت الهی است .

أن یرسل الریاح مبشّرات و لیذیقکم من رحمته

«بشر» ریشه «مبشّرات» است و به خبری گفته می شود که خوشحالی آور است و چهره شنونده، با آن، باز و شکفته می شود. در ضمن، «مبشّرات» در مقام تعلیل برای فعل «یرسل» و «لیذیقکم» عطف بر «مبشّرات» است.

9- از جمله فواید باد ها ، به حرکت در آوردن کشتی ها در دریا ها است .

أن یرسل الریاح .. و لتجری الفلک بأمره

«لام» در «لتجری» تعلیل برای فعل «یرسل» است.

11- باد ها وسیله ای برای برخوردار شدن انسان ها از مواهب مادی طبیعت است .

یرسل الریاح .. و لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 48 - 10، 6، 1

1 - جریان باد ها و پراکنده شدن ابر ها در آسمان به وسیله آن ، تنها ، با مشیّت خداوند است .

اللّٰه الذی یرسل الریاح فتثیر سحابًا .. کیف یشاء

مصدر ثلاثی «تثیر»، «ثور» و به معنای «به حرکت در آوردن و پراکندن» است. فعل مضارع «یرسل» می تواند اشاره به استمرار و همیشگی جریان باد داشته باشد.

ص: 494

6 - باد های متعددی در پیدایش ابر های باران زا نقش دارند .

یرسل الریاح فتثیر سحاباً

جمع آورده شدن «ریاح» ممکن است به خاطر اشاره به واقعیتی خارجی باشد و آن، این است که در تشکیل ابرها، بادهای متعددی از جناح های گرم و سرد نقش دارند.

10 - باران ، از فواید مهم جریان باد است .

اللّٰه الذی یرسل الریاح فتثیر سحاباً . . . ویجعلہ کسفاً فتری الودق یخرج من خلّله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 2

2 - باد ، عامل حرکت و تشکیل ابرها

واللّٰه الذی أرسل الریح فتثیر سحاباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 3

3 - بادها ، از منابع انرژی در زندگی انسان

إن یشأ یشکن الریح فیظللن روادک علی ظهره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 7

7 - « قال رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) : الریاح ثمان : أربع منها عذاب و أربع منها رحمه . . . و الرحمه منها . . . المرسلات . . . فیرسل اللّٰه المرسلات فتثیر السحاب . . . »

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: بادها هشت گونه اند؛ چهارگونه از آنها بادهای عذاب و چهارگونه دیگر رحمت اند. . . و از جمله بادهای رحمت . . . «مرسلات» است . . . پس خداوند «مرسلات» را می فرستد تا ابرها را به حرکت درآورد».

27- فواید بادها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند ، فرستنده باد ها برای باروری ابرها

و أرسلنا الریح لوقح

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که بارورسازی بادها _ به قرینه جمله «فأنزلنا من السماء ماء» _ بارور کردن ابرها برای نزول باران باشد.

2- باد ها ، وسیله جا به جا کردن گرده های نر ، برای بارور ساختن گیاهان و درختان است .

و أرسلنا الریح لوقح

ص: 495

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که مراد از «الرياح لواقح» (بادهای بارورکننده) بادهایی است که مواد باردارکننده را از گیاهان نر، به گیاهان ماده منتقل می کنند.

5- باد ها ، دارای نقشی تعیین کننده در پدید آمدن و نزول باران از ابرها

و أرسلنا الریح لوقح فأنزلنا من السماء ماء

«فا» در «فأنزلنا» عاطفه و برای ترتیب است و این می تواند مفید معنای یاد شده باشد.

13- به حرکت درآوردن باد ها برای تلقیح ابر ها ، نزول باران و سیراب کردن انسان ها به وسیله آن ، از آیات الهی است .

و أرسلنا الریح لوقح فأنزلنا من السماء ماء فأسقین_كموه

15- « عن أبي جعفر (ع) قال : لله رياح رحمه لواقح ينشرها بين يدي رحمة ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: خدا بادهای رحمتی دارد باردار که پیشاپیش رحمت خود (باران) آنها را منتشر می کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 48 - 3، 1

1_ باد ها ، پیام آورانی نوید بخش برای نزول باران

و هو الذی أرسل الریح بشرًا بين يدي رحمة

«بشرًا» (مخفف «بُشْرًا» و جمع «بُشُور») حال برای «الرياح» است و «رياح» (جمع «ريح») به معنای بادهای است.

3_ باد ها ، دارای نقش تعیین کننده در شکل گیری و نزول باران

و هو الذی أرسل الریح بشرًا بين يدي رحمة و أنزلنا من السماء ماء طهورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 7

7 - نقش سازنده حرکت باد ها در شرایط زیستی زمین ، نشانه ای از خداوند برای اهل اندیشه

و تصریف الریح ءای ت لقوم یعقلون

28- فواید باران

9- آب های نازل شده از ابرها ، سببی اساسی برای پیدایش روزی انسان ها

فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

10 - خداوند ، به وسیله آب های نازل شده از آسمان ، درختان را به ثمر می رساند .

و أنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

«ثمره» - که مفرد «ثمرات» است - به میوه درختان گفته می شود. «من» در «من الثمرات» می تواند به معنای بعض باشد، در این صورت «من الثمرات» مفعول برای «اخرج» است؛ یعنی: فأخرج به بعض الثمرات ليكون رزقاً لكم. همچنین می تواند «من»

بیانیه باشد در این صورت «رزقاً» مفعول برای «اخرج» خواهد بود؛ یعنی: اخرج به رزقاً لکم و هی الثمرات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 10، 12

10 - فرو فرستادن آب از آسمان و زنده کردن زمین به وسیله آن ، از نشانه های توحید و رحمت گستری خداوند است .

إن فی . . . ما أنزل الله من السماء من ماء فأحیا به الأرض ... لأیت

12 - باران ، منشأ حیات در زمین و موجب پیدایش جنبندگان در آن است .

فأحیا به الأرض بعد موتها و بث فیها من کل دابه

«بث» به معنای پراکنده ساختن است و مراد از آن در آیه شریفه ایجاد انواع جنبندگان و ازدیاد آنها با توالد و تناسل و پراکنده ساختنشان در زمین است. «بث فیها» می تواند عطف بر «أحیا ...» باشد که در این صورت متفرع بر «أنزل من السماء من ماء» خواهد بود و گویای این است که: منشأ به وجود آمدن حیوانات آبهای فرود آمده از آسمان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 11

11 - نقش ریزش فراوان و مداوم باران و جریان رودها در پیدایش تمدنهای قدرتمند

قرن مکنهم فی الأرض . . . و أرسلنا السماء علیهم مدرارا و جعلنا الأنهر

«مدرارا» یعنی دارای ریزش فراوان، پی در پی و به مقدار نیاز (مجمع البیان، ذیل آیه 52 سوره هود)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 2، 4، 7، 8

2 - خداوند با آب باران گیاهان را از زمین می رویاند.

أنزل من السماء ماء فأخرجنا به نبات کل شیء

4 - سرسبزی زمین و رشد نباتات مرهون ریزش باران است.

أنزل من السماء ماء . . . فأخرجنا منه خضرا

7_ خداوند با باران از شکوفه های نخل، خوشه هایی سر فروهشته و در دسترس را می رویاند.

فأخرجنا .. و من النخل من طلعتها قنوان دانيه

«طلع» به معنای شکوفه خرما و «قنوان» نیز به معنای خوشه است و «قنوان دانیه» یعنی خوشه های نزدیک که در دسترس باشد.

8_ خداوند با آب باران تاکستانهای انگور و باغهای زیتون و انار را پدیدار می سازد.

و جنت من أعناب و الزيتون و الرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 8,10,12

8- خداوند ، آب باران را وسیله سیرابی انسان ها قرار داد .

فأنزلنا من السماء ماء فأسقین_كموه

ص: 497

10- آب باران ، از وسایل معیشت خدادادی برای انسانها

و جعلنا لكم فيها معيش . . . فأنزلنا من السماء ماء فأسقيناكموه

12- آب باران ، بهترین و مناسب ترین آب ها برای نوشیدن و سیراب شدن انسان

فأنزلنا من السماء ماء فأسقيناكموه

از اینکه خداوند، برای سیراب شدن انسان از میان انواع آبها، تنها آب باران را به عنوان وسیله نوشیدنی معرفی کرد، می تواند بیانگر حقیقت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 10 - 3

3- رویش گیاهان و به وجود آمدن مراتع و جنگل ها ، در اثر نزول باران است .

أنزل من السماء ماء . . . ومنه شجر

«شجر» شامل گیاه بدون ساقه و با ساقه می شود که از آنها به مراتع و جنگلها تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 65 - 3

3- خداوند ، احیاگر زمین های موات به وسیله آب باران

والله أنزل من السماء ماء فأحيا به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 7، 4

4- باران ، از عناصر اصلی حیات گیاهی در زمین است .

كما أنزلناه من السماء فاختلط به نبات الأرض

چنان چه «باء» در «فاختلط به» برای تعدیه باشد، جمله «فاختلط به نبات الأرض» معنایی مبالغه آمیز خواهد داشت؛ یعنی، نقش آب، به قدری برجسته است که باید گفت گیاه زمین، با آب، مخلوط شده است.

7- رشد انبوه گیاهان با نزول باران و زوال سریع آن با خزان ، نمودی از سرخوشی های ناپایدار زندگی دنیا است .

الحيوه الدنيا كما أنزلنَه من السماء فاختلط به نبات الأرض فأصبح هشيماً تذروه الرى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 53 - 8,9

8- باران ، از عوامل اصلی رویش گیاهان

أنزل .. فأخرجنا

9- نزول باران از آسمان و رویش گیاهان مختلف به وسیله آن ، پرتویی از ربوبیت خداوند است .

الذى .. و أنزل من السماء ماء فأخرجنا به أزوجًا من نبات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 498

2- جهان طبیعت ، دارای آسمان های متعدد

السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 2

2- باران ، عامل سرسبزی زمین ، رویش حبوبات و مایه گردش چرخه حیات

أنزل من السماء ماء فتصبح الأرض مخضرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 6، 1

1 - پیدایش باغ های خرما و انگور بر اثر ریزش باران ، به اراده خداوند است .

فأنشأنا لكم به جنات من نخيل و أعنـب

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پدید آوردن و پروراندن «جنّات» (جمع «جنّه») به معنای باغات است. «نخيل» نیز جمع «نخيله» (خرما) و «أعنب» جمع «عنب» (انگور) است.

6 - پیدایش گیاهان مختلف با میوه های متفاوت به وسیله ریزش باران ، یکی از جلوه های تدبیر و ربوبیت خداوند است .

فأنشأنا لكم به جنّت . . . لكم فيها فوكه كثيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 48 - 5

5_ آب باران ، وسیله ای برای نظافت و پاکیزگی

و أنزلنا من السماء ماء طهورًا

«طهور» صیغه مبالغه از مصدر «طهارت» است و آمدن این واژه به صیغیه، مبالغه نه بر وزن فاعل (طاهر)، می تواند حاکی از این حقیقت باشد که آب ضمن آن که خود پاک و پاکیزه است، عنصری پاک کننده نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 49 - 1,2,3,4,5

1_ آب باران ، منشأ پیدایش حیات و رویش گیاهان و نباتات در بستر زمین

ماء طهورًا . لنحیی به بلده میثًا

2_ زمین ، بدون نزول باران ، مرده و فاقد حیات نباتی خواهد بود .

لنحیی به بلده میثًا

3_ آب باران ، مناسب ترین آب برای کشاورزی و احیای زمین های مرده

و أنزلنا من السماء ماء طهورًا لنحیی به بلده میثًا

از این که خداوند از میان انواع آب ها، آب باران را عامل احیای زمین برشمرده و قید «طهور» (پاک و پاک کننده) را بر آن افزوده است، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

ص: 499

4_ آب باران ، وسیله سیراب شدن بسیاری از انسان ها و دام ها (شتر ، گاو و گوسفند)

و نسقيه ممّا خلقنا أنعـمًا و أناسی کثیرًا

«أنعام» واژه ای است که بر شتر، گاو و گوسفند اطلاق می شود و «أناسی» (جمع «انسی») مرادف معنای انسان ها است.

5_ آب باران ، مناسب ترین آب برای نوشیدن و سیراب شدن انسان و دام ها (شتر ، گاو و گوسفند)

أُنزِلنا من السماء ماء طهورًا . . . و نسقيه ممّا خلقنا أنعـمًا و أناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 60 - 3

3 - نزول باران از سمت آسمان و رویش بوستان های پَرطراوت در پرتو آن ، جلوه تدبیر خدای یگانه

و أنزل لكم من السماء ماء فأنبتنا به حدائق ذات بهجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 2,3

2 - مشرکان ، به این که حیات بخش زمین مرده ، با آب باران ، خداوند است ، اعتقاد داشتند .

و لئن سألتهم من نزل . . . فأحيا به الأرض من بعد موتها ليقولنّ الله

3 - خداوند ، نازل کننده آب از آسمان ، و حیات بخش زمین مرده ، با باران است .

من نزل من السماء ماء فأحيا به الأرض من بعد موتها ليقولنّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 2,3

2 - نزول باران و سرسبز و با طراوت شدن زمین به وسیله آن ، از آیه های خداوند است .

و من ءایـته . . . و ينزل من السماء ماء فيحيى به الأرض بعد موتها

3 - باران ، مایه حیات زمین و طبیعت است .

و ينزل من السماء ماء فيحيى به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 9

9 - احیای زمین موات با نزول باران ، دلیل قدرت خداوند بر احیای مجددانسان ها در قیامت است .

و من ءایته ... و ینزل من السماء ماء فیحیی به الأرض بعد موتها ... ثم إذا دعاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 16، 10، 8، 7، 3

3 - باران ، دارای نقشی اساسی در حیات و آبادانی زمین است

فانظر إلی ءثار رحمت اللّٰه کیف یحی الأرض بعد موتها

مراد از «آثار رحمت اللّٰه» در آیه، به قرینه «یحی الأرض» و نیز آیه چهل و هشت، باران است.

ص: 500

7- زمین ، بدون بارش باران و رویش گیاهان ، مرده و موات است .

يحي الأرض بعد موتها

8- احیای مجدد زمین مرده با باران ، نشانه ای گویا بر توان مندی خداوند در بازآفرینی انسان ها ، در قیامت است .

يحي الأرض بعد موتها إنّ ذلك لمحي الموتى

10- رویش گیاهان و حیات یافتن زمین ، با باران ، به دست خداوند است .

كيف يحي الأرض

16- قدرت مطلق خداوند ، منشأ ریزش باران ، و احیای زمین به وسیله آن است .

فترى الودق يخرج من خلله... يحي الأرض بعد موتها... وهو على كل شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 13

13- پوشش گیاهی بر سطح زمین ، مرهون بارش باران است .

و أنزلنا من السماء ماء فأنبتنا فيها من كل زوج كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 4

4- باران ، منشأ حیات در زمین

فسقنّه إلى بلد ميّت فأحيينا به الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 3

3- باران ، منشأ پیدایش چشمه سارها در زمین

أنزل من السماء ماء فسلكه ينابيع في الأرض

«ينبوع» (مفرد «ينابيع») به معنای مکان جوشش آب (چشمه) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 6

6 - نزول باران ، در جهت منافع انسان ها است .

و ينزل لكم من السماء رزقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10، 6، 3، 1

1 - حیات و خرمی زمین پژمرده با نزول باران ، از آیات و نشانه های قدرت خداوند است .

و من آى-ته أنك ترى الأرض خ-شعه فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

«خشوع» (مصدر «خاشعه») در اصل به معنای تضرع و تواضع است و در مورد زمین کنایه از خشکی و فسردهگی می باشد.

ص: 501

«اهتزاز» (مصدر «اهتزت») به معنای تحرک و جنبش است که نشانه شادابی و خرمی می باشد. «ربو» (مصدر «ربت») به معنای افزایش و نمو است و در این جا مقصود رویش گیاهان می باشد.

3 - حیات و سرسبزی پهنه زمین ، در گرو نزول باران به اراده الهی

فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

6 - نزول باران ، زمینه تحول عناصر خاک و مهیا شدن زمین برای رویش گیاهان

فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

10 - شباهت رستاخیز انسان ها در قیامت ، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من آءى ته أنك ترى الأرض خـشعة . . . إن الذى أحيها لمحى الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 28 - 3

3 - نقش اساسی باران در تأمین روزی انسان ها

ينزل بقدر ما يشاء . . . ينزل الغيث من بعد ما قنطوا

از این که در آیه قبل، سخن از تنظیم به اندازه معیشت به میان آمده و در این آیه مسأله نزول باران مطرح شده است، می توان تأثیر باران را در تأمین معیشت استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 4

4 - خرمی و حیات زمین ، وابسته به نزول باران است .

نزل من السماء ماء بقدر فأنشرونا به بلدة ميتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 5 - 3,4,5

3 - فروفرستادن باران بهوسیله خداوند ، جلوه ای از روزی رسانی او به مخلوقات

و ما أنزل الله من السماء من رزق

«من» در «من رزق» بیانیه است.

4- نزول باران، تدبیری الهی در گسترش بخشیدن به پوشش گیاهی و زندگی جانداران در پهنه زمین

و ما أنزل الله من السماء من رزق فأحيا به الأرض بعد موتها

تفریع حیات زمین بر نزول باران از آسمان، می تواند بیانگر اهمیت محوری و اساسی آن در حیات تمامی پهنه زمین و بهره مندی تمام عرصه حیات نباتی و حیوانی از آن باشد.

5- باران، مایه حیات زمین

و ما أنزل الله من السماء .. فأحيا به الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 3,4

ص: 502

3_ قطره های برکت آفرین باران ، پیامدار بصیرت و بیداری برای حق جویان

تبصره و ذکری لكلّ عبد منیب . و نزلنا من السماء ماء مبررگا

از ارتباط این آیه با آیه قبل ، مطلب بالا قابل برداشت است.

4_ پیدایش بوستان ها و کشتزار ها در پی نزول باران ، درسی برای خداجویان

و نزلنا من السماء ماء مبررگا فأنبتنا به جنت و حبّ الحصيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 5

5- نقش باران ، در تبدیل شدن زمین های خشک و مرده به زمین های زنده ، سرسبز و خرم

أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 12

12 - نقش اصلی و تعیین کننده باران ، در رویش و بالندگی گیاهان

كَمْثَلْ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارِ نَبَاتَهُ

«غیث» به معنای باران است و ضمیر «نبات» به «غیث» بازمی گردد. اضافه «نبات» به ضمیر «ه» لامیه است؛ یعنی، «نبات له» (گیاهی که از آن باران است). انتساب گیاه به باران، با این که نور خورشید و عناصر خاک نیز در رشد آن دخالت دارد، حکایت از نقش اصلی باران در رشد آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 10

10 - تأثیر نزول باران فراوان و پی در پی ، در آبادانی (پیدایش باغ ها و نهر ها و . . .)

يرسل السماء عليكم مدرارًا . . . و يجعل لكم جنّات و يجعل لكم أنهرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - نزول باران بر زمین ، مایه تولید حیوانات و رویش گیاهان است .

وَأَنْزَلْنَا .. لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا

«باء» در «به»، برای استعانت است و بیانگر نقش باران در رویش دانه ها و گیاهان و نیز میوه هایی است که در بوستان های پوشیده از درخت، حاصل می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 25 - 3

3 - نقش اساسی آب و باران در تغذیه انسان

إِلَى طَعَامِهِ . أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا

ص: 503

عبارت «أنا صبينا..»، بدل اشمال برای «طعامه» و گویای ارتباط تنگاتنگ آب و طعام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 26 - 2

2- بارش آب های آسمانی بر زمین، به مرور زمان، آن را نرم و حاصل خیز می کند.

صبينا الماء .. ثم شققنا الأرض شققاً

حرف «ثم»، دلالت بر مرور زمان دارد. عطف این آیه بر آیه قبل، اشاره دارد که بارش باران در نرم شدن و شکافته شدن زمین، تأثیر به سزایی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 27 - 2

2- بارش باران و نرم شدن خاک زمین و شیار خوردن آن، زمینه ساز حصول غله جات و تأمین غذای انسان ها

صبينا الماء .. شققنا الأرض فأنبتنا فيها حباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 28 - 1

1- خداوند، رویاننده انگور بهوسیله بارش باران و آماده سازی زمین

فأنبتنا فيها.. .. عنباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 30 - 2

2- ایجاد باغ های پردرخت با نزول باران بر زمین مساعد، نعمت خداوند و مقتضی شکرگزاری انسان از او است.

صبينا .. شققنا ... فأنبتنا ... و حدائق غلباً

چنانچه «غلباً» توصیف ذات «حدائق» باشد _ نه درختان آن _ ضخامت بستان کنایه از انبوه و مترکم بودن درختان آن خواهد بود. برداشت یاد شده، براساس ارتباط این آیه با «ما أكفروه» در آیات پیشین است. با توجه به این احتمال که «کفر» در آن آیه، به معنای کفران نعمت باشد.

1 - خداوند ، باران و زمین مساعد را وسیله فراهم آمدن میوه مصرفی انسان و علوفه حیوانات قرار داده است .

صببنا الماء .. شققنا الأرض ... وف_کَهِه وَاَبَا

«أَبّ»؛ یعنی، علوفه چرندگان، چه برای آنها چیده شود و چه خود به چرا مشغول شوند. (لسان العرب)

29- فواید برنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 6

6 - خداوند ، حبوبات (گندم ، جو ، برنج و . . .) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است .

و أخرجنا منها حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ

30- فواید بز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 8,9

8 - بهره مندی انسان ها ، فلسفه آفرینش دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز)

و أنزل لكم من الأنعـم

9 - دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسان ها

و أنزل لكم من الأنعـم ثمـنیه أزوج

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

31- فواید پاکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 14

14 - پاکی و دوری از گناه و آلودگی ها ، به سود بشر

و من تزکی فإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ

32- فواید پرشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ یوسف (ع)، با طرح سؤال و برانگیختن وجدان هم‌بندان خویش، حقانیت توحید و یکتاپرستی را برای آنان مطرح ساخت.

ءأرباب متفرقون خیر أم الله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 505

8 - رعد - 13 - 16 - 5

5- بیان حقایق و معارف در قالب پرسش و پاسخ از روش های قرآن برای توجه دادن مردم به آن حقایق

قل من رب السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 7

7- سؤال از وجدان و برانگیختن حس حق جویی ، وسیله ای برای هوشیاری و روشی در اثبات حقایق

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 14

14- پرسش ، از ابزار شناخت است .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 103 - 6

6- طرح کردن پرسش های برانگیزاننده و ایجاد زمینه برای ارائه معارف ، از روش های مورد استفاده در قرآن است .

قل هل ننبئکم بالأخسرین أعملاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 9

9- وادار ساختن مردم به تحقیق و تفکر با طرح پرسش ، در باره عقیده ها و عملکرد های شان ، روشی نیکو در تربیت و تبلیغ

لِمَ تعبد ما لا یسمع و لا یبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 6

6- بازخواستن و زیر سؤال بردن اندیشه و عقیده باطل ، روشی در هدایت و بیان عقیده و اندیشه درست .

أَمْ اتَّخَذُوا ٱللَّهَ مِنَ ٱلْأَرْضِ هَمًّ يَنْشُرُونَ

برداشت یاد شده از جمله استفهامیه «هم ینشرون» استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 3

3- بازخواست و زیر سؤال بردن عقیده و اندیشه باطل ، روشی در هدایت و بیان عقیده و اندیشه درست .

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ ٱللَّهَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که «أم» منقطعه، بر استفهام توییحی دلالت می کند.

ص: 506

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 10

10 - طرح سؤال و پرسش ، روشی برای برانگیختن اندیشه و تفکر ، در شناخت بهتر حقایق الهی و گزینش بهترین عقیده ها و رفتارها

قل أذلك خير أم جثه الخلد التي وعد المتفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 70 - 3

3 - ایجاد سؤال در مردم نسبت به باور های آنان ، روش ابراهیم (ع) در یاد کرد بطلان عقاید ایشان

إذ قال لأبيه وقومه ما تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 4

4 - ایجاد سؤال در مردم نسبت به باور های آنان ، روش ابراهیم (ع) در تذکر دادن و باطل کردن عقاید ایشان

قال هل يسمعونكم إذ تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 2

2 - طرح پرسش های تنبه بخش و بیدار کننده ، شیوه ای ارائه شده از سوی خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در محاجه با مشرکان

قل أرى إيتم إن جعل الله... أفلا تسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 2

2 - طرح پرسش های تنبه آفرین و بیدارگر ، از شیوه های ارائه شده از سوی خدا به پیامبر در احتجاج با اهل شرک

قل أرى إيتم إن جعل الله... أفلا تبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - طرح پرسش در احتجاج ، برای واداشتن طرف مقابل به اقرار به حق ، از روش های قرآن برای تبیین حقایق است .

و لئن سألتهم من خلق السموت و الأرض ليقولنّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 7

7 - استفاده از پرسش برای ایجاد ذهنیت مساعد جهت تفهیم حقیقت به مخاطب ، از روش های تربیتی قرآن کریم

ص: 507

قل من يرزقكم من السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 3

3- پرسش از حقایق مورد غفلت و واداشتن اندیشه ها به تأمل درباره آن ، روشی قرآنی برای هدایت آدمیان

قل أریتم ما تدعون . . . أرونی ماذا خلقوا

طرح پرسش از سوی قرآن، برای وادار کردن مشرکان به تأمل، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 72 - 4

4 - طرح سؤال و برانگیختن به اندیشه و خردورزی ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

أفرءیتم ما تمنون . ءأنتم تخلقونه أم نحن الخ_لقون... أفرءیتم النار ... ءأنتم أنشأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 10 - 2

2 - ایجاد انگیزه در مخاطب ، با طرح پرسش و آن گاه بیان پاسخ آن ، از روش های هدایتی قرآن

هل أدلکم علی تجره

جمله «هل أدلکم . . .» طرح پرسش و «تؤمنون بالله» در آیه بعد بیان پاسخ آن است.

33- فواید پشم چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 14، 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لکم من الأنعم . . . تستخفونها ... أث_ثًا و مت_عًا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی

انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

14- بهره مندی انسان از کرک، پشم و موی حیوانات، محدود به زمان خاصی است. *

و من أوصافها وأوبارها وأشعارها أثْـثًا و متَّعًا إلی حین

برای «إلی حین» چند احتمال وجود دارد. یکی از آنها این است که اشیای یاد شده، در مقاطع و دوره های خاصی قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 1

ص: 508

1 - دام ها ، غیر از سوار شدن و خوردن ، دارای منافع و فواید گوناگون دیگری (استفاده از شیر ، پشم ، پوست و . . .) می باشند .

جعل لکم الأنعم لتركبوا . . . و لکم فیها من فع

34- فواید پشم شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لکم من الأنعم . . . تستخفونها . . . أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم ، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است ، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

35- فواید پشم گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لکم من الأنعم . . . تستخفونها . . . أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم ، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است ، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

36- فواید پشم گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لکم من الأنعم . . . تستخفونها . . . أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم ، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است ، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی

انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

ص: 509

37- فواید پوست چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 5,6

5- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، به گونه ای که از پوست آنها خانه و سرپناه سبک و قابل انتقال (برای عشایر و صحرانشین) ساخته شود ، به قدرت خداست .

والله .. جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً تستخفونها یوم ظعنکم و یوم إقامتکم

6- بهره‌وری انسان ، از پوست دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال ، از نعمت های الهی است .

و جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 1

1 - دام ها ، غیر از سوار شدن و خوردن ، دارای منافع و فواید گوناگون دیگری (استفاده از شیر ، پشم ، پوست و ...) می باشند .

جعل لكم الأنعـم لتركبوا .. و لكم فیها منـفع

38- فواید پوست شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 5,6

5- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، به گونه ای که از پوست آنها خانه و سرپناه سبک و قابل انتقال (برای عشایر و صحرانشین) ساخته شود ، به قدرت خداست .

والله .. جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً تستخفونها یوم ظعنکم و یوم إقامتکم

6- بهره‌وری انسان ، از پوست دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال ، از نعمت های الهی است .

و جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً

39- فواید پوست گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، به گونه ای که از پوست آنها خانه و سرپناه سبک و قابل انتقال (برای عشایر و صحرانشین) ساخته شود ، به قدرت خداست .

والله .. جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً تستخفونها یوم ظعنکم و یوم إقامتکم

6- بهره‌وری انسان ، از پوست دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال ، از نعمت های الهی است .

و جعل لكم من جلود الأنعـم بیوتاً

ص: 510

40- فواید پوست گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 5,6

5- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، به گونه ای که از پوست آنها خانه و سرپناه سبک و قابل انتقال (برای عشایر و صحرانشین) ساخته شود ، به قدرت خداست .

والله .. جعل لكم من جلود الأنعم م بیوتاً تستخفونها یوم ظعنکم و یوم إقامتکم

6- بهره‌وری انسان ، از پوست دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال ، از نعمت های الهی است .

و جعل لكم من جلود الأنعم م بیوتاً

41- فواید تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 26

26_ داستان خلقت و خلافت آدم (ع) و محاوره خدا و فرشتگان درباره او ، داستانی آموزنده و شایان دقت

و إذ قال ربک للملئکه .. إنی أعلم ما لاتعلمون

کلمه «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 16

16 - داستان سجده فرشتگان بر آدم (ع) و امتناع ابلیس از آن کار ، داستانی آموزنده و شایسته و بایسته همیشه به خاطر داشتن

و إذ قلنا للملئکه .. و کان من الکفرین

«اذ» مفعول برای «اذکر» (فراگیر و همواره به خاطر داشته باش) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 17

17_ آگاهی های تاریخی ، می تواند دارای نقشی سازنده برای آدمی باشد .

بینی اسرائیل اذکروا نعمتی التي أنعمت علیکم

به یاد آوردن نعمتهای گذشته - که نوعی آگاهی تاریخی است - مورد سفارش و توصیه خداوند قرار گرفته است و از آنجا که سفارشهای خداوند همواره در راستای سازندگی انسان و هدایت اوست، می توان به برداشت فوق دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 511

1 - عقوبت اصحاب سبت ، عبرتی برای معاصران آنان و درسی بر آیندگان ایشان

فجعلنها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها

مراد از ضمیر در «فجعلناها» عقوبت اصحاب سبت است که از جمله «فقلنا لهم کونوا قرده» به دست می آید. ضمیر در «یدیها» و «خلفها» به «الذین اعتدوا» ارجاع می شود و مؤنث آوردن آن به اعتبار «امت و طایفه» بودن آنان است. مقصود از «ما بین یدیها» (آنچه پیش روی آنان بود) مردم معاصر اصحاب سبت است و منظور از «ما خلفها» (آنچه پس از آنان بود) آیندگان ایشان است.

8 - تاریخ و سرگذشت امت ها ، منبعی برای موعظه و عبرت گیری و درس آموزی

فجعلنها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها و موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 2

2_ یادآوری ماجرای ابراهیم (ع) و زنده شدن مرغان ، باعث اطمینان به قدرت الهی ، بر احیای مردگان

و اذ قال ابرهیم ربّ ارنی کیف تحیی الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 11 - 9

9_ سرنوشت فرعونیان ، عبرتی برای کافران در سراسر تاریخ

انّ الذین کفروا .. کذاب ال فرعون ... فاخذهم الله

ذکر فرعونیان به عنوان مثال می رساند که آنان، عبرت آیندگانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 102 - 8

8_ لزوم عبرت گیری از سرگذشت پیشینیان

قد سألتها قوم .. ثم اصبحوا بها کفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 2،4

2_ تاریخ گذشتگان، درس عبرت برای آیندگان

ألم یروا کم أهلكنا من قبلهم

4_ کافران به تحلیل صحیح تاریخ پرداخته و از آن پند نمی گیرند.

ألم یروا کم أهلكنا

استفهام توبیخی «ألم یروا» بیانگر این است که تاریخ گذشتگان قابلیت پندآموزی و عبرت گرفتن دارد، ولی کافران در پی آن نیستند.

ص: 512

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 11، 5

5_ نقش ارزنده مطالعه در تاریخ امتها و آثار پیشینیان و عبرت گرفتن از آن در تربیت و هدایت انسان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

بنابراین که مراد از سیر در زمین، مطالعه و سیر در تاریخ امتها باشد.

11_ تحلیل و بررسی تاریخ گذشتگان و اندیشیدن در آن، سازنده و دارای نقش تربیتی است.

انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 9

9_ تاریخ منبعی با ارزش برای شناخت حوادث و عبرت گرفتن

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا... حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 67 - 6

6_ گذر زمان و حوادث تاریخ همواره تأیید بر حقانیت وعده های قرآن خواهد بود.

لکل نیا مستقر و سوف تعلمون

جمله «سوف تعلمون» تصریح به این نکته است که همواره در آینده حقانیت وعده های قرآن را نشان خواهد داد. و چون این جمله همواره

صادق است، پس حوادث هر زمان، تأییدی بر حقانیت قرآن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 3

3_ بینش و آگاهیهای تاریخی دارای نقشی سازنده و کارساز در راهیابی و هدایت انسان است.

و کذلک جعلنا لکل نبی عدوا

تذکر به این نکته تاریخی که تمامی انبیای الهی دشمن داشته اند، می تواند گویای نقش آگاهیهای تاریخی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 7

7- استفاده از رخداد های مهم تاریخی ، روشی برای تربیت مردم و ابزاری جهت نجات آنان از ظلمتها

أخرج قومك من الظلمت إلى النور . . ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 13

13- نقش مؤثر مثل ها و نمونه های عینی تاریخی در هدایت و درس آموزی انسان

و تبیین لكم كيف فعلنا بهم و ضربنا لكم الأمثال

ص: 513

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 4

4- فراز های یاد شده از ماجرای قوم لوط در قرآن ، همگی پند دهنده و آموزنده درس های خداشناسی است .

و تَبْتَهُم عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَأَيُّتٌ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَأَيُّهُ لِّلْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 13

13- تاریخ جوامع و امت ها ، منبعی برای شناخت و عبرت است .

و كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 30 - 5

5 - تاریخ ، منبعی برای درس آموزی و عبرت گیری

إِنْ فِي ذَلِكَ لَأَيُّتٌ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 6

6 - تاریخ گذشتگان و سرگذشت مبارزه رسولان الهی ، تسکینی برای رهبران دینی و هشداری به حق ستیزان

لَعَلَّكَ بَخِيعٌ مِّنْكَ . . . وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنِ اتَّبِعْ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

پرداختن به سرگذشت موسی و فرعون و فرجام بد فرعونیان، پس از بیان موضع گیری حق ستیزانه مشرکان با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، در بردارنده دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و نیز هشداری به کافران است که از عاقبت بد فرعونیان درس بگیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 3

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 3

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 7

ص: 514

7- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 5

5- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

فَأُخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 9

9- استفاده از تاریخ ، برای تنبه و هشدار ، روشی قرآنی است .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ... فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 8

8- تاریخ ، از منابع شناخت است .

قل سيروا فى الأرض فانظروا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 44 - 7

7- تاريخ ، از منابع شناخت

أولم يسيروا فى الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين من قبلهم و كانوا أشدّ منهم قوّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 21 - 3

ص: 515

3- تاریخ ، از منابع معرفت و شناخت حقایق

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين كانوا من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 3

3- تاریخ ، از منابع معرفت و شناخت حقایق

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 7

7- تاریخ پیشینیان ، در بر دارنده درس عبرت برای آیندگان

فإن أعرضوا فقل أندر تكم صـعقه مثل صـعقه عاد و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - زخرف - 43 - 7 - 6

6- شناخت تاریخ و آگاهی از موضع گیری های همگون کافران در برابر پیامبران ، مانع نگرانی و دلسردی رهبران دینی است .

و کم أرسلنا . . . إلا كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 4

4- تاریخ ، راهنمای آدمی به سنت های تخلف ناپذیر الهی است .

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخیرین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 10

10- تاریخ ، پیامدار درس های عبرت برای جوامع کفرپیشه

و كَأَيْنَ مِنْ قَرْيَةٍ .. أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 1

1 - تاریخ ، دارای درس های عبرت آموز برای بشر

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 4

ص: 516

4 - مطالعه تاریخ امت ها و پیامبران گذشته ، مایه صبر و مقاومت مبلغان الهی در برابر دشمنان دین

كذبت قبلهم قوم نوح فكذبوا عبدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 3

3 - اخبار مربوط به سرنوشت هلاکت بار اقوام کافر پیش از اسلام ، اخباری مهم و پرفایده

ألم يأتكم نبؤا الذين كفروا من قبل

«نبأ»، به اخبار مهم و پرفایده گفته می شود (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 4

4 - ضرورت مطالعه تاریخ گذشتگان و عبرت گرفتن از آن

إن في ذلك لعبرة لمن يخشى

42- فواید تاریکی شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 3

3 - نقش سازنده تاریکی شب ، در آرامش یافتن انسان ها

اللّٰه الذی جعل لکم الیل لتسکنوا فیه

در جمله «اللّٰه الذی جعل لکم اللیل ..» _ به قرینه آمدن «مبصراً» در «والنهار مبصراً» _ کلمه «مظلماً» محذوف است؛ یعنی، «جعل اللیل مظلماً لتسکنوا». براین اساس گفتن این نکته که شب را تاریک قرار دادیم _ با آن که این نکته ای روشن است _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 10 - 3

3- فراهم شدن زمینه استراحت برای انسان ، در اثر ناپیدا بودن موجودات در تاریکی شب ، از نعمت های خداوند به او است .

و جعلنا الَّیْلَ لِبَاسًا

43- فواید ناکستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 35 - 1

ص: 517

1 - هدف و فلسفه آفرینش نخلستان ها و تاکستان ها از سوی خداوند ، تغذیه و بهره مندی انسان ها از میوه ها و محصولات آنها است .

و جعلنا فیها من نخیل و أعنب . . . لیأكلوا من ثمره

44- فواید تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 5

5- لزوم موعظه و ارشاد مردم ، مشروط به سودمند بودن آن است .

فذكر ان نفع الذكری

«ذکر» اسم مصدر برای «تذکیر» است (قاموس)، این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد. (مفردات) حرف «ان» یا برای اشتراط حقیقی به کار رفته است و یا مراد از آن تشکیک است. برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است. گفتنی است که مراد از «نفع» در آیه شریفه، اعم از اتمام حجت است؛ بنابراین تذکری که اتمام حجت باشد دارای نفع بوده و فرمان «ذکر» شامل آن می شود؛ ولی در مورد کسانی که بر آنان اتمام حجت شده، شرط وجوب موعظه، تأثیرگذار بودن آن است.

45- فواید ترک گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 14

14 - پاکی و دوری از گناه و آلودگی ها ، به سود بشر

و من تزکی فانما یتزکی لنفسه

46- فواید تسبیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 3

3- نقش تهلیل و تسبیح خدا و اقرار به ظلم به خویشان ، در استجابت دعا و رهایی از غم ها

فنادی فی الظلمت أن لآله إلا أنت سبحنک ائی کنت من الظلمین . فاستجبنا له ون

47- فواید تشبیهات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 518

6- استفاده از تشبیه، برای بیان کردن حقایق، از روش های بیانی قرآن است.

والذین كفروا أعم لهم كسراب بقيعه . . . إذا جاءهم لم يجدوا شيئاً

48- فواید تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 180 - 11

11_ تعالیم آسمانی، منبعی برای شناخت خیر و شرّ

ولا يحسبنّ . . . هو خيراً لهم بل هو شرّ لهم

49- فواید تعالیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- اعلی - 87 - 10 - 7

7- تعالیم قرآن، برای انسان های پندپذیر سودمند است.

إن نفعت الذکری . سیدّگر من یخشی

مراد از جمله «سیدّگر . . .» _ به قرینه «إن نفعت الذکری» (در آیه قبل) _ «سیدّگر و ینتفع» است؛ یعنی، پذیرش پند قرآن، ملازم با سود بردن از آن است.

50- فواید تلاوت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 2 - 3,4

3_ تلاوت قرآن بر مؤمنان راستین، فزاینده ایمان در نهاد آنان

و إذا تلیت علیهم ءایته زادتهم إیمنا

«تلیت» به قرینه کلمه «علی» از تلاوت، که به معنای قرائت است، گرفته شده است. بنابراین مراد از «ءایته»، آیات قرآن است.

4_ دل های بیمناک و لرزان از یاد خدا ، دارای زمینه ای مناسب برای تأثیرپذیری از تلاوت آیات قرآن

إذا ذكر الله وجلت قلوبهم وإذا تليت عليهم آياته زادتهم إيمانا

ص: 519

51- فواید تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 3

3- تنوع رنگ های مخلوقات ، دارای نقش سودمند در زندگی انسانهاست .

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه

«مختلفاً ألوانه» حال از برای «ما ذرأ» است و معنا چنین می شود: مخلوقات در حالی که دارای رنگهای گوناگون است، برای شما آفریده شده است.

52- فواید تهلیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 3

3- نقش تهلیل و تسبیح خدا و اقرار به ظلم به خویشان ، در استجابت دعا و رهایی از غم ها

فنادی فی الظلمت أن لآله إلا أنت سبحنک إئی کنت من الظلمین . فاستجبنا له ون

53- فواید جنگل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 10 - 4

4- چرای دام ها از جمله فواید مرتع ها و گیاهان است .

و منه شجر فیه تسیمون

«تسیمون» (از اسامه) به معنای چرانیدن گوسفندان است.

54- فواید جو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 6

6- خداوند، حبوبات (گندم، جو، برنج و...) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است.

و أخرجنا منها حبًّا فمَنه يأكلون

ص: 520

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 7 - 3

3- قلب (دل و اندیشه) ، گوش و چشم از ابزار شناخت

ختم الله على قلوبهم و على سمعهم و على ابصرهم غشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 6

6- قوای شنوایی و بینایی و قلب ، ابزار شناخت است .

و لا تقف . . . إن السمع و البصر و الفؤاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 7

7- شنوایی و بینایی از جمله ابزار فهم و دریافت هدایت است .

و ما أنت به_د العمی . . . إن تسمع إلا من يؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 66 - 4

4- بینایی ، از ابزار شناخت و هدایت است .

و لو نشاء لطمسنا على أعینهم . . . فأئی یبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 8

8- گوش و چشم ، از ابزار شناخت حق

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدی العمی

11- ابزار حسی چشم و گوش ، وسیله رهیافت حقایق به محدوده ادراک بشر *

جعلنا لهم سمعاً و أبصراً و أفئده فما أغنى عنهم سمعهم و لا أبصرهم و لا أفئدتهم

تقدم لفظی «سمع» و «بصر» بر «أفئده» ممکن است بیانگر تقدم خارجی نیز باشد.

56- فواید چشمه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 3, 2

2 - خداوند ، چشمه ساران را به منظور بهره بردن انسان ها از آثار و فواید آنها آفریده است .

و فَجَرْنَا فِيهَا مِنَ الْعْيُونِ . لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که ضمیر در «ثمره» به «تفجیر»؛ یعنی، مصدر «فَجَرْنَا» بازگردد. گفتنی است براساس این احتمال، معنای «ثمر» میوه نیست؛ بلکه به معنای آثار و فواید است؛ چنان که به فایده و سود حاصل از تجارت، ثمره تجارت گفته می شود.

3 - روان شدن چشمه ها ، از عوامل پیدایش باغ ها و به ثمر نشستن درختان نخل ، انگور و . . . است .

و جعلنا فيها جنّاتٍ . . . و فَجَرْنَا فِيهَا مِنَ الْعْيُونِ . لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ

جمله «لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ» متعلق به «جعلنا» است و قرار گرفتن آن پس از جمله «فَجَرْنَا فِيهَا مِنَ الْعْيُونِ»، می تواند حاکی از این نکته باشد که روان شدن چشمه ها، نقش اساسی در به ثمر نشستن باغ ها و درختان نخل و انگور دارد.

57- فواید چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 1

1 _ خداوند، آفریننده برخی از چهارپایان برای بارکشی و برخی برای خوراک و پوشاک است.

و هو الذی أنشأ . . . و من الأنعم حموله وفرشا

«فرشا» در قبال «حموله» قرار گرفته که بیانگر گروه دیگری از چهارپایان است. یعنی حیواناتی که از پوست آنها می توان به عنوان فرش استفاده کرد یا به جهت کوچکی جثه و نزدیک بودن به زمین بدانه‌ها فرش اطلاق شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 5 - 3, 4, 5

3- گرم شدن آدمی به وسیله پشم ، کرک و موی دام ها از جمله فواید آنهاست .

و الأنعـم خلقها لكم فيها دفء

«دفیء» اسم برای وسیله و چیزی است که آدمی به وسیله آن گرم شده و از سرما محفوظ می ماند.

4- دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، دارای فواید و منافع گوناگون برای انسان

و الأنعـم خلقها لكم فيها دفء و منـفع

5- قابلیت بهره برداری از فرآورده های دامی (گوشت ، لبنیات و . . .) برای تغذیه آدمی ، از مواهب و نعمت های الهی است .

و الأنعـم خلقها لكم . . . و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 16

ص: 522

16- نیاز به لباس ، نیازی دائمی برای انسان و تأمین آن از فراورده های حیوانی ، امری موقت است .

و من أصفوها وأوبارها وأشعارها أثـثـاً و متـعاً إلی حین . . . و جعل لکم سربیل تق

برداشت فوق، بر این احتمال است که قید «إلی حین» مربوط به محدودیت بهره مندی از پشم، کرک و مو باشد و از اینکه اشیای یاد شده مقید به زمانی محدود شده است، ولی «سربیل» _ که ذکر عام بعد از خاص است _ چنین قیدی ندارد، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 5، 4، 2

2- شیر دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، از منابع مهم تغذیه انسان

نسقیکم ممّا فی بطونها

4- دام ها ، تأمین کننده بخش عظیمی از نیازمندی های انسان

و لکم فیها منـفع کثیره

5- گوشت دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، یکی دیگر از منابع تغذیه انسان

و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 49 - 7

7_ زندگی بشر ، مرهون حیات زمین (وجود گیاهان و نباتات) و دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) است .

و أنزلنا . . . لنحیی به بلده میتاً و نسقیه ممّا خلقنا أنعـمـاً و أناسی

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که تقدم «بلده میتاً» و «أنعاماً» بر «أناسی» از نوع تقدم علت بر معلول و سبب بر مسبب باشد. گفتنی است برخی از مفسران (مانند زمخشری در کتاب الکشاف) نکته یاد شده را یادآور شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 3

3- نقش سازنده دام ها برای حیات بشر

و من الناس و الدّوابّ و الأنعـم مختلف ألونه

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها _ با آن که جزء جنبندگان هستند _ برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 42 - 3

3- آفریش مرکب هایی مانند کشتی (چهارپایان و ...) از سوی خداوند ، به سود بشر و از نعمت های او است .

و آیه لهم . . . و خلقنا لهم من مثله ما یرکبون

گفتنی است که لام در «لهم» برای انتفاع است؛ یعنی، مرکب های مانند کشتی را به نفع انسان ها آفریدیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 523

6 - شتر، گاو و گوسفند، از نعمت های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم یروا أننا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعـمّا

از اختصاص به ذکر یافتن «انعام» از میان دیگر نعمت های الهی برای بشر، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند برخی از دام ها (چون شتر و گاو) را برای سوار شدن و حمل و نقل آفریده است .

فمنها رکوبهم

«من» در «فمنها» برای تبعیض است؛ یعنی، برخی از انعام که مقصود از آن شتر و گاو است.

6 - بخش زیادی از اجزای بدن شتر، گاو و گوسفند قابل خوردن است؛ نه همه آنها .

و منها یا کلون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که «من» در «منها» برای تبعیض و ناظر به بعضیت در اجزاء باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شتر، گاو و گوسفند - علاوه بر خوردن و سوار شدن - دارای منافع بسیار و انواع سود ها برای بشر است .

فمنها رکوبهم و منها یا کلون . و لهم فیها منـفع

2 - شتر، گاو و گوسفند، دارای نوشیدنی های بسیار برای انسان

و مشارب

3 - اهمیت و نقش بسیار شیر شتر، گاو و گوسفند و فراورده های آن، در تغذیه انسان ها

و مشارب

برداشت یاد شده از آن جا است که شیر - با آن که از منافع انعام به شمار می رود - اختصاص به ذکر یافته است.

4- شیر و منافع بسیار شتر، گاو و گوسفند، نعمتی الهی و شایسته سپاس و شکرگزاری است.

و لهم فیها من فع و مشارب أفلايشكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 1

1- دام ها، غیر از سوار شدن و خوردن، دارای منافع و فواید گوناگون دیگری (استفاده از شیر، پشم، پوست و...) می باشند.

جعل لكم الأنعم لتركبوا... و لكم فیها من فع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 12 - 4

4- مرکب قرار گرفتن کشتی ها و دام ها، از نعمت های الهی برای انسان است.

و جعل لكم من الفلك و الأنعم ما تركبون

ص: 524

58- فواید حبوبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 6,8

6 - خداوند ، حبوبات (گندم ، جو ، برنج و . . .) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است .

و أخرجنا منها حبًّا فمَنه يأكلون

8 - تنها بعضی از دانه های روئیده از زمین ، قابل تغذیه برای انسان ها است .

و أخرجنا منها حبًّا فمَنه يأكلون

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که «من» در «فمنه» تبعیضیه باشد.

59- فواید حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 15

15 - حج ، دارای منافع برای حج گزار

و من كفر فانَّ الله غنيٌّ عن العالمين

اشاره به غنی بودن خدا، نشانگر این است که حج گزار، خود از منافع آن بهره مند می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 5

5 - موسم حج ، مبدأ سال در خانواده شعیب

على أن تأجرني ثمنی حجج

60- فواید حرکت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 9

9- از فواید گردش شب و روز ، محاسبه زمان و سال شماری و آشنایی انسان با تاریخ است .

جعلنا ءایه النهار .. لتعلموا عدد السنین و الحساب

ص: 525

61- فواید حرکت شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 9

9- از فواید گردش شب و روز ، محاسبه زمان و سال شماری و آشنایی انسان با تاریخ است .

جعلنا آیه النهار .. لتعلموا عدد السنین و الحساب

62- فواید حس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 13

13 _ حس ، از ابزار شناخت

فانظر الی طعامک .. و انظر الی حمارک ... و انظر الی العظام

63- فواید حمل و نقل دریایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 3

3- تأثیر حمل و نقل دریایی و کشتیرانی ، در زندگی اقتصادی جامعه عصر بعثت *

و من آى ته الجوار فى البحر كالأعلـم

64- فواید خاک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 6

6- قابلیت خاک برای پیدایش موجودات زنده از آن

فإنّا خلقنـکم من تراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- قابلیت خاک برای پیدایش موجودات زنده از آن

خلقکم من تراب

ص: 526

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 1,7

1- خداوند، از میوه های درختان خرما و انگور، نوشیدنیهایی برای انسان، قرار داد.

نَسْقِيكُمْ مِمَّا... و من ثمرت النخيل و الأعنـب

«من ثمرات» جار و مجرور و _ به قرینه «نَسْقِيكُمْ» مذکور در آیه قبل _ متعلق به «نَسْقِيكُمْ» در تقدیر است. هم چنین بر جمله «و این لکم فی الأنعام لعبره» عطف شده است.

7- فرآورده های درختان خرما و انگور، از بهترین و سالم ترین فرآورده های خوراکی و نوشیدنی برای انسان

نَسْقِيكُمْ مِمَّا... و من ثمرت النخيل و الأعنـب تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا

اختصاص به ذکر یافتن فرآورده های درختان خرما و انگور، از میان مجموعه خوراکیها و نوشیدنیها، می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 5,8,9

5- خرمای تازه (رطب) غذای مناسب برای زن، پس از وضع حمل است.

و هزّی... تسـقط علیک رطبًا جنیًّا

توصیه شدن مریم به تکان دادن درخت و استفاده از «رطب»، بر مناسب بودن آن برای زنان، پس از زایمان دلالت دارد.

8- «عن أمیر المؤمنین (ع) قال: ... ما تأکل الحامل من شیء و لاتتداوی به أفضل من الرطب قال الله _ عزّوجلّ _ لمریم (ع) «و هزّی إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبًا جنیًّا. فکلی و اشربی و قرّی عیناً»...» ;

از امیرالمؤمنان(ع) روایت شده است که فرمود: ... زن باردار، بهتر از خرمای تازه، چیزی نمی خورد و خود را با چیزی بهتر از آن، مداوا نمی کند. خداوند _ عزّوجلّ _ به مریم فرمود: «و هزّی إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبًا جنیًّا. فکلی...».

9- «عن أمیر المؤمنین (ع) قال: قال رسول الله (صلی الله علیه و آله): لیکن أول ما تأکل النفساء الرطب، لأنّ الله تعالی قال لمریم: «و هزّی إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبًا جنیًّا. فکلی»...» ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: شایسته است اولین چیزی که زن بعد از زایمان می خورد خرما باشد، زیرا خدای تعالی به مریم فرمود: «و هزّی إلیک بجذع النخلة تساقط علیک رطبًا جنیًّا. فکلی...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 2

2- خرمای تازه (رطب)، غذای مناسب برای زن، پس از وضع حمل است.

فکلی

توصیه شدن مریم به خوردن خرمای تازه، بر مناسب بودن آن برای زنان، پس از زایمان دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 527

3 - خرما ، بزرگ ترین منبع تغذیه و درآمد ثمودیان

و نخل طلعهها هضمیم

ذکر جداگانه نخل، با این که واژه «جئات» (در آیه قبل) شامل آن نیز می شود، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 35 - 7، 4، 5

4 - نقش اساسی خرما و انگور و فراورده های آن ، در تغذیه انسان

و جعلنا فیها جنّات من نخیل و أعنب .. لیأكلوا من ثمره

از اختصاص به ذکر یافتن خرما و انگور برای تغذیه انسان ها (از میان مجموعه میوه ها و محصولات باغ ها) برداشت یاد شده به دست می آید.

5 - هدف و فلسفه آفرینش خرما و انگور از سوی خداوند ، تغذیه انسان از فراورده های دست ساخته خود از آن درختان (مانند شیر ، عصاره ، کشمش و ...) است .

لیأكلوا من ثمره و ما عملته أیدیم

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «ما» در «ما عملته» موصوله (به معنای الذی) باشد؛ یعنی، «و الذی عملته أیدیم» (و آنچه دست های شان به عمل می آورد).

7 - خرما و انگور ، از غذا های آماده برای انسان ، بدون دخالت وی در آماده سازی آنها

لیأكلوا من ثمره و ما عملته أیدیم

این برداشت مبتنی بر این احتمال است که ضمیر در «عملته» به «ثمر» بازگردد.

66- فواید خمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 5، 8

5_ شراب و قمار ، دارای زیبایی بزرگ و منافی اندک

قل فيهما اثم كبير و منافع للناس

کلمه «اثم»، به قرینه مقابل آن (منافع)، می تواند به معنای زیان باشد.

8_ گناه شرابخواری و قماربازی ، از منفعت آنها بیشتر است .

يسئلونك عن الخمر و الميسر . . . اثمهما اكبر من نفعهما

67- فوايد خواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 528

3_ خواب ، مایه آرامش جسم و جان و تعادل یافتن روان آدمی است .

و النوم سباتاً

برخی از اهل لغت «سبت» (ریشه «سباتاً») را به معنای «راحت» دانسته اند (لسان العرب). برخی نیز آن را به معنای «قطع» گرفته اند (مفردات راغب). و بر مبنای معنای دوم، شب به این خاطر به قطع توصیف شد که چون در شب هنگام، تمامی فعالیت ها و تلاش های روزانه قطع می شود و در نتیجه جسم و جان آدمی آرامش می یابد.

68- فواید خورشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 78 - 12

12- « عن أمير المؤمنين (ع) قال : ... دلالة الصلاة . . . الشمس يقول الله جلّوعزّ « أقم الصلاة لدلوك الشمس إلى غسق الليل وقرآن الفجر . . . » فلا تعرف مواقيت الصلاة إلا بالشمس . . . »

از امیرالمؤمنین (ع) روایت شده است که فرمود: راهنمای [وقت] نماز . . . خورشید است. خدای - عزّوجلّ - می فرماید: «أقم الصلاة لدلوك الشمس إلى غسق الليل وقرآن الفجر...» پس اوقات نماز شناخته نمی شود مگر به وسیله خورشید...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 10،11

10 - درخت زیتون ، در صورت تابش مستقیم نور خورشید بر آن در طول روز ، پربارتر و مرغوب تر خواهد شد .

من شجرة مَبْرُكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَشَرْقِيَّةٍ وَ لَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يَضِيءُ وَ لَوْلَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «لا شرقیّه و لا غربیّه» این گونه تفسیر شود که: درخت زیتون نه فقط در ناحیه شرق است - که تنها به وقت عصر از شعاع خورشید بهره گیرد - و نه فقط در ناحیه غرب است - که تنها در صبح از شعاع خورشید بهره مند باشد؛ بلکه از مزایای هر دو جهت و از تابش نور مستقیم خورشید از صبح تا به غروب استفاده می کند و روشن است که چنین درختی، از ثمره ای فراوان تر و مرغوب تر برخوردار خواهد بود.

11 - تابش مستقیم نور خورشید به درختان از همه جوانب ، موجب برکت و مرغوبیت میوه آنها خواهد شد .

شجرة مَبْرُكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَشَرْقِيَّةٍ وَ لَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يَضِيءُ وَ لَوْلَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 45 - 6

6_ خورشید ، دلیل و راهنمای انسان ها بر حرکت سایه ها و مقدار امتداد و گسترده شدن آنها

كيف مدّ الظلّ . . ثمّ جعلنا الشمس عليه دليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 5 - 8

ص: 529

8- اهمیت و نقش حیاتی طلوع و غروب خورشید در زندگی بشر

رَبِّ الْمَشْرِقِ

از اختصاص به ذکر یافتن ربوبیت خدا نسبت به مشرق های خورشید _ با آن که خورشید جزئی از آسمان ها است _ برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 13 - 1

1 - خداوند خورشید را چراغ فروزان و منبع نور و حرارت قرار داده است .

و جعلنا سراجًا وهاجًا

«وَهَجٌ» (ریشه «وہاج»)، به معنای آتش و روشنایی آن است. (مقایس اللغه)

69- فواید خوشه غلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 9

9_ غلات با نگهداری در خوشه ها و غلاف های آن ، مصونیت بیشتری را در مقابل آفات خواهند یافت .

فما حصدتم فذروه فی سنبله

70- فواید درخت آتش زا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 73 - 5

5- بهره گیری مسافران و بیابان گردان ، از درخت آتش زنه برای روشن کردن آتش ، حکمت دیگر ایجاد آن از سوی خداوند

و متَّعًا لِّلْمَقْوِينَ

«مقوین» مشتق از «قوايه» (زمین بی آب و گیاه، بیابان) است؛ یعنی، مسافران و بیابان گردان.

71- فواید درخت انگور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 3

3- درختان خرما و انگور، دارای محصولات و فرآورده های گوناگون

و من ثمرت النخيل والأعناب تتخذون منه سكرًا ورزقًا حسنًا

ص: 530

72- فواید درختان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 30 - 1

1 - درختان تنومند و ستبر بوستان ها ، آفریده های خداوند و از منابع تغذیه انسان ها

و حدائق غلبًا

«غَلْب» جمع «غَلْبَاء» است. به کسی که دارای گردنی کلفت باشد «اغلب» و «غلباء» گفته می شود (لسان العرب). در آیه شریفه، گرچه بوستان ها به ضخامت و ستبری توصیف شده اند؛ ولی این وصف _ به قرینه «أُنْبِتْنَا» در آیات پیشین _ ناظر به قطور بودن درختان آن بوستان ها است.

73- فواید دره ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 31 - 3

3- آفرینش دره ها و راه های وسیع و فراخ ، به منظور راه یابی انسان است .

و جعلنا فیها فجأجا سبلاً لعلهم یهتدون

«فَجَّ» به معنای راه های وسیع میان دو کوه است که شامل دره ها و راه های کوهستانی می شود و «سبل» به مطلق راه ها اطلاق می گردد.

74- فواید دریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 96 - 6

6 _ دریا ها در بردارنده امکانات قابل استفاده برای انسانها

متعاً لکم و للسیاره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 32 - 13

13- اهمیت و نقش حیاتی دریا و کشتی رانی برای انسان

وسخّر لكم الفلك لتجربى فى البحر بأمره

ص: 531

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 3,9

3- تغذیه با گوشت های تازه ، استفاده از زیور های دریایی و کشتیرانی ، از فواید دریاست .

سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَلِيهَ تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفَلَكَ

«طری» به معنای جدید و تازه و «حلیه» به معنای زیور است.

9- فواید دریا منحصر به گوشت تازه ، اشیای زینتی و کشتیرانی نیست .

سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَلِيهَ . . . وَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 4,5,8,10,15

4- دریا ها ، از منابع تغذیه انسان با گوشت های تازه

و مِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا

«طری» به معنای جدید و تازه است.

5- وجود جواهر و زیور آلات قابل استخراج در دریاها

و تَسْتَخْرِجُونَ مِنْهُ حَلِيهَ تَلْبَسُونَهَا

«حلیه» به معنای زیور است.

8- دریا ها ، بستر تحرک کشتی ها برای تجارت و سفر

و تَرَى الْفَلَكَ فِيهِ مَوَاطِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

«ماخره» (مفرد «مواخر») از ماده «مخر» و به معنای شکافنده آب ها است.

10 - تغذیه با گوشت های تازه و استفاده از زیور های دریایی و کشتیرانی ، از فواید دریا ها است .

و مِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا . . . وَ تَرَى الْفَلَكَ فِيهِ مَوَاطِرَ

15 - آثار متفاوت و مشترک آب های دریا ها و استفاده چند منظوره انسان ها از آن ، نشانه قدرت و یکتایی خداوند است .

و ما يستوى البحران هـ_ذا عذب فرات . . . و من كلِّ تأكلون لحمًا طريًّا ... لتبتغوا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در سلسله آیاتی قرار دارد که درباره قدرت مطلق و یکتایی خداوند متعال سخن می گوید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 7

7- دریا ، یکی از منابع ثروت و قدرت

و الشیء طین کلِّ بناء و غواص

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، در پاسخ به درخواست سلیمان(ع) مبنی بر داشتن حکومت مقتدر، مسأله به خدمت درآوردن شیاطین برای غواصی و استخراج منابع و ذخایر آن را مطرح ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 12 - 7

ص: 532

7- بهره‌وری انسان از منافع غذایی، اقتصادی و تجاری دریا، در پرتو تدارک امکانات و زمینه‌های آن از سوی خداوند

اللّٰه الذی سخر .. لتبتغوا من فضله

75- فواید دریا ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 66 - 3

3- دریاها و کشتی‌ها، در دستیابی انسان به موهبت‌های طبیعت و نعمت‌های خداوندی، نقش بس‌مهم و مؤثر دارند.

ربکم الذی یزجی لکم الفلک فی البحر لتبتغوا من فضله

76- فواید دنیوی توکل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 6

6- توکل بر خداوند در همه امور، امری بس‌شایسته و پسندیده و دارای ثمرات دنیوی و اخروی

الذین هاجروا .. و علی ربهم یتوکلون

77- فواید دنیوی صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 2

2- صبر در برابر ناملازمات، دارای ثمرات دنیوی و اخروی است.

لنبؤئنهم فی الدنیا .. و لأجر الآخره أكبر ... الذین صبروا

78- فواید دینداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 7

7- تبیین فواید ایمان و دین‌داری، از سوی نوح (ع) برای مردم

استغفروا ربكم .. يرسل السماء عليكم مدرارًا . ويمددكم بأموال وبنين ... ويجعل

ص: 533

79- فواید ذوب فلز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 5

5- تهیه زیورآلات و وسایل زندگی از اهداف گداختن فلزات در کوره های آتش است .

و مما یوقدون علیه فی النار ابتغاء حلیه أو متع

«ابتغاء» به معنای طلب کردن است و این کلمه مفعول له برای «یوقدون» می باشد. «حلیه» چیزی است که وسیله زینت قرار می گیرد و «متع» به چیزی گفته می شود که در زندگی مورد بهره برداری است.

80- فواید راه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 31 - 3

3- آفرینش دره ها و راه های وسیع و فراخ ، به منظور راه یابی انسان است .

و جعلنا فیها فجاً سبلاً لعلهم یهتدون

«فج» به معنای راه های وسیع میان دو کوه است که شامل دره ها و راه های کوهستانی می شود و «سبل» به مطلق راه ها اطلاق می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 20 - 2، 1

1 - زمین ، دارای راه های روشن و گشاده ، برای آمد و شد انسان ها

لتسلکوا منها سبلاً فجاً

«فج» (مفرد «فجاج») به معنای راه روشن و گشاده است. (مصباح المنیر)

2 - خداوند ، زمین را به گونه ای آفرید که انسان بتواند در آن راه های وسیع برای خود بسازد .

لتسلکوا منها سبلاً فجاً

برخی از مفسران، بر آنند که چون فعل «سلک» با «من» متعدی شده است، متضمن معنای اتخاذ است؛ یعنی، «لتتخذوا لأنفسکم منها سبلاً...».

81- فواید رحم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 6

6- رحم مادر برای جنین ، جایی به غایت امن می باشد و جنین در آن از آسیب پذیری در برابر بسیاری از اضطراب های عصبی و روانی مادر در امان است .

ص: 534

یوم ترونها.. و تضع کلّ ذات حمل حملها

ذکر «سقط شدن جنین ها از رحم زنان باردار» در به تصویر کشاندن شدت و عظمت بی اندازه زلزله زمین در آستانه رستاخیز، اشعار به این حقیقت دارد که: رحم زنان برای جنین، با این که مکانی امن می باشد و در شرایط سخت و اضطراب آور مقاوم و آسیب ناپذیر است؛ لکن اضطراب ناشی از آن رویداد بی مانند، چنان است که تمامی زنان باردار از شدت ترس و اضطراب، سقط جنین خواهند کرد.

82- فواید رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 4

4- تأثیر رنگ سبز، در شادابی و سرزندگی انسان ها

متکین علی رفر خضر و عبقری حسان

83- فواید رود ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 6 - 11

11 _ نقش ریزش فراوان و مداوم باران و جریان رودها در پیدایش تمدنهای قدرتمند

قرن مکنهم فی الأرض .. و أرسلنا السماء علیهم مدرارا و جعلنا الأنهر

«مدرارا» یعنی دارای ریزش فراوان، پی در پی و به مقدار نیاز (مجمع البیان، ذیل آیه 52 سوره هود)

84- فواید روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 4

4_ خداوند، روز را بستری مناسب برای کار و تلاش و جنب و جوش آدمیان قرار داد.

و جعل النهار نشورًا

طبق نظر بیشتر مفسران، «نشورًا» در جمله «جعل النهار نشورًا» می تواند از ماده «نشر» به معنای «انتشار» باشد. از این رو مقصود از آن _

به قرینه مقابله این جمله با صدر آیه (جعل اللیل لباسًا) _ پخش شدن انسان ها در روز برای کار و تلاش است.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 7

ص: 535

7- بینایی انسان در پرتو وجود روز ، نشانه ای از تدبیر خدای جهان

و النهار مبصرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَأَيُّتٍ

وصف «مبصرًا» گرچه از نظر لفظ برای «نهار» آمده است؛ اما در حقیقت وصفی است برای انسان که در پرتو روشنی روز، قادر به دیدن اشیا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 37 - 2

2- با رفتن روشنایی روز ، اهل زمین ناگهان در تاریکی فرو می روند .

الَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُم مَّظْلُمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 5

5- روز هنگام ، زمان مناسب جهت تلاش و تکاپو برای به دست آوردن رزق و روزی

و النهار مبصرًا

در جمله «و النهار مبصرًا» _ به قرینه آیات مشابه مانند آیه 73 سوره «قصص» _ می توان جمله «لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ» را در تقدیر گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1- شب ، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز ، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ»، تعلیل دیگری برای «قم الليل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 22

22 - روز ، زمان مناسب برای تلاش اقتصادی و تأمین زندگی

تقوم أدنی من ثلثی الیل . . . بیتغون من فضل الله

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که تلاش روزانه (بیتغون ..) در برابر شب زنده داری (تقوم...اللیل) واقع شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 11 - 5، 2، 1

1 - روز ، زمان زندگی و حیاتی مجدد برای انسان ، پس از فرونشستن آثار حیات او در خواب

و جعلنا النهار معاشاً

ص: 536

«معاش» مصدر میمی و به معنای حیات و زندگی است (لسان العرب). اطلاق حیات بر روز، به این اعتبار است که انسان از خواب شب _ که به قرینه تقارن این آیه با دو آیه قبل به مرگ تشبیه شده است _ برمی خیزد و حیاتی دوباره آغاز می کند. کسانی که این کلمه را اسم زمان و به معنای زمان عیش (زمان زندگی) دانسته اند، همین مفاد را در نظر گرفته اند.

2- روز، زمانی مناسب برای فعالیت و فراهم سازی آذوقه زندگانی

و جعلنا النهار معاشاً

از جمله معانی «معاش»، «معیشت» است؛ یعنی، آنچه زندگی به آن تداوم یابد (لسان العرب). مفاد آیه شریفه با توجه به این معنا، مبالغه در سبب بودن روز برای معیشت و زندگانی است.

5- توجه به آسان سازی امور زندگانی انسان با آفرینش روز و ویژگی های آن، زمینه ساز پی بردن به قدرت خداوند و پذیرش معاد است.

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ .. أَلَمْ نَجْعَلْ ... و جعلنا النهار معاشاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان، شب، روز، زمین، آب، گیاه و کوه ها برای انسان و دام، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است.

مت_عَا لکم و لَأَنع_مکم

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب)؛ ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است؛ یعنی، «تمتيعاً لکم».

85- فواید روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 5

5- انسان، در پرتو روشنی روز _ در پی تاریکی شب _ از روزی و فضل خداوند بهره مند می شود.

فمحونا آیه الیل و جعلنا آیه النهار مبصره لتبتغوا فضلاً من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 6

6 - نقش تعیین کننده روشنایی روز در زندگی بشر

من إله غير الله يأتكم بضياء

از اهداف مورد نظر در این آیه، بیان اهمیت روشنایی روز و وابستگی زندگی بشر به آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 6

ص: 537

6 - نقش سازنده روشنایی روز ، در تلاش روزانه انسان ها و نشاط و شادابی آنان

و النهار مبصرًا

86- فواید زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 1,2

1 - زمین همانند بستری گسترده ، شایسته برای زندگانی انسانهاست .

جعل لكم الأرض فرشاً

کلمه «جعل» می تواند به معنای «صیر» (تبدیل کرد) باشد و می تواند به معنای «خلق» (آفرید) هم باشد. کلمه «فرشاً» به معنای بستر گسترده است و اطلاق آن بر زمین از باب تشبیه می باشد؛ یعنی: جعل الأرض كالفرش.

2 - آفرینش زمین به گونه ای مناسب برای زندگانی ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

اعبدوا ربکم .. الذی جعل لكم الأرض فرشاً

«الذی جعل ..» صفت دوم برای «ربکم» در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 17

17_ زمین در بردارنده وسیله زندگانی و معیشت انسان ها برای زمانی موقت و نامعلوم

ولکم فی الأرض مستقر و متع إلى حین

«متاع» به چیزی گفته می شود که مایه منفعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 267 - 3

3_ خداوند برآورنده ثمرات و محصولات از زمین ، برای بهره گیری انسان از آن نعمتهاست .

و ممّا اخرجنا لكم من الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 10 - 3،7

3_ زمین در بردارنده تمام نیازمندیهای انسان برای ادامه حیات است.

و جعلنا لکم فیها معیشة قلیلاً ما تشکرون

7_ وجود وسائل معیشت در زمین، نعمتی بزرگ برای انسانها و بایسته سپاسگزاری است.

و لقد مکنتکم فی الأرض .. قلیلاً ما تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 538

9_ زمین در بر دارنده وسیله زندگانی و معیشت انسانها برای زمانی موقت و نامعلوم

و لکم فی الأرض مستقر و متع إلى حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 2

2_ آسمان و زمین ، دو منبع روزی برای انسانها

قل من یرزقکم من السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 20 - 2,5

2- زمین و امکانات آن در خدمت بشر

و الأرض مددن_ها .. و أنبتنا فیها من کلّ شیء موزون . و جعلنا لکم فیها مع_یش

5- زمین ، مرکز تأمین امکانات و وسایل معیشت انسان

و الأرض مددنِها .. و جعلنا لکم فیها مع_یش و من لستم له برزقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 4

4- آسمان و زمین ، در تأمین روزی انسان نقش دارند .

ما لایملک لهم رزقاً من السموت و الأرض شیئاً

از اینکه خداوند فرمود: معبودها قادر به روزی رسانی به انسان از آسمان و زمین نیستند، استفاده می شود که زمینه روزی رسانی در آسمانها همچون زمین، وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 1

1 - ماده خلقت انسان ها ، فراهم آمده از زمین و عناصر آن

جعل لكم الأرض .. منها خلقنكم

مرجع ضمیر در «منها» «الأرض» در آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 8

8 - زمین ، منبع تغذیه انسان ها

و ءایه لهم الأرض المیتة أحيینَها .. فممنه یأکلون ... وفجرنا فیها من العیون .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 539

3 - آسمان و زمین ، گنجینه های خیرات و روزی موجودات

له مقالید السموت و الأرض بیسط الرزق

از کلمه «مقالید» (کلیدها) و نیز جمله «بیسط الرزق»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 12 - 1

1 - دانه های حبوبات نهفته در پوسته ها ، نمونه ای مهم از منافع زمین برای آدمیان

و الأرض وضعها للأنام فیها . . . و الحبّ ذوالعصف

«ال» در «الحبّ»، برای جنس است و افاده عموم می کند. بنابراین «الحبّ» مساوی با مطلق حبوبات است و «عصف» بر پوسته حبوبات _ که دانه ها در آن رشد می کند _ اطلاق می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 15 - 1,2,4,5,6

1 - خداوند ، زمین را برای انسان رام و قابل بهره برداری قرار داد .

هو الذی جعل لكم الأرض ذلولاً

2 - خداوند ، زمین را به گونه ای آفرید که در جهت مصالح و منافع انسان ها باشد .

جعل لكم الأرض ذلولاً

4 - زمین ، بستر و منبعی مناسب برای تغذیه و تأمین نیازمندی های بشر

و کلوا من رزقه

5 - وجود روزی و نیازمندی های بشر در زمین ، از نعمت های خداوند و جلوه لطف او است .

هو الذی جعل لكم الأرض ذلولاً . . . و کلوا من رزقه

6 - آفرینش زمین و بستر مناسب بودن آن برای حرکت و روزی انسان ها ، جلوه علم و آگاهی خداوند بر احوال نهان و آشکار انسان ها

إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ .. هو الذی جعل لکم الأرض ذلولاً... وکلوا من رزقه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد تبیین چگونگی علم خداوند بر احوال و ضمیر انسان ها است که در دو آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 24 - 4

4- انسان ، موجودی زمینی و زمین بستر مناسب و طبیعی برای تکثیر نسل او

ذراًکم فی الأرض

مطلب یاد شده، از قید «فی الأرض» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 540

1 - زمین ، محل و جایگاه مناسب برای زندگی و مرگ انسان های بسیار

كفَاتًا . أَحْيَاءٌ وَأَمْوَاتًا

تنوین «أَحْيَاءٌ وَأَمْوَاتًا»، برای تعظیم است و مراد از آن تکثیر می باشد.

2 - گنجایش زمین ، برای تأمین نیاز های بشر در حال حیات و مرگ *

أَحْيَاءٌ وَأَمْوَاتًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 6 - 1

1 - خداوند ، زمین را جایگاه مناسب و بستری آرام برای زندگانی بشر ، قرار داده است .

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مَهْدًا

«مهاده» به هرگونه زیرانداز گفته می شود (مقایس اللغه). زیرانداز بودن زمین، کنایه از مناسب بودن آن برای استقرار و زندگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان ، شب ، روز ، زمین ، آب ، گیاه و کوه ها برای انسان و دام ، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است .

مَتَّعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَمَ لَكُمْ

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتيعاً لكم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 26 - 4

4 - زمین ، از منابع غذایی انسان

طعامه .. ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 31 - 1

1 - خداوند ، باران و زمین مساعد را وسیله فراهم آمدن میوه مصرفی انسان و علوفه حیوانات قرار داده است .

صبینا الماء . . شققنا الأرض ... وف_کَهِه وَاَبَا

«أَبْ»؛ یعنی، علوفه چرندگان، چه برای آنها چیده شود و چه خود به چرا مشغول شوند. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 12 - 2

ص: 541

2- آمادگی زمین ، برای رویش گیاهان و پیدایش چشمه ساران

والأرض ذات الصدع

چنانچه «ذات الرجع» در آیه قبل به باران نظر داشته باشد؛ «ذات الصدع» در این آیه به نتایج باران در زمین اشاره خواهد داشت.

87- فواید زنبورعسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 22

22- « عن أمير المؤمنين (ع) قال : . . . لعق العسل شفاء من كلِّ داء قال الله تبارك و تعالی : « يخرج من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس » و هو مع قراءة القرآن . . . »

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است که فرمود:.. یک انگشت عسل، شفای همه دردهاست. خداوند تبارک و تعالی فرموده است: «یخرج من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس» و این در صورتی است که همراه با قرائت قرآن باشد...».

88- فواید زوجیت گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 15

15 - خداوند ، از هر گیاهی ، زوج سودمند و دارای فایده آفریده است .

فأنتننا فيهما من كلِّ زوج كريم

صفت «کريم»، درباره اشیا و مفاهیم به معنای «سودمندی و دارای نفع بودن» است (مفردات راغب).

89- فواید زیتون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 20 - 3

3- درختان زیتون ، با میوه های روغنی و نان خورش سفره آدمیان ، نمودی دیگر از تدبیر الهی

تنبت بالدهن و صبغ للأکلین

«صبغ» به معنای خورشت عطف بر «الدهن» و تنوین آن برای تنويع است یعنی «درختی که میوه آمیخته به روغن و نوعی خورشت برای

خوردگان می رویاند»

ص: 542

90- فواید ستارگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 16 - 6

6- « فی المجمع فی قوله: « زیناها للناظرین » بالكواكب النیره عن أبي عبدالله (ع) ;

در مجمع البیان درباره آیه: « زیناها للناظرین » از امام صادق (ع) چنین روایت شده است: به وسیله ستارگان نورانی [زینت می دهیم]».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 16 - 2,3

2- ستارگان ، دارای نقشی بسیار مهم در راهیابی مسافران

و علمت و بالنجم هم یهتدون

ذکر خاص «نجم» پس از عام (علامات) با اینکه نجم بی شک از جمله آنهاست، می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

3- « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله): « و بالنجم هم یهتدون » قال: هو الجدی لأنه نجم لا تزول و علیه بناء القبلة و به یهتدی أهل البر و البحر ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در باره سخن خدا «و بالنجم هم یهتدون» فرمود: آن ستاره جدی است؛ زیرا آن ستاره ای است که از بین نمی رود و قبله [شناسی] بر آن بنا شده و به وسیله آن اهل خشکی و دریا راهنمایی می شوند. ..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 7 - 1

1 - سوگند خداوند ، به آسمان تزیین یافته با ستارگان

و السماء ذات الحبک

«حبیکه» و «حباک» (مفردهای «حُبُک») در معانی استحکام، راه و زیبایی به کار می رود. برداشت یاد شده براساس معنای اخیر است.

91- فواید شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 10

10- لحظات آرام و تیره شب ، لحظاتی مناسب برای ارتباط با خدا و اوج گرفتن در مقامات معنوی

و من الیل فتهجّد به . . . عسی أن یبعثک ربّک مقاماً محموداً

هر چند عبادت در همه حالات مناسب است، اما اختصاص به ذکر شب از میان سایر اوقات بخصوص با لفظ «تهجّد» _ که بیدار شدن از خواب را دربردارد _ می تواند بر نکته فوق دلالت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 543

2_ شب ، وسیله ای است برای پوشش هر آنچه بشر به مخفی بودنش نیاز دارد .

و هو الذی جعل لکم الیل لباساً

در تشبیه شب به لباس ، همان گونه که لباس بدن انسان را می پوشاند ، شب نیز بسیاری از چیزهایی که بشر به مخفی بودنش نیاز و علاقه دارد ، می پوشاند و چون آیه شریفه در مقام بر شمردن نعمت های الهی و امتنان بر بندگان است ، می تواند مؤید همین مطلب باشد .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 5

5- آرامش بخشی شب به تن خسته آدمیان ، از حکمت های الهی در پدید آوردن آن

جعلنا الیل لیسکنوا فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 2

2- شب ، بستری مناسب برای سکون و آرامش انسان

جعل لکم الیل . . . لتسکنوا فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 2

2- شب ، زمانی مناسب برای آرمیدن و آرامش یافتن

اللّه الذی جعل لکم الیل لتسکنوا فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 17 - 6

6- شب هنگام ، وقت مناسب و شایسته برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی

کانوا قلیلاً من الیل ما یهجعون

1 - شب ، بهترین زمان برای برگزاری نماز و انجام دادن عبادت

قم الّیل . . . إنّ ناشئه الّیل ... و أقوم قیلاً

«ناشئه» مشتق از «نَشَأُ» (حادث شدن، پدید آمدن) و به معنای حادثه و پدیده است (مصباح المنیر). اضافه «ناشئه» به «اللیل»، می تواند اضافه بیانیه و یا اضافه ظرفیه باشد. گفتنی است که آیه یاد شده تعلیل برای «قم اللیل...» می باشد؛ یعنی، شب را به پاخیز چون شب... .

ص: 544

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1 - شب ، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز ، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ»، تعلیل دیگری برای «قم اللیل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 13

13 - شب هنگام ، زمان مناسب برای نماز و قرائت قرآن

تقوم أَدْنَىٰ مِنْ ثَلَاثِ اللَّيْلِ . . . فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان ، شب ، روز ، زمین ، آب ، گیاه و کوه ها برای انسان و دام ، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است .

مَتَّعْنَا لَكُمْ وَأَنْعَمْنَا لَكُمْ

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است؛ یعنی، «تمتعاً لکم».

92- فواید شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 1

1 _ خداوند شتر و گاو نر و ماده را برای بهره برداری انسان آفریده است.

و هو الذی أنشأ . . . و من الإبل اثنتین و من البقر اثنتین قل الذکرین حرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 16

16_ شتر وسیله متعارف حمل کالا ، در مصر و کنعان باستان

و نژاد کیل بعیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 545

4- دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، دارای فواید و منافع گوناگون برای انسان

و الأنعـم خلقها لكم فيها دفءٌ و منـفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- حمل بار های سنگین و طاقت فرسای انسان به شهر ها و مناطق بسیار دوردست ، از فواید خلقت شتر است

و الأنعـم خلقها لكم . . . و تحمل أثقالكم إلی بلد لم تكونوا بـلغیه إلا بشقّ الأئف

مراد از «بلد لم تكونوا بالغیه» جاهای بسیار دوردست و سختی است که انسان بدون مشقت و سختی نمی تواند به آن جا برسد و «أنعام» اگرچه به معنای «گاو، شتر و گوسفند» است؛ ولی چون در بین دامها تنها شتر اوصاف مذکور در آیه (باربری به نقاط دوردست) را دارد، ضمیر «تحمل» به صورت «استخدام» به «شتر» _ که از جمله انعام مذکور در آیه قبل است _ باز می گردد.

2- شتر وسیله حمل و نقل و تبادل کالا های تجارتي در عصر بعثت بوده است .

و تحمل أثقالكم إلی بلد لم تكونوا بـلغیه إلی بشقّ الأئفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وجود و کارایی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای انسان ، آکنده از درس ها و عبرت هایی از تقدیر و تدبیر الهی است .

و إنّ لكم فی الأنعـم لعبره

«أنعام»؛ یعنی، گله های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «إعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

6 - شتر ، گاو و گوسفند ، از منابع درآمد و امرار معاش انسان

و منها تأکلون

جمله «و منها تأکلون» (از آنها می خورید) می تواند تعبیر کنایی از ارتزاق و کسب درآمد باشد؛ چنان که گفته می شود «فلانی از حرفه اش می خورد» که مقصود این است که فلانی از حرفه اش زندگی کرده کسب درآمد می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - امکان بهره‌وری بشر از شتران و کشتی‌ها در جهت سواری و حمل و نقل، نمونه‌ای دیگر از تدبیر الهی

و علیها و علی الفلک تحملون

ضمیمه در «علیها» به اُنعام باز می‌گردد و مراد از آن - به قرینه «تحملون» - تنها شتران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 71 - 6

6 - شتر، گاو و گوسفند، از نعمت‌های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعم - ما

از اختصاص به ذکر یافتن «اُنعام» از میان دیگر نعمت‌های الهی برای بشر، می‌توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

ص: 546

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 3

3 - خداوند برخی از دام ها (چون شتر و گاو) را برای سوار شدن و حمل و نقل آفریده است .

فمنها رکوبهم

«من» در «فمنها» برای تبعیض است؛ یعنی، برخی از انعام که مقصود از آن شتر و گاو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 1

1 - شتر ، گاو و گوسفند _ علاوه بر خوردن و سوار شدن _ دارای منافع بسیار و انواع سود ها برای بشر است .

فمنها رکوبهم و منها یا کلون . و لهم فیها من فع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 8,9

8 - بهره مندی انسان ها ، فلسفه آفرینش دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز)

و أنزل لکم من الأنعم

9 - دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسان ها

و أنزل لکم من الأنعم ثم نیه أزوج

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 79 - 4

4 - خداوند ، برخی از دام ها (چون شتر) را برای سوار شدن و برخی دیگر (مانند گوسفند) را به منظور خوردن انسان ها آفریده است .

الأنعم لتركبوا منها و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 4, 5, 3, 2

2- تأمین خواسته ها و نیاز های بشر در سیر و سفر خویش ، از حکمت های آفرینش شتران

و لتبلغوا علیها حاجه فی صدورکم

3- سوار شدن و تأمین خواسته ها و نیاز های بشر در سیر و سفر خویش ، حکمت اصلی آفرینش شتران

لترکبوا منها .. و لتبلغوا علیها حاجه فی صدورکم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که لام تعلیل تنها بر سر «لترکبوا» و «لتبلغوا..» آمده است; نه برای منافع دیگر و حمل و نقل.

ص: 547

4- دست یابی به خواسته ها و مقاصد مهم بشر (چون هجرت ، جهاد ، کسب دانش و . . .) از حکمت های آفرینش شتران *

و لتبلغوا علیها حاجه فی صدورکم

تنوین «حاجه» برای تفخیم است و مقید شدن حاجت به «فی صدورکم» (حاجتی که در دل دارید) نشانگر این نکته است که شتران افزون بر تأمین نیازهای مادی و خوراکی بشر، وسیله ای مناسب برای دست یابی بشر (به ویژه بشر آن روز) به مقاصد و منافع مهم (چون هجرت، جهاد، کسب دانش و . . .) می باشند.

5- شتران و کشتی ها ، از وسایل فراهم شده از سوی خداوند ، برای حمل و نقل انسان ها در دریا و خشکی

و علیها و علی الفلک تحملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 17 - 6

6- شتر ، حیوانی سودمند برای انسان و نعمتی الهی است .

أفلاینظرون إلی الإبل کیف خلقت

یاد کردن از مخلوقی خاص، برای ترغیب انسان به تفکر نشان تأثیر مثبت این مخلوق، در زندگانی انسان ها است.

93- فواید شخم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 27 - 2

2- بارش باران و نرم شدن خاک زمین و شیار خوردن آن ، زمینه ساز حصول غله جات و تأمین غذای انسان ها

صببنا الماء . . . شققنا الأرض . . . فأنبتنا فیها حبًا

94- فواید شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 8 - 5

5- فایده شکر نعمت و ضرر و زیان کفران آن به خود انسان باز می گردد .

لئن شکرتم لأزیدنکم و . . . إن تکفروا أنتم و من فی الأرض جمیعًا فإن الله لغنی حمی

95- فواید شیر چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 1

ص: 548

1- دام ها ، غیر از سوار شدن و خوردن ، دارای منافع و فواید گوناگون دیگری (استفاده از شیر ، پشم ، پوست و . . .) می باشند .

جعل لكم الأنعم لتركبوا . . . و لكم فيها من فع

96- فواید شیر شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 66 - 5

5- شیر شتر ، گاو و گوسفند نوشیدنی ، سالم و سهل التناول است .

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

«خالصًا» (پالوده از هر چیز) حکایت از سلامت آن و «سائغًا» (آسان جریان یابنده) حکایت از سهل التناول بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 2

2- شتر ، گاو و گوسفند ، دارای نوشیدنی های بسیار برای انسان

و مشارب

97- فواید شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 66 - 5

5- شیر شتر ، گاو و گوسفند نوشیدنی ، سالم و سهل التناول است .

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

«خالصًا» (پالوده از هر چیز) حکایت از سلامت آن و «سائغًا» (آسان جریان یابنده) حکایت از سهل التناول بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 2

2- شتر ، گاو و گوسفند ، دارای نوشیدنی های بسیار برای انسان

و مشارب

98- فواید شیر گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 549

5- شیر شتر، گاو و گوسفند نوشیدنی، سالم و سهل التناول است.

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم لبنًا خالصًا سائغ

«خالصاً» (پالوده از هر چیز) حکایت از سلامت آن و «سائغاً» (آسان جریان یابنده) حکایت از سهل التناول بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 73 - 2

2 - شتر، گاو و گوسفند، دارای نوشیدنی های بسیار برای انسان

و مشارب

99- فواید شیشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 13

13 - شیشه، موجب انعکاس بیشتر و بهتر نور است.

فی زجاجه الزجاجه كأنها كوكب دري

تشبیه در مقام، این است که نور را پر فروغ نشان دهد و از این روی مصباحی را مثل می زند که در شیشه است و شیشه نیز همانند ستاره درخشان است.

100- فواید طلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 33 - 5

5 - طلا، مروارید، بهترین وسایل زینت در بهشت

يحلون فيها من أساور من ذهب ولؤلؤا

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که آیه شریفه در مقام بر شمردن وسایل زینت بهشتیان می باشد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن این وسایل، گویای برداشت یاد شده است.

101- فواید عسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 13

ص: 550

فیه شفاء للناس

102- فواید عصا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 18 - 4

4- عصا در دست گرفتن و تکیه بر آن در راه رفتن و ایستادن ، کاری مطلوب و مفید است .

هی عصای اُتوکُوا علیها

تقدیم تکیه دادن بر دیگر فواید عصا _ در سخن نقل شده از موسی(ع) _ نشان اهمیت این استفاده در مجموع فواید دیگر است. این اهمیت با توجه به سلامت جسمانی، بلکه نیرومندی موسی(ع) وضوح بیشتری می یابد.

103- فواید عصای موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 18 - 2,3

2- موسی (ع) تکیه زدن بر عصا و زدن و ریختن برگ های سست درختان را برای گوسفندان خویش ، از فواید عصا برشمرد .

هی عصای اُتوکُوا علیها و أهش بها علی غنمی

«هش» به معنای ضربه زدن به درخت خشک برای ریختن برگ های آن است (لسان العرب). این کلمه در مورد چیزهای ملایم و بدون صلابت به کار می رود (مفردات راغب). حرف «علی» در «علی غنمی» به حضور گوسفندان در پای درخت برای استفاده از برگ ها است.

3- موسی (ع) غیر از تکیه دادن و ریختن برگ درختان ، عصای خویش را در رفع چندین نیاز دیگر کارساز خواند .

ولی فیها مَـأربٌ أُخری

«مأربه» مفرد «مأرب» به معنای حاجت و نیاز است (مصباح).

104- فواید عقیده حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 25 - 2,3

2- اعتقادات حق با اذن پروردگار ، دارای ثمردهی مداوم بوده و محدود به زمانی نیست .

مثلاً کلمه طَّيِّبَه .. تَوْتَى أَكْلَهَا كَلِّ حِينَ يَأْذَنُ رَبِّهَا

احتمال دارد که «تَوْتَى أَكْلَهَا كَلِّ حِينَ» ادامه مشبه باشد که به تناسب موضوع همواره بار و ثمر می دهد و منوط به زمان خاصی

ص: 551

نیست.

3- اعتقادات حق، دارای ثمرهای فراوان بوده و همه آنها مفید است.

مثلاً کلمه طیبه... توتی اکلها کلّ حین

آوردن جمع مضاف «أکل» (خوردنیها)، که مفید عموم است، برای توصیف مشبه (کلمه طیبه)، به جای «فواکه» و «ثمرات»، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

105- فواید قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 45 - 2

2- بهره بردن از تمثیل در تبلیغ و محسوس ساختن مفاهیم ارزشی برای توده ها، از روش های مورد استفاده قرآن است.

واضرب لهم مثل الحیوه الدنیا کماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 7

7- قرآن، کتابی سودمند برای بشر و در جهت منافع و مصالح او است.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابِ لِلنَّاسِ

برداشت یاد شده با توجه به لام در «للناس» است که متضمن معنای انتفاع می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 21 - 3

3- قرآن، کتابی شریف و پرفایده است.

قرءان مجید

«مجید»، به معنای رفیع (قاموس) و مجد به معنای عزّت و شرف است. (مصباح). اصل این کلمه از «مَجَدَّتِ الْاِبِلُ» گرفته شده است؛ یعنی، شتران به چراگاهی وسیع و پر علف دست یافتند. (مفردات راغب)

106- فواید قربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 98 - 9

9_ قربانی کردن و عمل به احکام آن موجب بهره مندی از مغفرت و رحمت الهی

و الهدی و القلئد . . . و إنَّ اللهَ غفورٌ رحیم

ص: 552

107- فواید قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 10, 11, 7

7_ ماه های حرام و قربانی های بی نشان و بانشان حج ، دارای نقشی خاص در قوام و برپایی جوامع

جعل الله الكعبة . . . قيماً للناس و الشهر الحرام و الهدى و القلند

الشهر الحرام و ما بعد آن عطف بر «الكعبة» و در حقیقت آنها نیز مفعول اول برای «جعل» می باشند و مفعول دوم آن یعنی «قيماً للناس» به قرینه ماقبل حذف شده است.

10_ نقش اساسی تر کعبه در قوام جامعه نسبت به ماه های حرام و قربانی حج

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس و الشهر الحرام و الهدى و القلند

تقدیم ذکری کعبه و نیز حذف «قيماً للناس» نسبت به «الشهر الحرام . . .» اشاره به این دارد که نقش ماههای حرام و قربانی حج و ... در قوام جوامع بواسطه کعبه می باشد.

11_ آگاهی انسان ها به علم گسترده خداوند ، از اهداف بیان نقش کعبه و ماه های حرام و قربانی در قوام جامعه

جعل الله . . . ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما في السموت و ما في الارض

«ذلك» می تواند اشاره به بیان مطالب یاد شده باشد، یعنی خداوند فلسفه ایجاد کعبه و نیز احکام مربوط به آن را بیان کرد تا انسانها بدانند افعال خداوند و احکام او عالمانه و دارای اهدافی والاست و این را نشان و علامتی از علم گسترده خداوند بشمارند.

108- فواید قصه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 24 - 2

2- لزوم استفاده از شیوه های مختلف تمثیلی و داستانی ، برای تفهیم حقایق به مردمان

إنه لحقّ مثل ما أنکم تنطقون . هل أتیک حدیث ضیف ابرهیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیه قبل، از تمثیل و در این آیه از بیان سرگذشت میهمانان گرامی ابراهیم(ع) در جهت حقانیت وعده های خویش بهره جسته است.

109- فواید قصه ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 51 - 2

2- ماجرای مهمانان حضرت ابراهیم (فرشتگان) و اطلاع از آن، امری مهم و بسیار سودمند

و تَبَّهْمَ عَنِ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ

ص: 553

«نبأ» به خبر مهم و بسیار سودمند گفته می شود (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود ... سلیمَن ... آیوب ... إبرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمَ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

110- فواید قصه اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود ... سلیمَن ... آیوب ... إبرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمَ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

111- فواید قصه اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود ... سلیمَن ... آیوب ... إبرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمَ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

112- فواید قصه الیسع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام)، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود... سلیمَن... آیوب... ابرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمِ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

113- فواید قصه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام)، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود... سلیمَن... آیوب... ابرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمِ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

114- فواید قصه داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام)، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود... سلیمَن... آیوب... ابرهیم و إسحٰق و یعقوب... إسمِ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

115- فواید قصه ذوالکفل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 555

4 - سرگذشت داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام)، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود... سلیمَن... آیوب... ابرهیم و إسحَق و یعقوب... إسمَ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

116- فواید قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - سرگذشت داوود، سلیمان، ایوب، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، اسماعیل، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام)، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود... سلیمَن... آیوب... ابرهیم و إسحَق و یعقوب... إسمَ عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

117- فواید قصه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - داستان موسی و فرعون، از فرازهای بسیار مفید و شایان توجه تاریخ

نتلوا علیک من نبی موسی و فرعون

واژه «نبأ» در خبرهایی به کار می رود که در بردارنده فائده ای بزرگ و قابل توجه باشد.

118- فواید قصه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - داستان موسی و فرعون، از فرازهای بسیار مفید و شایان توجه تاریخ

تتلوا علیک من نبیٰ موسیٰ و فرعون

واژه «نبأ» در خبرهایی به کار می رود که در بردارنده فائده ای بزرگ و قابل توجه باشد.

ص: 556

119- فواید قصه یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 49 - 4

4 - سرگذشت داوود ، سلیمان ، ایوب ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، مایه یاد و یادآوری انسان ها

و اذکر داود ... سلیمان ... ایوب ... ابراهیم و اسحاق و یعقوب ... اسم عیل و الیسع

برداشت یاد شده از آن جا است که «ه_ذا» می تواند اشاره به مجموعه آیاتی باشد که درباره سرگذشت پیامبران یاد شده، سخن گفته است.

120- فواید قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 7 - 3

3 - قلب (دل و اندیشه) ، گوش و چشم از ابزار شناخت

ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصرهم غشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 6

6- قوای شنوایی و بینایی و قلب ، ابزار شناخت است .

و لاتقف .. إن السمع و البصر و الفؤاد

121- فواید قمار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 5,8

5_ شراب و قمار ، دارای زیانی بزرگ و منافی اندک

قل فیهما اثم کبیر و منافع للناس

کلمه «اثم»، به قرینه مقابل آن (منافع)، می تواند به معنای زیان باشد.

8_ گناه شرابخواری و قماربازی ، از منفعت آنها بیشتر است .

يسئلونك عن الخمر و الميسر . . . اثمهما اكبر من نفعهما

ص: 557

122- فواید کرک چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 14, 9

9- پشم، کرک و موی دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لكم من الأنعم... تستخفونها... أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

14- بهره مندی انسان از کرک، پشم و موی حیوانات، محدود به زمان خاصی است. *

و من أصفوها و أوبارها و أشعارها أثثا و متعا إلى حين

برای «الی حین» چند احتمال وجود دارد. یکی از آنها این است که اشیای یاد شده، در مقاطع و دوره های خاصی قابل استفاده است.

123- فواید کرک شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لكم من الأنعم... تستخفونها... أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

124- فواید کرک گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لكم من الأنعم... تستخفونها... أثثا و متعا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

ص: 558

125- فواید کرک گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دامها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لكم من الأنعم... تستخفونها... أثثا و متعاً

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

126- فواید کشاورزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 12

12_ آب فراوان و رونق کشاورزی از شاخصه های توانمندی و قدرت اقوام و تمدنها

و أرسلنا السماء عليهم مدرارا و جعلنا الأنهر تجري من تحتهم

127- فواید کشتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 22 - 1

1 - امکان بهره‌وری بشر از شتران و کشتی ها در جهت سواری و حمل و نقل، نمونه ای دیگر از تدبیر الهی

و علیها و علی الفلک تحملون

ضمیر در «علیها» به اُنعام بازمی گردد و مراد از آن_ به قرینه «تحملون»_ تنها شتران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 65 - 3

3- سفر دریایی و استفاده از کشتی، در عصر ظهور اسلام، رواج داشته است.

فإذا ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 41 - 3

3 - امکان بهره برداری انسان ها از دریا به وسیله کشتی در سیر و سفر و حمل و نقل ، از نعمت های الهی است .

ص: 559

و ءایه لهم انا حملنا ذریتهم فی الفلک المشحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 42 - 3

3- آفرینش مرکب هایی مانند کشتی (چهارپایان و ...) از سوی خداوند ، به سود بشر و از نعمت های او است .

و ءایه لهم ... و خلقنا لهم من مثله ما یرکبون

گفتنی است که لام در «لهم» برای انتفاع است؛ یعنی، مرکب های مانند کشتی را به نفع انسان ها آفریدیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 5

5- شتران و کشتی ها ، از وسایل فراهم شده از سوی خداوند ، برای حمل و نقل انسان ها در دریا و خشکی

و علیها و علی الفلک تحملون

128- فواید کشتی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 66 - 3

3- دریا ها و کشتی ها ، در دستیابی انسان به موهبت های طبیعت و نعمت های خداوندی ، نقش بس مهم و مؤثر دارند .

رَبِّکُم الذی یرزقکم الفلک فی البحر لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 12 - 4

4- مرکب قرار گرفتن کشتی ها و دام ها ، از نعمت های الهی برای انسان است .

و جعل لکم من الفلک و الأنعام ما یرکبون

129- فواید کشتیرانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - حرکت کشتی ها در دریا در جهت منافع انسان ، از نشانه های توحید و رحمت گستری خداوند است .

إن فی .. الفلک تجری فی البحر بما ینفع الناس ... لآیت

کلمه «ما» در «بما ینفع» می تواند موصوله باشد که در این صورت «باء» به معنای مصاحبت است. بر این مبنا «التي تجری...»؛ یعنی، آن کشتیهایی که در دریا حرکت می کنند و چیزهایی (از قبیل مال التجاره ها و ...) به همراه دارند که برای مردم سودبخش

ص: 560

است ... و نیز «ما» می تواند مصدریه باشد که در این صورت «باء» به معنای سبب است؛ یعنی، کشتیهایی که در دریا به خاطر نفع رسانی به مردم در حرکت هستند.

130- فواید کوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 5

5- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج از کوه های مرتفع به عنوان سدّ دفاعی در برابر هجوم آنان بهره می بردند .

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدِّينَ ... إِنَّ يَاجُوجَ وَ مَاجُوجَ مَفْسَدُونَ

131- فواید کوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 19 - 8

8- کوه ها ، محل پیدایش معادن

و أنبتنا فيهما من كلّ شيء موزون

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مرجع ضمیر «فیها»، «رواسی» باشد. در این صورت مراد آیه، پیدایش معدنها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 15 - 3، 2، 1

1- خداوند ، کوه ها را ثابت و استوار در زمین قرار داده است تا آن را چونان بستری آرام برای انسان مهیا سازد .

وألقي في الأرض روسي أن تميدبكم

«رواسی» (جمع راسیه) از ماده «رسو» بوده و به معنای ثبوت و استواری است و مراد از آن کوههاست که به خاطر وصف غالبشان به این نام، نام گذاری شده اند و «القاء» وقتی با «فی» همراه باشد به معنای قرار دادن است.

2- کوه ها ، از جنبش ها و لرزش های زمین جلوگیری می کند .

وألقي في الأرض روسي أن تميدبكم

«مید» در لغت اضطراب و لغزش چیزهای بزرگ را گویند و چون این آیه در مقام بیان نعمتهای خداست و اضطراب و لرزش زمین نعمت

نیست، معلوم می شود که «آن تمیدبکم» در اصل «لأن لا تمیدبکم» یا «کراهیه أن تمیدبکم» بوده است؛ یعنی، کوهها را در زمین قرار داد تا زمین شما را نلرزاند.

3- زمین بدون وجود کوه ها ، دارای جنبش و لرزش بوده و برای زندگی انسان مناسب نیست .

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوْسِي أَنْ تَمِيدَبِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 561

1- آفرینش کوه های استوار برای جلوگیری زمین از لرزاندن و جنباندن انسان ها است .

و جعلنا فی الأرض روسی أن تمید بهم

«رسا» به معنای «ثَبَّت» و «رَسَخ» است و به کوه ها از آن جهت که خود راسخ و استواراند و مانع اضطراب و لرزش زمین می شوند، «رواسی» گفته می شود. «مید» (مصدر «تمید») به معنای اضطراب و حرکت به سمت های گوناگون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 5,6

5- زمین ، بدون وجود کوه ها ، در معرض لرزش های مداوم بوده و مناسب زندگی نیست .

و ألقى فی الأرض روسی أن تمید بکم

6- کوه ها ، از جنبش و لرزش زمین جلوگیری می کنند و برای آماده کردن آن برای زیستن بشر ، نقش دارند .

و ألقى فی الأرض روسی أن تمید بکم

«مید» در لغت، «اضطراب و لرزش چیزهای بزرگ» را گویند. چون آیه درصدد بیان نعمت های خداوند است و لرزش، نمی تواند نعمت باشد، معلوم می شود که «آن تمید»، «آن لاتمید» و یا «کراهیه تمید بکم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 7 - 3

3_ سطح زمین ، بدون وجود کوه ها فاقد ثبات و استقرار *

و ألقى فیها روسی

خداوند، پس از مسأله امتداد و گسترش سطح زمین، از وجود کوه ها به عنوان عناصری استوار (رواسی) یاد کرده است. از این مطلب استفاده می شود که ثبات و استقرار سطح رویین زمین، مدیون استواری کوه ها است و بدون وجود کوه ها، فاقد ثبات و استواری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 27 - 4,5

2- وجود کوه های استوار و بلند ، از نعمت های الهی برای بشر و تأثیرگذار در زندگی انسان ها

و جعلنا فیها روسی ش_مخ_ت

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این دسته از آیات، ضمن آن که در بیان نشانه های قدرت عظیم خداوند است؛ می تواند درصدد بیان نعمت های الهی برای بشر نیز باشد.

4- کوه ها ، از منابع تأمین آب برای بشر

و جعلنا فیها روسی ش_مخ_ت و أسقین_کم ماء

یادآوری سیراب شدن بشر از آب های گوارا _ پس از بیان آفرینش کوه های استوار و بلند در زمین _ می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

5- آب ساری و جوشیده از کوه ها ، آبی گوارا و مناسب برای نوشیدن انسان ها

و أسقین_کم ماء فراتاً

ص: 562

«فِرات»، به معنای گوارا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 7 - 1

1 - کوه ها مانند میخ های مستحکم ، با رسوخ در زمین مانع لرزش آن شده و اجزای آن را به هم پیوند داده است .

و الجبال أوتادًا

«أوتاد» (جمع «وتد»); یعنی، میخ ها. تشبیه کوه ها به «میخ»، به این لحاظ است که آرامش و استحکام زمین و از هم نپاشیدن آن، وابسته به وجود کوه ها است؛ زیرا بدون وجود کوه ها، حرکت لایه های زمین به روی یکدیگر و پیدایش زلزله های فراگیر، آرامش و استقرار آن را به هم می زد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان ، شب ، روز ، زمین ، آب ، گیاه و کوه ها برای انسان و دام ، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است .

متَّعَا لَكُمْ و لَأَنْعَمَ لَكُمْ

«متعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لکم».

132- فواید گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 1

1 _ خداوند شتر و گاو نر و ماده را برای بهره برداری انسان آفریده است.

و هو الذی أنشأ .. و من الإبل اثین و من البقر اثین قل الذکرین حرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 5 - 4

4- دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، دارای فواید و منافع گوناگون برای انسان

و الأنعـم خلقها لكم فيها دفءٌ و منـفع

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 6، 1

1 - وجود و کارایی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای انسان ، آکنده از درس ها و عبرت هایی از تقدیر و تدبیر الهی است .

و إنّ لكم فی الأنعـم لعبره

ص: 563

«أنعام»؛ یعنی، گله های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «إعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

6 - شتر، گاو و گوسفند، از منابع درآمد و امرار معاش انسان

و منها تأکلون

جمله «و منها تأکلون» (از آنها می خورید) می تواند تعبیر کنایی از ارتزاق و کسب درآمد باشد؛ چنان که گفته می شود «فلانی از حرفه اش می خورد» که مقصود این است که فلانی از حرفه اش زندگی کرده کسب درآمد می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 6

6 - شتر، گاو و گوسفند، از نعمت های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم یروا أنا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنع_مّا

از اختصاص به ذکر یافتن «أنعام» از میان دیگر نعمت های الهی برای بشر، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 3

3 - خداوند برخی از دام ها (چون شتر و گاو) را برای سوار شدن و حمل و نقل آفریده است .

فمنها رکو بهم

«من» در «فمنها» برای تبعیض است؛ یعنی، برخی از انعام که مقصود از آن شتر و گاو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 1

1 - شتر، گاو و گوسفند - علاوه بر خوردن و سوار شدن - دارای منافع بسیار و انواع سودها برای بشر است .

فمنها رکو بهم و منها یا کلون . و لهم فیها من_فع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 8,9

8- بهره مندی انسان ها ، فلسفه آفرینش دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز)

و أنزل لكم من الأنعـم

9- دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسان ها

و أنزل لكم من الأنعـم ثم نیه أزوج

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

ص: 564

133- فواید گندم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 6

6- خداوند، حبوبات (گندم، جو، برنج و...) را به منظور تغذیه انسان ها آفریده است.

و أخرجنا منها حبًّا فممه يأكلون

134- فواید گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 5 - 4

4- دام ها (شتر، گاو و گوسفند)، دارای فواید و منافع گوناگون برای انسان

و الأنعم م خلقها لكم فيها دفء و منفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 6، 1

1- وجود و کارایی دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای انسان، آکنده از درس ها و عبرت هایی از تقدیر و تدبیر الهی است.

و إن لكم فی الأنعم لعبره

«أنعام»؛ یعنی، گله های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «إعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

6- شتر، گاو و گوسفند، از منابع درآمد و امرار معاش انسان

و منها تأكلون

جمله «و منها تأكلون» (از آنها می خورید) می تواند تعبیر کنایی از ارتزاق و کسب درآمد باشد؛ چنان که گفته می شود «فلانی از حرفه اش می خورد» که مقصود این است که فلانی از حرفه اش زندگی کرده کسب درآمد می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 6

6- شتر، گاو و گوسفند، از نعمت های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم يروا أننا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعـمًا

از اختصاص به ذکر یافتن «أنعام» از میان دیگر نعمت های الهی برای بشر، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 1

1 - شتر، گاو و گوسفند - علاوه بر خوردن و سوار شدن - دارای منافع بسیار و انواع سودها برای بشر است .

فمنها ركوبهم و منها يأكلون . و لهم فيها منـفع

ص: 565

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 8,9

8 - بهره مندی انسان ها ، فلسفه آفرینش دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز)

و أنزل لكم من الأنعَم

9 - دام ها (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسان ها

و أنزل لكم من الأنعَم ثم نیه أزواج

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 79 - 4

4 - خداوند ، برخی از دام ها (چون شتر) را برای سوار شدن و برخی دیگر (مانند گوسفند) را به منظور خوردن انسان ها آفریده است .

الأنعَم لتركبوا منها و منها تأكلون

135- فواید گوش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 7 - 3

3 - قلب (دل و اندیشه) ، گوش و چشم از ابزار شناخت

ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصرهم غشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 6

6- قوای شنوایی و بینایی و قلب ، ابزار شناخت است .

و لا تقف . . . إن السمع و البصر و الفؤاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 5

5- حس شنوایی ، وسیله دستیابی به حقایق و قلب مرکز درک و فهم آنهاست .

علی قلوبهم أکنه أن یفقهوه و فی اذانهم وقرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 6

ص: 566

6- حواس ظاهری ، همانند شنوایی ، از ابزار شناخت است .

لا تسمع الصمّ الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 7

7- شنوایی و بینایی از جمله ابزار فهم و دریافت هدایت است .

و ما أنت بهِ العمی . . . إن تسمع إلا من يؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 6

6- گوش ، از ابزار کسب اطلاعات و شناخت است .

كأن لم يسمعها كأن في أذنيه وقرأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 8

8- گوش و چشم ، از ابزار شناخت حق

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدى العمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 11

11- ابزار حسی چشم و گوش ، وسیله رهیافت حقایق به محدوده ادراک بشر *

جعلنا لهم سمعاً و أبصراً و أفئده فما أغنى عنهم سمعهم و لا أبصـرهم و لا أفئدتهم

تقدم لفظی «سمع» و «بصر» بر «أفئده» ممکن است بیانگر تقدم خارجی نیز باشد.

136- فواید گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 24 - 8

8_ گیاهان، زینت بخش زمینند .

فاختلط به نبات الأرض . . . حتی إذا أخذت الأرض زخرفها وازینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 10 - 4

4- چرای دام ها از جمله فواید مرتع ها و گیاهان است .

ص: 567

و منه شجر فيه تسيمون

«تسيمون» (از اسامه) به معنای چرانیدن گوسفندان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 5،7

5 - منابع گیاهی زمین ، تأمین کننده بخش بزرگی از نیازمندی های انسان

لکم فیها فوکه کثیره

ضمیر «فیها» به «جَنَّت» باز می گردد. «فواکه» جمع «فاکهه» است و «فاکهه» به هر نوع میوه گفته می شود.

7 - تغذیه و امرار معاش از منابع گیاهی ، یکی از مهم ترین فواید رویش گیاهان برای انسان

و منها تأکلون

ضمیر «منها» به «جَنَّت» باز می گردد؛ یعنی: و از آن [باغ ها] می خورید. گفتنی است که جمله «منها تأکلون» (از باغ ها می خورید) می تواند کنایه از این باشد که شما با آن باغ ها، امرار معاش و گذران زندگی می کنید؛ مثلاً وقتی گفته می شود «فلانی از حرفه اش می خورد» مقصود این است که در سایه حرفه اش زندگی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 60 - 5

5 - زیبایی ، طراوت و نشاط آفرینی گیاهان برای انسان ، امری مهم و براساس تقدیر و برنامه الهی

فأنبتنا به حدائق ذات بهجه

تذکر خداوند به بهجت آفرینی بوستان ها برای آدمیان، نشانگر اهمیت آن و تدبیر و تقدیر الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 7

7 - زمین ، بدون بارش باران و رویش گیاهان ، مرده و موات است .

یحی الأرض بعد موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 8

8 - نباتات ، منبع اصلی تغذیه انسان ها و حیوان ها است .

فَنُخْرِجْ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 7 - 4,6

4_ رویش گیاهان بهجت آفرین در زمین ، به تدبیر الهی و آیتی خداوندی است .

وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زوجٍ بهييج

6_ سرور آفرینی گیاهان در روح انسان ، زمینه اندیشیدن وی به پدید آورنده آن

ص: 568

أفلم ينظروا... و أنبتنا فيها من كل زوج بهيج

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1 - سودمندی آسمان، شب، روز، زمین، آب، گیاه و کوه ها برای انسان و دام، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است.

مت_عَا لکم و لَأَنع_مکم

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتعاً لکم».

137- فواید مادی حج

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 14

14 _ دستیابی حاجیان به پاداشهایی از جانب خدا و جلب رضایت او از اهداف تشریح حج و عمره است.

و لَأَمِينِ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَتَتَوَّعُونَ فِضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْوَانًا

مراد از «فضلاً» می تواند ثواب و پاداش باشد و می تواند مقصود از آن درآمدهای مالی باشد. در برداشت فوق معنای اول لحاظ شده است. گفتنی است «آمین البیت الحرام = راهیان خانه خدا» شامل حاجیان و معتمران می شود.

138- فواید ماه های حرام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 97 - 10، 11، 7، 5

5 _ نقش کعبه و ماه های حرام در قوام و ثبات جوامع منوط به حفظ حرمت آنها از سوی انسان ها است.

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ

7 _ ماه های حرام و قربانی های بی نشان و بانسان حج، دارای نقشی خاص در قوام و برپایی جوامع

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ... قِيَمًا لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَ الْهَدْيَ وَ الْقُلُودَ

الشهر الحرام و ما بعد آن عطف بر «الکعبه» و در حقیقت آنها نیز مفعول اول برای «جعل» می باشند و مفعول دوم آن یعنی «قیماً للناس»

به قرینه ماقبل حذف شده است.

10_ نقش اساسی تر کعبه در قوام جامعه نسبت به ماه های حرام و قربانی حج

جعل الله الكعبة البيت الحرام قيماً للناس و الشهر الحرام و الهدى و القلند

تقديم ذكرى كعبه و نیز حذف «قيماً للناس» نسبت به «الشهر الحرام . . .» اشاره به این دارد که نقش ماههای حرام و قربانی حج و ... در قوام جوامع بواسطه کعبه می باشد.

ص: 569

11_ آگاهی انسان ها به علم گسترده خداوند ، از اهداف بیان نقش کعبه و ماه های حرام و قربانی در قوام جامعه

جعل الله . . . ذلك لتعلموا ان الله يعلم ما فى السموت و ما فى الارض

«ذلك» می تواند اشاره به بیان مطالب یاد شده باشد، یعنی خداوند فلسفه ایجاد کعبه و نیز احکام مربوط به آن را بیان کرد تا انسانها بدانند افعال خداوند و احکام او عالمانه و دارای اهدافی والاست و این را نشان و علامتی از علم گسترده خداوند بشمارند.

139- فواید مثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 45 - 13

13- نقش مؤثر مثل ها و نمونه های عینی تاریخی در هدایت و درس آموزی انسان

و تبیین لكم كيف فعلنا بهم و ضربنا لكم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 76 - 2

2- استفاده خداوند از مثل و مانند ، برای تقریب مفاهیم وحی به ذهن توده مردم

و ضرب الله مثلاً رجلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 32 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به استفاده از تمثیل و ترسیم نمای کفر و ایمان در غالب گفتوگوی کشاورزی رفاه مند با هم صحبتی کم ثروت شد .

و اضرب لهم مثلاً رجلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 1

1- پیامبر ، وظیفه دار استفاده از تمثیل برای بیان حقیقت زندگی دنیا و ناپایداری آن است .

و اضرب لهم مثل الحيوه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 35 - 22

22 - امكان شناخت اوصاف خداوند (نور و . . .) ، از طريق تشبيه و تمثيل

اللّه نور السموت و الأرض مثل نوره كمشكوه . . . و يضرب اللّه الأمثَل للناس

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 570

1 - استفاده خداوند ، از مثل برای تبیین دقایق معارف آسمانی

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتاً . . . و تلك الأم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 20، 5، 6

5 - استفاده از تمثیل ، جهت تفهیم معارف والای دینی ، از روش های تبلیغی قرآن

ضرب لكم مثلاً من أنفسكم . . . كذلك نفصل الأیـت

لام «لکم» برای تعلیل و در نتیجه، بیان کننده این نکته است که بیان مَثَل ها، به خاطر تفهیم دقیق است. «من» در «من أنفسکم» برای ابتدا و به منظور بیان این است که مَثَل از خود شما زده می شود که دقیقاً برایتان قابل فهم است.

6 - به کارگیری تمثیل و تشبیه ، برای بیان دقیق مبانی دینی ، امری سودمند و مفید

ضرب لكم مثلاً

20 - خداوند ، به تشریح و تبیین آیات خود برای مردم ، با استفاده از تمثیل های روشن ، اهتمام دارد .

ضرب لكم مثلاً . . . كذلك نفصل الأیـت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 5، 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور مثل زدن و نمونه آوردن از مردم گذشته ، برای پندگیری و درس آموزی مردم

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

5 - مثل زدن و ارائه نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 4

4_ حسن استفاده از ملموس ترین نمادها، برای هدایت و درس آموزی خلق *

و النخل باسق_ت لها طلع نصید

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن «نخل» از میان همه درختان و «خرما» از میان همه میوه ها، از آن جهت باشد که نخل و خرما، اساسی ترین نقش را در زندگی عرب عصر نزول داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 24 - 2

2- لزوم استفاده از شیوه های مختلف تمثیلی و داستانی، برای تفهیم حقایق به مردمان

إنَّه لَحَقَّ مَثَلٌ مَا أَنْكُم تَنْطِقُونَ . هل أتیك حدیث ضیف ابرهیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیه قبل، از تمثیل و در این آیه از بیان سرگذشت میهمانان گرامی ابراهیم(ع) در جهت حقانیت وعده های خویش بهره جسته است.

ص: 571

140- فواید مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 1

1 - به کارگیری مثل از روش های قرآن برای هدایت مردم

إن الله لا يستحي أن يضرب مثلاً... يهدى به كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 6

6- همه مثالهایی که خداوند برای مردم به کار می برد ، جهت تنبه و تذکر به آنان است .

و يضرب الله الأمثال للناس لعلهم يتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 32 - 4

4- بهره بردن از تمثیل در تبیین حقایق معنوی ، از روش های مورد استفاده قرآن است .

و اضرب لهم مثلاً رجلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 54 - 1,2

1- خداوند ، در قرآن ، به بیان گوناگون ، مثال ها و نمونه های فراوانی را برای هدایت بشر ، طرح کرده است .

و لقد صرّفنا فی هـذا القرآن للناس من کلّ مثل

«صرّفنا» به معنای «بیتا» است؛ یعنی «بیان کردیم» (لسان العرب)، ولی از آن جهت که باب تفعیل، برای تکثیر است، مراد، بیان های متعدد است. ریشهء کلمه «صرّفنا» که تصریف و تغییر از حالتی به حالتی است، گویای آن است که این بیانات، گوناگون و متنوع هستند.

2- آوردن مثال و نمونه ، از شیوه های بیانی قرآن و از روش های مناسب در تبلیغ و بیان حقایق است .

و لقد صرّفنا فی هـذا القرآن للناس من کلّ مثل

برای «مَثَل» معانی متعددی از جمله: «شبيه و نظير» و «حديث (كلام تازه)» و «ضرب المثل» و «صفت» ذکر شده است. در آیه مورد بحث، به مناسبت «و اضرب لهم مثلاً رجلین» _ در آیات قبل _ ظاهراً، مقصود، ذکرِ شبيه و نظير است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 11

11 - بر ملا شدن ضعف و ناتوانی معبودها (اصنام) و جهل و نادانی پرستندگان آنها با ضرب المثل خداوند ، برای همگان

ضعف الطالب و المطلوب

ص: 572

«ضد عافه» (مصدر «ضعف») به معنای ناتوان شدن است؛ یعنی، طالب و مطلوب هر دو ناتوان شدند. ظاهراً مقصود این است که با دلایل قاطع و غیرقابل انکاری که ارائه شد، نه تنها ضعف و ناتوانی بت‌ها؛ بلکه جهل و نادانی پرستندگان آنها نیز بر همگان آشکار شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 20

20 - استفاده از تمثیل و تشبیه معقول به محسوس و ارائه نمونه عینی، از روش های هدایتی قرآن برای تفهیم معارف بلند الهی

مثل نوره کمشکوه فیها مصباح . . . و یضرب الله الأمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 14

14 - انتخاب ملموس ترین مثال، برای تبیین حقایق پیچیده و بلند آسمانی، شیوه بیانی قرآن کریم است.

الم تر أن الله یسیح له . . . و الطیر صفت

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در آیه شریفه، پرندگان از حیث قابل دسترس بودن و نوع پرواز و اندامشان، مورد تمثیل قرار گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 2

2_ ارائه مثل ها (الگوها و نمونه های عینی)، روش کاربردی قرآن در تبیین حقایق و هدایت مردمان

و کلاً ضربنا له الأمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 6

6 - استفاده از مثال های متنوع، از روش های قرآن کریم، برای تبیین معارف و حقایق است.

و لقد ضربنا للناس فی هذ القراءان من کلّ مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مثل های قرآن ، بهترین و سودمندترین مثل ها است .

و لقد ضربنا للناس فی هـذا القرآن من کلّ مثل

تنکیر «مثل» دلالت بر تعظیم و شرافت دارد؛ یعنی، یعنی مثل های قرآن بهترین و سودمندترین مثل ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- بیان های تمثیلی و توصیفی قرآن ، برای توده های بشر و در جهت منافع آنان

ص: 573

كذلك يضرب الله للناس أمثـ لهم

لام در «الناس» بیانگر منفعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 21 - 6

6 - استفاده قرآن از مثال ها ، برای به فکر واداشتن توده مردم

و تلك الأمثـ لـ نضربها للناس لعلهم يتفكرون

141- فواید محرمات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 12

12 _ امکان وجود نفع ، در محرمات الهی

عن الخمر و المیسر . . . و منافع للناس

142- فواید مروارید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 33 - 5

5 - طلا ، مروارید ، بهترین وسایل زینت در بهشت

یحلّون فیها من أساور من ذهب و لؤلؤًا

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که آیه شریفه در مقام بر شمردن وسایل زینت بهشتیان می باشد. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن

این وسایل، گویای برداشت یاد شده است.

143- فواید مس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 11، 7

7- ذوالفرنین ، از مسّ مذاب ، برای پر کردن میان پاره های آهن اسکلت سد ، استفاده کرد .

ءاتونی أفرغ علیه قطرًا

«افراغ» به معنای «خالی کردن ظرف و ریختن محتویات آن» است و «قطرًا» (مسّ مذاب) مفعول برای «أفرغ» است و مفعول «آتونی» به قرینه «قطرًا» محذوف است.

ص: 574

11- ترکیب آهن و مس، فلزی بسیار مستحکم و غیر قابل نفوذ به دست می دهد .

ءاتونی زیر الحديد .. أفرغ علیه قطراً

ریختن مس گداخته بر آهن های نزدیک به ذوب، گویای آن است که جنس ترکیبی، به فلزی بسیار مستحکم تبدیل خواهد شد.

144- فواید معنوی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 14

14_ دستیابی حاجیان به پادشاهی از جانب خدا و جلب رضایت او از اهداف تشریح حج و عمره است .

و لا ءآمین البیت الحرام یتغون فضلاً من ربهم و رضوناً

مراد از «فضلاً» می تواند ثواب و پاداش باشد و می تواند مقصود از آن درآمدهای مالی باشد. در برداشت فوق معنای اول لحاظ شده است. گفتنی است «آمین البیت الحرام = راهیان خانه خدا» شامل حاجیان و معتمران می شود.

145- فواید موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 5

5- لزوم موعظه و ارشاد مردم، مشروط به سودمند بودن آن است .

فذکر إن نفعت الذکری

«ذکری» اسم مصدر برای «تذکیر» است (قاموس)، این کلمه نسبت به کلمه «ذکر»، مبالغه بیشتری دارد. (مفردات) حرف «ان» یا برای اشتراط حقیقی به کار رفته است و یا مراد از آن تشکیک است. برداشت یاد شده ناظر به احتمال نخست است. گفتنی است که مراد از «نفع» در آیه شریفه، اعم از اتمام حجت است؛ بنابراین تذکری که اتمام حجت باشد دارای نفع بوده و فرمان «ذکر» شامل آن می شود؛ ولی در مورد کسانی که بر آنان اتمام حجت شده، شرط وجوب موعظه، تأثیرگذار بودن آن است.

146- فواید موی چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 80 - 14، 9

9- پشم، کرک و موی دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لکم من الأنعم... تستخفونها... أثـثـا و متـعـا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می‌باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

ص: 575

14- بهره مندی انسان از کرک، پشم و موی حیوانات، محدود به زمان خاصی است. *

و من أوصافها وأوبارها وأشعارها أث_ثًا و مت_عًا إلی حین

برای «إلی حین» چند احتمال وجود دارد. یکی از آنها این است که اشیای یاد شده، در مقاطع و دوره های خاصی قابل استفاده است.

147- فواید موی شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لکم من الأنعم م... تستخفونها... أث_ثًا و مت_عًا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

148- فواید موی گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لکم من الأنعم م... تستخفونها... أث_ثًا و مت_عًا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

149- فواید موی گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لکم من الأنعم م... تستخفونها... أث_ثًا و مت_عًا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

ص: 576

150- فواید میوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 57 - 3

3 - نقش مفید و مؤثر میوه ها در تغذیه انسان

لهم فیها ف_کَهِه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 51 - 6

6 - نقش مفید و مؤثر میوه ها در تغذیه انسان

یدعون فیها بف_کَهِه کثیره و شراب

151- فواید ناهمواریهای زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 15 - 6

6- پستی و بلندی های زمین ، دارای منافع حیاتی و در خدمت بشر

و ألقى فی الأرض روسی أن تمیدبکم و أنه رَا و سبلاً لعلکم تهتدون

152- فواید نخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 3

3- درختان خرما و انگور ، دارای محصولات و فرآورده های گوناگون

و من ثمرت النخیل و الأعن_ب تَنخِذون منه سکرًا و رزقًا حسنًا

153- فواید نخلستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هدف و فلسفه آفرینش نخلستان ها و تاکستان ها از سوی خداوند ، تغذیه و بهره مندی انسان ها از میوه ها و محصولات آنها است .

ص: 577

و جعلنا فيها من نخيل و اعنب . . . ليأكلوا من ثمره

154- فواید نقل تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 12

12_ تاریخ پیشینیان و فرجام آنان ، عبرتی برای آیندگان

قد خلت من قبلکم . . . فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 1

1_ داستان قربانی پسران حضرت آدم (ع) (هاییل و قایل) ، داستانی پرفایده ، عبرت آموز و شایان ذکر

و اتل علیهم نبأ ابني ءادم بالحق

آگاه نبودن قایل از کیفیت دفن جسد هاییل، بیانگر این است که آنها از اولین انسانها بوده اند. بنابراین مراد از «آدم»، آدم ابوالبشر(ع) است و بنا به گفته مفسران، مقصود از فرزندان او، هاییل و قایل هستند. گفتنی است که «نبأ» به خبری گفته می شود که دارای فایده بسیار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 5

5_ هلاکت امت های کفرپیشه گذشته تاریخ ، از حوادث مهم و اخبار سازنده و پرفایده است .

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتکت

«نبأ» به معنای خبر مهم و بسیار سودمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 51 - 3

3- آگاه ساختن مردم از حقایق تاریخی مهم و بسیار سودمند ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

و نبئهم عن ضیف إبرهیم

5- بهره‌گیری از حوادث و نمونه‌های تاریخی به منظور قابل فهم کردن حقایق، روشی در تبلیغ و هدایت

و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم

تردیدی نیست که یاد کردن حوادث و نمونه‌های تاریخی در قرآن، برای درک بهتر حقایقی است که خداوند در صدد بیان آنهاست. بنابراین می‌توان از این یادکرد، روش تبلیغ و هدایت مردم به حقایق را آموخت.

ص: 578

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 17 - 7

7 - استفاده از حوادث تاریخی گذشته برای هدایت مردمان ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم

أفلم یروا... ولسلیمن الریح... اعملوا ءال داود شکراً... لقد کان لسبیا فی مسک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 5

5 - مثل زدن و ارائه نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 9

9 - یاد کردن از نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما کانوا یکسبون

155- فواید نهر ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 32 - 16

16- اهمیت و نقش حیاتی نهر ها و رود ها برای انسان

و سخر لکم الأنهـر

156- فواید هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 12

12- مهاجران ، از فواید دنیوی و پاداش اخروی هجرت در راه خدا بی خبرند .

والذين هاجروا... لأجر الآخرة أكبر لو كانوا يعلمون

ص: 579

157- فواید هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 2، 1

1- نفع هدایت و ضرر گمراهی هر کسی متوجه خود اوست .

من اهتدی فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

2- هدایت ، دربردارنده سود و منافع و گمراهی در پی دارنده زیان و ضرر

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

158- فواید هلال ماه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 4

4- از فایده های ظهور ماه به شکل های مختلف ، شناخت موسم و زمان حج است .

قل هی موقت للناس و الحج

159- مطالعه فواید موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 81 - 8

8- لزوم اندیشیدن انسان در خواصّ اشیای مورد استفاده خود ، برای خداشناسی

مّمّا خلق ظلّ لآ... من الجبال أكنّنا... سربیل تقيکم الحرّ... تقيکم بأسکم

160- منشأ فواید عقیده حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 4

4- ثمربخشی اعتقادات حق برخاسته از ربوبیت خداوند است .

توتى اكلها كل حين باذن ربها

ص: 580

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

